നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ.

അഭിധാനപ്പദീപികാടീകാ

ഗന്ഥാരമ്ഭ

യസ്സ ഞാണം സദാ ഞാണം, നാഞ്ഞേയ്യാ ഞാണകം വിനാ;
നിസ്സേസഗുണയുത്തസ്സ, തസ്സ നത്വാ മഹേസിനോ.

സത്ഥന്തരാ സമാദായ, സാരം സബ്ബധരാ തഥാ;
കരിയ്യതേ'**ഭിധാനപ്പ-ദീപകസ്സത്ഥവണ്ണനാ.**

പണാമാദിവണ്ണനാ

[ക] ഇധായം ഗന്ഥകാരോ പഠമമത്തനോ പരേസമ്പി സമ്മാ ഹിതത്ഥനിപ്ഫാദനത്ഥം പുഞ്ഞസമ്പദ'മാചിനോതി **"തഥാഗതോ"**ച്ചാദിനാ. തത്ഥ **കരുണാകരോ** മഹാകരുണായ ഉപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതോ യോ **തഥാഗതോ** ഭഗവാ **കരോപയാതം** അത്തനോ ഹത്ഥഗതം **സുഖപ്പദം** സുഖസ്സ പതിട്ഠാനഭൂതം സുഖകാരണം വാ സുഖദായകം വാ **പദം** നിബ്ബാനം **ഓസജ്ജ** ചജിത്വാ **കലിസമ്ഭവേ** ദുക്ഖകാരണഭൂതേ **ഭവേ** സംസാരേ **കേവലദുക്കരം** സുകരേനാസമ്മിസ്സം അച്ചന്തദുക്കരം പഞ്ചവിധപരിച്ചാഗാദികം **കരം** കരോന്തോ **പരത്ഥം** പരേസമത്ഥംയേവ **അകാ** കതവാ, തമേദിസം തഥാഗതം അഹം നമാമി.

[ഖ] യഞ്ച ധമ്മം **ജരാരുജാദിമുത്താ** ജരാരോഗാദീഹി വിമുത്താ **മുനികുഞ്ജരാ** മുനിസേട്ഠാ ഭഗവന്തോ **അപൂജയും** പൂജിതവന്തോ, തഥാ **ഉത്തരേ** ഉത്തമേ സത്താനം വാ സംസാരമഹോഘപക്ഖന്ദാനം തതോ ഉത്തരണസമത്ഥേ **യഹിം തരേ** യസ്മിം ധമ്മപ്ലവേ **ഠിതാ** സമ്മാപടിപജ്ജനവസേന ആരൂള്ഹാ **നരാനരാ** മനുസ്സാ ച ദേവാ ച **തിവട്ടമ്ബുനിധിം** കിലേസകമ്മവിപാകവട്ടസങ്ഖാതേഹി തീഹി വട്ടേഹി ആകുലിതം സംസാരമഹമ്ബുരാസിം **തരിംസു** തിണ്ണാ, **അഘപ്പഹം** കിലേസപ്പഹാനകരം, സംസാരദുക്ഖപ്പഹാനകരം വാ തം ധമ്മമപി അഹം നമാമി.

[ഗ] **മുനിന്ദോരസസൂനുതം** ഭഗവതോ ഉരേ സമ്ഭവധമ്മദേസനായ അരിയഭാവപ്പത്തതായ മുനിന്ദസ്സ ഓരസപുത്തഭാവം **ഗതം** പത്തം **നുതം** കിലേസഖേപനകം **സുപുഞ്ഞഖേത്തം** പുഞ്ഞത്ഥികാനം പുഞ്ഞബീജവിരുഹനട്ഠാനം സുഖേത്തഭൂതം **ഭുവനേ** ലോകേ **സുതം** വിസ്സുതം , സുതധരം വാ കിലേസസവനാഭാവേന **അസ്സുതം** അപാണോപി പാണോ കരീയിത്ഥാതി പാണികതോ, പാതിമോക്ഖസംവരോ, സോവ സംവരോ ഏതസ്സത്ഥീതി **പാണീകതസംവരോ,** തം പാണീകതസംവരം, **വരം** സീലാദിഗുണേഹി സദേവകേഹി ലോകേഹി പത്ഥനീയം. "ദേവാപി തസ്സ പിഹയന്തി താദിനോ"തി [ഉദാ॰ ൨൭] ഹി വുത്തം. **സദാ** സബ്ബസ്മിം കാലേ **ഗുണോഘേന** സീലാദിഗുണസമൂഹേന **നിരന്തരന്തരം** അവിച്ഛിന്നമാനസം,

പരിപുണ്ണചിത്തം വാ **ഗണമ്പി** അട്ഠന്നം അരിയപുഗ്ഗലാനം സമൂഹം അപി അഹം നമാമീതി ഏവമേത്ഥ തിണ്ണമ്പി സങ്ഖേപതോ അത്ഥയോജനാ ദട്ഠബ്ബാ.

[ഘ-ങ] ഏവം പുഞ്ഞസമ്പദമാചിനിത്വാ കിമഭിമതം സാധനീയമിച്ചാഹ **"പകാസിസ്സമഭിധാനപ്പദീപിക"**ന്തി. ബുദ്ധാദീനമഭിധാനാനം സരൂപവസേന, ലിങ്ഗവസേന ച പരിദീപനതോ പകാസനതോ **"അഭിധാനപ്പദീപിക"**ന്തി ലദ്ധനാമം സത്ഥം **പകാസിസ്സം** അന്തോഭാവേന നിപ്ഫന്നം ബഹിഭാവേന പകാസിസ്സം. അന്തോഭാവസ്സ ഹി ബഹിഭാവമപേക്ഖിത്വാ ഭാവിതമുപപന്നം. നനു സന്തേവ പുബ്ബാചരിയാനം നാമലിങ്ഗപ്പകാസനാന്യമരകോസതികണ്ഡോപ്പലിന്യാദ്യഭിധാനസത്ഥാനി, പാണിനി ബ്യാഡിവരരുചിചന്ദഗോമി രുദ്ദവാമനാദിവിഹിതാനി ച ലിങ്ഗസത്ഥാനി, തതോ കിമിദമുച്ചതേ ഇച്ചാഹ **"നാമലിങ്ഗാനി ബുദ്ധഭാസിതസ്സാരഹാനി ദസ്സയന്തോ"**തി. ഏതേന സന്തേസ്വപി പുബ്ബാചരിയാനം സത്ഥേസു യസ്മാ ന തേസു നാമലിങ്ഗാനി ബുദ്ധവചനാനുരൂപാനി ഹോന്തി , തസ്മാ തദനുരൂപാനി നാമലിങ്ഗാനി ദസ്സയന്തോ അഭിധാനസത്ഥം പകാസിസ്സാമീതി ഏതമത്ഥം ദീപേതി. നമ്യതേ അഭിധിയതേ അത്ഥോ അനേനാതി **നാമം,** സദ്ദസത്ഥേ **നമു**ധാതുവസേന. ലിങ്ഗയതേ "ഇത്ഥിയമതോ **ആ**പച്ചയോ"ത്യാദിനാ വിഭജ്ജതേതി, ഇത്ഥാദയോ വാനേന ലിങ്ഗീയന്തേ ബ്യഞ്ജീയന്തേതി **ലിങ്ഗം,** ഇത്ഥിപുമനപുംസകം. കിമേതസ്സ അഭിധാനസത്ഥസ്സ കരണേ പയോജനന്തി പുച്ഛായം യസ്മിം സതി തം സോതാരോ സോതുമുസ്സഹന്തി, തം ദസ്സേതുമാഹ **"നാമലിങ്ഗേസ്വി"**ച്ചാദി. യതോ ബുദ്ധവചനേ പടുനോ ഭാവോ പാടവം, തദേവ അത്ഥോ പയോജനം, തം ഇച്ഛന്തീതി **പാടവത്ഥിനോ,** തേസം പാടവത്ഥീനം സോതൂനം നാമലിങ്ഗേസു **കോസല്ലം** കുസലതാ ഛേകഭാവോ ബുദ്ധവചനേ മഹബ്ബലം അത്ഥസ്സ നിച്ഛയകാരണം ഹോതി, **അതോ** തസ്മാ കാരണാ ബുദ്ധഭാസിതസ്സാരഹാനി നാമലിങ്ഗാനി ദസ്സയന്തോ അഭിധാനപ്പദീപികം സത്ഥം പകാസിസ്സന്തി സമ്ബന്ധോ.

[ച] ഇദാനി സത്ഥലഹുഭാവത്ഥമാഹ **"ഭിയ്യോ"**ച്ചാദി. **ഭിയ്യോ** ബാഹുല്ലേന **രൂപന്തരാ** രൂപഭേദേന ഇത്ഥിപച്ചയപുമ്ഭാവാദികാരിയകതേന ഥീപുന്നപുംസകം ഞേയ്യം, സോ ച നാമാനം നാമവിസേസനസ്സ, നാമപരാമസിസമ്ബന്ധനാമസദ്ദസ്സ ച ഞേയ്യോ പകാരന്തരാഭാവാ. തത്ര നാമാനം രൂപഭേദോ യഥാ - ഛുരികാ സത്യ'സിപുത്തി [അഭിധാന ൩൯൨ ഗാഥാ]. അസി ഖഗ്ഗോ ച സായകോ [അഭിധാന ൩൯൧ ഗാഥാ]. പാനീയം സലിലം ദകന്തി [അഭിധാന ൬൬൧ ഗാഥാ]. നാമവിസേസനസ്സ യഥാ - നിസീഥോ മജ്ഝിമാ രത്തീതി [അഭിധാന ൭൦ ഗാഥാ]. നാമപരാമസിസമ്ബന്ധനാമസദ്ദസ്സ യഥാ - ആകങ്ഖാ രുചി വുത്താ സാ, ത്വധികാ ലാലസാ ദ്വിസൂതി [അഭിധാന ൧൬൨ ഗാഥാ]. **സാഹചരിയേന** നിയതലിങ്ഗേനാവിപ്പയോഗതോ ഥീപുന്നപുംസകം ഞേയ്യം. **കത്ഥചീ**തി യത്ര രൂപഭേദോ നത്ഥി, തം യഥാ - മരീചി മിഗതണ്ഹികാ [അഭിധാന ൬൮ ഗാഥാ]. രംസിമാ ഭാകരോ ഭാനു [അഭിധാന ൬൩ ഗാഥാ]. ആപോ പയോ ജലം വാരി [അഭിധാന ൬൬൧ ഗാഥാ]. മരീഡ്യാദയോ ഹ്യഭിന്നരൂപത്താ ലിങ്ഗന്തരേപി സമ്ഭാവിയന്തേഹി നിയതലിങ്ഗേഹി മിഗതണ്ഹികാഭാകരജലാദിസദ്ദേഹി സാഹചരിയേന തംലിങ്ഗേ നിച്ഛീയന്തേ. **ആഹച്ചവിധാനേന** ഇത്ഥിപുമനപുംസകാനം വിസേസേത്വാ കഥനേന ഥീപുന്നപുംസകം ഞേയ്യം. **കച്ചീ**തി യത്ര ന രൂപഭേദോ ലിങ്ഗനിണ്ണയസ്സ നിമിത്തം, ന ച സാഹചരിയം ലിങ്ഗഭേദോഭിമതോ, നേകമേവ വാ ലിങ്ഗമിച്ഛതേ, തം യഥാ - വല്ലരീ

മഞ്ജരീ നാരീ [അഭിധാന ൬൦ ഗാഥാ]. വിടപോ വിടഭീത്ഥിയം [അഭിധാന ൬൪൭ ഗാഥാ]. ഭീതിത്ഥീ ഭയമുത്താസോ [അഭിധാന ൧൬൬ ഗാഥാ]. വജിരം പുന്നപുംസകേച്ചാദി [അഭിധാന ൨൪ ഗാഥാ].

[൩൭] ഇദാനി രൂപഭേദോതി ലിങ്ഗനിണ്ണയസ്സ പടിപത്തിഹേതുകോ യോ ഭിന്നലിങ്ഗാനം ദ്വന്ദോ, തക്കരണപടിസേധേന അഭിന്നലിങ്ഗാനമേവ ദ്വന്ദോ കതോതി പരിഭാസിതുമുപക്കമതേ **"അഭിന്നലിങ്ഗിന"**മിച്ചാദി. അഭിന്നലിങ്ഗീനംയേവ നാമാനം ദ്വന്ദോ കതോ, ന ഭിന്നലിങ്ഗീനം, യഥാ - വിമുത്യസങ്ഖതധാതു, സുദ്ധിനിബ്ബുതിയോ സിയുന്തി [അഭിധാന ൯ ഗാഥാ]. ന കേവലം ദ്വന്ദോയേവ, അഥ ഖോ ഏകസേസോപ്യഭിന്നലിങ്ഗാനംയേവ കതോ, യഥാ - നഗ്ഗോ ദിഗമ്ബരാവത്ഥാ. [അഭിധാന ൭൩൪ ഗാഥാ] **സബ്ബധരകതേ** പന "ജീമൂതാ മേഘപബ്ബതാ" ഇച്ചുദാഹടം. നനു ച ഭിന്നലിങ്ഗാനമ്പി ഏകസേസോ കതോ, യഥാ - മാതാ പിതാ തു പിതരോ, പുത്താ തു പുത്തധീതരോ [അഭിധാന ൨൪൯ ഗാഥാ]. സസുരാ സസ്സു സസുരാ, ഭാതുഭഗിനി ഭാതരോതി [അഭിധാന ൨൫൦ ഗാഥാ]. ഏത്ഥ ഹി മാതാ ച പിതാ ച പിതരോ, പുത്തോ ച ധീതാ ച പുത്താ, സസ്സു ച സസുരോ ച സസുരാ, ഭാതാ ച ഭഗിനീ ച ഭാതരോതി ഭിന്നലിങ്ഗാനമ്പി ഏകസേസോ ദസ്സിതോതി. ഠാനന്തരേ തേസം ഭിന്നലിങ്ഗതായ ദസ്സിതത്താ ന ദോസോ. താതോ തു ജനകോ പിതാ [അഭിധാന ൨൪൩ ഗാഥാ]. അമ്മാ'മ്ബാ ജനനീ മാതാ [അഭിധാന ൨൪൪ ഗാഥാ]. അപച്ചം പുത്തോത്രജോ സുതോ [അഭിധാന ൨൪൦ ഗാഥാ]. നാരിയം ദുഹിതാ ധീതാ [അഭിധാന ൨൪൧ ഗാഥാ]. ജായാപതീനം ജനനീ, സസ്സു വുത്താഥ തപ്പിതാ. സസുരോതി ഇച്ചാദികഞ്ഹി തേസം [അഭിധാന ൨൪൬ ഗാഥാ] ഠാനന്തരന്തി. തഥാ ഏത്ഥ കമം വിനാ ഭിന്നലിങ്ഗാനം ഗണനപാഠോ വിയ സങ്കരോപി ന കതോ. തത്ര ഹി സഗ്ഗദിസാദയോ അത്ഥാ യഥാക്കമം തംസമ്ബന്ധാ ച സക്കവിദിസാദയോ അത്ഥാ സകസകസമ്ബന്ധസഹിതാ യഥാഭിധാനം സരൂപപടിപത്യമത്ഥഭിധേയ്യാ, തഥാ തപ്പരിയായസമ്ബന്ധാനി ച യാനി നാമാനി, താനി സബ്ബാനി തദഭിധാനാവസരേ അഭിധേയ്യാനീതി സുഖേനേകത്രേവ സകലനാമപടിപത്തി സരൂപപടിപത്തി ച യഥാ സിയാതിച്ഛേതദത്ഥം കമോ അഭ്യുപഗമ്യതേ, തഥാ ച സത്യാവസ്സം സഗ്ഗാദിപരിയായേ ദിവസദ്ദാദയോ, ഹരാദ്യവസരേ കുമാരാദയോ അഭിധേയ്യാ ഇതി കമാനുരോധേന ലിങ്ഗസങ്കരോ പരിഹരിതുമസക്കുണേയ്യോ, യഥാവുത്തന്തു കമം വിനാ നേഹ സങ്കരോ കതോ, ഇതി പരിയായേന ഇത്ഥിപ്പകരണാദിക്കമേന യഥാസമ്ഭവമഭിധാനതോ, തം യഥാ - ഊതി ത്വിത്ഥീ അജഞ്ഞഞ്ച, ഉപസഗ്ഗോ ഉപദ്ദവോതി [അഭിധാന ൪൦൧ ഗാഥാ]. അത്ര ഹി യേ തിലിങ്ഗാ, തേ തിലിങ്ഗാവസരേ ഏവ നിബദ്ധാ, ന ഗണനപാഠോ വിയ ഉച്ചാരണവസേന, ഏവം സബ്ബത്ര യഥാസമ്ഭവം നീയതേ. വുത്തഞ്ച -

> "ഭേദാഖ്യാനായ ന ദ്വന്ദോ, നേകസേസോ ന സങ്കരോ;
> കതോത്ര ഭിന്നലിങ്ഗാന-മവുത്താനം കമം വിനാ"തി [അമര ൧.൪].

ഇദാനി ലിങ്ഗവാചകാനം ഠാനവസേനത്ഥേസു ഗമനം ദസ്സേതുമാഹ **"ലിങ്ഗവാചകേ"**ച്ചാദി. **ഗാഥാപാദന്തമജ്ഝട്ഠാ** ഗാഥാനം പാദാനഞ്ച അന്തമജ്ഝട്ഠാ **ലിങ്ഗവാചകാ** അനേകത്ഥലിങ്ഗവാചകാനി ഞാണദസ്സനാദീനി ലിങ്ഗാനി **പുബ്ബ**മത്ഥം വാചകവസേന **യന്തി** ഗച്ഛന്തി. **അപരേ** ഗാഥാപാദാനമാദിട്ഠാ ലിങ്ഗവാചകാ **പരമത്ഥം യന്തി** ഗച്ഛന്തി. തം യഥാ -

ഫലേ വിപസ്സനാദിബ്ബ-ചക്ഖുസബ്ബഞ്ഞുതാസു ച;
പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്ഹി, മഗ്ഗേ ച **ഞാണദസ്സനം** [അഭിധാന ൭൬൪ ഗാഥാ].

ഞാദോ സദ്ധാചീവരാദി-ഹേത്വാധാരേസു **പച്ചയോ;**
കീളാദിബ്ബവിഹാരാദോ, **വിഹാരോ** സുഗതാലയേ [അഭിധാന ൮൩൭ ഗാഥാ].

ഖഗ്ഗേ കുരൂരേ **നേത്തിംസോ,** പരസ്മിഞ്ചാത്ര തിസ്വ**മു** [അഭിധാന ൧൦൮൯ ഗാഥാ];
കുസലേ **സുകതം** സുട്ഠു-കതേ ച **സുകതോ** തിസു [അഭിധാന ൯൩൮ ഗാഥാ].

സമയോ സമവായേ ച, സമൂഹേ കാരണേ ഖണേ;
പടിവേധേ സിയാ കാലേ, പഹാനേ ലാഭദിട്ഠിസു [അഭിധാന ൭൭൮ ഗാഥാ].

കന്താരോ വനദുഗ്ഗേസു [അഭിധാന ൧൧൦൭ ഗാഥാ].

എത്ഥ ച -

യേഭുയ്യതാബ്യാമിസ്സേസു, വിസംയോഗേ ച **കേവലം;**
ദള്ഹത്ഥേനതിരേകേ ചാ-നവസേസമ്ഹി തം തിസു [അഭിധാന ൭൮൩ ഗാഥാ].

സമാധിസ്മിം പു**മേകഗ്ഗോ-**നാകുലേ വാച്ചലിങ്ഗികോ [അഭിധാന ൧൦൯൪ ഗാഥാ].

ജളേ **മൂലോ** മഹത്യപി [അഭിധാന ൧൦൩൩ ഗാഥാ] ച്ചാദീസു

ഗാഥാമജ്ഝട്ഠാനം , പാദന്തമജ്ഝട്ഠാനഞ്ച ലിങ്ഗവാചകാനം പുബ്ബപരത്ഥേസ്വപി ഗമനഭാവതോ ''പുബ്ബം യന്തീ''തി ഇദം യേഭുയ്യവസേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ ഗാഥാനം മജ്ഝന്തട്ഠാ പുബ്ബം യന്തി, ഗാഥാമജ്ഝട്ഠാ, പാദന്തമജ്ഝട്ഠാ ച പുബ്ബാപരഞ്ച യന്തീതി യഥാലാഭയോജനാ ദട്ഠബ്ബാ.

[ജ] ഇദാനി വിസേസവിധിമ്ഹി സത്ഥലഹുഭാവത്ഥം പരിഭാസതേ **''പുമിത്ഥിയ''**മിച്ചാദി. പുമിത്ഥിയം **''ദ്വീസൂ''**തി പദം ഞേയ്യം, യഥാ - അസനി ദ്വീസു [അഭിധാന ൨൪ ഗാഥാ]. **സബ്ബലിങ്ഗേ** ലിങ്ഗത്തയേ **''തീസൂ''**തി പദം ഞേയ്യം, യഥാ - സത്തന്നം പൂരണേ സേട്ഠേ'തിസന്തേ സത്തമോ തിസു [അഭിധാന ൯൮൨ ഗാഥാ]. എത്ഥ ച നിസിദ്ധലിങ്ഗനാമം പാരിസേസതോ ''സേസലിങ്ഗ''ന്തി ഞേയ്യം [നിസിദ്ധലിങ്ഗ സേസത്ഥം (അമര ൧.൫.)], യഥാ - വസ്സ സംവച്ഛരാ നിത്ഥീതി [അഭിധാന ൮൧ ഗാഥാ]. അത്ര ചേകലിങ്ഗനിസേധബ്യാഖ്യാനേന ലിങ്ഗദ്വയവിധാനന്തി [ഏകലിങ്ഗനിസേധബ്യാജേന ലിങ്ഗദ്വയാഭിധാനമിതി (അമരകോസചിന്താമണിടീകാ)].

ഗന്ഥലാഹവം വിധായേദാനി പടിപത്തിലാഹവത്ഥമാഹ **“അഭിധാനന്തരാരമ്ഭേ”**ഇച്ചാദി. **അഭിധാനന്തരസ്സ** അഞ്ഞസ്സ അഭിധാനസ്സ ആരമ്ഭേ സതി, **തു** അന്തോ യസ്സ അഭിധാനസ്സ, **അഥ** ആദി യസ്സ അഭിധാനസ്സാതി ഇദം അഭിധാനദ്വയഞ്ച ഞേയ്യം. ത്വന്തമഥാദികം നാമാദിപദം പുബ്ബേന ന സമ്ബജ്ഝതേതി ഭാവോ. തത്ര നാമപദം യഥാ - ജിനോ സക്കോ തു സിദ്ധത്ഥോ [അഭിധാന ൧ ഗാഥാ]. കേസവോ ചക്കപാണ്യഥ [അഭിധാന ൧൨ ഗാഥാ]. മഹിസ്സരോ സിവോ സൂലീ [അഭിധാന ൧൮ ഗാഥാ]. ലിങ്ഗപദം യഥാ - പുമേ തു പണ്ഹി പാസണി [അഭിധാന ൨൭൭ ഗാഥാ]. പുമേ തൂതു രജോ പുപ്ഫം [അഭിധാന ൨൩൪ ഗാഥാ]. സാ തിരോകരണിപ്യഥ [അഭിധാന ൨൯൪ ഗാഥാ]. പുന്നപുംസകമുല്ലോചം [അഭിധാന ൨൯൯ ഗാഥാ]. അത്ഥപദം യഥാ - ഉദരേ തു തഥാ പാചാ’നലസ്മിം ഗഹണീത്ഥിയം [അഭിധാന ൯൭൩ ഗാഥാ]. പണീതോ തീസു മധുരേ, ഉത്തമേ വിഹിതേപ്യഥ. അഞ്ജസേ വിസിഖായഞ്ച, പന്തിയം വീഥി നാരിയം [അഭിധാന ൯൯൦ ഗാഥാ]. **അഥ**സദ്ദേന ചത്ര അനന്തരിയത്ഥേന സകപരിയായോപലക്ഖണതോ **അഥോ** സദ്ദാദീസു ച ന പുബ്ബേന സമ്ബജ്ഝതേ. പാണകോ ചാപ്യഥോ ഉച്ചാലിങ്ഗോ ലോമസപാണകോതി [അഭിധാന ൬൨൩ ഗാഥാ].

[ഝ] ഇദാനി ബുദ്ധവചനാനമനുരൂപാനമ്പി പചുരപ്പയോഗാനമേവ കേസഞ്ചി ഗഹണം അത്തനോ സത്ഥന്തരാപസയ്ഹതാവസേന അഹംകാരപുബ്ബികാഭാവഞ്ച ദസ്സേതുമാഹ **“ഭിയ്യോ പയോഗ”**മിച്ചാദി. **സോഗതേ** സുഗതസ്സ വചനഭൂതേ **ആഗമേ** പിടകത്തയേ, തഞ്ഹി ആഗച്ഛന്തി തിവിധസമ്പത്തിയോ ഏതേനാതി ആഗമോതി വുച്ചതി. തസ്മിം ഭിയ്യോ പയോഗം ബാഹുല്ലേന പയുജ്ജതേതി **പയോഗോ,** തം **ആഗമ്മ** ഗഹേത്വാ കചി അരഞ്ഞവഗ്ഗാദീസു **നിഘണ്ടുയുത്തിഞ്ച** നിഘണ്ടുനാമകേ സത്ഥേ ആഗതം ബുദ്ധവചനാനുരൂപം യുത്തിഞ്ച **ആനീയ** ആനേത്വാ നാമലിങ്ഗം **കഥീയതി** അന്തോഭാവേന നിപ്ഫന്നം ബഹിഭാവേന പകാസീയതേ. ആവിഭാവത്തമേവ ഹി ജഞ്ഞത്തം സന്തകാരിയകാരിനോ. ആസീസായം വാ അവസ്സമ്ഭാവിനോപി വചനസ്സ വത്തമാനത്ഥവത്തിച്ഛായ വത്തമാനത്തം, തഥാ ഹി ലോകേ അവസ്സമ്ഭാവിനോ സിദ്ധിമഭിസന്ധായ ഭാവിനമപ്പത്തം വത്തമാനത്തേന വാ അതീതത്തേന വാ വത്തുമിച്ഛതി, തം യഥാ - “ഇദം മമമപാപയേ”തി കോചി കേനചാഭിഹിതോ സന്തോ അവസ്സം തം ഭവിസ്സതീതി മഞ്ഞമാനോ പാപിയമാനം പത്തം വാ വത്തുമിച്ഛതി , തതോയേവ “ആസീസായം ഭൂതമിവ ചേ”തി [പാണിനി ൩.൩.൧൩൨] തദതിദേസവചനം പച്ചാഖ്യായതേ.

പണാമാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧. സഗ്ഗകണ്ഡവണ്ണനാ

൧. ഇദാനി യസ്മാ അഭിധേയ്യത്ഥോ നാമ പഞ്ഞത്തിപരമത്ഥത്ഥവസേന ദുവിധോ, തേസു യേഭുയ്യേന പഞ്ഞത്തത്ഥതോ പരമത്ഥത്ഥോവ സേട്ഠോ, തേസുപി ഓധിസോ കിലേസാനം സമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധികരത്താ യഥാക്കമം അട്ഠ ധമ്മാ സേട്ഠാ, തതോപി നിബ്ബാനമേവ സേട്ഠം, തേസം സബ്ബേസമ്പി ധമ്മാനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോവ സേട്ഠോ. വുത്തഞ്ഹി ഭഗവതാ "വിരാഗോ സേട്ഠോ ധമ്മാനം, ദ്വിപദാനഞ്ച ചക്ഖുമാ"തി [ധ॰ പ॰ ൨൭൩; നേത്തി॰ ൧൭൦]. ഏത്ഥ ഹി "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ വാ അസങ്ഖതാ വാ, വിരാഗോ തേസം ധമ്മാനം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി [അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ൫.൩൨; ഇതിവു॰ ൯൦] വചനതോ സബ്ബേസമ്പി സങ്ഖതാസങ്ഖതധമ്മാനം വിരാഗസങ്ഖാതോ നിബ്ബാനമേവ സേട്ഠോ, ചക്ഖുമാ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ തേസം സബ്ബേസമ്പി ധമ്മാനം, ദേവമനുസ്സാദിഭേദാനം ദ്വിപദാനഞ്ച പഞ്ഞത്തത്ഥാനം സേട്ഠോതി അയമത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, തസ്മാ സബ്ബത്ഥസേട്ഠത്ഥാഭിധായകാഭിധാനഭൂതം ബുദ്ധാതിധാനമേവ പഠമം **സഗ്ഗകണ്ഡസ്സ** ആദിമ്ഹി പത്ഥിയവസേന [സത്ഥിയവസേന (ക॰)] ദസ്സേതുമാഹ **"ബുദ്ധോ"**ച്ചാദി. തത്ഥ **ജിന**സദ്ദന്തം സബ്ബബുദ്ധസ്സ നാമം. സബ്ബം ബുദ്ധവാതി **ബുദ്ധോ,** സകമ്മകാ കത്തരി **ത**പച്ചയോ. വിസിട്ഠാ ബുദ്ധി അസ്സത്ഥീതി **ബുദ്ധോ,** പസംസായം യദാദിനാ **ണ**പച്ചയോ. ദാനസീലക്ഖന്ധാദയോ ഠാനാട്ഠാനഞാണാദയോ വാ ദസ ബലാനി യസ്സേതി **ദസബലോ.** സാസതി വിനയതി സത്തേതി **സത്ഥാ.** സബ്ബധമ്മജാനനസീലതായ **സബ്ബഞ്ഞൂ.** ദ്വിപദാനം, ദ്വിപദേസു വാ ഉത്തമോ **ദ്വിപദുത്തമോ, ബുദ്ധവംസവണ്ണനായം** [ബു॰ വം॰ അട്ഠ॰ ൩൭ നിദാനകഥാ] നിദ്ധാരണലക്ഖണായ ഛട്ഠിയാ സമാസസ്സ പടിസിദ്ധത്താ നേദിസീ നിദ്ധാരണലക്ഖണാ ഛട്ഠീ ഗമ്യതേ. കസ്മാ പന സോ തത്ഥ പടിസിദ്ധോതി? സമാസേ യേഭുയ്യേന നിദ്ധാരണലക്ഖണത്തയസ്സ വികലാഭാവതോ. കിഞ്ചാപി ഹി തത്ഥ ഛട്ഠിയായേവ പടിസിദ്ധോ, സത്തമിയാ പന നിദ്ധാരണലക്ഖണായ വിജ്ജമാനത്താ തസ്സാപി സോ പടിസേധനീയോയേവ. മുനീനം ഇന്ദോ രാജാ **മുനിന്ദോ.** പുഞ്ഞഞാണഭാഗ്യാദയോ ഭഗം നാമ, തംയോഗാ **ഭഗവാ.** നാഥതി സത്താനം ഹിതം യാചതി, കിലേസേ വാ ഉപതാപേതി, സത്തേസു വാ ഇസ്സരിയം കരോതി, തേസം വാ ഹിതം ആസീസതീതി **നാഥോ.** ബുദ്ധധമ്മസമന്തഞാണദിബ്ബചക്ഖുസങ്ഖാതേഹി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി സമന്നാഗതത്താ **ചക്ഖുമാ.** സബ്ബദാ ബ്യാമപ്പഭായ കായതോ നിച്ഛരണവസേന **അങ്ഗീരസോ.** സബ്ബാകാരേന സബ്ബധമ്മാനം മുനനതോ **മുനി,** ധമ്മവാദേസു വാ മോനകരണതോ **മുനി.**

൨. ലോകാനം, ലോകേസു വാ നാഥോ **ലോകനാഥോ.** അത്തനോ അധികസ്സ കസ്സചിപി ഉത്തമപുഗ്ഗലസ്സ അഭാവതോ **അനധിവരോ,** സബ്ബപരിയന്തഗതത്തഭാവത്താ വാ നത്ഥി ഏതസ്സ ഇതോ അഞ്ഞോ അധികോ പത്ഥേതബ്ബോ അത്തഭാവോതി **അനധിവരോ.** മഹന്താനം സീലക്ഖന്ധാദീനം ഏസനതോ ഗവേസനതോ **മഹേസി,** മഹന്തോ വാ ഈസോ വിഭൂതി ഏതസ്സാതി **മഹേസി.** ഹിതം വിനയതി അനുസാസതീതി **വിനായകോ,** വിസിട്ഠം വാ നിബ്ബാനം സത്തേ നേതീതി **വിനായകോ.** സബ്ബധമ്മദസ്സനസീലതായ "സമന്തചക്ഖൂ"തി ലദ്ധനാമേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സമന്നാഗതത്താ **സമന്തചക്ഖു.** സോഭനം ഗതം ഞാണമസ്സ, സംസാരാ വാ സുട്ഠു അപുനരാവത്തിയാ ഗതവാതി **സുഗതോ,** സപരസുഖസിദ്ധത്ഥം വാ സമ്മാ

ഗതവാതി **സുഗതോ.** ഭൂരി ബഹുകാ പഞ്ഞാ യസ്സ, അനന്തത്താ വാ ഭൂരിസമാ പഞ്ഞാ ഏതസ്സാതി **ഭൂരിപഞ്ഞോ,** അനന്തായ മഹാപഥവിയാ സദിസപഞ്ഞോതിഅത്ഥോ. കിലേസാദിപഞ്ചവിധം മാരം ജിതവാതി **മാരജി.**

൩. നരാനം സീഹോ സേട്ഠോ, പരപ്പവാദമദ്ദനസഹനതോ വാ നരോ ച സോ സീഹോ ചാതി **നരസീഹോ,** സഹതീതി സീഹോ, നിരുത്തിനയേന പുബ്ബവണ്ണാകാരസ്സീകാരോ, സീഹസദിസത്താ വാ നരോ ച സോ സീഹോ ചാതി **നരസീഹോ.** യഥാ ഹി സീഹോ മിഗരാജാ ചതൂഹി ദാഠാഹി സബ്ബസത്തേ ഹിംസതി അഭിഭവതി, തഥാ ഭഗവാപി സീലപഞ്ഞാപുഞ്ഞിദ്ധിസങ്ഖാതേഹി ചതൂഹി ധമ്മേഹി സബ്ബം ലോകം ഹിംസതി അഭിഭവതീതി ഓപമ്മസംസന്ദനം. സബ്ബപുരിസാനം സേട്ഠത്താ **നരവരോ,** നരാനം വാ ദേവമനുസ്സാനം സേട്ഠത്താ **നരവരോ,** "സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ"തി [സം॰ നി॰ ൧.൨൩] ഏത്ഥ വിയ **നര**സദ്ദേന സബ്ബേ ദേവമനുസ്സാ സങ്ഗഹിതാ. ധമ്മസ്സ രാജപവത്തകത്താ **ധമ്മരാജാ,** ധമ്മതോ വാ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ രാജാ ജാതോ, നാധമ്മതോതി **ധമ്മരാജാ,** ധമ്മേന രാജതീതി വാ **ധമ്മരാജാ,** ധമ്മപാലകോ വാ രാജാ **ധമ്മരാജാ.** മുനീനം സേട്ഠത്താ **മഹാമുനി.** ദേവാനം അതിദേവോതി **ദേവദേവോ,** ദേവാനം അധികോ വാ ദേവോ **ദേവദേവോ.** ലോകാനം ഗരു ആചരിയോ **ലോകഗരു,** ലോകാനം ഗരുഭാജനത്താ വാ **ലോകഗരു.** ധമ്മസ്സ സാമി യഥാവുത്തനയേന **ധമ്മസ്സാമീ.** യഥാ പുരിമകാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ സബ്ബഞ്ഞുഭാവം ഗതാ, തഥാ അയമ്പി ഗതോതി **തഥാഗതോ,** തഥാ വാ സമ്മാ ഗതം ഞാണമസ്സാതി **തഥാഗതോ**ത്യാദിനാ **തഥാഗത**സദ്ദസ്സ അത്ഥപപഞ്ചോ തത്ഥ തത്ഥ [ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൨; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൭൮; അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൭൦; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൮; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൩൮; ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൩; ബു॰ വം॰ അട്ഠ॰ ൨ നിദാന കഥാ; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൧൪; പടി॰ സം॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൭; ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൭; ദീ॰ നി॰ അഭി॰ ടീ॰ ൧.൭; മ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൨; അം॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧.൧൭൦] വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ.

൪. സയമേവ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭവതി, അനഞ്ഞബോധിതോതി **സയമ്ഭൂ.** സമ്മാ അവിപരീതേന സ'മത്തനായേവ സബ്ബധമ്മേ ബുജ്ഝതി അബുജ്ഝി ബുജ്ഝിസ്സതീതി **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ.** സേട്ഠപഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ **വരപഞ്ഞോ.** സത്തേ സംസാരണ്ണവതോ നിബ്ബാനപാരം നേതീതി **നായകോ.** ജിതപഞ്ചമാരത്താ **ജിനോ.** ഏത്ഥ ച സമന്തഭദ്ദ, ലോകജി, ഛളഭിഞ്ഞ, അദ്വയവാദീ, സിരീഘന, അകനിട്ഠഗ [അകനിട്ഠക (ക॰)], ധമ്മചക്ക, രാഗാസനി [രാഗാരി (ക॰)], തിസരണ, ഖസമ [ഖണസമ (ക॰) ഖേന ആകാസേന സമാ തുല്യാ ഗുണാ യസ്സ സോ (തികണ്ഡസേസടീകാ ൧.൧.൮)], ഗുണാകര, മഹാസുഖ, വജിര, മേത്താബല, അസമ, ജിതാരി, മഹാബോധി, ധമ്മധാതു, സേതകേതു, ഖജി, തിമുത്തി [ഖജിരവിമുത്തി (ക॰) ഖേന ആകാസജ്ഝാനേന - സുഞ്ഞഭാവനായാതി ഭാവോ - ജയതി സംസാരഭാവം യോ, ജി+ ക്വിപ സുഞ്ഞവാദീനം ബോദ്ധാനം "സുഞ്ഞം സബ്ബമേവ" ഇത്യാകാരഭാവനായ സംസാരഭാവജയനതോ തഥാഭാവോ (സദ്ദകപ്പദ്ദുമ)], ദസഭൂമിസ്സര, പഞ്ചഞാണ, ബഹുക്ഖമ, സമ്ബുദ്ധ, സബ്ബദസ്സീ, മഹാബല, സബ്ബബോധ [സമ്ബോധധമ്മ (ക॰)], ധമ്മകായ, സംഗുത്ത, അരഹ, ദ്വാദസക്ഖ, വീതരാഗാദീനിപി അനേകാനി ബുദ്ധസ്സ നാമാനി [ഇമാനി പരിയായവചനാനി പായസോ അമരകോസതോ, തികണ്ഡസേസാഭിധാനതോ ച ഗഹിതാനി]. സമന്തതോ പുഞ്ഞസമ്ഭാരതോ ച ഞാണസമ്ഭാരതോ ച ഭദ്ദോ സേട്ഠോതി **സമന്തഭദ്ദോ**ത്യാദീനി ച നിബ്ബചനാനി വേദിതബ്ബാനി. വുത്തഞ്ച -

“അസങ്ഖ്യേയ്യാനി നാമാനി, സഗുണേന മഹേസിനോ;
ഗുണേന നാമമുദ്ധേയ്യം, അപി നാമസഹസ്സതോ”തി [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൯.൧൯; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൬൯; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൭൬; നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൯.൮].

തത്ഥ **ഉദ്ധേയ്യ**ന്തി ഉദ്ധരിതബ്ബം. **അപി നാമസഹസ്സതോ**തി അനേകേഹി നാമസഹസ്സേഹീത്യത്ഥോ. സബ്ബബുദ്ധനാമകഥാ.

സക്കാദിസത്തകം അമ്ഹാകം ബുദ്ധസ്സ നാമം. പഞ്ചമാരേ ജേതും സക്കോതീതി **സക്കോ,** ഭഗിനീഹി സദ്ധിം സംവാസകരണതോ വാ ലോകമരിയാദം ഛിന്ദിതും സക്കുണന്തീതി സക്കാ, സാകിയരാജൂനം പുബ്ബരാജാനോ, തേസം വംസഭൂതത്താ ഭഗവാ “സക്കോ”തി വുച്ചതി. അസ്സ ച ജാതിസമനന്തരം നിധയോ രതനാനി ച ഉപ്പന്നാനീതി **സിദ്ധത്ഥോ**തി നാമം കതം, സബ്ബേസം വാ ലോകാനം സിദ്ധാ അത്ഥാ ഏതേന ഹേതുഭൂതേനാതി **സിദ്ധത്ഥോ.** സുദ്ധം ഓദനം അസ്സാതി സുദ്ധോദനോ, തസ്സ അപച്ചം **സുദ്ധോദനി.** ഗോതമവംസസ്സ കപിലസ്സ മുനിനോ സിസ്സതായ സക്യാ ഗോതമാ, ഭഗവാ പന ഗോതമവംസേ ഉപ്പന്നത്താ ഗോതമസ്സ മുനിനോ അപച്ചം **ഗോതമോ.**

൭. സക്യവംസാവതിണ്ണോ [സക്യവംസാ പിത്ഥിണ്ണോ (ക॰)] സക്യമുനി യോ ബുദ്ധോ സോ **സക്യസീഹോ,** സക്യാനം വാ സേട്ഠത്താ **സക്യസീഹോ.** സക്യകുലതോ ജാതോ മുനി **സക്യമുനി.** സൂരിയദേവപുത്തസ്സ സോതാപന്നത്താ ഭഗവാ **ആദിച്ചബന്ധൂ**തി വുച്ചതി, ആദിച്ചസ്സ ബന്ധു ഞാതീതി നിബ്ബചനം കത്വാ. ഏത്ഥപി മായാദേവീസുത, മഹാസമണ, കലിസാസനാദീനി [കുലിസാസനാദീനി (ക॰) കലിമ്ഹി യുഗേ സാസനം അനുസാസനം യസ്സ സോ, അഥവാ കലിമ്ഹി പാപേ വിവാദേ വാ സാസനം ഹിതസാധനം യസ്സ സോ (തികണ്ഡസേസടീകാ ൧.൧.൧൧)] ഗോതമപരിയായാനി വേദിതബ്ബാനി.

൮. **മോക്ഖാ**ദീനി **നിബ്ബുതി**പരിയന്താനി ഛചത്താലീസ നാമാനി നിബ്ബാനസ്സ നാമാനി. മുച്ചന്തി ഏത്ഥ, ഏതേന വാ രാഗാദീഹീതി **മോക്ഖോ.** നിരുജ്ഝന്തി ഏത്ഥ രാഗാദയോതി **നിരോധോ,** രുന്ധതി വാ നിബ്ബാനന്തി രോധോ, കിലേസോ, സോ ഏത്ഥ നത്ഥീതി **നിരോധോ.** വാനസങ്ഖാതായ തണ്ഹായ നിക്ഖന്തത്താ, നിബ്ബാതി വാ ഏതേന രാഗഗ്ഗിആദികോതി **നിബ്ബാനം.** യഥാ പകതിദീപോ നദീസോതേന വുയ്ഹമാനാനം പതിട്ഠാ ഹോതി, ഏവമിദമ്പി നിബ്ബാനം സംസാരമഹോഘേന വുയ്ഹമാനാനം പതിട്ഠാതി ദീപോ വിയാതി **ദീപോ,** നിക്കിലേസാനം വാ പദീപസദിസഭാവകരണതോ ദീപോ വിയാതി **ദീപോ,** “നിബ്ബന്തി ധീരാ യഥായം പദീപോ”തി ഹി വുത്തം, ദിപ്പതി വാ അരിയാനം ഞാണചക്ഖുസ്സേവ പകാസതീതി ദീപോ. തണ്ഹാനം ഖയഹേതുത്താ **തണ്ഹക്ഖയോ.** രാഗാദീനം പടിപക്ഖത്താ, ഉത്തമട്ഠേന വാ **പരം.** തായതി രക്ഖതി അപായാദിതോതി **താണം.** നിലീയന്തി ഏത്ഥ സംസാരഭയഭീരുകാതി **ലേണം.** നത്ഥി ദീഘരസ്സാദികം രൂപം സണ്ഠാനമേതസ്സാതി **അരൂപം,** അപ്പച്ചയത്താ വാ **അരൂപം.** രാഗാദീനം സന്തകരണത്താ **സന്തം.** രാഗക്ഖയഹേതുഭാവേന അവിപരീതത്താ, ചതുസച്ചപരിയാപന്നത്താ വാ **സച്ചം.** നത്ഥി ആലയോ തണ്ഹാ ഏത്ഥാതി **അനാലയം.**

൯. പച്ചയേഹി ന സങ്കരീയതേതി **അസങ്ഖതം.** സിവം ഖേമഭാവം കരോതീതി **സിവം,** സംസാരഭീരുകേഹി സേവിതബ്ബത്താ വാ **സിവം,** യദാദിനാ

വപച്ചയോ. നത്ഥി ഏത്ഥ മതം മരണം, ഏതസ്മിം വാ അധിഗതേ പുഗ്ഗലസ്സ മതന്തി **അമതം.** പസ്സിതും സുദുക്കരതായ **സുദുദ്ദസം.** പരേഹി ഉത്തമേഹി അരിയപുഗ്ഗലേഹി അയിതബ്ബം ഗന്തബ്ബന്തി **പരായണം,** പരതോ വാ അയിതബ്ബം ഗന്തബ്ബന്തി **പരായണം,** സംസാരസഭാവതോ അഞ്ഞസഭാവവസേന ബുജ്ഝിതബ്ബന്ത്യത്ഥോ, പരേസം വാ അരിയപുഗ്ഗലാനം പതിട്ഠാനത്താ **പരായണം.** യേന ചത്താരോ മഗ്ഗാ ഓധിസോ കിലേസേ സരന്തി ഹിംസന്തി തം ധമ്മം **സരണം,** അരിയാനം വസിതഗേഹത്താ വാ **സരണം.** ഈതി ഉപദ്ദവോ പവാസോ ച തേ യത്ഥ ന സന്തി, തം **അനീതികം,** സത്തേ സംസാരം നേതീതി "നീതീ"തി ലദ്ധനാമായ തണ്ഹായ അഭാവതോ വാ **അനീതികം.** ആസവാനം അനാരമ്മണതായ **അനാസവം.** നിച്ചട്ഠേന **ധുവം,** ധവതി വാ മഗ്ഗാനമാരമ്മണഭാവം ഗച്ഛതീതി **ധുവം, "ധു** ഗതിഥേരിയേസൂ"തി ഹി **കാതന്തധാതു.** ദട്ഠബ്ബസഭാവസ്സ നത്ഥിതായ **അനിദസ്സനം.** പച്ചയേഹി അകതത്താ **അകതം.** സദാ വിജ്ജമാനത്താ അപലുജ്ജനസഭാവം ഗച്ഛതി, തേന വാ വിഞ്ഞായതീതി **അപലോകിതം.** "ഇതം ഗതേ ച വിഞ്ഞാതേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വുത്തം. ലോകസഭാവേന വാ വിഞ്ഞായതീതി ലോകിതം, തബ്ഭാവാപഗമനതോ **അപലോകിതം.** സണ്ഹട്ഠേന **നിപുണം,** യേന വാ ചത്താരോ മഗ്ഗാ ഓധിസോ കിലേസേ നിസ്സേസതോ പുനന്തി സോധേന്തി, തം **നിപുണം.** ന കദാചിപി യസ്സ അന്തോ വിനാസോ അത്ഥി, തം **അനന്തം.** ഖരന്തി വിനസ്സന്തീതി ഖരാ, സങ്ഖതാ, തേ യത്ഥ ന സന്തി, തം **അക്ഖരം,** ഖരസങ്ഖാതാനം വാ സങ്ഖതാനം പടിപക്ഖത്താ **അക്ഖരം.** ഏത്ഥ ച അസങ്ഖതന്ത്യാദികാ ഗാഥാ **രുചിരാ** നാമ.

൫. സബ്ബദുക്ഖാനം ഖയകാരണത്താ **ദുക്ഖക്ഖയോ.** ബ്യാബാധതീതി ബ്യാബാധോ, സോ ഏവ ബ്യാബാദോ, ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സ ഭാവോ ബ്യാബജ്ജം, ദുക്ഖസ്സ പീളനാദ്യത്ഥോ, തം യത്ഥ നത്ഥി, തം **അബ്യാബജ്ജം,** അബ്യാപജ്ഝന്തിപി പാഠോ, തത്ഥ ബ്യാപജ്ജന്തി വിനസ്സന്തീതി ബ്യാപാദാ, സങ്ഖതാ, തേസം ഭാവോ ബ്യാപജ്ഝം, സങ്ഖതാനം വിനസ്സനഭാവോ, തം യത്ഥ നത്ഥി, തം **അബ്യാപജ്ഝ**ന്തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, നിരുത്തിനയേന ച ദ്യസ്സ **ജ്ഝ**കാരോ. കിലേസകമ്മവിപാകവട്ടാനമഭാവതോ **വിവട്ടം.** നിബ്ഭയട്ഠേന **ഖേമം,** ഖയന്തി വാ ഏതേന രാഗഗ്ഗിആദയോതി **ഖേമം.** സങ്ഖാരേഹി അസമ്മിസ്സതായ, വിസംയോഗതായ ച **കേവലം.** അപവജ്ജന്തി സങ്ഖാരാ ഏതസ്മാതി **അപവഗ്ഗോ.** യസ്മാ രാഗോ വിഗതോ, സോ **വിരാഗോ.** പധാനഭാവം നീതം **പണീതം.** നത്ഥി ഏതസ്മിം അധിഗതേ അരിയാനം ചുതം ചവനന്തി **അച്ചുതം.** അരിയേഹി പജ്ജിതബ്ബത്താ ഗന്തബ്ബത്താ **പദം.**

൬. ചത്താരോ യോഗാ ഖയന്തി ഏതേനാതി **യോഗക്ഖേമോ.** പാരേതി സക്കോതി സംസാരദുക്ഖസന്താപം സമേതുന്തി **പാരം,** "സംസാരദുക്ഖസന്താപതത്തസ്സാ'ലം സമേതവേ"തി ഹി വുത്തം. പഗതാ സംസാരചക്കസ്സ അരാ ഏതസ്മാതി വാ പാരം. കിലേസേഹി മുച്ചനതോ **മുത്തി,** നികായന്തരിയാ പന "സരീരേന്ദ്രിയേഹി അത്തനോ മുത്തത്താ മുത്തീ"തി വദന്തി. കിലേസസമനതോ **സന്തി.** വിസുജ്ഝന്തി സത്താ ഏതായ രാഗാദിമലേഹീതി **വിസുദ്ധി** . സബ്ബസങ്ഖാരാ വിമുച്ചനതോ **വിമുത്തി.** അസങ്ഖതമേവ നിസ്സത്തനിജ്ജീവട്ഠേന, സന്തിലക്ഖണധാരണതോ വാ ധാതൂതി **അസങ്ഖതധാതു.** സുജ്ഝന്തി സത്താ ഏതായ രാഗാദിമലേഹീതി **സുദ്ധി.** ആവുണോതി സംസാരതോ നിക്ഖന്തുമപ്പദാനവസേനാതി വുതി, തണ്ഹാ, തതോ നിക്ഖന്തത്താ **നിബ്ബുതി.**

൯. **ഖീണാസവാ**ദിചതുക്കം അരഹന്തേ. ഖീണാ ആസവാ യസ്സ സോ **ഖീണാസവോ.** തതോ ഉത്തരി കരണീയാഭാവതോ നത്ഥി സിക്ഖാ ഏതസ്സാതി **അസേക്ഖോ.** വിഗതോ രാഗോ യസ്മാതി **വീതരാഗോ.** സംസാരചക്കസ്സ അരേ ഹതവാതി **അരഹാ,** "അരഹ"ന്തിപി പാഠോ.

ദേവലോകാദിപഞ്ചകം സഗ്ഗസ്സ നാമം. ദേവാനം ലോകോ ഭവനം **ദേവലോകോ.** ദിബ്ബന്ത്യത്ര **ദിവോ. അജ** ഗതിയം, അനേകത്ഥത്താ ഠിതിയം, ചിരം ഠിയതേ അസ്മിന്തി അഗ്ഗോ, ഠാനം, സോഭനോ അഗ്ഗോ **സഗ്ഗോ,** പുഞ്ഞേന വാ സുട്ഠു അജീയതേതി **സഗ്ഗോ.** തയോ ദേവാ ദിബ്ബന്ത്യത്രേതി **തിദിവോ.** പധാനതോ ഹി തീഹി ഹരിഹരബ്രഹ്മേഹി ബ്യപദേസോ. തിദസാനം ദേവാനം ആലയോ ഠാനന്തി **തിദസാലയോ.** കേചി പന **"ദേവലോകാ**ദിത്തയം സഗ്ഗസാമഞ്ഞസ്സ നാമം, **തിദിവാ**ദിദ്വയം താവതിംസസ്സാ"തി വദന്തി, തം **അമരകോസാ**ദീസു സാമഞ്ഞസ്മിംയേവ ദ്വിന്നമ്പി ഗഹണതോ ന സാരതോ പച്ചേതബ്ബം. ഏത്ഥാപി നാക, സുരലോക, തിപിട്ഠപ [വിസന്തി സുകതിനോ അസ്മിം ഇതി പിട്ഠപം പിസോദരാദി തിദസാനം പിട്ഠപധിതി ദസസദ്ദലോപോ (ചിന്താമണിടീകാ)], അവരോഹ, ഫലോദയ [ഫലസ്സ കമ്മഫലസ്സ ഉദയോ ദിട്ഠിയോഗ്യട്ഠാനം (തികണ്ഡടീകാ)], മന്ദര, സേരിക, സക്കഭവന, ഖം, നഭാദീനി ദേവലോകസാമഞ്ഞാനി ഇധാനാഗതാനിപി ഗഹേതബ്ബാനി.

൧൧-൧൫. **തിദസാ**ദിചതുദ്ദസകം ദേവതാസാമഞ്ഞസ്സ നാമം. ജാതീസു [ജാതിജാതീസു (ക॰)] വുത്താസു ബ്യത്തിപി വുച്ചതീതി ബ്യത്തീനം ബഹുത്താ ബഹുവചനനിദ്ദേസോ. ജാതിസത്താവിനാസസങ്ഖാതാ തിസ്സോ ദസാ പരിമാണാ ഏതേസന്തി **തിദസാ.** ഏതേ ഹി മനുസ്സാദയോ വിയ ബുദ്ധിവിപരിണാമഖയേഹി ന യുജ്ജന്തി, പഞ്ചവീസതിവസ്സുദ്ദേസിയാ ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി സന്തി വിനസ്സന്തി ച. മരണം മരോ, സോ യേസം നത്ഥി, തേ **അമരാ.** ദിബ്ബന്തി പഞ്ചകാമഗുണാദീഹി കീളന്തീതി **ദേവാ.** വിബുജ്ഝന്തി ന സുപന്തീതി **വിബുധാ,** അതീതാനാഗതജാതിം വിബുജ്ഝന്തീതി വാ **വിബുധാ.** സുധാഭോജനഭുഞ്ജനസീലതായ **സുധാസിനോ.** സമുദ്ദുട്ഠാ [അമതമഥനോട്ഠാ (ചിന്താമണിടീകാ)] സുരാ അത്ഥി യേസം, തേ **സുരാ,** സുരന്തി വാ കീളന്തീതി **സുരാ,** സുഖേന രമന്തീതി വാ **സുരാ.** ദീഘായുകാപി സമാനാ യഥാപരിച്ഛേദം സമ്പത്തകാലേ മരന്തി സീലേനാതി **മരൂ.** ദിവോ ദേവലോകോ ഓകോ ആസയോ യേസം തേ **ദിവോകാ.** സുധാഹാരസ്സ പാതബ്ബസ്സപി സമ്ഭവതോ അമതം പിവന്തീതി **അമതപാ,** അമതോസധം വാ പിവന്തീതി **അമതപാ.** സഗ്ഗേ വസനസീലത്താ **സഗ്ഗവാസിനോ.** സദാ പഞ്ചവീസതിവസ്സുദ്ദേസിയത്താ നിരാകതാ ജരാ ഏതേസന്തി **നിജ്ജരാ.** ന നിമിസന്തീതി **അനിമിസാ,** ഭമുകാ നിച്ചലം കരോന്തീത്യത്ഥോ. ദിവേ വസന്തീതി **ദിബ്ബാ.** ദേവാ ഏവ **ദേവതാ,** സകത്ഥേ **ദേവസദ്ദതോ താ**പച്ചയോ, ദേവതാ ഏവ **ദേവതാനി,** സകത്ഥേ നിപച്ചയോ. "അപുമേ"തി ഏത്ഥ പഠമസകത്ഥികവസേന ഇത്ഥിലിങ്ഗത്തം, ദുതിയസകത്ഥികവസേന നപുംസകലിങ്ഗത്തം വേദിതബ്ബം, ദുതിയസകത്ഥികവസേനേവ വാ ദ്വിലിങ്ഗത്തം, തത്ഥ ഇത്ഥിലിങ്ഗപക്ഖേ യദാദിനാ നികാരാദേസോ. **അമരകോസേ** പന "ദേവതാനി പുമേ വാ"തി [അമര ൧.൬] വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - **ദേവതാനി**സദ്ദോ വികപ്പേന പുല്ലിങ്ഗേ, നിച്ചം നപുംസകേതി. **ടീകായഞ്ച** "സകത്ഥികാ പകതിതോ ലിങ്ഗവചനാനി അതിവത്തന്തീതി പുന്നപുംസകത്ത"ന്തി [ദേവോ ഏവ ദേവതാ, സകത്ഥേ താ, സകത്ഥികാ അപി പച്ചയാ പകതിതോ ലിങ്ഗവചനാദ്യതിവത്തന്തേ, അപീതി ഇത്ഥിത്തം ദേവതാ ഏവ ദേവതം പഞ്ഞാദിത്താ അണ (ചിന്താമണിടീകാ)]

വുത്തം. തത്ഥ **സകത്ഥികാ**തി ദുതിയസകത്ഥികം വുത്തം, **പകതിതോ**തി പഠമസകത്ഥികം. തേന വുത്തം **"പുന്നപുംസകത്ത"**ന്തി, ഇതരഥാ **താപച്ചയന്തസ്സ** നിച്ചം ഇത്ഥിലിങ്ഗതായ ഇത്ഥിലിങ്ഗത്തമേവ വദേയ്യ. സുപബ്ബാ, സുമനാ, തിദിവേസാ, ആദിതേയ്യാ, ദിവിസദാ, ലേഖാ, അദിതിനന്ദനാ, ആദിച്ചാ, രിഭവോ [വിഭവാ (ക॰), രികാരോ ദേവമാതാ സിയാ ഇതി തികണ്ഡേ, തതോ ഭവന്തീതി (ചിന്താമണിടീകാ)] അസോപ്പാ, അമച്ചാ [മരണം മതി ഇതി തി, മതിയം ഭവാ മച്ചാ... ന മച്ചാ അമച്ചാ (ചിന്താമണിടീകാ)], അമതാസനാ, അഗ്ഗിമുഖാ, ഹവിഭോജനാ, ഗിരബ്ബാണാ, ദാനവാരയോ, ബിന്ദാരകാ, പൂജിയാ, ചിരായുകാ, സഗ്ഗിനോ, നഭോസദാഇച്ചാദീനിപി ദേവതാനം സാമഞ്ഞനാമാനേവ.

൧൩. **സിദ്ധാ**ദയോ ഇമേ **ദേവയോനിയോ** ദേവപ്പഭവാ ദേവവംസാ ഏതേസമുപ്പത്തിയം ദേവാനമേവ ആദികാരണത്താ. അണിമാദിഗുണോപേതത്താ സിജ്ഝന്തി ഏതസ്സ യഥിച്ഛിതാ അത്ഥാതി **സിദ്ധോ.** യസ്സ ഭാസായ ബ്രൂഹതി കഥാ, സോ ഭൂതോ , പിസാചപ്പഭേദോ അധോമുഖാദി. വചനത്ഥോ പന ഭവന്തി ബ്രൂഹന്തി കഥാ ഏതസ്മാതി **ഭൂതോ**തി. ഗന്ധം അബ്ബതി പരിഭുഞ്ജതീതി **ഗന്ധബ്ബോ,** ദേവഗായനാ "ഹാഹാ ഹൂഹൂ" പഭുതയോ [അമര ൧.൭൬]. നിധയോ ഗുയ്ഹതീതി **ഗുയ്ഹകോ,** സഞ്ഞായം കോ, മണിഭദ്രാദികോ കുവേരാനുചരോ. **യക്ഖ** പൂജായം, യക്ഖീയതേ പൂജീയതേതി **യക്ഖോ,** കുവേരാദികോ. രക്ഖന്തി അത്താനം ഏതസ്മാതി **രക്ഖസോ,** വിഭീസണാദി. കുമ്ഭപ്പമാണണ്ഡതായ **കുമ്ഭണ്ഡോ.** പിസിതം മംസം അസതി ഭക്ഖതീതി **പിസാചോ,** സകുനി സകുന്തിആദികോ കുവേരാനുചരോ, യദാദിനാ പിസിതസ്സ പിഭാവോ, **അസസ്സ** ച **സാചാ**ദേസഭാവോ [പാണിനി ൬.൩.൧൦൯; മോഗ്ഗല്ലാനപഞ്ചികാ ൧.൪൭]. **ആദി**സദ്ദേന വിജ്ജാധര, അപസര, കിന്നരേ ച സങ്ഗണ്ഹാതി. വിജ്ജം ഗുളികാഞ്ജനമന്താദികം ധരതീതി **വിജ്ജാധരോ.** അപസാരയന്തി ഖലയന്തീതി **അപസരാ,** ഉബ്ബസ്യാദികാ സുരവേസിയോ [അമര ൧.൭൬], **അപസര**സദ്ദസ്സ ജാതിയം സയം ബഹുത്തം, ബ്യത്തിയന്തു തദവയവം വാ സയം, തഥാ ച ബഹുത്തംവ. **വനാദി**സദ്ദോ കദാചി ജാതിയം പയുജ്ജതേ, കദാചി ബ്യത്തിയം. തത്ര യദാ ജാതിയം, തദാ ബ്യത്തിഗതം സങ്ഖ്യമാദായ പവത്തതി. യദാ ബ്യത്തിയം പയുജ്ജതേ, തദാ തംബ്യത്താവയവാനം പാണിപാദാദീനം ബഹുത്തസങ്ഖ്യമാദായ പവത്തതി. **വന**സദ്ദോ തു ജാതിഗതേകസങ്ഖ്യാവിസിട്ഠദബ്ബാഭിധാനതോ ധവാദിബ്യത്തിഗതജാത്യാഭിധാനതോ വാ ഏകവചനന്തി **അപസര**സദ്ദോ വാമനാദിമതേന ഇത്ഥിയം ബഹുവചനേ ച, തദഞ്ഞേസം പന മതേന പുമിത്ഥിയം വചനദ്വയേ ച ദട്ഠബ്ബോ. അസ്സമുഖനരസരീരത്താ കുച്ഛിതോ നരോ, കിഞ്ചി വാ നരോ, നരസദിസത്താ വാ **കിന്നരോ.** ഏതാ ദേവയോനിയോ. ഗണദേവതാ പന -

"ആദിച്ചാ വിസു വസവോ, തുസിതാ'ഭസ്സരാ'നിലാ;
മഹാരാജികാ സാധ്യാ ച, രുദ്ദാ ച ഗണദേവതാ"തി [അമര ൧.൧൦].

അമരകോസേ കഥിതാ.

തത്രാദിച്ചാ ദ്വാദസകാ, വിസുദേവാ ദസ ഠിതാ;
വസവോ അട്ഠസങ്ഖ്യാതാ, ഛത്തിംസ തുസിതാ മതാ.

ആഭസ്സരാ ചതുസട്ഠി, വാതാ പഞ്ഞാസേകൂനകാ;
മഹാരാജികനാമായോ, ദ്വിസതം വീസതാധികാ.

സാധ്യാ ദ്വാദസ വിഖ്യാതാ, രുദ്ദാ ചേകാദസ ഠിതാ;
സമയന്തരതോ ഏ്വതാ, വിഞ്ഞേയ്യാ ഗണദേവതാ.

൧ർ. പുബ്ബദേവാദിചതുക്കം അസുരേ. പുബ്ബം ദേവാ **പുബ്ബദേവാ,** ദുതിയാസമാസോ, പുബ്ബേ വാ ദേവാ **പുബ്ബദേവാ,** പുബ്ബേ ഹേ്യതേ ദേവപുരേ ഠിതാ, അനന്തരം സക്കാദീഹി തതോ ചാലിതാ. സുരാനം രിപൂ സത്തവോ **സുരരിപൂ.** സുരാനം പടിപക്ഖഭാവതോ **അസുരാ,** ദേവാ വിയ ന സുരന്തി ന കീളന്തീതി വാ **അസുരാ,** സമുദ്ദുട്ഠാ വാ സുരാ ദേവേഹി അഭ്യുപഗതാ, നാസുരേഹീതി നത്ഥി സുരാ ഏ്വതേസന്തി **അസുരാ**തി നികായന്തരിയാ. ദനുനാമായ മാതുയാ അപച്ചം **ദാനവാ. ദനു** നാമ തേരസസു രക്ഖസദുഹിതീസു ഏ്വകിസ്സാ ദുഹിതു നാമം. ഏ്വതേ പുബ്ബദേവാദയോ സദാ **പുമേ** പുല്ലിങ്ഗേ വത്തന്തി. ദേച്ചാ, ദേതേയ്യാ, ദനുജാ, ഇന്ദാരീ, സുരദിസാ, സുക്കസിസ്സാ, ദിതിസുതാ, പുബ്ബജാഇച്ചാദീനിപി അസുരസ്സ സാമഞ്ഞനാമാനി.

തബ്ബിസേസാ അസുരപ്പഭേദാ. സുരേഹി സദ്ധിം സങ്ഗാമത്ഥം അത്തനോ ബലകായാനം പഹാരം ആയുധം ദദാതീതി പഹാരദോ, സോ ഏ്വവ **പഹാരാദോ.** സം പസത്ഥോ വരോ ജാമാതാ യസ്സ സോ **സമ്ബരോ,** തസ്സ ഹി സക്കോ ജാമാതാ [സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൭൧], പുഞ്ഞാഹരീസു വാ ഇന്ദ്രിയാനി സംവുണോതീതി **സമ്ബരോ.** ബലമേതസ്സത്ഥീതി ബലീ, അതിസയബലകായത്താ വാ ബലീ, സോ ഏ്വവ **ബലി,** "ബലിആദയോ"തി ഇമിനാ സമാസേപി സന്ധി നത്ഥീതി ദീപേതി. **ആദി**നാ മച്ഛസകുണാദികേപി കുഞ്ജാദികേപി അസുരഭേദേ സങ്ഗണ്ഹാതി.

൧൯. പിതാമഹാദ്യട്ഠകം ബ്രഹ്മനി. പിതൂനം പജാപതീനം ലോകപിതൂനമ്പി പിതാ **പിതാമഹോ, ആമഹ**പച്ചയോ [മോഗ്ഗല്ലാന ർ.൩൮]. സബ്ബലോകാനം പിതുട്ഠാനിയത്താ **പിതാ,** സബ്ബലോകം വാ പാതി രക്ഖതീതി **പിതാ, രിതു**പച്ചയോ. മഹന്തസരീരതായ **ബ്രഹ്മാ, ബ്രഹ** വുഡ്ഢിയം **മ**പച്ചയോ. ലോകാനം ഈസോ ഇന്ദോ **ലോകേസോ.** കമലസമ്ഭവത്താ **കമലം,** പദ്മം. തം ആസനമുപ്പത്തിട്ഠാനമസ്സ **കമലാസനോ.** ഹിരഞ്ഞം സുവണ്ണമയം അണ്ഡം ഹിരഞ്ഞം, തസ്സ ഗബ്ഭോ ഭൂണോ [ഗുണോ (ക॰)] **ഹിരഞ്ഞഗബ്ഭോ.** ഝാനാദിഗുണേഹി സുരാനം ജേട്ഠത്താ **സുരജേട്ഠോ.** പജാനം സത്താനം പതി സാമിഭൂതോ **പജാപതി,** പജം പാലേതീതി വാ **പജാപതി.** അത്തഭൂ, പരമേട്ഠി, സയമ്ഭൂ, ചതുരാനനോ, ധാതാ, കമലയോനി, ദുഹിണോ, വിരിഞ്ചി, സജിതാ, വേധാ, വിധാതാ, വിധി, ഹംസരഥോ, വിരിഞ്ചോ, പപിതാമഹോ ഇച്ചാദയോപി ബ്രഹ്മനാമാനി.

൨൦-൨൧. വാസുദേവാദിപഞ്ചകം കണ്ഹേ. വസുദേവസ്സ അപച്ചം **വാസുദേവോ.** മച്ചാനം ജീവിതം ഹരതി സീലേനാതി **ഹരി.** കണ്ഹഗുണയോഗതോ **കണ്ഹോ.** കേസിം നാമ അസുരം ഹതവാതി **കേസവോ,** ഈകാരസ്സ **അ**കാരോ, **ഹനസ്സ** ച **വോ.** വുത്തഞ്ച -

"യസ്മാ തയാ ഹതോ കേസീ,
തസ്മാ മേ സാസനം സുണ;
കേസവോ നാമ നാമേന,
സേയ്യോ ലോകേ ഭവിസ്സസീ"തി [ചിന്താമണിടീകായമ്പി].

ചക്കം പാണിമ്ഹി അസ്സ **ചക്കപാണി.** വിസണു [പിണ്ഹു (കം)], നാരായനോ, വേകുണ്ഠോ, ദാമോദരോ, മാധവോ, സമ്ഭൂ, ദേച്ചാരി, പുണ്ഡരീകക്ഖോ, ഗോവിന്ദോ, ഗരുളദ്ധജോ, പീതമ്ബരോ, അച്ചുതോ, മങ്ഗലോ, സിങ്ഗീ, ജനാദ്ദനോ, ഉപേന്ദോ, ഇന്ദാവരജോ, ചതുഭുജോ, പദ്മനാഭോ, മധുരിപു, തിവിക്കമോ, ദേവകീനന്ദനോ, സോരീ, സിരീപതി, പുരിസോത്തമോ, വനമാലീ, ബലിധംസീ, കംസാരാതി, അധോക്ഖജോ, സബ്ബമ്ഭരോ, കേടഭജി [കേടഭം ജിതവാ (ചിന്താമണിടീകാ)], വിധു, സസബിന്ദു, സിരീകരോ, സിരീവരാഹോ, അജിതോ, പരപുരിസോ, സിരീഗബ്ഭോ, ഛബിന്ദു, അനന്തോ, നരകജി, കേസരോ, ജാതികീലോ, നരസീഹോ, പുരാണപുരിസോ, നലിനേസയോ, വാസു, നരായനോ, പുനബ്ബസു, സബ്ബരൂപോ, ധരണീധരോ, വാമനോ, ഏകസിങ്ഗോ, സോമഗബ്ഭോ, ആദിദേവോ, ആദിവരാഹോ, സുവണ്ണബിന്ദു, സദായോഗീ, സനാതനോ, രാഹുമുദ്ധഭിദോ , കാളനേമി, പണ്ഡവോ, വഡ്ഢമാനോ, സതാനന്ദോ, പജാനാഥോ, സുയാമുനോഇച്ചാദീനി വിസണുനാമാനി. അസ്സ പന പിതു നാമാനി വസുദേവോ, ആനകദുന്ദുഭി [അമര ൧.൨൩] ഇച്ചാദീനി. രഥവാഹോ പനസ്സ ദാരുകോ നാമ [തികണ്ഡസേസ ൧.൧.൩൪]. മന്തീ പന പവനബ്യാധി നാമ [മന്തീ പവനബ്യാമി ഉദ്ധവോ (തിതണ്ഡസേസ ൧.൧.൩൫) പവനബ്യാധി... ഉദ്ധവോ ഇതി ദ്വേ പിണ്ഹുസ്സ മന്തിനോ (കട്ഠീകാ)].

മഹിസ്സരാദിഛക്കം ഹരേ. മഹന്തോ ഇസ്സരോ വിഭൂതി ഏതസ്സാതി **മഹിസ്സരോ.** ഗുണാവത്ഥാരഹിതോ സമ്പതി പരമാനന്ദരൂപത്താ നിബ്ബികാരോ സമതി ഭവതീതി **സിവോ,** നിരുത്തിനയേന **അ**കാരസ്സ ഇത്തം, **മ**സ്സ **വോ** ച. ഏവം സബ്ബത്ഥ യദാദിനാ വാ നിരുത്തിനയേന വാ സദ്ദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാതി. സൂലപാണിത്താ **സൂലീ.** ഇട്ഠേ പഭവതീതി **ഇസ്സരോ,** ഇസ്സതി അഭിഭവതീതി വാ **ഇസ്സരോ.** പസൂനം പമഥാനം പതി **പസുപതി.** "പസു മിഗാദോ ഛഗലേ, പമഥേപി പസു പുമേ"തി രുദ്ദോ [രഭസോ (കം)]. ( ) [(ഗുണേ) (കം)] വിസിട്ഠതമോഗുണത്താ സബ്ബം ഹരതീതി **ഹരോ. വുത്തോ**തി ക്രിയാപദം. സമ്ഭു, ഈസോ, സബ്ബോ, ഈസാനോ, സങ്കരോ, ചന്ദസേഖരോ, ഭൂതേസോ, ഖണ്ഡപരസു, ഗിരീസോ, മച്ചുഞ്ജയോ, പിനാകീ, പമഥാധിപോ, ഉഗ്ഗോ, കപദ്ദി, സിരീകണ്ഠോ, കാളകണ്ഠോ, കപാലഭരോ, വാമദേവോ, മഹാദേവോ, വിരൂപക്ഖോ, തിലോചനോ, സബ്ബഞ്ഞൂ, നീലലോഹിതോ, മാരഹരോ, ഭഗ്ഗോ, ത്യമ്ബകോ, തിപുരന്തകോ, ഗങ്ഗാധരോ, അന്ധകരിപു, ബ്യോമകേസോ, ഭവോ, ഭീമോ, രുദ്ദോ, ഉമാപതി, ഭഗാലീ, കപിസഞ്ജനോ, ഹീരോ, പഞ്ചാനനോ, ഖകുന്തലോ, ഗോപാലകോ, പിങ്ഗക്ഖോ [വിഭങ്ഗോ (കം)], കൂടകരോ, ചന്ദാപീളോ, മഹാനടോ, സമീരോ, ഹോ, നന്ദിവഡ്ഢനോ, ഗുളാകേസോ [മിഗൂഹോ (കം)], മിഹിരാണോ, മേഘവാഹനോ, സുപ്പതാപോ [സുപ്പസാദോ (കം)], ഉ, ഥാണു [ഉപാണ്ഡോ (കം)], സിപിവിട്ഠോ, കീലോ, ധമ്മവാഹനോഇച്ചാദീനിപി ഹരനാമാനി.

കുമാരാദിത്തയം ഹരസ്സ പുത്തേ. **കുമാര** കീളായം, കുമാരേതി കീളതീതി **കുമാരോ,** സോളസവസ്സികോ, അയഞ്ച സോളസവസ്സികോ. "ബാലോ ച സോളസ ഭവേ"തി ഹി വുത്തം. ഖണ്ഡതി ദാനവബലന്തി **ഖന്ദോ, ണ്ഡസ്സ ന്ദോ.** സത്തിംപഹരണവിസേസം ധരതീതി **സത്തിധരോ,** പഭാവുസ്സാഹമന്തസങ്ഖാതം വാ സത്തിത്തയം ധരതീതി **സത്തിധരോ. അമരകോസേ** പന -

"കത്തികേയ്യോ മഹാസേനോ,

സരജാതോ ഛളാനനോ;
പബ്ബതീനന്ദനോ ഖന്ദോ,
സേനാനീ അഗ്ഗിഭൂ ഗുഹോ.

ബാഹുലേയ്യോ താരകജി,
വിസാഖോ സിഖിവാഹനോ;
ഛമാതുരോ സത്തിധരോ,
കുമാരോ കോഞ്ചദാരണോ"തി [അമര ൧.൪൧-൨] വുത്തം.

൧൮-൨൧. **സക്കാ**ദീനി വീസതി സക്കസ്സ നാമാനി. അസുരേ ജേതും സക്കുണാതീതി **സക്കോ.** പുരേ, പുരം വാ ദദാതീതി **പുരിന്ദദോ** . ദേവാനം രാജാ **ദേവരാജാ.** വജിരം പാണിമ്ഹി അസ്സ **വജിരപാണി.** സുജായ അസുരകഞ്ഞായ പതി **സുജമ്പതി.** ബഹൂനം ദേവമനുസ്സാനം ചിന്തിതത്ഥസ്സ ദസ്സനസമത്ഥതായ **സഹസ്സക്ഖോ.** മഹതം ദേവാനം ഇന്ദോ രാജാ **മഹിന്ദോ,** ദേവേഹി മഹിതബ്ബോ വാ ഇന്ദോ രാജാ **മഹിന്ദോ,** മഹന്തോ ച സോ ഇന്ദോ ചാതി വാ **മഹിന്ദോ.** വജിരം ആവുധം യസ്സ **വജിരാവുധോ,** **"വജിരായുധോ"**തിപി പാഠോ. വസൂനി രതനാനി സന്ത്യസ്സേതി **വാസവോ.** ദസസതാനി നയനാനി യസ്സ സോ **ദസസതനയനോ.** ദിന്നം ദേവലോകാനം അധിപതിഭൂതത്താ **തിദിവാധിഭൂ.** സുരാനം നാഥോ **സുരനാഥോ.** വജിരം ഹത്ഥേ യസ്സ സോ **വജിരഹത്ഥോ.** ഭൂതാനം സത്താനം പതി **ഭൂതപതി.** മഹിതബ്ബത്താ **മഘവാ. മഹ** പൂജായം, **ഹസ്സ ഘവോ.** കോസസങ്ഖാതാനി ധനാനി സന്തി യസ്സ, സോ **കോസിയോ,** "കോസിയഗോത്തതായ കോസിയോ"തി ച വദന്തി. ഇന്ദതി പരമിസ്സരിയേന യുജ്ജതേതി **ഇന്ദോ.** വത്രം നാമ അസുരം അഭിഭവതീതി **വത്രഭൂ.** പാകോ നാമവത്രാസുരസ്സ ഭാതാ, തസ്സ സാസനതോ നിഗ്ഗഹതോ **പാകസാസനോ.** വിഡം ബ്യാപകം ഓജോ ഏതസ്സ **വിഡോജോ.** സുനാസീരോ, പുരന്ദരോ, ലേഖാസഭോ [ലേഖനം ദേവാനം ഉസഭോ ഉത്തമോ (ചിന്താമണിടീകാ)], ദിവപതി, സുരപതി, ബലാരാതി, സചീപതി, ജമ്ഭഭേദീ, ഹരിഹയോ, നമുചിസൂദനോ, സംകന്ദനോ, മേഘവാഹനോ, ആഖണ്ഡലോ [ആഖണ്ഡയതി പരബലം ഉസാദിത്താ കലച (ചിന്താമണിടീകാ)], കോസികോ, സുരഗാമണീ, നാകനാഥോ, ഹരീ ഇച്ചാദീനിപി സക്കസ്സ നാമാനി.

അസ്സ സക്കസ്സ ഭരിയാ **സുജാതാ** നാമ. സുഖേന ജാതാ, സുന്ദരാ വാ ജാതി യസ്സാ സാ **സുജാതാ.** പുലോമജാ, സചീ, ഇന്ദാനീ ഇച്ചാദീനിപി സക്കഭരിയായ നാമാനി.

അസ്സ സക്കസ്സ പുരം **മസക്കസാരാ**ദയോ തയോ ഭവേ. മോ ച സക്കോ ച മസക്കാ, തേ സരന്തി ഗച്ഛന്തി ഏത്ഥ കീളാവസേനാതി **മസക്കസാരാ,** മഹിസ്സരാദീനം പരിസാനം, സക്കസ്സ ച കീളാനുഭവനട്ഠാനത്ത്യത്ഥോതി **ചിന്താമണിഥുതിടീകായം** വുത്തം. **സങ്ഗഹടീകായം** പന "മസക്കന്തി വാ വസോകന്തി വാ അസുരപുരസ്സ നാമം, ഇദം പന തേസം ഉത്തമത്താ മസക്കസാരോ, വസോകസാരോതി ച വുത്ത"ന്തി വുത്തം. അമരാ ഏതിസ്സം സന്തി അമരവതീ, സാ ഏവ **അമരാവതീ,** രസ്സസ്സ ദീഘതാ [പാണിനീ ൬.൩.൧൧൯].

അസ്സ സക്കസ്സ പാസാദോ **വേജയന്തോ** നാമ. വേജയന്തീ പടാകാ പസത്ഥാ, ഭൂതാ വാ അസ്സ അത്ഥീതി **വേജയന്തോ.**

അസ്സ സക്കസ്സ സഭാ **സുധമ്മാ** മതാ. സോഭനോ ധമ്മോ അസ്സാതി **സുധമ്മാ,** ദേവമണ്ഡപോ.

൨൨. **തസ്സ** സക്കസ്സ രഥോ വേജയന്തോ നാമ. വേജയന്തിനാമായ പടാകായ യോഗതോ **വേജയന്തോ. തസ്സ** സക്കസ്സ **സാരഥി** സൂതോ മാതലിനാമ. മതലസ്സ [മാതലായ (ക॰)] അപച്ചം **മാതലി, തസ്സ** സക്കസ്സ ഗജോ ഏരാവണോ നാമ, ഇരാവണോ സമുദ്ദോ, തത്രജാതോ **ഏരാവണോ** [ഇരാവതി സമുദ്ദേ ജാതോ (ഏരാവതോ), സേസേ അണ... പിസോദരാദിത്താ ണത്തേ ഏരാവണോ (ചിന്താമണിടീകാ)]. **തസ്സ** സക്കസ്സ സിലാസനം പണ്ഡുകമ്ബലോ നാമ. പണ്ഡുവണ്ണകമ്ബലസദിസത്താ **പണ്ഡുകമ്ബലോ.** സിലാ പാസാണോ ഏവ ആസനം **സിലാസനം.**

൨൩. **തസ്സ** സക്കസ്സ പുത്താ സുവീര, ജയന്തഇച്ചാദയോ. അതിസയേന സൂരത്താ **സുവീരോ.** അസുരേ ജയതീതി **ജയന്തോ. തസ്സ** സക്കസ്സ പോക്ഖരണീ നന്ദാ നാമ ഭവേ. നന്ദീയതീതി **നന്ദാ.** പോക്ഖരം വുച്ചതി പദുമം, സലിലഞ്ച, തേഹി സത്താനം മനം അത്താനം നയതീതി **പോക്ഖരണീ,** പോക്ഖരേന വാ സുന്ദരേന അണ്ണേന ജലേന സഹിതത്താ പോക്ഖരണ്ണീ, സാ ഏവ **പോക്ഖരണീ. തസ്സ** സക്കസ്സ **വനാനി** ഉയ്യാനാനി **നന്ദനാ**ദീനി ചത്താരി. നന്ദയതീതി **നന്ദനം.** നാനാദിബ്ബരുക്ഖേഹി മിസ്സകത്താ **മിസ്സകം.** നാനാലതാഹി വല്ലീഹി ചിത്തത്താ **ചിത്തലതാ,** നാനാവിരാഗവണ്ണവിചിത്തായ വാ ലതായ സമന്നാഗതത്താ **ചിത്തലതാ,** ദേവതാനം വാ ചിത്താസാ ഏത്ഥ അത്ഥീതി ചിത്താ, ആസാവതീ നാമ ലതാ, സാ യസ്സ അത്ഥി, തം ചിത്തലതാ. ദേവതാനം വാ ചിത്തം ലന്തി ഗണ്ഹന്തീതി ചിത്തലാ, ദിബ്ബരുക്ഖാ, തേസം സമൂഹോ **ചിത്തലതാ,** ഇത്ഥിലിങ്ഗേന തസ്സ വനസ്സ നാമം, യഥാ "ഖുദ്ദസിക്ഖാ"തി. ഫാരുസകാനി യത്ഥ സന്തി, തം **ഫാരുസകം.**

൨൪. **അസന്യാ**ദിത്തയം തസ്സ സക്കസ്സ **ആയുധം.** അസ്സതേ ഭുജ്ജതേ ലോകധാതുകമനേനായുധേനാതി **അസനി,** അയം **അസനി**സദ്ദോ **ദ്വീസു** പുമിത്ഥിലിങ്ഗേസു വത്തതി. കുലിമ്ഹി സക്കസ്സ ഹത്ഥേ സേതി തിട്ഠതീതി **കുലിസം,** കുലി ഹത്ഥോ ഭുജാദലോതി ഹി **തികണ്ഡസേസോ** [തികണ്ഡസേസ ൨.൬.൨൬]. കുയം വാ പഥവിയം ലിസതി തനു ഭവതീതി **കുലിസം. വജ** ഗതിയം, വജതേവ ന പടിഹഞ്ഞതേ യസ്സ ഗമനം കേനചീതി **വജിരം, ഇര**പച്ചയോ. വജിരസഹചരണതോ **കുലിസ**സദ്ദോപി പുന്നപുംസകേ. ഭിദുരം, പവി, സതകോടി, സുരു, സമ്ബോ, ദമ്ഭോലിഇച്ചാദീനിപി വജിരസ്സ നാമാനി. തത്ര **ഭിദുരം** പുന്നപുംസകേ, **പവി**ആദയോ പുമേ.

രമ്ഭാ ച അലമ്ബുസാ ച ഇച്ചാദികാ ദേവിത്ഥിയോ അച്ഛരായോ നാമാതി വുത്താ. അച്ഛരാവിസേസാ ഹി ഏതാ. അച്ഛോ നിമ്മലവണ്ണോ ഏതാസമത്ഥീതി **അച്ഛരായോ. "അപസരാ"**തിപി ഏതാസമേവ സാമഞ്ഞസഞ്ഞാ. ദേവപുത്താനം രതിം ഭാവേന്തി വഡ്ഢേന്തീതി **രമ്ഭാ,** രം കാമഗ്ഗിം ഭന്തി ദീപയന്തി ജാലേന്തീതി വാ **രമ്ഭാ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. കാമരതിവസേന ദേവപുത്തേ അത്തനി വസാപേതും അലം സമത്ഥാതി **അലമ്ബുസാ,** അസ്സുകാരോ. ദേവാനം ദേവപുത്താനം, ദേവീഭൂതാ വാ ഇത്ഥിയോ **ദേവിത്ഥിയോ.**

"പഞ്ചസിഖോ, ഹാഹാ, ഹൂഹൂ"ഇച്ചാദയോ ഗന്ധബ്ബാ നാമ. പഞ്ച സിഖാ ചൂളാ യസ്സ സോ **പഞ്ചസിഖോ.** "ഹാ"തി അനന്ദിതം ധനിം [നിന്ദിഭദ്ധനിം

(ചിന്താമണിടീകാ)] ജഹതീതി **ഹാഹാ.** "ഹൂ"തി ഗീതവിസേസസദ്ദം ഹൂയതേതി **ഹൂഹൂ.** ഗന്ധം അബ്ബന്തി ഭുഞ്ജന്തീതി **ഗന്ധബ്ബാ,** ഗായനം വാ ധമ്മോ ഏതേസം **ഗന്ധബ്ബാ, മ്മസ്സ ബ്ബോ.**

൨൭. **വിമാനാ**ദിദ്വയം വിമാനേ. ദേവാനമാകാസേ ഗമനം യേന തം **വിമാനം,** വിഗതം [വിനാ (ക॰)] മാനം ഉപമാനമസ്സ **വിമാനം.** വിഹേ ആകാസേ ഗച്ഛതീതി **ബ്യമ്ഹം, ഹ**കാരതോ പുബ്ബേ **അമ**പച്ചയോ. ഏത്ഥ ച **വിമാനബ്യമ്ഹ**സദ്ദാ ദ്വേപി **അനിത്ഥിയം** പുന്നപുംസകേ വത്തന്തി.

പീയുസാദിത്തയം അമതേ. പീയതേതി **പീയുസം,** "അമതപാ"തി ഹി വുത്തം, **ഉസ**പച്ചയോ [ഉണാദി ർ.൭൬ ണ്വാദി ൨൧൪ സുത്തേസു പന "പീയൂസ"മിതി ദിസ്സതി]. **"പേയുസോ"**തിപി നാമമസ്സ. ന മതം മരണമനേന **അമതം.** സുഖേന ധയന്തി പിവന്തി തം ഇതി **സുധാ.** ഏത്ഥ ച **അമത**സദ്ദോ യഞ്ഞസേസപീയുസസലിലഘതാദീസു നപുംസകേ , ധന്വന്തരിദേവാദീസു പുല്ലിങ്ഗേ, ഗളോഝാഭയാമലക്യാദീസു ഇത്ഥിലിങ്ഗേതി തീസു വത്തതി [അമതം യഞ്ഞസേസേ ച, പീയൂസേ സലിലേ ഘതേ അയാചിതേ ച മോക്ഖേ ച, നാ ധന്വന്തരിദേവസു അമതാ മാഗധീപഥ്യാ ഗുളുച്യാമലകീസു ച (മേദിനീകോസ ഥ൬ ൭൭-വ്വ)], തംസഹചരണതോ **പീയുസ**സദ്ദോപി തീസു ലിങ്ഗേസു. **സുധാ**സദ്ദോ പന അമതനുഹീലേപാദീസുപി നിച്ചമിത്ഥിലിങ്ഗോവ [സുധാ ലേപോ'മതം നുഹീ (അമര ൨൬.൧൦൧)].

സിനേരുആദിപഞ്ചകം പബ്ബതരാജേ. **സിനാ** സോചേയ്യേ, സിനാതി സോചേതി ദേവേതി **സിനേരു, ഏരു**പച്ചയോ. **മീ** ഹിംസായം, മിനാതി ഹിംസതി സബ്ബേ പബ്ബതേ അത്തനോ ഉച്ചതരട്ഠേനാതി **മേരു, രു**പച്ചയോ. തിദിവാനം ദ്വിന്നം ദേവലോകാനം ആധാരോ പതിട്ഠാതി **തിദിവാധാരോ.** ദേവേ നയതീതി **നേരു.** **സുമേരൂ**തി ഉപസഗ്ഗേന നാമം വഡ്ഢിതം. ഹേമദ്ദി, രതനസാനു, സുരാലയാദീനിപി പബ്ബതരാജസ്സ നാമാനി.

൨൮. **യുഗന്ധരാ**ദീനി സിനേരുസ്സ പരിവാരഭൂതാനം സത്തന്നം പരിഭണ്ഡപബ്ബതാനം നാമാനി. ചന്ദസൂരിയസങ്ഖാതം യുഗം ധാരേതി തദുബ്ബേധമഗ്ഗചാരിത്താതി **യുഗന്ധരോ.** ഈസം മഹിസ്സരം ധാരേതി തസ്സ നിവാസട്ഠാനത്താതി **ഈസധരോ.** കരവീരാ അസ്സമാരകാ ബഹവോ ഏത്ഥ സന്തീതി **കരവീരോ,** കേ വാ മയൂരാ രവന്തി ഏത്ഥാതി **കരവീരോ,** "കരവീകോ"തിപി പാഠോ, ഇധാപി പച്ഛിമോയേവത്ഥോ, കരവീകസകുണാ വാ ബഹവോ ഏത്ഥ സന്തീതി **കരവീകോ.** സുദസ്സനാ ഓസധിവിസേസാ ബഹുകാ ഏത്ഥ സന്തീതി **സുദസ്സനോ,** സുഖേന പസ്സിതബ്ബത്താ വാ **സുദസ്സനോ** , സുന്ദരം വാ ദസ്സനം ഏത്ഥാതി **സുദസ്സനോ.** പഞ്ചന്നം പബ്ബതചക്കാനം നേമിസദിസം കത്വാ അത്താനം ധാരേതീതി **നേമിന്ധരോ,** നേമിഭാവേന വാ ധാരേതബ്ബോ ഉപലക്ഖേതബ്ബോതി **നേമിന്ധരോ,** നേമിംവാ രഥദ്ദുമം ധാരേതി യേഭുയ്യേനാതി **നേമിന്ധരോ.** വിനതാ നാമ സുപണ്ണമാതാ, തസ്സാ നിവാസട്ഠാനത്താ **വിനതകോ**തി **ചിന്താമണിടീകാ.** വിത്ഥിണ്ണാ വാ നതാ നദിയോ ഏത്ഥാതി **വിനതകോ.** അസ്സകണ്ണാ സജ്ജദ്ദുമാ ബഹവോ ഏത്ഥ സന്തീതി **അസ്സകണ്ണോ,** അസ്സകണ്ണസദിസകൂടത്താ വാ **അസ്സകണ്ണോ. കുലാചലാ**തി ഏതേ സിനേരുആദയോ അട്ഠ പബ്ബതാ അചലസങ്ഖാതാനം പബ്ബതാനം കുലാനി യോനിയോ പഭവാ, ഏതേ ച സിനേരുആദയോ അനുപുബ്ബസമുഗ്ഗതാ, സബ്ബബാഹിരോ ചേത്ഥ അസ്സകണ്ണോ. **നിമിജാതകേ** പന -

> “സുദസ്സനോ കരവീകോ, ഈസധരോ യുഗന്ധരോ;
> നേമിന്ധരോ വിനതകോ, അസ്സകണ്ണോ ഗിരി ബ്രഹാ”തി [ജാ॰ ൨.൨൨.ഒ൬൮].

വത്വാ സിനേരും പരിക്ഖിപിത്വാ അസ്സകണ്ണോ നാമ പബ്ബതോ പതിട്ഠിതോ, തം പരിക്ഖിപിത്വാ വിനതകോ നാമ പബ്ബതോതി ഏവമഞ്ഞോായേവാനുക്കമോ കഥിതോ. കിഞ്ചാപി കഥിതോ, നാമഭേദമത്തകതോയേവ പനേത്ഥ ഭേദോ, നാത്ഥഭേദകതോതി ദട്ഠബ്ബം.

൨൭. ആകാസവാഹിഗങ്ഗായം മേരുസിങ്ഗോബ്ഭവായം **മന്ദാകിന്യാ**ദിനാമത്തയം. മന്ദം അകിതും സീലമസ്സാതി **മന്ദാകിനീ.** ആകാസേ സന്ദമാനാ ഗങ്ഗാ **ആകാസഗങ്ഗാ.** സുരാനം ദേവാനം നദീ **സുരനദീ.** **സുരദീഘികാ**തിപി ഏതിസ്സാ നാമം.

൨൮. **കോവിളാ**രാദിത്തയം “ഫലഹരോ”തിഖ്യാതേ പാരിച്ഛത്തകേ. കും പഥവിം വിദാരയതി മൂലേനാതി **കോവിളാരോ,** ദസ്സ **ളോ.** പരി സമന്തതോ ഛത്തം വിയ തിട്ഠതീതി **പാരിച്ഛത്തകോ.** പാരിനോ സമുദ്ദസ്സ ജാതോ അപച്ചം **പാരിജാതകോ,** സകത്ഥേ **കോ.** പാരിഭദ്ദോ, നിമ്ബതരു, മന്ദാരോഇച്ചാദീനിപി പാരിച്ഛത്തകസ്സ നാമാനി.

കപ്പരുക്ഖോ ച സന്താനോ ച ആദിനാ മന്ദാരോ പാരിജാതകോ ച ഹരിചന്ദനഞ്ച ഏതേ പഞ്ച **ദേവദ്ദുമാ** [അമര ൧.൫൦] ദേവതരവോ ദേവഭൂമീസ്വേവ സമ്ഭവതോ. കപ്പോ സങ്കപ്പിതോ അത്ഥോ, തസ്സ രുക്ഖോ ജഞ്ഞജനകഭാവേന സമ്ബന്ധോ, കപ്പം വാ ഠിതോ രുക്ഖോ **കപ്പരുക്ഖോ.** തനനം താനോ, ഭാവേ **ണോ.** ഗന്ധസ്സ സമ്മാ താനോ അസ്സേതി **സന്താനോ,** സിരീസരുക്ഖോ. മന്ദന്തേ മോദന്തേ ദേവാ അനേനാതി **മന്ദാരോ, ആര**പച്ചയോ. ഹരിമിന്ദം ചദയതി സുഖയതീതി **ഹരിചന്ദനം.** ഏതേ പഞ്ച ദേവതരവോ **അമരകോസ**നയേന വുത്താ, **സോഗത**നയേന പന സത്ത ദേവതരവോ. വുത്തഞ്ച -

> “പാടലീ സിമ്ബലീ ജമ്ബൂ, ദേവാനം പാരിഛത്തകോ;
> കദമ്ബോ കപ്പരുക്ഖോ ച, സിരീസേന ഭവതി സത്തമ”ന്തി [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ഒ൮൪; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.൧വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ].

തത്ഥ **പാടലീ**തി ചിത്രപാടലീ, സാ അസുരലോകേ തിട്ഠതി. തഥാ **സിമ്ബലീ** ഗരുളേസു, **ജമ്ബൂ** ജമ്ബുദീപേ, **പാരിച്ഛത്തകോ** താവതിംസേ, **കദമ്ബോ** അപരഗോയാനേ. **കപ്പരുക്ഖോ** ഉത്തരകുരൂസു , **സിരീസോ** പുബ്ബവിദേഹേതി. ഏതേ സത്ത ദേവാനമേവ പതിട്ഠാനഭൂമീസു സമ്ഭവതോ ദേവതരവോത്വേവ വുച്ചന്തി.

സഗ്ഗവണ്ണനാ സമത്താ.

൨൯. പുബ്ബപച്ഛിമഉത്തരാ ദിസാ യഥാക്കമം പാചീ പതീചീ ഉദീചീ നാമ ഭവന്തി. പഠമം പാതോ അന്ചതി രവി യസ്സം സാ **പാചീ, ന**കാരലോപോ. പച്ഛാ ദിവാവസാനേ അന്ചതി രവി യസ്സം സാ **പതീചീ.** ഉദ്ധം അന്ചതി രവി യസ്സം സാ **ഉദീചീ,** യസ്സം വാ സീതവിയോഗം ദത്വാ അന്ചതി സാ **ഉദീചീ,** വിയോഗത്ഥവാചകോ ഹേത്ഥ ഉകാരോ, ദസദ്ദോ ദാനത്ഥോ. അഥ വാ പന്ചതി

പുബ്ബഭാവമാപജ്ജതേതി **പാചീ.** പതിന്ചതി പച്ഛാഭാവമാപജ്ജതേതി **പതീചീ.** ഉദഞ്ചതി സീതവിയോഗദാനത്തമാപജ്ജതേതി **ഉദീചീ.** എത്ഥ ച **ഉദീചീ**സഹചരണതോ **പതീചീ** ഇത്ഥിയം, **പതീചീ**സഹചരണതോ **പാചീ** ഇത്ഥിയം വത്തതീതി ദട്ഠബ്ബം. എവം തംതംസഹചരണഭാവേന തസ്സ തസ്സ തംതംലിങ്ഗത്തമുപനേയ്യം. പുബ്ബപച്ഛിമഉത്തരാതി സബ്ബനാമസ്സ വുത്തമത്തേ പുമ്ഭാവോ.

ദക്ഖിണാദിദ്വയം ദക്ഖിണദിസായം. മജ്ഝേ അപായം അഞ്ചതി യസ്സം രവി, സാ **അപാചീ.** മജ്ഝത്ഥോയം **അപ**സദ്ദോ, യഥാ "അപദിസ"ന്തി, "അവാചീ"തിപി പാഠോ, **അവ**പുബ്ബോ **അഞ്ച** അധോമുഖീഭാവേ. അവഞ്ചതി അധോമുഖീ ഭവതി യസ്സം രവി, സാ **അവാചീ.** ഉണ്ഹാദികേ വാ തബ്ബിയോഗേ കരോന്തോ യസ്സം രവി അഞ്ചതി, സാ **അവാചീ. വിദിസാ**ദിദ്വയം ദിസാമജ്ഝേ. ദിസാഹി വിനിഗ്ഗതാ **വിദിസാ.** ദിസാനമനുരൂപാ, അനുവത്തകാ വാ ദിസാ **അനുദിസാ. അപദിസ**ന്തിപി വിദിസായ നാമം [നപുംസകാബ്യയം ത്വ'പദിസം (അമര ൩.൩)].

൩൦. **എരാവത**ാദയോ അട്ഠ ഗജാ പുബ്ബാദീനം ദിസാനം രക്ഖണതോ **ദിസാഗജാ** നാമ, പുണ്ഡരീകം നാമ സിതമ്ബോജം, തംസദിസവണ്ണതായ **പുണ്ഡരീകോ.** രസ്സസരീരതായ **വാമനോ.** കുയം പഥവിയം മോദതേ **കുമുദോ.** അഞ്ജനവണ്ണതായ **അഞ്ജനോ.** പുപ്ഫാ പകാസമാനാ ദന്താ അസ്സ **പുപ്ഫദന്തോ.** സബ്ബഭൂമിയം ചരതീതി **സബ്ബഭുമ്മോ,** സബ്ബഭുമ്മോ വാ ചക്കവത്തി തസ്സാനുരൂപത്താ **സബ്ബഭുമ്മോ.** സോഭനദന്താവയവത്താ **സുപ്പതീകോ** [സോഭനാ പതീകാ അവയവാ'സ്സ സുപ്പതീകോ (കം°)]. "സുപ്പതീകോ സോഭനങ്ഗേ, ഭവേ ഈസാനദിസാഗജേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വുത്തം. എരാവതാദീനം ദിസാനം സമ്ബന്ധകഥനം പാചീവാരണാദിനാമസൂചനത്ഥം, എസം കരേണുയോ പന -

> അബ്ഭമു കപിലാ ചേവ, പിങ്ഗലാ നുപമാ മതാ;
> തമ്ബകണ്ണീ സുഭദന്തീ, അങ്ഗനാ അഞ്ജനാവതീ [അമര ൩.൫].

൩൧. **ധതരട്ഠാ**ദിദ്വയം **പുബ്ബദിസാധിപതിദേവേ.** ധാരിതം രട്ഠമനേനാതി **ധതരട്ഠോ,** രസ്സ **തോ.** പഞ്ചസിഖാദീനം ഗന്ധബ്ബാനം അധിപോ നായകോ **ഗന്ധബ്ബാധിപോ. കുമ്ഭണ്ഡസാമ്യാ**ദിദ്വയം ദക്ഖിണദിസാധിപതിദേവേ. കുമ്ഭണ്ഡാനം സാമി നായകോ **കുമ്ഭണ്ഡസാമി.** വിരുഹന്തി വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിമാപജ്ജന്തി എതസ്മിം കുമ്ഭണ്ഡാതി **വിരൂള്ഹകോ.** വിരൂള്ഹം വുഡ്ഢിപ്പത്തം വാ കം സുഖമേതസ്സാതി വിരൂള്ഹകോ. **വിരൂപക്ഖാ**ദിദ്വയം പച്ഛിമദിസാധിപതിദേവേ. വിരൂപാനി അക്ഖീനി യസ്സ **വിരൂപക്ഖോ,** വിവിധസണ്ഠാനാനി അക്ഖീനി യസ്സ വാ **വിരൂപക്ഖോ.** നാഗാനം അധിപതി **നാഗാധിപതി.**

൩൨. **യക്ഖാധിപാ**ദിചതുക്കം കുവേരേ. ആളവകാദിയക്ഖാനം അധിപോ **യക്ഖാധിപോ.** വിസ്സവണസ്സ അപച്ചം **വേസ്സവണോ.** തിചരണാട്ഠദാഠാഭയാനകമത്ഥിതായ കുച്ഛിതം വേരോ സരീരമസ്സ **കുവേരോ.** ഖുദ്ദേനാസ്സ നരയുത്താ സിവികാരഥേതി നരോ വാഹനമസ്സ **നരവാഹനോ.** ത്യമ്ബകസഖോ, യക്ഖരാജോ, ഗുയ്ഹകേസരോ, മനുസ്സധമ്മാ, ധനദോ,

രാജരാജോ, ധനാധിപോ, കിന്നരേസോ, യക്ഖോ, ഏകപിങ്ഗലോ, സിരിദോ, പുഞ്ഞജനേസ്സരോഇച്ചാദീനിപി കുവേരസ്സ നാമാനി.

അസ്സ കുവേരസ്സ പുരീ "അളകാ, അളകമന്ദാ"തി ച വുച്ചതി. **അലം** വിഭൂസനേ, അലം വിഭൂസനം കരോതീതി അലകാ, സാ ഏവ **അളകാ.** അളകാ ഏവ മോദകരണതോ **അളകമന്ദാ,** **ഉ**കാരസ്സ **അ**കാരോ, **നാ**ഗമോ ച. **കേലാസോ**തിപി തസ്സ നാമം, കേലി പയോജനം അസ്സ കേലോ, ആസതേ അസ്മിന്തി ആസോ, കേലോ ച സോ ആസോ ചേതി **കേലാസോ, കണ്ഹസപ്പാ**ദി വിയ നിച്ചം കമ്മധാരയോ. **അസ്സ** കുവേരസ്സ **പഹരണം** ആയുധം ഗദാ, ഗം വുച്ചതി വജിരം, തം വിയ ദുക്ഖം ദദാതീതി **ഗദാ. ഇമേ** ചത്താരോ യഥാവുത്താ ധതരട്ഠാദയോ ദേവാ കമതോ പുബ്ബാദീനം ചതുദ്ദിസാനം **അധിപാ** അധിപതയോ നാമ. **അമരകോസേ** പന -

> "ഇന്ദോ അഗ്ഗി പിതുപതി, നേരിതോ വരുണോ'നിലോ;
> കുവേരോ ഈസോ പതയോ, പുബ്ബാദീനം ഇമേ കമാ.
>
> രവി സുക്കോ മഹീസൂനു, തമോ ച ഭാനുജോ വിധു;
> ബുധോ സുരഗുരു ചേതി, ദിസാധിപാ തഥാ ഗഹാ"തി [അമര ൩.൩-൪].

അഞ്ഞേയേവ ദിസാധിപതയോ കഥിതാ, **ഇന്ദ**രവിമാദീനഞ്ച ദിസാധിപച്ചകഥനം പാഝാദീനം ഇന്ദദിസാരവിദിസാദിനാമസൂചനഫലം.

൩൩-൩൪. **ജാതവേദാ**ദ്യട്ഠാരസകം അഗ്ഗിമ്ഹി. ജാതേ ഉപ്പന്നേ വിന്ദതി ഘാതയതീതി **ജാതവേദോ.** അന്ധകാരേ ജാതം വിജ്ജമാനം വിന്ദതി ലഭതി, വിദതി ജാനാതി ഏതേനാതി വാ **ജാതവേദോ,** ജനനം ജാതം വേദോ പാകടോ യസ്സ വാ സോ **ജാതവേദോ.** സിഖാ വുച്ചതി ജാലാ, തായ യോഗതോ **സിഖീ.** ജോതതി ദിപ്പതീതി **ജോതി.** പുനാതീതി **പാവകോ,** ണ്വു. ദഹതീതി **ദഹനോ.** അനന്തി പാലേന്ത്യനേനേതി **അനലോ, അല**പച്ചയോ. വേദേ ഹുതം വഹതി പാപയതി, സയം വാ ലഭതേതി **ഹുതാവഹോ.** അച്ചി വുച്ചതി ജാലാ, തായ യോഗതോ **അച്ചിമാ.** ധൂമോ കേതു ധജോ യസ്സാതി **ധൂമകേതു.** അജതി ജലമാനോ കുടിലം ഗച്ഛതീതി **അഗ്ഗി,** ഇ. ഗോ രംസി ഏതസ്സത്ഥീതി **ഗിനി,** അസ്സത്ഥ്യത്ഥേ ഇനി, **അഗ്ഗിനീ**തിപി പാഠോ, സോ അഗ്ഗിസദിസോ. ഭാനു പഭാ യസ്സത്ഥി, സോ **ഭാനുമാ.** തേജേതി സേസഭൂതോപാദാരൂപാനീതി **തേജോ.** ധൂമോ സിഖാ ചൂളാ യസ്സ **ധൂമസിഖോ.** വായു സഖാ അസ്സ **വായുസഖോ.** ദഹിത്വാ [ദഹതോ (ക॰)] ഗച്ഛതോ കണ്ഹാ വത്തനീ മഗ്ഗോ യസ്സ **കണ്ഹവത്തനീ.** വിസ്സാനരസ്സ ഇസിനോ അപച്ചം **വേസ്സാനരോ.** ഹുതം ഹവിം അസതി ഭുഞ്ജതീതി **ഹുതാസോ.** ധനഞ്ജയോ, ജലനോ, ആസയാസോ, രോഹിതസ്സോ, സത്താച്ചി, സുക്കോ, ചിത്രഭാനു, വിഭാവസു, സുചിഇച്ചാദീനിപി അഗ്ഗിസ്സ നാമാനി.

സിഖാദിത്തയം അഗ്ഗിജാലായം. സിനോതി നിസാനീ ഭവതീതി **സിഖാ, "സി** നിസാനേ"തി **കാതന്ത** ധാതു, **ഖ**പച്ചയോ. ജലതീതി **ജാലാ.** അച്ചതേ പുജ്ജതേ അനേനേതി **അച്ചി.** സിഖാ ജാലാ ഭിയ്യോ രൂപന്തരാ ഇത്ഥിയം, അച്ചി പന അപുമേ.

൩൫. ദ്വയം അഗ്ഗികണേ [തീസു ഫുലിങ്ഗോ'ഗ്ഗികണോ (അമര ൧.൬൦) ഫുലിങ്ഗാനീതി അഗ്ഗികണാനി (മ॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൬൫)]. വിവിധാസു ദിസാസു

ഫുല്ലം ഗച്ഛതീതി **വിപ്ഫുലിങ്ഗം.** തഥാ **ഫുലിങ്ഗം. സബ്ബധരകതേ** പന "ഫുലിം ഗച്ഛതീതി ഫുലിങ്ഗോ"തി വുത്തം. തികം ഛാരികായം. മലീനകംസവത്ഥാദീനം തം ദിത്തിം സേതി പവത്തേതീതി **ഭസ്മം, മ**പച്ചയോ, ഭസതി വാ അധോ പതതി വത്ഥാദീനം മലമേതേനാതി **ഭസ്മം.** കംസാദീനം സുക്കഭാവത്ഥം ഇച്ഛിതബ്ബത്താ ഇട്ഠി അഭിലാസോ സോഭനം ഏതസ്സാ അത്ഥീതി **സേട്ഠി,** "സപക്ഖകോ സലോമകോ"ത്യാദീസു വിയ **സസദ്ദസ്സ** വിജ്ജമാനത്ഥത്താ. മലസ്സ സരണം കരോതീതി സാരികാ, സാ ഏവ **ഛാരികാ,** യഥാ "സളായതന"ന്ത്യാദീസു.

൩൩. ദ്വയം ഉണ്ഹഛാരികായം. ഉണ്ഹത്താ കുക്കും കുച്ഛിതം ലാതീതി കുക്കുലോ, "കുക്കു വിദത്ഥിയം ഹത്ഥേ, പകോട്ഠേ കുച്ഛിതേപി ചേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വുത്തം. കുക്കും വാ ഹത്ഥം ലുനാതി ഛിന്ദതി ദഹതീതി കുക്കുലോ, സോ ഏവ **കുക്കുളോ** . ഉണ്ഹമേവ ഭസ്മം **ഉണ്ഹഭസ്മം,** തസ്മിം. തികം ദിത്തകട്ഠാദിന്ധനേ. അങ്ഗതി ഹാനിം ഗച്ഛതീതി **അങ്ഗാരോ, ആര**പച്ചയോ, പുന്നപുംസകോയം. "അലാതേ'നിത്ഥി കുജേ'ങ്ഗാരോ"തി ഹി **തികണ്ഡസേസേ** [തികണ്ഡസേസ ൩.൩.൨൯] വുത്തം. ഹാനിമേവ ലാതി, ന ഠിതിം വിസേസഞ്ചാതി **അലാതം.** ഉദ്ധം ധൂമം മുഞ്ചതീതി ഉമ്മുതം, തദേവ **ഉമ്മുകം.** പഞ്ചകം കട്ഠാദിന്ധനേ. സന്തമഗ്ഗിം ഏധയതി വഡ്ഢയതീതി **സമിധാ.** ഏധയതീതി **ഇധുമം,** ഉമോ. ഏധയതീതി **ഇധോ.** ഉപാദിയതേ അഗ്ഗിനേതി **ഉപാദാനം.** ഏധയതീതി **ഇന്ധനം.**

൩൭. പഞ്ചകം ആലോകേ. ഓഭാസതി ദിപ്പതീതി **ഓഭാസോ.** പകാസതി ദിപ്പതീതി **പകാസോ.** ആലോചയതി പസ്സതി ഏതേനാതി **ആലോകോ,** ആലോകേതി വാ ഏതേനാതി **ആലോകോ, "ലോക, ലോച** ദസ്സനേ"തി ധാതുദ്വയപാഠതോ. ഉജ്ജോതതീതി **ഉജ്ജോതോ,** അന്ധകാരം വിദ്ധംസേന്തോ ജോതതീതി വാ **ഉജ്ജോതോ.** ആ സമന്തതോ തപതി ദിപ്പതീതി **ആതപോ. സമാ**തി ഏതേ പഞ്ച തുല്യത്ഥാതി ഭാവോ.

ദസകം വാതേ. ആഹാരോ വിയ പാണഭൂതോപി കദാചി സത്തേ മാരേതീതി മാരുതോ, സോവ **മാലുതോ.** പുനാതി സങ്കാരാദികന്തി **പവനോ.** വായതി ഗച്ഛതീതി **വായു,** വായതി വാ പുപ്ഫാദീനം ഗന്ധോ യേന സോ **വായു.** തഥാ **വാതോ.** അനന്തി പാണന്ത്യനേനേതി **അനിലോ,** ഇലോ. സന്തം നിച്ചലം ഈരയതി കമ്പേതീതി **സമീരണോ,** സമീരിതും കമ്പിതും സീലമസ്സാതി വാ **സമീരണോ.** ഗന്ധം വഹതീതി **ഗന്ധവാഹോ,** ണോ. **വായോ വായു**സദിസോ, ഉഭയത്രാപി **യാ**ഗമോ. സമന്തതോ ഈരതി ഖിപതി രുക്ഖാദയോതി **സമീരോ.** സദാ സബ്ബദാ ഗതി യസ്സ **സദാഗതി.** സസനോ, ഗന്ധവഹോ, ആസുഗോ, മരുതോ, ജഗതിപാണോ, പവമാനോ, പഭഞ്ജനോ ഇച്ചാദീനിപി വാതനാമാനി.

൩൮. ഇമേ ഛ വക്ഖമാനാ **വായുഭേദാ** വായുവിസേസാ, ഉദ്ധം ഗച്ഛതീതി **ഉദ്ധങ്ഗമോ,** ഉച്ചാരപസ്സാവാദീനം നീഹരണവസേന അധോഭാഗം ഗച്ഛതീതി **അധോഗമോ.** കുച്ഛിമ്ഹി ഉദരേ തിട്ഠതീതി **കുച്ഛിട്ഠോ.** കോട്ഠേ അന്തേ സേതി തിട്ഠതീതി **കോട്ഠാസയോ.** പുനപ്പുനം സസന്തി യേന **അസ്സാസോ,** ബഹിനിക്ഖന്തവാതോ. പസ്സാസോതി അന്തോപവിസനകവാതോപി "അസ്സാസോ"തി ഏതേന സങ്ഗയ്ഹതേ സഹചാരിതത്താ. സബ്ബങ്ഗേസു അനുസരതി സീലേന സേദലോഹിതാദിസമ്പാദനതോതി **അങ്ഗാനുസാരീ. അമരകോസേ** പനായം വാതോ ഠാനബ്യാപാരഭേദേന പഞ്ചധാ കഥിതോ

[പാണോ'പാനോ സമാനോചോദാനബ്യാനാ ച വായവോ സരീരട്ഠാ ഇമേ (അമര ൧.൬൭)], **ടീകായഞ്ചസ്സ** -

"ഹദയേ പാണോ ഗുദേ'പാനോ, സമാനോ നാഭിമജ്ഝട്ഠോ;
ഉദാനോ കണ്ഠദേസേ തു, ബ്യാനോ സബ്ബങ്ഗസന്ധിസു [ഹദയേ പാണോ ഗുദേ'പാനോ, സമാനോ നാഭിസണ്ഠിതോ; ഉദാനോ കണ്ഠദേസട്ഠോ, ബ്യാനോ സബ്ബസരീരഗോ ഇതി ഠാനനിണ്ണയോ (ചിന്താമണിടീകാ)].

തത്രപാണോഅന്നപ്പവേസാദികരോ . അപാനോ മുത്തകരീസസുക്കവിസട്ഠികരോ. സമാനോ മജ്ഝേ അന്നപചനാദികരോ. ഉദാനോ ഭാസിതഗീതാദികരോ. ബ്യാനോ സേദരത്തസവനുമ്മേസനിമേസഗത്യാദികരോ [ഖേദചേട്ഠാഉമ്മേസനിമ്മേസഗത്യാദികരോ (ക॰)]. പകട്ഠേന അനന്ത്യനേന ഭത്താദിപ്പവേസനതോതി **പാണോ.** മുത്താദികം അപനേത്വാ അനന്ത്യനേനാതി **അപാനോ.** സമ്മാ അനന്തി അനേന ഭുത്തപരിപാചനതോതി **സമാനോ.** ഉദ്ധമനന്ത്യനേന ഭാസിതാദോ സാമത്ഥിയജനനതോതി **ഉദാനോ.** വിസേസേന അനന്ത്യനേന സേദരത്തസേമ്ഹാദി [ഖേദചേട്ഠാദി (ചിന്താമണിടീകാ)] സമ്പാദനതോതി **ബ്യാനോ"**തി [തംബ്യാപാരാ ച യഥാ - അന്നപ്പവേസനം മുത്താദ്യുസ്സഗ്ഗോ'ന്നവിപാചനം ഭാസണാദി നിമേസാദി, തംബ്യാപാരാ കമാ ഇമേ (ചിന്താമണിടീകാ)] വുത്തം.

൩൯. ദ്വയം അന്തോപവിസനകവാതേ. ആനം വുച്ചതി ബഹിനിക്ഖമനവാതോ, തതോ അപഗതം **അപാനം.** അസ്സാസതോ അപഗതോ **പസ്സാസോ.** ദ്വയം ബഹിനിക്ഖമനവാതേ. ആദിമ്ഹി പവത്തോ സാസോ **അസ്സാസോ.** അനന്തി പാണന്ത്യനേനേതി ആനം, ആദിമ്ഹി പവത്തം ആനം **ആനം,** ഏകസ്സാകാരസ്സ ലോപോ.

൪൦. വേഗഖിപ്പാദയോ വാതധമ്മത്തേന നിച്ചപ്പവത്തികാ ഇതി തപ്പക്കമേ [തപ്പക്കമേന തക്കമേന (ക॰)] ഉച്ചന്തേ. തത്ര **രയ**ന്തം വേഗേ. സബ്ബത്ര കരണസാധനം. ഇച്ഛിതട്ഠാനം വജന്തി പാപുണന്തി ഏതേനാതി **വേഗോ.**

"ക്രിയാവാചിത്തമാഖ്യാതും , ഏകേകത്ഥോ നിദസ്സിതോ;
പയോഗതോനുഗന്തബ്ബാ, അനേകത്ഥാ ഹി ധാതവോ"തി [ചന്ദ്രധാതുപാഠേ].

വുത്തത്താ **വജ**ധാതു പാപുണനേപി പവത്തതി, ഏവം സബ്ബത്ര, **അ**കാരസ്സ **ഏ.** ജവന്തി ഏതേനാതി **ജവോ,** രയന്തി ഗച്ഛന്തി ഏതേനാതി **രയോ.**

ഖിപ്പാദിനവകം സീഘേ. അഥ ജവസീഘാനം കോ ഭേദോ? സവേഗഗതിവചനാ **ജവാ**ദയോ, **സീഘാ**ദയോ തു ധമ്മവചനാ, തഥാ ച "സീഘം പചതി [പസ്സതി (ക॰)], സീഘം ഗച്ഛതീ"തി പയോഗോ, ന തു "ജവം പചതി, ജവംഗച്ഛതീ"തി പന പയോഗോ. "വേഗേന ഗച്ഛതി, ജവേന ഗച്ഛതീ"ത്യാദീസു കഥം? തത്ര ഭേദസ്സ വത്തുമിച്ഛിതത്താ ന ദോസോ. ഖിപ്പതി പേരതീതി **ഖിപ്പം, ഖിപ** പേരണേ. സയതീതി **സീഘം, സീ** സയേ, **ഘ**പച്ചയോ. ബ്യുപ്പത്തി ഹി യഥാ കഥഞ്ചിപി ഭവതി, സഞ്ഞാ തു ലോകതോവാവഗന്തബ്ബാ, സബ്ബത്രേവം. തരതീതി **തുരിതം.** ലങ്ഘതീതി **ലഹു, ലങ്ഘ** ഗതിസോസനേസു, **ഘ**സ്സ **ഹോ,** നിഗ്ഗഹീതലോപോ, **ഉ**പച്ചയോ ച, ലഹുപരിയായോ **ലഘു**സദ്ദോപ്യത്ഥി. അസതി ഖേപതീതി **ആസു, ഉ.** തരതീതി **തുണ്ണം,** രസ്സ **ണോ.** അരതി ഗച്ഛതീതി **അരം.** ന

വിലമ്ബീയതി ന ഓഹീയതീതി **അവിലമ്ബിതം, ലബി** അവസംസനേ. തുവട്ടതി സയതീതി **തുവട്ടം,** തുരിതഭാവേന വത്തതീതി വാ **തുവട്ടം, രിത**ലോപോ.

ർ൧. അരിയാസാമഞ്ഞസ്സ പുബ്ബഡ്ഢം സന്തതേ. എത്ഥ ച അട്ഠസു ഗണേസു ഛട്ഠോ സബ്ബലഹുകോ, തതോപരേ ഛഗ്ഗണാ സ , ഭ, സ, ഭ, ഭ, ഭാ, അട്ഠമോ ഗോ. സമന്തതോ തനോതീതി **സതതം.** നാസഭാവേന ന ഇച്ചം ന ഗന്തബ്ബം **നിച്ചം,** നാസം വാ ന ഗച്ഛതീതി **നിച്ചം.** "നാഗോ"ത്യാദീസു വിയാതി എത്ഥാപി ന ദോസോ, തസ്സ **ചോ.** ന വിരമതീതി **അവിരതം.** ന ആരമതീതി **അനാരതം.** സമന്തതോ, പുനപ്പുനം വാ തനോതീതി **സന്തതം.** ന അവരമതീതി **അനവരതം.** സദാ ധവതി ഗച്ഛതീതി **ധുവം.** "ധു ഗതിഥേരിയേസൂ"തി **കാതന്ത**ധാതു.

വിപുലാഡ്ഢം അതിസയേ. എത്ഥ ഹി അയുഗപാദേ ദ്വാദസമത്താ, യുഗേ അട്ഠാരസമത്താ, സബ്ബാസു അരിയാസു പഠമേ പാദേ ദ്വാദസമത്താ, ദുതിയേ അട്ഠാരസ, തതിയേ ദ്വാദസ, ചതുത്ഥേ പഞ്ചദസ. യദാ പന പഠമതതിയേസു പരിഹായന്തി, തദാ യുഗേ അധികാ ഹോന്തി, ഇദം വിപുലാലക്ഖണം. അഥ സതതാതിസയാനം കോ ഭേദോ? സതതം സന്തതി അവിച്ഛേദോക്രിയന്തരേഹി അബ്യവധാനം, അതിസയോ തു പോനോപുഞ്ഞം, പകട്ഠോ ച. തേസു പോനോപുഞ്ഞം ക്രിയാബ്യാവുത്തി, പകട്ഠോ തു ക്രിയാവയവാനം ഉക്കംസതാ. ഭാസതി സബ്ബേസന്തി **ഭുസം, ആസ്സ ഉ.** ഭസ്സതി അധോ പതതീതി വാ **ഭുസം. ഭസ** അധോപതനേ, **അസ്സ ഉ.** അതിസയനം **അതിസയോ,** അതിക്കമിത്വാ വാസയനം പവത്തനം **അതിസയോ.** ദഹതി സബ്ബന്തി **ദള്ഹം, ഹ**തോ പുബ്ബേ **ളോ,** ദലതി വിദാരയതീതി വാ **ദള്ഹം, ഹ**പച്ചയോ, ദഹന്തോ ലാതീതി വാ **ദള്ഹം,** വണ്ണവിപരിയയോ, അഭിസയോ ച ദള്ഹഞ്ച അതിസയദള്ഹാ. തരതി അതിക്കമതീതി **തിബ്ബം, രസ്സ വോ, അസ്സ ഇ.** എതി ഗച്ഛതീതി എകോ, സോ എവ **എകന്തം,** എകം തരതി അതിക്കമതീതി വാ **എകന്തം.** മത്തതോ അതിക്കന്തം **അതിമത്തം.** ബഹും ലാതീതി **ബാള്ഹം, ഉ**ലോപോ, വണ്ണവിപരിയയോ ച **ഹ**സദ്ദോ. അതിവേലം, അച്ചത്ഥം, നിബ്ഭരം, നിതന്തം, ഗാള്ഹംഇച്ചാദീനിപി അതിസയേ.

ദബ്ബം സത്വം, തംവിപരീതേ ധമ്മമത്തേ വത്തമാനാ **ബാള്ഹ**പരിയന്താ **ഖിപ്പാ**ദയോ **അതിസയം** വിനാ **പണ്ഡകേ** നപുംസകേ വത്തന്തി . ഖിപ്പം ഭവതി ["ഖിപ്പ ഭവതീ"തി പദദ്വയം അധികം വിയ ദിസ്സതി], അതിസയോ പുല്ലിങ്ഗോ, അസ്സ ഗുണസ്സാതിസയോ, അസ്സ ദബ്ബസ്സാതിസയോ ഇതി. "ഖിപ്പം ഭുഞ്ജതി, സതതം ജുഹോതി, സതതം രമണീയോ"ഇച്ചത്ര തു ക്രിയാവിസേസനത്തായേവ പണ്ഡകത്തം. **തേസു** ഖിപ്പാദീസു യേ **ദബ്ബഗാ** ദബ്ബാഭിധായിനോ, തേ **തീസു** ലിങ്ഗേസു. "ദബ്ബധമ്മോ ലിങ്ഗ"ന്തി ദസ്സനന്തരം. യഥാ ഖിപ്പാ ജരാ, ഖിപ്പോ മച്ചു, ഖിപ്പം ഗമനം. സന്തതാ തണ്ഹാ, സന്തതം ദുക്ഖം, സന്തതോ ആകാസോ. അതിമത്താ ക്രിയാ, അതിമത്തോ നരോ, അതിമത്തം പദം ഇച്ചാദി.

ർ൨-ർ൩. ദ്വാദസകം മാരേ. ഹരനയനഗ്ഗിദഡ്ഢത്താ [തിനയനഗ്ഗിദഡ്ഢത്താ (ക॰)] നത്ഥി വിഗ്ഗഹോ സരീരമേതസ്സ **അവിഗ്ഗഹോ.** കാമയതി രതിച്ഛം ഉപ്പാദയതീതി **കാമോ,** കാരിതന്താ **അ**പച്ചയോ. സിങ്ഗാരരൂപേന പാണീനം മനസി ഭവതീതി **മനോഭൂ.** പഞ്ചകാമഗുണേസു മദയതീതി **മദനോ.** ലോകാനം അന്തം വിനാസം കരോതീതി **അന്തകോ.** വസേ വത്തേതി സീലേനാതി **വസവത്തീ.** പാപം ഇച്ഛതി കരോതി, തേന യുത്തോതി വാ **പാപിമാ.** പരതോ ജായതീതി പജാ, അച്ഛന്ദികാ, താസം പതി **പജാപതി.** യേ കുസലധമ്മേസു

പമത്താ, തേസമേവ ബന്ധു **പമത്തബന്ധു.** കണ്ഹധമ്മയുത്തതായ **കണ്ഹോ.** കുസലധമ്മേ മാരേതീതി **മാരോ.** അകുസലധമ്മേ ന മുഞ്ചതീതി **നമുചി.** മീനകേതനോ, കന്ദപ്പോ, ദപ്പകോ, അനങ്ഗോ, പഞ്ചസരോ, സമ്ബരാരി, മനസിജോ, കുസുമേസു , അനഞ്ഞജോ, പുപ്ഫധന്വാ, രതിപതി, മകരദ്ധജോഇച്ചാദീനിപി വിണ്ഹുസുതസ്സ കാമസ്സ നാമാനി.

തണ്ഹാ അരതീ രഗാ ചേതി ഏതാ തിസ്സോ **തസ്സ** മാരസ്സ ധീതരോ. യോ തം പസ്സതി, തം തസിതം കരോതീതി **തണ്ഹാ,** സലോപോ, ണ്ഹാ ച. പരേസം കുസലധമ്മേസു അരതിം കരോതീതി **അരതീ.** രജ്ജന്തി ഏത്ഥാതി **രഗാ. തസ്സ** മാരസ്സ ഹത്ഥീ ഗിരിമേഖലോ നാമ. സരീരമഹന്തഭാവേന ഗിരിസദിസത്താ ഗിരി വിയാതി ഗിരി. മാരേന മമായനവസേന "അയം മേ ഹത്ഥീ മേഖലോ നാമ ഹോതൂ"തി കതനാമത്താ മേഖലാ വിയാതി മേഖലോതി സമുദിതനാമദ്വയേന ഏകമേവ ഹത്ഥിം വദതി, യഥാ "വജിരാസനി, സീതുണ്ഹ"ന്തി.

൪൪. തികം യമേ. പജാസംയമനതോ യമാ, മച്ചുപ്പഭുതയോ അസ്സ കിങ്കാരാ, തേസു രാജതേതി **യമരാജാ.** തേധാതുകേസുപി ആണാപവത്തകത്താ മഹന്തോ വിസയോ ഏതസ്സ വിസയീ, ണീ, സോ ഏവ **വേസായീ.** യത്ഥ ലക്ഖണേന ന സിജ്ഝതി, തത്ഥ സബ്ബത്ര "യദാദിനാ വാ നിരുത്തിനയേന വാ സദ്ദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ"തി ഹി പുബ്ബേ വുത്തം, ദുക്ഖജനകത്താ വാ വിസദിസട്ഠാനം ഗച്ഛന്തീതി വേസാ, നേരയികാ, തേസം അധിപതിഭാവേന അയതി പവത്തതീതി **വേസായീ,** ഈ. യമാനം രാജാ **യമോ.** ധമ്മരാജോ, കതന്തോ, സമവത്തീ, കാലോ, ദണ്ഡധരോ, അന്തകോഇച്ചാദീനിപി യമസ്സ നാമാനി. **അസ്സ** യമസ്സ ആവുധം നയനമേവ. തേന കിര കോധചിത്തേന ഓലോകിതമത്തേന സത്താനം സരീരാനി ആതപേ ഖിത്തഘതപിണ്ഡാനി വിയ വിലീയന്തീതി.

ദ്വയം അസുരഭേദേ. ഏതേസഞ്ഹി സതിപി ദേവഭാവേ ഹേട്ഠാ നിവാസിതഭാവസാമഞ്ഞതോ ഏത്ഥ വചനം, മാരസ്സ പന സത്താനമനത്ഥകാരകതാസാമഞ്ഞേന യമേന സദ്ധിം വചനം തക്കരത്താ. യുദ്ധാദീസു വേപിതം കമ്പിതം ചിത്തമേതസ്സ **വേപചിത്തി** [സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൪൭]. പുണ്ണം ലോമം യസ്സ സോ **പുലോമോ,** പുലാമഹതീ ഉമാ കിത്തി, കന്തി വാ യസ്സാതി **പുലോമോ.** "ഉമാതസീഹേമവതി-ഹലിദ്ദാകിത്തികന്തിസൂ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വുത്തം. അയം പന സക്കസ്സ ഭരിയായ സുജാതായ പിതാ. ദ്വയം കിന്നരേ. അസ്സമുഖനരസരീരതായ കുച്ഛിതോ പുരിസോ, കിഞ്ചി വാ പുരിസോ, പുരിസസദിസോതി വാ **കിമ്പുരിസോ.** ഏവം **കിന്നരോ.** തുരങ്ഗവദന, അസ്സമുഖാദീനിപി കിന്നരസ്സ നാമാനി.

൪൫-൪൭. അദ്ധപജ്ജേന ആകാസസ്സ നാമാനി. തേസം തേസം വത്ഥൂനം അന്തരം നാനത്തം ഇക്ഖതേ ലോകോ ഏത്ഥ, അനേനാതി വാ **അന്തലിക്ഖം, രസ്സ ലോ.** ഇക്ഖനം വാ ദസ്സനം ഇക്ഖാ, തസ്സ അന്തരം കാരണം **അന്തലിക്ഖം.** ഖനതി ബ്യവധാനന്തി **ഖം,** ക്വി. സബ്ബഗഹഗാമണിനോ ആദിച്ചസ്സ പഥോ മഗ്ഗോ **ആദിച്ചപഥോ.** ന ഭവതീതി **അബ്ഭം.** ഗച്ഛന്ത്യനേന ദേവാതി **ഗഗനം,** യു, മസ്സ **ഗോ.** അമ്ബതേ സദ്ദായതേ അത്രാതി **അമ്ബരം,** രോ. **ഹയ** ഗതിമ്ഹി, വിസേസേന ഹയതി ഗച്ഛതി സബ്ബത്രാതി **വേഹാസോ, യസ്സ സോ,** വിഗതോ വാ ഹാസോ ചിത്തസ്സ ഏത്ഥാരമ്മണാലാഭതോതി **വേഹാസോ.** അനിലസ്സ വാതസ്സ പഥോ **അനിലപഥോ.** ഭുസം കാസന്തേ ദിപ്പന്തേ പദത്ഥാ ഏതേനാതി **ആകാസോ,** ന കസ്സതി ന വിലേഖിയതീതി വാ **ആകാസോ.** ന ഭവതി ഏത്ഥ കിഞ്ചിപി

വത്ഥൂതി **നഭം,** നത്ഥി ഭൂമി എത്ഥാതി വാ **നഭം,** ന ഭായന്തി പക്ഖിനോ അനേന, എത്ഥാതി വാ **നഭം.** വിനോ പക്ഖിനോ ഹയന്തി ഗച്ഛന്തി എത്ഥാതി **വേഹായസം,** അസോ. താരാ വുച്ചന്തി നക്ഖത്താദയോ, തേസം പഥോ **താരാപഥോ.** സുരാനം ദേവാനം പഥോ **സുരപഥോ.** ന ഹഞ്ഞതേതി **അഘം, ഹനസ്സ ഘോ.** അനന്തം, വിസണുപദംഇച്ചാദീനിപി ആകാസസ്സ നാമാനി.

൪൭-൪൮. **മേഘാദ്യേ**കാദസകം മേഘേ. മേഹതി ഘരതി സേചതീതി **മേഘോ.** വാരിം വഹതീതി **വലാഹകോ, വാരി**സദ്ദസ്സ **വോ, വസ്സ ലോ** [പാണിനി ൬.൩.൧൦൯; മോഗ്ഗല്ലാനപഞ്ചികാ ൧.൪൭; നീതി-സുത്ത ൧൩.൪൦, ൧൩.൪൩]. ദിബ്ബന്തി വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം ഗച്ഛന്തി ലോകാ അനേനാതി **ദേവോ.** പജാനം ലോകാനം അന്നം ഭോജനം ഭവതി എതേനാതി **പജ്ജുന്നോ,** അകാരസ്സുകാരോ. അമ്ബും ഉദകം ധാരേതീതി **അമ്ബുധരോ.** ലോകാനം സന്താപം ഹന്തീതി **ഘനോ, ഹസ്സ ഘോ.** ജലധാരം ധാരേതീതി **ധാരാധരോ.** ജീവനം ജലം മൂതം ബന്ധമനേനേതി **ജീമൂതോ, വന**സദ്ദലോപോ, ലോകാനം വാ ജീവിതം മുനാതി ബന്ധതീതി **ജീമൂതോ, വിത**ലോപോ, **ജീവിത**സ്സ **ജീ** ആദേസോ വാ [പാണിനി ൬.൩.൧൦൯; മോഗ്ഗല്ലാനപഞ്ചികാ ൧.൪൭; നീതി-സുത്ത ൧൩.൪൦, ൧൩.൪൩]. ഏവം അഞ്ഞത്ര. വാരിം വഹതീതി **വാരിവാഹോ.** അമ്ബും ദദാതീതി **അമ്ബുദോ.** ആപം ഭരതീതി **അബ്ഭം,** കിപ്, **പസ്സ ബോ.**

തികം വുട്ഠിയം. വസ്സതി സിഞ്ചതീതി **വസ്സം, വസ്സ** സേചനേ. ഏവം **വസ്സനവുട്ഠിയോ.**

പഞ്ചകം വിജ്ജുയം. സതതം ഈരതി കമ്പതീതി സതേരോ, **ത**ലോപോ, സോ ഏവ **സതേരിതാ.** ഖണമത്തമ്പി ന തിട്ഠതീതി **അക്ഖണാ.** കുടിലം അചിരട്ഠായിതത്താ വിരൂപം ഹുത്വാ ജവതീതി **വിജ്ജു.** വിജ്ജോതതീതി **വിജ്ജുതാ.** അചിരം പഭാ യസ്സ **അചിരപ്പഭാ.**

൪൯. ചതുക്കം മേഘനാദേ. മേഘാനം നാദോ **മേഘനാദോ.** ധനീയതേ **ധനിതം**[ഥനിതം (സീ॰)], **ധന** സദ്ദേ. ഗജ്ജനം **ഗജ്ജിതം, ഗജ്ജ** സദ്ദേ. രസീയതേ **രസിതം. ആ**ദിനാ ഹരാദാദി [സബ്ബത്ര നപുംസകേഭാവേ തോ, ആദിനാ സ്വനിതധനിതാദയോ (ചിന്താമണിടീകാ), ആദിനാ ധനിതഹരാദരാസാദയോ (ബ്യാഖ്യാസുധാടീകാ)]. ദ്വയം സക്കധനുമ്ഹി. ഇന്ദസ്സ ആവുധം ധനു ച **ഇന്ദാവുധം, ഇന്ദധനു** ച. വാതേന ഖിത്തമമ്ബു **വാതക്ഖിത്തമ്ബു,** ബിന്ദു. സീതം കരോതീതി **സീകരോ,** സിഞ്ചതീതി വാ **സീകരോ, ചസ്സ കോ, അരോ** ച, വാതവസേന വാ തതോ തതോ സരതീതി **സീകരോ, അസ്സ ഈ,** മജ്ഝേ **കാ**ഗമോ ച.

൫൦. തികം ജലധാരായം. വേഗതോ ജലധാരാനം സം ഭുസം പതനം ആസാരോ, പുനപ്പുനം സരതീതി **ആസാരോ.** വേഗം ധാരേതീതി **ധാരാ.** അധോ പതതീതി **സമ്പാതോ, സം**സദ്ദോ അധോഭാഗേ [വേഗതോ ജലധാരാനം സമ്ഭൂയ പതനം ധാരാസമ്പാതോ, സര ഗതിയം ഘഋ ഇതി ആസാരോ (ചിന്താമണിടീകാ)]. ദ്വയം വസ്സോപലേ. കരേന ഹത്ഥേന ഗയ്ഹുപഗത്താ **കരകാ,** ജലം പിണ്ഡം കരോതീതി വാ **കരകാ,** “വസ്സോപലേ തു കരകാ, കരകോപി ച ദിസ്സതേ”തി **രുദ്ദോ, കര**സദ്ദോത്ര. “കരോ വസ്സോപലേ പാണി-സോണ്ഡാപച്ഛായരംസിസൂ”തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വുത്തം. ഘനതോ, ഘനകാലേ വാ സഞ്ജാതം ഉപലം സിലാ

ഘനോപലം. ദുട്ഠു ദിനം **ദുദ്ദിനം,** അയം **ദുദ്ദിന**സദ്ദോ മേഘച്ഛന്നാഹേ വത്തതി, അസോഭനത്ഥോപ്യത്ഥി **ദുദ്ദിന**സദ്ദോ, അഗുണവചനതായം വാച്ചലിങ്ഗോ.

൭൫-൭൬. ഛദക്കം തിരോധാനേ. **ധര** ആവരണേ, **അപാദി**പുബ്ബോ. അപിധരതി ആവുണോതീതി **പിധാനം, അ**ലോപോ. അപധരതീതി **അപധാരണം.** തിരോ ധരതി പിദഹതീതി **തിരോധാനം.** അന്തരം ധരതീതി **അന്തരധാനം,** നിഗ്ഗഹീതലോപോ. അപിധരതീതി **അപിധാനം.** ഏത്ഥ ച **അപാദി**ഉപസഗ്ഗാ ധാതുനോ ആവരണത്ഥജോതകാ. ഛാദയതീതി **ഛാദനം.** ബ്യവധാ, അന്തരധിഇച്ചാദയോപി തിരോധാനേ.

സാദ്ധപജ്ജേന ചന്ദസ്സ നാമാനി. ഇന്ദതി നക്ഖത്താനം പരമിസ്സരിയം കരോതീതി **ഇന്ദു.** ചന്ദതി ഹിലാദയതി സുഖയതി പജന്തി **ചന്ദോ.** നക്ഖത്താനം രാജാ **നക്ഖത്തരാജാ.** ഉമാ കന്തി, തായ സഹ വിജ്ജതീതി **സോമോ,** സുഖം അഭിസ്സവതീതി വാ **സോമോ, മ**പച്ചയോ. നിസം രത്തിം കരോതി, തത്ഥ വാ കരോ രംസി ഏതസ്സ **നിസാകരോ.** അന്ധകാരം ഉസേന്തി ദഹന്തി വിനാസേന്തീതി ഓസാ, രംസയോ, തേ ഏത്ഥ ധിയന്തി പതിട്ഠഹന്തീതി ഓസധി, താരാവിസേസോ, തസ്സ ഈസോ പതി **ഓസധീസോ.** ഹിമോ സീതലോ രംസി യസ്സ **ഹിമരംസി.** സസോ അങ്കോ ലക്ഖണം യസ്സ **സസങ്കോ.** ചന്ദം കപ്പൂരം മാതി സദിസം നയതീതി **ചന്ദിമാ. ഇ**കാരാദേസോ. സസലക്ഖണമേത്ഥ അത്ഥി **സസീ** . സസതി വാ ഹിംസതി ഉണ്ഹഗുണന്തി **സസീ, ഈ**പച്ചയോ തദുപലക്ഖിതേ തദുപചാരം. സീതാ രംസയോ യസ്സത്ഥീതി **സീതരംസി.** നിസായ രത്തിയാ നാഥോ തദാലങ്കാരഭാവതോതി **നിസാനാഥോ.** ഉളൂനം താരാനം രാജാ **ഉളുരാജാ.** മാതി അത്താനം കപ്പൂരേന സദിസം കരോതീതി **മാ, മാ**സദ്ദോയം പുമേ, തംസഹചരണതോ ഉളുരാജാദയോപി. ഹിമംസു, കുമുദബന്ധു, വിധു, സുധംസു, സുബ്ഭംസു, നിസാപതി, മിഗങ്കോ, കലാനിധി, ദ്വിജരാജോ, സസധരോ, നക്ഖത്തേസോഇച്ചാദീനിപി ചന്ദസ്സ നാമാനി.

൭൭-൭൮. സോളസന്നം ഭാഗാനം പൂരണോ **സോളസമോ** ഭാഗോ ചന്ദസ്സ കലാ, **കല** സങ്ഖ്യാനേ, കലീയതേ ഏകാദിനാ സങ്ഖ്യായതേതി **കലാ.** ദ്വയം ചന്ദസ്സ സരീരേ. മഞ്ഞതേ ഞായതേ അനേനേതി **ബിമ്ബം. മ**നതോ **വ**പച്ചയോ, നിപാതനാ മസ്സ **ബോ,** അസ്സി, **ന**സ്സ **മോ, വ**സ്സ **ബോ, ബിമ്ബ**സദ്ദോ അനിത്ഥിയം. മണ്ഡയതേതി **മണ്ഡലം,** അലോ, ഇത്ഥിയം മണ്ഡലീ, അയം തീസ്വപി [ബിമ്ബോ അനിത്ഥീ, മണ്ഡലം തീസു (അമര ൻ.൧൫)].

പാദഹീനപജ്ജേന അദ്ധഭാഗോ. അസതി ഖേപേതി സമുദായന്തി **അഡ്ഢോ,** തോ. തഥാ **അദ്ധോ. ഉപഡ്ഢോ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം, ഏതേ തയോ പുമേ. ഖണ്ഡയതി സമുദായന്തി **ഖണ്ഡം.** സക്യതേ ഉബ്ബാഹനാദീസു ഥോകത്താതി **സകലം,** അലോ, **ഖണ്ഡസകലാ** വാ പുമേ, സത്ഥേ രൂപഭേദതോ നപുംസകേ. ഏതേ ച **അഡ്ഢാ**ദയോ തയോ അസമേ ഭാഗേ പുമേ, സമേ തു നപുംസകേതി രൂപഭേദേനാഹ "അദ്ധം വുത്തം സമേ ഭാഗേ"തി. ഖണ്ഡാദിദ്വയം പന അസമേപി വത്തമാനം പുന്നപുംസകേ വത്തതി, തസ്മാ "അദ്ധം വുത്തം സമേ ഭാഗേ"തി ഏത്ഥ "അഡ്ഢം, ഉപഡ്ഢ"ന്തി ഇദം ദ്വയമ്പി സങ്ഗഹിതം [അസമഭാഗേ പുമാനി, സമേ അംസേ നപുംസകത്തം രൂപഭേദതോ, ഉപചാരതോ തബ്ഭാഗവതി വാച്ചലിങ്ഗോ - അദ്ധാ സാടീ, അദ്ധം വത്ഥം അദ്ധോ കമ്ബലോ (ചിന്താമണിടീകാ)].

പസാദാദയോ ചന്ദേ അവസ്സമ്ഭാവിനോ, അഞ്ഞത്ര തു പാസങ്ഗികാ ഇതി ചന്ദപക്കമേ ഉച്ചന്തേ. വിസേസേന സാദയതി പസാദയതീതി **പസാദോ.** ഏവം പസന്നോ, സോ ഏവ **പസന്നതാ.**

തികം ചന്ദപ്പഭായം. കുമുദസ്സായം വികാസോ [വികാരോ (ക॰)] **കോമുദീ.** ചന്ദം ആചിക്ഖതി പടിപാദയതീതി **ചന്ദികാ.** ജുതി അസ്സാത്ഥീതി **ജുണ്ഹാ.** **തസ്സ ണോ,** **ഹപച്ചയോ** ച, ചന്ദസ്സ വാ ജുതിം സോഭം നയ്ഹതി ബന്ധതീതി **ജുണ്ഹാ.**

ചതുക്കം സോഭനമത്തേ. കനതി ദിപ്പതീതി **കന്തി,** **കന** ദിത്തിയം, കാമീയതീതി വാ **കന്തി.** സുന്ദരം ഭാതി ദിപ്പതീതി **സോഭാ.** ജോതയതീതി **ജുതി.** ഛാദയതീതി **ഛവി.** **ഛദ** സംവരണേ, **വിപച്ചയോ,** ദലോപോ.

൭൭. സത്തകം ലക്ഖണേ. കം അത്താനം ലങ്കയതി ഹീനം കരോതീതി **കലങ്കോ.** ലഞ്ഛരതേ ലക്ഖതേ അനേനേതി **ലഞ്ഛനം** . ലക്ഖ്യതേ അനേനേതി **ലക്ഖം.** തഥാ **ലക്ഖണം.** അങ്കീയതേ ലക്ഖ്യതേ അനേനേതി **അങ്കോ.** അഭി വിസേസം ജാനാതി ഏതേനാതി **അഭിഞ്ഞാണം.** ചിഹീയതി ലക്ഖീയതി അനേനേതി **ചിഹനം.** **ചിഹ** ലക്ഖണേ.

സബ്ബാസം സോഭാനം മജ്ഝേ പരമാ സോഭാ സുസമാ നാമ, സോഭനം സമം സബ്ബം അസ്സം **സുസമാ,** സേട്ഠാ സോഭാ.

൭൮. ഗുണേ ഫോട്ഠബ്ബവിസേസേ **സീത**ന്തി നപുംസകം ഭവതി. ദേവദത്തസ്സ സീതം വത്തതി. സീതാദയോ തയോ **ഗുണിലിങ്ഗാ** ഗുണിനോ ലിങ്ഗം ഗണ്ഹന്തി, തം യഥാ - സീതലാ ഭൂമി, സീതലം ജലം, സീതലോ വാതോ. ഉണ്ഹാഭിതത്തേഹി സേവീയതീതി **സീതം,** തേന യുത്തോ **സീതോ.** **സസ** ഗതിയം, ഇരോ, ഇത്തഞ്ച, സീതത്ഥികേന സരീയതീതി വാ **സിസിരം.** സീതം ഗുണം ലാതീതി **സീതലോ.**

മഹികാന്തം ഹിമേ. ഹിംസതീതി **ഹിമം,** **സസ്സ** **മോ,**നിഗ്ഗഹീതലോപോ ച. **തുഹ** അദനേ, തോഹതി ഹിംസതീതി **തുഹിനം,** ഇനോ. ഉപരിതോ സവതീതി **ഉസ്സാവോ.** നീഹരന്തി നിസ്സസന്ത്യനേനേതി **നീഹാരോ,** നത്ഥി ഈഹാ വാ ഏതസ്മാ ഹേതുഭൂതാതി **നീഹാരോ,** ആരോ. മഹീയതേ രാഗീഹീതി [വാചാഭി (ചിന്താമണിടീകാ)] **മഹികാ,** ണ്വു.

൭൯. ഛക്കം നക്ഖത്തേ. പുനപ്പുനം ഉദയത്താ ന ഖീയതേ **നക്ഖത്തം,** അത്തനോ ഗമനട്ഠാനം ന ഖരതി ന വിനാസേതീതി വാ **നക്ഖത്തം,** അഥ വാ **നക്ഖ** ഗതിയം, നക്ഖതീതി **നക്ഖത്തം.** ജോതതി സുഭാസുഭനിമിത്തം പകാസേതീതി **ജോതി,** **നക്ഖത്ത** **ഭം**സദ്ദേഹി സഹചരണതോ നപുംസകേ. യഥാവുത്തം നിമിത്തം ഭാതി പകാസേതീതി **ഭം.** കത്തബ്ബം തരന്തി ലോകാ ഏതായാതി **താരാ,** അത്തനോ വീഥിം തായതി അരതി ഗച്ഛതീതി വാ **താരാ,** താരേതി വാ ലോകേ അഹിതതോതി **താരാ,** അയഞ്ച **താരകാ,** **ഉളു** ച ഏതേ തയോ അപുമേ. തരാ ഏവ ണ്വു, **താരകാ** [താരാ ഏവ താരകാ ണ്വു (ക॰)]. ഉച്ചം ലവതി [ഉലയതി (ക॰)] ഗച്ഛതീതി ഉലു. സോ ഏവ **ഉളു.** ന കേവലം താരകാ ഏവ അപുമേ, അഥ ഖോ ഉളു ചാതി **ച**സദ്ദത്ഥോ. ഉളുസഹചരിയതോ പക്ഖേ നപുംസകേ ച.

൫൭-൬൦. അസ്സയുജാദയോ രേവത്യന്താ സത്താധികവീസതാരകാ നക്ഖത്താ നാമ ഹോന്തി. താനി ച നക്ഖത്താനി ആകാസേ യഥാഠിതാനി കമതോയേവ എത്ഥ കഥിതാനി, ന ഉപ്പടിപാടിയാ. വക്ഖതി ച "കമതോ സത്താധികവീസതി നക്ഖത്താ"തി. അസ്സരൂപയോഗതോ **അസ്സയുജോ.** യമസദിസത്താസബ്ബത്ര ഭരതീതി **ഭരണീ.** യു, ഈ. അഗ്ഗിസദിസത്താ കന്തതി ഛിന്ദതീതി **കത്തികാ,** കരോതി തസ്മാ വാ **കത്ഥികാ,** കത്തികായ സഹിതാ **സകത്തികാ.** ഭരണീ, രോഹിണീ വാ. കമലസമ്ഭവത്താ കമലേ രുഹതി വഡ്ഢതീതി **രോഹിണീ.** മിഗസീസണ്ഠാനത്താ താരാപുഞ്ജോ **മിഗസിരം,** ഛട്ഠീസമാസോ ഉത്തരപ്പധാനത്താ നപുംസകത്തം. രുദ്ദരസാവട്ഠിതകോധരുദ്ദസദിസത്താ കദാചി അദതി ഘസതീതി **അദ്ദാ.** പുനപ്പുനം സത്തേസു ഹിതം വസ്സതീതി **പുനബ്ബസു, വസ്സ** സേചനേ. പോസേതി ക്രിയാനി, പോസേന്ത്യസ്മിന്തി വാ **പുസ്സോ.** ഭുജഗസദിസത്താ ന സിലിസ്യതേ നാലിങ്ഗ്യതേതി **അസിലേസോ.**

മഹീയതേ കാരിയത്ഥികേഹീതി **മഘാ** [മാഘാ (ക॰)], ഹസ്സ **ഘോ.** ഫലം ഗണ്ഹാപേതീതി **ഫഗ്ഗുനീ,** യു, ഈ. **ദ്വേ**തി പുബ്ബഫഗ്ഗുനീ, ഉത്തരഫഗ്ഗുനീ ചേതി ദ്വേ. ഹത്ഥസണ്ഠാനതായ **ഹത്ഥോ.** തച്ഛകസദിസത്താ വിചിത്തം ഫലം ദദാതീതി **ചിത്താ.** സോഭനാ ആതി, സാതി വാ തനും കരോതി സുഭാസുഭന്തി **സാതി** [സ്വാതി (ക॰)], സുഭാസുഭഫലദാനതോ വാ **സാതി, "സാതി** ദാനാവസാനേസൂ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വുത്തം, അയം ദ്വീസു. വിസദിസം ഫലം ഖണതീതി **വിസാഖാ,** വിവിധാ വാ സഖാ മിത്താ യസ്സാ സാ **വിസാഖാ.** അനുരാധയതി സംസിജ്ഝതി സുഭാസുഭഫലമേതായാതി **അനുരാധാ.** ഗുണേഹി സബ്ബാസം വുഡ്ഢത്താ **ജേട്ഠാ.** മൂലതി പതിട്ഠാതി സുഭാസുഭഫലമേത്ഥാതി **മൂലം.** ആസാള്ഹോ നാമ ഭതിനം ദണ്ഡോ, തംസണ്ഠാനത്താ **ആസാള്ഹാ** നാമ ദ്വേ നക്ഖത്താ പുബ്ബാസാള്ഹഉത്തരാസാള്ഹവസേന.

സവതി സുഭാസുഭഫലമേതേനാതി **സവണോ, സവണം** വാ. ധനമേസന്തി എത്ഥാതി **ധനിട്ഠാ,** ധനതി വാ വിഭൂതി നിധാനം **ധനിട്ഠാ.** സതം ഭിസജാ എത്ഥ, സതഭിസജാനം വാ അധിപതി **സതഭിസജോ.** ഭദ്ദോ ഗോ, തസ്സേവ പദാനി പാദാ അസ്സം **ഭദ്ദപദാ,** പുബ്ബഭദ്ദപദാ ദ്വേ, ഉത്തരഭദ്ദപദാ ദ്വേ, സമൂഹോ ചേസം ചതുസങ്ഖ്യാതി ബഹുവചനം. രാ വുച്ചതി ധനം, തബ്ബന്തതായ **രേവതീ,** ആകാരസ്സേ, രേവതോ വാ ഇസിഭേദോ, തസ്സ അപച്ചം **രേവതീ.**

൬൧. ദ്വയം രാഹുഗ്ഗഹേ. സോ വുച്ചതി സഗ്ഗോ, തത്ഥ ഭാതീതി **സോബ്ഭാനു.** രഹതി ചന്ദാദീനം സോഭം ജഹാപേതീതി **രാഹു.** തമോ, വിധുന്തുദോ, ചന്ദാദോ, സേഹികേയോതിപി രാഹുസ്സ നാമാനി.

സൂര, ചന്ദ, അങ്ഗാരക, ബുധ, ജീവ, സുക്ക, അസിത, രാഹു, കേതൂതി എതേ സൂരാദയോ നവഗ്ഗഹാ നാമ.

മേസാദികോ ദ്വാദസകോട്ഠാസോ രാസി നാമ. ആദിനാ ഉസഭ, മേഥുന, കക്കട, സീഹ, കഞ്ഞാ, തുലാ, വിച്ഛിക, ധനു, മകര, കുമ്ഭ, മീനേ സങ്ഗണ്ഹാതി.

ദ്വയം ഭദ്ദപദനക്ഖത്താനം നാമം. പോട്ഠോ ഗോ [പാഠോ ഭദ്ദോ ഗോ (ക॰)], തസ്സേവ പദാനി പാദാ അസ്സം **പോട്ഠപദാ.**

൬൨-൬൩. പജ്ജദ്വയേന സൂരിയസ്സ നാമാനി. ആ ഭുസോ ദിപ്പതീതി **ആദിച്ചോ, പ്പസ്സ ച്ചോ.** ലോകാനം സൂരഭാവം ജനേതീതി **സൂരിയോ.** തഥാ **സൂരോ.** സതം ബഹവോ രംസയോ യസ്സ **സതരംസി.** ദിവാ ദിവസം കരോതീതി **ദിവാകരോ,** ദിവസേ വാ കരോ ആഭാ യസ്സ **ദിവാകരോ, ദിവാ**സദ്ദോയം സമ്ബന്ധകാരകവചനോ, ന തു ആധാരവചനോ ഏവ. വിസേസേന രോചതേ ദിപ്പതേതി **വേരോചനോ.** ദിനം കരോതി, കുമുദാനം വാ ദിനം മാകുല്യം കരോതീതി **ദിനകരോ,** ഉണ്ഹോ രംസി യസ്സ **ഉണ്ഹരംസി.** പഭം കരോതീതി **പഭങ്കരോ.**

അംസുനോ മാലാ, സാ യത്ഥ അത്ഥി **അംസുമാലീ.** ദിനാനം പതി **ദിനപതി.** തപതീതി **തപനോ.** രവന്തി ഏതേന സത്താ പഭാവിത്താതി **രവി.** ഭാനു യസ്സ അത്ഥീതി **ഭാനുമാ.** രംസി യസ്സ അത്ഥീതി **രംസിമാ.** ഭം ആഭം കരോതി, താസം വാ ആകരോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനം **ഭാകരോ.** ഭാതി ദിപ്പതീതി **ഭാനു.** ദേവേഹിപി അച്ചതേ പൂജീയതേതി **അക്കോ.** സഹസ്സം ബഹവോ രംസയോ യസ്സ **സഹസ്സരംസി.** ദ്വാദസത്താ, പഭാകരോ, വിഭാകരോ, വികത്തനോ [വിസ്സകമ്മുനാ വികത്തിതോ, കമ്മനി യു (ചിന്താമണിടീകാ)], മത്തണ്ഡോ, ദിവമണി, തരണി, മിത്തോ, ചിത്രഭാനു, വിഭാവസു, ഗഹപ്പതി, ഹംസോ, സവിതാഇച്ചാദീനിപി സൂരിയസ്സ നാമാനി.

൬൪. പജ്ജേന സൂരിയാദീനം രംസിപ്പഭാനം നാമാനി. രസന്തി തം സത്താതി **രംസി.** ആ ഭുസോ ഭാതീതി **ആഭാ.** പകാരേന ഭാതീതി **പഭാ.** ദിപ്പതീതി **ദിത്തി.** രോചതേ ദിപ്പതേതി **രുചി.** ദീധ്യതി ദിപ്പതീതി **ദീധിതി.** ദിപ്പതീതി വാ **ദീധിതി, പസ്സ ധോ, ഇ**കാരാഗമോ. മിയ്യന്തേ ഖുദ്ദജന്തവോ അനേനേതി **മരീചി,** ഈചി. അസതി ഗച്ഛതി ദിസന്തന്തി **അംസു,** ഉസ്സാഗമോ. **മരീചി**സഹചരണതോ **ദീധിത്യാ**ദയോ [ഖലിതപാഠോ (?), സവരസാമീ തു അങ്ഗുലി കാകലിസാരി സരാരി തുമ്ബിഅരി സുസി ദീമിത്യത്തയോ ഥിപുമേസു ഇച്ചാഹ (ചിന്താമണിടീകാ)] **ഭാനു അംസു** ച ദ്വീസു. **മയ** ഗമനത്ഥോ ദണ്ഡകോ ധാതു [ദണ്ഡകപ്പകരണേ ആഗതധാതൂതി അത്ഥോ, നിരുത്തിസാരമഞ്ജുസാടീകായം ൨൭൩.൪൩ പിട്ഠേസു പസ്സിതബ്ബം], ഖപച്ചയോ **ഊ**കാരാഗമോ, അഥ വാ **മാ** മാനേ, **ഉഖ** ഗത്യത്ഥോ ദണ്ഡകോ ധാതു [ദണ്ഡകപ്പകരണേ ആഗതധാതൂതി അത്ഥോ, നിരുത്തിസാരമഞ്ജുസാടീകായം ൨൭൩.൪൩ പിട്ഠേസു പസ്സിതബ്ബം], മായ മാനായ ഉഖതീതി **മയൂഖോ** [മാപസം ഗഗനം പമാണയം ഉഖതി ഗച്ഛതീതി പിസോദരാദി (ചിന്താമണിടീകാ)]. കിരതി തിമിരം **കിരണോ.** കിരതി തിമിരം **കരോ.**

൬൫. ദ്വയം ആദിച്ചമണ്ഡലോതിവ്യാതേ ഉപ്പാതാദിജാതേ രംസിമണ്ഡലേ. സൂരിയസ്സ പരി സമന്തതോ ധീയതേ **പരിധി,** പരി സമന്തതോ വിസതീതി **പരിവേസോ,** സൂരിയം വാ പരിവേഠയതീതി **പരിവേസോ. ഠസ്സ സോ.** ഉപസൂരിയകം, മണ്ഡലന്തി ദ്വേപി പരിധിനോ നാമാനി.

ദ്വയം മരീചികായം. മരീചിസദിസതായ **മരീചി.** മിഗാനം തണ്ഹാ പിപാസാ യസ്സം ജലാഭാസത്താ സാ **മിഗതണ്ഹികാ.**

സൂരിയസ്സ ഉദയതോ പുബ്ബേ **ഉട്ഠിതരംസി** ഉഗ്ഗതരംസി അരുണോ നാമ സിയാ. അരുണവണ്ണതായ അരതി ഗച്ഛതീതി **അരുണോ.** സൂരസൂതോ, അനൂരു,

കസ്സപേയ്യോ, കസ്സപി, ഗരുഡാഗ്ഗജോതിപി അരുണസ്സ നാമാനീതി. ആകാസവണ്ണനാ.

൬൬-൬൭. ചതുക്കം കാലേ. കല്യന്തേ സങ്ഖ്യായന്തേ ആയുപ്പമാണാദയോ അനേനാതി **കാലോ,** കരണം വാ കാരോ, ഭാവേ ണോ, സോ ഏവ **കാലോ,** ന ഹി ക്രിയാവിനിമുത്തോ കാലോ നാമ കോചി അത്ഥി, മഹാകാലസ്സ പന സസ്സതഭാവതോ അതീതാദിവോഹാരോ നത്ഥേവാതി അവയവകാലാനം സമൂഹഭാവതോ സോപി "കാലോ"തി വുത്തോ. സത്താനം ജീവിതം അസതി ഖേപേതീതി **അദ്ധാ, തസ്സ ധോ, ആ**കാരന്തോയം **അദ്ധാ**സദ്ദോ പുമേ. പുനപ്പുനം ഏതീതി **സമയോ.** വിനാസം ലാതീതി **വേലാ,** വണ്ണലോപോ. ദിട്ഠോ, അനേഹോതിപി കാലസ്സേവനാമാനി.

ഖണാദയോ പന **തബ്ബിസേസാ** തസ്സ കാലസ്സ വിസേസാ ഭേദാ. കേ തേ, കിത്തകപ്പമാണാ ചേത്യാഹ **"ഖണോ"**ഇച്ചാദി. ദസഹി അച്ഛരാഹി അങ്ഗുലിഫോടനേഹി ലക്ഖിതോ കാലോ ഖണോ നാമ, **ഖണു** ഹിംസായം, ഖണോതീതി **ഖണോ,** അ. ദസ ഖണാ ലയോ നാമ **ഭവേ** ഭവന്തി, ഏതേന വാ വചനേന വികഭിസങ്ഖ്യാപേക്ഖിനോപി വാചകാ സന്തീതി ഗമ്യതേ. ലയതി ഗച്ഛതി, സത്താനം ജീവിതം ലുനന്തോ വാ അയതി ഗച്ഛതീതി **ലയോ.** ദസ ലയാ ഖണലയോ നാമ, ഖണലയാനം സമൂഹഭാവതോ. തേ ദസ ഖണലയാ മുഹുത്തോ നാമ **സിയാ** സിയും വാ, അയമനിത്ഥീ. **ഹുച്ഛ** കോടില്യേ , കുടിലയതി രത്തിദിവസേ സുഭാസുഭദസ്സനതോതി **മുഹുത്തോ,** തോ, ധാതുയാദിമ്ഹി **മു**കാരാഗമോ, **ച്ഛ**ലോപോ ച. തേ ദസ മുഹുത്താ ഖണമുഹുത്തോ നാമ.

തികം ദിനേ. ദിബ്ബന്തി കീളന്ത്യസ്മിം **ദിവസോ,** സോ. ന ജഹാതി പച്ചാഗമനം **അഹം.** ആദദാതി നിബ്യാപാരന്തി **ദിനം,** ഇനോ, **ആ**ലോപോ ച, ദിബ്ബതി വാ ഏത്ഥാതി **ദിനം, വസ്സ നോ.** ഘസരോ [ഘസതി അന്ധകാരം രോ (ചിന്താമണിടീകാ)], വാസരോതിപി ദിനസ്സ നാമാനി.

൬൮. കല്ലന്തം പച്ചൂസേ. പഭാത്യസ്മിം ലോകോതി **പഭാതം.** തഥാ **വിഭാതം. ഉസ** രുജായം, പച്ചൂസതി വിനാസേതി തിമിരന്തി **പച്ചൂസോ.** കല്യന്തേ സങ്ഖ്യായന്തേ അനേന സങ്ഖ്യാദയോതി **കല്ലം.** അഹോമുഖം, ഊസോതിപി പച്ചൂസസ്സ നാമാനി.

ദ്വയം പദോസേ. ദോസായ രത്തിയാ ആരമ്ഭോ **അഭിദോസോ.** ദോസായ രത്തിയാ പാരമ്ഭോ **പദോസോ.** അഭിധാനതോ **പാ**സദ്ദസ്സ പുബ്ബനിപാതോ, അപ്പധാനരസ്സോ ച, അഥ വാ അഭിദുസ്സന്തി പദുസ്സന്തി ച യത്ഥ സബ്ബകമ്മാനി അഭിദോസോ പദോസോ ച.

തികം സായന്ഹേ. സായതി ദിനം അവസായതീതി **സായോ,** സായന്തോ വാ ദിനന്തം കരോന്തോ അയതീതി **സായോ,** പുന്നപുംസകേ. സമ്മാ ഝായന്തി തം **സഞ്ഝാ,** ("ബ്രഹ്മുനോ തനു പിതാ ലോകസ്സ ജനേത്തീ"തി ഹി ആഗമോ നികായന്തരികാനം.) [( ) ഏത്ഥന്തരേ പാഠോ അധികോ വിയ ദിസ്സതി] ദിനാനം അച്ചയോ അതിക്കമോ, അവസാനം വാ **ദിനച്ചയോ.** ദിനന്തോതിപി തസ്സേവ നാമം.

പുബ്ബണ്ഹാപരണ്ഹമജ്ഝന്ഹവസേന തിവിധാ സഞ്ഝാ [അമര ൪.൩]. പുബ്ബഞ്ച തം അഹഞ്ചാതി **പുബ്ബണ്ഹം.** അപരഞ്ച തം മജ്ഝഞ്ച തം

അഹഞ്ചേതി **അപരണ്ഹം മജ്ഝന്ഹം.** സബ്ബത്രാവയവേ സമുദായോപചാരതോ അഹസ്സേകദേസേ **അഹ**സദ്ദോതി കമ്മധാരയോ, താസം തിസ്സന്നം സങ്ഖ്യാനം സമാഹാരോതി സങ്ഖ്യമിത്യുച്ചതേ. സമാഹരണം സമാഹാരോ, ഏകീഭാവോ, സോ ച ഭിന്നകാലാനം ന ഭവതീതി ബുദ്ധിയാ സമകാലഗ്ഗഹണതോ ഏകകാലത്താ തസ്മിം അഭിധേയ്യേ ദിഗുസമാസോ, തഥാ ഹി സമാഹാരോ സമൂഹോ തംസമ്ബന്ധേ ഛട്ഠിയായേവ ഭവിതബ്ബന്തി ചിന്തേന്തോ ആചരിയോ ന അഞ്ഞപദത്ഥസമാസോ അയന്തി **ആ**കാരസ്സാപ്പധാനേ രസ്സത്തന്തി സങ്ഖ്യം. സമാഹാരോ ഭാവോ തസ്സേകത്താ ഏകവചനം, കമ്മവചനേ തു സമാഹാരേ തിസ്സോ സങ്ഖ്യാ സമാഹടാതി പഠമന്താനം സമാസേ സപദത്ഥപാധാന്യാ ബഹുവചനം, രസ്സാഭാവോ ച.

൬൫. പഞ്ചകം രത്തിയം. നിസതി തനും കരോതി സബ്ബബ്യാപാരം **നിസാ.** രജ്ജന്തി രാഗിനോ അത്ര **രജനീ,** യു, ഈ. രാതി ഗണ്ഹാതി അബ്യാപാരന്തി **രത്തി,**തി, രജ്ജന്തി വാ ഏത്ഥ **രത്തി.** പഠമമജ്ഝിമപച്ഛിമയാമവസേന തയോ യാമാ പഹാരാ യസ്സാ **തിയാമാ.** സംവുണോതി ദിനം **സംവരീ.** നിസീഥിനീ, ഖണദാ, ഖപാ, വിഭാവരീ, തമസ്സിനീ, യാമിനീ, തമീഇച്ചാദീനിപി രത്തിയാ നാമാനി.

ചന്ദികായുത്താ ചന്ദപ്പഭായ യുത്താ രത്തി ജുണ്ഹാ നാമ, ജുണ്ഹായോഗതോ **ജുണ്ഹാ.** തമോ ഉസ്സന്നോ യസ്സം സാ **തമുസ്സന്നാ** രത്തി **തിമിസികാ** നാമ, തിമിസം ഉസ്സന്നം ഏത്ഥാതി **തിമിസികാ,** ഉപധായ ഇത്തഞ്ച.

൬൦. തികം അഡ്ഢരത്തിയം. മജ്ഝിമാരത്തി കമ്മഭൂതാ "നിസീഥോ, അഡ്ഢരത്തോ, മഹാനിസാ"തി ച വുച്ചതി. നിസ്സതേ സയതേ അസ്മിം **നിസീഥോ.** അഡ്ഢഞ്ച തം രത്തി ചാതി **അഡ്ഢരത്തോ,** രത്തേകദേസേ **രത്തി**സദ്ദോ, രത്തിയാ അഡ്ഢന്തി വാ **അഡ്ഢരത്തോ.** മഹതീ ച സാ നിസാ ചാതി **മഹാനിസാ.**

ചതുക്കം അന്ധകാരേ. അന്ധം ഹതം ദിട്ഠസത്തികം ലോകം കരോതീതി **അന്ധകാരോ.** തമതീതി **തമോ,** അഥ വാ തമന്തി ആകങ്ഖന്തി രതിം ലോകാ ഏത്ഥ **തമോ, തമു** ആകങ്ഖായം, **തമ**സദ്ദോ അനിത്ഥീ, തംസഹചരണതോ അന്ധകാരോപി. തിമിസം ഇസോ, അഥ വാ **തിമു** തേമനേ, തിമന്തി ഏത്ഥ രാഗേനാതി **തിമിസം. തിമിരം,** പുബ്ബേവ **ഇര**പച്ചയോ.

൬൧. ചതുദ്ദസന്നം രത്തീനം പൂരണീ ചതുദ്ദസീസങ്ഖാതോ കാളപക്ഖോ ച ഏകഗ്ഘനോ വനസണ്ഡോ ച മേഘപടലഞ്ച അഡ്ഢരത്തി ച ഏതേഹി ചതൂഹി സമന്നാഗതോ തമോ ചതുരങ്ഗതമം നാമ.

൬൨. അന്ധഞ്ച തം തമഞ്ചാതി **അന്ധതമം,** യം ലോകം അന്ധകാരം കരോതി. അയം **അന്ധതമ**സദ്ദോ **ഘനതമേ** ബാള്ഹതമേ വത്തതി.

ദ്വയം പഹാരേ. പഹരീയതേ ഭേരിയാദി അത്രാതി **പഹാരോ,** പുമേ സഞ്ഞായം **അ**പച്ചയോ. **യാ** പാപുണേ മോ, ഉപയമേതി വാ അഹോ രത്തി ചാനേന **യാമോ, യമി**തോ **ണോ.** പഹാരോ ഏവ യാമോ ഇതി സഞ്ഞിതോ **യാമസഞ്ഞിതോ.**

ദുതിയാ തിഥി പാടിപദോ നാമ. പടിപജ്ജതേ ചന്ദോ ഖയം, ഉദയം വാ യസ്സം **പാടിപദോ.** തതിയാദീ തിഥിയേവ, ന പാടിപദോ. തനോതീതി **തിഥി,** അഥ വാ **താ** പാലനേ ഇഥി. **തിഥി**സദ്ദോ ദ്വീസു.

൭൩. ദ്വയം പന്നരസിയം, പന്നരസന്നം തിഥീനം പൂരണീ **പന്നരസീ, പണ്ണരസീ**തിപി പാഠോ അത്ഥി. ദ്വയം പുണ്ണമായം തിഥിയം. മിയ്യതേ തിഥീനം ഖയോ വുഡ്ഢി ചാനേന മാസോ, ചന്ദോ, പുണ്ണോ ച സോ മാസോ ചാതി പുണ്ണമാസോ, തസ്സായം തിഥി, പുണ്ണമാസോ യസ്സമത്ഥീതി വാ **പുണ്ണമാസീ.** പുണ്ണോ മാ ചന്ദോ യത്ഥ, പുണ്ണമസ്സായം വാ തിഥി **പുണ്ണമാ,** "പുണ്ണിമാ"തി പാഠേ പന സതി ചന്ദസ്സ പുണ്ണഭാവോ പുണ്ണോ, തേന നിബ്ബത്താ ഭാവപച്ചയന്താ തേന നിബ്ബത്തേ ഇമോ ദിസ്സതി, ലോകാസയത്താ ലിങ്ഗസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗത്തം, സാ പുണ്ണമാ ഏകകലാഹീനേ ചന്ദേ സതി അനുമതി നാമ, അനുമഞ്ഞന്തേ അനുഗച്ഛന്തേ ദേവതാപിതൂഹി സഹ യസ്സം സാ **അനുമതി.** പുണ്ണേ പന ചന്ദേ സാ പുണ്ണമാ രാകാ നാമ, രാതി ദസ്സനാവകാസം **രാകാ,** കോ [കലാഹീനേ സാ'നുമതി പുണ്ണേ രാകാ നിസാകരേ (അമര ര്.വ്വ)].

അപരാ കാളപക്ഖസമ്ഭൂതാപന്നരസീ പന അമാവസീ, അമാവാസീതിപി ഉച്ചതേ. അമാ സഹ വസന്തി രവിചന്ദാ യസ്സം **അമാവസീ, അമാവാസീ** ച ദീഘം കത്വാ, **അമാ**സദ്ദോ സഹത്ഥോ അബ്യയം. ദസ്സോ [ദസ്സലാ (ക॰), ദിസ്സന്തേ രവിചന്ദാ അത്ര, "ഗണകേഹീ"തി ഘ (ചിന്താമണിടീകാ)], സൂരിയിന്ദുസങ്ഗമോതി തസ്സായേവ നാമാനി.

൭൪. സട്ഠിഘടികാഹി ലക്ഖിതോ കാലോ അഹോരത്തോ നാമ. ഘടേന്തി അഹോരത്തിയോതി **ഘടികാ.** അഹോ ച രത്തി ച **അഹോരത്തോ,** പുമേ. അദിഗുത്തേപി അഹോരത്തന്തി നപുംസകേപി. **തേ** പഞ്ചദസ അഹോരത്താ പക്ഖോ നാമ. പചന്തി പരിണമന്തി ഭൂതാന്യനേനേതി **പക്ഖോ.** പുബ്ബാപരഭൂതാ **തേ** ച പക്ഖാ യഥാക്കമം **സുക്കകാളാ** സുക്കപക്ഖകാളപക്ഖാ നാമ. **ജോതിസത്ഥ**ക്കമേന സുക്കപക്ഖോ പുബ്ബസഞ്ഞിതോ, കണ്ഹപക്ഖോ അപരസഞ്ഞിതോ. തതോ ഏവ മാസവിസേസേ ലോകേ സകപരപക്ഖോതി [ലോകേപ്യപരപക്ഖോതി (ക॰)] രൂള്ഹീ. **സുച** സോകേ, **സുക്കോ,** സോചന്തി ഏത്ഥ അന്ധകാരാഭിലാസിനോതി കത്വാ, സൂചേതി പകാസേതീതി വാ **സുക്കോ.** കിരതി സുക്കന്തി കാരോ, ണോ, സോവ **കാളോ,** കേന വാ ജോതിനാ അരതി ഏത്ഥ കാരോ, സോവ **കാളോ. തേ ദുവേ** സുക്കകാളപക്ഖാ സമുദിതാ **മാസോ** നാമ. **മസി** പരിമാണേ, കമ്മനിണോ.

൭൫-൭൬. സാദ്ധപജ്ജേന ദ്വാദസമാസാനം നാമാനി. ചിത്തായ പരിപുണ്ണേന്ദുയുത്തായ യുത്തോ, ഉപലക്ഖിതോ വാ മാസോ **ചിത്തോ** , സംയോഗന്തത്താ ന വുദ്ധി, ഏവം സബ്ബത്ര. പരിപുണ്ണേന്ദുയുത്തതംതംനക്ഖത്തനാമവസേന ദ്വാദസന്നം മാസാനം നാമാനി വേദിതബ്ബാനി. ചിത്തമാസാദയോ ഫഗ്ഗുനമാസപരിയന്താ ദ്വാദസ കോട്ഠാസാ കമേന മാസാതി ഞേയ്യാ. പസത്ഥതമത്താ ജേട്ഠാ, തംയോഗാ **ജേട്ഠോ.** അസയ്ഹോ രവി അത്രേതി **ആസാള്ഹോ. യസ്സ ള്ഹോ,** സവന്ത്യസ്മിം **സാവണോ,** യു. ഫലന്ത്യത്ര **ഫഗ്ഗുനോ,** യു, **ലസ്സ ഗോ, അസ്സ ഉ.** കത്തികമാസോ പച്ഛിമകത്തികോ നാമ. അസ്സയുജമാസോ പുബ്ബകത്തികോ നാമ.

൩൭. ദ്വയം സാവണമാസേ. അന്തോവീഥിതോ ബഹി നിക്ഖമതി സൂരിയോ എത്ഥ, അധികരണേ അനീയോ. ദ്വയം ചിത്തമാസേ. നാനാപുപ്ഫഫലവിചിത്തതായ ലോകാനം രമ്മം കരോതി, രമന്തി വാ എത്ഥാതി **രമ്മകോ.**

൩൮. **കത്തികകാളപക്ഖതോ** പച്ഛിമകത്തികതോ പട്ഠായ ചതുരോ ചതുരോ മാസാ **കമാ** കമതോ ഹേമന്തഗിമ്ഹാനവസ്സാനസഞ്ഞിതാ ഉതുയോ നാമ ഹോന്തി. ഹിമാനി എത്ഥ സന്തി ഹേമോ, സോ എവ **ഹേമന്തോ,** "സുത്തന്തോ വനന്തോ"തി യഥാ, ഹിനോതി വാ ഹാനിം ഗച്ഛതി സബ്ബമേത്ഥാതി **ഹേമന്തോ, അന്ത**പച്ചയോ, **മാ**ഗമോ ച. ഗിരതി പീളയതീതി **ഗിമ്ഹാനോ,** മാനോ, **രസ്സ ഹോ,** വണ്ണവിപരിയയോ ച. വസ്സതി എത്ഥ **വസ്സാനോയു. ഉതുയോ ദ്വീസൂ**തി പച്ചാസത്യാ **ഉതുസദ്ദോ** എവ ദ്വീസു, ന **ഹേമന്താ**ദയോ, **അമരകോസേ** പന **ഉതുസദ്ദോ** പുമേ വുത്തോ [അമര ൪.൨൦].

൩൯. അഞ്ഞഥാപി ഉതുഭേദം ദസ്സേതും അരിയസാമഞ്ഞമാഹ **"ഹേമന്തോ"**ഇച്ചാദി. **വാ** അഥ വാ **വുത്താനുസാരേന** ഉതുത്തയപഭേദേ വുത്തവചനസ്സാനുസാരേന. ഇദം പന "കത്തികകാളപക്ഖതോ"തി വചനം സന്ധായ വുത്തം, തസ്മാ കത്തികകാളപക്ഖതോ പഭുതി ദ്വേ ദ്വേ മാസാ **കമാ** കമതോ ഹേമന്തോ, സിസിരോ, വസന്തോ, ഗിമ്ഹോ, വസ്സാനോ, സരദോ ഉതൂതി ഛ **ഉതൂ** ഭവന്തി, പുനപ്പുനം എതീതി കത്വാ, തു, **ഇസ്സ ഉ.** സിസിരം സീതലം, തംയോഗാ **സിസിരം, വാ**വിധാനതോ ന വുദ്ധി, **മ**കാരോ പദസന്ധികരോ. **വസ** കന്തിയം. വസീയതേതി **വസന്തോ.** പുപ്ഫധനുത്താ [പുപ്ഫവന്തത്താ (ക॰)] വാ വസതി കാമോ എത്ഥ **വസന്തോ.** സരതി പീളയതി അസ്മിന്തി **സരദോ, തസ്സ ദോ.** സാ സുനഖാ രമന്തി എത്ഥാതി വാ **സരദോ, മസ്സ ദോ.**

൪൦-൪൧. തികം ഗിമ്ഹേ. ഉസതി ദഹതീതി **ഉണ്ഹോ,** ണ്ഹോ, **സലോപോ** ച. നിദഹന്തേ യസ്മിന്തി **നിദാഘോ, ഹസ്സ ഘോ.** ഗിരതി പീളയതീതി **ഗിമ്ഹോ,** മോ, **രസ്സ ഹോ,** വണ്ണവിപരിയയോ ച. തികം വസ്സാനോതുമ്ഹി. വസ്സതി പവസ്സതി എത്ഥാതി **വസ്സോ, വസ്സാനോ, പാവുസോ** ച. **അസ്സ ഉ,** സംയോഗലോപോ ച.

വസ്സാനാദികേഹി തീഹി ഉതൂഹി **ദക്ഖിണായനം** സൂരിയസ്സ ദക്ഖിണദിസാഗമനം ഭവതി, അഞ്ഞേഹി **തീഹി** സിസിരവസന്തഗിമ്ഹേഹി **ഉത്തരായനം** ഉത്തരദിസാഗമനം ഭവതി. **ഇ** ഗതിയം, ഭാവേ യു, അയനം. പുസ്സസങ്കന്തിമാരബ്ഭ ആസാള്ഹം യാവ ആദിച്ചസ്സ ഉത്തരാ ഗതി **ഉത്തരായനം.** ആസാള്ഹസങ്കന്തിമാരബ്ഭ പുസ്സം യാവ ദക്ഖിണാ ഗതി **ദക്ഖിണായനം. വസ്സോയനദ്വയ**ന്തി ഇദം അയനദ്വയം സമ്പിണ്ഡിതം വസ്സോ നാമ. വസ്സന്തി എത്ഥാതി **വസ്സോ,** വസ്സകാലേന വാ ഉപലക്ഖിതോ **വസ്സോ,** "ചിത്തോ, ചക്ഖുദസക"ന്തി യഥാ.

പഞ്ചദ്ധം വസ്സേ. സംവസതി എത്ഥ **സംവച്ഛരോ,** ഛരോ, **സസ്സ ചോ,** "വച്ഛരോ"തിപി തസ്സേവ നാമം. നത്ഥി ഇത്ഥിലിങ്ഗത്തമേതേസു **അനിത്ഥീ.** പച്ചാസത്യാ **സരദോ**പി തംപച്ചാസത്യാ **ഹായനോ**പി. സരദകാലേന ലക്ഖിതോ **സരദോ,** യഥാ "സോതദസകം, വേസാഖോ"തി. ജഹാതി ഭാവേതി **ഹായനോ,** പദത്ഥേ വാ ജഹന്തോ അയതീതി **ഹായനോ.** സമയതി വികലയതി ഭാവേതി

സമാ, സമ വേകല്യേ. "സമാ വസ്സേ ഥീലിങ്ഗോ തു, സമം സബ്ബസമാനേസൂ"തി **രുദ്ദോ.**

സബ്ബസത്താനം സബ്ബപാരിസദത്താ [സബ്ബപടിപദത്താ (ക॰)] സബ്ബവോഹാരകുസലത്ഥം കാലാധികാരത്താ പരസമയേ കഥിതം ദേവാനം വസ്സപ്പമാണമ്പി ഇധാഹരിത്വാ ദീപേതബ്ബം. തഥാ ഹി മനുസ്സാനം മാസേന പിതൂനം അഹോരത്തോ, ഏവം മനുസ്സാനം വസ്സേന ദേവാനം അഹോരത്തോ, തത്രോത്തരായനം ദേവാനം ദിനം, രത്തി പന ദക്ഖിണായനം, ദേവതാനം സട്ഠ്യാധികാഹോരത്തിസതത്തയേന വസ്സേന ദ്വാദസവസ്സസഹസ്സാനി ദേവാനം യുഗം. തേന വുത്തം -

"ഏസാ ദ്വാദസസഹസ്സീ, യുഗാഖ്യാ പരികിത്തിതാ;
ഏതം സഹസ്സഗുണിതം, അഹോ ബ്രഹ്മമുദാഹട"ന്തി
["വേദദീപകഗന്ഥേ"തി നിസ്സയേ].

തഞ്ച നരാനം ചതുയുഗം ദിബ്ബസഹസ്സദ്വയേന ബ്രഹ്മുനോ ദ്വേ ദിവേതി. കത, തേതാ, ദ്വാപര, കലിവസേന ചതുയുഗം. തത്ര **കതയുഗസ്സ** മനുസ്സസങ്ഖ്യായ പമാണം അട്ഠവീസതിസഹസ്സാധികാനി സത്തരസവസ്സലക്ഖാനി, **തേതായ** ഛന്നവുതിസഹസ്സാധികാനി ദ്വാദസവസ്സലക്ഖാനി, **ദ്വാപരസ്സ** ചതുസട്ഠിസഹസ്സാധികാനി അട്ഠവസ്സലക്ഖാനി, **കലിസ്സ** ബാത്തിംസസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി വസ്സലക്ഖാനി. വുത്തഞ്ച -

"സുഞ്ഞം സുഞ്ഞം ഖം നാഗാ, കരമുനിസസിനോ;
മാന'മാദോ യുഗസ്സ, തേതായ ഖംഖംസുഞ്ഞം.

രസനവസൂരിയാ, വസ്സസങ്ഖ്യാ പസിദ്ധാ;
സുഞ്ഞം സുഞ്ഞം ഖം വേദാ, രസഭുജഗമിതി.

ദ്വാപരേ വസ്സസങ്ഖ്യാ, സുഞ്ഞാകാസംഖംനേത്ത-;
ഗുണജലനിധയോ, വസ്സസങ്ഖ്യാ കലിസ്സേ"തി.

പിണ്ഡോ ചേസ വീസതിവസ്സസഹസ്സാധികാനി തേചത്താലീസവസ്സലക്ഖാനി. വുത്തഞ്ച "ഖാകാസസുഞ്ഞമ്ബരദന്തസാഗരാ ചതുയുഗാനം പരിമാണസങ്ഗഹോ"തി. ബ്രഹ്മുനോ അഹോരത്തേന നരാനം ദ്വേ കപ്പാ.

തത്ര അട്ഠ നാഗാ, ദ്വേ കരാ, സത്ത മുനയോ, ഏകോ സസീ, ഛ രസാ, ദ്വാദസ സൂരിയാ, ചത്താരോ വേദാ ജലനിധയോ ച. ദ്വേ നേത്താനി, തയോ ഗുണാ, ബാത്തിംസ ദന്താ, സങ്ഖ്യായ പസിദ്ധേഹേതേഹി സങ്ഖ്യാ ഗഹേതബ്ബാ. **ഖാകാസമ്ബര**സദ്ദാ സുഞ്ഞപരിയായാ. സുഞ്ഞഞ്ച ഗണിതേ ബിന്ദുനാ സങ്ഗഹിതം. സബ്ബഞ്ചേതം പടിയുഗം പടിലോമേന പഠാരയേ. തത്ര കതയുഗസ്സ പഠാരോ യഥാ - ൧൭൨൮൦൦൦. തേതായ യഥാ - ൧൨൯൬൦൦൦ . ദ്വാപരസ്സ യഥാ - ൮൬൪൦൦൦. കലിസ്സ യഥാ - ൪൩൨൦൦൦. ചതുയുഗപിണ്ഡസ്സ ച യഥാ - ൪൩൨൦൦൦൦. യുഗാനം പടിപഠാരഞ്ച പിണ്ഡസ്സ ച യഥാക്കമം അന്തിമം ബിന്ദുമാദായ പടിലോമേന ഗണയേ. തം യഥാ -

"ഏകം ദസ സതഞ്ചേവ, സഹസ്സ'മയുതം തഥാ;
ലക്ഖഞ്ച നിയുതഞ്ചേവ, കമാ ദസഗുണോത്തര"ന്തി.

തത്ര ദസസഹസ്സാനി അയുതം. ദസലക്ഖാനി നിയുതം. തഞ്ച കലിദ്വാപരേസു നത്ഥീതി ലക്ഖപരിയന്തമേവ തത്ര ഗണയേ, തദേവം യുഗാനം, തംപിണ്ഡസ്സ ച അങ്കതോ പുബ്ബവുത്താ വസ്സസങ്ഖ്യാ സഞ്ഞാതാ ഭവതീതി.

തത്ര ബ്രഹ്മുനോ ദിനം നരാനം ഉദയകപ്പോ, രത്തി പന ഖയകപ്പോ. ഏകസ്മിഞ്ച ബ്രഹ്മദിനേ മനുസഞ്ഞിതാ ചതുദ്ദസ ബ്രഹ്മസുതാ ഭവന്തി. തത്രേകസ്സ മന്വന്തരസ്സ ഏകസത്തതിദിബ്ബയുഗാനി പമാണം, തഞ്ച മാനുസം ചതുദ്ദസഭി ഉത്തരം [ചതുരാസീതിഉത്തരം (?)] യുഗസതദ്വയം. തദേവം ചതുദ്ദസഭി മന്വന്തരേഹി ചതുനവുത്യുത്തരാനി നവദിബ്ബയുഗസതാനി ഭവന്തി. മാനുസം തു ചതുവീസതിയുഗസഹസ്സചതുക്കം. ഏസഞ്ച [ഛസത്തത്യാധികനവതിംസയുഗസതം (?)] മന്വന്തരാനം അട്ഠവീസസഹസ്സാധികസത്തരസമാനുസവസ്സലക്ഖസങ്ഖ്യാ വാ കതയുഗപ്പമാണകാ പഞ്ച സന്ധയോ ഭവന്തി. തേന വുത്തം **സൂരിയസിദ്ധന്തേ** [൧.൧൮-൧൯] -

> ''യുഗാനം സത്തതി സേകാ, മന്വന്തര'മിഹോ'ച്ചതേ;
> കതസ്സ സങ്ഖ്യാ തസ്സന്തേ, സന്ധി വുത്തോ ജലപ്ലവോ.
>
> സസന്ധയോ തേ മനവോ, കപ്പേ ഞേയ്യാ ചതുദ്ദസ;
> കതപ്പമാണാ കപ്പാദോ, സന്ധീ പഞ്ചദസട്ഠിതാ''തി.

കതയുഗസ്സ ച പാദേന കലിനോ പമാണം, പാദദ്വയേന ദ്വാപരസ്സ, പാദത്തയേന തേതായ. ചതുയുഗഞ്ചേതം ചക്കമിവ ഭമതീതി പഞ്ചദസഹി സന്ധീഹി നരാനം യുഗാനി ചതുവീസതി ഭവന്തി. ദേവാനം തു യുഗചക്കം. ഏതാനി ച സസന്ധിചതുദ്ദസമന്വന്തരാന്യേകതോപി പിണ്ഡിതാനി ദേവാനം യുഗസഹസ്സം ഭവതി, നരാനം ചതുയുഗസഹസ്സം, തഞ്ച ബ്രഹ്മുനോ ദിനമേകം. അഞ്ഞോ മനു അസ്മിം **മന്വന്തരം,** ബ്രഹ്മസുതാ ഏവ മനവോ.

൭൨. പഞ്ചകം ഖയകപ്പേ. കപ്പതേ ജഗതീ വിനസ്സതേതി കപ്പോ. ഖയന്തി ഏത്ഥ ഖയോ. കപ്പോ ച ഖയോ ചാതി **കപ്പക്ഖയോ.** സംവത്തതേ ഉപരമതേ, വിനസ്സതേ വാ ജഗതീ അസ്മിന്തി **സംവട്ടോ.** ചതുയുഗാനമന്തേ ജാതോ **യുഗന്തോ.** പലീയതേ ഖീയതേ യത്ഥ ലോകോതി **പലയോ,** പുമേ, സഞ്ഞായം ണോ. കേചി പനേത്ഥ ''കപ്പക്ഖയോ തൂ''തി പാഠം വത്വാ ദ്വിന്നമേകാഭിധാനത്തം കപ്പേന്തി, തം **അമരകോസേന** ച **തട്ടീകായ** ച ന സമേതി. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ ''സംവട്ടോ, പലയോ, കപ്പോ, ഖയോ, കപ്പന്തമിച്ചപീ''തി [അമര ൪.൨൨] ച ''പഞ്ചകം ഖയകപ്പേ''തി ച.

ദ്വയം കാളകണ്ണിയം. നിന്ദിതബ്ബത്താ ന ലക്ഖീയതേതി **അലക്ഖീ.** അത്തനോ നിസ്സയം കാളവണ്ണസദിസം കരോതി അപ്പകാസകത്താതി **കാളകണ്ണീ, കര**തോ ണോ, രസ്സ **ണോ,** ഈ ച. ദ്വയം സിരിയം. പസംസിതബ്ബത്താ ലക്ഖീയതേതി **ലക്ഖീ.** കതപുഞ്ഞേഹി സേവീയതേ, തേ വാ സേവതീതി **സിരീ,** രോ, ഈ ച.

൭൩. ദ്വയം ദാനവാനം മാതരി. **ദാ** അവഖണ്ഡനേ, ദായതീതി **ദനു.** ദ്വയം ദേവാനം മാതരി. **ദിതീ**തി അസുരാനമേവ വേമാതികാ മാതാ, തസ്സാ പടിപക്ഖഭാവേന **അദിതി.**

൭൪. **ആഗുന്തം** പാപേ. പാന്തി രക്ഖന്തി അത്താനമസ്മാതി **പാപം,** പകാരവണ്ണാഗമോ, ദുഗ്ഗതിം പാപനതോ വാ **പാപം.** കില്യതേ സിഥിലീ

കരിയ്യതേ യേനേതി **കിബ്ബിസം, ലസ്സ വോ,** ഇസോ ച, കരോതി അനിട്ഠഫലന്തി വാ **കിബ്ബിസം,** ഇബ്ബിസോ. വിരൂപേന ഗച്ഛതീതി **വേരം.** ന ഹന്തി ധഞ്ഞന്തി **അഘം, ഹനസ്സ ഘോ,** സാധൂഹി അഗന്തബ്ബത്താ വാ **അഘം, ഹന** ഗതിയം. കുച്ഛിതം ചരിതം **ദുച്ചരിതം.** ദു നിന്ദിതം കരണമസ്സ **ദുക്കടം.** ന പുനാതീതി **അപുഞ്ഞം.** കുസലാനം പടിപക്ഖം **അകുസലം.** കം സുഖം ഹനതീതി **കണ്ഹം,** വണ്ണവിപരിയയോ. കല്യതേ അനേന **കലുസം,** ഉസോ, കം വാ സുഖം ലുനന്തോ സേതീതി **കലുസം.** ദു നിന്ദിതം ഇതം ഗമനമസ്സ **ദുരിതം.** അഗന്തബ്ബം ഗച്ഛതി ഏതേനാതി **ആഗു,** ആ പീളയം ഗച്ഛതീതി വാ **ആഗു, "ആ** തു കോധമുദാട്ടീസൂ"തി ഹി **ഏകക്ഖരകോസേ** വുത്തം.

വ്വ൫-വ്വ൬. ഛക്കം ധമ്മേ. കുച്ഛിതേനാകാരേന സന്താനേ സേന്തീതി കുസാ, രാഗാദയോ, തേ ലുനാതി ഛിന്ദതീതി **കുസലം.** സുഖം കരോതി, സോഭനം വാ കരണമസ്സ **സുകതം.** സുഖം കരോതീതി **സുക്കം.** പുനാതീതി **പുഞ്ഞം.** ധരതി സബ്ബന്തി **ധമ്മം.** അപരേ പനിദം "പുഞ്ഞധമ്മ"മിത്യേകപദം വദന്തി, തം **അമരകോസേന** [അമര ർ.വ്ര്] വിരുജ്ഝനതോ ന ഗഹേതബ്ബം. സുന്ദരം ചരണമസ്സ **സുചരിതം.**

തികം ദിട്ഠധമ്മികേ. ദിട്ഠധമ്മോ നാമ പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ, തത്ഥ നിബ്ബത്തം **ദിട്ഠധമ്മികം.** ഇഹലോകേ ജാതം **ഇഹലോകികം.** സന്ദിട്ഠേ പച്ചക്ഖേ അത്തഭാവേ ജാതം **സന്ദിട്ഠികം.** ദ്വയം സമ്പരായികേ. തം വചനത്ഥതോ സുവിഞ്ഞേയ്യം.

ദ്വയം തക്കാലേ. തസ്മിംയേവ കാലേ ജാതം, നാസന്നകാലാദീസൂതി **തക്കാലം.** തദാ തസ്മിംയേവ കാലേ ജാതം **തദാത്വം,** ത്വം, **തദാത്ത**ന്തിപി പാഠോ. ദ്വയം ആയതികാലേ. **ഉത്തരകാലോ** പച്ഛിമോ കാലോ. ആഗമിസ്സതീതി **ആയതി, ആ**പുബ്ബോ **ഇ** ഗതിമ്ഹി. ഏത്ഥ ച യം ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ ദൂരമാസന്നം വാ, തം ദിട്ഠധമ്മികം. യം പന ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ വാ സമ്പരായേ വാ ദൂരതരം, തം **ആയതി.**

വ്വ൭-വ്വ൮. പമോദന്തം പാമോജ്ജേ. ഹസതി യേനാതി **ഹാസോ.** അത്താ മനോ യസ്സ അത്തമനോ. ദുട്ഠസ്സ ഹി മനോ അത്താ നാമ ന ഹോതി, തസ്സ ഭാവോ **അത്തമനതാ,** പാമോജ്ജം. പീണേതി തപ്പേതീതി **പീതി.** വിന്ദതി സുഖം ഏതായാതി **വിത്തി.** തുസ്സന്തി ഏതായാതി **തുട്ഠി,** തംസഹചരണതോ **വിത്തി,** തംസഹചരണതോ **പീതി** ച നാരിയം, **അത്തമനതാ** പന നിദ്ദേസതോ രൂപഭേദോ. ആ ഭുസോ നന്ദയതീതി **ആനന്ദോ. മുദ** ഹാസേ, **പമുദോ, ആമോദോപി.** സന്തുസ്സനം **സന്തോസോ** . നന്ദനം **നന്ദി. സമ്മദോ സമ്മദാപി** [സമ്മുദോ, സമ്മദോപി (?)], **ഉ**കാരസ്സ **അ.** പമോദിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ, ചിത്തസ്സ വാ ഭാവോ **പാമോജ്ജം.**

തികം സുഖേ. സുട്ഠു ഖണതീതി **സുഖം,** ക്വി. സാദീയതി അസ്സാദീയതീതി **സാതം.** ഫസ്സതി സിനേഹതീതി **ഫാസു,** ഫുസതി വാ ബാധതി ദുക്ഖന്തി **ഫാസു.** സത്തകം കല്യാണേ. **ഭദി** കല്യാണേ, ഭദ്ദതീതി **ഭദ്ദം.** പസത്ഥതരത്താ **സേയ്യോ.** സോഭതീതി **സോഭം. ഖീ** ഖയേ, ഖേപേതി അസുഖം **ഖേമം,** മോ. കല്യം നിരോഗം അണതി ഗച്ഛതി, കല്യം വാ ഹിതം അണയതി പാപയതീതി **കല്യാണം,** കമ്മനി ണോ [കമ്മനി ഉപപദേ ണപച്ചയോതി അധിപ്പായോ]. **മങ്ഗ** ഗത്യത്ഥോ, മങ്ഗതി ധഞ്ഞം **മങ്ഗലം,** അലോ. സമേതി ദുക്ഖന്തി **സിവം,** വോ.

വ്വൻ. ഛരക്കം ദുക്ഖേ. ദുക്കരം ഖമനമേത്ഥ **ദുക്ഖം. കസ** ഗമനേ, കസതി അപുഞ്ഞന്തി **കസിരം,** ഇരോ, കുച്ഛിതേനാകാരേന സേതീതി വാ **കസിരം. കിര** വിക്ഖിപനേ, കിരതി സുഖന്തി **കിച്ഛം,** കതാ വാ പുഞ്ഞകരണിച്ഛാ യേനാതി **കിച്ഛം,** "ദുക്ഖൂപനിസാ സദ്ധാ"തി ഹി വുത്തം. നത്ഥി അധിഗമനത്ഥം ഈഹാ ഏത്ഥാതി **നീഘോ, ഹസ്സ ഘോ,** അഥ വാ നിഹന്ത്യപുഞ്ഞം ഹിംസതി ഗച്ഛതീതി വാ **നീഘോ,** പുഞ്ഞം വാ ന ഹന്തി ന ഗച്ഛതീതി **നീഘോ.** വിരൂപമസതി യേനാതി **ബ്യസനം,** വിസിട്ഠം വാ അസതി ഖേപേതീതി **ബ്യസനം.** ന ഹന്തി ധഞ്ഞന്തി **അഘം.** ഏതേ പാപാദയോ ഗുണേ യഥാവുത്തലിങ്ഗാ.
പാപപുഞ്ഞാനി സുഖാദി ച **ആകിച്ഛം കിച്ഛന്തം** ഗുണയോഗതോ **ദബ്ബേ** വിസേസ്സേ വത്തമാനാനി തീസു. യഥാ -

> പാപാ ഉതുമതീ കഞ്ഞാ, പാപോ രാജാപ്യരക്ഖകോ;
> പാപം ബ്യാധകുലം ഹിംസം, പാപോ വിപ്പോ ച സേവകോ;
> പുഞ്ഞം തിത്ഥമിദം പുഞ്ഞാ, നദീ പുഞ്ഞോ'യ'മസ്സമോ.
>
> സുഖം കാമികുലം ദബ്ബം [സബ്ബം (?)], സുഖോ വാസോ സഹാ'മ്ബയാ [സഹാമ്പയോ (ക॰)];
> സുഖാ യുവതി'രിച്ഛന്തീ, സുഖാ വേ മഘവഗ്ഗഹാ [സുഖാ യുവതികാ ഗഹാ (ക॰)].

യദാ തു സകത്ഥപ്പധാനം സുഖാദികമേവ വിസേസ്യത്തേന വത്തുമിച്ഛതേ, ന തു ദബ്ബം (പുബ്ബമിവ വിസേസനം,) [( ) ചിന്താമണിടീകായം ന ദിസ്സതി] തദാ രൂപഭേദോത്തമേവ ലിങ്ഗം. യഥാ -

> "ദാലിദ്ദേപി [വലിത്തേപി (ക॰)] ധനിത്തേപി, വസോ പരിജനോ സുഖം;
> സുഖം സജ്ജനവാസോ ച, സുഖം സന്തി അനുത്തരാ"തി.

നനു "ദുക്കടോയം ബ്യാപാരോ, സുകതം കമ്മം, കലുസോയം മേ ബ്യാപാരോ"തി അഞ്ഞേസമ്പി തീസു വുത്തി അത്ഥേവേതി കിം പാപപുഞ്ഞാനമേവ ഗഹണം ഭവതീതി? വുച്ചതേ - "ദുട്ഠു കതോ ദുക്കടോ, സുട്ഠു കതം സുകത"മിച്ചേവം ക്രിയാനിബന്ധനാപി തീസു വുത്തി സമ്ഭവതി, നാവസ്സം ഗുണനിബന്ധനാ ഏവ. കലുസസ്സപി യദാ സിട്ഠപയോഗേസു വിസേസ്യവുത്തി തിലിങ്ഗതാ ഉപലബ്ഭതേ, തദാ പാപഗ്ഗഹണ'മത്ഥപ്പധാനം ബ്യാഖ്യാതബ്ബം.

൯ം. പഞ്ചകം സുഭാസുഭകമ്മമത്തേ. ഇട്ഠാനിട്ഠവിപാകഭാഗോ യത്ഥ അത്ഥീതി **ഭാഗ്യം.** സുഭാസുഭഫലം നേതീതി **നിയതി,**തി. സുഭാസുഭഫലം ഭാജേതീതി **ഭാഗോ.** ഇട്ഠാനിട്ഠവിഭാഗഭാഗോധീയതി ഏത്ഥാതി **ഭാഗധേയ്യം.** സുഭാസുഭഫലം വിദധാതീതി **വിധി.** അയോ, സുഭാവഹോ, ദേവം, ദിട്ഠംഇച്ചാദീനിപി സുഭാസുഭകമ്മമത്തസ്സ നാമാനി. പഞ്ചകം ജാതിയം. ഉപ്പജ്ജനം **ഉപ്പത്തി,** നിപ്പജ്ജനം **നിബ്ബത്തി, പദ** ഗതിയം, **നിപുബ്ബോ,**തി, **പസ്സ ബോ.** ജനനം **ജാതി.** ജനീയതേ **ജനനം.** ഉദ്ധം ഭവനം **ഉബ്ഭവോ.**

൯൧. പജ്ജം ഹേതുമ്ഹി. അത്തനോ ഫലം നിമിനാതീതി **നിമിത്തം, മാ** പരിമാണേ, **നിപുബ്ബോ.** കരോതി ഫലന്തി **കാരണം.** തിട്ഠതി ഫലമേത്ഥാതി **ഠാനം.** പജ്ജതി നിപജ്ജതി ഫലമേതേനാതി **പദം,** വിസേസേന ജായതേതി **ബീജം,** രസ്സസ്സ ദീഘതാ. നിസ്സേസേന അത്തനോ ഫലം ബന്ധതി പവത്തേതീതി

നിബന്ധനം. നിദീയതേ നിച്ഛീയതേ അനേനേതി **നിദാനം,** യു, നിദദാതി ഫലന്തി വാ **നിദാനം.** പഭവതി ഫലമേതസ്മാതി **പഭവോ,** ഹിനോതി ഗച്ഛതി പരിണമതി കാരിയരൂപതന്തി **ഹേതു,** തു, ഹിനോതി വാ പതിട്ഠാതി ഫലമേത്ഥാതി **ഹേതു, ഹി** പതിട്ഠായം. സമ്ഭവതി യേന ഫലന്തി **സമ്ഭവോ.** സിനോതി ഫലം ബന്ധതീതി **സേതു.** പടിച്ച ഫലമേതസ്മാ ഏതീതി **പച്ചയോ.**

൯൨. യം കാരണം **സമാസന്നം** ആസന്നതരം ഫലേന, തം പദട്ഠാനന്തി മതം. പദാനം ഹേതൂനം ഠാനം **പദട്ഠാനം,** യഥാ "രാജരാജാ"തി. തിവിധം കാരണം ഉപാദാനകാരണം സഹകാരീകാരണം കാരണകാരണന്തി. യഥാ ബീജം അങ്കുരസ്സ ഉപാദാനകാരണസങ്ഖാതം പദട്ഠാനം, ഭൂമിജലാദി സഹകാരീകാരണം, "കമ്മസ്സ [കമ്പസ്സ (?)] കാരണം ജരോ, തസ്സ കാരണം കഫോ"തി കഫോ കാരണകാരണം കമ്മസ്സ [കമ്പസ്സ (?)].

തികം സരീരാധിപതിദേവേ. ജീവന്തി സത്താ യേനാതി **ജീവോ.** പൂരേതി നിസ്സയസ്സാഭിലാസന്തി **പുരിസോ,** ഇസോ. അതന്തി സതതം ഗച്ഛന്തി സത്താ യേനാതി **അത്താ.** ദ്വയം സത്തരജോതമോസാമ്യാവത്ഥായം. പധീയന്തേ പലീയന്തേ അത്ര ഗുണാ സത്തരജോതമോ രൂപാതി **പധാനം,** യു. പകരോതി പുരിസോപഭോഗത്ഥം സദ്ദാദികാരിയന്തി **പകതി,**തി. മോഹരാഗദോസാനം യഥാസങ്ഖ്യം സത്തരജോതമാനീതി സഞ്ഞാ. സതോ ഭാവോ **സത്തം,** ഠിതിപരതാ. രജ്ജന്ത്യത്രാതി **രജോ,** സട്ഠിപരതാ. തമന്ത്യത്രാതി **തമോ,** പലയപരതാ.

൯൩. പഞ്ചേന പാണിനോ നാമാനി. പണന്തി ജീവന്തി സത്താ യേനാതി **പാണോ,** സോ യസ്സത്ഥി, സോ **പാണോ.** സരീരസങ്ഖാതോ കായോ യസ്സത്ഥി, സോ **സരീരീ.** കമ്മേന ഭവതീതി **ഭൂതം,** നപുംസകേ, പുമേവാതി വാസദ്ദത്ഥോ. രൂപാദീസു സഞ്ജതീതി **സത്തോ,** നിച്ഛന്ദരാഗാപി രൂള്ഹിയാ സത്താതി വുച്ചന്തി. ദേഹോ കായോ യസ്സത്ഥീതി **ദേഹീ.** പൂരേതീതി പൂതി, പൂതിസങ്ഖാതം ആഹാരം ഗിലതി അദതീതി **പുഗ്ഗലോ, തിസ്സ** ലോപോ, സത്താനം ആയും പൂരേന്തോ ഗച്ഛതീതി പുഗ്ഗോ, തം ലാതി ഭക്ഖതീതി **പുഗ്ഗലോ.** ജീവന്തി യേനാതി ജീവം, തമസ്സത്ഥീതി **ജീവോ.** യഥാവുത്തത്ഥോ പാണോ യസ്സത്ഥീതി **പാണീ.** പകാരേന ജാതത്താ **പജാ.** ജായതീതി **ജന്തു,** തു. കുസലാകുസലം ജനേതീതി **ജനോ.** ലുജ്ജതീതി **ലോകോ, ലുജ** വിനാസേ, ജസ്സ **കോ.** യഥാ പുരിമകാ സത്താ ജാതിജരാമരണം ഗച്ഛന്തി, തഥാ അയമ്പി ഗച്ഛതീതി **തഥാഗതോ.**

൯൪. രൂപാദയോ ഛ ചക്ഖാദിഗയ്ഹാ ധമ്മാ "ഗോചരാ"തി "ആലമ്ബാ"തി "വിസയാ"തി "ആരമ്മണാനീ"തി "ആലമ്ബണാനീ"തി ച വുച്ചന്തേ. രൂപയതി പകാസേതി അത്തനോ സഭാവന്തി **രൂപം.** സപ്പതി ഉച്ചാരീയതീതി **സദ്ദോ, സപ്പ** ഗതിയം വാ, സപ്പതേ ഞായതേ യേനേതി **സദ്ദോ. ഗന്ധ** അദ്ദനേ, അദ്ദനം ഹിംസനം, യാചനഞ്ച, ഹിംസതേ അഭിലസീയതേ വാ **ഗന്ധോ,** ഗന്ധേതി വാ അത്തനോ വത്ഥും സൂചേതി പകാസേതി "ഇദമേത്ഥ അത്ഥീ"തി പേസുഞ്ഞം കരോന്തോ വിയ ഹോതീതി **ഗന്ധോ.** രസന്തി തം സത്താ അസ്സാദേന്തീതി **രസോ.** ഫുസീയതീതി **ഫസ്സോ.** ഗാവോ ഇന്ദ്രിയാനി ചരന്ത്യേതേസു **ഗോചരാ.** ചിത്തചേതസികേഹി ആലമ്ബീയന്തേതി **ആലമ്ബാ. സി** ബന്ധനേ വിപുബ്ബോ, വിസിനോന്തി വിബന്ധന്തി ഇന്ദ്രിയാനീതി **വിസയാ.** ആഗന്ത്വാ ചിത്തചേതസികാ

രമന്തി എത്ഥാതി **ആരമ്മണാനി,** യു. എതേ **ഇന്ദ്രിയത്ഥാ**തിപ്യുച്ചന്തേ, ഇന്ദ്രിയേഹി അത്ഥ്യന്തേ അഭിലസീയന്തേതി കത്വാ.

൯൭. പജ്ജദ്ധം സുക്കേ. **സുച** സോകേ, സോചന്തി എതേന തദത്ഥികാതി **സുക്കോ,** അ. **ഗു** സദ്ദേ, ഗുയതേ കിത്തീയതേതി **ഗോരോ,** രോ. **സി** സേവായം, സേവീയതേതി **സിതോ,** സിനോതി വാ ബന്ധതി ചിത്തന്തി **സിതോ. അ**വദായതി സബ്ബവണ്ണേതി **ഓദാതോ. ദാ** അവഖണ്ഡനേ **അവ**പുബ്ബോ. ധാവതി സുജ്ഝത്യനേനേതി **ധവലോ,** അലോ. **സിത** വണ്ണേ, ണോ, **സേതോ** . പധി ഗതിയം, പണ്ഡതി പകാസേതീതി **പണ്ഡരോ,** അരോ. സുചി, വിസദോ, അജ്ജുനോതിപി സുക്കനാമാനി.

ഛക്കം രത്തേ. **സോണ** വണ്ണേ, ണോ, രത്തുപ്പലവണ്ണോ, **രുഹ** ജനനേ, ഇതോ, ലത്തേ **ലോഹിതോ.** രഞ്ജന്ത്യനേനേതി **രത്തോ, രന്‌ജ** രങ്ഗേ. തമ്ബോ ഉദുമ്ബരസങ്ഖാതോ ലോഹവിസേസോ, തബ്ബണ്ണതായ **തമ്ബോ.** മഞ്ജേട്ഠാ നാമ രത്തവല്ലി, യായ ഹത്ഥിദന്താദിവികതിയോ രത്താ ഭവന്തി, തബ്ബണ്ണതായ **മഞ്ജേട്ഠോ. രോഹിതോ** ലോഹിതസമോ, അലത്തമേവ വിസേസോ.

൯൮. സാമലന്തം കണ്ഹേ. **നീല** വണ്ണേ, അ. കസ്സതേതി **കണ്ഹോ, കസ** വിലേഖനേ, ണ്ഹോ. ന സിതോ **അസിതോ.** വണ്ണേസു എകകോട്ഠാസഭാവേന കല്യതേതി കാലോ, സോ എവ **കാളോ. മച, മചി** കക്കനേ, കക്കനം പിസനം, സേതാദികം മചതീതി **മേചകോ,** ണ്വു, അസ്സേത്തം. **സാ** തനുകരണേ, സായതി തനുകരീയതി പടിപക്ഖവണ്ണേഹീതി **സാമോ. സാമലോ** സാമസദിസോ, **മല**പച്ചയോവ വിസേസോ.

പണ്ഡുസദ്ദോ സിതപീതേ ഉത്തോ, സിതപീതസമ്മിസ്സിതവണ്ണേ **പണ്ഡു**സദ്ദോ വുത്തോത്യത്ഥോ. വുത്തഞ്ച "സിതപീതസമായുത്തോ, പണ്ഡുവണ്ണോ പകിത്തിതോ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൯.൧൩]. പണ്ഡതി എകഗണനം ഗച്ഛതീതി **പണ്ഡു, പഡി** ഗതിയം, ഉ. ഹരിണോ, പണ്ഡുരോതിപി പണ്ഡുവണ്ണനാമാനി. **ഈസംപണ്ഡു** അബ്യത്തപണ്ഡുവണ്ണോ **ധൂസരോ** നാമ, യഥാ ധൂലിവണ്ണോ. **ധൂസ** കന്തികരണേ, ചുരാദി, അരോ.

൯൯. **കിഞ്ചിരത്തോ** അബ്യത്തരത്തവണ്ണോ **അരുണോ** നാമ, യഥാ മച്ഛസ്സ ചക്ഖു [യഥാ മദമത്തസ്സ ചക്ഖുരാഗോ (ചിന്താമണിടീകാ ൯.൧൭)], സൂരിയാദോ തരുണോ വുത്തോ.

സേതലോഹിതോ സേതരത്തമിസ്സോ വണ്ണോ പാടലോ നാമ, യഥാ പാടലകുസുമം. പാടയതേതി **പാടലോ,** അലോ, **പട** വിഭാജനേ.

ദ്വികം പീതേ. **പാ** പാനേ, കമ്മനി തോ, **ഈ**ത്തഞ്ച. ഹലിദ്ദിയാ ഇവ ആഭാ യസ്സ **ഹലിദ്യാഭോ.**

തികം തിണപത്താദിഗതേ വണ്ണേ. **ലസ** കന്തിയം, അതിസയേന ലസ്യതേതി **പലാസോ.** "പാലാസോ"തി പാഠേ തു രസ്സസ്സ ദീഘതാ. **ഹര** ഹരണേ, മനം ഹരതീതി **ഹരിതോ,** ഇതോ. ഇ, **ഹരി.**

൧൦൦. നീലപീതസമ്മിസ്സവണ്ണേ കളാരോ, കപിലോ ച വത്തന്തി. **കല** സങ്ഖ്യാനേ. അരോ, ലസ്സ **ളോ, കളാരോ. കബ** വണ്ണേ, ഇലോ, **ബസ്സ പോ,**

കപിലോ.

രോചനപ്പഭേ ഗോരോചനസദിസപ്പഭായം പിങ്ഗോ, പിസങ്ഗോ ച വത്തന്തി. **പഭാസദ്ദസ്സ** ദിലിങ്ഗത്തമേവ. **പിജി** ഭാസത്ഥോ, **പിങ്ഗോ.** പരത്ര **സ**കാരവണ്ണാഗമോ, **പിസങ്ഗോ.**

കളാരാദീനം ചതുന്നം പിങ്ഗലവിസേസത്ഥവാചകതം ദസ്സേത്വാ പിങ്ഗലസാമഞ്ഞത്ഥവാചകത്തമ്പി ദസ്സേതുമാഹ **"കളാരാദി"**ച്ചാദി. തസ്സായമത്ഥോ - ന കേവലം **കളാരാദ**യോ പിങ്ഗലവിസേസത്ഥേയേവ പവത്തന്തി, അഥ ഖോ പിങ്ഗലസാമഞ്ഞത്ഥേപി വത്തന്തീതി. വുത്തഞ്ഹി **അമരകോസേ** "കളാരോ കപിലോ പിങ്ഗോ, പിസങ്ഗോ കദ്ദു പിങ്ഗലോ"തി [അമര ൫.൧൬]. കേചി പന **കളാരാദ**യോ **പിസങ്ഗ**പരിയന്താ ചത്താരോ സദ്ദാ പിങ്ഗലഗുണേ വത്തമാനാ പുമേ വത്തന്തി, ഗുണിനി പന വാച്ചലിങ്ഗാതി എവം പച്ഛിമേന സമ്ബന്ധം കത്വാ വദന്തി, തം **അമരകോസേന** വിരുജ്ഝനതോ ഇധ ച "സുക്കാദയോ"തി സബ്ബേസംയേവ ഗഹണതോ ന ഗഹേതബ്ബം.

൯൯. തികം സബലേ കോകിലകണ്ഠസദിസേ. കല്യതേതി **കലോ, മസി** പരിമാണേ, കമ്മനി ണോ, കലോ എവ മാസോ **കമ്മാസോ, ലസ്സ മോ,** കലനം വാ കലോ, തം മസതീതി **കമ്മാസോ,** യഥാ "കുമ്ഭകാരോ"തി. **സബ** ഗതിയം, സബതീതി **സബലോ,** അലോ. ചിയ്യതേതി **ചിത്തോ,** ത. **ത്രണ**പച്ചയേ **ചിത്രോ.** കമ്മീരോ, കബ്ബുരോതിപി സബലസ്സ നാമാനി.

കണ്ഹപീതമിസ്സേ സാവോ വുത്തോ. **സേ** ഗതിമ്ഹി, സയതീതി **സാവോ,** അവോ. കപിസോതിപി **സാവസ്സ** നാമം. കണ്ഹലോഹിതമിസ്സേ ധൂമാഭേ പന ധൂമ, ധൂമലാ വത്തന്തി. ധൂമോ വിയാതി **ധൂമോ.** ധൂമം ലാതീതി **ധൂമലോ. എതേ സുക്കാദ**യോ **സാവ**ന്താ യദാ അഭേദോപചാരാ **ഗുണിനി** ഗുണിമ്ഹി വത്തന്തി, തദാ വാച്ചലിങ്ഗാ, യഥാ സുക്കോ ഹംസോ, സുക്കാ ഹംസീ , സുക്കം ഹംസകുലംഇച്ചാദി യോജ്ജം. യദാ **ഗുണേ** ഗുണമത്തേ വത്തന്തി, തദാ പുമേ, യഥാ ഹംസസ്സ സുക്കോ, മയൂരസ്സ ചിത്തോ ഇച്ചാദി യോജ്ജം.

൧൦൦. ലാസനന്തം നച്ചേ. **നത** ഗത്തവിനാമേ, **പബ്ബജ്ജാ**ദിത്താ **നച്ചാ**ദേസോ. നതനം **നച്ചം,** നടനം വാ **നച്ചം,** സബ്ബത്ര ഭാവസാധനം. നതീയതേ **നത്തനം. ലസ്യതേ ലാസനം, ലസ** കന്തിയം, ലസിതബ്ബന്തി വാ **ലാസനം.**

നച്ചം, വാദിതം, ഗീതം ഇതി ഇദം ഭോരിയത്തികം നാട്യം നാമേത്യുച്ചതേ [അമര ൭.൧൦]. **തുര** തുരണഹിംസാസു. തുരീയന്തേനേനേതി **തൂരിയം,** മുരജാദി. തബ്ഭവോ സദ്ദോ തോരിയോ, ണോ. തേന ലക്ഖിതം തികം **തോരിയത്തികം.** നടസ്സേദം **നാട്യം.** തതിയസ്സ തോരിയസാമഞ്ഞസ്സ തു പാസങ്ഗാ നാടകാ.

൧൦൧. നച്ചട്ഠാനം രാജങ്ഗണാദി **രങ്ഗോ** നാമ സിയാ "രമന്താ ഗച്ഛന്തി എത്ഥ, രജ്ജന്തി എത്ഥാ"തി വാ കത്വാ. **സൂത്ഥസൂചനം** ഹത്ഥാദീഹി സൂചിതബ്ബസ്സ പകാസേതബ്ബസ്സ സത്ഥപ്പഹാരാദിനോ സൂചനം പകാസനം **അഭിനയോ** നാമ "നയനം നയോ, പസ്സന്താനം അഭിമുഖം നയോ"തി കത്വാ. ബ്യഞ്ജകോതിപി തസ്സേവ നാമം.

ഭരതസത്ഥവുത്തഅട്ഠുത്തരസതകരണനിപ്ഫന്നഥിരഹത്ഥപരിയത്ഥകാദിനാമകോ ദത്തിം സപ്പകാരോ [വിത്ഥാരോ ഭരതമുനികതേ നാട്യസത്ഥേ ചതുത്ഥ

അജ്ഝായേ പസ്സിതബ്ബോ] നച്ചവിസേസോ **അങ്ഗവിക്ഖേപോ, അങ്ഗഹാരോ** നാമ "അങ്ഗസ്സ ഹാരോ, വിക്ഖേപോ"തി കത്വാ . തികം നടേ. സബ്ബത്ര കത്തുസാധനം, "നച്ചതീതി **നട്ടകോ"**ത്യാദിനാ.

൫൦൨. സിങ്ഗാരാദയോ നവ രസാ **നാട്യരസാ** അസ്സാദനീയത്താ. യഥാ ഹി നാനാബ്യഞ്ജനസങ്ഖതമന്നം ഭുഞ്ജന്താ രസേ അസ്സാദയന്തി സുമനാ പുരിസാ ഹാസംവ അധിഗച്ഛന്തി, തഥാ നാനാഭിനയബ്യഞ്ജിതേ അങ്ഗസത്തോപേതേ ഠായീഭാവേ അസ്സാദയന്തി സുമനാതി [സുബോധാലങ്കാരസ്സ മഹാസാമിടീകായ ൩൭൨ ഗാഥാവണ്ണനായമ്പി].

൫൦൩. തേസു സിങ്ഗാരസ്സേവ സരൂപം, പഭേദഞ്ച ദസ്സേതുമാഹ **"പോസസ്സേ"**ച്ചാദി. നാരിയം സങ്ഗമം **പടിച്ച** കാരണം കത്വാ **പോസസ്സ** പുരിസസ്സ യാ **പിഹാ** ഇച്ഛാ മനോവികാരവിസേസോ **പോസേ** ച പുരിസേ സങ്ഗമം **പടിച്ച** കാരണം കത്വാ ഇത്ഥിയാ യാ **പിഹാ** ഇച്ഛാ മനോവികാരവിസേസോ, ഏസോ രതികീളാദീനം കാരണഭൂതോ, രതികീളാദികാരണസഹിതോ വാ രസോ **സിങ്ഗാരോ** നാമ. ഏത്ഥ ച ഇത്ഥിപുരിസാനം ദസ്സനസവനഫുസനവസേന വാ വിപ്പയോഗവസേന വാ യാ പിഹാ സഞ്ജാതാ, സോ രസോ നാമ. യം പന തം കാരണം കത്വാ പവത്തം ഗീതം, തമേവ ലോകാനം അസ്സാദജനകത്താ രസോ നാമ. ഫലൂപചാരവസേന പന പിഹാ രസോതി വുത്താ, സബ്ബത്രേവം.

൫൦൪. ഉത്തമാനം ഇത്ഥിപുരിസാനം പകതി സംയോഗവിയോഗസഭാവോ സാ ഏത്ഥ സിങ്ഗാരേ പായോ ബഹുലന്തി **ഉത്തമപകതിപ്പായോ,** യേഭുയ്യേന ഉത്തമാനം സംയോഗവിയോഗപ്പവത്തം ഗീതമേവ സിങ്ഗാരോ നാമാത്യത്ഥോ. ഇത്ഥിപുരിസാനം പിഹാ ഹേതു ഏതസ്സാതി **ഇത്ഥിപുരിസഹേതുകോ.** സോ സിങ്ഗാരോ സമ്ഭോഗോ, വിയോഗോതി ഇമിനാ പഭേദേന ദുവിധോ മതോ. തത്ര ച -

> വാപിവനഗേഹുയ്യാന-മാലാചന്ദനാദയോ;
> സമ്ഭോഗസ്സ വിഭാവാ തേ, യേ ചഞ്ഞേ ലലിതങ്കരാ.

വിയോഗസ്സ തു പിയാദസ്സനം വിഭാവോ, രസജനകോ ച വിഭാവോ. വുത്തഞ്ച -

> "ജയന്തേ ച രസാ യേന,
> സ വിഭാവോ പകിത്തിതോ;
> തേസമേവാ'നുഭാവോ'യം,
> ഖ്യാതോ കവീഹി ബ്യഞ്ജകോ"തി.

സഹ ഭുഞ്ജനമനുഭവനം **സമ്ഭോഗോ.** വിയുജ്ജനം നാനാഭവനം **വിയോഗോ. സിങ്ഗം** നാമധാതു, വിജ്ഝനട്ഠേന സിങ്ഗം, നാഗരികഭാവസങ്ഖാതസ്സ കിലേസസിങ്ഗസ്സേതം നാമം, തം കരോതി, സിങ്ഗം വാ പഭുത്തം, തം കരോതി രാഗീസൂതി **സിങ്ഗാരോ,** ആരോ, കിലേസസിങ്ഗകരണം വിലാസോതി വുത്തം. സുചി, ഉജ്ജലോതിപി സിങ്ഗാരസ്സ നാമാനി.

സോകോപചയസഭാവോ **കരുണോ.**

ഇട്ഠനാസങ്ഗനാസായ [ഇട്ഠനാസധനാപായ (ചിന്താമണിടീകാ)],
വധബന്ധനതാളനാ;
സാപക്ഖേസോപതാപേഹി,
ജായതേ കരുണോ രസോ.

ഉസ്സാഹവഡ്ഢനോ **വീരോ.** വിഭാവാ തസ്സ വിനയുപതാപബലവിക്കമാ. സ ചായം ദാനവീരോ ധമ്മവീരോ യുദ്ധവീരോതി തിവിധോ.

വിമ്ഹയോപചയസഭാവോ **അബ്ഭുതോ.**

പാസാദുയ്യാനസേലാദി-ഗമനാ ദിബ്ബദസ്സനാ;
സഭാവിമാനമായേന്ദ-ജാലസിപ്പാദിദസ്സനാ [ജാലവിജ്ജാദിദസ്സനാ (ക॰)];
ഹദയേച്ഛിതലാഭേഹി, വിഭാവേഹിസ്സ സമ്ഭവോ.

ഹാസോപചയസഭാവോ **ഹാസോ.**

സാബഹിത്ഥാ സവികതാ, നേപഥ്യാ ബ്യങ്ഗദസ്സനാ;
അസമ്ബന്ധകഥാലാപാ, ഹാസോ സോ കുഹകാദിഭി.

ഭയോപചയസഭാവോ **ഭയാനകോ.**

ഉച്ചഭേരവസംരാവ-യക്ഖപേതാദിദസ്സനാ;
സുഞ്ഞാഗാരമഹാരഞ്ഞ-വധബന്ധനദസ്സനാ.

താസായാസങ്കതോബ്ബേഗോ, സിവോലൂകരുണാദിഭി;
വിഭാവേഹി ച ഇത്ഥീനം, നീചാനഞ്ച ഭയാനകോ.

സമണോപചയസഭാവോ **സന്തോ.**

ദസ്സനാ സന്തവേസാനം, സന്തചിത്താന താദിനം;
സന്തകാരണധമ്മാനം, സന്തോ നാമ രസോ ഭവേ.

ജിഗുച്ഛോപചയസഭാവോ **ബീഭച്ഛോ.**

പൂതിമംസാദികാനം തു, ദസ്സനസുതികിത്തനാ;
വിഗതേഹി വിഭാവേഹി, ബീഭച്ഛോ ജായതേ രസോ.

കോധോപചയസഭാവോ **രുദ്ദം.**

തഞ്ച സങ്ഗാമഹേതുകം, ഉഗ്ഗകമ്മഉപഘാത-;
മുസാവാദാദിഫരുസാ, വചനാദീഹി ഭവതി.

എതേസു ച ബീഭച്ഛരുദ്ദാനി നപുംസകേ, അഞ്ഞേ തു പുമേ രൂപഭേദാ. എതേ ച നവ നാട്യരസാ **രതനകോസ**നയേന വുത്താ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

‘‘സിങ്ഗാരവീര ബീഭച്ഛ-രുദ്ദ ഹാസ ഭയാനകാ;
കരുണാ’ബ്ഭുത സന്താ ച, നവ നാട്യരസാ ഇമേ’’തി.

അമരകോസേ പന -

> “സിങ്ഗാരവീര കരുണാ-ബ്ഭുത ഹാസ ഭയാനകാ;
> ബീഭച്ഛ രുദ്ദാതി രസാ”തി [അമര ൭.൷൭].

അട്ഠേവ രസാ വുത്താ. അഥേഹ നവമോ സന്തോ രസോ കസ്മാ ന വുത്തോതി? വുച്ചതേ -

> ഹാസോ രതി ച കാരുഞ്ഞം,
> കോധുസ്സാഹഭയം തഥാ;
> ജിഗുച്ഛാ വിമ്ഹയോ ചേതി,
> ഠായീഭാവാ പകിത്തിതാ.

ഠായീ ഏവ തു രസീഭവതിപ്യാഗമോ, തസ്മാ പകതിയാ അട്ഠസങ്ഖ്യത്താ അട്ഠേവ തു തേ വുത്താതി ന വുത്തോ. സന്തരസോ ചായം ധമ്മസിങ്ഗാരത്താ സിങ്ഗാരരസേ ഏവാനുപവിട്ഠോ. ധമ്മയുദ്ധകാമത്തേന തിവിധോ ഹി സിങ്ഗാരോ. കേചി പന പിയസമാഗമാദിവിഭാവജപരമം വസ്സല്യാഖ്യം രസമാഹു.

രഭസോപ്യാഹ -

> “സിങ്ഗാര വീര ബീഭച്ഛ-രുദ്ദ ഹാസ ഭയാനകാ;
> കരുണാ’ബ്ഭുതസന്താ ച, വസ്സല്യഞ്ച രസാ ദസേ”തി.

അഞ്ഞേ തു -

> “സിങ്ഗാരാനുഗതോ ഹാസോ,
> കരുണോ രുദ്ദകമ്മജോ;
> വീരതോ അബ്ഭുതോ ജാതോ,
> ബീഭച്ഛാ ച ഭയാനകോ”തി -

ചത്താരോ രസാ ഇച്ചാഹു.

ബീഭച്ഛന്തി വധ ബന്ധനേ, ഛോ, അബ്ഭാസികാരസ്സ ദീഘോ. **വസ്സ ഭോ, ധസ്സ ചോ ബീഭച്ഛോ.** രുദ്ദോ ദേവതാ അസ്സേതി രുദ്ദം. വുത്തഞ്ച -

> “സിങ്ഗാരോ ഹരിദേവോഹി, ഹാസോ പമഥദേവതോ;
> കരുണോ യമദേവോ തു, രുദ്ദോ രുദ്ദാധിദേവതോ”തി [സദ്ദകപ്പദ്ദുമേ രോദ്രപദേപി].

ഏത്ഥ ച കാമകോധഹാസാദികതോ ചിത്തവികാരോ **ഭാവോ** “ഭാവയതി പകാസയതി കവിനോ അധിപ്പായ”ന്തി കത്വാ. സോ ച ഠായീ ബ്യഭിചാരീ സാത്തികോ ചേതി തിവിധോ. തത്ര -

> ഹാസോ രതി ച കാരുഞ്ഞം,
> കോധു’സ്സാഹ ഭയം തഥാ;
> ജിഗുച്ഛാ വിമ്ഹയോ ചേതി,
> **ഠായീഭാവാ** പകിത്തിതാ.

ബ്യഭിചാരീ തു തേത്തിംസപ്പഭേദാ. യഥാ -

സങ്കാ ഗിലാനി നിബ്ബേദോ,
തഥാ ഇസ്സാ മദോ സമോ;
ആലസ്യം ദീനതാ ചിന്താ,
മോഹോ സതി മതീ ധിതി.

ചാപല്യം ഹരിസോ പീളാ,
ആവേഗോ ജളതു'ഗ്ഗതാ;
സുത്തം വിതക്കോ താസോ ച,
ഗബ്ഭു'സ്സുക്കോ വിസാദതാ.

നിദ്ദാ'ബഹിത്ഥാ'മരിസാ,
മരണം ബ്യാധിരേവ ച;
അപമാരോ ച ഉമ്മാദോ,
വിബോധോ തിംസ തുത്തരാ.

സാത്തികോ അട്ഠവിധോ. യഥാ -

ഥമ്ഭോ സേദോ ച രോമഞ്ചോ,
സരഭേദോ തു വേപഥു;
വേവണ്ണ'മസ്സുപലയാ,
ഇച്ചേതേ അട്ഠ **സാത്തികാ**തി.

ഥിരത്താ ഏകന്തികത്താ **ഠായീ. ബ്യഭിചാരീ** അനേകന്തികത്താ. യഥാ നാടികായ സിങ്ഗാരോ ഠായീ, തദുപകാരാ ഹാസാദയോ ബ്യഭിചാരിനോ, മോഹരാഗദോസാ ഏവ സങ്ഖ്യഭാസായ സത്തരജോതമാനീത്യുച്ചന്തേ. തത്ര സത്തേന ആസയേന നിബ്ബത്തോ **സാത്തികോ.** ഭാവസ്സ ബോധകോ അഭിനയോ **അനുഭാവോ** "അനു പച്ഛാ ഭാവയതി പകാസയതീ"തി കത്വാ.

തത്ര **സമ്ഭോഗ**സഭാവോ യോ **രത്യാഖ്യോ** ഭാവോ, തസ്സ ലോചനചാതുരിയഭമുക്ഖേപമിഹിതവിബ്ഭമചിത്തങ്ഗഹാരിവാക്യാദി അനുഭാവോ. വുത്തഞ്ച -

"തസ്സ ലോചനചാതുര-ഭമുക്ഖേപസിതവിബ്ഭമോ;
ചിത്തങ്ഗഹാരിവാക്യാദി, അനുഭാവോ പകിത്തിതോ"തി.

വിയോഗസ്സ തു അനുഭാവോ -

അഭിലാപോ തഥാ ചിന്താ,
തസ്സ സരണകിത്തനാ;
ഉബ്ബേഗോ ച വിലാപോ ച,
ഉമ്മാദോ ബ്യാധിരേവ ച;
ജളതാ മരണഞ്ചേവ,
ദസേവേത്ഥ പകിത്തിതാ.

ഹാസസ്സ തു വികാരകാലാദി അനുഭാവോ, യോ തു കരുണോ.

അസ്സുസാസേഹി വേവണ്ണ-
ഥമ്ഭഗത്തസതിക്ഖയാ;
പരിദേവിതസോകേഹി,
അഭിനയോ സസൂരിഭി.

കരചരണവദനവേപഥുഗത്തഥമ്ഭഹദയകമ്പനസുക്ഖോട്ഠതാലുകണ്ഠേഹി **ഭയാനകോ** നിച്ചമഭിനയോ.

രുദ്ദസ്സ തു ഭൂകുട്യാദി അനുഭാവോ.

വീരോ'ഭിനീയതേ ചാഗ-
വേസാരജ്ജാദിതോ തഥാ;
അക്ഖേപസൂചതാദീഹി,
ഥേരസോരാദിതോ ഭവേ.

ബീഭച്ഛസ്സ തു -

അയം പച്ഛാദനാ ബ്യത്ത-
പാദബാഹച്ഛികൂലനാ;
ഉബ്ബേജനാദീഹി മതോ,
തജ്ജേഹി'ഭിനയോ സദാ.

അബ്ഭുതം പന -

ദന്തലോചനവിത്ഥാരാ,
പസാദോപസമാദിഹി;
രോമഞ്ചസേദതാസസ്സു,
സാധുവാദേഹി ദസ്സയേ.

സാത്തികാനം തു ഥമ്ഭസേദരോമഞ്ചസരഭേദവേപഥുവേവണ്ണമസ്സുപലയാനം യഥാക്കമം നിക്രിയതാ, വാത, ച്ഛാസീത, ദോഭഗ്ഗളാ'പാങ്ഗപൂരണ, മുഖച്ഛായാവിപല്ലാസ, ലോചനമജ്ജന, മഹിപാതാദയോ അഭിനയാ.

ഏവം ബ്യഭിചാരീനമ്പി നിബ്ബേദ, ഗിലാനി, സങ്കി'സ്സാ, മദ, സമാ'ലസ്യാദീനം യഥാക്കമം സാസ, സന്താപ, ദിസാവലോകന, ഗുണമച്ഛേര, ഭീത, ങ്ഗമദ്ദന, സമാദയോ അഭിനയാതി.

ബ്യഭിചാരീസു സങ്കാ നാമ ആസങ്കചിത്തതാ. ഗിലാനി ഗേലഞ്ഞതാ. നിബ്ബേദോ അത്താവമാനനം. മദോ പമാദുക്കംസോ. സമോ ഖേദോ. ദീനതാ ചേതസോ ദുക്ഖതാ. ധിതി സന്തോസോ. ഹരിസോ ചേതോപസാദോ. പീളാ രുദ്ദാചാരാദീഹി മുഖവികാരോ. ആവേഗോ സമ്ഭമോ. ജളതാ അപ്പടിപത്തി, ഉഗ്ഗതാ ദാരുണത്തം. സുത്തം സുപനം. താസോ ചിത്തക്ഖോഭോ. ഉസ്സാഹോ ഉസ്സുക്കം. വിസാദോ ഖേദോ. അബഹിത്ഥാ ആകാരഗുത്തതാ. അമരിസോ അക്ഖമതാ. വിബോധോ വിനിദ്ദതാ. സേസാ പപഞ്ചഭയാ ന വിത്ഥാരിതാതി. രസവണ്ണനാ.

൧൦൭. സിലോകേന വചസോ നാമാനി. ഭാസിതബ്ബന്തി **ഭാസിതം. ലപ** വചനേ, **ലപിതം.** ഭാസീയതേതി **ഭാസാ.** വോഹരീയതേതി **വോഹാരോ, ഹര** ഹരണേ **വിപുബ്ബോ, "വോഹാര** വചനേ"തി വാ ധാതു. വുച്ചതേതി **വചനം. വചോപി,** മനോഗണോയം. ഉച്ചതേതി **ഉത്തി,**തി. വുച്ചതേതി **വാചാ,** അ. ഗിണന്തി സദ്ദായന്തി തന്തി **ഗിരാ, ഗേ** സദ്ദേ, ഇരോ, ഗായിതബ്ബാതി വാ **ഗിരാ.** വായതേ സദ്ദായതേതി **വാണീ,** യു, ഈ ച, പരേസം മമ്മവിജ്ഝനട്ഠേന വാണോ വിയാതി വാ **വാണീ,** ഈ. ഭരതോ നാമ സത്ഥകാരോ ഇസി, തസ്സേസാ **ഭാരതീ.** കഥിയതേതി **കഥിതാ.** വുച്ചതേതി **വചീ,** ഈ. ബ്രഹ്മീ, സരോവതീതിപി വചസോ നാമാനി.

൧൦൮. ഏകമേവാഖ്യാതപദം യത്ഥ **ഏകാഖ്യാതോ** സവിസേസനേന കാരകപദേന സഹിതത്താ **സകാരകോ പദചയോ** സമ്ബന്ധത്ഥോ പദസമുദായോ വാക്യം നാമ സിയാ, യഥാ - വേസ്സന്തരോ രാജാ സുഖവിപാകം കമ്മം കരോതി, പുരിസോ ഗച്ഛതി. **ആഖ്യാത**ഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ക്രിയാസദ്ദോപലക്ഖണം, തേന ദേവദത്തോ കടം കതവാ ഇച്ചാദീനിപി വാക്യം നാമ സിയാ. **അമരകോസേ** പന - "തിസ്യാദ്യന്തചയോ വാക്യം, ക്രിയാ വാ കാരകാന്വിതാ"തി [അമര ൬.൨] ദ്വീഹി ലക്ഖണേഹി വാക്യമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **തിസ്യാദ്യന്തചയോ** ത്യാദിസ്യാദ്യന്തപദാനം ചയോ സമൂഹോ സമ്ബന്ധത്ഥോ വാക്യം, തം യഥാ - ഉച്ചം പഠതി, ഓദനം പചതി. തഥാ ച ഭാവാഖ്യം ആഖ്യാതം സാബ്യയകാരകവിസേസനം വാക്യം, ആഖ്യാതം ത്യാദ്യന്തം സാബ്യയം വാ സകാരകം വാ സവിസേസനം വാ വാക്യമുച്ചതേ. **ത്യാദി**ഗ്ഗഹണം ക്രിയാസദ്ദോപലക്ഖണം, തേന ദേവദത്തോ കടം കതവാ ഇച്ചാദീനിപി വാക്യം. ഉപലക്ഖണനിരപേക്ഖം അപരം വാക്യലക്ഖണമാഹ "ക്രിയാ വാ കാരകാന്വിതാ"തി. ക്രിയാപദം വാ കാരകസമ്ബന്ധം വാക്യം, യഥാ - രാജാ ഗച്ഛതി, രാജാ ഗതോ. ഇമസ്മിം പക്ഖേ സാബ്യയസ്സപി അനബ്യയസ്സപി സബ്ബസ്സ ക്രിയാകാരകപദസമൂഹസ്സ വാക്യത്തമാഹ.

ഭയാദീഹി യം ദ്വിക്ഖത്തും വാ തിക്ഖത്തും വാ **ഉദീരണം** കഥനം "സപ്പോ സപ്പോ, വിജ്ഝ വിജ്ഝാ"ത്യാദികം, തം ആമേഡിതം ഞേയ്യം. **മേഡി** ഉമ്മാദനേ, **ആ**പുബ്ബോ ദ്വത്തിക്ഖത്തുമുച്ചാരണേ വത്തതി. യഥാ "ഏതദേവ യദാ വാക്യം, ആമേഡയതി വാസവോ" [“ഹരിവംസേ”തി ചിന്താമണിടീകായം വുത്തം]. "ദേവദത്തേനാമേഡോ കതോ" ഇച്ചത്രാപ്യയമേവത്ഥോ, സോകാദിനാ ഹി "ഭാതാ ഭാതാ"ഇത്യുച്ചാരീയതേ, ഭാവേ കമ്മനി ച തോ. കമ്മഞ്ച പദം വാക്യമ്ഹാ.

൧൦൯. ആമേഡിതസ്സ വിസയം ദസ്സേതുമാഹ **"ഭയേ"**ച്ചാദി. "സപ്പോ സപ്പോ, ചോരോ ചോരോ"ത്യാദീസു **ഭയേ.** "വിജ്ഝ വിജ്ഝ, പഹര പഹരാ"ത്യാദീസു **കോധേ.** "സാധു സാധൂ"ത്യാദീസു **പസംസായം.** "ഗച്ഛ ഗച്ഛ, ലുനാഹി ലുനാഹീ"ത്യാദീസു **തുരിതേ.** "ആഗച്ഛ ആഗച്ഛാ"ത്യാദീസു **കോതൂഹലേ.** "ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി ചിന്തയന്തോ"ത്യാദീസു **അച്ഛരേ.** "അഭിക്കമഥായസ്മന്തോ അഭിക്കമഥായസ്മന്തോ"ത്യാദീസു **ഹാസേ.** "കഹം ഏകപുത്തക, കഹം ഏകപുത്തകാ"ത്യാദീസു **സോകേ.** "അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ"ന്ത്യാദീസു **പസാദേ. ച**സദ്ദോ അവുത്തസമുച്ചയത്ഥോ, തേന ഗരഹാ'സമ്മാനാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്ഥ "പാപോ പാപോ"ത്യാദീസു **ഗരഹായം.** "അഭിരൂപക, അഭിരൂപകാ"ത്യാദീസു **അസമ്മാനേ.** ഏവമേതേസു നവസു, അഞ്ഞേസു ച ആമേഡിതവചനം **ബുധോ** പണ്ഡിതോ **കരേ** കരേയ്യ യോജേയ്യ

ആമേഡനം പുനപ്പുനുച്ചാരണം ആമേഡിയതി വാ പുനപ്പുനുച്ചാരീയതീതി **ആമേഡിത**ന്തി കത്വാ.

൧൦൮. ഇരു, യജു, സാമന്തി തയോ വേദാ സിയും, തത്ര **ഇരു**സദ്ദോ **നാരീ** ഇത്ഥിലിങ്ഗോ. **ഇച** ഥുതിയം, ഇച്ചന്തേ ദേവാ ഏതായാതി **ഇരു,** ഉ, **ചസ്സ രോ.** യജന്തേ അനേനേതി **യജു,** ഉ. **സോ** അന്തകമ്മനി, കരണേ മോ, സോയന്തി പാപമനേനേതി **സാമം,** ഓസ്സാ, **"സാ** തനുകരണാവസാനേസൂ"തി വാ ധാതുത്ഥോ. വിദന്തി ധമ്മമേതേഹീതി **വേദാ.**

ഏതേ ഏവ തയോ വേദാ തയീ നാമ, തയോ അവയവാ അസ്സാതി **തയീ.** അയം **തയീ**സദ്ദോ **നാരീ** ഇത്ഥിലിങ്ഗോ. തികം വേദേ. മുനാതി ജാനാതി ധമ്മം അനേനാതി **മന്തോ,** തോ, **ഉസ്സ അ.** സുയ്യതേ ധമ്മം ഏതായാതി **സുതി.** ഇത്ഥിയം **സുതി**സദ്ദോ.

൧൦൯. വേദസത്ഥകാരകേ ദസ ഇസയോദസ്സേതുമാഹ **"അട്ഠകോ"**ച്ചാദി. അത്ഥം ഹിതം, അത്ഥേ വാ സത്ഥേ കരോതീതി **അട്ഠകോ.** വാമം കല്യാണവചനം കരോതീതി **വാമകോ,** രസ്സസരീരത്താ വാ വാമനോ, സോ ഏവ **വാമകോ,** നസ്സ **ക**കാരത്തം കത്വാ. വാമോ നാമ ഹരോ, സോ ദേവോ അസ്സ **വാമദേവോ.**

> "വാമം സബ്യേ പതീപേ [പതീപേതി പടികൂലേ] ച, ദവിണേ [ദവിണേതി ധനേ] ചാതിസുന്ദരേ;
> പയോധരേ ഹരേ കാമേ, ജഞ്ഞാ വാമ'മപിത്ഥിയ"ന്തി.

ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

അങ്ഗിരസസ്സ ഇസിനോ അപച്ചം **അങ്ഗിരസോ,** ചിത്രസിഖണ്ഡിനോ അപച്ചം പുത്തോ. അഥ വാ അങ്ഗിമ്ഹി കായേ രസോ സിദ്ധിപ്പത്തോ പാരദോ യസ്സാതി **അങ്ഗിരസോ.** തേനേവ തസ്സ പുത്തം സുരാചരിയം "ജീവോ"തി വദതി. ജീവയതി രണേ അസുരനിഹതേ ദേവേതി **ജീവോ** [അമര ന.വര് ചിന്താമണിടീകാ ഓലോകേതബ്ബാ]. ഭരതീതി **ഭഗു,** ഭം വാനക്ഖത്തം ഗച്ഛതി ജാനാതീതി **ഭഗു,** ഉ. യമം സംയമം ദദാതി പരേസന്തി യമദോ ച സോ ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗിത്താ അഗ്ഗി ചേതി **യമദഗ്ഗി,** രാമസ്സ പിതാ [പരസുരാമസ്സ പിതാ (സദ്ദകപ്പദ്ദുമേ)]. വസിട്ഠസ്സ അപച്ചം **വാസിട്ഠോ.** ഭാരദ്വാജസ്സ അപച്ചം **ഭാരദ്വാജോ.** കസ്സപസ്സ അപച്ചം **കസ്സപോ.** വേസ്സാമിത്തസ്സ അപച്ചം **വേസ്സാമിത്തോ. ഇതി** ഇമേ ദസ ഇസയോ **മന്താനം** വേദാനം **കത്താരോ** കാരകാ.

൧൧൦. വേദേ ദസ്സേത്വാ തസ്സ ഛളങ്ഗാനി ദസ്സേതുമാഹ **"കപ്പോ"**ച്ചാദി. യഞ്ഞകമ്മാനമുപദേസകോ **കപ്പോ** "കപ്പതേ പഭവതീ"തി കത്വാ. സാധുസദ്ദാനമന്വാഖ്യായകം **ബ്യാകരണം** വിസേസേന ആകരീയന്തേ പകതിച്ചാദിനാ ആബ്യാപാദ്യന്തേ അനേന സദ്ദാതി, യു. **ജോതിസത്ഥം** ഗണനസത്ഥം സുഭാസുഭകമ്മഫലജോതനകം. സിക്ഖ്യന്തേ അബ്ഭസ്യന്തേ [അജ്ഝയന്തേ (ക॰)] ഏതായാതി **സിക്ഖാ, അ**കാരാദിവണ്ണാനം ഠാനകരണപയതനാനം പടിപാദികാ. നിച്ഛയേന, നിസ്സേസതോ വാ ഉത്തി **നിരുത്തി,** വണ്ണാഗമോ വണ്ണവിപരിയയോച്ചാദികാ. ഛന്ദസി അനുട്ഠുഭാദിവുത്താനം പടിപാദികാ **ഛന്ദോവിചിതി,** ഏതാനി ഛ വേദാനം അങ്ഗാനീതി വദന്തി.

൧൧൧. പുരാവുത്തനിബന്ധനപായത്താ പുരാവുത്തം, തസ്സ പബന്ധോ വിത്ഥാരോ, സന്താനോ വാ **ഭാരതാദികോ** ഭാരതയുദ്ധകഥാദികോ **ബ്യാസാദി**പകതോ ഗന്ഥോ ഇതിഹാസോ നാമ, **ഇതിഹ**സദ്ദോ പാരമ്പരിയോപദേസേ നിപാതോ, ഇതിഹാ’ത്ഥി അസ്മിന്തി **ഇതിഹാസോ.**

രുക്ഖാദീനം നാമപരിയായേഹി **നാമപ്പകാസകം** രതനമാലാദികം സത്ഥം നിഘണ്ടു നാമ, **സോതി**മിനാ **നിഘണ്ടു**സദ്ദസ്സ പുല്ലിങ്ഗത്തം ദീപേതി, സബ്ബത്രേവം. തത്ഥ തത്ഥാഗതാനി നാമാനി നിസ്സേസതോ ഘടേന്തി രാസീകരോന്തി എത്ഥാതി **നിഘണ്ടു,** ബിന്ദാഗമോ, വചനീയവാചകഭാവേന അത്ഥം സദ്ദഞ്ച നിഖണ്ഡതി ഭിന്ദതി വിഭജ്ജ ദസ്സേതീതി വാ നിഖണ്ടു, സോ എവ **ഖസ്സ ഘ**കാരം കത്വാ **നിഘണ്ടൂ**തി വുത്തോ. **രുക്ഖാദീനം നാമപ്പകാസക**ന്തിമിനാ എകേകസ്സ അത്ഥസ്സ അനേകപരിയായനാമപ്പകാസകത്തം വുത്തം, നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം, അനേകേസം അത്ഥാനം എകസദ്ദവചനീയതാപകാസകവസേനപി തസ്സ ഗന്ഥസ്സ പവത്തത്താ [ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൬; മ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൨൨; അം॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൩.൬൯; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.തതിയസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ].

൧൧൨. ലോകേ യം വിതണ്ഡവാദീനം സത്ഥം, തം ലോകായതന്തി വിഞ്ഞേയ്യം. **തനു** വിത്ഥാരേ, അഞ്ഞമഞ്ഞവിരുദ്ധം, സഗ്ഗമോക്ഖവിരുദ്ധം വാ തനോന്തി എത്ഥാതി **വിതണ്ഡോ,** ഡോ, **ണ**ത്തം, വിരുദ്ധേന വാ വാദദണ്ഡേന താളേന്തി എത്ഥ വാദിനോതി **വിതണ്ഡോ, തഡി** താളനേ, അദേസമ്പി ഹി യം നിസ്സായ വാദീനം വാദോ പവത്തോ, തം തേസം ദേസതോപി ഉപചാരവസേന വുച്ചതി, യഥാ “ചക്ഖും ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, എത്ഥേസാ തണ്ഹാ പഹീയമാനാ പഹീയതി, എത്ഥ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ”തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൧; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൪; വിഭ॰ ൨൦൪]. **ലോകാ**തി ബാലലോകാ, തേ എത്ഥ ആയതന്തി ഉസ്സഹന്തി വായമന്തി വാദസ്സാദേനാതി **ലോകായതം,** ആയതിം ഹിതം തേന ലോകോ ന യതതി ന ഈഹതീതി വാ **ലോകായതം,** തഞ്ഹി ഗന്ഥം നിസ്സായ സത്താ പുഞ്ഞക്രിയായ ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പാദേന്തി.

യോ **കവീനം** പണ്ഡിതാനം **ഹിതോ** കവിത്തഭോഗസമ്പത്താദിപയോജനകരോ **ക്രിയാകപ്പവികപ്പോ** കവീനം ക്രിയാസങ്ഖാതകപ്പബന്ധനവിധിവിധായകോ സുബോധാലങ്കാരാദികോ ഗന്ഥോ, സോ കേടുഭം നാമ, കിടന്തി ഗച്ഛന്തി കോസല്ലം കവയോ ബന്ധനേസു എതേനാതി **കേടുഭം, കിട** ഗതിയം, അഭോ, അസ്സുകാരോ, അഥ വാ കിടതി ഗമേതി ക്രിയാദിവിഭാഗം, തം വാ അനവസേസേന പരിയാദാനതോ ഗമേന്തോ പൂരേതീതി **കേടുഭം, ഉഭ, ഉമ്ഭ** പൂരണേ.

വചീഭേദാദിലക്ഖണാ ക്രിയാ കപ്പീയതി വികപ്പീയതി എതേനാതി **ക്രിയാകപ്പോ.** സോ പന വണ്ണപദസമ്ബന്ധപദത്ഥാദിവിഭാഗതോ അതിബഹു വികപ്പോതി ആഹ **“ക്രിയാകപ്പവികപ്പോ”**തി, ഇദഞ്ച മൂലക്രിയാകപ്പഗന്ഥം സന്ധായ വുത്തം. സോ ഹി മഹാവിസയോ സതസഹസ്സപരിമാണോ നയചരിതാദിപകരണം [നലചരിതാദിപകരണം (?)].

൧൧൩. ഉപലദ്ധോ കേനപ്യത്ഥോ യസ്സം സാ **ഉപലദ്ധത്ഥാ,** ഇതി ആഖ്യായികാത്യുച്ചതേ ആഖ്യായതേ നായകാനുസാസകചരിതമസ്സന്തി, സഞ്ഞായം ണ്വു.

പബന്ധേനേവ ച സവിത്ഥാരേന കപ്പനം യസ്സം സാ **പബന്ധകപ്പനാ, കാദമ്ബരീ**പഭുതി. കഥീയതീതി **കഥാ.**

അത്ഥാ ഭൂമിഹിരഞ്ഞാദയോ, തത്ര പധാനം ഭൂമി ഇതരേസം തപ്പഭവത്താ, തേസം അജ്ജനേ പാലനേ ച ഉപായഭൂതം സത്ഥം **അത്ഥസത്ഥം,** പയാനക്യാദിപണീതം [ബഹസ്പതിചാബ്ബീക്യാദിപ്രണീതം (ചിന്താമണിടീകാ ൬.൫)], തസ്മിം **ദണ്ഡനീതി**സദ്ദോ പവത്തോ. സാമാദീനം ചതുത്ഥോപായോ വധബന്ധനാദിലക്ഖണോ ദണ്ഡോ, തസ്സ നീതി പണയനം **ദണ്ഡനീതി,** പായേന നീതിസ്സ ദണ്ഡേന ബ്യപ്പദേസോ, വധദോസബാഹുല്യേന പായസോ ദണ്ഡസ്സ പണയനതോ, ദണ്ഡനീത്യത്ഥത്താ സത്ഥഞ്ച **ദണ്ഡനീതി.**

ദ്വയം കഥായം. വുത്തോ അനുവത്തനീയോ അന്തോ പരിസമത്തി യസ്സ അത്തനോ കാരിയഭാഗസ്സ പാപനതോതി **വുത്തന്തോ.** പവത്തന്തേ കാരിയാ യസ്സം **പവത്തി,**തി. **ച**കാരേന വുത്തഉദന്താദയോ ഗഹിതാ. കാരിയസ്സ വുത്തി അത്രത്ഥീതി അസ്സത്ഥ്യത്ഥേ ണോ. ഉഗ്ഗതോ അന്തോ പരിസമത്തി യസ്സ **ഉദന്തോ.**

൧൧൪. **അധിവചന**ന്തം നാമേ. സഞ്ജാനന്തി ഏതായാതി **സഞ്ഞാ,** അ. ആഖ്യായതേ ഏതായാതി **ആഖ്യാ.** അഹ്വയതേ ഏതായാതി **അവ്ഹാ, ഹു** സദ്ദേ, **വ്ഹേ** അവ്ഹാനേതി വാ ധാതു, അ. സമ്മാ ആജാനാതി, സമം വാ ജാനാതി ഏതായാതി **സമഞ്ഞാ.** അഭിധീയതേ യേന, യു. നമ്യതേ അബ്ഭസ്സതേ അസ്മിന്തി **നാമം,** നമതി നാമയതീതി വാ **നാമം.** അഹ്വായതേതി **അവ്ഹയോ,** കമ്മേ യോ. നാമമേവ **നാമധേയ്യം.** നാമരൂപേഹി [നാമസദ്ദേഹി (ക॰) ഭാഗരൂപനാമേഹി ധേയ്യോ (പാണിനി ൫.൪.൩൬ വാ)] സകത്ഥേ ധേയ്യോ യദാദിനാ, തിട്ഠതി വാ ഏത്ഥ അത്ഥോതി ധേയ്യം, ധരീയതേ ഉച്ചാരിയതേതി വാ ധേയ്യം, നാമമേവ ധേയ്യം **നാമധേയ്യം.** അധീനം വചനം **അധിവചനം,** കേന അധീനം? അത്ഥേന.
പുട്ഠസ്സ പടിവചനം **പടിവാക്യം.** പടിഗതം പച്ഛാഗതം വാക്യം **പടിവാക്യം.** ഉത്തരീയതേ അതിക്കമ്യതേ യേനാതി **ഉത്തരം.**

൧൧൫. തികം പുച്ഛായം. പുച്ഛിതബ്ബോതി **പഞ്ഹോ,** ഞാതുമിച്ഛിതോ ഹി അത്ഥോ പഞ്ഹോ നാമ. **പുച്ഛ** പുച്ഛനേ, **ച**സ്സ **ഞോ, ഛ**സ്സ **ഹോ, ഉ**സ്സ **അ, പഞ്ഹ** പുച്ഛനേതിപി ധാതു. **യുജ** യോഗേ, അനുയുഞ്ജിതബ്ബോ പുച്ഛിതബ്ബോതി **അനുയോഗോ.** പുച്ഛനം, പുച്ഛിതബ്ബാതി വാ **പുച്ഛാ.** ഏതേനേവ നയേന ദ്വീസുപി ഭാവസാധനമ്പി കത്തബ്ബമേവ.

ചതുക്കം നിദസ്സനേ. പകതേന സദിസം നിദസ്സേതി ഏതേനാതി **നിദസ്സനം,** പകതസ്സോപപാദനം വാക്യം. ഉപോഗ്ഘഞ്ഞതേ [ഉപോഹഞ്ഞതേ (?)] പടിപാദീയതേ അനേനാതി **ഉപോഗ്ഘാതോ. ഉപ ഉ**പുബ്ബോ **ഹന**ധാതു പടിപാദനത്ഥോ. ദസ്സീയതേ അനേനാതി **ദിട്ഠന്തോ,** അന്തോ, ദിട്ഠോ വാ പകതസ്സ അന്തോ പരിസമത്തി യേനാതി **ദിട്ഠന്തോ.** സബ്ബത്രാപി വാ കമ്മസാധനമ്പി കത്തബ്ബം. ഉദാഹരീയതി പകതസ്സോപപാദനായാതി **ഉദാഹരണം.**

൧൧൬. ചതുക്കം സങ്ഖേപേ. **സമാ**തി തുല്യത്ഥാ. സങ്ഖിപീയതേ ഏകദേസതോ കഥീയതീതി **സങ്ഖേപോ, ഖിപ** പേരണേ. സംഹരീയതേ സങ്ഖേപേന പച്ചാഖ്യായതേ ഏതേനാതി **സംഹാരോ.** സമസ്യതേ സങ്ഖിപീയതേതി **സമാസോ, അസു** ഖേപനേ. സങ്ഖേപേന ഗയ്ഹതേ അനേനാതി **സങ്ഗഹോ.**

“ത്വം സതം സുവണ്ണം ധാരയസി”ഇത്യാദികം **തുച്ഛഭാസനം** അഭൂതഭാസനം അബ്ഭക്ഖാനം നാമ. അസച്ചേന അക്ഖാനം ഭാസനം **അബ്ഭക്ഖാനം.**

൧൧൭. ദ്വയം വിവാദായ വിഭാഗവിസയേ [ഇണവാദാദിവിസയേ (ചിന്താമണിടീകാ ന്റ.ൻ)]. വിരുദ്ധം കത്വാ അവഹരതി വദതി യന്തി **വോഹാരോ.** വിരുദ്ധം കത്വാ വദതി യന്തി **വിവാദോ.** സബ്ബത്ര ഭാവസാധനം വാ യുജ്ജതി. “മുസാവാദം വദന്തോ ഘോരാനി ത്വം നരകാനി യസ്സസീ”ത്യാദിസരൂപം **സപനം. സപ** അക്കോസേ, ഥോ, **സപഥോ.**

തികം ഖ്യാതേ. യജതി ഏതേനാഥി **യസോ, ജസ്സ സോ,** സബ്ബത്ഥ യാതീതി വാ **യസോ,** സോ, യസതി പയസതീതി വാ **യസോ.** സിലോകതി പത്ഥരതീതി **സിലോകോ, സിലോക** സങ്ഘാതേ. **കിത്ത** സദ്ദനേ, കിത്തീയതേ കഥീയതേതി **കിത്തി,** ഇ. **സമഞ്ഞാ** ച ഖ്യാതേ, **സം ആ**പുബ്ബോ ഞാനാതി ഖ്യാതേ. തഥാ ഹി “ഞാതോ, അഭിഞ്ഞാതോ, സങ്ഖ്യാതോ, വിസ്സുതോ, സമഞ്ഞാതോ”തി **രതനകോസേ** വുത്തം. ഉച്ചധനിനാ സദ്ദനം **ഘോസനാ** നാമ, **ഘുസ** സദ്ദേ, ഘുസനം സദ്ദനം ഘോസനാ.

൧൧൮-൧൧൯. ദ്വയം പടിസദ്ദേ. ഘുസനം ഘോസോ, തം പടിഗതോ, ദുതിയാസമാസോ. ഏവം രവം പടിഗതോ **പടിരവോ.** അഥ വാ ഘോസസ്സ പതിരൂപോ **പടിഘോസോ.** രവസ്സ പതിരൂപോ **പടിരവോ.** പടിസുതി, പടിദ്ധനീതിപി പടിസദ്ദസ്സ നാമാനി, വചീമുഖം വചനോപക്കമോ **ഉപഞ്ഞാസോ** നാമ, **ഉപനി**പുബ്ബോ **ആസ** ഉപവേസനേ, ഉപ പഠമം പുരിമവചനസ്സ സമീപം വാ ന്യാസോ ഠപനം **ഉപഞ്ഞാസോ, ന്യസ്സ ഞോ.**

സത്തകം ഥുതിയം. **കത്ഥ** സിലാഘായം, യു, കഥനം വാഅസരൂപദ്വിഭാവവസേന **കത്ഥനാ. സിലാഘ** കത്ഥനേ, **സിലാഘാ.** സീലസ്സ വാ സഭാഗഗുണസ്സ ആഹനനം സീലാഘാ, സാ ഏവ രസ്സം കത്വാ **സിലാഘാ. വണ്ണ** പസംസായം, വണ്ണീയതേതി **വണ്ണനാ. നു** ഥുതിയം,തി, **നുതി. ഥു** അഭിത്ഥവേ,തി, **ഥുതി. ഥോമ** സിലാഘായം, **ഥോമനം. പ**പുബ്ബോ **സംസ** പസംസനേ, അ.

സിഖണ്ഡീനം മയൂരാനം **നാദോ** നദരവോ കേകാ നാമ, **കാ** സദ്ദേ, കേഇതി കായതീതി **കേകാ,** കമ്മനി അ, അഥ വാ കായതി, കായനം വാ കാ, കേ മയൂരേ പവത്താ കാ **കേകാ,** അലുത്തസമാസോ. ഗജാനം നാദോ കോഞ്ചനാദോ നാമ, കോഞ്ചസകുണനാദസദിസോ നാദോ **കോഞ്ചനാദോ.** ഹയാനം അസ്സാനം ധനി സദ്ദോ ഹേസാ നാമ, **ഹേസ** അബ്യത്തസദ്ദേ, ഹേസനം **ഹേസാ,** ഹേ ഇതി പവത്തതീതി വാ **ഹേസാ.**

൧൨൦-൧൨൧. ദ്വയം പരിയായേ. പരിബ്യത്തമത്ഥം അയന്തി ഗച്ഛന്തി ബുജ്ഝന്തി ഏതേനാതി **പരിയായോ.** ഏകോ അത്ഥോ പുനപ്പുനം വുച്ചതി യേനാതി **വേവചനം.** ദ്വയം സാകച്ഛായം. സഹ, സമ്മാ വാ അവിരോധേന കഥാ **സാകച്ഛാ, സംകഥാ** ച. ഥോ, **ഥസ്സ ചോ, തസ്സ ഛോ.**

സാദ്ധപജ്ജേന ഗരഹസ്സ നാമാനി. ദോസക്ഖാനേന വദനം **ഉപവാദോ. കുസ** അവ്ഹാനേ ഭേദനേ ച, ക്വചി “അപക്കോസോ”തി പാഠോ, ണോ. വണ്ണോ ഥുതി, തസ്സ അവദനം **അവണ്ണവാദോ.** ഹീളനേന വദനം **അനുവാദോ.** ജനാനം വാദോ ഗരഹണം **ജനവാദോ.** ഗരഹണേന വാദോ **അപവാദോ.** പരിവദനം **പരിവാദോ,** രസ്സസ്സ ദീഘതാ. ഏതേ ഉപവാദാദയോ **തുല്യത്ഥാ** സമാനത്ഥാ.

വിസമവുത്തപ്പഭേദേസു വത്തമിദം. **ഖിപ** പേരണേ, ഖിപനം ബഹികരണം **ഖേപോ. നിദി** കുച്ഛായം, അ, **നിന്ദാ.** യഥാ **ഉപവാദാദയോ** ഗരഹത്ഥാ, **കുച്ഛാ**ദയോപി തഥാതി **തഥാത്ഥോ. കുച്ഛ** അവക്ഖേപനേ, ചുരാദി, **കുസ** അക്കോസേതിമസ്സ വാ **പബ്ബജ്ജാ**ദിത്താ ''കുച്ഛാ''തി രൂപം നിപ്ഫജ്ജതി. **ഗുപ, ഗോപ** കുച്ഛനേസു, ''തിജഗുപകിതമാനേഹി ഖഛസാ വാ''തി ഛോ. **ഗരഹ** കുച്ഛനേ. തത്ഥ കേചി **''ഉപവാദാദയോ** അബ്ഭക്ഖാനത്ഥാ, **ഖേപാദയോ** നിന്ദത്ഥാ''തി വദന്തി, തം **അമരകോസേന** വിരുജ്ഝനതോ അബ്ഭക്ഖാനത്ഥസ്സ ച വുത്തത്താ ന ഗഹേതബ്ബം. ഏതേ **ഉപവാദാദയോ** സത്ത അബ്ഭക്ഖാനേപി വത്തന്തി.

വിവാദകാമസ്സ ദുബ്ബാദോ ഉപാരമ്ഭോ, സോ ച ഈദിസേ സബ്ബലോകചൂളാമണിഭൂതേ സക്യകുലേ സമ്ഭൂതസ്സ ഭഗവതോ കിമിദം കമ്മമുചിതന്തി ഗുണാവികരണപുബ്ബകോപ്യത്ഥി, ബന്ധകീസുതസ്സ തവേദമുചിതമേവാതി നിന്ദാപുബ്ബകോപി ഉപാരമ്ഭോ. തത്ര യോ **നിന്ദാപുബ്ബോ** സനിന്ദോ ഉപാരമ്ഭോ, സോ പരിഭാസനമുച്ചതേ. ഉപഗന്ത്വാ പരേസം ചിത്തസ്സ ആരമ്ഭനം വികോപനം **ഉപാരമ്ഭോ.** ദോസക്ഖാനേന ഭാസനം **പരിഭാസനം.**

൧൨൨. അനരിയാനം ലാമകാനം വോഹാരതോ, **അരിയാനം** ഉത്തമജനാനം വാ അവോഹാരതോ അനരിയവോഹാരോതി സങ്ഖാതാനം അദിട്ഠേ ദിട്ഠവാദാദീനം അട്ഠന്നം വോഹാരാനം വസേന **യാ** വാചാ ലാമകജനേഹി **പവത്തിതാ** വുത്താ, **വീതിക്കമദീപനീ** അജ്ഝാചാരവീതിക്കമസാധനീ സാ വാചാ അരിയജനേഹി വത്തബ്ബമരിയാദാതിക്കമത്താ **അഭിവാക്യം** നാമ സിയാ.

൧൨൩. മുഹുംഭാസാ ബഹുസോ അഭിധാനം അനുലാപോ നാമ, അനു പുനപ്പുനം ലാപോ **അനുലാപോ. അനത്ഥികാ ഗിരാ** നിപ്പയോജനം ഉമ്മത്താദിവചനം പലാപോ, പയോജനരഹിതോ ലാപോ **പലാപോ, പ**സദ്ദോ വിയോഗത്ഥജോതകോ.

ഗമനാഗമനാദിസമയേ ആദിമ്ഹി ഭാസനം പിയവചനം ആലാപോ, ആദിമ്ഹി ലാപോ **ആലാപോ, ആപുച്ഛാ**സദ്ദോപ്യത്ര. ദോസേന പതിട്ഠിതോ പരിദ്ദവോ പരിദേവനം അനുസോചനം അതിക്കമലാപോ വിലാപോ നാമ, വിവിധേന, വിവിധം വാ ലാപോ **വിലാപോ.** പരിദേവനം പരിദേവോ, സോ ഏവ **പരിദ്ദവോ, ദേവ** പരിദേവനേ.

൧൨൪. വിരുദ്ധം വചനം **വിരോധോത്തി.** വിരുദ്ധം പലാപോ **വിപ്പലാപോ.** സന്ദിസ്സതേതി സന്ദേസോ, സന്ദിസ്സമാനോ അത്ഥോ, തസ്സോത്തി. യായ സന്ദിട്ഠോ അത്ഥോ അഭിധീയതേ, സാ **സന്ദേസോത്തി വാചിക**മുച്ചതേ. **വച** സന്ദേസേ, സകത്ഥേ ണികോ, സന്ദിട്ഠത്ഥാ വാചാ ഏവ **വാചികമി**ച്ചത്ഥോ.

മിഥു അഞ്ഞമഞ്ഞം വിരോധരഹിതം വചനം **''സമ്ഭാസനം, സല്ലാപോ''**തി ച വുച്ചതി. യഥാ ഏകോ ബ്രൂതേ ''അജ്ജ സോഭനം നക്ഖത്ത''ന്തി, ഇതരോപ്യാഹ ''തഥേവാ''തി.

൧൨൫. നിട്ഠുരം വാക്യം കക്കസവചനം ഫരുസം നാമ, പരേ ജനേ ഉസ്സാപേതി ദാഹേതീതി പരുസം, തദേവ **പസ്സ ഫ**കാരം കത്വാ **ഫരുസം.** അസവനീയത്താ ന ഇച്ഛിതബ്ബന്തി **നിട്ഠുരം,** ഉരോ, യഥാ ''നാഗോ''തി. ദ്വയം കണ്ണസുഖവചനേ. മനം ആ ഭുസം ഞാപേതി തോസേതീതി **മനുഞ്ഞം, ഞാ**

പരിമാണതോസനനിസാനേസു, അസ്സുകാരോ. ഹദയം മനം ഗച്ഛതി പവിസതീതി **ഹദയങ്ഗമം.**

സംകുലാദിദ്വയം **പുബ്ബാപരവിരോധിനി** പുബ്ബാപരവിരുദ്ധേ വാക്യേ, യഥാ -

യാവജീവമഹം മോനീ, ബ്രഹ്മചാരീ ച മേ പിതാ;
മാതാ ച മമ വഞ്ഝാസി, അപുത്തോ ച പിതാമഹോ.

സംകുലന്തി ജളീഭവന്ത്യനേനാതി **സംകുലം.** കിലിസ്സന്തേ എത്ഥാതി **കിലിട്ഠം.**

൧൨൩. സമുദായത്ഥരഹിതം ദസദാളിമാദിവാക്യം [ദസ ദാഠിമാനി ഛളപൂപാ കുണ്ഡ' മജാജിനം പലാലപിണ്ഡാ (ന്യായഭാസ്സ ൫.൨.൧൦ മോഗ്ഗല്ലാനപഞ്ചികാടീകാ ൧.൧)] അസമ്ബദ്ധത്താ അബദ്ധമിതി **കിത്തിതം** കഥിതം, ന ബജ്ഝതേ ഹദയമത്രാതി **അബദ്ധം,** തോ.

നത്ഥി തഥം സച്ചമത്രാതി **വിതഥം.** ഫരുസാദയോ വിതഥസദ്ദം യാവ തിലിങ്ഗികാ.

൧൨൭. പജ്ജദ്ധം സച്ചവചനേ. **സമ്മാ**സദ്ദോയം അബ്യയം, സബ്ബലിങ്ഗവിഭത്തിവചനേസു ച സമാനോ. ന വിതഥം **അവിതഥം.** സന്തേസു സാധൂസു ഭവം **സച്ചം. സത** സാതച്ചേ വാ, വജാദിനാ യോ, സച്ചം. **തഥ**സദ്ദോ ഭൂതപരിയായോ, "തഥേന മഗ്ഗേന യഥാത്ഥഭാജിനാ"തി [തഥാഗതാ ജിനാതി (ക॰)] പയോഗോ. തഥേ സാധു **തച്ഛം,** സാധ്വത്ഥേ **യോ. യഥാതഥ**സദ്ദാപി ച സച്ചത്ഥാ അലിങ്ഗാ. **തബ്ബന്താ** സച്ചവചനവന്തവാചകാ **സമ്മാ സച്ചം യഥാതഥം**സദ്ദവജ്ജിതാ സേസാ **അവിതഥാ**ദയോ തീസു ലിങ്ഗേസു വത്തന്തി. **സച്ചം**സദ്ദോ തു അലിങ്ഗോ. **അമരകോസേ** പന **സമ്മാ സച്ച**സദ്ദാനമ്പി തബ്ബതി തിലിങ്ഗത്തം വുത്തം, യഥാ - സച്ചം തച്ഛം രിതം സമ്മാ, അമൂനി തീസു തബ്ബതി [അമര ൩.൨൨]. യഥാ - സച്ചോ ബ്രാഹ്മണോ, സച്ചാ നാരീ, സച്ചം വിപ്പകുലം. ഇധ പന സബ്ബലിങ്ഗവചനവിഭത്തീസു രൂപഭേദാഭാവാ **സമ്മാ**സദ്ദസ്സ അബ്യയത്തം, തിലിങ്ഗേസ്വപി രൂപഭേദാഭാവാ **സച്ചം**സദ്ദസ്സ അലിങ്ഗത്തഞ്ച വുത്തം. യഥാ - സമ്മാ വാചാ, സമ്മാ വോഹാരോ, സമ്മാ വചനം. സച്ചം ബ്രാഹ്മണോ, സച്ചം നാരീ, സച്ചം വിപ്പകുലം. **മിച്ഛാമുസാ**സദ്ദാ പന സബ്ബത്രാപി അബ്യയമേവ ഭവന്തി. യഥാ - മിച്ഛാ വാചാ, മിച്ഛാ വോഹാരോ, മിച്ഛാ വചനം. മുസാ വാചാ, മുസാ വോഹാരോ, മുസാ വചനം.

൧൨൮. സോളസ സദ്ദമത്തപരിയായേ ദസ്സേതും ഉപജാതിം **"രവോ"**ഇച്ചാദിമാഹ. രുയതേ സദ്ദായതേതി **രവോ, രു** സദ്ദേ. നദനം നാദോ, നിരത്ഥോ നാദോ **നിനാദോ, നദ** അബ്യത്തസദ്ദേ. എവം **നിനദോ,** രസ്സത്തമേവ വിസേസോ. സപ്പതി ഉച്ചാരീയതീതി **സദ്ദോ. ഘുസ** സദ്ദേ, പാതുഭാവോ ഘോസോ **നിഗ്ഘോസോ.** നദനം **നാദോ. ധന** സദ്ദേ, ധനീയതീതി **ധനി.** നിഗ്ഘോസോ ച നാദോ ച ധനി ച **നിഗ്ഘോസനാദധനയോ.** രവോ എവ **രാവോ. ആരാവോ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. തഥാ **സംരാവവിരാവആരവാ.** ഘുസനം **ഘോസോ.** ആരാവോ ച സംരാവോ ച വിരാവോ ച ഘോസോ ച ആരവോ ചാതി ദ്വന്ദോ. **സു** സവനേ, സുയ്യതേതി **സുതി.** സരതി സുയ്യമാനതം ഗച്ഛതീതി **സരോ.** നിസ്സനതി എതേനാതി **നിസ്സനോ, സന** സമ്ഭത്തിയം നിപുബ്ബോ. സരോ ച നിസ്സനോ ചാതി ദ്വന്ദോ.

൧൨൬. വിസജ്ജീയതേ ന ലഗ്ഗീയതേ സേമ്ഹാദീഹീതി **വിസട്ഠോ.** മനിതബ്ബന്തി **മഞ്ജു,** ജു, **മന** ഞാണേ, സുണന്താനം വാ മനം രഞ്ജേതീതി **മഞ്ജു,** ഉ, **ന** രലോപോ. സുഖേനേവ വിജാനിതബ്ബത്താ **വിഞ്ഞേയ്യോ.** ഹിതസുഖനിപ്ഫാദനതോ സോതബ്ബോതി **സവനീയോ.** ബഹിദ്ധാപരിസാ അങ്ഗുലിമത്തമ്പി ന വിസരതി ന ഗച്ഛതീതി **അവിസാരീ** , തസ്സീലത്ഥേ ണീ, വിവിധേന വാ ന സരതീതി **അവിസാരീ,** ഛിന്നസ്സരാനം വിയ ഭേധാ ന ഹോതീത്യത്ഥോ. വിന്ദ്യതേ ലബ്ഭതേതി **ബിന്ദു, വസ്സ ബോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, ഉ ച, വട്ടത്താ വാ **ബിന്ദു,** ഇമസ്മിം പക്ഖേ **പബ്ബജ്ജാ**ദിനാ രൂപസിദ്ധി. പഞ്ചന്നം ഠാനഗതീനം ദൂരട്ഠാനതോ ജാതത്താ **ഗമ്ഭീരോ.** പുനപ്പുനം നാദോ നിന്നാദോ, ക്രിയാഭിക്ഖണത്തത്താ ദ്വിത്തം, **അസ്സ ഇ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, സോ ഏത്ഥ അത്ഥീതി **നിന്നാദീ.** ഇച്ചേവം ഭഗവതോ അട്ഠങ്ഗികോ സരോ ഹോതി.

൧൨൭. ഖഗ്ഗാദീനം തിരച്ഛാനഗതാനം രുതം വസ്സിതന്ത്യുച്ചതേ. **രു** സദ്ദേ, **രുതം. വസ്സ** സദ്ദേ, വസ്സനം രവനം **വസ്സിതം.**

കോലാഹലാദിദ്വയം ബഹൂഹി സമ്ഭൂയ കതേ അബ്യത്തസദ്ദേ. **കുല** സങ്ഘാതേ [സങ്ഖ്യാനേ (ക॰)], കോലനം കോലോ, ഏകീഭാവോ, തം ആഹലതി വിന്ദതീതി **കോലാഹലോ.** കരോതി ഹിംസതി മധുരന്തി കലോ, തം ഹലതീതി **കലഹലോ. ഹല** വിലേഖനേ.

തികം ഗായനേ. **ഗേ** സദ്ദേ, ഗേതബ്ബം **ഗീതം ഗാനം ഗീതികാ** ച. സബ്ബത്ര ഭാവസാധനം.

൧൨൮. തന്തികണ്ഠോട്ഠിതാ [അമര ൭.൧] ഉസഭാദയോ സത്ത സരാ. ഛജ്ജാദയോ തയോ **ഗാമാ** സമൂഹാത്യത്ഥോ. വുത്തഞ്ച ''ഗാമോ നാമ സരസമൂഹസ്സ സന്ധാന''ന്തി. മനുസ്സലോകവാദനവിധിനാ ഏകേകസ്സ സരസ്സ വസേന തയോ തയോ മുച്ഛനാ കത്വാ ഏകവീസതി മുച്ഛനാ, ദേവലോകവാദനവിധിനാ പന സമപഞ്ഞാസ മുച്ഛനാ വദന്തി. തത്ഥ ഹി ഏകേകസ്സ സരസ്സ വസേന സത്ത സത്ത മുച്ഛനാ, അന്തസരസ്സ ച ഏകാതി സമപഞ്ഞാസ മുച്ഛനാ ആഗതാ, തേനേവ **സക്കപഞ്ഹസുത്തസംവണ്ണനായം** ''സമപഞ്ഞാസ മുച്ഛനാ മുച്ഛിത്വാ''തി [ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൪൬] പഞ്ചസിഖസ്സ വീണാവാദനം ദസ്സേന്തേന വുത്തം. **മുച്ഛ** മോഹസമുസ്സയേസു, യു, **മുച്ഛനാ.** യഥാ കമേന വീണാ വാദിതും സക്കാ, ഏവം സജ്ജനാഹി മുച്ഛനട്ഠാനാനി ഏകൂനപഞ്ഞാസാത്യത്ഥോ. ഏകേകസ്സ സരസ്സ സത്ത സത്ത ഠാനാനി. യതോ സരസ്സ മന്ദതാരവവത്ഥാനം ഹോതി, തേന ഏകൂനപഞ്ഞാസ ഠാനാനി. ഇച്ചേതം **സരമണ്ഡലം** സരസമൂഹോ.

൧൨൯. സരാദീനം നാമസരൂപപ്പഭേദം ദസ്സേതുമാഹ **''ഉസഭോ''**ച്ചാദി. **ഇസ** ഗതിയം. ഇസതി ചിത്തം പവിസതീതി **ഉസഭോ,** അഭോ, ഇസ്സു ച. **''ഉസ** ദാഹേ''തി വാ ധാത്വത്ഥോ. യസ്മാ പന സോ സരോ ഉസഭോ വിയ നദതി, തസ്മാ **ഉസഭോ**തി വുച്ചതി. ധീമന്തേഹി ഗീയതേതി **ധേവതോ,** വണ്ണവികാരോ, വത്തം.

> നാസം കണ്ഠമുരോ താലും,
> ജിവ്ഹം ദന്തേ ച നിസ്സിതോ;
> ഛധാ സഞ്ജായതേ യസ്മാ,

തസ്മാ ഛജ്ജോ സ ഉച്ചതേ [ചിന്താമണിടീകാ ൭.൧].

ഗന്ധം ലേസം അരതീതി ഗന്ധരോ, രസ്സസ്സ ദീഘത്തേ ഗന്ധാരോ ചേത്യഞ്ഞേ [അഞ്ഞേസമപീതി (പാണിനി ൬.൧൬൭) ദീഘോ (ചിന്താമണിടീകാ ൭.൧)], ഗന്ധാരാ നാമ ജനപദാ, തേഹ്യയം ഗീയതേതി **ഗന്ധാരോ,** ണോ. മജ്ഝേ ലയവിസേസേ ഭവോ **മജ്ഝിമോ.** പഞ്ചന്നമ്പി ധേവതാദീനം പൂരണോ **പഞ്ചമോ,** (പഞ്ചന്നം വാ മഹാഭൂതാനം പൂരണോ **പഞ്ചമോ.**) [( ) ഏത്ഥന്തരേ പാഠോ അധികോ വിയ ദിസ്സതി] നിസ്സേസതോ സീദന്തി സരാ യസ്മിന്തി [യസ്മാതി (ക॰) - സദതോ അധികരണേ ഘഒ (ചിന്താമണിടീകാ ൭.൧)], ണോ. "നിസീദന്തി സരാ യസ്മിം, നിസാദോ തേന ഹേതുനാ"തി ഹി വുത്തം. ഏതേ സത്ത സരാതി **ഗദിതാ** കഥിതാ.

൧൩൬-൧൩൭. ഉസഭാദയോ യേ നദന്തി, തേ ദസ്സേതുമാഹ **"നദന്തി"**ച്ചാദി. ഉസഭം നാമ സരം ഗാവോ നദന്തി. തഥാ ധേവതം **തുരങ്ഗാ** അസ്സാ, ഛജ്ജം **മയൂരാ** സിഖണ്ഡിനോ, ഗന്ധാരം അജാ, മജ്ഝിമം **കോഞ്ചാ** സകുണവിസേസാ, പഞ്ചമം **പരപുട്ഠാദീ** കോകിലാദയോ, നിസാദം **വാരണാ** ഹത്ഥിനോ നദന്തി. വുത്തഞ്ച **നാരദമുനിനാ** -

> "ഛജ്ജം നദതി മയൂരോ, ഗാവോ നദന്തി ഉസഭം;
> അജോ രോതി ച [അജാവികാ തു (ക॰)] ഗന്ധാരം, കോഞ്ചാ നദന്തി മജ്ഝിമം.
>
> പുപ്ഫസാധാരണേ കാലേ, കോകിലോ രോതി പഞ്ചമം;
> അസ്സോ തു ധേവതം രോതി, നിസാദം രോതി കുഞ്ജരോ"തി.

മയൂരാദയോപി സബ്ബേ ഇമേ സത്താ സമദാ [സന്തോ (ക॰) ഏതേ ച സമദാ പഞ്ചമം ഗായന്തി (ചിന്താമണിടീകാ ൭.൧)] പഞ്ചമം നദന്തി.

ഛജ്ജോ ഗാമോ, മജ്ഝിമോ ഗാമോ, സാധാരണോ ഗാമോതി തയോ ഗാമാ. തത്ര വീണാദണ്ഡം വിഭാഗം കത്വാ അധോഭാഗസ്സ "ഛജ്ജഗാമോ"തി സഞ്ഞാ, മജ്ഝഭാഗസ്സ "മജ്ഝിമഗാമോ"തി, ഉപരിഭാഗസ്സ "സാധാരണഗാമോ"തി സഞ്ഞാ. കിം പന ഗാമഭേദേ കാരണം? യസ്മാ ഏകസ്സേവ സരസ്സ ഗാമന്തരേ ഭേദോ, തംഭേദേ ഗാമാനമ്പിഭേദോ. **മാഘടീകായം** പന സാധാരണഗാമട്ഠാനേ ഗന്ധാരഗാമോ കഥിതോ, ഏകേകസ്മിഞ്ച ഗാമേ സത്ത സത്ത മുച്ഛനാ. ഇധ പന ഉസഭാദീസു സത്തസു സരേസു പച്ചേകം തിസ്സോ തിസ്സോ മുച്ഛനാ കഥിതാ. കിംകാരണാ? ഇധ മനുസ്സലോകവാദനവിധിനാ, തത്ഥ ച ദേവലോകവാദനവിധിനാ കഥിതത്താ തഥേവ ഠാനാനി സത്ത സത്തേവ ലബ്ഭരേതി. യഥാ ഉസഭാദീസു തേസു യഥാവുത്തേസു സരേസു പച്ചേകം ഏകേകസ്മിം സരേ തിസ്സോ തിസ്സോ മുച്ഛനാ സിയും, തഥേവ ഠാനാനിപി സത്ത സത്തേവ ലബ്ഭരേത്യത്ഥോ.

൧൩൮. സരാനം ഗാമേസു ഭിന്നസുതിത്തം ദസ്സേതുമാഹ **"തിസ്സോ"**ഇച്ചാദി. ഉസഭസ്സ സരസ്സ താരകലമന്ദവസേന തിസ്സോ സുതിയോ. ധേവതസ്സ സരസ്സ താര മന്ദവസേന ദുവേ. ഛജ്ജസ്സ താരകല മന്ദ കാകലീവസേന ചതസ്സോ. ഗന്ധാരസ്സ ച തഥാ. മജ്ഝിമസ്സ താരകല കാകലീവസേന തിസ്സോ. പഞ്ചമസ്സ കല കാകലീവസേന ദുവേ. നിസാദസ്സ താരാദിവസേന ചതസ്സോ സുതിയോ. ഇച്ചേവം

സത്തസു സരേസു കമതോ സമ്പിണ്ഡിതാ ദ്വാവീസതി സുതിയോ സിയും. **മാഘടീകായം** പന അഞ്ഞഥാ സുതിഭേദോ വുത്തോ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

> “ചതുസ്സുതി സുവിഞ്ഞേയ്യോ, മജ്ഝിമോ മജ്ജിമട്ഠിതോ;
> ദ്വിസ്സുതി ചാപി ഗന്ധാരോ, തിസ്സുതി ഉസഭോ തഥാ.
>
> ഛജ്ജോ ചതുസ്സുതി ഞേയ്യോ, നിസാദോ ദ്വിസ്സുതീ തഥാ;
> ചതുസ്സുതി ധേവതോ തു, പഞ്ചമോ തിസ്സുതീ മതോ”തി.

സബ്ബമേതം **നാടകസത്ഥതോ** ഗഹേതബ്ബം.

൧൩൭. **“ഉച്ചതരേ”**ത്യാദിനാ സുതിഭേദേ സരൂപതോ ദസ്സേതി. **ഉച്ചതരേ രവേ** അത്യുച്ചധനിമ്ഹി താരോ, താരയതി ബോധയതീതി **താരോ. അബ്യത്തേ** അബ്യത്തക്ഖരേ **മധുരേ** സുതിസുഖേ കലോ, **കല** മദേ. ഗമ്ഭീരേ ധനിമ്ഹി മന്ദോ. **മദി** ഥുതിമോദമദമോഹസുപനഗതീസു. മന്ദയതേ ബുജ്ഝതേനേനാതി **മന്ദോ.**

താരാദയോ തയോ വാച്ചലിങ്ഗത്താ തീസു. താരോ ധനി, താരാ വാണീ, താരം രുതം ഇച്ചാദി. അബ്യത്തമധുരസദ്ദോ **കലോ.** തത്ര കലേ സുഖുമേ **കാകലീ**സദ്ദോ, **ഈപച്ചയന്തോ,** ഈസം കലാ വാണീ **കാകലീ** നാമ, **കാ**സദ്ദോയമീസത്ഥോ. **ക്രിയാദിസമതാ**തി ഗീതവാദിതപാദന്യാസാദിക്രിയാനം, കാലസ്സ ച സമത്തം ലയോ നാമ, **ലയ** സാമ്യഗതീസു, ആധാരേ **അ**പച്ചയോ, സബ്ബാഭിനയാനമ്പി സാമ്യം ലയോതി കേചി.

൧൩൮. ദ്വയം വീണായം. **വി** ജനനേ, തോ, ഈണത്തം, **വീണ** വേഠനേതി വാ ധാതു, ആ, വീണാ. **വല്ല** സംവരണേ, വല്ലതേ ധനിവിസേസം, ണ്വു, **വല്ലകീ,** നദാദി. വിപഞ്ചീതിപി വീണായ നാമം. വിപഞ്ചയതീതി **വിപഞ്ചീ** [വിപഞ്ചയതി വിത്ഥാരയതിസദ്ദം (ചിന്താമണിടീകാ ൭.൩)], നദാദി.

സാ വീണാ **സത്തതന്തീ** സത്തഹി തന്തീഹി വിസിട്ഠാ പരിവാദിനീ നാമ, പരിതോ വദതീതി **പരിവാദിനീ,** ഇനീ. വീണാദയോ ചത്താരോപി വീണാസാമഞ്ഞവാചകാ ഇച്ചേകേ, തേസം മതേ **സാസദ്ദസ്സ** ചതുന്നമ്പി ഇത്ഥിലിങ്ഗത്ഥദീപകതാ വിഞ്ഞേയ്യാ, തഥാപി **അമരകോസേന** [അമര ൭.൩] വിരുജ്ഝനതോ തേസം മതം ന ഗഹേതബ്ബം.

കട്ഠാദീഹി ദോണിസണ്ഠാനേന കതം വജ്ജഭണ്ഡം വീണായ പോക്ഖരോ നാമ, പോസേതി വഡ്ഢേതി സദ്ദേതി **പോക്ഖരോ,** ഖരോ, വുദ്ധി, വണ്ണവികാരോ ച. **ദു** ഗമനേ, ണി, **ദോണി.** കകുഭോ, പസേവകോതിപി പോക്ഖരസ്സ നാമാനി. കം വാതം കുഭതി ബന്ധതീതി **കകുഭോ.** പസിബ്ബന്തി തമിതി **പസേവകോ.**

ദ്വയം പോക്ഖരവേഠകേ ചമ്മനി. വീണാഭാവം ഉപഗച്ഛതി യേനാതി **ഉപവീണോ.** വേഠതി പോക്ഖരന്തി **വേഠകോ,** ണ്വു.

൧൩൯. ആതതാദിപഞ്ചകം പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസ്സ നാമാനി.

൧൪൭. **ചമ്മാവനദ്ധേസു** ചമ്മേന ബന്ധനീയേസു ഭേരിയാദീസു മജ്ഝേ **തലേകേകയുതം** ഏകേകേന തലേന യുത്തം കുമ്ഭഥുണദദ്ദരികാദികം തൂരിയം ആതതം നാമ, ആതനോതീതി **ആതതം, തനു** വിത്ഥാരേ. മഹതീആദിവീണാവിസേസോപി ["മഹതീ"തി നാരദസ്സ വീണാ (സദ്ദകപ്പദ്ദുമേ)] ആതതമേവാതി "ചമ്മാവനദ്ധേസൂ"തി വിസേസനം കതം. കുമ്ഭസണ്ഠാനത്താ കുമ്ഭോ ച തം ഥുനനഗരസമ്ഭൂതത്താ ഥുനഞ്ചേതി കുമ്ഭഥുനം. തദേവ **കുമ്ഭഥുണം,** അഥ വാ **ഥു** അഭിത്ഥവേ, കമ്മനി ണോ. കുമ്ഭോ ച സോ ഥുണോ ചേതി **കുമ്ഭഥുണോ, ഥുണ** പൂരണേതി വാ ധാത്വത്ഥോ. **ദര** വിദാരണദാഹേസു, ദ്വേഭാവോ, **കാപുബ്ബസ്സികാരോ** ച, ദദ്ദരസദ്ദം കരോതീതി വാ **ദദ്ദരികാ.**

൧൪൮. ഉഭയതലം മുരജാദികം തൂരിയം വിതതം നാമ, വിസേസേന സദ്ദം തനോതീതി **വിതതം, സബ്ബവിനദ്ധം** സബ്ബപസ്സേസു, പുബ്ബപച്ഛാഭാഗേസു ച പരിയോനദ്ധം പണവാദികം, **ആദി**നാ ചതുരസ്സആലമ്ബരഗോമുഖീആദയോ ആതതവിതതം നാമ, "ചമ്മപരിയോനദ്ധം ഹുത്വാ തന്തിബദ്ധം ആതതവിതത"ന്തി ഹി വുത്തം. **പണ** ബ്യവഹാരഥുതീസു, പണീയതീതി **പണവോ,** അവോ.

൧൪൯. വംസസങ്ഖാദികം സുസിരം നാമ, രന്ധം സുസിരം, തംയോഗാ **സുസിരം. വന, സന** സമ്ഭത്തിയം, **സോ, വംസോ. സമ** ഉപസമഖേദേസു, ഖോ, **സങ്ഖോ.** സമ്മതാളാദികം അച്ചന്തം പീളനതോ, അനലസംയോഗതോ വാ ദ്രവീഭൂതം പുന ഘനായതേതി **ഘനാ**ഖ്യം. **ഹന** ഹിംസായം, കമ്മനി ണോ, **ഹസ്സ ഘോ.** ഘനഭാവേന സമം ഭവതീതി **സമ്മം,** ദണ്ഡാദീഹി താളിതബ്ബതോ **താളം, തള** താളനേ, സമ്മഞ്ച തം താളഞ്ചേതി **സമ്മതാളം. ആദി**നാ കംസതാളസിലാതാളാദീനം ഗഹണം. തത്ഥ **സമ്മതാളം** നാമ കട്ഠമയതാളം. **കംസതാളം** നാമ ലോഹമയം. സിലായ ച അയോപട്ടേന ച വാദനതാളം **സിലാതാളം.**

ചതുക്കം ആതതാദീനം നാമം. ആ സമന്തതോ തുജ്ജതേ താളീയതേതി **ആതോജ്ജം.** വംസാദികേപി മുഖവായുനാ ആതോജ്ജനമത്ഥേവ. വാദയന്തി ധനയന്തി തന്തി **വാദിത്തം വാദിതഞ്ച,** ഇത്തോ, തോ ച. വാദയന്തി തന്തി **വജ്ജം,** യോ.

൧൫൦. ദ്വയം ഭേരിയം. ഭായന്തി സത്തുജനാ ഏതേനാതി **ഭേരി,** രി. **ഉഭ** പൂരണേ, ഉഭനം ഉഭി. "ദുന്ദ"ഇതി സദ്ദേന ഉഭി യത്ര സ **ദുന്ദുഭി.** പുമിത്ഥിയമേതേ ദ്വേ [സേരീ ഥീ, ദുന്ദുഭി പുമാ (അമര ൭.൬)]. ദ്വയം മുദിങ്ഗേ. മുദം മോദം ഇങ്ഗതി ഗച്ഛതി യേനാതി **മുദിങ്ഗോ.** മുരാ അസുരാ ജാതോ **മുരജോ.**

അസ്സ മുരജസ്സ **ഭേദാ** വിസേസാ ആലിങ്ഗങ്ക്യോദ്ധകാ ഭവന്തി. വുത്തഞ്ച -

"ഹരിതക്യാകതി ത്വങ്ക്യോ,
യവമജ്ഝോ തഥോ'ദ്ധകോ;
ആലിങ്ഗ്യോ ചേവ ഗോപുച്ഛോ,
ആകത്യാ സമ്പകിത്തിതോ"തി [ചിന്താമണിടീകായമ്പി].

ആലിങ്ഗ്യതേതി **ആലിങ്ഗോ,** ണോ. ഉച്ഛങ്കേ ഭവോ **അങ്ക്യോ.** ഉദ്ധം കത്വാ ഏകേന മുഖേന വാദനതോ ഉദ്ധോ സന്തോ കായതി സദ്ദായതീതി **ഉദ്ധകോ,**

ഉദ്ധസദ്ദോയം തിലിങ്ഗികോ. ഉഗ്ഗച്ഛതീതി **ഉദ്ധോ,** തോ, **ഗമിസ്സ ദോ,** നേരുത്തോ. യോ തു **ഉപരി**പരിയായോ **ഉദ്ധം**സദ്ദോ, സോ അബ്യയമേവ.

തിണവാദീനി ചത്താരി പണവസ്സ നാമാനി. **തനു** വിത്ഥാരേ, അവോ, അസ്സ **ഇ**ത്തം, **ണ**ത്തഞ്ച, **തിണവോ. മാ** മാനേ സദ്ദേ ച, "ഡിണ്ഡി"ഇതി മായതേ സദ്ദായതേതി **ഡിണ്ഡിമോ,** ണോ.

൧൪൦. "ആലമ്ബ"ഇതി സദ്ദായതേതി **ആലമ്ബരോ.** "ആലമ്ബരോ തൂരിയരവേ, ഗജേന്ദാനഞ്ച ഗജ്ജിതേ"തി [അമര ൨൩.൧൩൭] ഹി **അമരകോസ നാനത്ഥസങ്ഗഹേസു.**

വീണാദീനം വാദനകട്ഠകുടിലാദികം കോണോ, കുണ്യതേ സദ്ദായതേനേനാതി **കോണോ,** ണോ. "ദദ്ദ"ഇതി സദ്ദം കരോതീതി **ദദ്ദരി,** ദദ്ദതി വാ സദ്ദവിസേസേന പരിണമതീതി **ദദ്ദരി,** രി. "പട"ഇതി സദ്ദം ജഹാതീതി **പടഹോ,** പടം ഹന്തീതി വാ **പടഹോ. ഹന** ഹിംസാഗതീസു, ക്വി. അപരേ **മദ്ദലാ**ദയോ ഭേരിപ്പഭേദാ . "മദ്ദ"ഇതി സദ്ദം ലാതീതി **മദ്ദലാ, ലാ** ആദാനേ, അ. "മന്ദലാ"തിപി പാഠോ, മന്ദം സദ്ദം ലാതീതി **മന്ദലാ. ആദി**നാ ഡമരുആദയോപി ഭേരിപ്പഭേദാ വിഞ്ഞേയ്യാ.

൧൪൧. ജനപ്പിയേ ജനേഹി പിയായിതബ്ബേ വിമദ്ദോട്ഠേ വിലേപനകുങ്കുമാദീനം, നാനാഗന്ധദബ്ബാനഞ്ച വിമദ്ദനോബ്ഭൂതേ **പരിമലോ** ഭവേ, പരിമജ്ജതി പവത്തയത്യാസയന്തി, അ, നേരുത്തോ, **മല, മല്ല** ധാരണേ വാ. പരിമല്യതേ ധാരീയതേതി, ണോ. **വിമദ്ദ**ഗ്ഗഹണേന വാപികൂപാദിനോ [വിമദ്ദഗന്ധാദിനോ (കം॰)] നിരാസോ, **ജന**ഗ്ഗഹണേന മക്ഖികാദിനോ. **സോ** പരിമലോ ഗന്ധോ **ദൂരഗാമീ** അതിനിഹാരീ അതിദൂരപാതീ ആമോദോ വുച്ചതേ, ആമോദന്തേ അനേന, ണോ. ഇതോ പരം **ഇട്ഠഗന്ധാ**ദയോ **വിസ്സ**സദ്ദപരിയന്താ **തീസു** ലിങ്ഗേസു വത്തന്തേ.

൧൪൨. ചതുക്കം ഇട്ഠഗന്ധേ. ഇട്ഠോ ഗന്ധോ **ഇട്ഠഗന്ധോ,** അഥ വാ ഇട്ഠോ ഗന്ധോ അസ്സ **ഇട്ഠഗന്ധോ.** സുട്ഠു രഭന്തി തുസ്സന്ത്യനേനാതി **സുരഭി,** ഇ. സുന്ദരോ ഗന്ധോ അസ്സ **സുഗന്ധോ, സുഗന്ധി** ച, അന്തസ്സികാരാദേസോ.

ദ്വയം ദുഗ്ഗന്ധേ. പൂതി ഗന്ധോ അസ്സ, പുബ്ബേ വിയ ഇകാരാദേസോ, കമ്മധാരയസമാസം അസ്സത്ഥ്യത്ഥേപി കത്തുമിച്ഛന്തി, പക്രിയാലാഘവത്ഥം ബഹുബ്ബീഹിയേവ ന്യായോതി. ദുട്ഠു ഗന്ധോ അസ്സാതി **ദുഗ്ഗന്ധോ,** തേന വുത്തം **കച്ചായനേന** - "കമ്മധാരയമന്തത്ഥിയേഹി ബഹുബ്ബീഹി ലഘുതരോ"തി. അഞ്ഞേ തു ലാഘവ'മനാദരമാനാ ഇച്ഛന്തേവ മന്തത്ഥിയം. ദുവിധോ വാ വാച്ചധമ്മോ ലഹു ഗരു ച, തത്ര ബഹുബ്ബീഹിനാ ലഹു, കമ്മധാരയമന്തത്ഥിയേനഗരു. കിഞ്ച ബഹുബ്ബീഹിനാ അതിസായനാദ്യത്ഥോ ന ഗമ്യതേതി അവസ്സം തപ്പടിപാദനായ കമ്മധാരയപുബ്ബകോ മന്തത്ഥിയേവ ദട്ഠബ്ബോ.

ദ്വയം ചിതാധൂമാദിഗന്ധേ. **വിസ** വിപ്പയോഗേ, **സോ.** ആമസ്സ വസാദിവത്ഥുനോ ഗന്ധോ തംയോഗാ, ഇ, **യം**സദ്ദോ തസ്സ നപുംസകത്തദീപകോ.

൧൪൩. കുങ്കുമാദയോ ചത്താരോ ചതുജ്ജാതിഗന്ധോ നാമ. **കുക, വക** ആദാനേ, ഉമോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച, **കുങ്കുമം,** ലോഹിതചന്ദനം, യം "കസ്മീരജ"ന്തി വുച്ചതി, **കമിസ്സ** വാ **കുങ്കാ**ദേസോ, **കുങ്കുമം. യു** മിസ്സനേ, യു, യവനം, തസ്സ പുപ്ഫം **യവനപുപ്ഫം,** ദേവകുസുമം, യവനദേസേ ജാതം

പുപ്ഫന്തി വാ **യവനപുപ്ഫം.** യം ''ലവങ്ഗ''ന്തിപി വുച്ചതി, യം പുപ്ഫം നുഹീപുപ്ഫസമാനം. **തഗി** ഗത്യത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, അരോ, **തഗരം,** കുടിലം. തരുതോ ജാതോ **തുരുക്ഖോ,** ഖോ, **ഉത്തഞ്ച,** സല്ലകീദവോ ഹി ''തുരുക്ഖോ''തി വുത്തോ.

൧൪൭. പഞ്ജേന ഛരസാനം നാമാനി. കം പാനീയം സേവതേതി **കസാവോ,** അവോ, അഥ വാ കം സവാപേതീതി **കസാവോ സു** സവനേ. തുവരോപി കസായോപി **കസാവപ**രിയായോ. **തിജ** നിസാനേ, തോ, തിത്തോ, കടു. **മധു** മാധുരിയം, തംയോഗാ **മധുരോ.** ലുനാതി ജളത്തന്തി **ലവണോ,** യു. **അമ്ബ**സദ്ദേ, അരോ, **ഇത്തം,** ലത്തഞ്ച. **കട** ഗതിയം, ണ്വു, **ഉത്തം.** ഇമേ ഛ രസാ നാമ വുച്ചന്തി. **തബ്ബതി** ദബ്ബേ **കസാവാ**ദിസദ്ദാ **തീസു** ലിങ്ഗേസു വത്തന്തി.

൧൪൮. ദ്വയം ഫോട്ഠബ്ബേ. ഫുസിതബ്ബോ **ഫസ്സോ, ഫോട്ഠബ്ബോ** ച, തബ്ബോ, **സസ്സ ടോ, തസ്സ ഠോ.** തികം വിസയിമ്ഹി. വിസയോ അസ്സ ഗയ്ഹട്ഠേനാത്ഥീതി **വിസയീ.** ഖതി ഗച്ഛതി വിസയേതി **അക്ഖം,** ഉസ്സത്തം ദ്വിത്തഞ്ച, നത്ഥി ഖം വേദനാ ഏത്ഥാതി വാ **അക്ഖം, ന** ഹി സുഖവേദനാദയോ സമ്പയോഗവസേന പഞ്ചസു ഇന്ദ്രിയേസു ഉപ്പജ്ജന്തി, ജവനാദീസു ഏവ പന ഉപ്പജ്ജന്തീതി തഥാ വുത്തം, മനിന്ദ്രിയേ തൂപചാരാ [മനിന്ദ്രിയേസുപചാരാ (കം॰)] അക്ഖം. ഇന്ദോ അത്താ, തസ്സ ലിങ്ഗം **ഇന്ദ്രിയം,** ഇയോ. നാ'നന്തരേന പയോജകം ചക്ഖാദയോ ബ്യാപാരയന്തേ, തസ്മാ അത്ഥി അത്താ ചക്ഖാദീനം പയോജകോതി ചക്ഖാദികം ലിങ്ഗമത്തനോ ഭവതീതി **നികായന്തരികാ.** സയം തിക്ഖമന്ദാദിഭാവേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം തിക്ഖമന്ദാദിഭാവസമ്ഭവതോ തേസു ഇന്ദതി പരമിസ്സരിയം കരോതീതി വാ **ഇന്ദ്രിയം.**

ഛക്കം നയനേ. നേതി അത്തനോ നിസ്സിതം പുഗ്ഗലന്തി **നയനം,** യു. **അസു** ബ്യാപനേ, അസതി വിസയേസു ബ്യാപീ വിയ ഭവതീതി **അക്ഖി, സസ്സ കോ,** അഥ വാ **അക്ഖ** ബ്യാപനദസ്സനേസു, അക്ഖതി വിസയേസു ബ്യാപീഭവതി, അക്ഖതി വാ പസ്സതി ഏതേനാതി അക്ഖി. നേതീതി **നേത്തം.** ലോചതി പസ്സതി ഏതേനാതി **ലോചനം. അച്ഛ** ദസ്സനബ്യാപനേസു, ഇ, **അച്ഛി.** ചക്ഖതി അസ്സാദേതി രൂപന്തി **ചക്ഖു,** ഉ, ചക്ഖതി പസ്സതീതി വാ **ചക്ഖു.**

൧൪൯. പഞ്ചകം സോതേ. സുണാതി ഏതേനാതി **സോതം.** സദ്ദോ ഗയ്ഹതേ അനേനാതി **സദ്ദഗ്ഗഹോ. കര** കരണേ, ണോ, **കണ്ണോ,** കണ്ണതി സുണാതി ഏതേനാതി വാ **കണ്ണോ, കണ്ണ** സവനേ. സുണാതി യേനാതി **സവനം, സുതി** ച, യു,തി ച.

ചതുക്കം ഘാനേ. നസന്തി ഏതായാതി **നത്ഥു,** ഥു, ആ, **നാസാ.** ണ്വു, **അക** ച **ഇകാരോ** ച **നാസികാ. ഘാ** ഗന്ധോപാദാനേ, ഘായതി ഗന്ധോപാദാനം കരോതീതി **ഘാനം,** യു, ഘായന്ത്യനേനാതി വാ **ഘാനം.**

ദ്വയം ജിവ്ഹായം. ജീവതി ഏതായാതി **ജിവ്ഹാ,** ഹോ, **ജീവ** പാണധാരണേ. ജീവിതനിമിത്തം രസോ ജീവിതം നാമ, തം അവ്ഹായതീതി വാ **ജിവ്ഹാ,** വണ്ണലോപോ. രസന്തി ഏതായാതി **രസനാ, രസ** അസ്സാദനേ, രസം ജാനാതീതി വാ **രസനാ, ഞാസ്സ നാ, നീ** നയേ വാ, അ.

൧൫൦. പജ്ജം സരീരേ. സരതി ഗച്ഛതി, സരന്തി വാ തം ഹിംസന്തീതി **സരീരം,** ഈരോ. **വപ** ബീജസന്താനേ. വപതി കുസലാകുസലബീജമേത്ഥാതി

വപു, ഉ. ഗച്ഛതി, ഗണ്ഹാതി വാ കുസലാകുസലമേതേനാതി **ഗത്തം, ഗമു** ഗതിയം, **ഗഹ** ഉപാദാനേ വാ. "അത്താ"തി അഭിധാനം, ബുദ്ധി ച ഭവന്തി ഏതസ്മാതി **അത്തഭാവോ.** വുണോതി സംവരതി ഏത്ഥാതി **ബോന്ദി, വു** സംവരണേ, ദി, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. വിവിധം ഗണ്ഹാതി ഏത്ഥാതി **വിഗ്ഗഹോ. ദിഹ** ഉപചയേ, ദിഹതി വഡ്ഢതി ഏത്ഥ കുസലാകുസലന്തി **ദേഹം.** അയം **ദേഹസദ്ദോ പുരിസേ** പുല്ലിങ്ഗേവത്തതി. കുച്ഛിതാനം ആയോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനന്തി **കായോ. തനു** വിത്ഥാരേ, ഉ, തനു, **തനുസദ്ദോയം** ഇത്ഥിയം. ഏത്ഥാപി **വാസദ്ദോ** സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. "അങ്ഗേനാങ്ഗം തനു ച തനുനാ ഗാള്ഹതത്തേന തത്തേ"ന്തി [ഉത്തരമേഘ ർവ] ഹി **മേഘദൂതേ** വുത്തം. കളേ രേതസി വരം **കളേവരം,** അലുത്തസമാസോയം.

൧൫൨-൧൫൪. ഛക്കം ചിത്തേ. ചിന്തേതീതി **ചിത്തം. ചേതോ ച,** നലോപോ. മനതി ജാനാതീതി **മനോ.** വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം,** യു. ഹരതി അത്തനോ ആധാരന്തി **ഹദയം,** യോ, **രസ്സ ദോ** ച. മനോ ഏവ **മാനസം,** സകത്ഥേ സണ.

ചുദ്ദസ ബുദ്ധാഖ്യസ്സ ഗുണസ്സ നാമാനി. ഝായതീതി **ധീ, ഝേ** ചിന്തായം, ഝസ്സ **ധോ,** നദാദി, **ധീ,** ധാരേതീതി വാ **ധീ,** ക്വി, നദാദി, ധീ , സങ്ഖാരേസു ധീകാരോ ജായതി ഏതായാതി വാ **ധീ,** നദാദി. പഞ്ഞായതേ ഏതായാതി **പഞ്ഞാ,** അ. ബുജ്ഝതേ തായാതി **ബുദ്ധി,**തി. **മേധ** ഹിം സാസങ്ഗമേസു, കരണേ അ, **മി** ഹിംസായം വാ, ധോ, **മേധാ.** മനതി ജാനാതീതി **മതി, മുതി** ച, **ഉ**ത്തം, മുനാതീതി വാ **മുതി, മുന** ഞാണേ,തി, മുതി. **ഭൂ** സത്തായം, രി, നദാദി, **ഭൂരീ,** ഭൂസങ്ഖാതേ അത്ഥേ രമതീതി വാ **ഭൂരീ,** ക്വി, നദാദി. മനതി ജാനാതീതി **മന്താ,** അന്ത, ആ. വിദതി ജാനാതീതി **വിജ്ജാ, പബ്ബജ്ജാ**ദിനാ സിദ്ധം. **യു** മിസ്സനേ. യമതി മിസ്സീഭവതി ഞേയ്യേസൂതി **യോനി.** പടിമുഖം ഭന്തി ഉപട്ഠഹന്തി ഞേയ്യാ ഏതേനാതി **പടിഭാനം,** യു. ന മുയ്ഹതി ഏതേനാതി **അമോഹോ.** വീമംസാ വിചയോ സമുപേക്ഖാ ഉപലദ്ധി പടിപത്തി ഉത്തിചേതനാദീനിപി ബുദ്ധിനാമാനി.

വിപസ്സനാദയോ **നേപക്കന്താ** പരിയായാ **പഞ്ഞാഭേദാ** പഞ്ഞാവിസേസാ. തത്ഥ വിവിധം അനിച്ചാദികം സങ്ഖാരേസു പസ്സതീതി **വിപസ്സനാ,** യു. സമ്മാദസ്സനലക്ഖണാ **സമ്മാദിട്ഠി,** സാ ദുവിധാ ലോകിയലോകുത്തരവസേന. തത്ഥ പുരിമാ ഛബ്ബിസുദ്ധിപ്പവത്തികാലേ, ഇതരാ ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധികാലേ ലബ്ഭതി. **ആദി**പരിയായേന **പഭുതി**നാ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയാദയോ ഗഹിതാ. തത്ഥ തത്ഥ കാരിയേസു വിചാരണാ. **മാന** വീമംസായം, സോ, ചിത്താഭോഗാദി. വിചാരയതേ ഏതായാതി **വിചാരണാ, ചര** സഞ്ചയേ, ചുരാദിഗണോ, യു. സമ്പജാനാതീതി സമ്പജാനോ, പുഗ്ഗലോ, ധമ്മസമൂഹോ വാ, **ഞാസ്സ ജാ,** തസ്സ ഭാവോ **സമ്പജഞ്ഞം, ന്യസ്സ ഞോ,** ദ്വിത്തം, തം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞാദിവസേന ചതുബ്ബിധം. നിസ്സേസതോ പാചേതി കുസലധമ്മേതി നിപകോ, ഞാണീ പുഗ്ഗലോ, തസ്സ ഭാവോ **നേപക്കം.** ദ്വയം വേദനായം. വേദയതീതി **വേദയിതം, വിദ** അനുഭവനേ, **ചുരാ**ദിത്താ ണയോ, തോ, **ഇ**കാരാഗമോ ച. വേദയതീതി **വേദനാ,** യു.

൧൫൫. പഞ്ചകം വിതക്കേ. **തക്ക** വിതക്കേ. തക്കേതി സമ്പയുത്തധമ്മേ ആരമ്മണം അഭിനിരോപേതീതി **തക്കോ. വിതക്കോ**തി ഉപസഗ്ഗമത്തമേവ വിസേസോ. സങ്കപ്പന്തി പഭവന്ത്യനേനാതി **സങ്കപ്പോ,** ണോ, **കപ്പ** വിതക്കേ, **കപ്പ** സാമത്ഥിയേ വാ, ഭൂവാദി, സങ്കപ്പയന്തി പഭവന്ത്യനേനാതി വാ **സങ്കപ്പോ, കപ്പ**

വിതക്കേ, ചുരാദി. **അപ** പാപുണനേ, അപ്പേതി സമ്പയുത്തധമ്മേ പാപേതി ആരമ്മണന്തി **അപ്പനാ,** യു, ആ. **ഊഹ** വിതക്കേ. ഊഹന്ത്യനേനാതി **ഊഹോ. തക്കഊഹ**സദ്ദാ ചേത്ഥ അജ്ഝാഹാരവാചകാപി ഭവന്തി, അജ്ഝാഹാരം നാമ ഊനപൂരണത്ഥമധികപ്പഭേദാഹരണം [മധികോപാദാനം (ചിന്താമണിടീകാ)]. ''അജ്ഝാഹാരോ തക്ക ഊഹാ''തി [അമര ൭.൩] ഹി **അമരകോസേ** വുത്തം. ദ്വയം ജീവിതിന്ദ്രിയേ. **അയ**ഇതി ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു. അയതി അദ്ധാനം ഗച്ഛതി യേനാതി **ആയു,** ണു, ഏതി ഏതേനാതി വാ **ആയു, ഇ** ഗതിമ്ഹി, ണു, ഇസ്സേ, ഏ അയ. ജീവന്തി അനേനാതി **ജീവിതം, ജീവ** പാണധാരണേ.

ചതുക്കം സമാധിമ്ഹി. നാനാലമ്ബണവിസാരണാഭാവതോ ഏകം അഗ്ഗം ആരമ്മണമേതസ്സാതി ഏകഗ്ഗം, ചിത്തം, **''അഗ്ഗ**സദ്ദോ ചേത്ഥ ആലമ്ബണവാചകോ''തി ഹി **സദ്ധമ്മടീകായം** വുത്തം, തസ്സ ഭാവോ **ഏകഗ്ഗതാ,** ഏകം വാ ആരമ്മണം അജതി ഗച്ഛതീതി ഏകഗ്ഗം, തസ്സ ഭാവോ **ഏകഗ്ഗതാ.** കാമച്ഛന്ദം സമേതീതി **സമഥോ,** ഥോ, **സമു** ഉപസമേ, ''സമാധി കാമച്ഛന്ദസ്സ പടിപക്ഖോ''തി [പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൬] ഹി വുത്തം. വിക്ഖിപനം നാനാരമ്മണപേരണം വിക്ഖേപോ, സോ നത്ഥി ഏത്ഥാതി **അവിക്ഖേപോ.** ഏകാരമ്മണേ സുട്ഠു ആധാനം **സമാധി,** സഞ്ഞായമി, നാനാലമ്ബണവിക്ഖേപപവസപ്പവത്തം അധിസങ്ഖാതം ചിത്തബ്യധം സമേതീതി വാ **സമാധി,** നേരുത്തോ.

൧൬൨. പഞ്ചേന വീരിയസ്സ നാമാനി. **ഉ** ദുക്ഖലാഭം, ഉദ്ധം വാ സഹതി ഖമതീതി **ഉസ്സാഹോ,** ണോ. **ആ** ഭുസോ കായം, ചിത്തഞ്ച താപേതീതി **ആതപ്പോ** [ആതാപോ (?) അഭിധാനപ്പദീപികാടീകാ ൧൧൩൭ ഗാഥായം പസ്സിതബ്ബം], **തപ** സന്താപേ. ലീനം ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി ഉക്ഖിപതീതി **പഗ്ഗഹോ.** അത്തനോ നിസ്സയം പരമത്ഥം ഗണ്ഹാപേതീതി വാ പഗ്ഗഹോ. **''പ**സദ്ദോ പരമത്ഥേപീ''തി ഹി **ഏകക്ഖരകോസേ** വുത്തം. വായമന്തി യേനാതി **വായാമോ, വായമ** ഉസ്സാഹനേ, അഥ വാ **വയ** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, വയതി സബ്ബകാലന്തി **വായാമോ,** അമോ, വായോ വിയ സദാ അമതി ഗച്ഛതീതി വാ **വായാമോ.** പരം പരം ഠാനം അക്കമതീതി **പരക്കമോ,** പരം പച്ചനീകഭൂതം കോസജ്ജം അക്കമതീതി വാ **പരക്കമോ.** പദഹതി യേനാതി **പധാനം,** യു. ദഹസ്സ **ധോ, ദഹ** ഭസ്മീകരണേ [പപുബ്ബധാധാതുനാ സാധേതബ്ബം മഞ്ഞേ]. വീരേ സാധു, വീരാനം വാ കമ്മം, വിധിനാ വാ ഈരയിതബ്ബം പവത്തേതബ്ബന്തി **വീരിയം, ഈര** ഗതിയം, ഈഹതി ഏതി വാ യായ സുഭാസുഭഫലന്തി **ഈഹാ, ഈഹ** ചേട്ഠായം, **ഇ** വാ ഗതിമ്ഹി, പച്ഛിമേ **ഹ**പച്ചയോ, ഉദ്ധം യന്തി യേനാതി **ഉയ്യാമോ,** അമോ. തിട്ഠതി ഏത്ഥ സുഭാസുഭഫലന്തി **ധിതി,**തി, **ഠാ** ഗതിനിവത്തിയം.

൧൬൩. പഞ്ചേന വുത്തപരിയായസ്സ വീരിയസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ദസ്സേതി. തചാദീനം തിണ്ണം **അവസിസ്സനം** അവസേസതാ മംസലോഹിതേഹി അവധിഭൂതേഹി, മംസലോഹിതാനം പന **സുസ്സനം** സുക്ഖതാ . ഏതാനി ചത്താരി അധിട്ഠാനവസപ്പവത്താനി വീരിയസ്സ **അങ്ഗാനി** കാരണാനി ഹോന്തി. **അങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു. അങ്ഗതി സിദ്ധിം ഗച്ഛതി വീരിയഫലമേതേഹീതി **അങ്ഗാനി. തച** പാലനേ, ണോ, **തചോ. നഹ** ബന്ധനേ ആരു. **ന്ഹാരൂ**തിപി പാഠോ. തത്ഥ **ന**ന്തസ്സ ലോപോ. **സിസ** അസബ്ബപ്പയോഗേ, യു, ദ്വിത്തം. അസതി ഖേപേതി അദ്ധാനന്തി **അട്ഠി,**തി, നപുംസകേ, നേരുത്തോ,

ആ ഭുസോ തിട്ഠതി എ്വതേനാതി വാ **അട്ഠി,** ഇ. **മന** ഞാണേ, സോ, നസ്സ നിഗ്ഗഹീതം, **മംസം. രുഹ** ജനനേ, ഇതോ, **ലത്തം,** **ലോഹിതം.**

൧൫൮. അസാദ്ധസാധനേപി യസ്സാ വസേന ഉയ്യാമോ, സാ **അധിമത്തേഹാ** അധികസത്തിയുത്താ ഈഹാ ഉസ്സോള്ഹീ നാമ, ഉ പബലം ദുക്കരകമ്മം സഹതി യായാതി **ഉസ്സോളീ, സഹസ്സ സോള്ഹോ,** നദാദി, ഉസ്സാഹാനം ഊഹാതി വാ **ഉസ്സോളീ,** യഥാ ''പദട്ഠാന''ന്തി, ആകാരസ്സോ, **ഹസ്സ ളോ, ഊ**ലോപോ, നദാദി, വായാമമത്തേപി. ദ്വയം സതിയം. സരതി, സരന്തി വാ തായ, സരണമത്തമേവ വാ എ്വസാതി **സതി,**തി, പമാദം വാ സരതി ഹിംസതീതി **സതി.** അനു പുനപ്പുനം സതി **അനുസ്സതി,** ഉപസഗ്ഗമത്തമേവ വാ വിസേസോ, ദ്വേപി ഇത്ഥിയം.

ദ്വയം ലജ്ജായം. **ലജി** പീളേ, **കാതന്ത**ധാതു. **ലജ്ജ** ലജ്ജനേ, മോഗ്ഗല്ലാനധാതു, ലജ്ജതി പാപാതി **ലജ്ജാ,** അ. **ഹിരീ** ലജ്ജിയം, ഇ. ഹിരിയതി പാപാതി **ഹിരീ. സമാനാ** തുല്യത്ഥാ ദ്വേ. ദ്വയം ഓത്തപ്പേ. ഓത്തപ്പതി ഭായതി പാപതോതി **ഓത്തപ്പം, തപ** ഭയേ **അവ**പുബ്ബോ. പാപതോ ഭായതി സീലേനാതി **പാപഭീരു,** പുഗ്ഗലോ, ചിത്തം വാ, തസ്സ ഭാവോ തഥാ.

൧൫൯. പജ്ജദ്ധേന ഉപേക്ഖായ വേദനായ നാമാനി. മജ്ഝത്തേ മജ്ഝത്തസഭാവേ പവത്താ **മജ്ഝത്തികാ.** ദ്വിന്നം വേദനാനം സമീപേ പവത്താ ഇക്ഖാ അനുഭവനന്തി **ഉപേക്ഖാ, ഇക്ഖ** ദസ്സനേ. അദുക്ഖാ ച സാ അസുഖാ ചേതി **അദുക്ഖമസുഖാ, മ**കാരോ പദസന്ധികരോ.

ദ്വയം മനസികാരേ. ഭവങ്ഗവസേന പവത്തസ്സ ചിത്തസ്സ ആഭുജനതോ ആവട്ടാപനതോ **ചിത്താഭോഗോ.** പാലനജ്ഝോഹാരത്ഥോ ചേത്ഥ **ഭുജ**ധാതു ആവട്ടനത്ഥോ **ആ**പുബ്ബത്താ, ഇദം പന വീഥിജവനപടിപാദകേ സന്ധായ വുത്തം, ചിത്തസ്സാരമ്മണേ ആഭുജനം പവത്തനം വാ **ചിത്താഭോഗോ,** ഇദം പന ആരമ്മണപടിപാദകവസേന വുത്തം. ഭവങ്ഗമനതോ വിസദിസം മനം കരോതീതി **മനക്കാരോ,** കരണം വാ കാരോ, മനസ്മിം കാരോ **മനക്കാരോ.** എ്വത്ഥ ച പഠമവികപ്പേന ദ്വേ പടിപാദകാ വുത്താ, പച്ഛിമേന തു ഇതരോ.

ദ്വയം അധിമോക്ഖേ. **മുച** മോചനേ, അധിമുച്ചനം ''ഇദമേവാ''തി സന്നിട്ഠാനകരണം **അധിമോക്ഖോ.** നിച്ഛയനം നിണ്ണയനം **നിച്ഛയോ, ചയ** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, **ചസ്സ** ദ്വിത്തം, **ഛ**ത്തം, നി ഭുസം ഛേദനം വാ **നിച്ഛയോ, ഛിദി** ദ്വിധാകരണേ, ഇസ്സത്തം, ദസ്സ **യോ,** അസരൂപദ്വിത്തം.

൧൬൦. പജ്ജദ്ധം ദയായം. **ദയ** ദാനഗതിഹിംസാരക്ഖണേസു. ദയതി പരദുക്ഖം, അത്തസുഖഞ്ച ഹിംസതീതി **ദയാ,** അ. **കപി** ചലനേ, അനു പുനപ്പുനം കമ്പേതി അത്താധാരസ്സ ചിത്തന്തി **അനുകമ്പാ.** കം സുഖം രുന്ധതീതി **കരുണാ, രുധി** ആവരണേ, **ധസ്സ ണോ,** അഥ വാ കരോന്തി അത്താനമധീനമേതായാതി **കരുണാ,** യു, ആ, കരുണാ, സാ എ്വ **കാരുഞ്ഞം. അനുദ്ദയാ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം.

പജ്ജദ്ധം വിരതിയം. **രമു** ഉപരമേ **വി**പുബ്ബോ, വിരമണം **വേരമണീ,** യു, നദാദി, വേരം മണതി വിനാസേതീതി വാ **വേരമണീ.** വിരമണം **വിരതി,**തി. ദൂരതോ വിരമണം **ആരതി.**

൧൬൭. ചതുക്കം ഖന്തിയം. തിതിക്ഖനം ഖമനം **തിതിക്ഖാ, തിജ** ഖന്തിയം, ഖോ, ദ്വിത്തം, കത്താദി, ആ. ഖമനം സഹനം **ഖന്തി,**തി. ഖമതേ **ഖമനം, ഖമാ** ച, **ഖമു** സഹനേ. ദ്വയം മേത്തിയം. **മിദ** സ്നേഹേ, മിജ്ജതി സിനേഹതീതി **മേത്താ,** ത, ആ. **മേത്തി,**തി. അഥ വാ മിത്തേ ഭവാ **മേത്താ, മേത്തി** ച.

പഞ്ജദ്ധം ദിട്ഠിയം. ദസ്സീയതേ **ദസ്സനം, ദിസ** പേക്ഖനേ, യു. ദസ്സനം **ദിട്ഠി. ലഭ** ലാഭേ,തി, **ലദ്ധി,** മിച്ഛാദിട്ഠിയമേവ. സേസാ തു ഉഭയത്ര. ഠിതപക്ഖോ **സിദ്ധന്തോ** [ഠിതോ പക്ഖോ സിദ്ധന്തോ, പുബ്ബപക്ഖം നിരസ്യ സിദ്ധപക്ഖട്ഠാപനേ ഇതി ഭാവോ (ചിന്താമണിടീകാ)], സിദ്ധോ അന്തോ അനേനാതി വിഗ്ഗഹോ. സമന്തതോ അയനം ഗതി **സമയോ.**

൧൬൮. **ദോഹളന്തം** തണ്ഹായം. **തസ** പിപാസായം, യായ തസന്തി, സാ **തണ്ഹാ,** ണ്ഹോ. **ഇണമ്ഹി തസിണാ. ഏജ** കമ്പനേ, **ഏജാ** . സംസാരതോ നിസ്സരിതുമപ്പദാനവസേന ജാലസദിസത്താ **ജാലിനീ,** ഉപമാനേ ഇനീ. **വിസ** പവേസനേ, സബ്ബത്ര വിസതാ പത്ഥതാതി **വിസത്തികാ,** സകത്ഥേ ണികോ. **ഛന്ദ** ഇച്ഛായം, ഛന്ദനം **ഛന്ദോ,** കത്തുകമ്യതാപി. തേസു തേസ്വാരമ്മണേസു ആകുലീഭൂതത്താ ജടാ വിയാതി **ജടാ. കമു** ഇച്ഛായം,തി, **നികന്തി. ഇസു** ഇച്ഛായം, അ, **ഇസ്സ ആ, ആസാ. സിവു** തന്തസന്താനേ, ഭവാദീഹി ഭവാദയോ സിബ്ബതീതി **സിബ്ബിനീ,** അ, ഇനീ. സത്തേ ഭവം നേതീതി **ഭവനേത്തി,**തി.

൧൬൯. **ഝേ**ചിന്തായം, ആരമ്മണാഭിമുഖം ഝായതീതി **അഭിജ്ഝാ,** ആ. **വന** സമ്ഭത്തിയം, വനതി യേന സോ **വനഥോ,** ഥോ. **വാ** ഗതിയം, വാതി ആരമ്മണന്തി **വാനം,** യു. **ലുഭ** ഇച്ഛായം, ലുബ്ഭനം **ലോഭോ,** ണോ. **രന്ജ** രാഗേ, രജ്ജനം, രജ്ജന്തി വാ യേന സോ **രാഗോ,** ണോ. **ലയ** ഗതിയം, ആ പുനപ്പുനം ലയത്യാരമ്മണേസൂതി **ആലയോ,** പുനപ്പുനം ലയതി സംസിലേസതി യേനാതി വാ **ആലയോ. "ലയോ** വിനാസേ സംസിലേസേ, സാമ്യേ തോരിയത്തികസ്സ ചേ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ. പിഹ** ഇച്ഛായം, ചുരാദി, അ, പിഹയതി യായാതി **പിഹാ.** ചിത്തസ്സ നാനാരമ്മണേസു വിബ്ഭമകരണതോ മനസോ രഥോ ഇവ **മനോരഥോ,** മനോ ഏവ രഥോ വിയാതി വാ **മനോരഥോ. ഇസു** ഇച്ഛായം, അ, **സസ്സ ച്ഛാ**ദേസോ. **ലസ** കന്തിയം, അഭിമുഖം കത്വാ ലസതി യേനാതി **അഭിലാസോ,** ണോ. **കമു** ഇച്ഛായം, ണോ, **കാമോ . ദുഹ** പപൂരണേ, ദുഹനം ദോഹോ, തം ലാതീതി **ദോഹളോ,** ദുട്ഠം ഹദയമേതേനാതി വാ **ദോഹളോ, ഹദയസ്സ ഹളോ, ഹല** കമ്പനേ ദ്വിസദ്ദൂപപദോ, ദ്വീഹി ഹലതി കമ്പതീതി വാ **ദോഹളോ,** അ, ദ്വിസ്സ **ദോ, ലസ്സ ളോ.** ദ്വേ ഹദയാ അസ്സ പരമത്ഥസ്സാതി വാ **ദോഹളോ.** അ, ദ്വിസ്സ **ദോ, ഹദയസ്സ ഹളോ, ദസ്സ ളോ** വാ, **യ**ലോപോ, ഇച്ഛാവിസേസത്തേപി ദോഹളസ്സ സാമഞ്ഞവത്തിച്ഛായ നിദ്ദേസോ.

അതണ്ഹാസഭാവമ്പി രുചിം ആലമ്ബണിച്ഛാസഭാവസാമഞ്ഞേന ഇധേവ വത്തുമാഹ **"ആകങ്ഖാതു"**ഇച്ചാദി. **കങ്ഖ** ഇച്ഛായം, അ. **രുച** രോചനേ, രോചനം കത്തുകാമതാ, ഇ, **രുച** ദിത്തിയം വാ, രുചി. കത്തുകാമതേവ. **സാ** രുചി അധികാ ലാലസാ നാമ, **ലസ** കന്തിയം, പുനപ്പുനം, അതിസയം വാ ലസതീതി **ലാലസാ,** ദ്വിത്തം, അസ്സാ. "യാചനായം മഹിച്ഛായം [തണ്ഹാതിരേകേ യാചനായം (ചിന്താമണിടീകാ ൭.൧൮൭)], ഉസ്സുക്കേ ലാലസാ ദ്വിസൂ"തി **രുദ്ദോ.**

൧൭൦. തികം വിരോധേ. പായേന വീരേസു ഭവം **വേരം,** പടിഘപാപേസുപി. **രുധ** പടിഘാതേ, വിരുജ്ഝനം **വിരോധോ. ദിസ**

അപ്പീതിയം, വിദ്ദേസനം **വിദ്ദേസോ.**

രോസന്തം കോധേ. **ദുസ** അപ്പീതിയം, ദുസ്സനം **ദോസോ.** ആരമ്മണേ പടിഹഞ്ഞതീതി **പടിഘം, ഹന** ഹിംസായം, **പടിഘ**സദ്ദോയം പുല്ലിങ്ഗേ വാ ഭവതി. **കുധ** കോപേ, കുജ്ഝനം **കോധോ.** ആഗന്ത്വാ ഹഞ്ഞതീതി **ആഘാതോ. കുപ** കോപേ, കുപ്പതീതി **കോപോ,** കോപയതി വാ ചിത്തന്തി **കോപോ. രുസ** രോസനേ, രുസനം ദുസ്സനം **രോസോ.**

ദ്വയം പരാനത്ഥചിന്തനേ. ബ്യാപജ്ജതി വിനസ്സതി ചിത്തമേതേനാതി **ബ്യാപാദോ,** പടിഘേപി. **പദ** ഗതിമ്ഹി. പരസമ്പത്തീസു നാഭിരമതീതി **അനഭിരതി, രമു** രമണേ,തി.

൱൩. ദ്വയം ഉപനാഹേ. **നഹ** ബന്ധനേ, പുനപ്പുനം, ഉപഗന്ത്വാ വാ നയ്ഹതി ചിത്തന്തി **ഉപനാഹോ.** ബജ്ഝതി വേരമനേനാതി **ബദ്ധവേരം.** ദ്വയം സോകേ. **സുച** സോകേ, ണോ, സുചനം **സോകോ.** സുചതേ **സോചനം.**

തികം രുദിതേ. **രുദി** അസ്സുവിമോചനേ, സബ്ബത്ര ഭാവേ തോ. **കദി** അവ്ഹാനേ, രോദനേ ച, **ത**പച്ചയസ്സ **അണ്ണാ**ദേസേ **രുണ്ണം.** ദ്വയം പരിദേവനേ. ദേവനം സോകേന വിലാപോ, പുനപ്പുനം, സമന്തതോ വാ ദേവോ **പരിദേവോ, പരിദ്ദവോ** ച.

൱൱. തികം ഭയേ ചിത്തുത്രാസസങ്ഖാതേ. സബ്ബത്ര ഭാവസാധനം. **ഭീ** ഭയേ, ഭായനം **ഭീതി,**തി. **ഭയം,** ണോ. **തസ** ഉബ്ബേജേ, ഉത്തസതേ **ഉത്താസോ,** ണോ. ദ്വയം മഹതി ഭയേ. ഭീരുനോ ഇദം **ഭേരവം,** ണോ. മഹന്തഞ്ച തം ഭയജനകത്താ ഭയഞ്ചാതി **മഹബ്ഭയം. മഹാഭയ**ന്തിപി പാഠോ.

൱൭. പജ്ജം ഭായിതബ്ബസാമഞ്ഞേ. **ഭേരവ**സദ്ദോയം സാമഞ്ഞവാചകോപി അത്ഥീതി ഇധ നിദ്ദേസോ. ഭായതി യസ്മാതി **ഭിംസനം,** സോ, യു, ബിന്ദാഗമോ. ഭായതി യസ്മാതി **ഭീമം,** മോ. **ദര** വിദാരണേ, ദരീയതീതി **ദാരുണം,** ഉണോ. ഭായതി യസ്മാതി **ഭയാനകം,** ണ്വു, **അനക**ാദേസോ. **ഘുര** ഭീമേ, ഘുരതി ഭിംസതീതി **ഘോരം,** ണോ. പടിവത്തതി ഭയം ചിത്തുത്രാസോ യസ്മാതി **പടിഭയം.** ഭായതി യസ്മാതി **ഭേസ്മം, സ്മ**പച്ചയോ. ഭയം കരോതീതി **ഭയങ്കരം,** അലുത്തസമാസോയം. ഇമേ നവ **ഭേരവാ**ദയോ ഭയഭേരവാദിഹേതുമ്ഹി ദബ്ബേ വിസേസനഭാവേന വത്തന്തേ, തദാ തീസു ലിങ്ഗേസു, സാമഞ്ഞേന തു നപുംസകേ.

൱൮. ദ്വയം പരാഭ്യുദയാസഹനേ. **ഇസ്സ** ഇസ്സത്ഥേ, **ഇസ്സ** ഇസ്സായന്തി വാ ധാത്വത്ഥോ, ഇസ്സതി സന്തേസുപി ഗുണേസു വചസാ, മനസാ വാ ദോസാരോപനം കരോതീതി **ഇസ്സാ,** അ. **ഉസ്സുയ** [ഉസൂയ (?)] ദോസാവികരണേ. തികം മച്ഛേരേ. **മസു** ആമസനേ, **ച്ഛേരച്ഛര**പച്ചയാ, മച്ഛരമേവ **മച്ഛരിയം,** സകത്ഥേ ഇയോ, അഥ വാ **മസു**ഇച്ഛേതസ്സ പാടിപദികസ്സ **സുസ്സ ണ**മ്ഹി **ച്ഛേരച്ഛരാ, മസു** മച്ഛേരേതിപി ധാതു.

തികം അഞ്ഞാണേ. **മൂഹ** വേചിത്തേ, മുയ്ഹന്തി തേന സമ്പയുത്തധമ്മാ, സയം വാ മുയ്ഹതി, മുയ്ഹനമത്തമേവ വാ തന്തി **മോഹോ. വിദ** ഞാണേ, ന വിദതീതി **അവിജ്ജാ.** ന വിജാനാതീതി **അഞ്ഞാണം.** തികം മാനേ. ഭൂതേനാഭൂതേന വാ പരതോ ഉക്കംസകപ്പനേന ചേതസോ ഉന്നതി **മാനോ,** യഥാ

“സൂരോ അത്ഥവാഹ’മസ്മി സീലവാ ബുദ്ധിസമ്പന്നോ”തി [അവേഹി ഭലവാ അസ്മി, സീലവാ ബുദ്ധിസംയുതോ (ചിന്താമണിടീകാ ൭.൨൨)]. **മാന** പൂജായം, ചുരാദി, അ. ധാരണത്ഥോ **ധാ**ധാതു, കരോത്യത്ഥേ **വി**പുബ്ബോ, സേയ്യാദിഭാവേ അത്താനം വിദധാതി യായ സാ **വിധാ,** തീസു. ഉദ്ധം നമതി യായ സാ **ഉന്നതി,** ഇത്ഥിയന്തി.

൧൬൪. ദ്വയം ഉദ്ധച്ചേ. **ഹന** ഗതിയം, ഉദ്ധം ഉദ്ധം ഹനതി ഗച്ഛതീതി ഉദ്ധതോ, തോ, **ഹനസ്സ ധോ,** അസരൂപദ്വിത്തം, ചിത്തം, ഉദ്ധതസ്സ ഭാവോ **ഉദ്ധച്ചം. ധാവ** ഗതിയം, ഉദ്ധം ധാവതി ചിത്തമേതേനാതി **ഉദ്ധവം,** അ, രസ്സോ.

താപാദിപഞ്ചകം കുക്കുച്ചേ. **തപ, ധുപ** സന്താപേ, തപതി ചിത്തമേതേനാതി **താപോ,** ണോ. കുച്ഛിതം കരോതീതി കുക്കുതം, ചിത്തം, തംസമങ്ഗീ വാ, തസ്സ ഭാവോ **കുക്കുച്ചം.** പച്ഛാ തപതി ഏതേനാതി **പച്ഛാതാപോ.** അനു പച്ഛാ തപതി യേന സോ **അനുതാപോ. സര** ഗതിയം, വിരൂപേന പതി പുനപ്പുനം സരതി ചിത്തമേതേനാതി **വിപ്പടിസാരോ, തസ്സ ടോ.**

൧൬൫. പജ്ജം വിചികിച്ഛായം. **ലിഖ** ലേഖനേ, മനം വിലേഖതി ദ്വിധാകരണവസേനാതി **മനോവിലേഖോ. ദിഹ** ഉപചയേ. ഇധ പന **സംപുബ്ബത്താ** സംസയേ, കരണേ ണോ. **സീ** സയേ, ഇധ **സംപുബ്ബത്താ** കങ്ഖായം, സബ്ബത്രേവം. “കഥമിദ”മിതി കഥയതി യായ സാ **കഥംകഥാ. കിത** രോഗാപനയനേ, **ഛ**പച്ചയോ, ദ്വിത്താദി, വിഗതാ ചികിച്ഛാ ഞാണപ്പടികാരോ ഏതായാതി **വിചികിച്ഛാ. ഇല** ഗതികമ്പനേസു, ദ്വിധാ ഇലതി ചിത്തമേതേനാതി **ദ്വേള്ഹകം, ഹ**പച്ചയോ, സകത്ഥേ കോ ച. **കങ്ഖ** വിചികിച്ഛായം, അ, ഇത്ഥിയം. **സങ്ക** സങ്കായം. വിവിധേനാകാരേന മഞ്ഞതി യസ്മാ, സാ **വിമതി. മന** ഞാണേ, ഇത്ഥിയന്തി.

൧൬൬. തികം നീചപകതിദോസസമ്ഭൂതരൂപിസ്സരിയാദിനിമിത്തികേ മദേ, യസ്മിം സതി ഉത്തരദാനസാദരോലോകനാദിവിമുഖോ പുരിസോ ജായതേ. മദോപ്യത്ര “കത്ഥൂരീഗബ്ബരേതേസു, മദോഹസ്സേഭദാനേസൂ”തി [കത്തരി ഗബ്ഭരേതേസു, മദോ പുരിസമാനേസൂതി (നിസ്സയ)] **രഭസോ. ഗബ്ബ** മാനേ, ചുരാദി, അ, അഥ വാ **ഗര** സേചനേ, ബോ. **മാന** പൂജായം, വിസേസതോ മാനേതീതി **അഭിമാനോ.** അഹംകാരേ **അഹം**സദ്ദോ നിപാതോ, **അമ്ഹ**സദ്ദോപ്യത്ര, “അഹ”മിതി അത്താനം കരോതി യേനാതി **അഹംകാരോ.** ദ്വയം ചിന്തായം. **ചിന്ത** ചിന്തായം, അ. **ഝേ** ചിന്തായം, ഝായതേ **ഝാനം,** ദ്വീസുപി ഭാവസാധനം, അ. വിതക്കചിന്താനം കോ ഭേദോ? വിതക്കോ താവ വാചായ പുബ്ബഭാഗപ്പവത്തോ, “പുബ്ബേവ ഖോ, ഗഹപതി, വിതക്കേത്വാ വിചാരേത്വാ പച്ഛാ വാചം ഭിന്ദതീ”തി [സം॰ നി॰ ൪.൩൪൮] ഹി വുത്തം. ഇതരാ പന തസ്സാ അപുബ്ബഭാഗപ്പവത്താപീതി അയമേതാസം വിസേസോ. അഥ വാ വിതക്കോ പകിണ്ണകപരിയാപന്നോ ഏകോ ചേതസികധമ്മോ, ഇതരാ പന സബ്ബസാധാരണപരിയാപന്നോ മനസികാരനാമകോ ഏകോ ചേതസികധമ്മോതി അയമേതാസം വിസേസോ.

ദ്വയം നിച്ഛയേ. **നയ** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, ആരമ്മണം നിച്ഛിനന്തോ നയതീതി **നിണ്ണയോ, നസ്സ ണത്തം.** അഥ അധിമോക്ഖനിണ്ണയാനം കോ ഭേദോ? അധിമോക്ഖോ ആരമ്മണം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ തിട്ഠതി, നിണ്ണയോ വിനിച്ഛയമത്തമേവാതി അയമേതേസം വിസേസോ. അഥ വാ അധിമോക്ഖോ

പസാദേപി സമ്ഭവതി, ഇതരോ പന ന തഥാതി അയംപ്യേതേസം ഭേദോ . തത്ര **നിച്ഛയ**സദ്ദോ ഇധാപി പവത്തതീതി ദീസുപി വുത്തോ.

പാദേന അഭ്യുപഗമസ്സ നാമാനി. **പതി**പുബ്ബോ ജാനാതി അഭ്യുപഗമേ, ഇത്ഥിയം അ, **പടിഞ്ഞാ.** തഥാ സുണോതി ച, അ, **പടിസ്സവോ,** ദ്വീസുപി ഭാവസാധനം. സംവിദാ'ഗൂ, പടിഞ്ഞാനം, നിയമോ, അസ്സവോ, സംസവോ, അങ്ഗീകാരോ, അഭ്യുപഗമോ, സമാധിഇച്ചാദീനിപി അഭ്യുപഗമസ്സ നാമാനി [അമര ൭.൫].

൧൭൨. ഛഹി പദേഹി അനാദരസ്സ നാമാനി. **മാന** പൂജായം, ചുരാദി, **മന** ഞാണേ വാ, ഹേട്ഠാ കത്വാ ജാനനം **അവമാനം,** ഭാവേ യു. യോ യേനാനാദരിതോ, സ തതോ അവസ്സമേവ കായവചീമനാനം അഞ്ഞതരേനാവധീയതേതി അനാദരേപി ബ്യവധാനാഭിചാരതോ **തിരസദ്ദോ** അന്തരധാനേ വത്തമാനോ സമ്ബജ്ഝതേതി തിരോധാനകരണം **തിരക്കാരോ. പരി പരാ**പുബ്ബോ **ഭൂ**ധാതു അവഞ്ഞാണേ, **അവ**പുബ്ബോ ജാനാതി ച, സബ്ബത്ര ഭാവേ ണോ, അ ച. **ദര** ആദരേ, ആദരോ സക്കാരോ, തബ്ബിപരീതോ **അനാദരോ.** പരാഭവനം **പരാഭവോ.** അവജാനനം **അവഞ്ഞാ.**

ദ്വയം ഉമ്മാദേ. ചിത്തസ്സ വിബ്ഭമോ ഭന്തി ഉമ്മാദോ. **മദ** ഉമ്മാദേ, ഉഗ്ഗതേഹി, ഉമ്മഗ്ഗസണ്ഠിതേഹി വാ ദോസേഹി മദനം **ഉമ്മാദോ.**

൧൭൩. **സ്നേഹ**ന്തം സ്നേഹേ. പിയസ്സ ഭാവോ **പേമം,** ഇമോ, **പിയസ്സ പ**ത്തം, പീനയതീതി വാപീ, പിനോ ഭാവോ **പേമം,** ഇമോ. **സിനിഹ, സ്നിഹ** പീതിയം, ഭാവേ ണോ. ദ്വയം മുച്ഛായം. **പീള** വിബാധായം, ചിത്തസ്സ പീളാ **ചിത്തപീളാ,** വിഗതാ നീലാദിസഞ്ജാനനലക്ഖണാ സഞ്ഞാ ഏതസ്മാതി വിസഞ്ഞീ, തസ്സ ഭാവോ **വിസഞ്ഞിതാ.**

ദ്വയം പമാദേ. യേന സക്കോ സമാനോ സയം കത്തബ്ബം ന കരോതി, സോ പമാദോ, **മദ** പമാദേ **പ**പുബ്ബോ, പമജ്ജനം **പമാദോ,** ണോ. **സജ** വിസജ്ജനാലിങ്ഗനനിമ്മാനേസു. സതിയാ വിസജ്ജനം **സതിവോസഗ്ഗോ, ഇസ്സ ഓ.** അപുബ്ബവത്ഥുപരിക്ഖാതിസയേ **കോതൂഹലാ**ദിദ്വയം. **തുജ** ഹിംസായം, കും പാപം തോജതീതി **കോതൂഹലം,** അലോ, വണ്ണവികാരോ ച. **തുല** നിക്കസേ, കും പാപം തുലയതീതി **കുതൂഹലം,** അ, **ഹ**കാരവണ്ണാഗമോ. കോതുകം, കുതുകഞ്ച ഏതേസം പരിയായാനി.

൧൭൪. **വിലാസാ**ദയോ **ക്രിയാ** ചേട്ഠാ, കിംവിസിട്ഠാ? സാ ക്രിയാ **നാരിസിങ്ഗാരഭാവജാ** ഇത്ഥീനം രതിഭാവജാ, യാ **ഹാവ**സദ്ദേനോച്ചന്തേ. ഹുയന്തേ രാഗിനോ അത്രാതി **ഹാവോ, ഹു** ഹവനേ, ണോ. **ആദി**നാ വിച്ഛിത്തിപഭുതീനം ഗഹണം, തഥാ ഹി വുത്തം **നാടകരതനകോസേ** -

> "ലീലാ വിലാസോ വിച്ഛിത്തി, വിബ്ഭമോ കിലകിഞ്ചിതം;
> മോട്ടായിതം കുട്ടമിതം, വിബ്ബോകോ ലലിതം തഥാ.
>
> വികതഞ്ചേതി വിഞ്ഞേയ്യാ, ദസ ഥീനം [ഥീനം ചേട്ഠാ (ക॰)] സഭാവജാ;
> ഹാവോ ച ഹേലാ വിക്ഖേപ-സമ്മൂള്ഹമദകപണ്യ"ന്തി.

തത്ര പിയസമീപഗമനേ യോ ഠാനാസനഗമനവിലോകിതേസു വികാരോ, അകസ്മാ ച കോധമിഹിതചമക്കാരമുഖവികൂണനം, സോ **വിലാസോ, വിപുബ്ബാ ലസ**ധാതുമ്ഹാ ണോ. സുകുമാരവിധാനേന ഭമുകനേത്താദിക്രിയാസചിവകരചരണങ്ഗവിന്യാസോ **ലലിതം, ലല** വിലാസേ, തോ. അലദ്ധപിയസമാഗമേന കുചിത്തവിനോദനത്ഥം പിയസ്സ യാ വേസഗതിദിട്ഠിഹസിതഭണിതേഹാനുകതി കരീയതേ, സാ **ലീലാ, ലല** വിലാസേ, **ലല** ഉപസേവായന്തി വാ ധാതവ്ഥോ, അ. സുരതേ പവഡ്ഢേച്ഛാ ഹേളാ, **ഹേലാ** വാ, **ഹില** ഹാവകരണേ, അ. മദരാഗഹസ്സജനിതോ വിപരിയാസോ **വിബ്ഭമോ.** ആഭരണവിലേപനാദീനം കുതോചി പിയാപരാധതോ ഇസ്സായാനാദരേന ചത്താനം സഖീനം പയതനേന വാരണം **വിച്ഛിത്തി, ഛിദി** ദ്വേധാകരണേ,തി. പിയേന ദത്തം പീതിനിബന്ധനം സപ്പമപി ഭൂസനം വിച്ഛിത്തീത്യഞ്ഞേ. **കിലകിഞ്ചിത**ാദയോ നാടകസത്ഥാനുസാരതോ [ബ്യാഖ്യാസുധാടീകാടീപ്പണേ] ഞേയ്യാ.

൨൭൬. തികം ഹസിതേ. **ഹസ** ഹസനേ, സബ്ബത്ര ഭാവസാധനം. സോ ഹാസോ മന്ദോ സമാനോ മിഹിതം, സിതഞ്ചുച്ചതേ. **മിഹ** ഈസംഹസനേ. മന്ദസ്സിതം മ്ഹിതന്തിപി പാഠോ, **മ്ഹി** ഈസംഹസനേതിപി ധാതു, **മ്ഹിസ്സ, മിഹിസ്സ** വാ **സ്യ**ാദേസോ, **സിതം.** സബ്ബത്ര ഭാവേ തോ.

> ഈസംഫുല്ലിതദന്തേഹി, കടാക്ഖേഹി സോട്ഠവേഹി ച;
> അലക്ഖിതദ്വിജദ്വാരം, സിതമിച്ഛന്തി സൂരയോ [ചിന്താമണിടീകാ ൭.൩൪].

ദ്വയം മഹാഹസിതേ. **അട** ഗതിയം, ദൂരഗാമിഹാസോ **അട്ടഹാസോ,** അതിക്കന്തോ വാ ഹാസോ **അട്ടഹാസോ, തസ്സ ടോ,** ഇകാരസ്സത്തഞ്ച. സിതാതിഹസിതാനം അന്തരാളികം **വിഹസിതം.**

> ആകുഞ്ചിതകപോലക്ഖം, സസ്സനം നിസ്സനം തഥാ;
> പത്ഥാവോത്ഥം സാനുരാഗം, ആഹു വിഹസിതം ബുധാ [ചിന്താമണിടീകാ ൭.൩൬].

ദ്വയം ലോമുഗ്ഗമേ. രോമാനം അഞ്ചനം **രോമഞ്ചോ, അഞ്ച** ഗമനേ, ണോ. ലോമാനം ഹംസനം ഉദ്ധഗ്ഗഭാവോ **ലോമഹംസനോ.**

൨൭൯. **പരിഹാസാ**ദിചതുക്കം വല്ലഭാദീനം പരിഹാസേ. പരിഹസന്ത്യത്രാതി **പരിഹാസോ,** ണോ, പരിഭവിതുകാമേന ഹാസോതി വാ **പരിഹാസോ. ദു** പരിഹാസേ, **ദു** അനാദരേതി വാ ധാതു, അ, **ദവ** ദാഹേതി വാ ധാതു. **ഖിഡ** കീളായം, ഖിഡ്ഡാ, **ഖിദ്ദാ**തിപി പാഠോ, അഥ വാ ഖം തുച്ഛം ഇഡ്ഡാ വാചാ, സാ ഏത്ഥാതി **ഖിഡ്ഡാ. കീള** പീതിയകീളനേസു, **കീള** വിഹാരേതി വാ, കീളനം **കേളി കീളാ ച കീളിതഞ്ച. പരിഹാസാ**ദിചതുക്കേസുപി അധികരണസാധനമ്പി ആചരിയാ വദന്തി.

തികം നിദ്ദായം. നിപുബ്ബോ **ദാ** സുപനേ, അ. **സുപ** സയേ, ഇനോ, **സുപിനം.** അ, **സോപ്പം.** അച്ചന്തപരിസ്സമാദികാരണാ സബ്ബങ്ഗനിമീലനം **മിദ്ധം.** മുച്ഛാപായം മിദ്ധം. **മിദ** കാരിയക്ഖമനേ, തോ. മേധയതി വാ മിദ്ധം, അകമ്മഞ്ഞഭാവേന വിഹിംസതീത്യത്ഥോ, കമ്പനത്ഥോ **ചല**ധാതു മുച്ഛാപായേ പപുബ്ബോ. അക്ഖിദലാനം പചലഭാവേന അയതി പവത്തതീതി **പചലായികാ,** ണ്വു, അസ്സിത്തം.

൧൩൭-൧൩൮. **കേതവന്തം** കൂടേ. കരണം കതി, നിന്ദിതാ കതി **നികതി. അട** ഗമനേ, കുച്ഛിതേനാകാരേന അടതീതി **കൂടം. കുട** ഛേദനേതി വാ ധാതു [സദ്ദനീതിധാതുമാലായം പന "കൂട അപ്പസാദേ"തി ധാതുനാ സാധിതം]. **രഭി** ബ്യാജേ, ബ്യാജോ നാമ കേതവം. **സഠ** കേതവേ, സഠം, സഠയതി ന സമ്മാ ഭാസതി യേനാതി വാ **സഠം.** കിതവസ്സ ധമ്മോ **കേതവം,** കിതവോ നാമ ജൂതകാരോ, ചോരോ വാ, **കിത** നിവാസേ, അവോ. കപടോ, ബ്യാജോ, ഉപധി, കുസതി ഇച്ചാദീനിപി കേതവസ്സ നാമാനി.

സത്തകം സഭാവേ. ഭവനം ഭാവോ, സസ്സ അത്തനോ, സന്തോ വാ സംവിജ്ജമാനോ ഭാവോ **സഭാവോ. സജ** വിസജ്ജനാലിങ്ഗനനിമ്മാനേസു, നത്ഥി വിസജ്ജനമേതസ്സാതി **നിസ്സഗ്ഗോ. രൂപ** പകാസനേ, സംവിജ്ജമാനം രൂപം **സരൂപം.** കരണം ഭവനം കതി, പഠമം കതി **പകതി.** യഥാ പഠമകാലേ സമ്ഭൂതാ, തഥേവ സബ്ബദാപീത്യത്ഥോ. **സീല** സമാധിമ്ഹി, സമാധി നിയമോ. **ലക്ഖ** ദസ്സനങ്കേസു, തഥേവ ലക്ഖിതബ്ബന്തി **ലക്ഖണം,** യു. തഥേവ ഭവതീതി **ഭാവോ.**

ദ്വയം ഉസ്സവേ. **ഉസ** ദാഹേ. കം ഉസവന്തി ഉഗ്ഗിരയന്ത്യത്രാതി **ഉസ്സവോ,** നാനാസമിദ്ധീഹി സവന്തി ഏത്ഥാതി വാ **ഉസ്സവോ. ഛദി** ഛേദനേ, ഛിന്ദതി സോകമേത്ഥാതി **ഛണോ.** യു. **ഇസ്സ** ലോപോ. സോകം, പാപഞ്ച ഛിന്ദന്താ അണന്തി സദ്ദായന്തി ഏത്ഥാതി വാ **ഛണോ. ഛദി** ഛേദനേ. **അണ** സദ്ദത്ഥോ ദണ്ഡകോ ധാതു.

൧൩൯. യഥാ **സസ്നേഹം** പകതിതിലതേലാദിസ്നേഹസഹിതം ദീപകം പജ്ജോതം ധാരേന്തോ **ജന്തു** നരോ അത്യന്ധകാരഗബ്ഭാദീസ്വപി ഠിതാനി **ഖുദ്ദകാന്യത്ഥജാതാനി** അതിസുഖുമാനിപി നാനാദബ്ബസമൂഹാനി സുഖംവ സമ്പസ്സതി, തഥാ **സസ്നേഹം** ബുദ്ധപരിയായാദിഅനേകപരിയായസ്നേഹസഹിതം ഇമം **അഭിധാനപ്പദീപികം** ഗന്ഥം ഉഗ്ഗഹണധാരണാദിനാ ധാരേന്തോ **ജന്തു** സോതുജനോ **ഖുദ്ദകാനി അത്ഥജാതാനി** നാനാസത്ഥേസു ആഗതാനി അതിഗമ്ഭീരാനി അത്ഥജാതാനി സുഖം സമ്പസ്സതീതി യോജനാ.

ഇതി സകലബ്യാകരണമഹാവനാസങ്ഗഞാണചാരിനാ കവികുഞ്ജരകേസരിനാ സിരിമഹാചതുരങ്ഗബലേന മഹാമച്ചേന വിരചിതായം അഭിധാനപ്പദീപികാവണ്ണനായം സഗ്ഗകണ്ഡവണ്ണനാ സമത്താ.

സഗ്ഗകണ്ഡവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഭൂകണ്ഡ

൧. ഭൂമിവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൮൦. **ഇധ** ഭൂകണ്ഡേ **സാങ്ഗോപാങ്ഗേഹി** ഭൂമ്യാദീഹി ദസഹി, പാതാലേന ചാതി ഏകാദസഹി കോട്ഠാസേഹി കമതോ **വഗ്ഗാ** ഭൂമിവഗ്ഗാദിനാമകാ വഗ്ഗാ വുച്ചന്തേ. സപ്പധാനോപകാരകാനി അങ്ഗാനി **ഖാരാ**ദീനി, അങ്ഗാനം ഉപകാരകാനി ച ഉപങ്ഗാനി **അദ്ധാ**ദീനി.

൧൮൧. സാദ്ധപജ്ജേന ഭൂമിയാ നാമാനി. വസൂനി രതനാനി ധാരയതീതി **വസുന്ധരാ. ഖമു** സഹനേ, **ഖസ്സ ഛോ, ഛമാ,** അഥ വാ **ഛി** ഛേദനേ, സത്താനമധോപതനം ഛിന്ദതീതി **ഛമാ,** മോ, ഇത്ഥിയമാ ച. ഭവന്ത്യസ്സം ഭൂതാനീതി **ഭൂമി. ഭൂ** സത്തായം, മി. **പുഥ**ഇതി പാടിപദികേ ഠിതേ നദാദി, ഈ, **പുഥസ്സ പുഥു**ആദേസേ, വുദ്ധിമ്ഹി ച കതേ **പുഥവീ.** ഉസ്സുവാദേസേ **പുഥുവീ. പഥാ**ദേസേ തു **പഥവീ,** ഇമസ്മിം പക്ഖേ **അവാ**ഗമോ, അഥ വാ **ഥവ** ഗതിയം, പഥവതി ഏത്ഥാതി **പഥവീ,** നദാദി, സബ്ബത്ഥ പത്ഥരതീതി വാ **പഥവീ, ഥര** സന്ഥരണേ **പ**പുബ്ബോ, **രസ്സ വോ,** നദാദി, **പുഥവീ,** അസ്സു.

> "മധുനോ കേടഭസ്സാപി, മേദമംസപരിപ്ലുതാ;
> തേനായം മേദിനീ ദേവീ, വുച്ചതേ ബ്രഹ്മവാദിഭീ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൧.൩]. -

വചനതോ മേദയോഗാ **മേദിനീ,** ഈ, ഇനീ ച. **മിദ** സ്നേഹനേ വാ, യു, നദാദി, ഇസ്സേത്തഞ്ച. **മഹ** പൂജായം, നദാദി. വിത്ഥിണ്ണത്താ **ഉബ്ബീ,** നദാദി, അവതി ഭൂതാനീതി വാ **ഉബ്ബീ,** അസ്സു. വസൂനി സന്ത്യസ്സം **വസുമതീ.** ഗച്ഛന്തി യസ്സം ലോകാ, സാ **ഗോ,** പുമിത്ഥിയം. **കാ** സദ്ദേ, കായതി ഏത്ഥ, കായതി മാരവിജയകാലേതി വാ **കു,** ഉ. വസൂനി ധാരയതീതി **വസുധാ.** സബ്ബം ലോകം ധരയതീതി **ധരണീ,** യു, നദാദി. ധരതീതി **ധരാ,** ഇത്ഥിയം ആ. **ഗമു** ഗമനേ, ഗച്ഛന്ത്യസ്സം **ജഗതീ, അന്ത**പച്ചയോ, **ഗസ്സ** ദ്വിത്തം, **ജ**ത്തഞ്ച, **ന**ലോപോ, നദാദി. **ഭൂ** സത്തായം, രി, നദാദി, ക്വിമ്ഹി **ഭൂ.** ഭൂതേ സത്തേ ധരതീതി **ഭൂതരോ. അവ** രക്ഖണേ, യു, നദാദി, **അവനീ.**

൧൮൨. ഖാരാ ലവണരസാ മത്തികാ ഊസോത്യുച്ചതേ. ഖാദതീതി **ഖാരാ, ദസ്സ രോ.** പദേസകത്താ മത്തേന പമാണേന യുത്താ **മത്തികാ. ഊസ** രുജായം, **ഊസോ.** ഊസയോഗാ **ഊസവാ,** വന്തു. **ര**പച്ചയേ **ഊസരോ.** ദ്വേപി തീസു വത്തന്തേ.

ധല ഠാനേ, അധികരണേ അ. കിത്തിമം ഥലം, അകിത്തിമാ ഥലീ, നദാദി. ഥദ്ധലൂഖമ്ഹി **ഭൂഭാഗേ** ഭൂമിപ്പദേസേ **ജങ്ഗല**സദ്ദോ വത്തതി. തത്ഥ നിജ്ജലത്താ കക്ഖളത്താ **ഥദ്ധോ.** തിക്ഖസക്ഖരാദിവിദാരഗവാദിഖുരഗണ്ഡുപ്പാദവച്ചാദിസഹിതത്താ ലൂഖോ വേദിതബ്ബോ. **ഗല** ചവനാധോപതനാദനേസു. ജലം ഗലതി ഏത്ഥ, ജലേന വാ ഗലന്തി ഏത്ഥാതി **ജങ്ഗലോ,** നിജ്ജലോ ദേസോ, "ജങ്ഗലോ നിജ്ജലേ ദേസേ, തിലിങ്ഗോ പിസിതേ ഥിയ"ന്തി [തികണ്ഡസേസ ൩.൩.൩൮൩] ഹി **തികണ്ഡസേസോ, ലസ്സ** ലോപോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച.

൧൮൭. വേദേന പഞ്ഞായ ഊഹന്തി ഏത്ഥാതി വേദേഹോ. സോ ഏവ വിദേഹോ, ഇമം ദീപമുപാദായ സിനേരുനോ പുബ്ബദിസാഭാഗത്താ പുബ്ബോ ച സോ വിദേഹോ ചേതി **പുബ്ബവിദേഹോ.** ഏവമപരുത്തരേസു. ഗവേന യന്ത്യേത്ഥാതി **ഗോയാനോ.** അപരോ ച സോ ഗോയാനോ ചേതി **അപരഗോയാനോ.** ജമ്ബുയാ ലക്ഖിതോ, കപ്പട്ഠായിതാദിപ്പഭാവേന വാ തപ്പധാനോദീപോതി **ജമ്ബുദീപോ.** ധമ്മതാസിദ്ധസ്സ പഞ്ചസീലസ്സ ആനുഭാവേന കം സുഖം ഉരു മഹന്തമേത്ഥാതി **കുരു,** കും പാപം രുന്ധന്തി ഏത്ഥാതി വാ **കുരു,** കി. **ദീപ** ദിത്തിപ്പകാസനേസു, ജലമജ്ഝേ ദിപ്പന്തീതി ദീപാ, ദിപ്പന്തി ഏത്ഥ സദ്ധമ്മാതി വാ ദീപാ, പമാണതോ മഹന്താ ദീപാ **മഹാദീപാ.**

൧൮൮. **കുരു**ആദയോ ഏകവീസതി **ജനപദന്തരാ** ജനപദവിസേസാ, **ആ**ദിനാ സുരമഹപച്ചുഗ്ഗതാ തലകുടാ അസ്മാകാദയോ ച **പുമ്ബഹുത്തേ** പുല്ലിങ്ഗേ ബഹുത്തേ ച സിയും. കുരു നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രൂള്ഹീസദ്ദേന "കുരൂ"തി ബഹുവചനേന വുച്ചതി, ഏവം സബ്ബത്ര. കും പാപം രുന്ധതീതി കുരു, ഖത്തിയകുമാരാ, തേസം നിവാസോ **കുരൂ,** പച്ചയലോപതോ ന വുദ്ധി, സബ്ബത്രേവം [പാണിനി ൧.൨.൫൧ ൪.൨.൮൧ സുത്തേസു പസ്സിതബ്ബം].
അരിവിജയലോകമരിയാദാതിക്കമാദീസു സക്കോന്തീതി **സക്കാ.** കോസം ലന്തി ഗണ്ഹന്തി, കുസലം പുച്ഛന്തീതി വാ **കോസലാ.** മഗേന സദ്ധിം ധാവന്തീതി **മഗധാ,** കി, മംസേസു ഗിജ്ഝന്തീതി വാ **മഗധാ. ഗിധ** അഭികങ്ഖായം. സേവന്തി യേനാതി **സിവി, സി** സേവായം, വി. സിവം കരോന്തീതി വാ **സിവീ,** അഞ്ഞത്ഥേ ഇ. **കല** സദ്ദേ, **ഇങ്ഗ**പച്ചയോ, കലിങ്ഗാ , തേസം നിവാസോ **കലിങ്ഗാ,** ഉത്തരാപഥോ ["ജഗന്നാഥാ പുബ്ബഭാഗേ കണ്ഹാതീരന്തരം സിവേ കലിങ്ഗദേസോ സംവുത്തോ" ഇത്യുത്തദേസേ (ഥോമനിധി)], കലിം ഗണ്ഹന്തീതി വാ **കലിങ്ഗാ,** കി, കലം മധുരസദ്ദം ഗായന്തീതിവാ **കലിങ്ഗാ,** അസ്സിത്തം, കേന സുഖേന ലിങ്ഗന്തീതി വാ **കലിങ്ഗാ, ലിങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു. അത്തനാ ഖാദിതം ലഞ്ജം പരാജിതേഹി യാചിതേപി പുന ന വമന്തീതി **അവന്തീ.** പഞ്ചാലസ്സ പുത്താ **പഞ്ചാലാ.** വജ്ജേതബ്ബാതി **വജ്ജീ,** "വജ്ജേതബ്ബാ ഇമേ"ത്യാദിനാ പവത്തവചനമുപാദായ വജ്ജീതി ലദ്ധനാമാ രാജാനോ. വജ്ജീരട്ഠസ്സ വാ രാജാനോ **വജ്ജീ.** രട്ഠസ്സ വാ പന തംസമഞ്ഞാ തംനിവാസിരാജകുമാരവസേന വേദിതബ്ബാ. ഗം പഥവിം ധാരേന്തീതി **ഗന്ധാരാ,** കിത്തിഗന്ധേന അരന്തീതി വാ **ഗന്ധാരാ. ചിത** ഉസ്സാഹനേ, ചേതന്തി ഉസ്സഹന്തി യുദ്ധകമ്മാദീസൂതി **ചേതയോ.**

൧൮൯. **വങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു. വിസിട്ഠാനി ദേഹാനി യേസം **വിദേഹാ,** പുബ്ബവിദേഹദീപതോ ആഗതത്താ വാ **വിദേഹാ. ഓജ** ദിത്തിയം, കമ്ബുനാ സമ്ബുകേന ഓജന്തി തസ്സം വോഹാരകരണതോതി **കമ്ബോജാ,** കമ്ബുകജോ ഓജോ ബലമേതേസന്തി വാ **കമ്ബോജാ. മദ** മദ്ദനേ, മദ്ദന്തീതി വാ **മദ്ദാ,** മം സിവം ദദന്തീതി വാ **മദ്ദാ,** പഞ്ചകാമഗുണാദീഹി മോദന്തീതി വാ **മദ്ദാ, മദ** ഹാസേ. **ഭഞ്ജ** അവമദ്ദനേ, **ഭഗ്ഗാ. അങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു. സീഹം ലന്തീതി **സീഹളാ. കാസ** ദിത്തിയം, സമ്പത്തിയാ കാസന്തീതി **കസ്മീരാ,** മീരോ. **കാസ** ദിത്തിയം, ഇ, **കാസീ. പഡി** ഗതിയം, **പണ്ഡു,** ഉ. അഥ വാ കും പാപം രുന്ധതി ഏത്ഥാതി **കുരു,** ഇതി ഏകോപി ജനപദോ നിസ്സിതാനം ബഹുത്താ ബഹുവചനേന വുച്ചതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

൧൮൬. ദ്വയം ഭുവനേ. **ലുജ** അദസ്സനേ, ലുജ്ജതീതി **ലോകോ, ഗസ്സ കോ, ജസ്സ വോ.** ഭവന്തി ഏത്ഥാതി **ഭുവനം,** യു. ജഗതി, വിട്ഠപാദീനിപി ഭുവനപരിയായാനി. ദ്വയം ദേസസാമഞ്ഞേ. **ദിസ** അതിസജ്ജനേ, അതിസജ്ജനം പബോധനം, "അയം ഇത്ഥന്നാമോ"തി ദിസതി അപദിസതീതി **ദേസോ. സി** സേവായം, സഞ്ഞായം അ, **വിസയോ.**

സിട്ഠാചാരരഹിതോ മിലക്ഖദേസോ **കാമരൂപാദി** പച്ചന്തോ നാമ. **മിലക്ഖ** അബ്യത്തിയം വാചായം, മിലക്ഖന്തി അബ്യത്തവാചം ഭാസന്തീതി **മിലക്ഖാ.** സിട്ഠാചാരമഗ്ഗദസ്സനത്ഥായ പഞ്ഞാചക്ഖുനോ അഭാവാ രാഗാദിമലം അക്ഖിമ്ഹി യേസന്തി വാ മിലക്ഖാ, അസ്സിത്തം, തേസം നിവാസട്ഠാനം **മിലക്ഖദേസോ.** പച്ചന്തേ മജ്ഝിമദേസസ്സ ബഹിദ്ധാഭാഗേ ജാതോ **പച്ചന്തോ.**

> ബ്യവത്ഥാ ചതുവണ്ണാനം, യസ്മിം ദേസേ ന വിജ്ജതേ;
> മിലക്ഖദേസോ സോ വുത്തോ, മജ്ഝഭൂമി തതോ പരം
> [ചിന്താമണിടീകാ ൧൮൬].

അരിയാചാരഭൂമിത്താ മജ്ഝോ ച സോ ദേസോ ചേതി **മജ്ഝദേസോ,** നവയോജനസതപരിക്ഖേപോ മജ്ഝിമദേസോ.

൧൮൭. **സലിലപ്പായോ** ബഹൂദകോ ദേസോ അനൂപോ നാമ, അനുഗതാ ആപാ അത്രാതി **അനൂപോ, ആപസ്സ** ആദിനോ **ഉത്തം,** പരലോപോ വാ. **കച** ബന്ധനേ, ഛോ, **കച്ഛം.** അനൂപദേസോ ച. അഭിനവോഗ്ഗമനേന തിണേന ലക്ഖിതേ ഹരിതേ ദേസേ സദ്ദലോ, **ദല** ദിത്തിയം, ഭാവേ അ. വിജ്ജതി ദലോ യത്ഥ **സദ്ദലോ.**

൧൮൮. നദിയാ ആഭതേന അമ്ബുനാ ഉദകേന ജീവന്തി ഏത്ഥാതി **നദ്യമ്ബുജീവനോ** ദേസോ നദീ മാതാ അസ്സാതി **നദീമാതികോ**തി വുച്ചതി, ബഹുബ്ബീഹിമ്ഹി കോ. വുട്ഠിയാ വസ്സേന നിപ്ഫജ്ജതി സസ്സമേത്ഥാതി **വുട്ഠിനിപ്ഫജ്ജസസ്സകോ** ദേസോ ദേവോ മാതാ അസ്സാതി **ദേവമാതികോ**തി വുച്ചതി, ബഹുബ്ബീഹിമ്ഹിയേവ കോ, **ദേവസദ്ദോ** ചേത്ഥ വുട്ഠിമാഹ.

൧൮൯. **അനൂപാദയോ ദേവമാതികാന്താ** തീസു ലിങ്ഗേസു. **ചന്ദസൂരാദോ** ചന്ദസൂരിയസിനേരുപബ്ബതാദിമ്ഹി **സസ്സതി**സദ്ദോ **ഈരിതോ** കഥിതോ. സബ്ബദാ സരന്തി ഗച്ഛന്തീതി **സസ്സതിയോ, സര** ഗതിയം, **സര**സദ്ദസ്സ **സോ,**തി.

രഠ ഗതിയം, രഠന്തി ഏത്ഥ നഗരാദയോതി **രട്ഠം,** തോ. നാഗരേഹി വിജിനിതബ്ബന്തി **വിജിതം.** ആളിയം പവത്തമാനോ യോ സേതു, സോ **പുരിസേ** പുല്ലിങ്ഗേ വത്തതി. **സി** ബന്ധനേ, തു. **അല** ഭൂസനേ, ഇ, **ആളി,** തസ്സം ആളിയം.

നഗരപബ്ബതാദിനോ **ഉപാന്തഭൂ** സമീപഭൂമി **പരിസരോ** പരിതോ സരന്ത്യത്രാതി, ണോ.

തികം വജേ. ഗാവോ തിട്ഠന്ത്യത്രാതി **ഗോട്ഠം. കുല** സങ്ഖ്യാനേ, ഗാവോ കുലന്ത്യേത്ഥാതി **ഗോകുലം,** ഗുന്നം കുലം ഘരന്തി വാ **ഗോകുലം. വജ** ഗതിയം, വജന്തി യം ഗാവോ നിവാസനത്ഥായാതി **വജോ.** ഗോട്ഠാനകം, ഗോട്ഠാനന്തിപി വജസ്സ നാമാനി.

൯൨. സിലോകേന മഗ്ഗസ്സ നാമാനി. പഥികേഹി മജ്ജതേ നിത്തിണം കരീയതേതി **മഗ്ഗോ, മജ്ജ** സുദ്ധിയം, ണോ, **ജസ്സ ഗത്തം**, പഥികേഹി മഗ്ഗീയതേതി വാ **മഗ്ഗോ, മഗ്ഗ** അന്വേസനേ, മം സിവം ഗച്ഛതി ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ **മഗ്ഗോ,** “മോ സിവേ പരിസായഞ്ചേ”തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ,** സിവം ഗമനം കരോതീത്യത്ഥോ, ക്രിയാവിസേസനമേതം. **പഥി** ഗതിയം, ചുരാദി, **നാഗമോ.** പന്ഥയന്തി യന്ത്യനേനാതി **പന്ഥോ,** അ, കാരിതലോപോ. പഥതി യാത്യനേനാതി **പഥോ. അദ** ഗമനേ, അദതി യത്ഥ സാ **അദ്ധാ,** ധോ, അദ്ധാ മഗ്ഗോ, **അദ്ധാ**സദ്ദോയം കാലേപി, സമഭാഗത്ഥവചനേ തു അദ്ധം, തസ്മാ **അദ്ധ**സദ്ദോ പുമനപുംസകവസേന ദ്വിലിങ്ഗോ, **രാജാദിത്തേ** അദ്ധാ, **അരാജാദിത്തേ** അദ്ധം. **അഞ്ജ** ഗതിയം, അസോ. **വജ** ഗതിയം, ഉമോ, **ജസ്സ ടോ. പദ** ഗതിയം, അ, ദസ്സ **ജോ,** ദ്വിത്തം, **പജ്ജോ. അയ** ഗതിയം, യു, **പദ** ഗതിയം, അവോ, നദാദി. **വത്ത** വത്തനേ, വത്തനം ഗമനാദി, അനി, നദാദി, **വത്തനീ.** കന്തനദണ്ഡേ പുന്നപുംസകം. പഥികേഹി പാദേഹി ഹഞ്ഞതേതി **പദ്ധതി.** **പാദസദ്ദസമാനത്ഥേന പദസദ്ദേന** നിയതപ്പയോഗതോ വുത്തിനാ സിദ്ധോ, **പദസദ്ദൂ**പപദോ **ഹന**ധാതു,തി, **ഹനസ്സ ധോ, അ**ലോപോ. **പദ്ധതി**സഹചരണതോ **വത്തനീ,** തംസഹചരണതോ **പദവീ** ച ഇത്ഥിയം.

൯൩-൯൪. തബ്ഭേദോ തസ്സ മഗ്ഗസ്സ വിസേസാ **ജങ്ഘമഗ്ഗാ**ദയോ **അപഥന്താ.** ജങ്ഘാഹി ഗതോ മഗ്ഗോ **ജങ്ഘമഗ്ഗോ.** സകടേഹി ഗതോ മഗ്ഗോ **സകടമഗ്ഗോ. തേ** ജങ്ഘമഗ്ഗസകടമഗ്ഗാ മഹാമഗ്ഗേ വത്തന്തി.

ഏത്ഥ ച “തേഥാ”തി **അഥ**സദ്ദോ ന വത്തബ്ബോ, “തേ ചാ”തി പന വത്തബ്ബോ. “മതാദ്ധനീ”തി പാഠേ പന സതി “തേഥാ”തി വത്തബ്ബോയേവ, തദാ ഏകപദികേ അദ്ധനി മഗ്ഗേ ഏകപദീ മതാതി യോജനാ കാതബ്ബാ. ഗച്ഛതം ഏകോ അസഹായോ പാദോ യസ്സം, ന നിസിന്നസ്സേവ യമകോതി **ഏകപദീ,** സമാസന്തേ നിച്ചമീപച്ചയോ, **കപച്ചയേ ഏകപദികോ, ഈസ്സ** രസ്സത്തം.

ചോരകണ്ടകാദിദോസേ ദുഗ്ഗമേ പഥേ കന്താരോ, **പുന്നപുംസകേ,** കേന പാനീയേന തരന്തി അതിക്കമന്തി യന്തി **കന്താരോ, തര** തരണേ, ചോരകന്താരാദീസു പനായം രൂള്ഹിവസേന വുത്തോ, അഥ വാ **കതി** ഛേദനേ, സപ്പടിഭയത്താ കന്തതി നിച്ചഗമനാഗമനമേത്ഥാതി കന്താരോ, ആരോ, **നാഗമോ** ച. ദുക്ഖേന ഗച്ഛന്ത്യേത്ഥാതി **ദുഗ്ഗമോ.**

൯൫. ദ്വയം **പടിമഗ്ഗേ.** പടി അഭിമുഖേന ഗന്തബ്ബോ മഗ്ഗോ, പഥോ ച **പടിമഗ്ഗോ, പടിപഥോ** ച. **ദീഘമഞ്ജസം** അതിദൂരോ മഗ്ഗോ അദ്ധാനന്തി വുച്ചതേ. അദ്ധാനം അയനം **അദ്ധാനം,** അച്ചായതോ മഗ്ഗോ, യഥാ “പദട്ഠാന”ന്തി, **യ**ലോപോ.

ദ്വയം പസത്ഥേദ്ധനി. സോഭനോ പഥോ, പന്ഥോ ചാതി വിഗ്ഗഹോ. ഗന്തബ്ബപഥഭാവതോ അപേതം **ഉപ്പഥം, അപഥഞ്ച,** അബ്യയീഭാവസമാസോ, **അ**സദ്ദോ അത്ര നിപാതോ.

൯൬-൯൭. പരമാണൂനം ഛത്തിംസ ഏകോ അണു നാമ, അണുതോപി അണുതരത്താ പരമോ അണു, അണുതോ വാ പരമോതി **പരമാണു, അണ** സദ്ദത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, ഉ. **തേ** അണവോ ഛത്തിംസ തജ്ജാരീ നാമ, തം തം അത്തനോ നിസ്സയം മലിനകരണവസേന ജരാപേതീതി **തജ്ജാരീ, ജര** ജീരണേ, **ജര**

വയോഹാനിമ്ഹി വാ, അ, നദാദി. **താപി** തജ്ജാരിയോ ഛത്തിംസ രഥരേണു നാമ, രഥാനം സഞ്ചരണവസേന പവത്തോ രേണു **രഥരേണു. തേ** രഥരേണവോ ഛത്തിംസ ലിക്ഖാ നാമ. **ലക്ഖ** ദസ്സനേ, പകതിചക്ഖുനാപി ലക്ഖ്യതേതി **ലിക്ഖാ,** അസ്സിത്തം.

താ ലിക്ഖാ സത്ത ഊകാ നാമ, **ഊകാ**തി വുച്ചതി സിരോവത്ഥകിമി, തപ്പമാണത്താ **ഊകാ. താ** സത്ത ഊകാ ധഞ്ഞമാസോ നാമ, ധഞ്ഞോ വീഹിയേവ പരിമാണിതബ്ബത്താ മാസോ ചാതി **ധഞ്ഞമാസോ, മസി** പരിമാണേ. **തേ** സത്ത ധഞ്ഞമാസാ അങ്ഗുലം നാമ, **അങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ, ഉലോ, **അങ്ഗുലം,** പമാണം, **ഉലിപച്ചയേ അങ്ഗുലി,** കരസാഖാ. **അമുദ്വിച്ഛേ**തി അദ്വും ദ്വാദസങ്ഗുലം വിദത്ഥി നാമ, കണിട്ഠസഹിതേനങ്ഗുട്ഠേന വിത്ഥാരീയതേ, വിധീയതേതി വാ **വിദത്ഥി, വിപുബ്ബോ തനു** വിത്ഥാരേ. **ധാ** ധാരണേ, ഉഭയത്രാപിതി, പുബ്ബപക്ഖേ തസ്സ **ഥോ, നസ്സ തോ, തസ്സ ദോ.** പച്ഛിമേ **ധസ്സ ദോ, തസ്സ ഥോ,** അസരൂപദ്വിഭാവോ ച. **താ** ദുവേ വിദത്ഥീ രതനം സിയും, **രമു** കീളായം, തനോ, **മലോപോ. താനി** സത്തേവ രതനാനി **യട്ഠി** നാമ, **യത** പയതനേ,തി, **തസ്സ ഠോ, തസ്സ ടോ. താ** വീസതി യട്ഠിയോ **ഉസഭം** നാമ, **ഉസ** ദാഹേ, അഭോ. എത്ഥ പന ഉസഭനദന്തരം ഉസഭം. ഉസഭാനം അസീതിപ്പമാണം ഗാവുതം നാമ, ഗവം, ഗവേഹി വാ യുതം **ഗാവുതം. യുജ** സമാധിമ്ഹി, ഗോനദന്തരേഹി ഗഹിതപ്പമാണസമാധാനത്ത്യത്ഥോ, തം ചതുഗാവുതം **യോജനം** നാമ, **യുജ** സമാധിമ്ഹി, യു, ''എത്തകം യോജനം നാമ ഹോതൂ''തി ചതുഗാവുതേഹി സമാധാനത്ത്യത്ഥോ.

൯൩. ആരോപിതാനം ആചരിയധനൂനം പഞ്ചസതം കോസോ നാമ, അനാരോപിതാനന്ത്യപരേ. **കുസ** അവ്ഹാനേ, ണോ, കുസനം അവ്ഹാനം കോസോ, ഇധ പന കോസപ്പമാണത്താ **കോസോ,** ദ്വിസഹസ്സകരപ്പമാണോ. അഞ്ഞത്ഥ പന -

> ''ചതുക്കാധിവീസതിയാ , അങ്ഗുലേഹി കരോ ഭവേ;
> ഖ്യാതമട്ഠസഹസ്സേഹി, കോസമാനം വിഭാവിനാ''ത്യുത്തം.

ചതുരമ്ബണന്തി ചതുരമ്ബണവീഹിബീജജാതരോപനയോഗ്യോ ഭൂമിപ്പദേസോ കരീസം നാമ, കരോന്തി എത്ഥ കസനരോപനാദികന്തി **കരീസം,** ഈസോ. ചതുരമ്ബണബീജജാതാനി രോപേന്ത്യേത്ഥാതി **ചതുരമ്ബണം,** അമ്ബണം എകാദസദോണമത്തം, അഞ്ഞേ പന ''ചതുരമ്ബണം ചതുയട്ഠികം ഠാനം കരീസം നാമാ''തി വദന്തി, തം കരീസബ്ഭന്തരാനം പരിയായഭാവപ്പസങ്ഗാ ന ഗഹേതബ്ബം.

പമാണതോ ഹത്ഥാനമട്ഠവീസപ്പമാണം ഠാനം അബ്ഭന്തരം നാമ, അബ്ഭന്തരേ അന്തോകോട്ഠാസേ ജാതം, ന ബഹികോട്ഠാസേതി **അബ്ഭന്തരം.** യത്ഥ യത്ഥ ഹി യോ യോ ഠിതോ, നിസിന്നോ വാ, തത്ഥ തത്ഥ സമന്താ അട്ഠവീസതിഹത്ഥപ്പമാണം ഠാനം തസ്സ തസ്സ അബ്ഭന്തരം ഠാനം നാമ. **ഭൂമ്യാദിത്താ ഭൂമിവഗ്ഗോ,** അഥ വാ അങ്ഗാപേക്ഖായ ഭൂമിയേവ പധാനം, പധാനേന ച ബ്യപ്പദേസോ ഭവതീതി ഭൂമിവഗ്ഗബ്യപ്പദേസോ.

ഭൂമിവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൯൭. ഛക്കം നഗരേ.

“പട്ടനഞ്ച അധിട്ഠാനം, നഗരം പുടഭേദനം;
ഥിയോ പൂ നഗരീ പൂരിയോ, ഠാനീയം കബ്ബടം പുട”ന്തി.

ഹി സിലോകപരിയായേസു **വോപാലിതോ.**

“വിചിത്തദേവായതനം , പാസാദാപണമന്ദിരം;
നഗരം ദസ്സയേ വിദ്വാ, രാജമഗ്ഗോപസോഭിത”ന്തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧.൨.൧]. -

നഗരലക്ഖണം. **പു** പാലനേ, **പുര** പാലനേതി ച, പുനാതി പുരേതി ച രക്ഖതി പരചക്കാ ദുഗ്ഗതായാതി **പുരം,** രോ, അ ച, **പുര** അഗ്ഗഗമനേതിപി ധാതവത്ഥോ. നഗാ പാസാദാദയോ അസ്സ സന്തി **നഗരം,** രോ. **വാ**കാരേന **നഗര**സദ്ദസ്സ പുല്ലിങ്ഗത്തം സമുച്ചിനോതി [നഗരിയോ വാ പത്തനം (അമര ൧.൨.൧) പക്ഖേ പത്തനസാഹചരിയാ നപുംസകത്തം. (ചിന്താമണിടീകാ ൧.൨.൧)], **പുര**സദ്ദസ്സാപീത്യാചരിയാ. അകുതോഭയത്താ ഠാനായ ഹിതം **ഠാനീയം,** ഈയോ. പണികാനം പുടാ ഭിജ്ജന്തേ അത്രാതി **പുടഭേദനം.**

നിച്ചനിവാസനട്ഠാനം ദസ്സേത്വാ ഇതരം ദസ്സേതുമാഹ **“ഥിയ”**മിച്ചാദി. രാജാ തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി **രാജഠാനീ,** യു, നദാദി, നിച്ചനിവാസനട്ഠാനേപി “ചതുരാസീതിനഗരസഹസ്സാനി കുസവതീരാജഠാനീപമുഖാനീ”ത്യാദീസു [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൬൭]. ദാരുക്ഖന്ധാദീഹി ആ സമന്തതോ വരന്തി പരിക്ഖിപീയന്തി ഏത്ഥാതി **ഖന്ധാവാരോ,** പത്ഥനത്ഥോ **വര**ധാതു **ആ**പുബ്ബത്താ പരിക്ഖിപനത്ഥോ ഹോതി. പഞ്ചകം നഗരേ, “ഖന്ധാവാരോ”തി പന ഏകമേവ അചിരനിവാസനട്ഠാനസ്സ നാമം.

൧൯൮. **മൂലപുരാ അഞ്ഞത്ര** മൂലപുരം വജ്ജേത്വാ യം പുരമത്ഥി യോജനവിത്ഥിണ്ണപാകാരാദിപരിക്ഖിത്തം, തം മൂലപുരസ്സ തരുട്ഠാനിയസ്സ സാഖാസദിസത്താ **സാഖാനഗരം** നാമ.

൨൦൦-൨൦൧. സാദ്ധപജ്ജദ്വയേന മൂലപുരസ്സ നാമാനി. വാനരസീസം, തംസണ്ഠാനോ വാ പാസാണോ ഏത്ഥ അത്ഥീതി “വാനരസീസ”ന്തി വത്തബ്ബേ **വ**സ്സ **ബ**ത്തം, വണ്ണവിപരിയയം, ദീഘം, **ണ**ത്തം, **സ**സ്സ ലോപഞ്ച കത്വാ **“ബാരാണസീ”**തി വുത്തം. സവത്ഥസ്സ ഇസിനോ നിവാസനട്ഠാനത്താ **സാവത്ഥി,** സബ്ബം ധനമേത്ഥ അത്ഥീതി വാ **സാവത്ഥി** [മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪], **സബ്ബസ്സ സാവോ,** ധനവാചകോ **അത്ഥ**സദ്ദോ, ഇ. തിക്ഖത്തും വിസാലീഭൂതത്താ **വേസാലീ,** അസ്സത്ഥുത്ഥേ ഈ. **മഥി** ഹിംസായം, ഇലോ, അസ്സിത്തം, **മിഥിലാ.** അലം ഭൂസനമേത്ഥാതി **ആളവീ,** വീ, ളത്തഞ്ച. **കുസ** അവ്ഹാനേ, “വാദഥ പിവഥാ”ത്യാദീഹി ദസഹി സദ്ദേഹി കോസന്തി ഏത്ഥാതി **കോസമ്ബീ,** ബോ, നദാദി, കുസമ്ബരുക്ഖവന്തതായ വാ **കോസമ്ബീ,** കുസമ്ബസ്സ ഇസിനോ അസ്സമതോ അവിദൂരേ മാപിതത്താതി ഏകേ [ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൭; മ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൪; ൨.൨൪൭]. ഉഗ്ഗം രിപും ജയതി യത്ഥ, സാ **ഉജ്ജേനീ,** യു, നദാദി. **തക്ക** ഊഹേ, ഊഹോ ഊനപൂരണം, തക്കനം തക്കോ, സോ സീലം സഭാവോ യത്ഥ

സാ **തക്കസീലാ,** യോ ഹി പുരിസകാരേന ഊനോ, സോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ തമൂനം പൂരേതീതി. **ചമ** അദനേ, പോ, **ചമ്പാ.** സാനം ധനാനം ആകരം ഉപ്പത്തിട്ഠാനം സാകരോ, സോ ഏവ **സാഗലം.** സംസുമാരസണ്ഠാനോ ഗിരി ഏത്ഥാതി **സംസുമാരഗിരം,** സംസുമാരോ ഗായതി ഏതസ്സ മാപിതകാലേതി വാ **സംസുമാരഗിരം, ഗേ** സദ്ദേ, ഇരോ. രാജൂനമേവ ആധിപച്ചവസേന പരിഗ്ഗഹിതബ്ബത്താ **രാജഗഹം.** ആദികാലേ കപിലനാമസ്സ ഇസിനോ നിവാസനട്ഠാനത്താ **കപിലവത്ഥു,** പുമനപുംസകേ.

സാകോ രാജൂനം യുദ്ധാദീസു സത്തി സഞ്ജാതാ ഏത്ഥാതി **സാകേതം,** "സാകോ സത്തിമ്ഹി ഭൂപാലേ, ദുമദീപന്തരേസു ചേ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** സഞ്ജാതത്ഥേ ഇതോ, സാകോ നാമ രാജാ, ദുമോ വാ ഏത്ഥ ആദികാലേ സഞ്ജാതോതി വാ **സാകേതം.** ഇന്ദം പരമിസ്സരിയഭാവം പാപുണന്തി ഏത്ഥാതി **ഇന്ദപത്തം,** ഇന്ദോ വാ സക്കോ ദേവരാജാ, സോ പത്തോ ഏത്ഥാതി **ഇന്ദപത്തം.** ഉക്കം ധാരയതി ഏതസ്സ മാപിതകാലേതി **ഉക്കട്ഠാ,** വണ്ണവികാരോ. യസ്സ മാപിതട്ഠാനേ പാടലീനാമകോ ഏകോ തരുണരുക്ഖോ അത്ഥീതി തം **പാടലിപുത്തകം,** അഥ വാ പടലി നാമ ഏകോ ഗാമണി, തസ്സ പുത്തോ ഏത്ഥ വസതിആദികാലേതി **പാടലിപുത്തകം.** ചേതിയരട്ഠേ ഉത്തമത്താ **ചേതുത്തരം,** "ജേതുത്തര"ന്തി പാഠേ പന വണ്ണവികാരോ, വേരിജയട്ഠാനത്താ ജേതഞ്ച തം ഉത്തമത്താ ഉത്തരഞ്ചേതി വാ **ജേതുത്തരം.** യസ്സ മാപിതകാലേ ദീപോ ദിപ്പതി, തം **സങ്കസ്സം, കാസ** ദിത്തിയം, ദിത്തം, സമ്മാ കസന്തി ഏത്ഥാതി വാ **സങ്കസ്സം, കസ** വിലേഖനേ, യസ്സ മാപിതകാലേ നിമിത്തമോലോകേന്താ ബ്രാഹ്മണാ കുസഹത്ഥം നരം പസ്സിത്വാ മാപേന്തി, തം **കുസിനാരം. ആദി**നാ മഥുര [മധുര, മാധുര (ക॰)] പാസാണപുരസോണികാദയോപ്യനേകപുരവിസേസാ സങ്ഗഹിതാ.

൨൦൨. ചതുക്കം അബ്ഭന്തരഗാമമഗ്ഗേ. രഥസ്സ ഹിതാ **രച്ഛാ,** പച്ചജ്ജാദി. വിസയന്തേ പകാസയന്തേ വിക്കയേന ദബ്ബാനി യസ്സം, സാ **വിസിഖാ, വി**പുബ്ബോ **സി** സേവായം, ഖോ, വിസന്തി ഏത്ഥാതി വാ **വിസിഖാ, വിസ** പവേസനേ, ഖോ. രഥസ്സ ഹിതാ **രഥികാ,** ഇകോ. **വീ** ഗമനേ, ഥി, **വീഥി.**

അനിബ്ബിദ്ധാ രച്ഛന്തരേന മജ്ഝേ അനിബ്ബിദ്ധാ രച്ഛാ ബ്യൂഹോ നാമ. ബ്യൂഹേതി സമ്പിണ്ഡേതി ജനേ അഞ്ഞത്ര ഗന്തുമപ്പദാനവസേനാതി **ബ്യൂഹോ, ഊഹ** സമ്പിണ്ഡനേ **വി**പുബ്ബത്താ. ന നിബ്ബിജ്ഝതേ രച്ഛന്തരേനാതി **അനിബ്ബിദ്ധോ, വിധ** സമ്പഹാരേ, അ. നിബ്ബിദ്ധാ രച്ഛന്തരേന രച്ഛാ **പഥോ, അദ്ധീ**തി ച വുച്ചതി. **പഥ** ഗമനേ, പഥോ. **അദ** ഗമനേ,തി, അദ്ധി.

൨൦൩. ചതുക്കം ചച്ചരേ. ചതുന്നം പഥാനം സമാഹാരോ **ചതുക്കം, ചര** ഗതിഭക്ഖനേസു, ചരോ, **രസ്സ ചോ, ചച്ചരം,** അങ്ഗണവാചകോ ചായം. ദ്വിന്നം, ചതുന്നം വാ മഗ്ഗാനം സന്ധി **മഗ്ഗസന്ധി. സിങ്ഘ** ഘായനേ, ആടകോ.

ദ്വയം വപ്പസ്സോപരി ഇട്ഠകാദിരചിതേ വേഠനേ. **വപ്പം** നാമ ദുഗ്ഗനഗരേ പരിഖാമത്തികം കൂടം [കുടിം (ക॰)] കത്വാ ഗോഹി, ഹത്ഥീഹി ച വിമദ്ദാപേത്വാ തിംസഹത്ഥപ്പമാണം പാകാരസ്സ ഹേട്ഠിമതലം, തഥാ ഹത്ഥസതം തതോ ഉദ്ധരിത്വാ പംസുനാ വപ്പം കാരയേ, തസ്സോപരി പാകാരന്തി, പകുബ്ബന്തി തന്തി **പാകാരോ,** സമന്തതോ കരീയതേതി വാ **പാകാരോ,** അകത്തരി ച കാരകേ സഞ്ഞായം ണോ, രസ്സസ്സ ദീഘതാ. **വു** സംവരണേ, വുണോതീതി **വരണോ,** യു, രാഗമോ ച. "സാലോ"തിപി പാകാരസ്സ നാമം.

ദ്വയം രാജഭവനസാമഞ്ഞേ. സബ്ബഗേഹാനം വിസേസേന പകാസനതോ **ഉദ്ദാപോ, ദീപ** പകാസനേ, ഊസ്സാകാരോ. സങ്ഗമ്മ കരോന്തി തന്തി **ഉപകാരികാ,** ണ്വു. കേ പച്ചയേ ഥികതാകാരപരേ പുബ്ബോ **അ**കാരോ ദീഘം [കാതന്ത ൨.൨.൬൭], **അകാദേസോ**പി ഹി "കോ"തി വുച്ചതി, യഥാ ദേവദത്തോ "ദത്തോ"തി. **കപച്ചയോ** വാ.

൨൦൪. ദ്വയം ഗേഹാദിനോ മത്തികേട്ഠകാദിമയഭിത്തിയം. **കുട** ഛേദനേ, കുടതി ഛിന്ദതി മഗ്ഗന്തി **കുട്ടം. ഭിദി** ദ്വിധാകരണേ,തി, **ഭിത്തി.** ഗുന്നം വാചാനം പുരം **ഗോപുരം.** ദ്വാരസമീപേ കതോ കോട്ഠകോ **ദ്വാരകോട്ഠകോ, കുസ** അക്കോസേ, ഠകോ, **കോട്ഠകോ**തി ഗേഹവിസേസോ.

ദ്വയം ഇന്ദഖീലേ. **ഇസ** ഇച്ഛായം, **ഏസ** ഗവേസനേ വാ, ഇകോ. ഇന്ദസ്സ സക്കസ്സ ഖീലോ കണ്ടകോ **ഇന്ദഖീലോ.** ദ്വയം ദ്വാരപസ്സോപസാലായം'ഹമ്യാദിപിട്ഠേ ച വാതകുടികായം. **അട്ട** അതിക്കമഹിംസാസു, അ. **ആലകപച്ചയേ അട്ടാലകോ.**

൨൦൫. ഉപരി മാലാദിയുത്തം സോഭനഥമ്ഭദ്വയമുഭയതോ നിഖനിത്വാ യം ബഹിദ്വാരം കപ്പീയതേ, തം തോരണം. **തുര** വാരണേ, യു, ഥവന്താ വാ രണന്ത്യത്രാതി **തോരണം, തു** അഭിത്ഥവേ. **രണ** സദ്ദത്ഥോ, വണ്ണവികാരോ. ദ്വാരസ്സ ബഹി **ബഹിദ്വാരം.** പരി സമന്തതോ ഖഞ്ഞതേതി **പരിഖാ.** ദീഘഭാവേന യുത്താ **ദീഘികാ.**

൨൦൬-൨൦൭. **സദുമ**ന്തം ഗേഹേ. **മദ** മോദനഥുതിജളത്തേസു, മദന്തേ യത്ഥാതി **മന്ദിരം,** ഇരോ. സീദന്തി തത്ഥാതി **സദനം,** യു. **സദ** വിസരണഗത്യാവസാനേസു. ന ഗച്ഛന്തീതി അഗാ, ഥമ്ഭാദയോ, തേ രാതി ഗണ്ഹാതീതി **അഗാരം.** രസ്സസ്സ ദീഘത്തേ **ആഗാരം. ചി** ചയേ, നിചീയതേ ഛാദീയതേതി **നികായോ, യമ്**ഹി **ചിസ്സ കാദേസോ** നിപാതനാ. **ലീ** സിലേസനേ, ണോ, **നിലയോ, ആലയോ** ച. **വസ** നിവാസേ, ആവസന്ത്യത്രാതി **ആവാസോ,** ണോ. **ഭൂ** സത്തായം, ഭവന്ത്യത്രാതി **ഭവനം.** വിസന്തി തന്തി **വേസ്മം,** മോ. **കിത** നിവാസേ, അധികരണേ യു, **നികേതനം.** നിവിസന്തി, നിവസന്തി വാ യത്ര, തം **നിവേസനം. ഘര** സേചനേ, ഘരതി കിലേസമേത്ഥാതി **ഘരം,** ഗയ്ഹതീതി **വാ ഘരം,** ണോ. **ഗഹസ്സ ഘരാദേസോ.** ഗണ്ഹാതി പുരിസേന ആനീതം ധനന്തി **ഗഹം.** അധികരണേ ഥോ, **ആവസഥോ. സര** ഗതിചിന്താഹിംസാസു, സരന്തി ചിന്തേന്തി ഏത്ഥ സുഭാസുഭകമ്മാനി, സരതി വാ സൂരിയസന്താപാദികന്തി **സരണം. സി** സേവായം, ണോ, **പതിസ്സയോ. ഉച** സമവായേ, **ഓകം. സല** ഗമനേ, "ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ"തി അ, **സാലാ, സര**ധാതുമ്ഹി സതി **ലത്തമേവ** വിസേസോ. **ചി** ചയേ, കമ്മനി ണോ, **ചയോ. കുട** ഛേദനേ, ഇ. **വസ** നിവാസേ,തി. ഉപധസ്സ **ഏത്തേ ഗേഹം. സദ**ധാതുമ്ഹാ ഉമോ, **സദുമം.**

ദ്വയം മുഖരഹിതദേവകുലസദിസേ യഞ്ഞായതനേ. **ചിത** പൂജായം, കമ്മനി ഇയോ. **യത** യതനേ, ആയതന്തി വായമന്തി ഏത്ഥ ഫലകാമാതി **ആയതനം,** അഥ വാ ആയന്തീതി ആയാനി, താനി തനോതീതി **ആയതനം,** ഫലകാരകന്ത്യത്ഥോ. ഏത്ഥ **തു**സദ്ദോ സമാഗതാനം ഭിന്നം പുബ്ബാപരഗമനത്ഥോ. "ചേതിയായതനാനി ചാ"തിപി പാഠോ.

൨൦൮. ദ്വയം ദേവാനം, നരപതീനഞ്ച ഇട്ഠകാദിമയേ ഭവനേ. അഞ്ഞസ്സാപി സാദിസ്യാ. പസീദന്തി നയനമനാന്യത്രാതി **പാസാദോ. യു** മിസ്സനേ, പോ, ദീഘോ ച, ദീഘവിധാനസാമത്ഥിയാ ഓത്താഭാവോ.

ദ്വയം രാജതോ അഞ്ഞേസം ധനീനം ബ്യവഹാരകാദീനം ഭവനേ. മുണ്ഡോ ഛദനമേതസ്സ, ന പാസാദസ്സ വിയാതി **മുണ്ഡച്ഛദോ,** ദ്വിത്തം. **ഹര** ഹരണേ, യോ, **യമ്ഹി മി**ആഗമോ ച.

ദുഗ്ഗപുരദ്വാരേ വാ, യത്ഥ കത്ഥചി വാ മത്തികാദിമയേ ഗജകുമ്ഭമ്ഹി യോ **യൂപോ** പാസാദോ പതിട്ഠിതോ, സോ ഹത്ഥിനഖോ നാമ, ഹത്ഥിസ്സേവ നഖോ യസ്സാതി **ഹത്ഥിനഖോ, നഖ**സദ്ദേന വാ നഖസഹിതോ പാസാദോ ഗയ്ഹതേ.

൨൦൯. സുപണ്ണസ്സ ഗരുളസ്സ വങ്കേന പക്ഖേന സദിസഛദനം ഗേഹം **സുവണ്ണവങ്കച്ഛദനം. വങ്ക** ഗമനേ. ഏകപസ്സേയേവ ഛദനതോ **അഡ്ഢയോഗോ.**

ഏകേനേവ കൂടേന യുത്തോ അനേകകോണോ പതിസ്സയവിസേസോ മാളോ നാമ, വട്ടാകാരേന കതസേനാസനന്തി കേചി. **മാ** മാനേ, ളോ, **മാളോ.**

ചതുരസ്സോ പതിസ്സയവിസേസോ പാസാദോ നാമ, ആയതചതുരസ്സപാസാദോതി കേചി.

൨൧൦. സന്തേഹി ഭാതി ദിബ്ബതീതി **സഭായം, സഭാ** ച, പുരിമേ **യ**പച്ചയോ, **സന്ത**സ്സ **സാ**ദേസോ തൂഭയത്ര. മണ്ഡാ രവിരംസയോ, തേ പിവതി നാസയതീതി **മണ്ഡപോ, വാ**സദ്ദേന **മണ്ഡപ**പദസ്സ പുല്ലിങ്ഗത്തം സമുച്ചിനോതി, ജനാനം ആലയോ സന്നിപാതട്ഠാനം **ജനാലയോ.** ആസനത്ഥായ കതാ സാലാ **ആസനസാലാ.** പടിക്കമന്തി ഏത്ഥാതി **പടിക്കമനം, കമു** പദവിക്ഖേപേ, അധികരണേ യു.

൨൧൧. ജിനസ്സ വാസഭൂതം ഭവനം ഗന്ധകുടി നാമ, ദിബ്ബഗന്ധേഹി പരിഭാവിതാ കുടി **ഗന്ധകുടി.**

തികം പാകട്ഠാനേ. രസാനി സന്ത്യസ്സം **രസവതീ,** പചനം പാകോ, തസ്സ ഠാനം **പാകട്ഠാനം.** മഹന്താനി ബഹൂനി അസിതബ്ബാനി സന്തേത്ഥ **മഹാനസം, അസ** ഭക്ഖനേ, യു, വണ്ണവിപരിയയോ.

൨൧൨. സുവണ്ണകാരാദിസിപ്പീനം കമ്മസാലാ ആവേസനം. ആവിസന്ത്യസ്മിം **ആവേസനം,** യു. **പാനമന്ദിരം** സുരാപാനത്ഥം കതമന്ദിരം സോണ്ഡാ നാമ, കത്തബ്ബാകത്തബ്ബം വിചാരേത്വാ അത്തനാ ഇച്ഛിതവത്ഥുകാരണാ സബ്ബം ദേയ്യധമ്മം സനോന്തീതി സോണ്ഡാ, **സന** ദാനേ, തനാദി. ഡോ, അസ്സോത്തം, വണ്ണവികാരോ ച, തേസം ഏസാ വസതി **സോണ്ഡാ. പാന**സദ്ദസന്നിധാനാ സുരാസോണ്ഡായേവിധ ഗഹിതാ. വച്ചസ്സ ഗൂഥസ്സ വിസജ്ജനട്ഠാനം **വച്ചട്ഠാനം.** വച്ചസ്സ വിസജ്ജനട്ഠാനാ കുടി **വച്ചകുടി.** മുനീനം ഇസീനം വസനട്ഠാനം അസ്സമോ നാമ, ആ കോധം സമേന്തി ഏത്ഥാതി **അസ്സമോ,** ആ ഭുസോ സമേന്തി ഏത്ഥ രാഗാദയോതി വാ **അസ്സമോ.**

൨൧൩. തികം പണ്യവിക്കയസാലായം. **പണ** ബ്യവഹാരേ, പണിതബ്ബാതി പണ്യാ, വത്ഥാദയോ, തേ ഏത്ഥ വിക്കിണന്തീതി പണ്യവിക്കയോ, **കീ** ദബ്ബവിനിമയേ, സോ ഏവ സാലാ ഗേഹന്തി **പണ്യവിക്കയസാലാ.** ആപണയന്തേ ബ്യവഹരന്തേ അസ്മിന്തി **ആപണോ,** ണോ. പണ്യാനം വിക്കയായ നീയമാനാനം വീഥി പന്ഥോ **പണ്യവീഥികാ. വസ** അച്ഛാദനേ, തോ, ഉദകം വസിതം അച്ഛാദനം കതമനേനാതി **ഉദോസിതോ,** വസ്സോത്തം, ഭണ്ഡട്ഠപനസ്സ സാലാ **ഭണ്ഡസാലാ. കമു** പദവിക്ഖേപേ, ചങ്കമത്യത്രാതി **ചങ്കമനം, ചങ്കമോ** ച, ദ്വിത്താദി.

൨൧൪. ജലന്തി ഏത്ഥാതി ജന്താ, **ജല** ദിത്തിയം, അന്തോ, “ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ”തി അ, ആ, **ല**ലോപോ, ജനേത്യത്ര അഗ്ഗിന്തി വാ ജന്താ, **ജന** ജനനേ, അന്തോ, സാ ഏവ ഘരം **ജന്താഘരം.** അഗ്ഗിനോ സാലാ **അഗ്ഗിസാലാ. പാ** പിവനേ, പപിവന്ത്യസ്സന്തി **പപാ,** അ. പാനീയട്ഠാ സാലാ പാനീയസാലാ, സാ ഏവ **പാനീയസാലികാ.**

ഗസ ഗമനേ, ഭോ, **സസ്സ ബോ.** അവതി രക്ഖതീതി **ഓവരകോ,** അരോ, സകത്ഥേ കോ, അസ്സോത്തഞ്ച. വസനം വാസോ, തദത്ഥം അഗാരം **വാസാഗാരം.** സയതി ഏത്ഥാതി സയനീ, യു, നദാദി, സാ ഏവ ഗഹം **സയനിഗ്ഗഹം.**

൨൧൫. ചതുക്കം രാജിത്ഥാഗാരേ, തദത്ഥിയതോ [തദട്ഠിയതോ (കം॰)] ഉപചാരേന രാജിത്ഥീസുപി. രാജിത്ഥീനമഗാരം **ഇത്ഥാഗാരം.** അവരുന്ധീയന്തേ രാജിത്ഥിയോ അനേനാതി **ഓരോധോ, രുധ** ആവരണേ. സുദ്ധാ കാമാപഗമത്താ പരിസുദ്ധാ രക്ഖകാ അന്തേ സമീപേ യസ്സാതി **സുദ്ധന്തോ.** അന്തേ അബ്ഭന്തരേ പുരം ഗേഹം **അന്തേപുരം,** പുരസ്സ അന്തേതി വാ **അന്തേപുരം.** “അന്തോപുര”ന്തിപി പാഠോ.

രഞ്ഞം രാജൂനം **അസബ്ബവിസയട്ഠാനം** സബ്ബേഹ്യസാധാരണട്ഠാനം “കച്ഛന്തര”ന്തി **മതം** കഥിതം, യം “പമദവന”ന്തി വുച്ചതി, പമദവനം നാമ ഉപകാരികാസന്നിഹിതം വാ പുരസന്നിഹിതം വാ അന്തേപുരോചിതം, യത്ര അന്തേപുരസഹിതോ ഏവ രാജാ വിഹരതി, നാഞ്ഞജനപ്പവേസോ [അമര ൧൮.൩]. പമദാനം വനം പമദവനം. നിപാതനാ **യാ**കാരാനം [ഈകാര ആകാരാനന്തി അത്ഥോ] ഇത്ഥിഗതാനം രസ്സോ കചീതിരസ്സോ. കച്ഛസ്സ പകോട്ഠസ്സ അന്തരം അബ്ഭന്തരം **കച്ഛന്തരം.** പകോട്ഠം നാമ അബ്ഭന്തരദ്വാരം.

൨൧൬. ദ്വയം ഇട്ഠകാദിരചിതേ ആരോഹനേ. ഉപാനേന സഹ വത്തതേതി **സോപാനോ,** സോപാനം **വാ** നപുംസകേപി. ആരൂയ്ഹതേ യേന തം **ആരോഹനം,** യു, **രുഹ** ജനനേ.

ദ്വയം കട്ഠാദിരചിതായം. നിച്ഛയേന സയന്തി പാകാരാദികമേതായാതി **നിസ്സേണീ, സി** സേവായം, ണീ, നദാദി. ഉദ്ധമാരോഹതേ ഏതായാതി **അധിരോഹിണീ, സാ**സദ്ദോ ദ്വിന്നമ്പി ഇത്ഥിലിങ്ഗത്തം ജോതേതി.

൨൧൭. പഞ്ചകം ജാലകേ. വാതം പിവതീതി **വാതപാനം.** ഗവം അക്ഖി **ഗവക്ഖോ,** സമാസന്തത്താ അ, സഞ്ഞാസദ്ദതോ പുല്ലിങ്ഗത്തം, **അക്ഖി** സദ്ദേ വാ, ഗവം അക്ഖി ഗവക്ഖീതി വിഗ്ഗഹോ. **ജല** ദിത്തിയം, **ജാലം.** സീഹരൂപയുത്തം പഞ്ജരം **സീഹപഞ്ജരം.** ആലോകാനം ആതപാനം

പവിസനട്ഠാനം സന്ധി ഛിദ്ദന്തി **ആലോകസന്ധി,** ആലോകീയന്തി ഏതേനാതി ആലോകോ, സോ ഏവ സന്ധീതി വാ **ആലോകസന്ധി.**

ദ്വയം ലങ്ഗിയം. **ലഗി** ഗത്യത്ഥോ, അ, നദാദി. പരി പുനപ്പുനം ഗമനാഗമനവസേന ഹന്തീതി **പലിഘോ,** ണോ. കപിരൂപമത്ഥകത്താ **കപിസീസോ.** അഗ്ഗളം നാമ കവാടകോ [കവാടഫലവിധാരണോ (ക॰)], തസ്സ ഥമ്ഭോ **അഗ്ഗളത്ഥമ്ഭോ,** "അഗ്ഗളം തീസു കല്ലോലേ, ദണ്ഡേ ചാന്തകവാടേസൂ"തി **രഭസോ,** ഇത്ഥിയമതോ **ആപച്ചയോ, അഗ്ഗളാ.** നിസ്സേസതോ അബ്ബതി വസ്സോദകമനേനാതി **നിബ്ബം, അബ്ബ** ഗതിഹിംസാസു. ഛദ്ദസ്സ ഛദനസ്സ കോടി ഹേട്ഠിമാവസാനം **ഛദ്ദകോടി,** തസ്സം.

൨൧൮. തികം ഗേഹച്ഛദനേ. ഛാദേതി ഏതേനാതി **ഛദനം, ഛദ** സംവരണേ, ചുരാദി. **പടഗമനേ,** "പട്യാദീഹ്യല"ന്തി അലോ. ഛാദേതി ഏതേനാതി **ഛദ്ദം,** ദിത്താദി.

തികം ഗേഹങ്ഗണേ. **അജ** ഗതിമ്ഹി, ഇരോ, **അജിരം. ചര** ഗതിഭക്ഖനേസു, ചരോ. **അങ്ഗ** ഗമനേ, കരണാധികരണേസു യു, വണ്ണവികാരോ, **ണത്തം.**

പഞ്ചകം ഗേഹദ്വാരതോ ബഹിപകോട്ഠകേ, വീഥിയം ദ്വാരപിണ്ഡകേ ച. അലിന്ദോ ത്വഞ്ഞപിണ്ഡകേപിച്ഛതേ. പഠമം ഹനന്തി ഗച്ഛന്തി ഏത്ഥാതി **പഘാണോ, പഘണോ** ച, **ഹനസ്സ ഘണാ**ദേസോ. അലി സഖാ ഇന്ദോ ഏത്ഥാതി അലിന്ദോ, "ഗേഹേകദേസേ അലിന്ദോ, പഘാണോ പഘണോഭവേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൨.൧൨] **അമരമാലായം. ആലിന്ദോ,** ദീഘാദി. പധാനം മുഖം **പമുഖം,** ഗേഹസ്സ ഹി ചതൂസു മുഖേസു തദേവ പധാനം, യത്ഥ സാധുജനാപി ആഗന്തുകാപി നിസീദന്തി. ദ്വാരം ബന്ധതി പിദഹതി ഏത്ഥാതി **ദ്വാരബന്ധനം.**

൨൧൯. ദ്വയം ദ്വാരബാഹായം. പീഠാനി ലോഹവികതിആദീഹി സങ്ഘടീയന്തി ഏത്ഥാതി **പീഠസങ്ഘാടകം,** പീഠേഹി സങ്ഘടീയതീതി വാ **പീഠസങ്ഘാടകം, ഘട** ഘടനേ. ദ്വിഭാഗേന ബാഹാസദിസത്താ ബാഹാ, ദ്വാരസ്സ ബാഹാ **ദ്വാരബാഹാ.** "കപാടം, കവാട"ന്തിപി ദ്വാരബാഹായ നാമാനി, കം വാതം പാടയതി, വാടയതി ചേതി കമ്മനി ണോ, ഇത്ഥിയം **കപാടീ.**

ദ്വയം ഗേഹാദീനം കൂടേ. **കുട** ഛേദനേ, കമ്മനി ണോ. **നയ** ഗമനത്ഥോ, കേ സീസേ നയതീതി **കണ്ണികാ,** ണ്വു, ഇത്തം, **ണത്തഞ്ച.**

൨൨൦. ദ്വയം ദ്വാരേ. ദ്വേ അരന്ത്യത്രാതി **ദ്വാരം,** ദുജ്ജനേ വാരയന്ത്യസ്മാ രക്ഖകാതി വാ **ദ്വാരം, ഉ**ലോപോ. പടിഹരന്തി അപനേന്തി ഏതസ്മാ രക്ഖകാ അഞ്ഞാതന്തി പടിഹരോ, പടിപക്ഖേ ഹരതി ഏതസ്മാതി വാ പടിഹരോ, രസ്സസ്സ ദീഘത്തേ **പടിഹാരോ.**

ചതുക്കം ഉമ്മാരേ, യം "ദ്വാരപിണ്ഡികാ"തി വുച്ചതി. **ഉര** ഗതിമ്ഹി, **മാരോ** കരണേ. ദേഹം നേതി പവേസേനാതി **ദേഹനീ,** "ദേഹലീ"തിപി പാഠോ, ദേഹം ലാതി പവേസേനാതി **ദേഹലീ. ഇല** ഗതിമ്ഹി, ണ്വു. ഇന്ദോ ഏവ പാദം ഖിപതി ഏത്ഥാതി **ഇന്ദഖീലോ, ഖിപ** പേരണേ. **പസ്സ** ലോപോ, അഥ വാ ഇം ഗമനം ദദാതീതി ഇന്ദോ, ദ്വാരം, തത്ഥ ഠപിതോ ഖീലോ കണ്ടകോതി **ഇന്ദഖീലോ,** വേഗഗഭിഘാതനതോ ഹി സോ ഖീലോ വിയ ഹോതി.

ഥമ്ഭ പടിബന്ധനേ, ഥമ്ഭോ, ധാരേതീതി വാ **ഥമ്ഭോ, ധര** ധരണേ, **രമ്ഭ**പച്ചയോ, വണ്ണവികാരോ ച. **ഥു** അഭിത്ഥവേ, ഉണോ, യു വാ, ധാരേതീതി വാ **ഥൂണോ,** യു, രലോപോ, അസ്സൂ.

അഡ്ഢേന്ദുപാസാണേ അഡ്ഢചന്ദാകാരേ പാസാണേ **പടികാ**സദ്ദോ വത്തതി. **പട** ഗതിയം, ണ്വു. ഇത്ഥികതാകാരപരേ കേ അസ്സിത്തം. **ഗജി** സദ്ദേ, ണ്വു, അസ്സിത്തം, ബിന്ദാഗമോ ച. **ഇസ** ഇച്ഛായം, ഠകോ.

൨൨൧. **വലഭീ**തി ചൂളാ, "സിഖായം വലഭീ ചൂളേ"തി **രുദ്ദോ** [രസ്സന്താ ച, സിഖായം വളഭിയം ചൂളേതി രുദ്ദോ (ചിന്താമണിടീകാ ൧൨.൧൭)]. തച്ഛാദനേ **ദാരുമ്ഹി** കട്ഠേ ഗോപാനസീ മതാ. **വങ്കേ**തി ദാരുവിസേസനം. ഗം വസ്സോദകം, സൂരിയാദികിരണഞ്ച പിവന്തി വിനാസയന്തി അബ്ഭന്തരമപ്പവേസനവസേനാതി ഗോപാനാ, ഇട്ഠകാദയോ, താനി സിനോന്തി ബന്ധന്തി ഏത്ഥാതി **ഗോപാനസീ.**

സോധാദിഗേഹേസു ഛേകപക്ഖാവാസത്ഥം യോ ബഹി കരിയ കട്ഠേകദേസോ ഠപീയതേ, സോ വിടങ്കോ. കപോതേ പാലയതീതി **കപോതപാലികാ,** കമ്മനി ണ്വു. **ടകി** നിവാസഗതീസു. വിനോ പക്ഖിനോ ടങ്കന്തി ഏത്ഥാതി **വിടങ്കോ.** ണോ.

൨൨൨. ദ്വയം കുഞ്ചികാഛിദ്ദേ. കുഞ്ചികായ വിവരം ഛിദ്ദം **കുഞ്ചികാവിവരം.** താളസ്സ പവേസനട്ഠാനഭൂതോ ഛിഗ്ഗളോ ഛിദ്ദം **താളച്ഛിഗ്ഗളോ.**

തികം കുഞ്ചികായം. **കുഞ്ച** കോടില്യേ, ണ്വു. തായതി രക്ഖതീതി **താലോ.** അലോ, തലതി തിട്ഠതി ഏതേനാതി വാ **താലോ, തല** പതിട്ഠായം. അവാപുരതി വിവരതി യേനാതി **അവാപുരണം, വര** സംവരണേ, യു, **വസ്സ പോ,** ഉത്തം, ഉപസഗ്ഗസ്സ ദീഘതാ ച, "അപാരുതാ തേസം അമതസ്സ ദ്വാരാ"തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൭൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩] വചനതോ **പുര, പാര** സംവരണേതിപി ധാതദ്വയം പഠന്തി. **അവപുബ്ബോ വു** സംവരണേതിപി ധാതദ്വയം പന സതി **വസ്സ** രത്തം, ഉപസഗ്ഗസ്സ ദീഘതാ ച, "അപാരുതാ, സങ്ഘാടിം പാരുപിത്വാ"ത്യാദീസു പന **പ**കാരവണ്ണാഗമേന സിദ്ധോ. **വിദ** ലാഭേ, **ഇമ്ഹി** വേദികാ, സകത്ഥേ കോ. ഇതരത്ഥ **ഇ**യേവ.

൨൨൩. **സങ്ഘാടാ**ദയോ **മന്ദിരങ്ഗാ** ഗേഹങ്ഗവിസേസാ. സമ്മാ ഘടേന്തി ഏത്ഥ ഗോപാനസ്യാദയോതി **സങ്ഘാടോ,** പുബ്ബപച്ഛിമദക്ഖിണുത്തരായാമവസേന ഥമ്ഭാനമുപരി ഠിതോ കട്ഠവിസേസോ, തേ പന പുബ്ബപച്ഛിമയാമാ തയോ കട്ഠാ, ദക്ഖിണുത്തരയാമാ പന ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദതോ തയോ കട്ഠാ, ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന പന പഞ്ചസത്തനവാദയോപി. ദ്വിന്നം പക്ഖാനം അപതനത്ഥം ബന്ധനതോ പാസോ വിയാതി **പക്ഖപാസോ.** തുലതി സങ്ഘാടേസു പതിട്ഠതീതി **തുലാ, തല** പതിട്ഠായം, അസ്സുത്തം, പക്ഖാനം വാ സമവാഹിതഭാവകരണതോ തുലയതി മിനാതി ഏതായാതി **തുലാ, തുല** ഉമ്മാനേ.

തികം സമ്മജ്ജനിയം. **മുജി** സോധനേ, യു. **മജ്ജ** സംസുദ്ധിയം, യു. **സുധ** സുദ്ധിയം, സബ്ബത്ര കരണേ യു.

൨൨൪. തികം സങ്കാരഛഡ്ഡനപ്പദേസേ. **കട** ഛഡ്ഡനമദ്ദനേസു, സങ്കടന്തി ഏത്ഥാതി **സങ്കടീരം,** ഈരോ, "സങ്കടോ"തി വാ സങ്കാരോ വുച്ചതി, തം ഈരയന്തി ഖിപന്തി ഏത്ഥാതി **സങ്കടീരം, ഈര** ഖേപേ. സങ്കാരസ്സ ഠാനം **സങ്കാരട്ഠാനം.** സങ്കാരം കടതി ഛഡ്ഡേതി ഏത്ഥാതി **സങ്കാരകൂടം,** അസ്സൂ, സകത്ഥേ കോ.

ചതുക്കം സമ്മജ്ജനിയാ നിരാകതേ [നിരസ്സതേ (ക॰)] ഥുസാദിമ്ഹി. നാനാവിധേ സങ്കാരേ രാസീകരണവസേന കചതി ബന്ധതി ഏതേനാതി കചോ, സോ ഏത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബോതി **കചവരോ, വര** ഇച്ഛായം. ഉച്ഛിട്ഠോ കലാപോ സമൂഹോ **ഉക്ലാപോ,** കസ്സാകാരലോപോ. നാനാവിധേഹി തിണാദീഹി സങ്കരീയതേ മിസ്സീകരീയതേതി **സങ്കാരോ,** ണോ. അവകരോതിപ്യത്ര. അവകരീയതേ നിരസ്സതേതി, അ. "സമ്മജ്ജോ മജ്ജനീ ചേവ, സങ്കാരോ'വകരോ മതോ"തി ഹലായുധോ. **കസ** വിലേഖനേ, അമ്ബു.

൨൨൭. ഘരാദിഭൂമി ഘരഖേത്തവിഹാരാദീനം യോ ഭൂമിപ്പദേസോ വത്ഥു നാമ, തം നപുംസകേ, വസന്തി ഏത്ഥാതി **വത്ഥു,** രത്ഥു. **ഗസ** മദനേ, ഗസന്തി ഏത്ഥാതി **ഗാമോ,** മോ. സംവസന്ത്യത്രാതി **സംവസഥോ,** അഥോ.

പാകടോ ഖ്യാതോ ഗാമോ, സോ നിഗമോ നാമ, അതിരേകോ ഗാമോ **നിഗമോ,** ഭുസത്ഥോ നി, സഞ്ഞാസദ്ദത്താ രസ്സോ.

ഉപഭുഞ്ജിതബ്ബഭോഗമനുസ്സാദീഹി ( ) [(ഇഭ്യോ) (?)] വഡ്ഢിതോ അധികോ ഗാമോ നിഗമതോപി അധികതരത്താ "അധിഭൂ"തി **ഈരിതോ** കഥിതോ, അധികോ ഭവതീതി **അധിഭൂ.**

൨൨൮. ദ്വയം ഗാമാദിപരിയന്തഭാഗേ. **സി** ബന്ധനേ, മോ. പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ആദീയതേതി **മരിയാദാ, പസ്സ മോ.**

ദ്വയം ആഭീരകുടിയം [ഘോസോ ആഭീരപല്ലീ സിയാ (അമര ൩൨.൨൦)]. **ഘു** സദ്ദേ, ഘോസന്ത്യത്രാതി **ഘോസോ.** ഗോപാലാനം ഗാമോ **ഗോപാലഗാമകോ,** സകത്ഥേ കോ.

പുരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. നരവഗ്ഗവണ്ണനാ

൨൨൯-൨൨൮. പോരിസന്താനി മനുസ്സജാതിയാ നാമാനി. മനോ ഉസ്സന്നമസ്സാതി **മനുസ്സോ,** സതിസൂരഭാവബ്രഹ്മചരിയയോഗ്യതാദിഗുണവസേന ഉപചിതമാനസാ ഉക്കട്ഠഗുണചിത്താ, കേ പന തേ? ജമ്ബുദീപവാസിനോ സത്തവിസേസാ. തേനാഹ ഭഗവാ - "തീഹി, ഭിക്ഖവേ, ഠാനേഹി ജമ്ബുദീപകാ മനുസ്സാ ഉത്തരകുരുകേ മനുസ്സേ അധിഗ്ഗണ്ഹന്തി ദേവേ ച താവതിംസേ. കതമേഹി തീഹി, സൂരാ സതിമന്തോ ഇധ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ"തി [അ॰ നി॰ ൯.൨൧]. തഥാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ പച്ചേകബുദ്ധാ അഗ്ഗസാവകമഹാസാവകചക്കവത്തിനോ ച അഞ്ഞേ ച മഹാനുഭാവാ സത്താ തത്ഥേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. സമാനരൂപാദിതായ പന സദ്ധിം പരിത്തദീപവാസീഹി ഇതരമഹാദീപവാസിനോപി മനുസ്സാത്വേവ

പഞ്ഞായിംസൂതി ഏകേ, അപരേ പന ഭണന്തി "ലോഭാദീഹി, അലോഭാദീഹി ച സഹിതസ്സ മനസ്സ ഉസ്സദതായ മനുസ്സാ, യേ ഹി സത്താ മനുസ്സജാതികാ, തേസു വിസേസതോ ലോഭാദയോ, അലോഭാദയോ ച ഉസ്സദാ, തേ ലോഭാദീഹി ഉസ്സദതായ അപായമഗ്ഗം, അലോഭാദീഹി ഉസ്സദതായ സുഗതിമഗ്ഗം, നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗഞ്ച പൂരേന്തി, തസ്മാ ലോഭാദീഹി, അലോഭാദീഹി ച സഹിതസ്സ മനസ്സ ഉസ്സദതായ പരിത്തദീപവാസീഹി സദ്ധിം ചതുമഹാദീപവാസിനോ സത്തവിസേസാ മനുസ്സാതി വുച്ചന്തീ"തി. ലോകിയാ പന മനുനോ അപച്ചഭാവേന മനുസ്സാതി വദന്തി, മനു നാമ പഠമകപ്പികോ ലോകമരിയാദായ ആദിഭൂതോ ഹിതാഹിതവിധായകോ സത്താനം പിതുട്ഠാനിയോ, യോ സാസനേ "മഹാസമ്മതോ"തി വുച്ചതി, പച്ചക്ഖതോ, പരമ്പരതായ ച തസ്സ ഓവാദാനുസാസനിയം ഠിതാ തസ്സ പുത്തസദിസതായ മനുസ്സാതി വുച്ചന്തി, തതോ ഏവ ഹി തേ "മാനവാ, മനുജാ"തി ച വോഹരീയന്തി, **ഉസ്സ**പച്ചയോ. മനുനോ അപച്ചം **മാനുസോ,** ഉസോ. **മര** പാണചാഗേ, ഛോ, **മച്ചോ, പബ്ബജ്ജാ**ദിനാ വാ ത്യപച്ചയോ, ധാത്വന്തസ്സ ലോപോ ച. തതോ "യവത"മിച്ചാദിനാ ചോ, ദ്വിത്തം. മനുനോ അപച്ചം **മാനവോ. മാണവോ**പ്യത്ര, ണവോ. മനുമ്ഹാ ജാതോ **മനുജോ.** നീ നയേ, നേതീതി **നരോ,** അരോ. **പുസ** പോസനേ, ണോ, പുരേതീതി വാ **പോസോ. പുര** പൂരണേ, സോ, ഉസ്സോത്തം, **ര**ലോപോ. പുനാതീതി **പുമാ, പു** പവനേ, മോ, **സി**സ്സോ. പുരേതീതി **പുരിസോ, പോരിസോ** ച, ഇസോ, രസ്സസ്സ ദീഘതായ **പൂരിസോ** ച. ഏത്ഥ ച **മനുസ്സാ**ദിപഞ്ചകം ഇത്ഥിയമ്പി വത്തതേ, **നരാ**ദയോ തു പുമേയേവ വിസിട്ഠലിങ്ഗത്താ. തത്ര മനുസ്സ മാനുസ മനുജ മാണവേഹി **നദാദിത്താ ഈ**പച്ചയോ, **ഏകസ**കാരലോപോ, മനുസീ, മാനുസീ, മനുജീ, മാണവീ. മച്ചാ, ഇത്ഥിയമതോ **ആ**പച്ചയോ.

വിദ്വസുപരിയന്തം പണ്ഡിതേ. പണ്ഡാ ബുദ്ധി സഞ്ജാതാ അസ്സാതി **പണ്ഡിതോ,** തരത്യാദി. **പഡി** ഗതിയം വാ, തോ. ബുജ്ഝതീതി **ബുധോ.** വിദതി ജാനാതീതി **വിദ്വാ, വിദ** ഞാണേ, വോ, **സി**സ്സോ. **ഭൂ** സത്തായം, അഥേ വിഭാവേതി പകാസേതി സീലേനാതി **വിഭാവീ,** ണീ. രാഗാദയോ സമേതീതി **സന്തോ,** തോ, സുന്ദരോ അന്തോ അവസാനമേതസ്സാതി വാ **സന്തോ.** സുന്ദരാ പഞ്ഞാ യസ്സ **സപ്പഞ്ഞോ.** കിന്നാമ ന വിന്ദതീതി **കോവിദോ,** നേരുത്തോ, കും പാപം വിന്ദതീതി വാ **കോവിദോ.** ധീ പഞ്ഞാ യസ്സത്ഥീതി സോ **ധീമാ,** സോഭനം ഝായതീതി **സുധീ, ഝേ** ചിന്തായം. **ഝ**സ്സ **ധോ,** ഈ, സുന്ദരാ ധീ യസ്സാതി വാ **സുധീ. കവി** വണ്ണേ, ഇ, ഇത്ഥിയം കവീ ച, **കു** സദ്ദേ വാ, ഇ, കവി. ബ്യഞ്ജയതീതി **ബ്യത്തോ, അഞ്ജ** ഗതിയം, തോ. ഭുജാദീനമന്തോ നോ ദ്വി ച. വിസിട്ഠോ അത്താ യസ്സാതി വാ **ബ്യത്തോ. ചക്ഖ** ദസ്സനേ, യു, **വിചക്ഖണോ,** വിചാരേതീതി വാ **വിചക്ഖണോ,** നേരുത്തോ. വിഗതോ സാരദോ ഏതസ്മാതി **വിസാരദോ.**

ററൻ. മേധാ ധാരണാ മതി പഞ്ഞാ യസ്സാതി **മേധാവീ,** വീ. അതിസയമതിയുത്തതായ **മതിമാ.** പഞ്ഞായ യോഗതോ **പഞ്ഞോ.** വിസേസം ജാനാതി സീലേനാതി **വിഞ്ഞൂ,** രൂ. **വിദ** ഞാണേ, ഉരോ, **വിദുരോ** [വിദൂഓ (ക॰)]. **രൂ**പച്ചയേ **വിദൂ.** ധിയോഗാ **ധീരോ,** രോ. വിസിട്ഠദസ്സനസീലതായ **വിപസ്സീ,** ണീ. ദോസം ജാനാതീതി **ദോസഞ്ഞൂ,** രൂ. ബുജ്ഝതീതി **ബുദ്ധോ,** തോ. **ദു** ഗതിയം, അ, ഉസ്സാവോ [ദു ഗതിയം അബ്ഭോ (സൂചി)], **ദബ്ഭോ. വിദ** ഞാണേ, ദസു.

൨൩൦-൨൩൧. മഹിലാന്തം ഇത്ഥിസാമഞ്ഞേ. **ഇസു** ഇച്ഛായം, തോ, നദാദി. സീമസ്സ അന്തോ സീമന്തോ, കേസവേസോ, തംയോഗാ **സീമന്തിനീ,** ഇനീ. നരസ്സായം **നാരീ,** ഇദമത്ഥേ ണോ. തിട്ഠതി ഗബ്ഭോ യസ്സം, സാ **ഥീ. ധാ** ധാരണേ വാ, വണ്ണവികാരോ, ഈ. **ബന്ധ** ബന്ധനേ, ഊ, **ബന്ധസ്സ വധാദേസോ** ച [ണ്വാദി ൩൮], **വധൂ**സദ്ദോ സുണിസാഭരിയാനമ്പി വാചകോ. **വന** സമ്ഭത്തിയം, തോ, **ഇ**കാരാഗമോ ച. **അങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ, യു, **അങ്ഗനാ,** വിസിട്ഠനാരിയമ്പി അങ്ഗനാ, തദാ കല്യാണങ്ഗനാരീലക്ഖണോപേതം പസത്ഥം ഹത്ഥപാദാദികമങ്ഗമസ്സത്ഥീതി അസ്സത്ഥ്യത്ഥേ **അങ്ഗാ** കല്യാണേ നപച്ചയോ [മോഗ്ഗല്ലാന ൪.൯൨]. വിരൂപേസുപി മദോ രാഗമദോ യസ്സാ സാ **പമദാ,** വിസിട്ഠനാരിയംപ്യത്ര **പമദാ,** തദാ പകട്ഠോ മദോ രൂപസോഭഗ്ഗജനിതോ ചേതോവികാരോ യസ്സാ സാ **പമദാ.** രൂപലാവണ്യസമ്പന്നതായ **സുന്ദരീ,** വിസിട്ഠായമ്പി. കമനീയവുത്തിതായ **കന്താ, കമു** കന്തിയം, തോ. കന്തിയോഗാ വാ **കന്താ,** വിസിട്ഠായമ്പി. രമയതി വിനോദയതി നായകം, സാ **രമണീ,** നന്ദാദീഹി യു, നദാദി, വിസിട്ഠായമ്പി. **ദയ** രക്ഖണേ, കമ്മനി തോ. അപ്പം ബലം യസ്സാ സാ **അബലാ,** അപ്പത്ഥോയം **അ**കാരോ. മാതുയാ ഗാമോ വിയ ഗാമോ യസ്സാ സാ **മാതുഗാമോ,** മാതാ വിയ ഗച്ഛതീതി വാ **മാതുഗാമോ, ഗമു** ഗമനേ, ണോ, മാതാ വിയ ഗസതീതി വാ **മാതുഗാമോ, ഗസ** അദനേ, മോ, മാതാ വിയ ഗായതീതി വാ **മാതുഗാമോ, ഗാ** സദ്ദേ, മോ. മഹീ വിയ സുചിം അസുചിമ്പി ലാതീതി **മഹിലാ,** മഹന്തേസു ബഹൂസുപി രത്തചിത്തേസു ഇലതി ഗച്ഛതീതി വാ **മഹിലാ, ഇല** ഗമനേ, **മഹ** പൂജായം വാ, ഇരോ, **ല**ത്തം, ആ, **മഹിലാ.** മഹേലാപ്യത്ര.

തികം വിസിട്ഠനാരിയമേവ. **ലല** വിലാസേ, നന്ദാദീഹി യു. **ലല** ഇച്ഛായന്തി **ചുരാദി**ഗണതോ വാ യു. ഭയപകതി **ഭീരു, ഭീ** ഭയേ, രു, "ഭീരു അത്തേ ജനേ'ത്ഥിയ"ന്തി **രഭസോ. അ**തിസയിതകാമാ **കാമിനീ,** കാമോ സിങ്ഗാരരൂപോ മദോ യസ്സാത്ഥീതി ഇനീ, സബ്ബത്രേവം. വാമലോചനാ, ഭാവിനീ, നിതമ്ബിനീ, രാമാഇച്ചാദീനിപി വിസിട്ഠനാരീനാമാനി.

ദ്വയം പഠമവയസി വത്തമാനായം.

> അട്ഠവസ്സാ ഭവേ ഗോരീ, ദസവസ്സാ തു കഞ്ഞകാ;
> സമ്പത്തേ ദ്വാദസേ വസ്സേ, കുമാരീത്യ'ഭിധീയതേ [ചിന്താമണിടീകാ ൧൬.൨].

ഇഹ ത്വഭേദോപചാരേനേകത്തം. അഞ്ഞേ പനാഹു **"കഞ്ഞാ**സദ്ദോയം പുമുനാഭിസമ്ബന്ധപുബ്ബകേ സമ്പയോഗേ നിവത്തേതീ"തി. **കുമാര** കീളായം, ചുരാദി, കുമാരയതീതി **കുമാരീ,** അ, നദാദി, സകത്ഥേ കോ, ണ്വുനാ വാ സിദ്ധോ. കമനീയതേതി **കഞ്ഞാ,** കന ദിത്തികന്തിഗതീസു, യോ, ന്യസ്സ ഞത്തം, അ, ആ.

യുവസദ്ദതോ പാടിപദികതോതി, യുവതി. വരിത്ഥിപരിയായസാമഞ്ഞേപി **യുവതി**സദ്ദോ പകത്യന്തരമത്ഥീതി. **തര** തരണേ, യു, **ഉ**ത്തം, ഈ ച.

൨൩൨. സാഭിസേകാ ലദ്ധാഭിസേകാ രാജിത്ഥീ **മഹേസീ** നാമ, **മഹ** പൂജായം, കമ്മനി ഇസോ, ഇസ്സേ, തതോ ഈ, മഹതിയോ രാജിത്ഥിയോ ഈസതി അഭിഭവതീതി വാ **മഹേസീ, ഈസ** ഇസ്സരിയേ, ഈ. മഹേസിതോ

അഞ്ഞാ രാജനാരിയോ **ഭോഗിനിയോ** ഭോഗയോഗാ, ഈ, ഇനീ ച. യാനാരീ പുരിസസ്സ സങ്കേതം യാതി, സാ "ധവത്ഥിനീ, അഭിസാരികാ"തി ചോച്ചതേ. ധവം പതിം അത്ഥയതി ഇച്ഛതീതി **ധവത്ഥിനീ, അത്ഥ** യാചനിച്ഛാസു, ഇനീ, അസതീവിസേസോ. **സര** ഗതിയം, അഭിസരതി സങ്കേതന്തി, ണ്വു.

൨൩൩. ഛക്കം വേസിയം. ചതുസട്ഠികലാകുസലതായ, സീലരൂപാദിമത്തായ ച ഗണ്യതേ ആദീയതേ **ഗണികാ, ഗണ** സങ്ഖ്യാനേ, ണ്വു. വേസോ ആകപ്പോ, തേനാതിസോഭതേ, കമ്മവേസേഹി വാ ഇച്ഛീയതേതി. അതിസോഭനേ, ഇച്ഛത്ഥേ വാ **യ**പച്ചയോ. വണ്ണസമ്പന്നാ ദാസീ **വണ്ണദാസീ,** ദാസിമ്പി ഹി വണ്ണസമ്പന്നം കേചി സാമികാ ധനലോഭേന ഗണികം കരോന്തി. നഗരം സോഭേതീതി **നഗരസോഭിനീ.** രൂപേന ഉപജീവതീതി **രൂപൂപജീവിനീ.** അതിസയവേസയുത്തതായ **വേസീ.**

ദ്വയം അസതീസാമഞ്ഞേ. കുലാനി അടതി നാസയതീതി **കുലടാ.** ബന്ധമനുബന്ധം കായതീതി **ബന്ധകീ,** നദാദി.

൨൩൪. ചതുക്കം ഉത്തമനാരിയം. വരോ ആരോഹോ സോണി യസ്സാ സാ **വരാരോഹാ.** ഉത്തമഗുണയോഗാ **ഉത്തമാ.** സോണിഗാരവേന മത്തഗജോ വിയ ബന്ധനഗാമിനീ **മത്തകാസിനീ, കസ** ഗതിയം. വരവണ്ണയോഗാ **വരവണ്ണിനീ,** ഇനീ.

"സീതേ സുഖോണ്ഹസബ്ബങ്ഗീ, ഗിമ്ഹേ യാ സുഖസീതലാ;
ഭത്തു ഭത്താ ച യാ നാരീ, സാ ഭവേ വരവണ്ണിനീ"തി. **രുദ്ദോ;**

ദ്വയം അഖണ്ഡിതചരിത്രായം. പതി സാമികോവ കമനീയോ യസ്സാ **പതിബ്ബതാ,** പതിമ്ഹി വതമസ്സാതി വാ **പതിബ്ബതാ. അസ** ഭുവി, അന്തോ, ഈ, ആദിലോപോ. സമേതീതി വാ **സതീ, സമു** ഉപസമേ, അന്തോ, ഈ.

ദ്വയം കാമരത്തരാജപുത്താദിനോ കുലസ്സ നിയതപതിയം. കുലാനുരൂപാ ഇത്ഥീ **കുലിത്ഥീ,** കുലം പാലേതി രക്ഖതീതി **കുലപാലികാ,** ണ്വു.

൨൩൫. ദ്വയം മതഭത്തികായം. വിഗതോ ധവോ ഭത്താ യസ്സാ **വിധവാ.** പതി സുഞ്ഞോ നട്ഠോ യസ്സാതി **പതിസുഞ്ഞാ.**

ദ്വയം അത്തിച്ഛായ പത്യന്വേസിനിയം കഞ്ഞായം. പതിം വരതി ഗവേസതീതി **പതിമ്ബരാ,** ദുതിയായാലോപോ. സയമേവ പതിം വരതീതി **സയമ്ബരാ,** പഠമായാലോപോ, **വര** പത്ഥനായം.

ചതുക്കം വിജാതായം. **വിജനീ** ഗബ്ഭവിമോക്ഖനേ, തോ, വിജായിത്ഥാതി **വിജാതാ. സൂ** അഭിസവേ, തോ. ജാതം അപച്ചം പുത്തോ ഏതിസ്സാതി **ജാതാപച്ചാ.** പസൂതാവ **പസൂതികാ, ക**പച്ചയോ, **ഇത്ത**ഞ്ച.

൨൩൬. ദ്വയം ദൂതിയം. യാ പേസീയതേ, സാ **ദൂതീ, ദു** ഗമനേ,തി, **ഈ**മ്ഹി ദൂതീ. സഞ്ചാരയതി യഥാഭിമതന്തി, ണ്വു.

തികം ദാസിയം. ദു കുച്ഛിതം അസതി ഭക്ഖതീതി **ദാസീ,** ഈ, ദീയന്തേ തായാതി വാ **ദാസീ, ദാ** ദാനേ, സോ, ഈ ച. **ചിട** പേസനേ, കമ്മനി ണോ, ഈ. കുടം ഉദകകുമ്ഭം ധാരേതീതി **കുടധാരികാ,** ണ്വു.

ദയം സുഭാസുഭനിരൂപിനിയം സംവരികാദിമ്ഹി. **വര** ഗതിയം, കത്തരി ഇനീ. സുഭാസുഭസ്സ ഇക്ഖണം നിരൂപനം യസ്സാത്ഥീതി, ഇ, സകത്ഥേ കോ. ഇമേ ദേ സദ്ദാ തുല്യത്ഥാ.

യാ സയം ഖത്തിയജാതി യസ്സ കസ്സചി ഭരിയാ, സാ ഖത്തിയാനീ, ഖത്തിയാ ച. ഖത്തിയസ്സാപച്ചം **ഖത്തിയാനീ,** ആനോ, ഈ. ണമ്ഹി **ഖത്തിയാ.**

൨൩൭. പജ്ജം അഗ്ഗിസക്ഖിപുബ്ബകതപാണിഗഹിതായം ഭരിയായം, അഞ്ഞത്ര തൂപചാരാ. ദാരയന്തേ യേനാതി **ദാരോ, ദര** വിദാരണേ, അകത്തരി ച കാരകേ സഞ്ഞായം ണോ. ജായതി പുത്തോ യായാതി **ജായാ, ജന** ജനനേ, യോ, **ജനിസ്സ ജാ** ച, ആ, ജയതീതി വാ **ജായാ, ജി** ജയേ, യോ, ജിസ്സ **ജാ,** ആ, **ജായാ. കല** സങ്ഖ്യാനേ, അത്തോ. ഘരം നേതീതി **ഘരണീ, ണ**ത്തം. ഭരിതബ്ബതോ **ഭരിയാ, ഭര** ഭരണേ, യോ. പിയായിതബ്ബതോ **പിയാ,പീ** തപ്പനകന്തീസു, യോ. പജം പുത്തം പാലേതീതി **പജാപതി, പാ** പാലനേ,തി, **ആ**ത്തം, രസ്സത്തഞ്ച . ദിന്നം പൂരണീ **ദുതിയാ.** പഠമോ ഭത്താ, ഭരിയാ ദുതിയാ. സാമികസ്സ പാദേ പരിചരതീതി **പാദപരിചാരികാ,** ണ്വു. പതിനീ, പാണിഗഹിതാ, സഹധമ്മിനീതിപി തസ്സായേവ നാമാനി.

൨൩൮. തികം സഖിയം. തേസു തേസു കിച്ചേസു സഹ ഖായതി പകാസതീതി **സഖീ, സഹ**പുബ്ബോ **ഖാ** പകാസനകഥനേസു, ഈ. **അല** ഭൂസനേ **ആ**പുബ്ബോ, ഇ. വയസാ തുല്യാ **വയസാ,** തുല്യേ സഞ്ഞായം സോ [പാണിനി ൪.൪.൯൧ സുത്തേ യപച്ചയോ ദിസ്സതി].

ജരോവുച്ചതി ചോരസ്സാമികോ, തസ്സായം **ജാരീ,** ണോ, ഈ. സാമികം അതിക്കമ്മ അഞ്ഞത്ര ചരതീതി, ഇനീ.

൨൩൯. പുമേ തൂതി ലിങ്ഗന്തോ **തു**സദ്ദോ ന പുബ്ബം ഭജതേ. **അര** ഗമനേ, തു, **അര**സ്സുത്തം. രതിയാ ജായതീതി **രജോ,** തിലോപോ. **പുപ്ഫ** വികസനേ, **പുപ്ഫം.**

തികം രജസ്സലായം. ഉതുയോഗാ**ഉതുനീ,** ഇനീ. രജയോഗാ **രജസ്സലാ,** സലോ. പുപ്ഫവന്തതായ **പുപ്ഫവതീ.** മിധമ്മിനീ, അവീ, അത്തേയീ, മലിനീ, ഉതുമതീ, ഉദകീഇച്ചാദീനിപി തസ്സാ നാമാനി.

തികം ഗബ്ഭിനിയം. ഗരു അലഹുകോ ഗബ്ഭോ കുച്ഛി ഏതിസ്സാതി **ഗരുഗബ്ഭാ.** ആപന്നോ പത്തോ ഗബ്ഭട്ഠോ സത്തോ ഏതായാതി **ആപന്നസത്താ.** ഗബ്ഭയോഗാ **ഗബ്ഭിനീ.**

തികം യേന വേഠിതോ ഗബ്ഭോ കുച്ഛിയം തിട്ഠതി, തത്രാസയേതി ഖ്യാതേ. ഗബ്ഭോ ആസയതേ തിട്ഠത്യത്രാതി, ണോ. ജരം ഏതീതി **ജലാബു.** ഉ, രസ്സ **ലോ, യസ്സ ബോ,** ജരാപുബ്ബോ **ഇ** ഗതിയം. കലം ജരതം ലാതീതി **കലലോ, കല** സങ്ഖ്യാനേ വാ, അലോ.

൨൪൦-൨൪൧. സത്തകം ഭത്തരി. **ധൂ** കമ്പനേ, സന്താസം ധുനോതീതി **ധവോ,** അ. സം ഏതസ്സത്ഥീതി **സാമികോ, ആമി**പച്ചയോ, സകത്ഥേ കോ, **ഇ**പച്ചയോ വാ, നിഗ്ഗഹീതസ്സ മോ, **അസ്സ** ച ദീഘോ, **സാമികോ. ഭര** ഭരണേ, ഭരതീതി

ഭത്താ, രിതു. **കമു** ഇച്ഛായം, തോ, "പക്കമാദീഹി ന്തോ ചാ"തി ന്തത്തം. **പാ** രക്ഖണേ, അതി, **പതി. വര** ഇച്ഛായം, അ, **വരോ. പീ** തപ്പനകന്തീസു, യോ.

രതികാരണത്താ പതിനോ ഉപ **ഉപപതി,** സമാസേ കതേ അഭിധാനതോ പുബ്ബനിപാതോ, അപ്പധാനഭൂതോ വാ പതി **ഉപപതി. ജര** വയോഹാനിമ്ഹി, ജീയന്തേ അനേനാതി **ജാരോ, ദാരോ** ച.

സത്തകം പുത്തേ. നരകേ ന പതന്ത്യനേന ജാതേനാതി **അപച്ചം, പത** ഗതിയം, യോ, **ത്യസ്സ ചോ,** ന പതതി ന വിച്ഛിന്ദതി വംസോ ഏതേനാതി വാ **അപച്ചം,** പുത്തേ, ധീതരി ച നിച്ചനപുംസകോയം. **പൂ** പവനേ. പുനാതി പിതരോ തേനാതി **പുത്തോ.** "ഛദാദീഹി തത്രണ"തി തോ. പൂരേതീതി വാ **പുത്തോ.** അത്തതോ ജാതോ **അത്രജോ, "അത്തജോ"**തിപി പാഠോ. സുയതേതി **സുതോ. സു** അഭിസവേ, സുണാതീതി വാ **സുതോ,** തോ, **സു** സവനേ. തനുമ്ഹാ ജാതോ **തനുജോ, തനയോ** ച, യോ, തനോതി മുദന്തി വാ **തനയോ,** അയോ. സൂയതേതി **സൂനു, കമ്മനി** നു, **സൂ** പസവേ.

പുത്താദയോ **സൂനു**പരിയന്താ ധീതരി വത്തമാനാ ഇത്ഥിയം വത്തന്തി. **ദുഹിതാ, ധീതാ** ച സദാ നാരിയമേവ. **ദുഹ** പപൂരണേ, രാതു, ഓത്താഭാവോ, **ഇ**കാരാഗമോ ച. **ധാ** ധാരണേ, രാതു, ആസ്സീ. പുത്താദയോ ച തേ സാമഞ്ഞേനേവ കുണ്ഡഗോലകാദീനം വാചകാ. സവണ്ണായം തു ഊഢായം സജാതോ സയം ജനിതോ സുതോ ഓരസോ നാമ. **സജാത**സദ്ദേന കുണ്ഡകഗോലകഖത്താദിബ്യവച്ഛേദോ. ജീവതി ഭത്തരി ജാരജോ സുതോ **കുണ്ഡാ**ഖ്യോ. മതേ ഭത്തരി ജാരജോ **ഗോലകാ**ഖ്യോ. അരിയാസുദ്ദജോ സുതോ ഖത്താ നാമ [ഖത്താ അരിയാസുദ്ദാനം (അമര ൨൦.൩)]. **ആദി**നാ മാഗധാദീനം ഗഹണം. വുത്തഞ്ഹി -

> "അമതേ ജാരജോ കുണ്ഡോ,
> മതേ ഭത്തരി ഗോലകോ"തി [അമര ൬൭.൩൭].

"മാഗധോ സുദ്ദഖത്താജോ"തി [അഭിധാനു ൭൦൩ ഗാഥാ] ച.

ഉരസാ മനസാ നിമ്മിതോ, **ഉര**സദ്ദാ തതിയന്താ നിമ്മിതത്ഥേ ണോ, നിവിട്ഠത്താ തേന നിമ്മിതോതി വുച്ചതി. ഉരസി ഭവോതി **വാ ഓരസോ.**

൨൪൯. ചതുക്കംപതിപതിനീനം യുഗേ, "ദാരാ പുമേ ബഹുത്തേ ച, ദം കലത്രേ നപുംസകേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൬൨.൩൮] **അമരമാലാ, ജം**സദ്ദോ ത്വബ്യയോ ദാരവചനോ. തസ്മാ "ജമ്പതി, ദമ്പതീ"തിപി ഭവിതബ്ബം, ഇധ പന കച്ചായനമതേനോദാഹടാ. ജായാ ച പതി ച **ജായാപതി.** ഇതരീതരയോഗദ്വന്ദോ. ജായാ ച പതി ച **ജാനിപതി,** തഥാ **ജായമ്പതി**ആദയോ, **ജായാ**സദ്ദസ്സ പതിമ്ഹി പരേ ജാനി, തുദഞ്ച, ജായഞ്ച **യദാ**ദിനാ.

തികം നപുംസകേ. വിഗതോ രാഗസ്സവോ യസ്മാ **വസ്സവരോ. സു** സവനേ, അരോ. **പണ** ബ്യവഹാരേ, ഡോ, **പഡി** ലിങ്ഗവേകല്ലേ വാ, ഭൂവാദി. ന ഇത്ഥീ ന പുമാ **നപുംസകം,** നിരുത്തിനയേന **ഇത്ഥിപുമാനം പുംസക**ഭാവോ, **നസ്സ** ച പകതി. തതിയാപകതി, സണ്ഡോ, കലീബന്തിപി തസ്സ നാമാനി. തതിയാ പകതി തതിയപ്പകാരോ, സമജാതികേ ഇത്ഥിപുരിസേ അപേക്ഖിതാ

തതിയത്തം പകാരസ്സ. പഠമാ ഹി പകതി ഇത്ഥീ, ദുതിയാ പകതി പുരിസോ, ഇതരപകതി തതിയാ പകതി.

൨൪൯. ഛക്കം ഞാതിമത്തേ, ബന്ധുയേവ **ബന്ധവോ,** അ, ഉസ്സാവോ. ബന്ധതീതി **ബന്ധു,** ഉ. സസ്സ അത്തനോ ജനോ **സജനോ.** സമാനം ഗോത്തം കുലം അസ്സാതി **സഗോത്തോ, സമാനസ്സ** സഭാവോ. **ഞാ** അവബോധനേ, കമ്മേതി, ഞാതിയേവ **ഞാതകോ, അത്തം**, സകത്ഥേ കോ ച. **സുസദ്ദോപ്യത്ര** [സ്വ (അമര ൨൩.൩൩)].

ദ്വയം സത്തപുരിസാവധികേസു നികടഞാതീസു. ലോഹിതേന സമ്ബന്ധോ **സാലോഹിതോ, സമ്ബന്ധസ്സ സാദേസോ,** പുബ്ബനിപാതോ ച, സമാനം പിണ്ഡദാനം യസ്സ **സപിണ്ഡോ,** സനാഭയോപ്യത്ര [നാഭി സത്തപുരിസാവധികകുലേ (ചിന്താമണിടീകാ ൨൩.൩൪)]. തികം പിതരി. **താ** പാലനേ, തോ കത്തരി. ജനയതീതി **ജനകോ,** ണ്വു. **പാ** രക്ഖണേ, രിതു, അസ്സിത്തം.

൨൫൦. ഛക്കം മാതരി. **അമ** പൂജായം, കമ്മനി മോ, ബോ ച, **അമ്മാ, അമ്ബാ.** ജനയതീതി **ജനനീ,** യു, നദാദി. **മാന** പൂജായം, പുത്തം മാനേതീതി **മാതാ,** രാതു, പാതീതി വാ **മാതാ, പാതിസ്സ മോ.** ജനേതീതി **ജനേത്തി,**തി. ജനേതീതി **ജനികാ,** ണ്വു, **ഇത്തം.**

അപ്പധാനഭൂതാ മാതാ **ഉപമാതാ,** കുമാരേ ധാരേതീതി **ധാതി. ധാ** ധാരണേ,തി. **ജായായ** ഭരിയായ **ഭാതികോ** കനിട്ഠോ ച ജേട്ഠോ ച സാലോ നാമ, സസ്സ അത്തനോ ഏ്യസാ സാ, ഭരിയാ, തസ്സാ ഭാതാ **സാലോ,** ജായായ ഭാതരി അലോ. **സര** ഗതിചിന്താഹിംസാസു വാ, ണോ, **ലത്തം, സാല** വിതക്കേ വാ, ചുരാദി.

൨൫൧. **സാമിനോ** ഭത്തു ഭഗിനീ നനന്ദാ നാമ, ന നന്ദതീതി **നനന്ദാ, അത്താഭാവോ നസ്സ** വിഭാസാധികാരാ. **നന്ദ** സമിദ്ധിയം, ഭൂവാദി.

ദ്വയം അയ്യികായം. മാതുയാ മാതാ **മാതാമഹീ.** പിതൂനം പിതരി ച മാതരി ച ആമഹം **യദാദിനാ,** നദാദി. **അരഹ** പൂജായം, ണ്വു, **രഹസ്സ യോ, അയ** ഗതിമ്ഹി വാ, ണ്വു, **അയ്യികാ.**

മാതുയാ ഭാതാ മാതുലോ നാമ, മാതുയാ ഭാതാ **മാതുലോ,** മാതു ഭാതരി ഉലപച്ചയോ. **അസ്സ** മാതുലസ്സ **പജാപതി** ജായാ മാതുലാനീ നാമ, മാതുലസ്സ ഭരിയാ **മാതുലാനീ,** മാതുലഭരിയായം ആനോ, നദാദി, അഥ വാ മാതുലസ്സ ഏ്യസാ **മാതുലാനീ,** ഈ, **അസ്സ ആനോ.**

൨൫൨. **ജായാപതീനം** ദ്വിന്നം **ജനനീ** മാതാ സസ്സു വുത്താ, **സസ** ഗതിഹിംസാപാനേസു. **തപ്പിതാ** തേസം ജായാപതീനം പിതാ പന സസുരോ നാമ, **സസ**ധാതുമ്ഹാ ഉരോ. ഭഗിനിയാ പുത്തോ പന ഭാഗിനേയ്യോ നാമ, ഭഗിനിയാ അപച്ചം **ഭാഗിനേയ്യോ,** ണേയ്യോ.

൨൫൩. ദ്വയം സുതസ്സ, സുതായ ച പുത്തേസു. **നഹ** ബന്ധനേ, രിതു, **നീ** നയേ വാ. പുത്തസ്സ പുത്തോ **പപുത്തോ, ത്തലോപോ,** ഉസ്സത്തഞ്ച. സാമിഭാതാ

ദേവരോ നാമ, അഥ വാ സാമിഭാതാ കനിട്ഠോ സാമിനോ ഭാതാ ദേവരോ നാമ. ജേട്ഠോ തു സസുരോ ഏ്വോച്ചതേ. **ദിവു** കീളായം, അരോ.

ദ്വയം ധീതുപതിമ്ഹി. **ജന** ജനനേ, രിതു, അസ്സാത്തം, നസ്സ **മാ**ദേസോ ച. ദ്വയം പിതുപിതരി. പിതുനോ പിതാ **പിതാമഹോ.**

ഠര്വ്വ. **ഹുസാ**ന്താനി പദേന പദേന നാമാനി. മാതുയാ ഭഗിനീ **മാതുച്ഛാ,** ച്ഛോ. പിതുനോ ഭഗിനീ **പിതുച്ഛാ,** പിതുഭഗിനീ പിതുച്ഛാ ഭവേത്യത്ഥോ.

പിതാമഹസദ്ദോ ന കേവലം ജനകപിതരമേവ വദതി, അഥ ഖോ ജനകപിതുപിതാദയോപീതി ഏത്ഥാപി "പപിതാമഹോ" ഇച്ചുദാഹടോ. പിതുനോ അയ്യകോ **പയ്യകോ, തു**ലോപോ. **സു** സവനേ, ണ്ഹാ. **ണിസ**മ്ഹി **സുണിസാ. സ**മ്ഹി **ഹുസാ,** ഹത്തം. സബ്ബത്ര "ഇത്ഥിയമതോ ആപച്ചയോ"തി ആ.

ഠർൻ. ചതുക്കം ഏകോദരേ ഭാതരി. സമാനോദരേ ഠിതോ **സോദരിയോ, സമാനസ്സ സോ.** സമാനോ ഗബ്ഭോ സഗബ്ഭോ, തത്ര ഭവോ **സഗബ്ഭോ,** ണോ. സമാനോദരേ ജാതോ **സോദരോ.** സമാനോദരേ ജാതോ **സഹജോ. സഹ**സദ്ദോ തുല്യവചനോ.

മാതാപിതൂ തേ ദ്വേ ജനാ പിതരോ വുച്ചന്തേ. ഉഭിന്നമ്പി ജനകബ്യപ്പദേസനിയതത്താ അഭേദവചനിച്ഛായം പിതുത്തമത്ഥേവ. നനുഭേദോ ജാതി, തസ്സാ ചോഭയത്ര സത്താദേകത്തം, ന ച ജാതിയാ ലിങ്ഗസങ്ഖ്യാ ഭവന്തി, അദബ്ബത്താ ബഹുവചനം ന സിയാതി? നേസ ദോസോ, ന ഹി ജാതിപദത്ഥികസ്സ ന ദബ്ബം, ദബ്ബപദത്ഥികസ്സ വാ ന ജാതീതി. കിന്തുഭയേസംപ്യുഭയപദത്ഥോ ഇഹാത്ഥവിസേസോ. ജാതിപദത്ഥികസ്സ ജാതി പധാനഭൂതാ ദബ്ബം ഗുണഭൂതം, ദബ്ബപദത്ഥികസ്സ തു വിപരിയയോ, തത്ര ജാതിവചനിച്ഛായം ദബ്ബേ വിയ ലിങ്ഗസങ്ഖ്യാ വത്തബ്ബാ, തസ്സ ച ബഹുത്താ ബഹുവചനം. പുബ്ബേ വിയാഭേദവചനിച്ഛായം പുത്തോ ച ധീതാ ച പുത്താ വുച്ചന്തേ, ജഞ്ഞത്തഞ്ഹി പുത്തബ്യപദേസനിയതം ധീതരിപ്യത്ഥി, വിപരിയയേ തു ന ഭവത്യനഭിധാനതോ. ഭേദവചനിച്ഛായം പുത്തധീതരോതി ഭവതി.

ഠ൦. സസ്സു ച സസുരോ ച സസുരാതി വുച്ചന്തേ. തദപച്ചോഹനസമ്ബന്ധിനിബന്ധനാ ഹി ബ്യപ്പദേസോ സസ്സുയമ്പി ഠിതോ. ഭേദവചനിച്ഛായം തു പുബ്ബേ വിയ പച്ചത്ഥം സദ്ദനിവേസോ. ഭാതാ ച ഭഗിനീ ച ഭാതരോ വുച്ചന്തേ. ഏകഗബ്ഭോസിതത്തം ഭാതുബ്യപ്പദേസനിയതം ഭഗിനിയംപ്യത്ഥി. തതോ ഏകഗബ്ഭോസിതത്തസ്സാഭേദവചനിച്ഛായം ഉഭോ ഭാതരോ വുച്ചന്തേ. ഏത്ഥ ച സബ്ബത്രാപി വിരൂപേകസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. ദുവിധോ ഹി ഏകസേസോ സരൂപാസരൂപവസേന. തത്ര സരൂപേകസേസേ ബഹുവചനമേവ, ഇതരത്ര പന ദ്വിവചനം, യഥാ പുരിസോ ച പുരിസോ ച പുരിസാ, നാമഞ്ച രൂപഞ്ച നാമരൂപഞ്ച നാമരൂപം, മാതാ ച പിതാ ച പിതരോതി.

ബാല്യയോബ്ബനവുഡ്ഢത്താനി തീണി വയാനി. തത്ര തികം ബാല്യേ. ദ്വയം യോബ്ബനേ. ബാലസ്സ ഭാവോ **ബാലത്തം,** ത്തം. **താ**പച്ചയേ **ബാലതാ.** ണ്യമ്ഹി **ബാല്യം,** അഥ വാ **ബല** പാണനേ, ബലന്തി അസ്സസിതപസ്സസിതമത്തേന പണന്തീതി **ബാലാ,** ബല്യന്തേ സംവരീയന്തേതി വാ **ബാലാ, ബല** സംവരണേ.

തേസം ഭാവോ **ബാലത്താ**ദി. യുവസ്സ ഭാവോ **യോബ്ബഞ്ഞം, യോബ്ബന**ഞ്ച, ഭാവേ ണ്യോ, ണോ ച, അഥ വാ **യു** മിസ്സനേ, യു, **ഉസ്സ ഉവാദേസോ**, വുദ്ധി. തേസം ഭാവോ **യോബ്ബഞ്ഞാ**ദി.

൨൪൭. യേ ജരാകതാ സുക്കാ കേസാദയോ, തേ **പലിതം** നാമ സിയും, തേസം വാ യം സുക്കത്തം, തം പലിതം നാമ. **പച** പാകേ, ഇതോ, **ചസ്സ ല**ത്തഞ്ച.

ദ്വയം വലിപലിതാദിമതി കായപരിപാകേ. ജീയന്തി വുഡ്ഢാ ഭവന്തി അസ്സം **ജരാ, ജര** വയോഹാനിമ്ഹി, ജരാ ഏവ **ജരതാ,** സകത്ഥേ **താ**പച്ചയോ. **വിസ്സസാ**തിപി ജരായ നാമം. വിസേസേന സംസതേ അധോ പാതയതീതി **വിസ്സസാ. സംസതി**'രയം പമാദത്ഥോ, അവസംസനത്ഥോ ച, ഇഹ അവസംസനത്ഥോ, നിഗ്ഗഹീതലോപോ, ദ്വിത്തഞ്ച.

ബാല്യയോബ്ബനവുഡ്ഢത്താനി പുബ്ബേ വുത്താനി. ഇദാനി തബ്ബതിനാമാന്യാഹ. തത്ര അഡ്ഢം ഛാപസാമഞ്ഞേ. **പുഥ, പഥ** വിത്ഥാരേ, ഉകോ, **പുഥുകോ, പല** ഗമനേ, ണ്വു, അസ്സിത്തം, ദ്വിത്തഞ്ച, **പില്ലകോ. ഛുപ** സമ്ഫസ്സേ, ഉസ്സാത്തം, **ഛാപോ. കുമാര** കീളായം, **കുമാരോ. ബല** പാണനേ, ണോ, **ബാലോ, പൂ** പവനേ, തോ, സകത്ഥേ കോ, **പോതകോ,** ഇത്ഥിയം **പോതകീ.** പോതോ, സാവോ, സാവകോ, അബ്ഭകോ, ഡിമ്ഭോ, സുസുകോ, സുസുഇച്ചാദീനിപി ഛാപസാമഞ്ഞത്ഥാനി.

൨൪൮. ബാലസാമഞ്ഞവാചകാനി ദസ്സേത്വാ വിസേസബാലനാമാനി ദസ്സേതുമാഹ **"അഥു"**ച്ചാദി. ഉത്താനോ, ഉത്താനം വാ സയതീതി **ഉത്താനസയോ.** കപച്ചയേ **ഉത്താനസേയ്യകോ.** ഥനം പിവതീതി **ഥനപോ, ഡിമ്ഭ**സദ്ദോപ്യത്ര.

൨൪൯. സത്തകം തരുണേ.

ആസോളസാ ഭവേ ബാലോ,
തരുണോ തു തതോ ഭവേ;
വുദ്ധോ തു സത്തത്യായുമ്ഹാ,
തീണി വയാനി ലക്ഖയേ.

തര തരണേ, ഉണോ. വയസി യോബ്ബനേ തിട്ഠതീതി **വയട്ഠോ,** തോ, "വയോ ബാല്യാദി പക്ഖി ച, യോബ്ബനഞ്ച വയോ കചി"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൩.൪൨] **രുദ്ദോ, ദഹ** ഭസ്മീകരണേ, അരോ, **യു** മിസ്സനേ, അ, **ഉവാദേസോ,** **സിസ്സാ**കാരോ. **സസ** പ്ലുതഗതിമ്ഹി, ഉ, അസ്സുത്തം, സുസു, **തരുണസ്സ** വാ പാടിപദികസ്സ **സുസ്വാ**ദേസോ. മനുനോ അപച്ചം മാനവോ, വണ്ണവികാരോ, **നസ്സ ണ**ത്തം, **മാണവോ.** കുച്ഛായം **കപച്ചയോ,** **മാണവകോ**തി സിദ്ധം. വുത്തഞ്ച -

"അപച്ചേ കുച്ഛിതേ മൂള്ഹേ, മനുതോസ്സഗ്ഗികോ മതോ"തി [മഹാഭാസ്സ ൪.൧.൧൬൧] **ദര** വിദാരണേ, ണ്വു.

ദ്വയം സുഖവഡ്ഢിതേ കുമാരേ, സുഖോ കുമാരോ **സുകുമാരോ,** ഖലോപോ, സുഖേന ഏധതി വദ്ധതീതി **സുഖേധിതോ.** "സുഖോചിതോ"തിപി പാഠോ, സുഖം ഉചിതം സമ്പിണ്ഡിതം ഏത്ഥാതി **സുഖോചിതോ, ഉച** സമവായേ.

൨൪൪-൨൪൫. ദ്വിപാദേന വുഡ്ഢസ്സ നാമാനി. ആയുമഹത്തം ലാതീതി **മഹല്ലകോ,** ണ്വു, ദ്വിത്തം. **വഡ്ഢ** വഡ്ഢനേ, കത്തരി തോ, **തസ്സ ഢോ, ഡ്ഢസ്സ ഡോ,** അസ്സുത്തം, **ധാ** ഗതിനിവത്തിയം, ഇരോ, **ധസ്സ ഥത്തം, ഇസ്സ ഏത്തം. ജര** വയോഹാനിമ്ഹി, കത്തരി തോ, **തസ്സ ഇന്നാ**ദേസോ, ധാത്വന്തലോപോ, **ണത്ത**ഞ്ച, **ജിണ്ണോ,** സകത്ഥേ **കമ്ഹി ജിണ്ണകോ.** പകതം വയോ യോബ്ബനമസ്സാതി **പവയോ**തിപി വുഡ്ഢസ്സ നാമം.

വലിനന്താനി പാദേന നാമാനി. തത്ര തികം ജേട്ഠഭാതരി. അഗ്ഗേ പുരേ കാലേ, പുബ്ബേ ച കാലേ ജായതീതി **അഗ്ഗജോ, പുബ്ബജോ** ച. അയഞ്ച വുഡ്ഢോ അയഞ്ച വുഡ്ഢോ, അയമിമേസം വിസേസേന വുഡ്ഢോതി **ജേട്ഠോ, വുഡ്ഢ**സദ്ദാ **ഇട്ഠ**പച്ചയോ, “വുഡ്ഢസ്സ ജോ ഇയിട്ഠേസൂ”തി **വുഡ്ഢസ്സ ജോ. അ**ലോപേ പരസ്സാസവണ്ണത്തം.

തികം പച്ഛാജാതേ ഭാതരി. അയഞ്ച യുവാ അയഞ്ച യുവാ, അയമിമേസം വിസേസേന യുവാതി **കനിട്ഠോ, കനിയോ** [കണിട്ഠോ കണിയോ (ക॰)] ച. **ഇയിട്ഠേസു യുവ**സദ്ദസ്സ **കനാ**ദേസോ [കണാദേസോ (ക॰)]. അനു പച്ഛാകാലേ ജാതോ **അനുജോ.** ജഘഞ്ഞേ പച്ഛാകാലേ ജാതോ **ജഘഞ്ഞജോ.** അപരസ്മിം പച്ഛാകാലേ ജാതോ **അപരജോ**തി ദ്വേപ്യത്ര.

വലി സിഥിലം തചോ ചമ്മം യസ്സ **വലിത്തചോ,** ദ്വിത്തം. വലി ചമ്മമേതസ്സത്ഥീതി **വലിനോ,** ഇനോ. **ഉത്താനസയാ**ദയോ **വലിന**ന്താ വാച്ചലിങ്ഗത്താ തീസു ലിങ്ഗേസു വത്തന്തി, യഥാ - ഉത്താനസയോ ബാലോ, ഉത്താനസയാ കുമാരീ, ഉത്താനസയം നപുംസകം.

൨൪൬. പഞ്ചകം മത്ഥകേ. **സി** സയേ, സോ, ദീഘോ ച, അങ്ഗേസു ഉത്തമങ്ഗത്താ **ഉത്തമങ്ഗം,** ഉത്തമോ ച തം അങ്ഗഞ്ചാതിപി **ഉത്തമങ്ഗം.** സീസഞ്ച ഉത്തമങ്ഗഞ്ച **സീസോത്തമങ്ഗാനി. സി** സേവായം, രോ, സേവന്തി ഏതേനാതി **സിരോ. മുദ** തോസേ, ധോ. **സിസ്സാ**കാരോ. **മസ** ആമസനേ, ത്ഥോ, സകത്ഥേ കോ ച, **മസി** പരിമാണേ വാ.

പജ്ജദ്ധം കേസേ. കേ മത്ഥകേ സേതി തിട്ഠതീതി **കേസോ.** സത്തമിയാലോപോ, **കതി** ഛേദനേ, അലോ, അസ്സുത്തം. **വല** സംവരണേ, കമ്മനി **ണ**പച്ചയോ, **വാലോ.** ഉത്തമങ്ഗേ സീസേ രുഹതീതി **ഉത്തമങ്ഗരുഹോ.** മുദ്ധനി ജായതീതി **മുദ്ധജോ.** വാലോ ച ഉത്തമങ്ഗരുഹോ ച മുദ്ധജോ ചേതി ഇതരീതരയോഗദ്വന്ദോ. ചികുരോ, കചോതിപ്യത്ര. **ചി** ചയനേ, **കുര** സദ്ദേ, അനേകത്ഥത്താ ഛേദനേ. വഡ്ഢമാനോ ചികരീയതേതി **ചികുരോ, കച** ബന്ധനേ, അ.

൨൪൭. കുസുമഗബ്ഭാ **കേസാ** കേസചൂളാ മുത്തികാദിനാ ബഹി **സംയതാ** സമ്ഥതാ ധമ്മിലോ നാമ. ഏകതോ കത്വാ ധരീയതി ബന്ധീയതീതി **ധമ്മിലോ,** കമ്മനി ഇലോ. ധമ്മേന നാനാദേസിയമനുസ്സാനം സമാചാരേന ഇലതീതി വാ **ധമ്മിലോ, ഇല** ഗമനേ.

ദ്വയം കുമാരാനം സിഖാപഞ്ചകേ, ചൂളത്തയേതി കേചി. കാകാനം പക്ഖസണ്ഠാനത്താ **കാകപക്ഖോ.** സിഖാ ഏവ **സിഖണ്ഡകോ,** സകത്ഥേ കോ.

സിഖാസിഖണ്ഡസദ്ദാനമഭേദത്തായേവ ഹി "സിഖണ്ഡീ, സിഖീ ചാ"തി മോരോ വുത്തോ.

പാസോ, ഹത്ഥോ ച ഇമേ ദ്വേ **കേസചയേ** കേസപരിയായതോ പരേ ഹുത്വാ കേസാനം കലാപേ വത്തന്തി, ന കേവലാ, യഥാ - കേസപാസോ കേസഹത്ഥോ ഇച്ചാദി. **പാ** രക്ഖണേ, പാതി രക്ഖതി അവയവേതി **പാസോ,** സോ, **പസ** ബന്ധനേതി കേചി, ണോ. **ഹന** ഗതിയം, അവയവാ നിഹനന്തി ഏത്ഥാതി **ഹത്ഥോ,** ഥോ, പക്ഖോപ്യത്ര.

താപസാനം വതീനം **തഹിം** കേസചയേ **ജടാ**സദ്ദോ വുച്ചതി, **ജട** ജടനേ, **ജട** സങ്ഘാതേ വാ, "ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ"തി അ.

൨൭൫. പോസിതഭത്താദീഹി യാ ബന്ധതേ, തത്ര **വേണീ, പവേണീ** ച. **വീ** പജനേ, പജനം ഗബ്ഭവിമോക്ഖോ, **വീ** തന്തസന്താനേ വാ, ണി. പക്ഖേ പവേണീ.

ദ്വയം സീസമജ്ഝട്ഠചൂളായം. **ചൂള** സഞ്ചോദനേ, **ചൂള** ഹാവകരണേ വാ, അ. **സിഖാ** വുത്താ. കേസപാസീപ്യത്ര, നദാദി.

നാരീനം കേസമജ്ഝമ്ഹി **പദ്ധതി** ഉജുഗതമഗ്ഗോ സീമന്തോതി **മതോ** കഥിതോ. സീമസ്സ അന്തോ **സീമന്തോ, സീ** സയേ വാ, അന്തോ, മജ്ഝേ **മ**കാരവണ്ണാഗമോ.

൨൭൬. തികം ലോമേ. **ലൂ** ഛേദനേ, വഡ്ഢമാനം ലൂയതേതി **ലോമം,** മോ. തനുമ്ഹി രുഹതീതി **തനുരുഹം,** അ. **രുഹ** ജനനേ, **രൂഹ** പാതുഭാവേ വാ, മോ, ഹലോപോ, ഓത്തഞ്ച, **ലൂ** ഛേദനേ വാ, മോ, ലസ്സ രത്തം, **രോമം.** അക്ഖിമ്ഹി ജാതം ലോമം പമ്ഹം, പഖുമഞ്ചോച്ചതേ. പമിനോതി തേനാതി **പമ്ഹം,** പപുബ്ബോ **മാ** പരിമാണേ, ഹപച്ചയോ. അക്ഖിനോ പക്ഖദ്വയേ ജാതം **പഖുമം,** ഉമോ, **കലോപോ** ച.

പുമമുഖേ പുരിസാനം മുഖേ വുത്തം [പവുട്ഠം (ക॰)] ലോമം മസ്സു നാമ, **മസ** ആമസനേ, സു, **മസ്സു.**

തികം **ഭമു**മ്ഹി. **ഭമ** അനവട്ഠാനേ, **ഊ, മ**ലോപോ, **ഭൂ.** ഉമ്ഹി **ഭമു,** കപച്ചയേ **ഭമുകോ. ഭമുക**സഹചരണതോ **ഭമു** പുല്ലിങ്ഗോ.

൨൭൭. തികം നേത്തോദകേ. **ഖിപ** പേരണേ, പോ, ഇസ്സത്തം. നേത്തേ ജാതം ജലം **നേത്തജലം. അസ** അധോപതനേ, സു, **അസ്സു.** നേത്തജലഞ്ച അസ്സു ചാതി ദ്വന്ദോ. **അസ്സു** നപുംസകേ.

ദ്വയം അക്ഖിപുത്തലികായം. നേത്തേ ദിസ്സമാനാ താരാ **നേത്തതാരാ. കണ്ണാ**സദ്ദതോ തദ്ധിതോ **അ**പച്ചയോ, **കണ്ണാ**സദ്ദസ്സ **കനീനാ**ദേസോ, ഇത്ഥികതാകാരപരേ കേ പുബ്ബോ **അ**കാരോ **ഇ**കാരമാപജ്ജതേ [കാതന്ത ൨.൨.൬൫], **കനീനികാ.** താരകാപ്യത്ര.

ഛക്കം മുഖവിവരേ, കവയോ പന തദുപലക്ഖിതേപി സമുദായേ യുജ്ജന്തേ. **വദ** വിയത്തിയം വാചായം, കരണേ യു. **മു** ബന്ധനേ, ഖോ,

ഓത്താഭാവോ നിപാതനാ, **മുഖം. സബ്ബധരകതേ** പന ഖഞ്ഞതേതി ധാതുനാ മുഖന്തി നിപാതിതം, **ഖനു** അവദാരണേ. **തുഡി** തോഡനേ, അ. **തനു** വിത്ഥാരേ വാ, ഡോ, അസ്സുത്തം. വദതി തേനാതി **വത്തം,** തോ, വുച്ചതേ അനേനാതി വാ **വത്തം. വദ** വിയത്തിയം വാചായം, തോ. **ലപ** വചനേ, കരണേ യു. ആനന്തി അസന്തി അനേനാതി **ആനനം, അന** പാണനേ, യു. അസ്സംപ്യത്ര. **അസ** ഭക്ഖനേ. കരണേ സോ.

൨൬൧. അഡ്ഢം ദന്തേ. ദ്വീസു ഠാനേസു ദ്വിക്ഖത്തും വാ ജായതേതി **ദ്വിജോ.** ലപനേ മുഖേ ജായതീതി **ലപനജോ. ദാ** അവഖണ്ഡനേ, ദായതി ഭക്ഖമനേനാതി **ദന്തോ,** അന്തോ, **ദസ** അദനേ വാ, ദസന്തി ഭോജ്ജമനേനാതി **ദന്തോ,** അന്തോ, ധാത്വന്തലോപോ. **ദമു** ദമനേ വാ, തോ. **ദംസ** ദംസനേ, ദംസതേ വിലിഖ്യതേ ഭക്ഖമനേനാതി **ദംസനോ,** യു. **രദ** വിലേഖനേ, യു, **രദനോ. അമ്ഹി രദോ.**

ദന്തഭേദസ്മിം ദന്തവിസേസേ **ദാഠാ**സദ്ദോ. ഇത്ഥിലിങ്ഗോയം. **ദംസ**ധാതുതോ ഠോ, **ദംസിസ്സ** ച **ദാ, ദാഠാ,** മുദ്ധജദുതിയോയം. **അക്ഖികോടീസു** വാമദക്ഖിണനേത്താനം അന്തേസു **അപാങ്ഗോ** വത്തതി, സരീരങ്ഗസങ്ഖാതസ്സ കണ്ണസ്സ അപ സമീപം **അപാങ്ഗോ.**

൨൬൨. ചതുക്കം ഓട്ഠേ. ദന്തേ ആവരതി ഛാദയതീതി **ദന്താവരണം. ഉസ** ദാഹേ, തോ, "സാദിസന്തപുച്ഛഭന്ജഹംസാദീഹി ട്ഠോ"തി സഹാദിബ്യഞ്ജനേന **ട്ഠോ, ഓ**ത്തദ്വിത്താനി, **ഓട്ഠോ.** ഗദ്രഭേപ്യയം. അഥ വാ **ഉസ** ദാഹേ, ട്ഠോ, ഓത്തദ്വിത്താദി, ഉഭയത്രാപി മുദ്ധജദുതിയോ, ഈസം കിഞ്ചി കാലം ധാരേതി ഭക്ഖമേത്ഥാതി **അധരോ,** ഈസത്ഥോ ഹ്യത്ര **അ**കാരോ.

"അ പുമേ മാധവേ ഞേയ്യോ,
പടിസേധേ തദബ്യയം;
ഈസത്ഥേ ച വിരുദ്ധത്ഥേ,
സദിസത്ഥേ പയോഗതോ"തി. -

ഹി **ഏകക്ഖരകോസേ** വുത്തം. ദസനേ ദന്തേ ഛാദയതീതി **ദസനച്ഛദോ.** ഏത്ഥ കേചി **അധര**സദ്ദേന ഹേട്ഠിമോട്ഠമേവാഹു, തേസം വചനം "നേത്തന്താധരപാണിപാദയുഗലേഹി"ച്ചാദീഹി മഹാകവിപയോഗേഹി അസംസന്ദനതോ ന ഗഹേതബ്ബം.

തികം കപോലേ. **ഗഡി** വദനേകദേസേ, അ, ധാതുപ്പക്രിയത്ഥഞ്ഹി ധാതുപാഠവചനം, സബ്ബത്രാപ്യേവം. കേന ജലേന പൂരിയതേതി **കപോലോ,** അലോ, **കപ** അച്ഛാദനേ വാ, ഓലോ, **കപോലോ,** നദാദി. **ഗണ്ഡീ.** അധരാ അധോഭാഗോ **ചുബുകം** നാമ, ചിബുകംപ്യത്ര. **ചിബു** ഓലമ്ബകേ, ണ്വു, അസ്സുത്തം.

൨൬൩. ദ്വയം ഗീവായ പുരോഭാഗേ. **ഗല** അദനേ, കരണേ അ, **ഗില** ഗിലനേ വാ, ഗിലതി അനേനാതി **ഗലോ,** ഇസ്സത്തം. **കണ** സദ്ദത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, ഠോ, **കണ്ഠോ,** മുദ്ധജദുതിയോയം.

തികം ഏകത്ഥം. **ഗാ** സദ്ദേ, ഈവോ. കം സീസം ധരതീതി **കന്ധരാ.** സിരം ധരതീതി **സിരോധരാ,** സിരോ ധിയ്യതേ അസ്സന്തി വാ **സിരോധരാ, ധാ** ഗതിനിവത്തിയം, അരോ.

സുവണ്ണമയോ ആലിങ്ഗോ മുരജഭേദോ, തേന **സന്നിഭാ** സദിസാ യാ ഗീവാ, സാ കമ്ബുഗീവാ മതാ, മഹാപുരിസലക്ഖണമേതം. അഥ വാ യാ ഗീവാ തീഹി ലേഖാഹി **അങ്കിതാ** ലക്ഖിതാ, സാ കമ്ബുഗീവാ മതാ, മഹാപുരിസലക്ഖണമേതഞ്ച. കമ്ബു വുച്ചതി സുവണ്ണം, കമ്ബുമയേന ആലിങ്ഗേന സന്നിഭാ ഗീവാ **കമ്ബുഗീവാ, കമ്ബ** സംവരണേ, ഉ, കമ്ബു.

൨൬൪. തികം ഖന്ധേ. **അന** ഗതിയം, സോ. ഭുജാനം സിരോ മത്ഥകം **ഭുജസിരോ.** കം മത്ഥകം ദധാതീതി കന്ധോ, സോ ഏവ **ഖന്ധോ** **കകാരസ്സ** ഖകാരകരണവസേന, ഖമതി ഭാരന്തി വാ **ഖന്ധോ, ഖമു** സഹനേ, തോ, **തസ്സ ധോ, മസ്സ നോ,** നിഗ്ഗഹീതം വാ . **തസ്സന്ധി** തസ്സ ഖന്ധസ്സ മജ്ഝം ജത്തു നാമ, യം ഖന്ധാനം മജ്ഝേ തിട്ഠതി. **ജന** ജനനേ, **ജര** വയോഹാനിമ്ഹി വാ, തു, **ജത്തു, തം** നപുംസകം.

ദ്വയം ബാഹുമൂലേ. ബാഹൂനം ഭുജാനം മൂലം **ബാഹുമൂലം. കച** ബന്ധനേ, ഛോ. **അസ്സ** കച്ഛസ്സ അധോഭാഗട്ഠാനം **പസ്സം** വുച്ചതി, **ദിസ** പേക്ഖനേ, **അ**പച്ചയോ, **ദിസസ്സ** **പസ്സാ**ദേസോ.

൨൬൫. തികം ബാഹുമ്ഹി. വഹതി അനേനാതി വാഹു, വാഹു ഏവ **ബാഹു,** കു [ണ്വാദി ന്ന]. ഭുഞ്ജതേ അനേനാതി **ഭുജോ. ഭുജ** പാലനജ്ഝോഹാരേസു. ബാഹു ച ഭുജോ ചേതി ദ്വന്ദോ, ഏതേ ദ്വേ ദ്വീസു, ഇത്ഥിയം **ഭുജാ.** വഹതി യായാതി **ബാഹാ.** അപരോസദ്ദോപ്യത്ര [അ പാരോസദ്ദോപ്യത്ര (കം), അ പവേട്ഠസദ്ദോപ്യത്ര (?)].

തികം ഹത്ഥേ. **ഹസ** ഹസനേ, ഥോ. **ഹര** ഹരണേ വാ. നക്ഖത്തേപ്യയം. **കര** കരണേ, അ. **പണ** ബ്യവഹാരഥുതീസു, ഇ. **പാ** രക്ഖനേ വാ, ണി. കരോ ച പാണി ച **കരപാണയോ.** പഞ്ചസാഖോ, സയോപ്യത്ര.

പകോട്ഠന്തോ ഹത്ഥഗണ്ഠി മണിബന്ധോ നാമ. പകോട്ഠോ നാമ ആമണിബന്ധം കപ്പരസ്സ അധോഭാഗോ. മണിവികതിം ബന്ധതി ഏത്ഥാതി **മണിബന്ധോ. കുസ** അക്കോസേ, ഠോ, **പകോട്ഠോ.**

ദ്വയം ഭുജമജ്ഝഗണ്ഠിമ്ഹി. **കപു** ഹിംസായം, അരോ. **കുപ്പരോ**തിപി പാഠോ, തദാ അസ്സുത്തം. **കപു** ഹിംസായം, ഓണി, കപോണി, ഇത്ഥിയം. കഫോണിപ്യത്ര, തത്ഥ **പസ്സ ഫത്തം.**

൨൬൬. പാണിസ്സ പാണിതലസ്സ സമ്ബന്ധീനം മണിബന്ധകനിട്ഠാനം ദ്വിന്നം **അന്തരം** ബഹിട്ഠാനം **കരഭോ** വുച്ചതി, യേന കുമാരകാ സത്ഥം കത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം പഹരന്തി, **കര** ഹിംസായം, അഭോ, **കര** കരണേ വാ.

ദ്വയം അങ്ഗുലിമത്തേ. കരസ്സ പാണിസ്സ സാഖാ **കരസാഖാ. അഗി** ഗത്യത്ഥോ, **അങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ വാ, ഉലി. ഇത്ഥിലിങ്ഗോയം [(നദാദി) (കം)], **അങ്ഗുലി.**

താ അങ്ഗുലിയോ പഞ്ചപ്പഭേദാ, യഥാ - അങ്ഗുട്ഠോ തജ്ജനീ മജ്ഝിമാ അനാമികാ കനിട്ഠാ ചേതി കമാ സിയും. **അങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ, അസ്സുത്തം, അഗ്ഗേ പുരേ തിട്ഠതീതി വാ **അങ്ഗുട്ഠോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, അസ്സുത്തഞ്ച. **തജ്ജ** ഹിംസായം, തജ്ജേതി യായ, സാ **തജ്ജനീ,** യു, നദാദി. മജ്ഝേ തിട്ഠതീതി **മജ്ഝിമാ.** നത്ഥി നാമമസ്സാതി **അനാമികാ,** സകത്ഥേ കോ. അതിസയേന ഖുദ്ദകാതി **കനിട്ഠാ.** യുവപ്പാനം കന, കണ വാ ഇയിട്ഠേസു.

൨൬൭. തജ്ജന്യാദീഹി യുതേ അങ്ഗുട്ഠേ **തതേ** പസാരിതേ സതി പദേസാദികാ ചതസ്സോ സഞ്ഞാ കമതോ സിയും, യഥാ - തജ്ജനീയുതേ അങ്ഗുട്ഠേ തതേ **പദേസോ. ദിസ** പേക്ഖനേ. മജ്ഝിമയുതേ അങ്ഗുട്ഠേ തതേ **താലോ, തല** പതിട്ഠായം. അനാമികാസഹിതേ അങ്ഗുട്ഠേ തതേ ഗോകണ്ണോ, ഗോകണ്ണസദിസത്താ, തപ്പമാണത്താ വാ **ഗോകണ്ണോ,** അഥ വാ ഗോകണ്ണോ നാമ ഏകോ മിഗവിസേസോ, തക്കണ്ണസദിസപ്പമാണത്താ **ഗോകണ്ണോ,** താലോ ച ഗോകണ്ണോ ച **താലഗോകണ്ണാ.** ലിങ്ഗഭേദാ "താലഗോകണ്ണവിദത്ഥീ"തി ന വുത്തം, കനിട്ഠായുതേ അങ്ഗുട്ഠേ തതേ വിദത്ഥി, വിതനോതീതി വിതത്ഥി, വിതത്ഥി ഏവ **വിദത്ഥി, തനു** വിത്ഥാരേ,തി, **തസ്സ ഥോ. വിദത്ഥി.** "കമാ തതോ"തിപി പാഠോ.

കുഞ്ചിതോ സങ്കോചിതോ പാണി **പസതാവ്യോ,** **പപുബ്ബോ സര** ഗതിയം, തോ. പമാണപ്പകരണതോ വിതതഞ്ജലിയേവായം കവീഹി ഇച്ഛിതോ. സമ്പുടഞ്ജലി പനായം, പസാരിതസഹിതാ [പസാരിതസഹിതത്താ (ക॰)] യസ്സ അങ്ഗുലിയോ ഭവന്തീതി.

> കുഞ്ചിതോ ച തതങ്ഗുട്ഠോ, സപതാകോതി സമ്മതോ;
> പതാകേഹി തു ഹത്ഥേഹി, സമ്പുടഞ്ജലി ഇച്ഛിതോ.
>
> ദേവതാനം ഗരൂനഞ്ച, പിതൂനഞ്ചേ'ച്ഛിതോ പുരേ;
> അത്ഥപ്പകരണാദീഹി, ഭേദോ ഞേയ്യോ തഹിം തഹിം.

യഥാ ജലഞ്ജലിം ദദാതി, അഞ്ജലിനാ പിവതി, ദേവോയം കതഞ്ജലിരിതി. പുടഞ്ജലിസ്സ വാ വക്ഖമാനത്താ ഇധ വിതതഞ്ജലിയേവ.

൨൬൮. തികം സപ്പകോട്ഠേ വിതതകരേ. **രമു** കീളായം, തനോ, **മലോപോ,** **രതനം,** മണിബുദ്ധാദീസു ച. **കുക** ആദാനേ, ഉ , ദ്വിത്തം. **ഹന** ധാതുമ്ഹാ ഥോ, തോ വാ, **ഹത്ഥോ,** ഹത്ഥസഹിതത്താ വാ പകോട്ഠോ **ഹത്ഥോ.**

ദ്വയം സമ്പുടഞ്ജലിമ്ഹി. കരമയോ പുടോ **കരപുടോ, അഞ്ജ** ബ്യത്തിഗതികന്തീസു, അലി, അഞ്ജലി. കരപുടോ ച അഞ്ജലി ചേതി **കരപുടഞ്ജലീ.**

ദ്വയം നഖേ. കരേ ജായതി രുഹതീതി **കരജോ.** നത്ഥി ഖം ഇന്ദ്രിയം ഏത്ഥാതി **നഖോ,** സഞ്ഞാസദ്ദത്താ ന അത്തം, അവിസയത്താ വാ. പുനബ്ഭവോ, കരരുഹോ, നഖരോതിപി നഖസ്സ നാമാനി.

ദ്വയം പുടങ്ഗുലികരേതിഖ്യാതേ മുട്ഠിമ്ഹി. **ഖട** ഇച്ഛായം, ണ്വു, **ഖദ** ഹിംസായം വാ, ദസ്സ **ടോ. മു** ബന്ധനേ,തി, **തസ്സ ഠോ,** ദ്വിത്തം.

൨൬൫. **പസ്സദ്വയവിത്ഥതാ** പസ്സദ്വയേപി വിതതാ പസാരിതാ **സഹകരാ** സപാണയോ ദ്വേ ബാഹൂ ബ്യാമോ നാമ, ബ്യാമീയതേ അനേനാതി **ബ്യാമോ, വിപുബ്ബോ യാമ** അഞ്ഛേ. **ഉദ്ധം** ഉപരി തതാ വിതതാ ഭുജാ ച പോസോ ച തേസം സമുദിതാനം പമാണസദിസം പമാണം യസ്സ തസ്മിം **ഉദ്ധന്തതഭുജപോസപ്പമാണേ പോരിസ**സദ്ദോ വത്തതി. **ഭുജ**സദ്ദേന സഹകരാ ഭുജാ ഗയ്ഹതേ, ഏകസ്സ **പമാണ**സദ്ദസ്സ ലോപോ, പുരിസസ്സ പമാണം **പോരിസം. പുരിസ**സദ്ദോ ചേത്ഥ സകരഭുജപുരിസം വദതി, തീസു, യഥാ - പോരിസം ജലം, പോരിസോ ഹത്ഥീ, പോരിസീ യട്ഠി.

൨൭൦. ദ്വയം ഉരസി. **ഉസ** ദാഹേ, രോ, **സലോപോ, അര** ഗതിമ്ഹി വാ, അസ്സുകാരോ. **ഹര** ഹരണേ, യോ, **രസ്സ ദോ.** കോളം [കോട്ഠം (ക॰)] , ഭുജന്തരം, വക്ഖോതിപി ഉരോനാമാനി. തികം ഉരോജേ. **തനു** വിത്ഥാരേ, തനോതി ഇച്ഛന്തി **ഥനോ, തസ്സ ഥോ, ഥന** ദേവസദ്ദേ, **ഥന** ചോരിയേ വാ. **കുച** സങ്കോചനേ, **കുചോ.** പയോ ഖീരം ധാരേതീതി **പയോധരോ.** കുചോ ച പയോധരോ ചാതി ദ്വന്ദോ.

ഥനഗ്ഗസ്മിം ഥനസ്സ അഗ്ഗേ ചൂചുകം, നപുംസകേ. ''ചൂചുകോ സോ കുചാനന''ന്തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൬.൭൭] തു **രതനകോസോ, ചു** ചവനേ, ഉകോ, ദ്വിത്തം, ദീഘോ ച, **ചൂചുകം, ചന്ചു** ഗതിയം വാ, ഉകോ, **ന**ലോപോ, അസ്സൂകാരോ, **ചൂചുകം.**

ദ്വയം **പിട്ഠേ** കായസ്സ പച്ഛാഭാഗേ. **പിട** സദ്ദസങ്ഘാതേസു, തോ. ഇതരത്ര **തി, പിസു** സേചനേ വാ.

൨൭൧. തികം തനുമജ്ഝേ. മജ്ഝേ ഭവോ **മജ്ഝോ. ലഗ** സങ്ഗേ, അ. മജ്ഝേ ഭവം **മജ്ഝിമം.** ചതുക്കം ഉദരേ. **കുസ** അക്കോസേ, ഛി, **സസ്സ ചോ. ഗഹ** ഉപാദാനേ, അനി, **ഈമ്ഹി ഗഹണീ,** ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതി ധാരേതീതി വാ **ഗഹണീ,** ഗബ്ഭാസയസഞ്ഞിതോ മാതുകുച്ഛിപ്പദേസോ, തേജോധാതുമ്ഹി പന യഥാഭുത്താഹാരസ്സ വിപാചനവസേന ഗണ്ഹനതോ അഛഡ്ഡനതോ **ഗഹണീ. ഉപുബ്ബോ ദര** ഗമനേ. ഉദരതി ഉദ്ധം ഗച്ഛതി വായു യത്രാതി **ഉദരം. ഗു** സദ്ദേ, അഭോ, ദ്വിത്താദി, **ഗബ്ഭോ.** പിചണ്ഡ ജഠര തുന്ദാപ്യത്ര.

കുച്ഛിസമ്ഭവേ കുച്ഛിട്ഠേ കോട്ഠോ, അന്തോ ചാതി ഇമേ ദ്വേ വത്തന്തി, **കുസ** അക്കോസേ, തോ, ഠോ വാ. **അമ** ഗമനത്ഥോ, തോ.

൨൭൨. ചതുക്കം കടിയം. **ഹന**ധാതുമ്ഹാ യു, **ഹസ്സ** ദ്വിത്തം, **ഹസ്സ ജോ, ഹനസ്സ ഘോ** ച, **ജഘനം.** നിച്ഛയേന തമതീതി **നിതമ്ബോ, തമു**ധാതുമ്ഹാ ബോ. **സൂ** പസവേ, ണി. **കട** വസ്സാവരണേസു, കട്യതേ ആവരീയതേ വത്ഥാദീഹി **കടി,** ഇ, ഏതേ ദ്വേ നാരിയം. ഏത്ഥ ച **ജഘന**സദ്ദേന ഇത്ഥികടിയാ അഗ്ഗഭാഗോ, **നിതമ്ബ**സദ്ദേന ഇത്ഥികടിയാ പച്ഛാഭാഗോ, സേസദ്വയേന കടിസാമഞ്ഞം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം, വുത്തഞ്ച ''പച്ഛാ നിതമ്ബോ ഥീകട്യാ, ജഘനം തു പുരോ ഭവേ''തി [അമര ൧൬.൭൪].

൨൭൩. **ലിങ്ഗന്തം** ലിങ്ഗസാമഞ്ഞേ. അങ്ഗേ സരീരേ ജായതീതി **അങ്ഗജാതം, അങ്ഗ**സദ്ദോ സരീരവാചകോ, അങ്ഗമേതസ്സത്ഥീതി കത്വാ. രഹസി ഠാനേ ജാതം അങ്ഗം **രഹസ്സങ്ഗം,** സത്തമിയാലോപോ, ഇസ്സത്തം, **സസ്സ**

ദിത്തഞ്ച. വത്ഥേന ഗുയ്ഹിതബ്ബന്തി **വത്ഥഗുയ്ഹം. മിഹ** സേചനേ, കരണേ യു, മിഹതി രേതോമുത്താനി യേനാതി **മേഹനം. നിപുബ്ബോ മിഹ** സേചനേ, തോ, **നിമിത്തം.** ഉത്തമങ്ഗത്താ **വരങ്ഗം. വജ** ഗതിയം, അസ്സീകാരോ, പച്ചയേഹി വിനാ ജായതീതി വാ **ബീജം,** വിരഹത്തജോതകോ ഹേത്ഥ **വികാരോ. ഫല** നിപ്ഫത്തിയം, ഫലതി ഏതേന പുത്തന്തി **ഫലം.** ലിങ്ഗതി "ഇത്ഥീ, പുരിസോ"തി വിഭാഗം ഗച്ഛതി യേനാതി **ലിങ്ഗം. ലിങ്ഗ** ഗമനേ, ലീനം അപാകടം അങ്ഗന്തി വാ **ലിങ്ഗം.** ഏതേസു **ബീജഫല**സദ്ദാ അണ്ഡേപി വത്തന്തി.

ദ്വയം പുരിസലിങ്ഗപസിബ്ബകേ. **അമ** ഗമനേ, ഡോ, **അണ**സദ്ദത്ഥോ വാ, ഡോ, **അഡി** അണ്ഡത്ഥേ വാ, തോ. **കുസ** അക്കോസേ, ണോ. **അണ്ഡ**സദ്ദോ ചേത്ഥ ബീജേപി, അണ്ഡകോസോതി സമുദിതമ്പി കോസസ്സ നാമം, "കുക്കുടച്ഛാപകസ്സേവ അണ്ഡകോസമ്ഹാ"തി [പാരാ॰ ൧൧, ൧൪] ഹി വുത്തം, **അമരകോസേപി** [അമരകോസേ ൧൬.൭൬] അണ്ഡകോസോതി സമുദിതേനേവ നാമം വുത്തം. ഏത്ഥ ച അണ്ഡസ്സ ബീജസ്സ കോസോ **അണ്ഡകോസോ**തി വിഗ്ഗഹോ കാതബ്ബോ.

ദ്വയം ഇത്ഥിയാ അങ്ഗജാതേ. **യു** മിസ്സനേ, അധികരണേനി, **യോനി,** ഇത്ഥിയം പുമേ ചായം, ഇത്ഥീ ച പുമാ ച **ഇത്ഥിപുമം,** തസ്മിം. ഭജന്തി അസ്മിന്തി **ഭഗം.** മാരമന്ദിര മാരകൂപാ ചാത്ര.

൨൭൪-൨൭൭. തികം ഇത്ഥിപുരിസാനം സമ്ഭവേ. സുചിസ്സ പടിപക്ഖോ **അസുചി, ഇ**കാരന്തോ, ദ്വീസു, സമ്ഭവലിങ്ഗോ വാ. **സംപുബ്ബാ ഭൂ**ധാതുമ്ഹാ അ. **സക** സാമത്ഥിയം, തോ, **തസ്സ കോ,** അസ്സുത്തം, **സുച** സോകേ വാ, കോ.

ദ്വയം വച്ചമഗ്ഗേ. പുനന്തി അനേനാതി **പായു. പൂ** പവനേ, ഉ, ഊസ്സായോ, **പയ** ഗമനത്ഥോ വാ, പയതി വച്ചമനേനാതി **പായു,** കരണേ ഉ, അയം **പുരിസേ** പുല്ലിങ്ഗേ വത്തതി. **ഗുദ** കീളായം, അ. അപാനംപ്യത്ര.

അട്ഠകം വച്ചേ. **ഗൂഥ** കരീസോസ്സഗ്ഗേ, **ഗുപ** ഗോപനേ വാ, ഥോ. **കിര** വികിരണേ, ഈസോ, **കരീസം. വര** വരണസമ്ഭത്തീസു, ചോ, ഗൂഥഞ്ച കരീസഞ്ച വച്ചഞ്ചേതി ദ്വന്ദോ, താനി വികപ്പേന പുമേ വത്തന്തി, നിച്ചം നപുംസകേ, പുല്ലിങ്ഗത്തം തേസം കത്ഥചിയേവ, സബ്ബത്ര നപുംസകത്തമേവ ബഹുലന്ത്യത്ഥോ. **മല** ചലനേ, അ, **മല** ധാരണേ വാ. **സക** സത്തിയം, **സസ്സ ഛോ.** ഉച്ചാരീയതേ ജഹ്യതേതി **ഉച്ചാരോ, ഉ**പുബ്ബോ **ചര**ധാതു ചജനേ, ഉക്ഖിപനേ ച വത്തതി. **മിഹ** സേചനേ, ലോ, വണ്ണവിപരിയയോ, ഉത്തഞ്ച. അവകരീയതേതി **ഉക്കാരോ,** അവസ്സുത്തം, **കിര** വിക്ഖിപനേ. സമലംപ്യത്ര. **സമു** ഉപസമേ, അലോ.

ദ്വയം മുത്തേ. **സു** സവനേ, സവനം സന്ദനം, ചുരാദി, ണോ. **മുച** മോചനേ, തോ, **മുത്ത** പസ്സാവേ വാ. **ഉച്ചതേ** കഥിയതേ. **ഗോമുത്തേ** ഗവം സമ്ബന്ധിനി മുത്തേ **പൂതിമുത്ത**സദ്ദോ വത്തതി. അജ്ജ പവത്തമ്പി ഹി തം ദുഗ്ഗന്ധഭാവേന പൂതിമുത്തന്ത്വേവ വുച്ചതി, യഥാ "പൂതികായോ"തി. അസ്സാദീനം മലേ **ഛകണ**സദ്ദോ, **സക** സത്തിയം, യു, **സസ്സ ഛോ.**

൨൬൩. നാഭിയാ അധോഭാഗോ വത്ഥി നാമ, സോ ദ്വീസു. വത്ഥി മുത്തപുടം. "മുത്താസയപുടോ വത്ഥി"രിതി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൩.൬൩] **രതനമാലാ.** വസതി മുത്തമേത്ഥാതി **വത്ഥി, വസ** നിവാസേ,തി, **തസ്സ ഥോ, ത്ഥി**പച്ചയേന വാ സിദ്ധം. ഉച്ഛങ്ഗം അങ്കഞ്ച ഇമേ ദ്വേ ഉഭോ സദ്ദാ പുമേ വത്തന്തി. ഉസ്സജ്ജതി ഏത്ഥാതി **ഉച്ഛങ്ഗം, സജ** സങ്ഗേ, **സസ്സ ഛോ,** ദ്വിത്തം. **അങ്ക** ഗമനത്ഥോ, അ, അങ്കോ, അഥ വാ **അങ്ക** ലക്ഖണേ, അ, **അങ്കോ,** "ഉച്ഛങ്ഗചിഹ്നനേസ്വ'ങ്കോ"തി **അമരകോസേ** [അമര കോസേ ൨൩.ർ].

ദ്വയം ജാണൂപരിഭാഗേ. **അര** ഗമനേ, ഉ, അസ്സൂകാരോ. **സന്ജ** സങ്ഗേ, ആസജ്ജതി വത്ഥമത്രാതി **സത്ഥി,** ഥി. ഊരു ച സത്ഥി ചേതി ദ്വന്ദോ, നപുംസകേപി.

തികം ജാണുമ്ഹി, ഊരുനോ പബ്ബം ഗണ്ഠി **ഊരുപബ്ബം. ജന** ജനനേ, ണു. ദ്വിത്തേ **ജണ്ണു.**

൨൬൭. ദ്വയം പാദഗണ്ഠിമ്ഹി. **ഗുപ** രക്ഖണേ ഫോ, സകത്ഥേ കോ. പാദസ്സ ഗണ്ഠി **പാദഗണ്ഠി.** ഘുടികാപ്യത്ര. **ഘുട** പരിവത്തനേ, ഘുട്യതേ അനേനേതി **ഘുടികാ,** ണ്വു.

ദ്വയം പാദസ്സ പച്ഛാഭാഗേ ഗോപ്ഫകസ്സാധോ ഭാഗേ. പുമേ തൂതി **ത്വന്തം** ലിങ്ഗപദം. **പസ** ബാധനഫുസനേസു,തി, **തസ്സ ണോ, സസ്സ ഹോ,** വണ്ണവിപരിയയോ, **ണി**പച്ചയേന വാ സിദ്ധം. **സ**കാരവണ്ണാഗമേ വുദ്ധിയഞ്ച **പാസണ്ഹി.** ഏലിപ്യത്ര, **ഇല** ഗതിയം,തി, **ത**ലോപോ.

ദ്വയം പാദഗ്ഗേ. പാദസ്സ അഗ്ഗം **പാദഗ്ഗം.** പകട്ഠം പദം **പപദ**ന്തി കമ്മധാരയോ. "പപദോ"തിപി പാഠോ. തികം പാദേ. **പദ** ഗതിമ്ഹി, ണോ, പജ്ജതേതി **പാദോ.** പജ്ജതേ ഗച്ഛതീതി, അ. **ചര**മ്ഹാ കരണേ യു, **ചരണം,** ഇദം പുമേ വികപ്പേന, നിച്ചം നപുംസകേ. അങ്ഘിപ്യത്ര, **അഹി** ഗതിയം. ഇ, **ഹസ്സ ഘോ.**

൨൬൮. ദ്വയം ഹത്ഥാദ്യവയവേ. **അങ്ഗി** ഗത്യത്ഥോ, അ. **അവ**പുബ്ബോ **യു** മിസ്സനേ, അ. പതീകോ, അപഘനോപ്യത്ര. **പതി**പുബ്ബാ **ഇ**മ്ഹാ കോ. **അപ**പുബ്ബാ **ഹനി**മ്ഹാ അ, **ഘനാ**ദേസോ ച.

ദ്വയം പസ്സട്ഠിമ്ഹി. **പാ** രക്ഖണേ, സു, **ളി**കാരവണ്ണാഗമോ, സകത്ഥേ കോ, **പസ്സ ഫോ.** അളാഗമേ **ഫാസുകാ.** "പാസുളികാ, പാസുകാ"തിപി പാഠോ. **ഫുസ** സമ്ഫസ്സേതിപി ധാതു, തദാ **ഉ**പച്ചയാദി.

ദ്വയം അട്ഠിമത്തേ. **അസു** ഖേപനേ, ഇ, **സസ്സ ട്ഠോ, അട്ഠി,** ഇദം **പണ്ഡകേ** നപുംസകേ വത്തതി. **ധാ** ധാരണേ, തു, ഇത്ഥീ. കീകസം, കുല്ലംപ്യത്ര. **ഗലസ്സ** കണ്ഠസ്സ ഹേട്ഠിമന്തേ ജാതമട്ഠി **ഗലന്തട്ഠി. അക** ഗമനേ, ഖോ, സകത്ഥേ കോ.

൨൬൯-൨൭൦. ദ്വയം സിരസോട്ഠിഖണ്ഡേ. സമുദിതേ തു **കരോടി,** ഇത്ഥീ [അമര ൫൩.൩൯]. **കപു** സാമത്ഥിയേ, അരോ, കം സീസം പാലേതീതി വാ **കപ്പരോ,** രസ്സോ, **ലസ്സ രത്തഞ്ച.** കം പാലയതീതി , കമ്മാദിമ്ഹി ണോ. "സിരോട്ഠിമ്ഹി കപാലോ'ഥീ, ഘടാദിസകലേപിചേ"തി **രുദ്ദോ** [ചിന്താമണിടീകാ ൫൩.൩൮]. കപാലോ അഥീതി [അനിത്ഥീതി അത്ഥോ] ഛേദ്ദോ. **കപാല**സദ്ദോ

വികപ്പേന പുല്ലിങ്ഗോ. **കഡി** ഛേദേ, അരോ. മഹതീ സിരാ **മഹാസിരാ, സിരാതി** ച. **സി** ബന്ധനേ, രോ.

തികം സുസിരവത്യം വായുവഹന്തസിരായം. തിവിധാ ഹി കായസിരാ ഏകാ വായുവഹാ, അപരാ സുത്തമിവാട്ഠിബന്ധിനീ, അഞ്ഞാ ആഹാരവാഹിനീ അന്തഖ്യാ. തത്ര തതിയേന പഠമാ, പഠമദുതിയേഹി ദുതിയാ ച ദീപിതാ, തതിയാ പന പരതോ വക്ഖതി. **നഹ** ബന്ധനേ, അരു. **സി** ബന്ധനേ, രോ. **ധമ** സദ്ദേ, യു. നദാദി, അനി വാ, **ധമനീ.**

തതിയം ദസ്സേതുമാഹ "രസഗ്ഗസാ"ത്യാദി. രസം ഗസതീതി **രസഗ്ഗസാ, ഗസ** അദനേ. രസം ഹരതി നേതീതി **രസഹരണീ,** യു, നദാദി.

തികം മംസേ. **മന** ഞാണേ, സോ. **മിസ** സദ്ദേ, **ആ**പുബ്ബോ ആമസനേ വാ. **പിസ** അവയവേ, തോ. പലലം, കബ്ബംപ്യത്ര.

ദ്വയം ആതപാദിനാ സുക്ഖമംസേ. തിലിങ്ഗകന്തൂതി **തന്തം** ലിങ്ഗപദം. **വല, വല്ല** സംവരണേ, ഊരോ, ഇത്ഥിയം "ഇത്ഥിയമതോ **ആ**പച്ചയോ"തി ആ, **വല്ലൂരാ.** ഉദ്ധം തത്തം **ഉത്തത്തം. തപ** സന്താപേ, തോ.

൨൭൫. ചതുക്കം ലോഹിതേ. **രുഹ** ജനനേ, തോ, **ഇതോ** വാ. രുന്ധതേ ചമ്മേനാതി **രുധിരം,** ഇരോ. **സോണ** വണ്ണേ, തോ. **രഞ്ജ** രാഗേ, തോ. അസം, ഖതജംപ്യത്ര [ഖതാ ജായതേ (ചിന്താമണിടീകാ ൭൬.൩൪)].

തികം വേള്ളേ. **ലാ** ആദാനേ, അലോ, ഇത്ഥിയമാ, **ലല** ഇച്ഛായം വാ, ഇത്ഥിയമാ. **വേല** ഗതിയം, അ. **ഖല** ചലനേ, സഞ്ചയേ വാ, ണോ, ളത്തം, ഖം വാ ആകാസം ഇലതീതി **വേള്ളോ. ഇല** ഗതിയം, കമ്മനി ണോ, **ഇല** ഗതിമ്ഹി വാ, അ, ഇസ്സേ.

ദ്വയം പിത്തേ. **മാ** പരിമാണേ, ധു. **മദ** ഉമ്മാദേ വാ, ണു, ദസ്സ **ധോ.** മായൂതി പാഠേ **മയ** ഗതിയം, ണു. **മാധുമായു**സദ്ദാ ദ്വേ **പുരിസേ** പുല്ലിങ്ഗേ. അപിദധാതീതി **പിത്തം. അപി**പുബ്ബോ **ധാ** പിധാനേ, തോ, **അലോപോ,** ഭുജാദി, **പിത്തം,** നപുംസകേ.

ദ്വയം സേമ്ഹേ. **സിലിസ** സിലേസനേ, ചുരാദി, സിലിസ്യതേ അത്രേതി **സേമ്ഹോ,** മന, **ലിസസ്സ ഹോ,** വണ്ണവിപരിയയോ. ഇതരത്ര ഉമോ, **സിലേസുമോ.** കഫോപ്യത്ര, കേന തോയേന ഫാതി വുദ്ധി യസ്സ **കഫോ,** നേരുത്തോ.

൨൭൭-൨൭൮. വിലീനോ വിഭൂതോ സ്നേഹോ **വസാ**ത്യുച്ചതേ, **വസ** നിവാസേ, ആ. ദ്വയം അവിലീനസ്നേഹേ. **മിദ** സ്നേഹനേ, ണോ. **വപ** ബീജസന്താനേ, അ, **വപാ.** "വപാ വിവരമേദേസൂ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ, അമരകോസേ** പന മേദാദീനമേകത്ഥതാ ദീപിതാ, വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ "മേദോ തു വപാ വസാ"തി [അമര ൧൬.൬൪].

തികം ചന്ദനസുവണ്ണാദ്യലങ്കാരകതസരീരസോഭായം. **കപ്പ** സാമത്ഥിയേ, ആകപ്പനം **ആകപ്പോ,** ണോ. "നേപച്ഛേ ഗേഹമത്തേ ച, വേസോ വേസ്യാഗഹേപി [വേസ്സഗഹേപി (ക॰)] ചേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൭൬.൩൯]

രഭസോ. വസ കന്തിയം, **വിസി** ബ്യാപനേ വാ, ണോ. നിസ്സേസതോ പഥനം പഖ്യാനം **നേപച്ഛം, പഥ** പഖ്യാനേ ഘ്യണ. പടികമ്മം, പസാധനംപ്യത്ര.

ഛക്കം ഹാരാദ്യാഭരണേ. **മഡി** ഭൂസായം, കരണേ യു. **സാധ** സംസിദ്ധിയം, യു, **സാഠ** സങ്ഖാരഗതീസു വാ, **പസാഠനം,** മുദ്ധജദുതിയോത്ര. **ഭൂസ** അലങ്കാരേ, കരണേയേവ യു. ആഭരിയ്യതേ തന്തി **ആഭരണം, ഭര** ഭരണേ, കമ്മനി യു. അലം വിഭൂസനം കരിയ്യതേനേനേതി **അലങ്കാരോ,** ണോ. **പിളന്ധ** ഭൂസനേ, കരണേ യു. പരിക്ഖാരോപ്യത്ര [പരികരോപ്യത്ര (ക॰)].

ദ്വയം മകുടേ. **കിര** വികിരണേ, ഊടോ. **മകി** മണ്ഡനേ, ഉടോ. മുകുടോതിപി പാഠോ, ഏതേ ദ്വേ അനിത്ഥീ.

ദ്വയം മകുടഗ്ഗട്ഠേ നായകമണിമ്ഹി. മകുടചൂളായം ചുമ്ബിതാ മണി **ചൂളാമണി.** മകുടസിരസി ചുമ്ബിതാ മണി **സിരോമണി.**

൨൮൪. ദ്വയം ഉണ്ഹീസപട്ടേ. സിരസോ വേഠനം **സിരോവേഠനം. ഉപുബ്ബോ നഹ** ബന്ധനേ, ഈസോ, വണ്ണവികാരോ. യം ബഹുകാലം ദേബ്യാമനുസ്സേസ്വപി ഭവതി, തത്ര കണ്ണാഭരണേ **കുണ്ഡലാ**ദിദ്വയം. **കുഡി** ദാഹേ, അലോ. **വേഠ** വേഠനേ, കണ്ണസ്സ വേഠനം **കണ്ണവേഠനം,** മുദ്ധജദുതിയോയം.

തികം താളകാവ്യേ കണ്ണാഭരണേ. കണ്ണാനം ഭൂസനം **കണ്ണികാ, കണ്ണാ** ഭൂസനേ ബഹുലലക്ഖണേ ണികോ. കണ്ണച്ഛദനം പൂരതി യേന സോ **കണ്ണപൂരോ.** കണ്ണസ്സ വിഭൂസനം **കണ്ണവിഭൂസനം,** കരണേ യു. താലപത്തംപ്യത്ര.

൨൮൫. ദ്വയം ഗീവാഭരണേ. കണ്ഠസ്സ ഭൂസാ **കണ്ഠഭൂസാ,** ഥീ. ഗീവായം ഭവം **ഗീവേയ്യം,** ഭവത്ഥേ ഏയ്യോ, ഗീവായ ആഭരണം വാ ഗീവേയ്യം, **ഗീവ**തോ ആഭരണേ ഏയ്യോ.

ദ്വയം മുത്താവലിയം. ഹരീയതേ മനോ യേന **ഹാരോ.** മുത്താനം ആവലി പന്തി **മുത്താവലി.** ഹാരാസദ്ദോപ്യത്ര.

ചതുക്കം പകോട്ഠാഭരണേ. പകോട്ഠോ നാമ കപ്പരസ്സാധോഭാഗോ. **നീ** നയേ, ഉരോ, **ഇയാ**ദേസോ. **വല** സംവരണേ, അയോ, അനിത്ഥീ, **നിയുരോ**പി. **കട** വസാവരണഗതീസു, ണ്വു. പരി സമന്തതോ ഹരതി ചിത്തം യന്തി **പരിഹാരകം,** ണ്വു. അവാപകോപ്യത്ര.

൨൮൬-൨൮൭. ദ്വയം മുത്താദിഘടിതവലയവികത്യാഭരണേ. **കാ** സദ്ദേ, **കണ**പച്ചയോ, **കണ** സദ്ദേ വാ, ദ്വിത്തം, **കങ്കണം, കകി** ഗത്യത്ഥേ വാ, യു, **കകി** ലോല്യേ വാ, കങ്കതി യേനാതി **കങ്കണം,** കരണേ യു. കരസ്സ ഭൂസാ **കരഭൂസാ,** ഥീ.

ദ്വയം ഖുദ്ദഘണ്ടികായം. കിം കുച്ഛിതം കണതീതി **കിങ്കണീ,** നദാദി. കിങ്കിണീതിപി പാഠന്തരം, തദാ യദാദി. ഖുദ്ദാ ഏവ ഘണ്ടാ **ഖുദ്ദഘണ്ടികാ,** സകത്ഥേ കോ, **ഘട** ചലനേ.

ദ്വയം അങ്ഗുല്യാഭരണേ. അങ്ഗുലിയം ഭവം **അങ്ഗുലീയകം,** ഈയോ, സകത്ഥേ കോ, അങ്ഗുലീനമാഭരണം **അങ്ഗുല്യാഭരണം.** ഉമ്മികാപ്യത്ര.

തമേവാങ്ഗുലീയകം **സാക്ഖരമ**ക്ഖരവന്തം “മുദ്ദികാ, അങ്ഗുലിമുദ്ദാ”തി ചോച്ചതേ. **മുദ** തോസേ, ണ്വു, ആ, **മുദ്ദികാ,** ഫലവിസേസേപ്യയം. അങ്ഗുലിയം ഭവാ മുദ്ദാ **അങ്ഗുലിമുദ്ദാ.**

ദ്വയം ഇത്ഥികട്യാഭരണേ. **രസ** സദ്ദേ, കത്തരി യു, ആ, **രസനാ.** സായേവ **ഇനീമ്ഹി രസനീ.** “സാരേ ധനിമ്ഹി രസനം, ജിവ്ഹായം രസനാ ന സോ”തി **രുദ്ദോ.** മേഹനസ്സ ഖസ്സ മാലാ **മേഖലാ**തി നിരുത്തി, മേഹനിന്ദ്രിയസ്സ മാലാത്യത്ഥോ. കാഞ്ചീ സത്തകീ, സാരസനംപ്യത്ര.

> ഏകയട്ഠി ഭവേ കാഞ്ചീ, മേഖലാ ത്വട്ഠയട്ഠികാ;
> രസനാ സോളസാ ഞേയ്യാ, കലാപാ പഞ്ചവീസതി [കലാപോ പഞ്ചവീസകോ (ചിന്താമണിടീകാ ൧൬.൧൦൨)].

തികം സോവണ്ണേ പഗണ്ഡഭൂസനേ. പഗണ്ഡോ നാമ കപ്പരസ്സോപരിഭാഗോ. **കേ** സദ്ദേ, ഉരോ, **യാ**ഗമോ. **അങ്ഗ** ഗമനേ. ദോ. ബാഹുമൂലസ്സ, ബാഹുമൂലേ വാ ഭവം വിഭൂസനം **ബാഹുമൂലവിഭൂസനം.**

൨൮൭. ചതുക്കം ഇത്ഥിചരണവിഭൂസനേ. അങ്ഗദാകാരം പാദഭൂസനം **പാദങ്ഗദം. മജി** സദ്ദത്ഥോ, ഈരോ, പാദേ കടകം **പാദകടകം.** ഊനം പാദം പൂരേതീതി **നൂപുരോ,** വണ്ണവിപരിയയോ. പാദകടകോ ച നൂപുരോ ചേതി **കടക**സദ്ദസ്സ പുല്ലിങ്ഗേപി പവത്തനതോ ദ്വന്ദസമാസോ. തുലാകോടി, ഹംസകോപ്യത്ര. **തുല** ഗതികോടില്യേ. കുടിലകോടിത്താ **തുലാകോടി,** പുമേ. ഹംസഗതിത്താ **ഹംസകോ.**

൨൮൮. മുഖഫുല്ലാദയോ അലങ്കാരപ്പഭേദാ സിയും. മുഖഫുല്ലം നാമ സുവണ്ണമയോ മുഖാലങ്കാരോ, മുഖേ ഫുല്ലതീതി **മുഖഫുല്ലം, ഫുല്ല** വികസനേ, ദന്താദീസു സുവണ്ണമയാലങ്കാരോപി മുഖഫുല്ലമേവ. **ഉണ്ണതം** സുവണ്ണാദിരചിതം നലാടാഭരണം, **ഉ**പുബ്ബോ **നമു** നമനേ. ഏത്ഥ ച മുഖഫുല്ലുണ്ണതാനം വിസേസം വിപരിയയേനാപീതി വദന്തി. ഗാവീനം ഥനാകാരത്താ ഗത്ഥനം, ഓസ്സത്തം, തമേവ ഉത്തമത്താ **ഉഗ്ഗത്ഥനം,** ചതുയട്ഠികോ ഹാരഭേദോ. **ഗമു** ഗമനേ, ണ്വു, ദ്വിത്തം, അസ്സിത്തഞ്ച, **ഗിങ്ഗമകം,** ബാത്തിംസയട്ഠികോ ഹാരഭേദോവ. **ആദിനാ** അഡ്ഢഹാരോ, മാണവകോ, ഏകാവലീ, നക്ഖത്തമാലാദയോ ഹാരഭേദാ ച സങ്ഗയ്ഹന്തി [അമര ൧൬.൧൦൬].

൨൮൯. പഞ്ചം വത്ഥമത്തേ. **ചില** വസ്സനേ, ചില്യതേ അച്ഛാദീയതേതി, ണോ, ഥിയം **ചേലീ.** **ഛദ** സംവരണേ, **ആ**പുബ്ബോ കരണേ, യു. **വസ** അച്ഛാദനേ, വസ്യതേ അച്ഛാദീയതേതി **വത്ഥം,** ഥോ. **ണമ്ഹി വാസോ. യുമ്ഹി വസനം. അമ** ഗമനേ, കരണേ യു, **അംസുകം,** രംസിപരിയായോപ്യയം. **അമ്ബ** സദ്ദേ, കത്തരി അരോ. **പട** ഗമനേ, കരണേ അ, സോഭനചേലേപ്യയം. **ദു** ഗമനേ, കരണേ സോ, ദ്വിത്തം, ദുരൂപം അസതി ഖേപതീതി വാ **ദുസ്സം,** ദുരൂപം അസതി ദീപേതീതി വാ **ദുസ്സം, ദു**പുബ്ബോ **അസ** ദിത്തിയം . **ചല** വസനേ, അസ്സോത്തം, ഉത്തഞ്ച. **സട** രുജാവിസരണഗത്യാവസാനേസു, ണ്വു.

൨൯൦. പഞ്ചം വത്ഥഭേദേ. തത്രാദിദ്വയം ദുകൂലഖ്യേ വത്ഥേ. **ഖു** സദ്ദേ, മോ, **ഖുമ**സദ്ദാ വികാരേ ണോ, ഖുമായ വികാരോ **ഖോമം,** ഖുമാ നാമ അതസീ, തബ്ബക്കലസമ്ഭവം വത്ഥം, വാച്ചലിങ്ഗോയം. **കൂല** ആവരണേ, ദുക്ഖേന

കുല്യതേതി **ദുകൂലം,** ദുമേഹി ജാതം കൂലന്തി വാ **ദുകൂലം.** കേചി പന "ദുകൂലമ്പി ഏകം വത്ഥന്തരം, ന ഖോമനാമ"ന്തി വദന്തി. തം "ഖോമ'മട്ടേ ദുകൂലേ ച, അതസീവസനേപി ച", "ഖോമ'മട്ടേ ദുകൂലേചാ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹതികണ്ഡസേസേസു** [നാനത്ഥസങ്ഗഹ ൯.൯.൨൯൭] വുത്തത്താ ന ഗഹേതബ്ബം. കോസോ നാമ കിമിഗബ്ഭോ, തതോ ജാതത്താ **കോസേയ്യം,** ണ്യോ, "കോസേയ്യം കിമികോസോത്ഥ"ന്തി [അമര ൧൯.൧൧൧] ഹി വുത്തം. കോസേയ്യമേവ ധോതം പട്ടുണ്ണം നാമ, വുത്തഞ്ച "പട്ടുണ്ണം ധോതകോസേയ്യ"ന്തി [അമര ൧൯.൧൧൩]. പത്തുണ്ണന്തിപി പാഠന്തരം. പട്ടുണ്ണരട്ഠേ ജാതത്താ **പട്ടുണ്ണ**ന്തിപി വദന്തി. **കമു** കന്തിയം, കമനീയത്താ **കമ്ബലോ,** രങ്കുനാമകസ്സ ഹരിണവിസേസസ്സ ലോമേനസഞ്ജാതവത്ഥം [രാങ്കവം വിഗരോമജം (അമര ൧൯.൧൧൧)], അലോ, **വാ**ഗമോ ച മജ്ഝേ. **വാ**സദ്ദോ **കമ്ബല**സദ്ദസ്സ നപുംസകത്തം സമുച്ചിനോതി. **രല്ലകോ**പി [അമര ൧൯.൧൧൯] കമ്ബലപരിയായോ. **സണ** സദ്ദേ, കത്തരി അ, സണോ നാമ ഥിരത്തചോ ഏകോ രുക്ഖയോനി, യസ്സ തചേന കേവട്ടാദയോ ജാലാദീനി കരോന്തി, സണസ്സ വികാരോ **സാണം,** വത്ഥം. മിഗലോമാനി കോട്ടേത്വാ സുഖുമാനി കത്വാ കതമമ്ബരം **കോടുമ്ബരം, കുട** ഛേദനേ, ഉസ്സോ, അസ്സു, കോടുമ്ബരട്ഠേജാതത്താ വാ **കോടുമ്ബരം.** ഭങ്ഗം നാമ ഖോമാദീനി സബ്ബാനി ഏകജ്ഝാനി വോമിസ്സേത്വാ കതവത്ഥം, **ഭന്ജ** അവമദ്ദനേ, അഥ വാ ഭങ്ഗം നാമ സാണഫലം, തബ്ബികാരത്താ വത്ഥം **ഭങ്ഗം,** വുത്തഞ്ച **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** "ഭങ്ഗാ സാണാഖ്യസസ്സേപീ"തി. **സസ്സ**സദ്ദേന ചേത്ഥ ഫലം വുത്തം, "രുക്ഖാദീനം ഫലം സസ്സ"ന്തി [അമര ൧ർ.൧൭] വചനതോ. ഭങ്ഗമ്പി വാകമയമേവാതി കേചി. **വത്ഥന്തരം** വത്ഥവിസേസോ. **ആദിനാ** കപ്പാസാദയോപി ഗഹിതാ.

൨൯൨-൨൯൩. ചതുക്കം പരിധാനഭൂതേ അധോവത്ഥേ. അധോഭാഗേ വസീയതേതി **നിവാസനം, നി**സദ്ദോ അധോഭാഗസ്സ ജോതകോ. **വസ** അച്ഛാദനേ, കമ്മനി യു. ബാഹുല്യേന അന്തരേ മജ്ഝേ ഭവം **അന്തരീയം,** ഈയോ. സമാനലിങ്ഗത്താ ദ്വന്ദോ. അന്തരേ ഭവം **അന്തരം,** ണോ. അന്തരേ മജ്ഝേ ഭവോ വാസോ **അന്തരവാസകോ,** സകത്ഥേ കോ. ഉപസംബ്യാനംപ്യത്ര [അമര ൧൯.൧൧൭].

പഞ്ചകം ഉപരിധാനേ. **വര** അച്ഛാദനേ, **പ**പുബ്ബോ, കമ്മനി ണോ, ഉഭയത്രാപി വുദ്ധി, **പാവാരോ.** ഉത്തരസ്മിം ദേഹഭാഗേ ആസജ്ജതേതി **ഉത്തരാസങ്ഗോ, ആ** പുബ്ബോ **സഞ്ജ** സങ്ഗേ. ഉപരി സംവീയതേ പിധീയതേ ബാഹുല്യേനാതി, യു. **ഉപസം**പുബ്ബോ **വീ** തന്തസന്താനേ. ഉത്തരസ്മിം ദേഹഭാഗേ ഭവം വിജ്ജമാനം **ഉത്തരം, ഉത്തരീയ**ഞ്ച, ണോ, ഈയോ ച. സംബ്യാനംപ്യത്ര.

നവം വത്ഥം അഹതന്തി **മതം** കഥിതം, ന ഹഞ്ഞതി യം പാസാണാദീഹീതി **അഹതം.** തന്തതോ അചിരമാഹരിതം വത്ഥം. അനാഹതം, നിപ്പവാണി, തന്തകംപ്യത്ര. വുത്തഞ്ച "അനാഹതം നിപ്പവാണി, തന്തകഞ്ച നവമ്ബരേ"തി [അമര ൧൯.൧൧൨].

ദ്വയം ചിരകാലത്താ നിദ്ദസേ ജിണ്ണവത്ഥേ. നത്ഥി അന്തോ ദസാ യസ്സ **നന്തകം,** സകത്ഥേ കോ. കുച്ഛിതോ പടോ **കപ്പടോ, കപ്പ** വിതക്കേ വാ, അടോ. ദ്വയം അഥിരവത്ഥേ, ജിണ്ണവസനം അഥിരം വത്ഥം. "പട"ഇതി ചരതി ഫോടതീതി **പടച്ചരം,** പടച്ചരമേവ **പളച്ചരം,** ളത്തം.

൨൯൮. ദ്വയം കോടികാദിസന്നാഹേ, ചോളേ ച. **കച** ബന്ധനേ, ഉകോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച. വാണം സരം വാരയതീതി **വാരവാണോ,** കമ്മനി ണോ, അഭിധാനതോ **വാരസ്സ** പുബ്ബനിപാതോ, അനിത്ഥിയമേതേ. വത്ഥസ്സ അവയവേ **ദസാസദ്ദോ** ഇത്ഥീ. "ദസാ വത്യമവത്ഥായം, വത്ഥംസേ ബഹുമ്ഹി ദ്വിസൂ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൩.൫൫൮] **രഭസോ. ദാ** ഛേദനേ, കമ്മനി സോ, രസ്സോ.

ഉത്തമങ്ഗമ്ഹി സീസേ യോ കഞ്ചുകോ സുവണ്ണാദിമയോ, സോ "നാളിപത്തോ"തി കഥിതോ. നാളിപത്തോ തംസണ്ഠാനോ സുവണ്ണാദിപടോ നാളിപത്തോ. സീസകം, സിരിയം, സിരോഹന്തിപി തസ്സ നാമാനി.

൨൯൯. തികം ദീഘത്തേ. **ആപുബ്ബോ യമു** ഉപരമേ, ണോ. ആ ഭുസോ യാതി ഗച്ഛതീതി വാ **ആയാമോ, യാ** ഗതിപാപുണേസു, മോ. ദീഘസ്സ ഭാവോ **ദീഘതാ. രുഹ** ജനനേ, ണോ.

ദ്വയം വിത്ഥാരേ. വത്ഥവിസയേ "ഓസാരോ"തി രൂള്ഹേ. സമന്തതോ നയ്ഹതീതി **പരിണാഹോ, നഹ** ബന്ധനേ, ണോ. വിത്ഥാരേന സരണം വിസാരോ, സോ ഏവ **വിസാലതാ.**

൩൦൦. ചതുക്കം ചീവരേ. അരഹതം ധജോ **അരഹദ്ധജോ,** രൂള്ഹിയാ തദഞ്ഞചീവരേസു. കസായേന, കസാവേന ച രത്തം **കാസായം, കാസാവഞ്ച,** സമാനലിങ്ഗത്താ ദ്വന്ദോ. ചി ചയേ, ഈവരോ. വത്ഥഖണ്ഡേഹി ചീയതേതി **ചീവരം.**

മണ്ഡലാദയോ **തദങ്ഗാനി** സമൂഹഭൂതസ്സ ചീവരസ്സ അവയവാനി. **മഡി** ഭൂസായം, അലോ, **മണ്ഡലം.** ചീവരപരിയന്തോയം മഹാപഥവിയാ ചക്കവാളപബ്ബതോ വിയ ചീവരസ്സ സമന്തതോ തിട്ഠതി. വിവട്ടോ നാമ ചീവരമജ്ഝഗതമഗ്ഗോ, സോ ഹി വിസും വിസും വട്ടതീതി **വിവട്ടോതി** വുച്ചതി, **വട്ട** ആവട്ടനേ. കുസി നാമ മഗ്ഗാനം മജ്ഝഗതവത്ഥഖണ്ഡം, **കുസ** ഛേദനേ, കമ്മനി ഇ, **കുസി,** പുമിത്ഥിയം.

൩൦൧. ഫലാദീനം യാനി ചത്താരി സന്തി, ഏതാ വത്ഥസ്സ **യോനിയോ** കാരണാനി തതോ തദുപ്പത്തിതോ. കപ്പാസികം വത്ഥം **ഫാലം** നാമ ഫലവികാരത്താ, വികാരേ ണോ, തീസു. യഥാ - ഫാലോ പടോ, ഫാലാ ചേലീ, ഫാലം വത്ഥം. ഖോമാദയോ പന പടാ **തചബ്ഭവാ** തചതോ സഞ്ജാതാ.

൩൦൨. കോസേയ്യം വത്ഥം **കിമിജം** നാമ. മിഗലോമമയന്തു **കമ്ബലം.** ദ്വയം ബ്യവധായകപടേ, കണ്ഡപടേപീതി കേചി. **സമാനത്ഥാ** ഏതേ ദ്വേ തുല്യത്ഥാത്യത്ഥോ. **ജു** ഗതിയം, ഭൂവാദി, **ജു** ബന്ധനേ വാ, യു, **അനകാദേസോ, സാ** ഇത്ഥീ. തിരോ കരീയതി പിധീയതി യായ, സാ **തിരോകരണീ,** യു. പതിസീരാപ്യത്ര. **പതിപുബ്ബോ സി** ബന്ധനേ, രോ.

൩൦൩. ദ്വയം ഉപരിബന്ധപടേ, **അഥ**സദ്ദോത്ര ലിങ്ഗാദിജോതകോ. ഉദ്ധം ലോചതേ ബന്ധീയതേതി **ഉല്ലോചം, ലുച** ദസ്സനേ. ചന്ദാതപേ വിതന്യതേതി **വിതാനം, തനു** വിത്ഥാരേ, ണോ, ചുരാദി. ദ്വയമ്പി പുന്നപുംസകന്തി **ഊരിതം** കഥിതം.

ദ്വയം സിനാനേ. **നഹ** സോചേ, കരണേ യു, **സിനാ** സോചേ, കരണേ യു, "സിനാനേ"തി സത്തമ്യന്തം പദം. ദ്വയം കുല്യാദിനാ [കുട്യാദിനാ (ക॰), കുജ്ജനാദിനാ (നിസ്സയ), കുങ്കുമഹലിദ്ദാദിനാ (ചിന്താമണിടീകാ ൧൬.൧൨൧)] അങ്ഗനിമ്മലീകരണേ. ഉബ്ബത്തീയതേ വിസാരീയതേ മലമനേനേതി **ഉബ്ബത്തനം, വതു** വത്തനേ, ഭൂവാദി. **മജ്ജ** സുദ്ധിയം, യു. **സമ**ന്തി ദ്വയമിദം സമാനത്ഥം.

൩൦൦. തികം നലാടകതേ ചിത്തകേ. തിലകാകതി **തിലകോ.** ചിത്തകാകതി **ചിത്തകം.** ചകാരേന തമാലപത്താകതി **തമാലപത്തം** . സാമഞ്ഞേന വിസേസകം, ഉഭോ **വിസേസകതിലകാ** അനിത്ഥീ, സേസദ്വയം നപുംസകം [അമര ൧൬.൧൨൩].

തികം ചന്ദനേ, **ചദി** ഹിലാദനേ, ഹിലാദനം സുഖാപനം, യു. ഗന്ധാനം സാരോ ഉത്തമോ **ഗന്ധസാരോ,** ഗന്ധയുത്തോ സാരോ ഥിരംസോ വാ ഗന്ധസാരോ. മലയദീപഗിരിമ്ഹി ജായതീതി **മലയജോ.** ഭദ്ദസിരീപ്യത്ര.

൩൦൧. തികം പീതചന്ദനേ. "ഗോസീസ"ഇതി പബ്ബതേ മലയേ ദേസേ ജാതം **ഗോസീസം,** ഗോ വിയ ജലം വിയ സീതന്തി വാ ഗോസീതം, തദേവ **തസ്സ സ**കാരം കത്വാ **ഗോസീസം.** തിലപണ്ണപ്പമാണപണ്ണയുത്തതായ **തേലപണ്ണികം.** മനം ഹരതീതി ഹരി, തമേവ ചന്ദനന്തി **ഹരിചന്ദനം.** പീതസാരു, സുസീതംപ്യത്ര. **ഗോസീസാ**ദയോ തയോ പുമേ, നപുംസകേ ച വത്തന്തി.

ചതുക്കം രത്തചന്ദനേ. തിലപണ്ണപ്പമാണപണ്ണയുത്തതായ **തിലപണ്ണീ.** പുരിമേന ഭേദകരണത്ഥം ന വുദ്ധി. പത്തമങ്ഗമസ്സേതി **പത്തങ്ഗം,** ഖുദ്ദപണ്ണതായ അപ്പധാനപത്തമിച്ചത്ഥോ. "അങ്ഗം ഗത്തന്തി കോപായ-പതീകേസ്വപ്പധാനകേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ. രഞ്ജ** രാഗേ, ഹേതുകത്തരി യു. രത്തവണ്ണതായ രത്തഞ്ച തം ചന്ദനഞ്ചേതി **രത്തചന്ദനം, അമരകോസേ** പന **"ഗോസീസാ**ദീനി **രത്തചന്ദന**ന്താനി വിസേസേ വത്തന്തീ"തി [അമര ൧൬.൧൩൧] വുത്താനി. തത്ര ഗോസീസസ്സ യഥാവുത്തോയേവത്ഥോ. ധവലം, സുസീതലം, ചന്ദനം, തേലപണ്ണികം മലയപബ്ബതദേസജമേവ. **ഹരി** മണ്ഡൂകോ, തദാകാരേ പബ്ബതേ ജാതം ചന്ദനം **ഹരിചന്ദനം.** പക്കമ്ബഫലഗന്ധി പീതവണ്ണം. **തിലപണ്ണീപത്തങ്ഗാനി** രത്തചന്ദനസദിസസ്സ രത്തസാരസ്സ ഏകസ്സ ചന്ദനസ്സ നാമാനി.

ദ്വയം രത്തചന്ദനേ. അഥ വാ തിലപണ്യാദീനി ചത്താരി ലോഹിതചന്ദനസദിസസ്സ രത്തസാരസ്സ ഏകസ്സ ചന്ദനവിസേസസ്സ നാമാനി. കുചന്ദനംപ്യത്ര. "പത്തങ്ഗം രഞ്ജനം രത്തം, പത്രങ്ഗഞ്ച കുചന്ദന"ന്തി **രതനമാലായം.**

൩൦൨. ദ്വയം വണിജാദീനം "കാളേയാ"ഇതി രൂള്ഹേപീതകട്ഠേ. കാളവണ്ണം അനുസരതി സീലേനാതി **കാളാനുസാരീ,** കാളവണ്ണജനകോത്യത്ഥോ. കാളം ജനേതീതി കാളിയം, **"കാളീയ**കന്തു കാളേയം, വണ്ണദം കന്തിജാസക"ന്തി [ജാസകം കന്തിദായകം (ചിന്താമണിടീകാ ൧൬.൧൨൭)] **ബ്യാഡി.**

തികം അഗരുസാമഞ്ഞേ. **ലൂ** ഛേദനേ, ഹോ. ലഹുനാമത്താ **അഗരു. രസ്സ** ലത്തേ **അഗലു,** ദ്വയം പുമേ. വംസികം, രാജാരഹം, കിമിജം, ജോങ്ഗകംപ്യത്ര.

അസ്മിം അഗരുമ്ഹി കാളേ സതി "കാളാഗരൂ"ത്യുച്ചതേ. മല്ലികാപുപ്ഫഗന്ധി അഗരു പന മങ്ഗല്യോച്ചതേ.

ദ്വയം സല്ലകീദ്രവേ. തുരുക്ഖോ വുത്തോ. **പിഡി** സങ്ഘാതേ, ണ്വു. സിഹലോ, യാവണോപ്യത്ര.

൩൦൩. ദ്വയം മിഗനാഭിയം. **കത്ഥ** സിലാഘായം, ഊരോ, നദാദി, സകത്ഥോ കോ. മിഗസ്സ മദോ **മിഗമദോ,** മിഗോ മരതി യേനാതി വാ മിഗമരോ, സോ എവ **മിഗമദോ.**

ദ്വയം കുട്ഠേ. **കുട** ഛേദനേ, ഠോ, തോ വാ, "കുടാദീഹി ഠോ"തി ഠോ, **കുട്ഠം,** രോഗഭേദേപി. അത്തനോ ഛായൂപഗതേ അജേ പാലേതീതി **അജപാലകം,** ണ്വു. പാരിഭാബ്യം, പാകലം [ഫാലകീ (ക॰)], ഉപ്പലം, വാപ്പംപ്യത്ര.

ദ്വയം പിഡങ്ഗേ. രോഗം ലുനന്തോ അങ്ഗതി ഗച്ഛതീതി **ലവങ്ഗോ.** ദേവാനം കുസുമം പുപ്ഫം **ദേവകുസുമം.** സിരിസഞ്ഞംപ്യത്ര.

ദ്വയം കുങ്കുമേ. കസ്മീരരട്ഠേ ജാതം **കസ്മീരജം.** അഗ്ഗിസിഖം, വരം, വല്ലീകം, പീതനം, രത്തസങ്കോചം, പിസുനം, ധീരം ലോഹിതചന്ദനംപ്യത്ര.

൩൦൪. ദ്വയം ധുനകേ. യക്ഖേഹി കതോ ധൂപോ **യക്ഖധൂപോ,** യക്ഖോ ദേവോ. സജ്ജരുക്ഖസ്സ സിലേസോ **സജ്ജുലസോ.** അസ്സു, **സിലോപോ,** എസ്സത്തഞ്ച, സജ്ജസ്സ രസോ ദവോ സജ്ജുലസോ, അസ്സു, **ലത്തഞ്ച.** സജ്ജരസോതിപി പാഠോ. രാലോ, സബ്ബരസോ, ബഹുരൂപോപ്യത്ര.

തികം തക്കോലേ. **തക്ക** വിതക്കേ, ഓലോ. **കുല** സങ്ഖ്യാനേ, ണ്വു. കോസയുത്തം ഫലമേതസ്സാതി **കോസഫലം.** ദ്വയം ജാതിഫലേ. കോസസഹിതം ജാതിഫലമേതസ്സാതി **ജാതികോസം.** ജാതിഫലമേതസ്സ, ന കിത്തിമന്തി **ജാതിഫലം.**

൩൦൫. പഞ്ജദ്ധം കപ്പൂരേ, ഘനോ ഹുത്വാ സരതീതി **ഘനസാരോ.** അബ്ഭമിവ സിതം **സിതബ്ഭോ,** അഭിധാനതോ പുബ്ബനിപാതോ, **കപ്പ** സാമത്ഥിയേ, ഊരോ. ചന്ദസഞ്ഞോ, ഹിമവാലുകോ, ഹിമാവ്ഹയോപ്യത്ര.

പഞ്ജദ്ധം ലാഖായം, ആ ഭുസോ രത്തം കരോതീതി **അലത്തകോ, ലത്തം,** കപി. **യു** മിസ്സനേ, ണ്വു. **ലാഖ** സോസനേ, അ, **ലാ** ആദാനേ വാ, ഖോ. **ജന** ജനനേ, തു, **ന**ലോപോ. ദുമാമയോപ്യത്ര.

൩൦൬. ദ്വയം സരലദ്ദവേ. സിരിയാ ലക്ഖിയാ ആവാസോ **സിരിവാസോ.** സരലനാമകസ്സ രുക്ഖസ്സ ദവോ രസോ **സരലദ്ദവോ.** പായസോ, വകധൂപോ, സിരിവേട്ഠോപ്യത്ര. "സിരിവാസേ പരമന്നേ ച, പായസോ സമ്മതോ പുമേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൮൬.൮൧൯] **രുദ്ദോ.** ദ്വയം അഞ്ജനേ. **അഞ്ജു** ബ്യത്തിമക്ഖനഗതികന്തീസു, യു. **കജ്ജ** ബ്യസനേ. കജ്ജതി രോഗന്തി **കജ്ജലം,** അലോ.

ദ്വയം ഗന്ധഗാഹാപനചുണ്ണേ, **വസ** ഹിംസത്ഥോ, വസതി ദുഗ്ഗന്ധന്തി വാസോ, ണോ, **വാസ** ഉപസേവായം വാ, **വസ** നിവാസേ വാ. സോ എവ

ചുണ്ണം. **യുജ** യോഗേ, കമ്മനി ണോ, വാസോ ഏ്വവ യോഗോ **വാസയോഗോ.** ദ്വയം വിലേപനമത്തേ. **വണ്ണ** വണ്ണക്രിയാവിത്ഥാരഗുണവചനേസു, ചുരാദി. വണ്ണയതീതി **വണ്ണകം.** ണ്വു. **ലിപ** ഉപദേഹേ. വിലേപീയതേതി **വിലേപനം,** കമ്മനി യു.

൩൦൭. യോ ഗന്ധമാല്യധൂപാദീഹി വത്ഥതമ്ബുലാദീനം സങ്ഖാരോ, തം "വാസന"മിത്യുച്ചതേ, **വാസ** ഉപസേവായം, വാസീയതേ സങ്ഖരീയതേതി **വാസനം,** യു.

തികം പുപ്ഫദാമേ. **മാ** മാനേ, ലോ, **മല** ധാരണേ വാ, അ. മാലോവ മാല്യം. **ദമ** ഗതിയം, പുപ്ഫാനി ദമന്ത്യത്രേതി **പുപ്ഫദാമം,** പുപ്ഫാനം രാസികരണട്ഠാനമിച്ചത്ഥോ. **ദാ** ലവനേ വാ, മോ. **അമരകോസേ** പന "മാലാമാല്യാനി മുദ്ധനി പവത്തായ മാലായ നാമാനീ"തി [അമര ൧൬.൧൩൭] വദതി. **മാലമാല്യ**സദ്ദാ പുപ്ഫേപി, "മാലാ മാല്യം പസൂനേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** ദ്വയം ഗന്ധഗ്ഗാഹിതേ വത്ഥാദോ. **ഭൂ** സത്തായം, കമ്മനി തോ, വുദ്ധാദി. വാസാപേതി ഗന്ധം ഗാഹാപേതി യന്തി **വാസിതം, വസ** നിവാസേ, കമ്മേ തോ, തീസു, യഥാ - ഭാവിതോ പടോ, ഭാവിതാ ചേലീ, ഭാവിതം വത്ഥം. വാസിതോ, വാസിതാ, വാസിതം വത്ഥം.

൩൦൮. പഞ്ചകം മുദ്ധമാലായം. **തസി** അലങ്കാരേ, ഭൂവാദി. ഉദ്ധം തസീയതേതി **ഉത്തംസോ.** സിഖായം ജാതോ **സേഖരോ,** രോ. മുദ്ധം അവതി രക്ഖതീതി **അവേളാ, അവ** രക്ഖണേ, ഏ്വലോ, ളത്തം. "ആവേളാ"തിപി പാഠോ, ദീഘത്തം. സേഖരോ ച ആവേളാ ചാതി ദ്വന്ദോ. മുദ്ധനി അലങ്കതം മാല്യം **മുദ്ധമാല്യം,** തസ്മിം. **അവ**പുബ്ബോ **തസി** അലങ്കാരേ, ഉദ്ധം തസീയതേതി അവതംസോ, സോ ഏ്വവ **വടംസകോ,** സകത്ഥേ കോ, **തസ്സ ടോ,** അനേകത്ഥത്താ ഉപസഗ്ഗനിപാതാനം ഉദ്ധംഭാവജോതകോ ചേത്ഥ **അവ**സദ്ദോതി തഥോത്തം.

തികം സേയ്യായം. സയന്ത്യസ്സം **സേയ്യാ,** യോ. സയന്ത്യത്രേതി **സയനം, സേനഞ്ച.** ഉഭയത്രപി അധികരണേ യു, ഇസ്സേ, **ഏ്വ അയ,** ഇതരത്ര ഏ്വത്തം, "വാ പരോ അസരൂപാ"തി അലോപോ ച, സയനീപ്യത്ര.

ദ്വയം മഞ്ചേ. **പരി**പുബ്ബോ **അകി** ലക്ഖണേ, ണോ, **ഇ**ലോപോ, **രസ്സ ലത്തം. മചി** ധാരണോച്ഛായപൂജനേസു, ഭൂവാദി അ, സകത്ഥേ കോ. ഖടാപ്യത്ര, ഖട്യതേ ആകങ്ഖതേ സയനത്ഥികേഹീതി **ഖടാ, ഖട** ആകങ്ഖായം.

൩൦൯. ദ്വയം മഞ്ചാധാരേ. മഞ്ചസ്സ ആധാരോ **മഞ്ചാധാരോ.** പടിപജ്ജതി പവത്തതി സേയ്യാ യേന, സോ **പടിപാദോ.** മഞ്ചങ്ഗേ മഞ്ചാവയവേ **അടനി**സദ്ദോ ഇത്ഥിയം, **അട** ഗമനത്ഥോ, അനി, യു വാ, നദാദി, രസ്സോ.

൩൧൦. കുളീരപാദാദയോ ഇമേ ചത്താരോ **മഞ്ചന്തരാ** മഞ്ചഭേദാ സിയും. തത്ഥ കുളീരോ കക്കടകോ തസ്സ സണ്ഠാനപാദത്താ **കുളീരപാദോ.** അടനിയം ആഹച്ചോ, ആഹച്ച വാ പാദോ തിട്ഠതി യസ്സാതി **ആഹച്ചപാദോ,** പുബ്ബപക്ഖേ "രിച്ചാ"തി യോഗവിഭാഗേന **രിച്ച**പച്ചയന്തോ **ആഹച്ച**സദ്ദോ, പരപക്ഖേ തു **ത്വാ**പച്ചയന്തോ, യസ്സ അടനിഛിദ്ദേ പാദോ പവിസിത്വാ തിട്ഠതി, സോ ആഹച്ചപാദോ. **മസ** ആമസനേ, ആരോ, സകത്ഥേ കോ. യസ്സ പാദച്ഛിദ്ദേ അടനി പവിസിത്വാ തിട്ഠതി, സോ **മസാരകോ.** ബുന്ദേന പാദേന

സഹ ഏകാബദ്ധാ അടനി യസ്സ സോ **ബുന്ദികാബദ്ധോ,** ഏകാരസ്സിത്തം. ഏത്ഥ ച മജ്ഝേ ഭിന്നം മഞ്ചാനം ലക്ഖണം വിപരിയയേനാപി വദന്തി.

൩൧൭. ദ്വയം സീസാധാരേ. വിസേസേന സീസം വഹതീതി **ബിബ്ബോഹനം,** യു, **ബത്തം,** അസ്സോത്തഞ്ച. ഉപധീയതേ സീസാസനം കരീയതേതി **ഉപധാനം,** യു, **ധാ** ധാരണേ.

തികം സാമഞ്ഞപീഠേ. **പീഠ** ഹിംസാസംകിലേസേസു, ഭൂവാദി, ണ്വു, ആ. **യദാദിനാ കേ** പച്ചയേ ഇത്ഥികതാകാരേ പരേ പുബ്ബോ **അ**കാരോ **ഇ**കാരമാപജ്ജതേ, **"കേ"**തി കിം? ചേതനാ. "പച്ചയേ"തി കിം? ബകാ. "ഇത്ഥീ"തി കിം? പാചകാ. "കത"ഇതി കിം? വുത്തകമ്മാ, കമ്മപച്ചയോയം, **ത**പച്ചയേ പീഠം [മോഗ്ഗല്ലാന ൪.൧൮൨ സുത്തമ്പി പസ്സിതബ്ബം]. ആസതേ അസ്മിന്തി **ആസനം.**

ദ്വയം ഉത്തമാരഹപീഠേ. **കുച** സംപച്ചനകോടില്യപതിഥമ്ഭവിലേഖനേസു, ഛോ. ഭദ്ദം കല്യാണം പീഠം **ഭദ്ദപീഠം.** ഗജദന്താദിമയകേസമജ്ജനിയമ്പി ദ്വയമിദമാഹു. തദാ പസാധനീ, കങ്കതികാപ്യത്ര. **പീഠന്തരേ** ദീഘപീഠേ **ആസന്ദീ** മതാ. **സദ** വിസരണഗത്യാവസാനേസു, നദാദി, ബിന്ദാഗമോ ച.

൩൧൮. ആയാമവിത്ഥാരവസേന മഹന്തോ ആസനപ്പഭേദോ "കോജവോ"തി മതോ, **കുജ** ഥേയ്യകരണേ, ണോ, കുയം പഥവിയം ജവതീതി വാ **കോജവോ,** **ജു** ഗതിയം. ദീഘേന ലോമേന യുത്തോ ആസനപ്പഭേദോ **"ഗോനകോ"**തി മതോ, **ഗു** സദ്ദേ, യു, സകത്ഥേ കോ, ഉസ്സോത്തം.

ദ്വയം അത്ഥരണേ. മിഗലോമപുണ്ണതായ ജാതം **ഉണ്ണാമയം. ഥര** സന്ഥരണേ, **പാ**ദിപുബ്ബോവ, ന കദാചിപി **പാ**ദിരഹിതോ, ആ ഭുസോ ഥരീയതേതി **അത്ഥരണം,** യു.

ദ്വയം സംസിബ്ബനചിത്തകേ. ചിത്തരൂപമസ്സത്ഥീതി **ചിത്തകം.** ബാഹുല്യേന ന **ഇ**കാരാഗമോ. വാനേന സംസിബ്ബനേന സഞ്ജാതം ചിത്തരൂപമസ്സാതി **വാനചിത്തകം,** സകത്ഥേ കോ.

൩൧൯. ദ്വയം നിരന്തരപുപ്ഫപടേ. ഘനം സന്ധിഭൂതം പുപ്ഫരൂപമേത്ഥാതി **ഘനപുപ്ഫം.** പടലമേതിസ്സാത്ഥീതി **പടലികാ,** ഇകോ. ദ്വയം ബഹുമുദുലോമേ സേതവത്ഥേ. **സി** സേവായം, സിവത്ഥികേഹി സേവീയതേതി **സേതോ,** തോ. **പട** ഗമനേ, ണ്വു, **പടികാ,** അദ്ധേന്ദുപാസാണേപി.

ദ്വീസുപി പരിയന്തേസു യസ്സാ ദസാ സന്തി, സാ **ഉദ്ദലോമീ,** ഉദിതം ദ്വീസു ലോമം ദസാ യസ്സാ സാ **ഉദ്ദലോമീ,** ഇസ്സത്തം, ദ്വിത്തഞ്ച. ഏകസ്മിം പരിയന്തേയേവ ദസാ യസ്സാ **ഏകന്തലോമീ,** ഏകസ്മിം അന്തേ പരിയന്തേ ലോമം ദസാ യസ്സാത്ഥീതി **ഏകന്തലോമീ,** ഉദ്ദലോമീ ച ഏകന്തലോമീ ചേതി **ഉദ്ദലോമിഏകന്തലോമിനോ,** "പദാനം സന്ധി വത്തിച്ഛാതോ, ന സമാസന്തരഗേസൂ"തി വുത്തേപി ഗാഥാഭാവതോ ഛന്ദോഹാനിഭയാ വിസന്ധി. യത്ഥ പന ഗാഥായമ്പി [അഗാഥായമ്പി (?)] വിസന്ധി "ധമ്മസംവണ്ണനായ'ന്തിആദിമാഹാ"ത്യാദീസു, തത്ഥ കഥന്തി? "ന സമാസന്തരങ്ഗേസൂ"തി ഇമസ്സാനിച്ചത്താ തത്ഥാപി ന ദോസോ, "നേന

നിട്ടിട്ഠമനിച്ച”ന്തി ഹി പരിഭാസിതം [നഘടിതം അനിച്ചം (പരിഭാസേന്ദുസേഖര ൻ൭)].

൩൧൪. **തദേവ** യഥാവുത്തദ്വയമേവ സോളസന്നം ഇത്ഥീനം **നച്ചയോഗ്ഗം** നച്ചസ്സ യോഗ്യട്ഠാനഭൂതം “കുത്തക”മിത്യുച്ചതേ. **ഹി** പദപൂരണേ. “നച്ചയോഗ്യമ്ഹീ”തിപി പാഠോ, തദാ ഭാവസത്തമീ. കരോന്തി ഏത്ഥ നച്ചന്തി **കുത്തകം, കര** കരണേ, തോ, അസ്സു, ഭുജാദി, സകത്ഥേ കോ.

സീഹാദിരൂപേഹി വിചിത്തരൂപം വത്ഥം, ആസനം വാ **വികതികാ** നാമ ഭവേ, ഏകസ്സേവ ഹി കത്തുനോ പകതിവികതിസങ്ഖാതാവത്ഥാവസേന ദ്വിത്തം, വത്തിച്ഛാവസേന ലിങ്ഗസങ്ഖ്യാവിഭത്തിഭേദഞ്ച ഹോതി, യഥാ - മനുസ്സാ യക്ഖത്തം അഹേസും, സത്തപ്പകരണാനി അഭിധമ്മോ നാമ ഭവന്തി, ദേവദത്തോ രജ്ജം പാപുണാതീതി. യത്ര ഹി പകതിയാ വാ വികതിയാ വാതി ദ്വിന്നമ്പി വുത്തതാ സിയാ, തത്ര വാചകോ പകതിയായേവ സങ്ഖ്യം ഗണ്ഹാതി, നേതരസ്സ തന്നിസ്സിതഭാവേനാപ്പധാനതോ [കച്ചായനസാരേ ൬൭-൭ ഗാഥാസു പസ്സിതബ്ബം]. യദാ പന പകതിയാ സമ്ബന്ധാദിഭാവം വത്തുമിച്ഛതി, തദാ അത്തനാ വത്തബ്ബസ്സ അഞ്ഞത്ഥസ്സാഭാവാ വികതിപ്യുച്ചതേ വാചകേന, യഥാ - ദേവദത്തസ്സ രജ്ജം പാപുണാതി, ഇധ പന ലിങ്ഗഭേദേനേവ വുത്തം “ചിത്തം വികതികാ ഭവേ”തി. വികരീയതേതി **വികതി.**

൩൧൫. കട്ടിസ്സകോസേയ്യസങ്ഖാതാനം ദ്വിന്നമത്ഥരണാനം കരണപ്പകാരം ദസ്സേതും അരിയാസാമഞ്ഞമാഹ **“കട്ടിസ്സ”**മിച്ചാദി. കോസിയകട്ടിസ്സമയം കോസിയസുത്തകട്ടിസ്സവാകേഹി പകതമത്ഥരണം കട്ടിസ്സം നാമ, വിരൂപേകസേസവസേന കോസിയഞ്ച കട്ടിസ്സഞ്ച കട്ടിസ്സാനി, തേഹി പകതം അത്ഥരണം **കട്ടിസ്സം.** കോസിയസുത്തേന പകതന്തു അത്ഥരണം **കോസേയ്യം** നാമ. **രതനപതിസിബ്ബിത**ന്തി ഇദം ദ്വിന്നമ്പി വിസേസനം, അത്ഥരണഞ്ച ഇതി **കമാ** കമതോ “ഭവേ”തി അജ്ഝാഹരിതബ്ബം. **അത്ഥരണ**സദ്ദസ്സാനുണ്ണാമയേസ്വപി പവത്തനതോ ഏത്ഥാപി “അത്ഥരണ”ന്തി വുത്തം, യഥാ - സുത്തം കമ്മന്തി. ഏത്ഥ ച **ചകാരോ** പാദന്തത്താ ഗരൂസു ഗണ്ഹിതബ്ബോ, തേനേവ ഹി സത്തപഞ്ഞാസമത്താ പരിപുണ്ണാ ഹോന്തി, അരിയായ ഹി പഠമപാദേ ദ്വാദസമത്താ, തഥാ തതിയേ, ദുതിയേ അട്ഠാരസ, ചതുത്ഥേ പന്നരസമത്താതി സമ്പിണ്ഡിതാ സത്തപഞ്ഞാസമത്താ ഹോന്തി.

൩൧൬. തികം ദീപേ. **ദീപ** ദിത്തിയം, ദിവാദി. ദിപ്പതീതി **ദീപോ,** ണോ. “പദീപോ”തി അഞ്ഞപദനിവത്തനത്ഥം ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. **ജുതി** ദിത്തിയം, ഭൂവാദി, ണോ.

ദ്വയം ആദാസേ. “പുമേ തൂ”തി **ത്വന്തം** ലിങ്ഗപദം. ആദിസ്സതേ അസ്മിന്തി **ആദാസോ,** ണോ, **ആ**പുബ്ബോ **ദിസ** പേക്ഖനേ, ഇസ്സാ. ദിപ്പതി ഏത്ഥാതി **ദപ്പണോ,** യു, ഇസ്സത്തം. മകുരോപ്യത്ര.

ദ്വയം ചമ്മമയകീളാഗുളകേ. വാസഭവനേഹി യുവതീഹി സഹ കീളാസമ്ഭവാ ഞേയ്യാ, തപ്പക്കമേനസ്സാഭിധാനം. **ഗുഡി** വേധനേ, ണുകോ, ഉസ്സേ, **ഗുദ്ദ** കീളായമേവ വാ, തദാ ദസ്സ **ണ്ഡോ. കദി** അവ്ഹാനേ രോദനേ ച, ണുകോ, **കുദ്ദ** കീളായമേവ വാ, ഉസ്സത്തം, പുബ്ബദസ്സ **നോ.**

ദ്വയം ബീജനീമത്തേ. **വടി** വിഭാജനേ, താലവണ്ടേഹി കതത്താ **താലവണ്ടം.** വണ്ടം നാമ ബീജനാദികരണത്ഥം വിസും ഭാജിതോ താലപത്താവയവോ, **താലവണ്ട**സദ്ദസ്സ യഥാവുത്തവചനത്ഥയോഗേപി സതി സഞ്ഞാസദ്ദത്താ ബീജനീസാമഞ്ഞേ പവത്തി വേദിതബ്ബാ. യദാ പന താലവണ്ടേഹി കതബീജനിമേവ വത്തുമിച്ഛതി, തദാ ഏകേന **താല**സദ്ദേന വിസേസേത്വാ "താലതാലവണ്ട"ന്തി വത്തബ്ബം. യഥാ - തിലസ്സ തേലം, സുഗതസ്സ സുഗതചീവരന്തി. ബിജന്തി വായുനാ യോജയന്തി യായ , സാ **ബീജനീ,** യു, നദാദി, **യുജ** യോഗേ, **യസ്സ വോ,** ഉസ്സീ, **വജ** ഗതിയം വാ അസ്സീ. ബ്യജനംപ്യത്ര.

൩൧൭. ദ്വയം ചങ്കോടകേ. **കുട** ഛേദനേ, സകത്ഥേ കോ. **കരഡി** ഭാജനത്ഥേ, കോ. ദ്വയം കപ്പൂരാദിസമ്പുടേ [സരൂപകാദിസമ്പുടേ (ക॰)]. സമുഗ്ഗച്ഛതീതി **സമുഗ്ഗോ,** കി. **പുട** സംസിലേസനേ, ഭൂവാദി, അ.

പഞ്ജദ്ധം മേഥുനേ. ഗാമവാസീനം ധമ്മോ ആചാരോ **ഗാമധമ്മോ, ഗാമ**സദ്ദേന ചേത്ഥ ഗാമവാസിനോ വുത്താ, യഥാ "ഗാമോ ആഗതോ"തി. അസതം അസപ്പുരിസാനം ധമ്മോ, സദ്ധമ്മപടിപക്ഖത്താ വാ **അസദ്ധമ്മോ. ബ്യയ** ഖയേ, ബ്യയതി ബലമേതേനാതി **ബ്യവായോ,** മജ്ഝേ **വാ**ഗമോ, അഥ വാ വിഗതോ അയോ വുഡ്ഢി തസ്മാതി അവായോ, അതിസയോ അവായോ **ബ്യവായോ.** മിഥുനാനം ഇത്ഥിപുരിസാനം സമാനച്ഛന്ദാനം ആചാരോ **മേഥുനം,** തദഞ്ഞേസു ഉപചാരോ, **രമു** രമനേ, ഭാവേ, കരണേ വാതി.

൩൧൮. ചതുക്കം വിവാഹേ. **വഹ** പാപുണേ, ണോ. **ഉപ**പുബ്ബോ **യമു** ഉപരമേ, അ. അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ പാണിനോ ഗഹണം **പാണിഗ്ഗഹോ. നീ** നയേ, അ. ഉബ്ബാഹോ, പാണിപീളനംപ്യത്ര.

ധമ്മകാമത്ഥാ തയോ വഗ്ഗാ വുച്ചന്തേ. ആഗമനിദ്ദിട്ഠോ സമാചാരോ **ധമ്മോ.** വിസയവിസയിസന്നിപാതജം സുഖം **കാമോ.** സബ്ബോപകരണം **അത്ഥോ. സമോക്ഖകാ** മോക്ഖസഹിതാ ധമ്മകാമത്ഥാ ചതുബ്ബഗ്ഗോ വുച്ചന്തേ. തിവഗ്ഗേന വിസംയുത്തോ **മോക്ഖോ** നിബ്ബാനം. തുല്യബലേഹി പന ധമ്മാദീഹി ചതൂഹി പധാനേഹി **ചതുഭദ്ര** [അമര ൧൭.൭൦] മുച്ചതേ.

൩൧൯-൩൨൦. ദ്വയം ഖുജ്ജേ. കുച്ഛിതം വജ്ജതീതി **ഖുജ്ജോ,** കസ്സ **ഖോ,** വലോപോ, ണോ. **ഗഡി** നിന്ദായം, ഉലോ.

തികം രസ്സസരീരേ പുഗ്ഗലേ. **രസ** സദ്ദേ, സോ. ബ്യാമപ്പമാണം ന ലാതീതി **വാമനോ,** നേരുത്തോ. രസ്സോ ച വാമനോ ചേതി ദ്വന്ദോ. **ലകുഡി** വാമനത്ഥേ, അ, സകത്ഥേ കോ, ലകു വിയ ഘടികാ വിയ ഡേതി പവത്തേതീതി വാ **ലകുണ്ഡകോ.**

പഞ്ചകം പങ്ഗുളജനേ. പരേന അങ്ഗതീതി **പങ്ഗുളോ,** ഉലോ. പീഠേന സപ്പതി സീലേനാതി **പീഠസപ്പീ, സപ്പ** ഗമനേ, **ഉപച്ചയേ പങ്ഗു,** ദീസു. ഛിന്നോ ഗമനാദിഇരിയാപഥോ യസ്സാതി സോ **ഛിന്നിരിയാപഥോ.** വിഗതാ അക്ഖസദിസാ ജങ്ഘാ യസ്സാതി **പക്ഖോ,** യഥാ ഹി രഥസ്സ അക്ഖേ ഭിന്നേ ഗമനം ന സിജ്ഝതി, തഥേവ തസ്സാപി അക്ഖജങ്ഘായ ഭിന്നായാതി ഓപമ്മസംസന്ദനം.

ദ്വയം ഖഞ്ജേ. **ഖജി** ഗതിവേകല്യേ, ഭൂവാദി, ഖഞ്ജതീതി, അ. **ഖോഡി** ഗതിപടിഘാതേ, കോ.

ദ്വയം അവാക്യേ. വത്തുമസക്കുണേയ്യത്താ മിഗസദിസോതി **മൂഗോ,** ഇസ്സൂ. സുഞ്ഞം വചോ യസ്സാതി സോ **സുഞ്ഞവചോ.**

ഹത്ഥാദിവങ്കോ പുരിസോ "കുണീ"ത്യുച്ചതേ. കുണനം കുണോ ഹത്ഥാദിവേകല്യം, തമേതസ്സത്ഥീതി **കുണീ,** അഥ വാ **കുണ** സങ്കോചനേ, ഈ, കുച്ഛിതം നയതീതി വാ **കുണീ, ണ**ത്തം, "ഹത്ഥേന കുണീ, പാദേന കുണീ"ഇച്ചാദിപയോഗാ. ദ്വയം അപാങ്ഗദസ്സനേ ജനേ. **വല** സംവരണേ, ഇരോ. കുച്ഛിതം കരോതീതി **കേകരോ,** ഉസ്സേ.

൩൨൭. ദ്വയം നിക്കേസസീസേ. നിക്കേസം സീസമേതസ്സ, **ഖല** ഖലനേ, സഞ്ചയേ ച, ആടോ, നിക്കേസത്താ ഖം തുച്ഛം സീസം ലാതീതി **ഖല്ലാടോ,** ടോ.

തികം ഖുരമുണ്ഡസീസേ. **മുണ്ഡ** ഖണ്ഡനേ, ഭൂവാദി, അ. **ഭണ്ഡ** പരിഭാസനേ, ഉ, സകത്ഥേ കോ, **മുണ്ഡകോ,** മുണ്ഡികോപ്യത്ര.

അക്ഖീനം മജ്ഝേ ഏകേനാക്ഖിനാ സുഞ്ഞോ കാണോ നാമ, **കണ** സദ്ദഗതിനിമീലനേസു, ണോ, കണതി നിമീലതീതി **കാണോ,** തം പനസ്സ നിമീലനം ഏകേനേവക്ഖിനാ. **അട്ഠകഥാ**ദീസു പന "കാണോതി ഏകച്ഛികാണോ, ഉഭയച്ഛികാണോ വാ"തി [സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൨] വുത്തം. **ദ്വയേന** അക്ഖിദ്വയേന സുഞ്ഞോ **അന്ധോ** നാമ, **അന്ധ** ദസ്സനൂപസംഹാരേ, അ.

൩൨൮. ദ്വയം നട്ഠസോതപ്പസാദേ. **ബന്ധ** ബന്ധനേ, ഇരോ. **ന**ലോപോ. സുതി കണ്ണോ ഹീനോ വികലോ യസ്സാതി **സുതിഹീനോ.** ഏള്ളോപ്യത്ര.

തികം ഗിലാനസാമഞ്ഞേ. **ഗില** ഹാസക്ഖയേ, യു, ബ്യാധിരോഗോസഞ്ജാതോ യസ്സ **ബ്യാധിതോ. അത** സാതച്ചഗമനേ, അധികരണേ, കത്തരി വാ ഉരോ, **ആതുരോ,** ദീഘാദി. ആമയാവീ, വികതോ, അപടു, അബ്ഭമിതോ, അബ്ഭാന്തോപ്യത്ര.

ഉമ്മാദോ വാതാദിപകോപോ രോഗവിസേസോ, തബ്ബതി ഉമ്മത്തോ, **മദ** ഉമ്മാദേ, ഉഗ്ഗതേഹി വാതാദിദോസേഹി മദയതീതി **ഉമ്മാദോ,** ണോ. **ഖുജ്ജാ**ദയോ **ഉമ്മത്ത**ന്താ വാച്ചലിങ്ഗേ യുത്തതായ വാച്ചലിങ്ഗികാ, യഥാ - ഖുജ്ജോ പുരിസോ, ഖുജ്ജാ ഇത്ഥീ, ഖുജ്ജം നപുംസകം. ഉമ്മത്തോ പുരിസോ, ഉമ്മത്താ ഇത്ഥീ, ഉമ്മത്തം നപുംസകം.

൩൨൯. നവകം രോഗമത്തേ. **തകി** കിച്ഛജീവനേ, ഭൂവാദി, ആ ഭുസോ തങ്കതീതി **ആതങ്കോ,** അ. **അമ** രോഗേ, യോ, **മയ** ഗതിമ്ഹി വാ, അഥ വാ **അമ** രോഗേ, ചുരാദി, ആമയതി രുജ്ജതീതി **ആമയോ,** അ, കാരിതലോപാഭാവോ. **വിധ** വിജ്ഝനേ, വിജ്ഝതീതി **ബ്യാധി,** ഇ, **അ**കാരവണ്ണാഗമോ, **ബാധ** വിബാധായം വാ, തദാ **യാ**ഗമോ, വിവിധാ വാ ആധയോ മനോപീളാ യസ്മിംസ **ബ്യാധി, "പുമേ** ആധി മാനസീ ബ്യഥാ"തി [അമര വ്യ.൨൮] ഹി **അമരകോസേ** വുത്തം. രോഗേഗദോ, കുവേരായുധേ ഗദാ, ഗദോ ഭാഥരികണ്ഹസ്സ, "ആമയേ ചായുധേ ഗദാ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ. രുജ** രോഗേ, കത്തരി ണോ, രുജാ ഇത്ഥീ. ഗിലാനസ്സ ഭാവോ **ഗേലഞ്ഞം. കല**

ഗതിസങ്ഖ്യാനേസു, ന കലതി യേന തം അകലം, തമേവ **അകല്ലം,** ലോ. **ബാധ** വിബാധായം, ഭൂവാദി, അ. ഉപതാപോപ്യത്ര.

ദ്വയം ഖയരോഗേ, രസാദിസത്തധാതുയോ സോസയതീതി **സോസോ, സുസ** സോസനേ, ദിവാദി, ണോ. **ഖി** ഖയേ, ഖയതീതി, അ. യക്ഖാ, രാജയക്ഖാപ്യത്ര. **യക്ഖ** പൂജായം, ചുരാദി.

൩൨൪. ദ്വയം നാസരോഗേ. അപിഹിതാ നാസാ അനേനാതി **പീനാസോ, പീനസോ**പി. ഉപസഗ്ഗതോ നാസായ ബഹുബ്ബീഹിമ്ഹി **നസാ**ദേസം കുബ്ബന്തി [പാണിനി ൫.൪.൧൧൮], അപിസ്സാകാരലോപോ വണ്ണനാസോ, രസ്സസ്സ ദീഘതാ. "സോസോ യക്ഖാ രാജയക്ഖാ, പതീസ്സായോ തു പീനസോ, ആപീനസോ പതിസ്സായോ"തി **രഭസോ.** പതിസ്സയോപ്യത്ര. വേജ്ജഗന്ഥേ ഇമേസം പീനസപതിസ്സായാനം ഭേദോ അഭിഹിതോ -

> ആനഹ്യതേ യസ്സ വിസുസ്സതേ ച,
> കിലിദ്യതേ ധൂപതി ചേവ നാസാ;
> ന ഞായതേ ഗന്ധരസേ ച ജന്തു,
> ദുട്ഠം വിജഞ്ഞാ തമപീനസേനാതി.
>
> ആനദ്ധാ പിഹിതാ നാസാ,
> തനുസാവപ്പസേകിനീ;
> ഗലതാലോട്ഠസോസോ ച,
> നിത്തോദോ സങ്ഖകദ്വയേ;
> ഭവേ സരോ പഘാതോ ച,
> പതിസ്സായോതി ലക്ഖിതോതി.

ഇഹ ത്വഭേദേനോത്തം. **പതി**പുബ്ബോ **സി**ധാതു രുജത്യത്ഥോ. നാസികായ ജാതോ രോഗോ **നാസികാരോഗോ.**

ഘാനേ പവത്തോ അസ്സവോ സിങ്ഘാനികാ നാമ, **സിങ്ഘ** ആഘാനേ, ഭൂവാദി, സിങ്ഘതീതി സിങ്ഘാനം, യു, തത്ഥ ജാതാ **സിങ്ഘാനികാ.** ആ പുനപ്പുനം സവതി സന്ദതീതി **അസ്സവോ, സു** അഭിസവേ. ദ്വയം വണമത്തേ. **അര** ഗമനേ, ഉ, **അരു,** നപുംസകേയേവ. **വണ** ഗത്തവിചുണ്ണനേ, ചുരാദി, അ, **വണോ,** അനിത്ഥീ. ദ്വയം ഫോടേ. **ഫുട** സംസിലേസനേ, ഭൂവാദി, **ഫോടോ,** ണോ. **പീള** വിബാധായം, ചുരാദി, ണ്വു, "ഇത്ഥിയമതോ **ആ**പച്ചയോ"തി ആ, പീളകോ, പീളകാ, പീളകം, തീസ്വപി, തഥാ ഫോടോ.

൩൨൫. ദ്വയം പക്കവണാദീസു സഞ്ജാതദുഗ്ഗന്ധവിസേസേ. **പുബ്ബ** പൂരണേ, ഭൂവാദി, അ. **പൂയ** വിസരണേ, ദുഗ്ഗന്ധേ ച, ഭൂവാദി.

ദ്വയം ലോഹിതനിസ്സരണരോഗേ. രത്തസ്സ ലോഹിതസ്സ സണ്ഠാനമതിക്കമിത്വാ സരണം ഗമനം **രത്താതിസാരോ.** പക്ഖന്ദതി നിസ്സരതീതി **പക്ഖന്ദികാ. കമു** പദവിക്ഖേപേ. "ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ"തിതി. "പക്കമാദീഹിന്തോ ചേ"തി എത്ഥ **ച**കാരേന **തിസ്സ**ന്തി, ധാത്വന്തലോപോ ച, സകത്ഥേ കോ. ദ്വിത്തേ. **യ**ദാദിനാ പരകകാരസ്സ **ഖോ,** പക്ഖന്ദികാ.

ദ്വയം അപമാരേ. സരണം സാരോ, അപഗതോ സാരോ യേന **അപമാരോ, സസ്സ മോ.** ഇതരത്ര **മ**കാരാഗമോ. ദ്വയം പാദഭേദേ. പാദസ്സ ഫോടോ ഭേദനം ദരണം **പാദഫോടോ, ഫുട** ഭേദേ. വിരൂപോ പാദോ ഏതായ ഹേതുഭൂതായാതി **വിപാദികാ.** സമാസന്തേ കോ, പുബ്ബാകാരസ്സിത്തം, വിദാരീയമാനത്താ വിപജ്ജമാനോ പാദോ അസ്സന്തി വാ **വിപാദികാ.**

൩൨൬. ദ്വയം വുഡ്ഢിപ്പത്തണ്ഡകോസരോഗേ. വുഡ്ഢിപ്പത്തോ രോഗോ **വുഡ്ഢിരോഗോ.** വാതപൂരിതം അണ്ഡം കോസോ **വാതണ്ഡം.** ദ്വയം ഥൂലപാദരോഗേ. ഘനാഭാവതോ സിഥിലം പദം **സീപദം,** വണ്ണനാസോ, ദീഘാദി. ഭാരോ പാദോ യസ്സ, തസ്സ ഭാവോ **ഭാരപാദതാ.**

പഞ്ചകം കണ്ഡുയം. **കണ്ഡ** ഭേദനേ, ഉ, ദീഘേ കണ്ഡൂ, **വധൂ**സദ്ദോവ. **തിമ്ഹി കണ്ഡൂതി,** അസ്സൂ, ചുരാദിത്താ **യമ്ഹി കണ്ഡൂയാ, യ**ലോപാഭാവോ. **ഖജ്ജ** ഥേയ്യകരണബ്യഥനേസു, ഭൂവാദി, ഉ. **യുമ്ഹി കണ്ഡൂവനം,** അസ്സൂ. **ഉ**വാദേസോ, ദീഘോ ച.

൩൨൭. തികം കച്ഛുയം. യാ "ഖസുരോഗോ"തി വുച്ചതി. പാത്യത്താനന്തി **പാമം,** മന, പാമാപ്യത്ഥി, പുല്ലിങ്ഗോ, രാജാദി, വിസേസേന തച്ഛതി കാസന്തി **വിതച്ഛികാ, തച്ഛ** തനുകരണേ, ണ്വു , "വിവച്ഛികാ" [വിച്ചിച്ചികാ (അമര ൧൫.൫൩)] തിപി പാഠോ. **വച്ഛ** പരിഭാസനതജ്ജനേസു, ഭൂവാദി. **കച** ബന്ധനേ, ഉ, **ചസ്സ ഛ**ത്തം, ദ്വിത്താദി. തിലകാളകന്തം ദ്വയം ദ്വയം സമത്ഥം. തത്ര ദ്വയം സോഥേ. സു ഗതിവുഡ്ഢീസു, ഭൂവാദി, ഥോ. **ഥു**പച്ചയേ **സയഥു,** ഉസ്സത്തം, **യാ**ഗമോ ച. സോഫോപ്യത്ര. സോകം ഫായതി ബഹുലം കരോതീതി **സോഫോ, ഫായ** വുഡ്ഢിയം, **ഫായസ്സ ഫോ,** നേരുത്തോ.

ദ്വയം അരിസരോഗേ. അമങ്ഗലതായ ദു നിന്ദിതം നാമമസ്സ **ദുന്നാമം,** സകത്ഥേ, കുച്ഛായം വാ കോ, ദീഘകോസികായം ദുന്നാമാ, ഇത്ഥീ. അരി വിയ സസതി ഹിം സതീതി **അരിസം, സസ** ഹിംസായം, ക്വി, **അര** ഗമനേ വാ, ഇസോ. ദ്വയം വമനരോഗേ. **ഛദ്ദ** വമനേ, ചുരാദി, ണ്വു. **വമു** ഉഗ്ഗിരണേ, ഥു. വമിധുപ്യത്ര. **ഛദ്ദികാ, വമി** ഇത്ഥിയം, **വമഥു** പുമേ.

൩൨൮-൩൨൯. ദ്വയം പരിതാപേ. **ദു** പരിതാപേ, തനാദി, ഥു. പരിതപനം സന്താപനം **പരിതാപോ.** ദ്വയം തിലകാളകേ. തിലസണ്ഠാനം വിയ ജായതീതി **തിലകോ.** തിലം വിയ കാളോ ഹുത്വാ ജായതീതി **തിലകാളകോ.**

മഹാവിരേകോ "വിസൂചികാ"ത്യുച്ചതേ. നിസ്സേസതോ സുചതി ഗച്ഛതീതി **സൂചികാ. സുചി, സുച** ഗതിയം, ഭൂവാദി. **സുച** സോചേയ്യേ വാ, നിസ്സേസതോ സോചേതീതി **വിസൂചികാ,** വിസേസേന സൂചി വിയ വിജ്ഝതീതി വാ **വിസൂചികാ.** ബഹുമോസരണത്താ മഹന്തോ വിരേകോ **മഹാവിരേകോ, രിച** വിയോജനസമ്പുച്ഛനേസു, ണോ.

ഭഗന്ദലാദയോ സത്ത **ആമയന്തരാ** രോഗഭേദാ ഭവന്തി. തത്ര ഗുദസമീപജോ വണവിസേസോ ഭഗന്ദലാ, ഇത്ഥീ. ഭഗം യോനി, തം ദാരയതീതി രൂള്ഹീതോ **അപച്ചയന്തോ** നിപാതിതോ. **ദര** വിദാരണേ, ഭൂവാദി, **ലത്തേ ഭഗന്ദലാ.** ഭഗന്ദരോപ്യത്ര. മേഹോ മുത്തമേഹോ, സോ ച ബഹുമുത്തതായ **മധുമേഹോ, രത്തമേഹോ, സുക്കമേഹോ**ത്യനേകവിധോ. **മിഹ** സേചനേ, ഭൂവാദി, മിഹതി

മുത്തന്തി **മേഹോ,** ണോ. **ജര** രോഗേ. ഭൂവാദി, ജരതീതി, അ. ജരോ പസിദ്ധോ. **കാസ** സദ്ദകുച്ഛായം, ദിത്തിയഞ്ച്, ഭൂവാദി, കാസതീതി **കാസോ,** ണോ, കുച്ഛിതം അസതീതി വാ **കാസോ, കുആ**പുബ്ബോ. **സസ** പാണനേ, സസനം **സാസോ,** ഭുസം സസനമേതസ്സത്ഥീതി വാ **സാസോ, കുട** ഛേദനേ, ഠോ, **കുട്ഠം.** സാമഞ്ഞേന തചോവികാരേ. സുക്കേ തു **സിത്തം. സൂല** രുജായം, ഭൂവാദി, **സൂലം.** വിദ്ധി, അസ്മരീ, മുത്തകിച്ഛാദയോപ്യനേകാ രോഗഭേദാ.

പഞ്ചദ്ധം വേജ്ജേ. ആയുബ്ബേദസങ്ഖാതം വിജ്ജം ജാനാതീതി **വേജ്ജോ,** ''ണ രാഗാ തസ്സേദമഞ്ഞത്ഥേസു ചാ''തി ണോ, **വിദ** ഞാണേ വാ, വിന്ദതീതി **വേജ്ജോ,** ണ്യോ, **ദ്യസ്സ ജോ.** ഭിസജ്ജതി ചികിച്ഛതീതി **ഭിസക്കോ,** അ, **ജസ്സ കോ.** രോഗം ഹരതി സീലേനാതി **രോഗഹാരീ,** ണീ. **ഹര**സദ്ദോയം കേവലോപി ആനയനാപനയനേസു വത്തതി ''മനോഹരോ, ദുക്ഖഹരോ''ഇച്ചാദീസു, ഇധ അപനയനേ. **കിത** രോഗാപനയനേ, ഭൂവാദി. തികിച്ഛതീതി **തികിച്ഛകോ, ഛ**പച്ചയോ, ണ്വു, ദ്വിത്താദി. അഗദകരോപ്യത്ര, അഗദം അരോഗം പാണീനം കരോതീതി **അഗദകരോ,** കമ്മാദിമ്ഹി ണോ.

൩൩൦. ദ്വയം സല്ലനീഹരണേ വേജ്ജേ. കായേ പവിട്ഠസരാദിസല്ലസ്സ നീഹരണോ വേജ്ജോ **സല്ലവേജ്ജോ.** യഥാവുത്തം സല്ലം നീഹരണവസേന കന്തതി ഛിന്ദതീതി **സല്ലകത്തോ, കതി** ഛേദനേ, തോ. ദ്വയം പടികാരേ. തികിച്ഛനം **തികിച്ഛാ,** ഭാവേ അ. **പതി**പുബ്ബോ കരോതി തികിച്ഛായം, **കര**തോ രിരിയാ.

ചതുക്കം ഓസധേ. ഭിസജാനമിദം **ഭേസജ്ജം,** ണ്യ. ന വിജ്ജതേ ഗദോ യസ്മിന്തി **അഗദോ.** ഭിസജാനമിദം **ഭേസജം,** ണോ. **ഉസ** ദാഹേ. രോഗമോസാപേതീതി **ഓസധം,** ധോ, അഥ വാ ഓസധീ നാമ അസംയോഗദബ്ബം, തേഹി സംയോജിതം ഓസധം. ജായുപ്യത്ര. **ജി** ജയേ, ണു.

൩൩൧. തികം ആരോഗ്യേ. അനത്ഥകാരകത്താ കുച്ഛിതാകാരേന സരീരേ സേന്തീതി കുസാ, രോഗാ, തേ ലുനാതി ഛിന്ദതീതി **കുസലം.** ആമയസ്സാഭാവോ **അനാമയം,** അബ്യയീഭാവോ. അരോഗസ്സ ഭാവോ **ആരോഗ്യം.** കുസലാനാമയാരോഗ്യന്തി സമാഹാരദ്വന്ദോ. ദ്വയം അനാമയജനേ. **കല** ഗതിസങ്ഖ്യാനേസു. കലതി യഥാസുഖം സബ്ബിരിയാപഥേസൂതി **കല്ലോ,** ലോ. ''കാലം ഖമതീതി കല്യം, അരോഗതാ, തസ്സം നിയുത്തോ കല്യോ''തി **അങ്ഗുത്തരനികായടീകായം.** നത്ഥി ആമയോ യസ്മിം **നിരാമയോ.** വുത്തോപ്യത്ര. വുത്തി ജീവിതവുത്തി പസത്ഥാ അസ്സത്ഥീതി **വുത്തോ.** രോഗതോ നിഗ്ഗതജനേ പന ഉല്ലാഘോ, **ലാഘ** സാമത്ഥിയേ, ഉസദ്ദോയം രോഗവിമുത്യത്ഥോ. നരാദിത്താ, നരപ്പധാനത്താ ച നരവഗ്ഗോ.

നരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ചതുബ്ബണ്ണവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൩൨. സന്തതിപരിയന്തം വംസേ. **കുല** സന്താനബന്ധൂസു, ഭൂവാദി, ണോ, **കുലം, വന** സമ്ഭത്തിയം, സോ. **സംതനു** വിത്ഥാരേ, ണോ. അഭിമുഖം ജനേതീതി **അഭിജനോ,** ണോ. ഗോ വുച്ചതി അഭിധാനം, ബുദ്ധി ച, തേ തായതീതി **ഗോത്തം.** ഗോത്രമ്പി. ഗവം സദ്ദം തായതീതി വാ **ഗോത്തം, താ**

പാലനേ. **അനുപുബ്ബോ** **ഇ** ഗതിയം, കരണേ അ. **തനോ**തിസ്മാതി, **സന്തതി,** **ന**ലോപോ, ഇത്ഥിയം.

> സന്തതി പന്തിവിത്ഥാര-ഗോത്തേസു കവിഭീ മതാ;
> പരമ്പരാ ഭവേ ചാപി, പുത്തകഞ്ഞാസു സന്തതി.

ഖത്തിയാദയോ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണവേസ്സസുദ്ദാ ചത്താരോ **വണ്ണാ** കുലാനി ഭവന്തി, ഏതേ ഹി അഞ്ഞമഞ്ഞമസങ്കരതോ വണ്ണേതബ്ബതോ ൦പേതബ്ബതോ **വണ്ണാ**തി വുച്ചന്തേ. **വണ്ണ** ൦പനേ.

൩൩൩-൩൩൪. ഛക്കം കുലീനേ. കുലസ്സാപച്ചം **കുലിനോ,** ഇനോ അപച്ചേ. സോഭനോ ജനോ **സജ്ജനോ.** സപരത്ഥം സാധേതീതി **സാധു, സാധ** സംസിദ്ധിമ്ഹി, ഉ. സഭായം സാധു **സബ്ഭോ.** സാധ്വത്ഥേ യോ. **അയ** ഗതിയം. അയിതബ്ബോ ഉപഗന്തബ്ബോതി **അയ്യോ,** കമ്മനി യോ. മഹാകുലസ്സാപച്ചം **മഹാകുലോ,** ണോ.

ഭൂഭുജന്തം രാജസാമഞ്ഞേ. അതിതേജവന്തതായ വിസേസേന രാജതേ ദിബ്ബതേതി **രാജാ, രാജ** ദിത്തിയം. ഭുയാ ഭൂമിയാ പതി **ഭൂപതി,** ഭും പാലേതീതി വാ **ഭൂപതി, പാ** രക്ഖണേ,തി, രസ്സോ. പഥവിയാ ഇസ്സരോ **പത്ഥിവോ,** ണോ, ദ്വിത്തം, ഇത്തഞ്ച. ജഗതിം ഭൂമിം പാലേതീതി **ജഗതിപാലോ,** കമ്മനി ണോ. ദിസാനം പതി **ദിസമ്പതി,** ദിസാ, ദിസട്ഠേ വാ പാലേതീതി **ദിസമ്പതി,** രസ്സത്തം, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച. ഭും ഭൂമിം ഭുഞ്ജതീതി **ഭൂഭുജോ, ഭുജ** പാലനജ്ഝോഹരണേസു, ഇധ പാലനേ, രുധാദി. മഹിഖിതോപ്യത്ര. **ഖി** നിവാസഗതീസു, മഹിം അഖി ഗതവാ മഹീഖിതോ.

൩൩൫. പജ്ജദ്ധം മുദ്ധാഭിസിത്തേ ജാതിഖത്തിയേ, "രാജജച്ചേ ച ഖത്തിയേ"തി വചനതോ. രഞ്ഞോ ഖത്തിയസ്സാപച്ചം **രാജഞ്ഞോ,** ഞ്ഞോ അപച്ചേ. "ഖത്തിയോ തു വിരാ ഖത്തം, രാജഞ്ഞദ്വിജലിങ്ഗനോ"തി **രഭസ, രതനകോസേ**സു പരിയായാ. ഖത്തസ്സാപച്ചം **ഖത്തിയോ,** അപച്ചേ **ഇയ**പച്ചയോ ദിസ്സതേ, ഖേത്താനം അധിപതിഭൂതത്താ വാ **ഖത്തിയോ**തിആദികപ്പികരാജാ വുച്ചതി, തപ്പഭവത്താ പന മുദ്ധാഭിസിത്തേസ്വപി തംസമഞ്ഞാ, ഏസ്സത്തം. ഖത്തസ്സാപച്ചം **ഖത്തം,** ണോ. രജ്ജാരോപനസമയേ ദക്ഖിണാവട്ടസങ്ഖോദകേന ഗങ്ഗാനീതേന മുദ്ധനി ഖത്തിയകഞ്ഞാദീഹി അഭിസിത്തത്താ **മുദ്ധാഭിസിത്തോ,** പഠമഖത്തിയോ. തപ്പഭവതായ പന അനഭിസിത്താ ച മുദ്ധാഭിസിത്താഖ്യാ, യഥാ - ബ്രഹ്മബാഹുജസ്സ വംസേ ജാതസ്സാപി ബ്രഹ്മബാഹുജോ. ബ്രഹ്മബാഹുതോ ജാതത്താ **ബാഹുജോ**തി ഹി നികായന്തരികാനം ലദ്ധി. യസ്മിം പന രാജിനി അസേസാ സാമന്താ പണമന്തി, സോ അധിസ്സരാഖ്യോ [അമര ൮൭.൨]. സം സത്തോ ലഗ്ഗോ അന്തോ യസ്സാ സാ സമന്താ, സവിസയാനന്തരാ ഭൂമി, സമന്തായ ഇമേ **സാമന്താ,** അനന്തരരാജാനോ.

ദ്വയം ചക്കവത്തിനി. സബ്ബഭൂമിയാ ഇസ്സരോ **സബ്ബഭുമ്മോ,** ണ്യോ. പുഞ്ഞോപനീതേന ചക്കരതനേന വത്തതേ അസാധുദമനികാദിരാജവത്തം അനുതിട്ഠതീതി **ചക്കവത്തീ,** ണീ, ചക്കരതനം വത്തേതി ആകാസേ അത്തനോ പുരതോ ഗമയതീതി വാ **ചക്കവത്തീ,** പുഞ്ഞചക്കം, ചതുചക്കം വാ സത്തേസു വത്തേതി, തേ വാ അസ്മിം വത്തേതീതി **ചക്കവത്തീ,** ചക്കരതനുപ്പാദനത്ഥം ദ്വാദസവസ്സചരിതം ദസരാജധമ്മം വത്തമേതസ്സത്ഥീതി വാ **ചക്കവത്തീ.** തത്ഥ

അന്തോജനസ്മിം ബലകായേ ധമ്മികാരക്ഖാവരണഗുത്തിയാ സംവിധാനം, ഖത്തിയേസു, അനുയുത്തേസു, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേസു, നേഗമജാനപദേസു, സമണബ്രാഹ്മണേസു, മിഗപക്ഖീസു, അധമ്മകാരപടിക്ഖേപോ, അധനാനം ധനുപ്പാദനം, സമണബ്രാഹ്മണേ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹപുച്ഛനന്തി ഇദം ദസവിധം ചക്കവത്തിവത്തം, ഇദമേവ ച ഗഹപതികേ, പക്ഖിജാതേ ച വിസും കത്വാ ഗഹണവസേന ദ്വാദസവിധമ്പി ദീപേസു. ചതൂസ്വപി ദീപേസു ആണാധമ്മചക്കാനി സത്തേസു പവത്തേതീതി വാ **ചക്കവത്തീ. അഞ്ഞോ** അസബ്ബഭുമ്മോ അനവകാസോ സാമന്തോ ഭൂപോ മണ്ഡലിസ്സരോ നാമ. സയമാണാപവത്തിട്ഠാനവസേന പരിച്ഛിന്നസ്സേവ മണ്ഡലസ്സ ഇസ്സരോ, ന സബ്ബമണ്ഡലസ്സാതി **മണ്ഡലിസ്സരോ**തിപി. ഏത്ഥ ച "സബ്ബഭുമ്മോ, ചക്കവത്തീ"തി ദ്വീഹി നാമേഹി **ചതുദീപിസ്സരോ** രാജാ ദീപിതോ, ഇധാനാഗതേപി സങ്ഗഹേത്വാ കഥിതേന **അധിസ്സര**പദേന **ഏകദീപിസ്സരോ** രാജാ, **മണ്ഡലിസ്സര**പദേന **പദേസിസ്സരോ** രാജാ ദീപിതോ. അഥ വാ **മണ്ഡലിസ്സര**പദേന ഏകദീപിസ്സരോ രാജാ, സേസേഹി **രാജരാജഞ്ഞാ**ദീഹി **ബാഹുജ**പരിയന്തേഹി പദേസിസ്സരോ ദീപിതോ.

൩൩൬. ദ്വയം രാജഭേദേ. സുഖുമതായ ലീനാ അപാകടാ ഛവിയോ യേസം തേ **ലിച്ഛവിനോ.** ലിച്ഛവീ ച വജ്ജീ ചാതി ദ്വന്ദോ. ദ്വയം സമ്മാസമ്ബുദ്ധകുലേ രാജിനി. പുരിമതരസമ്ഭൂതേ സക്യകുലേ സഞ്ജാതത്താ **സക്യോ,** ണോ. സക്കോപി. സക്യേ ഭവോ **സാകിയോ,** ഇയോ, **യ**ലോപോ, ദീഘോ ച.

പഞ്ചകം ബുദ്ധപുത്തസ്സായസ്മതോ രാഹുലസ്സ മാതരി. **ഭദ്ദ** കല്യാണേ, സോഖ്യേ ച. കുലാചാരരൂപാദിവസേന കല്യാണത്താ **ഭദ്ദാ.** കച്ചസ്സാപച്ചം **കച്ചാനാ, അപച്ച**സദ്ദോയം നിച്ചം നപുംസകേ പുത്തേ, പുത്തിയഞ്ച ഭവതീതി. "രാഹു വിയ ചന്ദം മമ നിക്ഖമനം ലാതുകാമോ ചായം മേ പുത്തോതി രാഹുലോതി നാമേന ഭവിതബ്ബ"ന്തി മനസി കത്വാ "രാഹു ജാതോ, ബന്ധനം ജാത"ന്തി പിതരാ വുത്തോ സിക്ഖാകാമോ ആയസ്മാ രാഹുലോയേവേത്ഥ രാഹുലോ, തസ്സ മാതാ **രാഹുലമാതാ,** ബിമ്ബം വുച്ചതി സരീരം, അതിസയവണ്ണസരീരയുത്തതായ **ബിമ്ബാ, വമി**ധാതുമ്ഹാ വാ ബോ, **വസ്സ ബ**ത്തം. യസോ വുച്ചതി പരിവാരോ, കിത്തി ച, തേ ധാരേതീതി **യസോധരാ, മനാദി**ത്താ അസ്സോ.

൩൩൭-൩൩൮. യേസം ഖത്തിയാനം ധനം സതം ഹോതി, കീദിസം തം ധനം? **നിധാനഗം** പഥവാദീസു നിധാനവസേന ഗതം പവത്തം, തേസം ധനാനം സതം കഹാപണാനം, കിത്തകപ്പമാണാനം? കോടീനം സതം. കേന പരിച്ഛേദേന? **ഹേട്ഠിമന്തേന** ഹേട്ഠിമകോട്ഠാസേന, ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന വാ കോടീനം സതം ഹോതി. **ദിവസവളഞ്ജോ** ദിവസേ ദിവസേ വളഞ്ജിതബ്ബോ പന കഹാപണോ വീസതമ്ബണമത്തം ഹോതി, **തേ** ഖത്തിയാ "ഖത്തിയമഹാസാലാ"ത്യുച്ചന്തേ. മഹന്തോ ധനസാരോ യേസന്തേ **മഹാസാലാ, ല**ത്തം, അമ്ബണമത്ര ഏകാദസദോണമത്തം.

യേസം ദ്വിജാനം ബ്രാഹ്മണാനം **നിധാനഗാനി** നിധാനവസേന പവത്താനി അസീതികോടിധനാനി ഹോന്തി, ദിവസവളഞ്ജോ പന കഹാപണോ ദസമ്ബണമത്തം ഹോതി, തേ ദ്വിജാ "ദ്വിജമഹാസാലാ"ത്യുച്ചന്തേ.

നിധാനഗേ, വളഞ്ജേ ച ധനേ തദുപഡ്ഢേ തേസം ദ്വിജമഹാസാലാനം ധനസ്സ ഉപഡ്ഢഭാഗേ സതി ഗഹപതിമഹാസാലാ നാമ സിയും, ഉഭയത്രാപി ഹേട്ഠിമന്തേനേവ ധനപരിച്ഛേദോ.

൩൪൦. യോ ന ഹീനോ, ന ചുക്കട്ഠോ, മജ്ഝിമാധികാരബ്യവട്ഠിതോ രാജപുത്തസേനാപതിമഹാകണിത്ഥരാദി, സോ മഹാമത്തോ. മഹതീ മത്താ പരിച്ഛേദോ യസ്സ **മഹാമത്തോ,** രൂപഭേദേന പട്ഠാനം ക്ലീവം.

> “പകതിയം മഹാമത്തേ, പഞ്ഞായം പരമത്തനി;
> നപുംസകം പധാനം തം, ഏകത്തേ തു’ത്തമേ സദാ”തി.

രഭസോ ച. “മഹാമത്തോ, പട്ഠാനോ ചാ”തി തു പുംസകണ്ഡേ വോപാലിതോ. പകട്ഠേ തിട്ഠതീതി **പട്ഠാനം,** യു [അഭിധാനപ്പദീപികാ ടീകാ ൻവ്വന, ൧൧൨൩ ഗാഥാസുപി പസ്സിതബ്ബം].

പഞ്ചകം മന്തിനിമ്ഹി. മതിപ്പധാനോ സചിവോ സഹായോ. ഇതികത്തബ്ബതാവധാരണം മന്തോ, തംയോഗാ **മന്തിനീ.** അസ്സത്ഥ്യത്ഥേ ഇനീ, അഥ വാ മന്തേന നയതീതി **മന്തിനീ,** അഥ വാ മന്തയോഗാ മന്തീ, നേതീതി നീ, മന്തീ ച നീ ചാതി **മന്തിനീ.** “മതിസചിവമന്തിനീ”തിപി പാഠോ, തദാ ദ്വിന്നം തിണ്ണം വാ ദ്വന്ദോ. രഞ്ഞാ സഹ ജീവതീതി **സജീവോ.** സചതേ സമവേതോ ഭവതീതി **സചിവോ. സച** സമവായേ, വോ, ഇകാരാഗമോ ച. സബ്ബകിച്ചേസു രഞ്ഞാ മന്തേന അമാ സഹ ഭവതീതി **അമച്ചോ, അമാ**സദ്ദോയം നിപാതോ സഹത്ഥേ **ച്ച**പച്ചയോ. സജീവമത്തേ **ചാമച്ച**സദ്ദോ വത്തതി. ദ്വയം സേനാപതിമ്ഹി. സേനം നയതീതി **സേനാനീ.** ചമൂനം സേനാനം പതി **ചമൂപതി.**

൩൪൧. **ന്യാസാദീനം** ഇണാദാനദായവിഭാഗാദീനം **വിവാദാനം** വോഹാരാനം **ഉപദട്ഠരി** ഉപദസ്സിതേ അക്ഖദസ്സോ, അക്ഖേ വോഹാരേ പസ്സതീതി **അക്ഖദസ്സോ,** ണോ, ധമ്മാധികരണിയോ. പുച്ഛാവിവാകോ, പഞ്ഹവിവാകോപ്യത്ര.

പജ്ജഡ്ഢം പടിഹാരേ. ദ്വാരേ നിയുത്തോ **ദോവാരികോ,** ണികോ, ഓകാരാഗമോ. പടിഹരതി വിഞ്ഞാപയതി തേനാതി **പടിഹാരോ,** ണോ. ദ്വാരേ തിട്ഠതീതി **ദ്വാരട്ഠോ,** സകത്ഥേ കോ. **ദ്വാരപാലകോ.** ദ്വാരട്ഠിതോ, ദസ്സകോപ്യത്ര.

൩൪൨. രാജൂനം അങ്ഗരക്ഖഗണോ അനീകട്ഠോതി മതോ. “രക്ഖിവഗ്ഗോ തു യോ രഞ്ഞം, സോ’നീകട്ഠോ’ഭിധീയതേ”തി **അമരമാലായഞ്ച,** അനീകേന സമൂഹേന തിട്ഠതീതി **അനീകട്ഠോ,** ണോ.

ദ്വയം മഹല്ലകേ. കഞ്ചുകം ചോളം, തംയോഗാ **കഞ്ചുകീ.** സോകം വിന്ദതീതി **സോവിദല്ലോ. വിദ** ലോഭേ, ലോ, **കലോപോ.** ഥാപതി, സോവിദോപ്യത്ര. ദ്വയം സേവകേ. പഭുനോ പച്ഛാ ജീവതീതി **അനുജീവീ,** ണീ. **സേവ** സേവനേ, ഭൂ, ണ്വു. അത്ഥീപ്യത്ര. **അത്ഥ** യാചനായം. അത്ഥനമത്ഥോ, ആസീസോ, തംയോഗാ **അത്ഥീ.**

൩൪൩. ദ്വയം അധികമത്തേ. ഗാമേസു അധികത്താ അധികാ ഇക്ഖാ അനുഭവനമേതസ്സ **അജ്ഝക്ഖോ,** ഇസ്സത്തം. അധികം കരോതീതി **അധികതോ.**

ഇദം ദ്വയം ഥായുകഗോപാനം ദ്വിന്നമ്പി നാമം. തത്ര ഏകഗാമേ അധികതോ **ഥായുകോ,** ബഹൂസു ഗാമേസ്വധികതോ **ഗോപോ.** വുത്തഞ്ചാ**മരകോസേ** "ഥായുകോധികതോ ഗാമേ, ഗോപോ ഗാമേസു ഭൂരിസൂ"തി. [അമര ൧വ്വ.൭] **രുദ്ദേനാ**പി വുത്തം "ഗാമേസ്വധികതേ ഗോപോ, ഗോട്ഠജ്ഝക്ഖേപി വല്ലഭോ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧വ്വ.൭].

ദ്വയം സുവണ്ണരജതജ്ഝക്ഖാനം ദ്വിന്നമ്പി നാമം. ഹിരഞ്ഞം വുച്ചതി അകതസുവണ്ണാദി, തത്ര നിയുത്തോ **ഹേരഞ്ഞികോ. കന** ദിത്തിഗതികന്തീസു, **നി**പുബ്ബോ, ഖോ, നിക്ഖോ, സുവണ്ണാദിവികാരോ, തത്ര നിയോഗോ **നിക്ഖികോ.** വിസേസതോ പന സുവണ്ണജ്ഝക്ഖേ ഭോരികോ. **ഭൂരി**സദ്ദോ സുവണ്ണേ, തംയോഗാ **ഭോരികോ.** രൂപ്യാജ്ഝക്ഖേനിക്ഖികോ, തസ്മാ'യ'മുഭയത്രാപി ഹേരഞ്ഞികോതി സാമഞ്ഞസ്മിംയേവ. വുത്തഞ്ച -

"ഭോരികോ കനകാജ്ഝക്ഖോ,
രൂപ്യാ'ജ്ഝക്ഖോ തു നിക്ഖികോ"തി [അമര ൧വ്വ.൭].

സസ്സ അത്തനോ വിജിഗീസഭൂതസ്സ ദേസാനന്തരോ സമന്തതോ മണ്ഡലീഭൂതോ രാജാ **സത്തു**രുച്ചതേ ഏകത്ഥാഭിനിവേസിതത്താ. തതോ പരം വിജിഗീസഭൂമ്യേകന്തരികോ **മിത്തോ** ഏകത്ഥകാരിത്തനോപകാരത്താ. അരിവിജിഗീസമിത്താനം പന മണ്ഡലാനം ബഹിഭൂതോ ദൂരമണ്ഡലട്ഠോ വിജിഗീസഭൂമിയാ അച്ചന്തബ്യവഹിതോ ബലാധികോപി യോ നാപകരോത്യുപകാരോതി വാ, സ ഉദാസീനോ ദൂരമണ്ഡലത്തേനോപകാരത്താ. ദൂരമണ്ഡലേ ആസതീതി **ഉദാസീനോ, ഉ**പുബ്ബോ **ആസ** ഉപസേവനേ, യു, അസ്സി, ദാഗമോ ച. സത്തുമഭിയുഞ്ജമാനസ്സ വിജിഗീസസ്സ സത്തുഹിതായ യോ പണ്ഹിം ഗണ്ഹതി പിട്ഠിതോ വത്തതി, സോ പണ്ഹിഗ്ഗാഹോ. "പണ്ഹി പച്ഛാ പദം വിജിഗീസസ്സാ"തി **രതനകോസേ.** "പണ്ഹിപാദേ ബ്യൂഹപിട്ഠേ"തി [തികണ്ഡസേസ ൩.൩.൧൩൪] **തികണ്ഡസേസോ.** "പണ്ഹി പച്ഛിമഭാഗേ ച, പാദമൂലോമദിട്ഠിസു. സേനാപിട്ഠേ കുമ്ഭിയഞ്ചേ"തി തു **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

൩൪൭-൩൪൮. ദിട്ഠന്തം രിപുമ്ഹി. മിത്തപടിപക്ഖത്താ **അമിത്തോ,** രപത്യവണ്ണം രജതേതി **രിപു,** ഉ, **ഇ**ത്തം, **രപ, ലപ, ജപ, ജപ്പ** വചനേ വാ. വേരം വിരോധോ യസ്സത്ഥീതി **വേരീ,** ഈ, ദുക്ഖഹേതുത്താ സപത്തി ഇവ **സപത്തോ, ഇ**വത്ഥേ **അ**കാരപച്ചയോ. **അര** ഗമനേ,തി, ഭൂവാദിത്താ ആഗമോ. **സദ** സാദനേ, തു, ഭൂവാദി, **സത്തു,** യവാദിച്ചുണ്ണേപി. **അര** ഗമനേ, വേരമരതീതി **അരി,** രസ്സന്തോ ഇ. സപത്താദീനം ചതുന്നം ദ്വന്ദോ, "ബ്യഞ്ജനോ ച വിസംയോഗോ"തി സുത്തേ **ച**ഗ്ഗഹണേന ഏക**ത**കാരസ്സ ലോപോ ച. പതിയമത്ഥനം പച്ചത്ഥോ, തംയോഗാ **പച്ചത്ഥികോ,** പതിയം വിപരീതഗമനം. **പന്ഥ** ഗതിയം, ചുരാദി. പരിപന്ഥോ പരിസ്സവട്ഠാനം, തംയോഗാ **പരിപന്ഥീ.** പടിവിരുദ്ധോ പക്ഖോ സഹായോ **പടിപക്ഖോ,** തഥാ **വിപക്ഖോ. ന** ഹിതോ **അഹിതോ.** ഹിംസായം രമതീതി [പരതീതി (?)] **പരോ,** ക്വി. പടിപക്ഖഭാവേന അമതി ഗച്ഛതീതി **പച്ചാമിത്തോ, അമ** ഗമനേ, തോ, ദ്വിത്തം. നത്ഥി ഏതസ്മാ ഈതി ഉപദ്ദവോതി അനീതോ , മിത്തോ, തപ്പടിപക്ഖോ പച്ചനീതോ, സോ ഏവ **പച്ചനീകോ, തസ്സ കോ,** യഥാ നിയകോ. വിരോധോസ്സത്ഥീതി **വിരോധീ,** ഈ. **ദിസ, ദുസ** അപ്പീതിയം, ദിവാദി. വിദുസ്സനസീലതായ **വിദ്ദേസീ,** ദ്വിത്തം, ഇസ്സേത്തം. ദുസ്സതീതി **ദിസോ,** അ. **ത**പച്ചയേ **ദിട്ഠോ,** ധാത്വന്തേന സഹ ട്ഠാദേസോ. ദേ്വസണോ, ദുഹദയോ, ദസ്സു, സാത്തവോ, അഭിഘാതീപ്യത്ര.

ദ്വയം അനുകൂലനേ. അനുരോധനം **അനുരോധോ,** ണോ. **രുധ** ആവരണേ. അനുരൂപം പവത്തനം **അനുവത്തനം, വതു** വത്തനേ, ഭൂ, യു.

൩൪൬. പഞ്ചകം മിത്തസാമഞ്ഞേ. **മിദ** സ്നേഹേ, ഭൂവാദി, തോ, വയസാ തുല്യോ **വയസോ,** മൂലവയോസദ്ദേഹി സഞ്ഞായം **സപച്ചയോ** [യപച്ചയോ (?) പാണിനി ൪.൪.൯൧ സുത്തം പസ്സിതബ്ബം], സബ്ബകാരിയേസു സഹ വയതീതി വാ **വയസോ, വയ** ഗമനേ, **സഹസ്സ സോ** വണ്ണവിപരിയയോ. സഹ അയതി കിച്ചേസൂതി **സഹായോ, അയ** ഗമനേ, **സഹസ്സ സാഭാവോ,** യഥാ സഹധമ്മികോ. സഹ വാ ഹാനി, അയോ വാ വുഡ്ഢി യസ്സ **സഹായോ,** തിപദബഹുബ്ബീഹി, യഥാ പരക്കമാധിഗതസമ്പദാ. അഥ വാ ഹാനി ച ആയോ ച ഹായാ, **നിലോപോ,** തേ യസ്സ അത്ഥി, സോ **സഹായോ,** “സപക്ഖകോ, സലോമകോ”ത്യാദീസു വിയ **സസദ്ദസ്സ** വിജ്ജമാനത്ഥത്താ. സുന്ദരം ഹദയമേതസ്സാതി സുഹദയോ, **അലോപോ,** ദ്യസ്സ **ജോ,** സോവ **സുഹജ്ജോ. സഹ** പരിസഹനേ. പരിസഹനം അദുസ്സനം, ഖോ, **ഹലോപോ, സഖാ,** രാജാദി, സമാനോ ഖ്യാതോ പതീതോ വാ **സഖാ, യലോപോ, സമാനസ്സ** ച **സഭാവോ.** സിനിദ്ധോ, സ്നിദ്ധോ, സവയോപ്യത്ര. സഖ്യസത്തപദിനാ പന മേത്തിയം വത്തന്തി. സഖിമ്ഹി ഭവം **സഖ്യം.** സത്തഹി പദേഹി അവഗമ്യതേതി **സത്തപദിനം** [സത്തപദീന (അമര ൧൮.൧൨)], ഇനോ.

ദ്വയം അഭേജ്ജമിത്തേ. സബ്ബകാലം ഭജതീതി **സമ്ഭത്തോ, ഭജ** സേവായം, ഭൂവാദി. ദള്ഹോ ഥിരോ മിത്തോ **ദള്ഹമിത്തോ.** ദ്വയം ദിട്ഠമത്തമിത്തേ. കിഞ്ചി കാലം പസ്സിതബ്ബോതി **സന്ദിട്ഠോ. സം**സദ്ദോയമപ്പത്ഥോ. **ദിസ** പേക്ഖനേ, ദസ്സനം ദിട്ഠം, തം മത്താ പമാണമേതസ്സ **ദിട്ഠമത്തകോ,** സകത്ഥേ കോ.

൩൪൭. ദ്വയം ചരപുരിസേ താപസാദിരൂപേന ചരമത്തേ. ചരതി ജാനാതി പരചക്കന്തി **ചരോ,** അ, ചാരോപി, ണോ. **ഗുള്ഹപുരിസോ** ഗുത്തപുരിസോ. യഥാരഹവണ്ണോ, പണിധി, അപ്പസപോ, ഫസ്സോപ്യത്ര. തത്രാദിദ്വയം വാണിജകസിബലലിങ്ഗഭിക്ഖുകച്ചായനാദിലേസേന ഥായിനിചരേ. ഇതരേ ഇധാഗതസദിസത്ഥേ. വണ്ണോ പകാരോ, **യഥാരഹവണ്ണോ** യഥാരഹപ്പകാരോ. യേന പരചക്കം സക്കാ ഞാതും തപ്പകാരവാ ഇച്ചത്ഥോ. പണിധിയ്യതേ ഞേയ്യമസ്മിം **പണിധി, ഇ.** അപകട്ഠം സപ്പതി ചരതീതി **അപസപ്പോ,** അ. **ഫുസ** ബാധനഫുസനേസു, അ, **ഫസ്സോ.**

തികം പഥികേ. പഥേ ഗച്ഛതീതി **പഥാവീ,** വീ, ദീഘോ. ഇകോ, **പഥികോ.** അദ്ധനി മഗ്ഗേ ഗച്ഛതി സീലേനാതി **അദ്ധഗൂ.** അദ്ധഗോപ്യത്ര.

ദ്വയം ദൂതേ. **ദു** പരിതാപേ, തോ. സന്ദേസം വാചികം ഹരത്യനേനേതി [ഹരതീതി (?)].

ദ്വയം ജോതിസികേ. ഗണയതീതി **ഗണകോ,** ണ്വു. മുഹുത്തം കാലവിസേസം ജാനാതീതി **മുഹുത്തികോ, വാ**ഗ്ഗഹണേന ന വുദ്ധി. സംവച്ഛരോ, ജോതിസികോ, ദേവഞ്ഞൂ, മോഹുത്തോ, ഞാണികോ, കാതന്തികോപ്യത്ര. കതന്തോ ദേവമത്തം, തം ജാനാതീതി **കാതന്തികോ.**

൩൪൮. ദ്വയം ലേഖകേ. **ലിഖ** ലേഖനേ, ഭൂ, ണ്വു. ലിപേന മസ്യോപദേസേന ഭവതീതി ലിപി, ഇ, വണ്ണസണ്ഠാനോ, തം കരോതീതി **ലിപികാരോ.**

അക്ഖരചണോ, അക്ഖരചുഞ്ചുപ്യത്ര. **ചന** ദാനേ, ഭൂ. **ചഞ്ചു** ഗതിയം.

മേലാനന്ദാ മസിമണി, മേലന്ധു വണ്ണകൂപികാ;
മസിജലന്തു മേലാ ച, പത്തഞ്ജനം മസി ദ്വിസു.

ലേഖനീ വണ്ണതൂലീ ച, വണ്ണകക്ഖരതൂലികാ;
വണ്ണദൂതോ സോത്ഥിമുഖോ, ലേഖോ വാചികഹാരകോ.

കാചനകിതലികോ ച, കാചനം തന്നിബന്ധനം;
ലേഖ്യട്ഠാനം ഗന്ധകുടി, മുദ്ദാ പച്ചയകാരിനീ [തികണ്ഡസേസ ൨.൮.൨൭, ൨൮, ൨൯].

ദ്വയം വണ്ണേ. വണ്ണീയതി പകാസീയതി അത്ഥോ യേന, സോ **വണ്ണോ, വണ്ണ** പകാസനേ. ന ഖരതി ന ഖീയതീതി **അക്ഖരോ, ഖര** വിനാസേ, **ഖി** ഖയേ വാ, തദാ അരോ. **ലിഖനം, ലിപി, ലിഖി** ഇമേ വണ്ണസണ്ഠാനേ വത്തന്തി. **ലിപിലിഖിയോ** ഇത്ഥിയം.

ഭേദാദയോ ഇമേ ചതുരോ ഉപായാ സത്തുവിജയകാരണാനി. സത്തുവിജയമുപഗച്ഛന്തി ഏതേഹീതി **ഉപായാ.** പരസ്മാ വിസിലേസനം **ഭേദോ.**

സ്നേഹരാഗാപനയനം , സംഹാസോപ്പാദനം തഥാ;
സന്തജ്ജനഞ്ച **ഭേദോയം,** വിഞ്ഞൂഹി തിവിധോ മതോ
[കാമന്ദകീയനീതിസാര ൧൭.൮].

തത്രായം തവാനുഗ്ഗതേന പവുദ്ധോ പാസാദതരവോ വിയ അത്താനഞ്ചോച്ഛിന്ദിസ്സതീതി സങ്കായം ജനിതായം സ്നേഹഭത്തിഞ്ചാപനയതി. അഭിഭവനഞ്ചോപാദയതി [പദ്ധഞ്ചോപാദയതി (കം॰)]. അഞ്ഞസ്സ ച പരിയപച്ചാമിത്താനുഗ്ഗഹണസ്സ മരണമേവന്തോ ഭവിസ്സതീത്യേവംപകാരമഭിഭയനം സന്തജ്ജനം.

വധോത്ഥഗ്ഗഹണഞ്ചേവ, പരിക്ലേസോ തഥേവ ച;
ഇതി ദണ്ഡവിധഞ്ഞൂഹി, **ദണ്ഡോ**പി തിവിധോ മതോ
[കാമന്ദകീയനീതിസാര ൧൭.൯].

പരിക്ലേസോ ബന്ധനതാളനാദി.

അഞ്ഞമഞ്ഞോപകാരാനം, ദസ്സനം ഗുണകിത്തനം;
സമ്ബന്ധസ്സ സമക്ഖാനം, ആയതിം സമ്പകാസനം.

വാചാ പേസലയാ സാധു, തവാഹമിതി ചപ്പണം;
ഇതി സാമവിധഞ്ഞൂഹി, **സാമം** പഞ്ചവിധം മതം [കാമന്ദകീയനീതിസാര ൧൭.൪-൫].

“അസ്മിം ഏവം കതേ ഇദം അമ്ഹാകം ഭവിസ്സതീ”തി ആസാദസ്സനം **ആയതിസമ്പകാസനം.** അപ്പണമിത്യങ്ഗസ്സ ദാനം.

ദാനഞ്ച പഞ്ചധാ സാരസ്സാസാരസ്സ ച ദബ്ബസ്സ ഗഹിതസ്സ സമപ്പണം, തഥാഗഹിതസ്സാനുമോദനം, തഥാ അപുബ്ബദാനം, തഥാ "അമുസ്സ ദബ്ബം ഗണ്ഹാഹി, തഥേവ ഭവിസ്സതീ"തി പരസേസു സയം ഗാഹപ്പവത്തനം, തഥാ ഇണപ്പമോചനഞ്ചേതി. യഥാഹ -

"യോ സമ്പത്തധനോസ്സഗ്ഗോ, ഉത്തമമജ്ഝിമാധമോ;
പതിദാനം തഥാ തസ്സ, ഗഹിതസ്സാനുമോദനം.

ദബ്ബദാന'മപുബ്ബഞ്ച , സയം ഗാഹപ്പവത്തനം;
ദേയ്യസ്സ പടിമോക്ഖോ ച, **ദാനം** പഞ്ചവിധം മത"ന്തി
[കാമന്ദകീയനീതിസാര ൧൭.൩-൭].

ഏതേ ചത്താരോ ഉപായാ മായാദീസ്വേവന്തോഗധാ, തഥാ ഹി മായോപേക്ഖാ ച ദണ്ഡന്തോഗധാ. ഇന്ദജാലഞ്ച ഭേദേ അന്തോഗധം. കേചി പനാഹു

"സാമം ദാനഞ്ച ഭേദോ ച, ദണ്ഡോ ചേതി ചതുക്കകം;
മായോപേക്ഖിന്ദജാലഞ്ച, സത്തോപായാ പകിത്തിതാ"തി
[കാമന്ദകീയനീതിസാര ൧൭.൩].

൩൪൯. നാമമത്തേന വുത്താനം ഭേദാദീനമിദാനി പരിയായാന്യാഹ. തത്ര ദ്വയം ഭേദേ. **ജപ** മാനസേ ച [ജപോ ചിന്തനവാചാസു (ധാത്വത്ഥസങ്ഗഹ, ൧൩൪ ഗാഥാ)], ഭൂ, ണോ. **ഭിദി** ദ്വിധാകരണേ, ണോ.

തികം ദണ്ഡേ. **ദണ്ഡ** നിപാതനേ, ചുരാദി. സഹോ വുച്ചതി ബലം, തബ്ഭവം **സാഹസം.** ദമനം **ദമോ,** ദീഘപടിസേധോ.

൩൫൦. സാമം സുദ്ദവഗ്ഗേ, ദാനഞ്ച ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗേ കഥേസ്സതി. സാമ്യാദയോ സത്തരേവാചരിയമതേ. പരമ്പരോപകാരിത്താ രജ്ജസ്സങ്ഗാനി. പകട്ഠമുപകുബ്ബന്തി രജ്ജന്തി പകതിയോതി ചോച്ചന്തേ. വുത്തഞ്ച **കാമന്ദകീയേ** -

"സാമ്യ'മച്ചഞ്ച രട്ഠഞ്ച, ദുഗ്ഗം കോസോ ബലം സഖാ;
പരമ്പരോപകാരീദം, സത്തങ്ഗം രജ്ജമുച്ചതേ [കാമന്ദകീയനീതിസാര ൪.൧].

അമച്ചരട്ഠദുഗ്ഗാനി , കോസോ ദണ്ഡോ ച പഞ്ചമോ;
ഏതാ പകതിയോ വുത്താ, വിജിഗീസസ്സ രാജിനോ.

ഏതാ പഞ്ച തഥാ മിത്തം, സത്തമോ പഥവീപതി;
സത്തപ്പകതികം രജ്ജം, ഇച്ചാഹ സൂരപൂജിതോ"തി.

തത്ര പോരസേണീനം പധാനഭാവേപി സതി **രട്ഠ**ഗ്ഗഹണേന, **ബല**ഗ്ഗഹണേന വാ ഗഹണസിദ്ധന്തി നേഹ വിസും ഗഹണം കതം, **അമരകോസേ** പന ദ്വീഹി ഗഹണേ സിദ്ധേപി പധാനത്താഖ്യാപനത്ഥം വിസും ഗഹിതാ. വുത്തഞ്ഹി തത്ര -

“സാമ്യ’മച്ചോ സഖാ കോസോ, രജ്ജദുഗ്ഗബലാനി ച;
രജ്ജങ്ഗാനി പകതയോ, പോരാനം സേണിയോപി ചേ”തി [അമര ൧൮.൧൭].

ഏസഞ്ച സാമ്യമച്ചരട്ഠദുഗ്ഗകോസബലസഖീനം പുബ്ബതരസ്സ ഗരുത്തം വിഞ്ഞേയ്യം, ഇഹ തു നാമലിങ്ഗാനുസാസനേ **അഭിധാനസത്ഥേ** അനുപയോഗതോ യഥാക്കമം ഗരുത്തം ന വത്തുമിച്ഛതീതി ബ്യതിക്കമേനോപഞ്ഞാസോ കതോ.

സുവണ്ണാദിമയഭണ്ഡാഗാരം **കോസോ,** പബ്ബതോദകരുക്ഖാദീഹി ദുഗ്ഗമം പുരം **ദുഗ്ഗം, വിജിതം** ജനപദവതീ ഭൂമി, **ബലം** ചക്കം, തഞ്ച മോലഭതസേണിസഹായാമിത്താടവികഭേദേന ഛബ്ബിധം. തത്ര കമാഗതം **മോലം,** വേതനസമ്ബന്ധം **ഭതം,** പോരം ബലം **സേണീ,** സഹായഭൂതം **സഹായോ,** അമിത്തഭൂതം **അമിത്തം, അടവികം** അടവിസഹായോ മിത്തം. തദപി സഹജ്ജം, പാകതം, കിത്തിമഞ്ചേതി തിവിധം. “ലിങ്ഗേ സഭാവേ പകതി, പോരാമച്ചാദിയോനിസു. തിലിങ്ഗം ഗുണസാമ്യേപീ”തി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൧.൪.൨൯] **രുദ്ദോ.**

൩൭൧. പഭാവാദീനം വസാ സത്തിയോ നാമ തിസ്സോ ഭവന്തി. **സക** സത്തിയം,തി. തത്ര യം സന്ധാദീനം, ഭേദാദീനഞ്ച യഥാവതോ അവട്ഠാപനം, തം ഞാണബലം **മന്തസത്തി,** സകസമ്പത്തുപ്പത്തിയം കോസദണ്ഡാ **പഭൂസത്തി,** തേസംയേവ പഭുത്തസമ്പാദനേ സാമത്ഥിയതോ. വുത്തഞ്ച “കോസദണ്ഡബലം പഭൂസത്തി”രിതി [ചിന്താമണിടീകായമ്പി]. ബലവതീ ഉസ്സാഹചേട്ഠാ **ഉസ്സാഹസത്തി.** വുത്തഞ്ച “വിക്കമബലമുസ്സാഹസത്തി”രിതി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൮.൧൯ ചിന്താമണിടീകായമ്പി].

പഭാവാദീനം സകാരണം സരൂപം ദസ്സേതുമാഹ **“പഭാവോ”**ച്ചാദി. ദമനം ദണ്ഡോ, തദത്ഥിയാ ബലമ്പി ദണ്ഡോ. തതോ ജാതം യം തേജോ, തം പഭാവോ. തതോ ജാതോ യോ തേജോ, സോ “പഭാവോ”തിപി പുല്ലിങ്ഗേന യോജനീയം. പഭവന്തി തേജസ്സിനോ അനേനേതി **പഭാവോ,** ണോ. പകട്ഠോ വാ ഭാവോ **പഭാവോ.** കോസോ ധനം, തതോ ജാതോ യോ തേജോ, സോ പഭാവോ നാമ. തഥാ കോസജോ തേജോ ധനേന സത്തൂനമുപകരണം. പതപന്തി തേജസ്സിനോ ഭവന്ത്യനേനേതി **പതാപോ,** ണോ.

൩൭൨. ദ്വയം മന്തേ. മന്താ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, സാ ഏതസ്മിം വിജ്ജതി തായ നിപ്ഫാദേതബ്ബത്താതി **മന്തോ,** അഥ വാ **മന്ത** ഗുത്തഭാസനേ, ഭാവേ ണോ. ഇതരത്ര ഭാവേ യു.

സോ മന്തോ **ദ്വിഗോചരോ** ദ്വിന്നം ജനാനം വിസയഭൂതോ ചതുക്കണ്ണോ നാമ. ചത്താരോ കണ്ണാ ഏത്ഥ **ചതുക്കണ്ണോ.** സോ മന്തോ **തിഗോചരോ** തിണ്ണം ജനാനം വിസയഭൂതോ **ഛക്കണ്ണോ** നാമ. മന്തോ നാമ ചതുക്കണ്ണോ വാ ഛക്കണ്ണോ വാ കത്തബ്ബോ, ന തതോ പരന്തി ദ്വിന്നമേവേത്ഥ ഗഹണം. **അമരകോസേ** പന ഛക്കണ്ണോപി പടിക്ഖിത്തോ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ “അഛക്കണ്ണോ, യോ തതിയാദ്യഗോചരോ”തി [അമര ൧൮.൨൨].

സബ്ബപാരിസദത്താ [സബ്ബപാഠിപദത്താ (ക॰)] ബ്യാകരണസ്സ സോതൂനം സമയന്തരേസ്വപി പടുഭാവജനനത്ഥം ഇധാനാഗതാപി ഛഗ്ഗുണാദയോ ആനേത്വാ കഥേതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹി -

“സബ്ബപാരിസദം [സബ്ബപാടിപദം (ക॰)] ഹിദം, സബ്ബസത്ഥ’മതോ മതം;
നിസ്സീയതേ കചചി കിഞ്ചി, സബ്ബേസ’മത്ര വാദിന”ന്തി.

യഥാ ഛഗ്ഗുണാ സന്ധി വിഗ്ഗഹയാനാസനദ്വേധാസയാ [അമര ൮൧.൮൧-൬൯]. തത്ര **സന്ധി** ഉപഹാരലക്ഖണോ തിവിധോ കോസദണ്ഡഭൂമിപ്പദാനഹേതുകോ. അപഹാരലക്ഖണോ **വിഗ്ഗഹോ,** സോപി തിവിധോ പകാസയുദ്ധം കൂടയുദ്ധം തുണ്ഹിയുദ്ധന്തി.

പരബ്യസനതാസപത്തിദേസകാലാത്യുദയാവാപയാനമത്തേന സാദ്ധേ പരസ്മിം കതാചരസ്സ ഗുണാനുരത്തപകതിസ്സ വിജിഗീസസ്സ യാത്രാ **യാനം** [കാമന്ദകീയനീതിസാരേ ൧൧ സഗ്ഗേ പസ്സിതബ്ബം], തഞ്ച വിഗ്ഗയ്ഹയാനം സന്ധായയാനം സമ്ഭൂയയാനം പസങ്ഗയാനം ഉപേക്ഖിയയാനമിതി പഞ്ചവിധം. പതിഗ്ഗാഹിനം നിഗ്ഗയ്ഹ, സന്ധായ, ഉപേക്ഖിയ വാ യം യാനം, തം **വിഗ്ഗയ്ഹയാനാദി.** യദാ ന സക്കോതി, തദാ സാമന്തേഹി സഹേകീഭൂയ യാനം **സമ്ഭൂയയാനം.** അഞ്ഞത്ര ഗന്തബ്ബേ അഞ്ഞസ്മിം പസങ്ഗതോ ഗമനം **പസങ്ഗയാനം.**

“ന മം പരോ ഹന്തും സമത്ഥോ, നാഹമ്പി പര”മിതി കാലാദികേ പരിക്ഖിത്വാ വിജിഗീസസ്സ ദുഗ്ഗാദീനി വഡ്ഢയതോ ഠിതി **ആസനം,** തദപി വിഗ്ഗയ്ഹാസനസന്ധായാസനാദിഭേദേന പഞ്ചവിധം. ബലീനം സത്തൂനം മജ്ഝേ കാകക്ഖിവാ’ലക്ഖിതസ്സോ’ഭയത്ര വചനേനത്തനോ സമപ്പണം **ദ്വേധം.** അഞ്ഞതരേന വാ ബലവതരേന സന്ധി, അഞ്ഞതരേന അബലേന വിഗ്ഗഹോ **ദ്വേധം.** സത്തുനോ വാ പകതീഹി സന്ധായ യോ തേന വിഗ്ഗഹോ, സത്തുനേവ വാ യോ സന്ധിവിഗ്ഗഹസമുദായഹേതുകോ [സത്തുനോവ വാ സന്ധിവിഗ്ഗഹസമുദായഹേതുനോ (ബ്യാഖ്യാസുധാ ൧.൮.൧൮)] ദുഗ്ഗാസയസ്സ ബ്യാപാരോ, സോപി **ദ്വേധം.** പരസന്താനമപ്യോഭയവേദനാനം ഉഭയതോ വുത്തി ദ്വേധമുച്ചതേ.

“ഉച്ഛിജ്ജമാനോ രിപുനാ നിരുപായ പതിക്രിയോ. സത്തിഹീനോ സമാസിയതേ”തി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൧.൮.൧൮] ഹീനേനാഞ്ഞസ്സ ബലവതരസ്സ ധമ്മവിജയിനോ സമാസയനം [ബലവതാ അരിനാ ഉച്ഛിജ്ജമാനസ്സ ഹീനസത്തിനോ യം ബലവധമ്മവിജയിസമാസയനം (ബ്യാഖ്യാസുധാ ൧.൮.൧൮)], തസ്സേവ വാ ബലിനോ സത്തുനോ കോസാദിപ്പദാനേന ആസയനം **ആസയോ** വുച്ചതേ. ഏതേ ഛഗ്ഗുണാ.

യസ്മിഞ്ച ഗുണേ ഠിതോ വിജിഗീസോ സക്കോത്യത്തനോ അട്ഠവഗ്ഗിയകമ്മാനി പവത്തയിതും, പരസ്സ ചേതാന്യുപഹന്തും, ഗുണമാധിട്ഠേയ്യ, സാ വുഡ്ഢി.

കസി വണിജ്ജം പഥോ ദുഗ്ഗം, സേതു കുഞ്ജരബന്ധനം;
ഖന്യാകരധനാദാനം, സുഞ്ഞാനഞ്ച നിവേസനം [കാമന്ദകീയനീതിസാര ൫.൭൮].

ഇത്യേസോ അട്ഠവഗ്ഗോ.

യസ്മിം വാ ഗുണേ ഠിതോ സകമ്മാനം **വുഡ്ഢി,** ഖയം വാ നാഭിപസ്സതി, തം **ഠാനം,** യസ്മിം വാ ഗുണേ ഠിതോ സകമ്മാനമുപഘാതം പസ്സതി, തസ്മിം ന തിട്ഠേയ്യ, സോ **ഖയോ,** അയം നീതിവേദീനം തിവഗ്ഗോ [അമര ൨൮.൧൮]. ഇതരേസം ധമ്മത്ഥകാമാ തിവഗ്ഗോ.

ദ്വയം ഗുയ്ഹേ. രഹസി ഭവം **രഹസ്സം,** സോ, രഹേ വാ ഭവം **രഹസ്സം.** ***ഗുഹ*** സംവരണേ, കമ്മനി യോ. ഇദം ദ്വയം തീസു. രഹസ്സോ മന്തോ, രഹസ്സാ വാചാ, രഹസ്സം മന്തനം.

൩൭൩. പഞ്ചകം വിജനേ. **വിജി** പുഥഭാവേ, ഭൂ, തോ ച. **വിചി** വിവേചനേ, പുഥുഭാവേ ച വാ. "വിവിത്തം തീസു വിജനേ, അസംപക്കപവിത്തേസൂ"തി **രുദ്ദോ.** വിഗതോ ജനോ അസ്മാതി **വിജനോ.** ഛാദേതീതി **ഛന്നോ. ഛദ** സംവരണേ. വിത്തമരഹതീതി **രഹോ, രഹ** ചാഗേ, രമന്തേ അസ്മിന്തി വാ **രഹോ,** വണ്ണവികാരോ. "രഹോ നിധുവനേ ചാപി, രഹോ ഗുയ്ഹേ നപുംസക"ന്തി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൮.൨൨] **രഭസോ.** ദുതിയോ **രഹോസദ്ദോ** അബ്യയം. നിസ്സലാകാ, ഉപാസുപ്യത്ര. നിസ്സലാകാ ഥീ, ഉപാസു അബ്യയം.

ദ്വയം വിസ്സാസേ. **സസ** പാലനേ, ണോ. **സമ്ഭ** വിസ്സാസേ. "വിസ്സമ്ഭോ കേലികലഹേ, വിസ്സാസേ'പണയേപി ചേ"തി [ചിന്താമണിടീകായമ്പി] **രുദ്ദോ.**

ദ്വയം ന്യായേ. **യുജ** സമാധിമ്ഹി, സമാധി അഭ്യുപഗമോ, തോ. ഉപഗന്തബ്ബത്താ **ഉപായികം. ഉപായാ** സകത്ഥേ ഇകോ, ഓപായികം, ഓപയികമ്പി [പാണിനി ൫.൪.൩൪ (ഗണ)], ലബ്ഭം, ഭജമാനം, അഭിനീതം, ന്യായം, ഞായംപ്യത്ര.

൩൭൪. സിലോകം ഓവാദേ. **അവപുബ്ബോ വദ** വിയത്തിയം വാചായം, ഭാവേ ണോ. **സാസ** അനുസിട്ഠിമ്ഹി,തി, ആസ്സി, **അനുസിട്ഠി** . അനുസാസതേ **അനുസാസനം. പുമവജ്ജേ** ഇത്ഥിയം, നപുംസകേ ച. ഏത്ഥ ച ഏകസ്സേവത്ഥസ്സ ഭിന്നലിങ്ഗേഹി തീഹി നാമേഹി കഥനം ന കേവലം വാച്ചലിങ്ഗോയേവ സദ്ദോ, അഥ ഖോ വാചകലിങ്ഗോപ്യത്ഥീതി ദീപനത്ഥം.

ദ്വയം ആണായം. **ആണ** പേസനേ, ഭാവേ അ, **ആണാ,** ഇത്ഥീ. അവവാദോ, നിദ്ദേസോ, സിട്ഠിപ്യത്ര. ദ്വയം ബന്ധനേ. **ദാ** ദാനേ, ഭാവേ യു, **ദാ** അവഖണ്ഡനേ വാ, വിയോഗദാനതോ **ഉദ്ദാനം.**

൩൭൫-൩൭൬. ദ്വയം അപരാധേ. അപഗച്ഛന്ത്യനേനാതി **ആഗു,** ണു, **പലോപോ,** രസ്സസ്സ ദീഘതാ, നപുംസകേ ആഗു. അപഗതോ രാധോ യേന **അപരാധോ, രാധ** സംസിദ്ധിമ്ഹി. ദ്വയം രാജഗയ്ഹേ. **കിര** വികിരണേ, കത്തരി അ, **അത്തം. ബല** പാണനേ, ഇ. **കര**സാഹചരിയതോ **ബലി** പുല്ലിങ്ഗേ. ഭാഗധേയ്യോപ്യത്ര. **ഭാഗാസകത്ഥേ** ധേയ്യോ [പാണിനി ൫.൪.൩൬ (വാ॰)], ഭാഗത്തേന തിട്ഠതീതി വാ **ഭാഗധേയ്യോ,** ഇയോ.

ദ്വയം തുട്ഠിദായേ. മനോരഥപുണ്ണത്താ പത്തബ്ബോ ഭാഗോ **പുണ്ണപത്തോ.** തുസ്സനം തുട്ഠോ, സോസ്സത്ഥീതി തുട്ഠി, തേന ദാതബ്ബോ ദായോ **തുട്ഠിദായോ,**

ആകാരന്താനമായോ.

ഛക്കം പാഭതേ. തഥാ ഹി -

> “ഹേമം സീഹാസനം വേസം, വുത്തം ഭദ്ദാസനം തഥാ;
> ഉപായന’മുപഗ്ഗയ്ഹം, പാഭതഞ്ചോ’പദാ ഥിയ”ന്തി.

സിലോകാദ്ധം നാമ അമരമാലാ.

ഉപഗന്ത്വാദാതബ്ബാതി **ഉപദാ,** അ, ഇത്ഥീ, തം തമത്ഥം പത്ഥേന്തേഹി ആഭരീയതേ ആനീയതേതി **പാഭതം,** പത്ഥനത്ഥജോതകോയം പസദ്ദോ. ഉപേയ്യതേതി **ഉപായനം, ഇ**തോ യു, ഉപഗച്ഛതി യേനാതി വാ **ഉപായനം. കുച** സങ്കോചനേ, ണോ, വിഗതോ കോചോ യേന **ഉക്കോചോ.** പണ്ണേന സത്ഥപണ്ണേന സദ്ധിം ആകരീയതേ ആനീയതേതി **പണ്ണാകാരോ,** അഞ്ഞത്ര ഉപചാരാ. പഹിണന്ത്യനേനേതി **പഹേണകം, ഹി** ഗതിയം, യു, സകത്ഥേ കോ. പദേസനം, ഉപഗ്ഗയ്ഹം, ഉപഹാരോപ്യത്ര.

ഗുമ്ബാദിദേയ്യോ ഗുമ്ബഘടാദികോ [ഗുമ്ബഘടാദിതോ (?)] ദേയ്യോസുങ്കം, അനിത്ഥീ, ഗുമ്ബോ നാമ ജലഥലമഗ്ഗാദീസു ലദ്ധബ്ബഭാഗോ, തഥാ ഘട്ടോപി, സമാനത്ഥാ ഹേതേ. **ആദി**നാ പാഭതമ്പി സങ്ഗണ്ഹാതി. **സുങ്ക** ഗമനേ, സുങ്കതി യേന, തം **സുങ്കം. ഗമു** ഗമനേ, ബോ, അസ്സു, **ഗുമ്ബോ.** ദ്വയം ഗാമജനപദാദിതോ ലദ്ധബ്ബഭാഗേ. **അയ** ഗമനേ, ണോ, **ആയോ. അ**പച്ചയേ അയോ. ധനാനം സമ്പത്തകാലേ ആഗമോ **ധനാഗമോ.**

൩൫൭. ദ്വയം ഛത്തസാമഞ്ഞേ. ആതപതോ സൂരിയാലോകതോ തായതീതി **ആതപത്തം,** തോ. ഛാദയതീതി **ഛത്തം, ഛദ** അപവാരണേ, തോ, **ത്രണപ**ച്ചയേ ഛത്രം, **ഹേമം** സുവണ്ണഖചിതം **രഞ്ഞം** രാജൂനം ആസനം **സീഹാസനാ**ഖ്യം. സീഹാകതിപ്പധാനത്താ സീഹാകതിപ്പധാനം ആസനന്തി വിഗ്ഗഹോ.

ദ്വയം ചാമരേ. വാലേന കതാ ബീജനീ **വാലബീജനീ.** ചമരോ മിഗോ തസ്സേദം **ചാമരീ.** “ചാമരാ ചാമരം രോമം, ഗുച്ഛകഞ്ചാവചൂലക”ന്തി [തികണ്ഡസേസ ൨.൮.൪൦] **തികണ്ഡസേസോ.** പകിണ്ണകംപ്യത്ര. പകരീയതേ വിക്ഖിപതേ **പകിണ്ണകം,** സകത്ഥേ കോ.

൩൫൮. ഖഗ്ഗാദയോ ഇമേ പഞ്ച രാജൂനം കകുധഭണ്ഡാനി ഭവന്തി. **കുക** ആദാനേ, ധോ, വണ്ണവിപരിയയോ. രഞ്ഞോ ഗമനകാലേ സദാ ആദാതബ്ബതോ കകുധാനി ച താനി രാജധനത്താ ഭണ്ഡാനി ചേതി **കകുധഭണ്ഡാനി.**

൩൫൯. ദ്വയം പുണ്ണഘടേ. ജലപുണ്ണത്താ ഭദ്ദോ കല്യാണോ കുമ്ഭോ **ഭദ്ദകുമ്ഭോ.** ദ്വയം ഹേമഭാജനേ. **ഭര** ഭരണേ, ഭരണം ധാരണം പോസനഞ്ച, ധാരണത്ഥസ്സ **ഭര**തിസ്സ **ഭിങ്ഗാ**ദേസോ, ഭരതി ദധാതി ഉദകന്തി **ഭിങ്ഗാരോ,** ആരോ. കരകോ, കുണ്ഡികാപ്യത്ര.

ഹത്ഥീ ച അസ്സോ ച രഥോ ച പത്തി ച, തേസം സമൂഹോ ഹത്ഥിസ്സരഥപത്തി ചതുരങ്ഗിനീ സേനാത്യുച്ചതേ, സേനങ്ഗത്താ സമാഹാരദ്വന്ദോയം. ചത്താരി അങ്ഗാനി യസ്സം സംവിജ്ജന്തി, സാ **ചതുരങ്ഗിനീ,** ഈ, ഇനീ.

൩൬൦. **ദന്ത്യന്തം** ഹത്ഥിനി. കുഞ്ജോ ഹനു, ദന്തോ ച, തംയോഗാ **കുഞ്ജരോ,** അതിസയേ രോ, കും പഥവിം ജരാപേതീതി വാ **കുഞ്ജരോ,** അലുത്തസമാസോ, കുഞ്ജേ വാ ഗിരികൂടേ രമതി, കോഞ്ചനാദം നദന്തോ വാ ചരതി, കും വാ പഥവിം തദാഘാതേന ജരയതീതി **കുഞ്ജരോ.** വാരയതി പരബലം **വാരണോ,** നന്ദാദീഹി യു. ഹത്ഥയോഗാ **ഹത്ഥീ.** മതങ്ഗസ്സ ഇസിനോ അപച്ചം **മാതങ്ഗോ,** മഹന്തം അങ്ഗം സരീരമേതസ്സാതി വാ **മാതങ്ഗോ, ഹ** നലോപോ, അസ്സാകാരോ ച. ദ്വേ രദാ ദന്താ യസ്സ **ദ്വിരദോ,** "രദ വിലേഖനേ ദന്തേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ. ഗജ** സദ്ദേ, ഗജതീതി, അ. നഗോ പബ്ബതോ, സോ വിയ ദിസ്സതീതി **നാഗോ,** ണോ. കരേന, മുഖേന ചാതി ദ്വീഹി പിവതീതി **ദ്വിപോ.** ഇ ഗമനേ, ഭോ. ദന്തയോഗാ **ദന്തീ.** സട്ഠിഹായനോ, ദന്താവലോ, അനേകപോ, മതങ്ഗജോ, കരീ, ഥമ്ഭേരമോ, പദ്മീ, മഹാമിഗോ, പീലു, സിന്ധുരോ, ദീഘമാരുതോ, രാജീവോ, ജലകക്ഖോ, നില്ലുരോ, കരടീ, വരങ്ഗോ, സുപ്പകണ്ണോ ഇച്ചാദീനിപി ഹത്ഥിനോ നാമാനി. സട്ഠിവസ്സികത്താ, ജാതിയാ സട്ഠിവസ്സകാലേ ഥാമേന ഹായനതോ വാ **സട്ഠിഹായനോ.**

വനകരീനം യോ യൂഥജേട്ഠോ, സോ സയൂഥാനം ജേട്ഠത്താ **യൂഥജേട്ഠോ.** സയൂഥേ പാതി രക്ഖതീതി **യൂഥപോ**തി ചോച്ചതേ.

൩൬൧. കാളാവകാദീനി ഏതാനി ഹത്ഥിരാജാനം കുലാനി. കലമ്ബതേ സദ്ദായതേതി **കാളാവകോ,** ണ്വു, **മ**ലോപോ. ഗങ്ഗായം ജാതോ **ഗങ്ഗേയ്യോ,** ഠാനവസേന സാ സഞ്ഞാ. പണ്ഡരവണ്ണതായ **പണ്ഡരോ.** വണ്ണവസേന തമ്ബവണ്ണതായ **തമ്ബോ.** പിങ്ഗലവണ്ണതായ **പിങ്ഗലോ.** ഗന്ധയുത്തതായ **ഗന്ധോ. മങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ, സോഭനഗമനയുത്തതായ **മങ്ഗലോ,** അതിസായനേ, പസംസായം വാ ലോ. ഹേമവണ്ണതായ **ഹേമോ.** ഉപോസഥകുലേ ജാതത്താ **ഉപോസഥോ,** ഉപഗന്ത്വാ അരയോ ഉസതീതി വാ **ഉപോസഥോ,** ഥോ, **ഉസ** ദാഹേ, **ഉപപുബ്ബോ വസ** നിവാസേ വാ, വസ്സോ, **ഉപോസഥോ,** തിഥിവിസേസോ ച. ഛബ്ബണ്ണദന്തതായ **ഛദ്ദന്തോ.** ഏതേസഞ്ച കാളാവകോ ദസന്നം പുരിസാനം ബലം ധാരേതി, ഗങ്ഗേയ്യോ ദസന്നം കാളാവകാനം, ഏവം യാവഛദ്ദന്താ നേതബ്ബോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന ദസന്നം ഛദ്ദന്താനം ബലം ധാരേതി, തേനേവ ഭഗവാ കാളാവകഹത്ഥിഗണനായ കോടിസഹസ്സബലം ധാരേതി, പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം.

൩൬൨. പാദോ കരിപോതേ. പഞ്ചവസ്സാനി യാവ കലഭോ, **കല** സങ്ഖ്യാനേ, അഭോ, കലഭോ, ളത്തേ **കളഭോ,** മാതാപിതൂഹി ഭരിതബ്ബത്താ **ഭിങ്കോ, ഭര**തിസ്സ **ഭിങ്കോ.** കരിസാവകോപ്യത്ര. പാദോ മത്തമാതങ്ഗേ. ദാനം പഭിന്നോ യസ്സ **പഭിന്നോ.** മജ്ജതീതി **മത്തോ, മദ** ഉമ്മാദേ. ഗജേ ജായതീതി ഗജ്ജോ, ണ്യോ, മദോ. സോ സഞ്ജാതോ യസ്സ **ഗജ്ജിതോ.**

ദ്വയം ഹത്ഥിസമൂഹേ. ഹത്ഥീനം സമൂഹോ **ഹത്ഥിഘടാ.** ഗജാനം സമൂഹോ **ഗജതാ,** ഗാമജനബന്ധുസഹായാദീഹി താ. പാദോ ഹത്ഥിനിയം. ഹത്ഥയോഗാ **ഹത്ഥിനീ,** ഈ, ഇനീ. **കണ** സദ്ദേ, ഇരു, സകത്ഥേ കോ. **കരേണുകാ**തിപി, തദാ കരയോഗാ കരേണുകാ, ഇണു. കരിണീ, ധേനുകാ, വസാ, കരേണുപ്യത്ര.

൩൬൩. ഹത്ഥിസിരോപിണ്ഡാ ഹത്ഥിനോ സിരസി ദ്വേ പിണ്ഡാ കുമ്ഭാഖ്യാ. കേ സിരസി ഭവതീതി **കുമ്ഭോ,** അസ്സു, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച. ദ്വിന്നം പന കുമ്ഭാനം മജ്ഝിമം വിദു നാമ [അമര ൨൨.൩൭]. അങ്കുസസങ്ഘാതം

വിന്ദത്യസ്മിന്തി **വിദു,** പുമേ, ഉ. ദ്വയം കണ്ണമൂലേ. **ചൂള** നിമജ്ജനേ, ണ്വു, **ചൂളികാ, ചുദ** സഞ്ചോദനേ വാ, ചോദേന്തി ഏത്ഥ **അങ്കു**സാദീഹി അദന്തന്തി **ചൂളികാ,** ദസ്സ **ളോ,** ണ്വു.

ആസതേ അസ്മിന്തി **ആസനം,** ഖന്ധദേസോ. ഖന്ധോ ഏവ ദേസോ **ഖന്ധദേസോ,** തസ്മിം. ദ്വയം പുച്ഛമൂലേ. പുച്ഛസ്സ മൂലം ഹേട്ഠിമഭാഗോ.

൩൬൮. തികം ഗജബന്ധനത്ഥമ്ഭേ. ആലന്ത്യസ്മിം, അനേന വാ ബന്ധന്തി **ആലാനം,** യു. **ആ**പുബ്ബോ ബന്ധനത്ഥോ **ലാ**ധാതു. ആഹനന്തി ബന്ധന്ത്യസ്മിം, അനേന വാ **ആള്ഹകോ, ഹന**ധാതു, **ന**സ്സ **ളോ,** വണ്ണവിപരിയയോ ച, ണ്വു. **ഥമ്ഭ** പടിബന്ധനേ. ബന്ധോപ്യത്ര.

തികം സങ്ഖലേ. അനിത്ഥീ തൂതി **ത്വ**ന്തം ലിങ്ഗപദം. **ഗല** സേചനേ. നിഗളതി ബന്ധതി യേനാതി **നിഗളോ,** അ, കത്തുസാധനം വാ. **അദി** ബന്ധനേ, അന്ദതീതി **അന്ദുകോ.** ണ്വു, അസ്സു. ഭുസം ഖലത്യനേന **സങ്ഖലം, കടി** വത്ഥബന്ധനേപി, "ഥീകടീവത്ഥബന്ധേപി, നിഗളേ സങ്ഖലം തിസൂ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൬.൪൫] **രഭസോ.** സങ്ഖലികാപ്യത്ര.

ദ്വയം ഗജഗണ്ഡേ. **ഗണ്ഡ** വദനേകദേസേ, അധാതൂനമ്പി ധാതൂസു പാഠോ, ധാതു ഹി ക്രിയത്ഥോ. ഗണ്ഡോ കപോലസാമഞ്ഞേപി. **കട** വസ്സാവരണേസു, അ. ദ്വയം കരിമദജലേ. ദീയതേതി **ദാനം. മദ** ഉമ്മാദേ, കരണേ അ.

൩൬൯. ദ്വയം ഹത്ഥികരേ. **സോണ** വണ്ണഗതീസു, ഡോ, **സോഡ** ഗബ്ബേ വാ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, ണോ ച. ദ്വീസു ദ്വേപി.

ദ്വയം സോണ്ഡഗ്ഗേ. കരസ്സ സോണ്ഡസ്സ അഗ്ഗം. **പുസ** പോസനേ. ഖരോ, **സ**സ്സ **കോ,** ഉസ്സോത്തം, **പുസ** വുഡ്ഢിമ്ഹി വാ, ഭൂ, **പുസ** സ്നേഹസേചനപൂരണേസു വാ, കിയാദി, **പുസ** ധാരണേ വാ, ചുരാദി.

ഹത്ഥിസ്സ കായമജ്ഝമ്ഹി ബന്ധനരജ്ജു കച്ഛാ നാമ. **കച** ബന്ധനേ, ഛോ. ദൂസാ, വരത്രാപ്യത്ര. കുഥോ നാമ ഹത്ഥിപിട്ഠത്ഥരിതചിത്രകമ്ബലം, സോ ആദി യേസന്തേ **കുഥാദയോ.** കുഥാദയോ ഏവ കപ്പനോ നാമ ഭവന്തി. **കപ്പ** സാമത്ഥിയേ, സജ്ജനായഞ്ച , കരണേ യു. കപ്പനാപി. **കച** സജ്ജനായം, ഥോ, **കുഥോ,** തീസു. "നപുംസകമത്ഥരണം, ഥീ പവേണീ കുഥം തിസൂ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൬.൪൨] ഹി **വോപാലിതോ.** പവേണീ, അത്ഥരണം, വണ്ണോ, പരിത്ഥോമോതി ഏതേ **കുഥ**പരിയായാ.

൩൭൦. ദ്വയം രാജാരഹേ ഹത്ഥിനി. രാജാനമുപഗന്ത്വാ വഹിതുമരഹതീതി **ഓപവയ്ഹോ,** അരഹത്ഥേ ണ്യോ. രാജാനം വഹിതും അരഹതീതി **രാജവയ്ഹോ,** ണ്യോ. ദ്വയം കപ്പിതഹത്ഥിനി. സജ്ജാ സജ്ജനാ സഞ്ജാതാ യസ്മിം **സജ്ജിതോ.** കപ്പാ കപ്പനാ സഞ്ജാതാ യസ്മിം **കപ്പിതോ.** ഏതസ്മായേവ പാഠാ സജ്ജകപ്പാ സജ്ജനാകപ്പനാനം പരിയായാതി ഞേയ്യാ.

ഹത്ഥിനോ പാദേ വിജ്ഝനകണ്ടകോ "തോമരോ"ത്യുച്ചതേ. തുജ്ജതേനേനേതി **തോമരോ, തുദ** ബ്യഥനേ, അരോ, **ദ**സ്സ **മോ,** ഓത്തം. വേണുകംപ്യത്ര [കോത്രം വേണുകമാലാനം (അമര ൫൬.൪൫)], ക്വചി വേളുകന്തിപി പാഠോ.

൩൬൭. ഹത്ഥിനോ കണ്ണമൂലമ്ഹി വിജ്ഝനകണ്ടകോ "തുത്ത"മിത്യുച്ചതേ. തുജ്ജതേനേനേതി **തുത്തം,** തോ. ഹത്ഥിനോ മത്ഥകമ്ഹി വിജ്ഝനകണ്ടകോ "അങ്കുസോ"ത്യുച്ചതേ. അങ്കതേ അനേനേതി **അങ്കുസോ, അങ്ക** ലക്ഖണേ, സോ, അസ്സു.

പജ്ജദ്ധം ഹത്ഥാരോഹേ. **മഢി** ഭൂസായം, ഹത്ഥിം മണ്ഡയതി രക്ഖതീതി ഹത്ഥിമണ്ഡോ, സോവ **ഹത്ഥിമേണ്ഡോ, മി** ഹിംസായം വാ, ഡോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. ഹത്ഥിം പാതി രക്ഖതീതി **ഹത്ഥിപോ,** കമ്മനി ണോ. ഹത്ഥിം ഗോപയതി രക്ഖതീതി **ഹത്ഥിഗോപകോ. ഗുപ** രക്ഖണേ, സകത്ഥേ കോ. ആധോരണോ, നിസാദിനോപ്യത്ര.

൩൬൮. മാതങ്ഗഹയാദീനം ഗമനാദിക്രിയാസിക്ഖാപകോ ആചരിയോ "ഗാമണീയോ"ത്യുച്ചതേ. ഗമനം ഗാമോ, ഭാവേ ണോ. ഹത്ഥാദീനം ഗമനക്രിയാ ഗാമോ, തം നേതി സിക്ഖാപേതീതി **ഗാമണീയോ,** അഞ്ഞക്രിയാസിക്ഖാപനേതൂപചാരാ, ഗാമം വാ ഹത്ഥാദിസമൂഹം നേതീതി **ഗാമണീയോ,** ഗമനം വാ സിക്ഖാപേതീതി **ഗാമണീയോ,** സബ്ബത്ര **നസ്സ ണത്തം.**

പാദദ്വയം അസ്സേ. **ഹയ** ഗതിയം, അ. തുരം സീഘം ഗച്ഛതീതി **തുരങ്ഗോ,** കഹി, ബിന്ദാലോപോ, ലോപേ സതി **തുരഗോ. വാഹ** പയതനേ, അ. **അസ** ഭക്ഖനേ, അ. സിന്ധുനമദൂരഭവോ ജനപദോപി സിന്ധവോ, തത്ര ഭവോ **സിന്ധവോ,** സംയോഗന്തത്താ ന വുദ്ധി. ഘോടകോ, പീതി, തുരങ്ഗമോ, വാജീ, ഗന്ധബ്ബോ, സത്തിരിച്ചാദീനിപി അസ്സേ. **ഘുട** പരിവത്തനേ, ണ്വു. പാ പാനേ,തി. "പാനേ ഥീ പീതി അസ്സേ സോ"തി **രുദ്ദോ.** വാജയോഗാ **വാജീ,** ഈ. "ഏസഞ്ച പുബ്ബം പക്ഖോ ആസി, സ തു ദേവേത്യത്യത്ഥിതേന **സാലീഭൂത**മുനിനാ സക്കം പയോജേത്വാ വജിരച്ഛേദിതോ"തി **നികായന്തരിയാ. സപ** സമവായേ,തി, **സത്തി,** സാമത്ഥിയേപി.

൩൬൯. **തസ്സ** അസ്സസ്സ **ഭേദോ** വിസേസോ അസ്സതരോ, അസ്സം തരതീതി **അസ്സതരോ, തര** അതിക്കമനേ, **തര**പച്ചയേനാപി സിദ്ധം. പധാനസ്സഭൂമിഭവോ സുജാതികോ അവികാരീ കുലീനകോ അസ്സോ ആജാനീയോ നാമ, ആ ഭുസോ കാരണാകാരണം ജാനാതീതി **ആജാനീയോ,** അനീയോ, **ണ്യ**പച്ചയേന വാ സിദ്ധം, തദാ "കിയാദിതോ നാ"തി **നാ**ഗമോ, **ഈ**കാരാഗമോ ച [ചിന്താമണിടീകാ ൩൬.൪ർ ഗാഥായമ്പി പസ്സിതബ്ബം]. കുലേ സമ്ഭൂതോ **കുലീനകോ,** ഈനോ, സകത്ഥേ കോ. സങ്ഗാമേ ഗരുസത്ഥപ്പഹാരേന നിഹതോ സന്തോ പിയോ സാമികം ന ജഹതി സുഖം വഹനസീലോ യോ അസ്സോ, സോ **വിനീത**സദ്ദേനോച്ചതേ. വിസേസേന ദമ്മതം നേതി യന്തി **വിനീതോ.**

ദ്വയം അസ്സപോതേ. **കസ** ഗമനേ, ഓരോ, അസ്സി, കിഞ്ചി സരതീതി വാ **കിസോരോ,** ബിന്ദുലോപോ, അസ്സോ ച, ഹയോ ഏവ ബാലത്താ **ഹയപോതകോ,** അപ്പത്ഥേ കോ.

൩൭൦. ദ്വയം അധമസ്സേ. **ഘുട** പരിവത്തനേ, ണ്വു, **ഘോടകോ,** അസ്സസാമഞ്ഞേപ്യയം, ഖരം ഗച്ഛതീതി ഖലുങ്ഗോ, സോ ഏവ **ഖളുങ്കോ,** **ഗ**കാരസ്സ **ക**കാരം കത്വാ, രസ്സ **ലോ,** ഉത്തമുത്തഞ്ച, ഖളുകോതിപി. ജവേന സബ്ബേസമധികോ അസ്സോ **ജവനോ,** യു.

ദ്വയം കവീതിഖ്യാതേ മുഖബന്ധനേ. മുഖമാതിട്ഠതീതി **മുഖാഠാനം.** ഖേ മുഖവിവരേ ലീനോ **ഖലീനോ.** "കവികാ തു ഖലീനോതി [ഖലീനേ ഥീ (?)], കവിയം കഥനംത്യപീ"തി **രഭസോ.** കവി, കവികാപ്യത്ര. **കു** സദ്ദേ. ഇ, ഈ ച, സകത്ഥേ കോ. **വാസദ്ദേന** നപുംസകത്തം സമുച്ചിനോതി. വുത്തഞ്ച **അമരകോസേ** "കവികാ തു ഖലീനോ'നിത്ഥീ"തി [അമര ൧൬.൪൯].

അസ്സാഭിതാളിനീ വേത്തവികതാദി **കസാ** നാമ. **കസ** ഗമനേ, അ, കരണസാധനം.

൩൭൧. അസ്സസ്സ നാസാഗതരജ്ജുമ്ഹി കുസാ, **കുസ** സിലേസനേ. ദ്വയം അസ്സായം. **വല** സംവരണേ, വോ, ഉത്തം, ആ, **വളവാ.** അസതീതി **അസ്സാ,** "ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ"തി അ, ആ ച, **അസ്സാ.** വാമീപ്യത്ര. ദ്വയം ഖുരേ. **ഖുര** ഛേദനേ. സം സുഖം ഫരത്യനേന **സഫം,** നേരുത്തോ. "സഫം ക്ലീവേ ഖുരോ പുമാ"തി [അമര ൧൬.൪൯] **അമരകോസോ.**

ദ്വയം പുച്ഛമത്തേ. **പുച്ഛ** പമാദേ. ന ഗച്ഛതീതി **നങ്ഗുട്ഠോ, അങ്ഗ** ഗമനേ, ഠോ, അസ്സു, ദ്വേപി അനിത്ഥിയം. ലൂമംപ്യത്ര. ദ്വയം കേസവതി നങ്ഗുട്ഠമത്തേ, ന തു ഹത്ഥിനോ ഏവ. വാലസമൂഹയോഗാ **വാലഹത്ഥോ,** യഥാ കേസഹത്ഥോ ചയേ, തഥാത്രാപി. വാലോ ധിയ്യതേ അസ്മിന്തി **വാലധി,** ഇ.

ഏത്ഥാനാഗതാപി അസ്സസ്സ ധാരാഖ്യാ [ധാവാഖ്യാ (ക॰)] പഞ്ച ഗതിയോ കഥേതബ്ബാ. യഥാ -

> അക്കന്ദിതം ധോരിതകം, രേചിതം വഗ്ഗിതം പ്ലുതം;
> ഗതിയോമേ പഞ്ച ധാരാ [ധാവാ (ക॰)], അസ്സാനം വിഞ്ഞുനാ മതാ
> [അമര ൧൬.൪൮-൪൯].

തത്ഥ വിത്ഥമ്ഭാ സമാവഗതി **അക്കന്ദിതം, കന്ദി** ഗതിസോസനേസു, തോ. തതോ അധികാ ചതുരാഗതി **ധോരിതകം, ധോര** ഗതിചാതുരിയേ, തോ, സകത്ഥേ കോ. മണ്ഡലികായാനേന ഗമനം **രേചിതം, രിച** വിയോജനസമ്ബജ്ഝനേസു, സമ്ബജ്ഝനം മിസ്സനം. വേഗേന പരിക്ഖിത്തോ പരിചരണം **വഗ്ഗിതം, വഗ്ഗ** ഗമനത്ഥോ. തുരം സമേന ഗമനം **പ്ലുതം, പ്ലു** ഗതിയം. ത'ദുത്ത'മസ്സസത്ഥേ "സമോ'ധികോ ലയോ വേഗീ, തുരിതസ്സോ ഭവേ കമാ"തി.

൩൭൨. ദ്വയം യുദ്ധത്ഥേ ചക്കയുത്തയാനേ. **സന്ദ** ഗമനേ, സന്ദതേ ഗമ്യതേനേനേതി **സന്ദനോ,** യു. രമതേനേനേതി **രഥോ,** ഥോ, **മ**ലോപോ. സതങ്ഗോപ്യത്ര. സതമങ്ഗാന്യസ്സ.

യം ന **രണായ** യുദ്ധത്ഥം ചക്കയുത്തം യാനം, അപി തു കീളാഭമനാദ്യത്ഥം, സോ പുസ്സരഥോ. വുത്തഞ്ച **അമരകോസേ** "അയം പുസ്സരഥോ ചക്ക-യാനം ന സമരായ യ"ന്തി [അമര ൧൬.൫൧]. **പുസ** പാസനേ, സോ, പുസനാമകേന ഫലവിസേസേന യുത്തോ രഥോ **പുസ്സരഥോ,** പുസ്സനക്ഖത്തേന കതോ, സജ്ജിതോ വാ രഥോതി **പുസ്സരഥോ.**

ബ്യഗ്ഘസ്സ ചമ്മാവുതോ പരിക്ഖിത്തോ രഥോ വേയ്യഗ്ഘോ നാമ, ബ്യഗ്ഘസ്സ വികാരോ ചമ്മം വേയ്യഗ്ഘം, ണോ, തേന പരിവുതോ രഥോ

വേയ്യഗ്ഘോ, ണോ, ഉഭയത്രാപി വുഡ്ഢാഗമോ. “പച്ചത്തം [പച്ചത്ഥം (ക॰)] അയന്തി ഗച്ഛന്തീതി പച്ചയാ”തി വചനത്ഥതോ പച്ചത്തമേവ [പച്ചത്ഥമേവ (?)] പച്ചയാ ഭവന്തി, യഥാ കാരിതന്തസ്മാപി പയോജകവസേന അനേകകാരിതപച്ചയാ. ദീപിനോ ചമ്മാവുതോ രഥോ ദീപോ നാമ, ദീപിനോ വികാരോ ചമ്മം ദീപം, ണോ, തേന പരിവുതോ രഥോ ദീപോ, ണോ.

൩൭൩. ദ്വയം പുരിസയുത്തയാനേ. **സി** സേവായം. സുഖത്ഥികേഹി സേവീയതേതി **സിവികാ,** ണ്വു, **വാ**ഗമോ, **ഇ**ത്തം, കിതപച്ചയാ ഹി യേഭുയ്യേന കമ്മാദീസുപി വത്തന്തി, കിച്ചപച്ചയാ ച കത്തരിപി, യഥാ “വിനയോ, നിസ്സയോ, തപനീയാ ധമ്മാ”ത്യാദീസു, മഹാപദേസേന വാ കിതകിച്ചപച്ചയാനം കത്തുകമ്മാദീസ്വപി പവത്തി വേദിതബ്ബാ, സിവം കരോതീതി വാ **സിവികാ,** ഇകോ. യാപ്യേഹി അധമേഹി യായതേ നിയ്യതേതി **യാപ്യയാനം.** “യാപ്യ പാനീയകേ നിന്ദ്യേ”തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

ദ്വയം സകടേ. അനിത്ഥീ തൂതി **ത്വ**ന്തം ലിങ്ഗപദം. **സക** സത്തിയം, അടോ. **അന** പാണനേ, കരണസാധനം, നത്ഥി നാസാ യസ്സാതി വാ **അനം, സാ**ലോപോ, രസ്സോ ച. ക്ലീവേ’നം, സകടോ, നിത്ഥീത്യ**മരകോസോ** [അമര ൧൮.൫൨].

ദ്വയം ചക്കേ. കരോതി ഗമനമനേനേതി **ചക്കം,** ദ്വിത്തം, ചക്കാദി. രഥസ്സ അങ്ഗം **രഥങ്ഗം.** തസ്സ ചക്കസ്സ **അന്തോ** അവസാനം നേമി, സാ **നാരിയം** ഇത്ഥിയം. നയതി ചക്കം **നേമി.** യാ ഭൂമിം ഫുസതി, **നീ** നയേ, മി, **ഈ**പച്ചയേ നേമീ ച. പധിപ്യത്ര.

൩൭൪. തമ്മജ്ഝേ തസ്സ രഥസ്സ, ചക്കസ്സ വാ മജ്ഝേ ചക്കാകാരോ പിണ്ഡികാ, യസ്സം സബ്ബാനി കട്ഠാനി ആസജ്ജന്തേ. **പിണ്ഡികാ**സാഹചരിയാ **നാഭി** ഇത്ഥീ, **ഈ**പച്ചയേ നാഭീ ച. സബ്ബാനി കട്ഠാനി പിണ്ഡേതീതി **പിണ്ഡികാ, പിണ്ഡ** സങ്ഘാതേ, അ, സകത്ഥേ കോ. പിണ്ഡീപി, നാഭി വിയാതി **നാഭി.**

രഥസ്സ യുഗകട്ഠം യത്ര ആസജ്ജതേ, സ യുഗന്ധരോ. കും പഥവിം വുണോതി അച്ഛാദയതീതി **കുബ്ബരോ, വു** സംവരണേ, രോ, ഉസ്സത്തം. യുഗം ധാരേതീതി **യുഗന്ധരോ,** സഞ്ഞായം അ, അഭിധാനാ രസ്സോ.

അക്ഖോ സകടം, തദവയവോ വാ, തഥാ ചാഹാജയാചരിയോ -

> “അക്ഖോ വിഭീടകേ നിമ്ബേ, സകടേ ച ബ്യവഹാരേ;
> രഥസ്സാവയവേ കസ്സേ, പാസകേപ്യ’ക്ഖ’മിന്ദ്രിയേ”തി.

തസ്സഗ്ഗഗതേ കീലേ **ആണി,** ഇത്ഥീ. അണിപി, “സീമാസ്സിക്ഖഗ്ഗകീലേസു, അണീ ആണീ ഇമേ ദ്വിസൂ”തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൮.൫൬] ഹി **രുദ്ദോ** ദ്വിധാ പഠതി. “അണീ ആണീ ച അക്ഖഗ്ഗകീലേ സീമാസ്സിസു മതാ”തി ച **നാനത്ഥസങ്ഗഹോപി.** അസ്സി കോണോ. **അണ** സദ്ദേ, ണി. പുബ്ബപക്ഖേ ന വുഡ്ഢി, **അന** പാണനേ വാ, **ണ**ത്തം. കണ്ഡകാദിസത്ഥേഹി പരിരക്ഖണത്ഥം കതോ രഥാവരണോ വരുഥോ, യോ “രഥഗുത്തീ”തി ഖ്യാതോ. **വര** വരണേ, വരണമേത്ഥാവരണം, യഥാ രഥം ഥിരത്ഥം തട്ഠഞ്ച ഗോപതീതി **രഥഗുത്തി,** ഇത്ഥീ, “ഗുത്തി കാരാഗാരേ വുത്താ, ഭൂഗതേ രക്ഖണേ യമേ”തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

൩൭൫. രഥാദീനം പുരോഭാഗസങ്ഖാതേ മുഖേ **ധുരോ. ധര** ധാരണേ, അസ്സു, യാനമുഖംപ്യത്ര. അക്ഖോപക്ഖരാദയോ രഥസ്സ അങ്ഗാ നാമ. **അക** ഗമനേ, ഖോ, **അക്ഖോ,** ദ്വിന്നം രഥചക്കാനം അന്തരഗതോ കട്ഠവിസേസോ. ഉപരി കരീയതേതി **ഉപക്ഖരോ,** അക്ഖസ്സോപരി കട്ഠവിസേസോ. **അമരകോസേ** പന **ഉപക്ഖര**സദ്ദസ്സ സബ്ബരഥാവയവവാചകത്തം വുത്തം "രഥങ്ഗന്തു ഉപക്ഖരോ"തി [അമര ൧൮.൫൬]. "അപക്ഖരോ"തിപി പാഠോ.

സബ്ബസ്മിം ഹത്ഥാദികേ വാഹനേ **യാനാ**ദിത്തയം, സബ്ബത്ര കരണസാധനം. യോജനീയം യുജ്ജതേനേനാതി **യോഗ്ഗം,** ണ്യോ. പത്തം ധോരണഞ്ചാത്ര. **പത** ഗതിയം. **ധോര** ഗതിചാതുരിയേ, ഏത്ഥാപി കരണസാധനം.

൩൭൬. ചതുക്കം സാരഥിമ്ഹി. രഥേന ചരതി സീലേനാതി **രഥചാരീ.** സവതി പേരയതീതി **സൂതോ, സൂ** പേരണേ, തോ. **അജ** ഗമനേ. പാജേതീതി **പാജിതാ,** രിതു, ദീഘാദി. **സര** ഗതിയം, ഥി, രഥേന സഹ ഗച്ഛതീതി വാ **സാരഥി,** ണ്ണ, അഞ്ഞത്രോപചാരാ. നിയന്താ, യന്താ, ഖത്താ, സബ്യട്ഠോ, ദക്ഖിണട്ഠോ, രഥകുടുമ്ബീപ്യത്ര.

> "നിയന്താ പാജിതാ യന്താ, സൂതോ ഖത്താ ച സാരഥി;
> സബ്യട്ഠോ ദക്ഖിണട്ഠോ ച, സഞ്ഞാ രഥകുടുമ്ബിനോ"തി [അമര ൧൮.൫൯-൬൦]. -

വുത്തം . അത്ഥതോ സാരഥിനോ രഥകുടുമ്ബീ ച നാമം. രഥനായകേ തു "രഥാരോഹോ ച രഥികോ രഥീ"തി പച്ഛാ വക്ഖതി. **ഖുദി** സംപേസനേ, തു, ദസ്സ **തോ,** ഉസ്സത്തഞ്ച, **ഖത്താ.**

തികം രഥേ പാജിതതരാ അഞ്ഞേ യോധാ, അത്ര യേ "രഥനായകാ"തിപ്യുച്ചന്തേ. രഥമാരോഹതീതി **രഥികോ, രഥീ** ച. രഥേന യുജ്ജതീതി വാ **രഥികോ, രഥീ** ച. രഥിനോ, സന്ദനാരോഹോപ്യത്ര. ദ്വയം യോധേ. **യുധ** സമ്പഹാരേ, ണോ. ഭടതി യുജ്ജതീതി **ഭടോ,** അ. കചി യോദ്ധോപി.

൩൭൭-൩൭൮. ചതുക്കം പദാതികേ. പദേഹി അതതി അജതീതി **പദാതി, അത** സാതച്ചഗമനേ, ഇ. **പദ** ഗമനേ. പദതീതി **പത്തി,** ഇ, ദ്വിത്തം. പദേന അദതീതി വാ **പത്തി, അ**ലോപോ, **ദസ്സ തോ,** ഇമേ ദ്വേ, വക്ഖമാനാ ദ്വേ ച പുമേ. പദേഹി ഗച്ഛതീതി **പദഗോ, പദികോ.** പാദാതികോ, പദാജയോപ്യത്ര [പാദേഹി അജതി ഈ, രസ്സോ ച പദാജിം (ചിന്താമണിടീകാ ൧൮.൬൬)].

ഛക്കം കവചേ. **നഹ** ബന്ധനേ, കരണേ ണോ. **കങ്ക** ഗത്യത്ഥോ, അടോ. വരീയതേ തന്തി **വമ്മം, വര** വരണേ, **വര** ഇച്ഛായം വാ, മോ, **രസ്സ മോ. കച** ബന്ധനേ, അ, **വ**കാരവണ്ണാഗമോ. ഉരോ ഛാദയന്ത്യനേനാതി **ഉരച്ഛദോ. വാ**സദ്ദോ ദ്വിന്നം പുന്നപുംസകത്തം സമ്പിണ്ഡേതി. **ജല** ദിത്തിയം, ണ്വു. തനുത്തം, ദംസനം, ജഗരോപ്യത്ര. "ജഗരോ കങ്കടോ യോഗോ, സന്നാഹോ ച ഉരച്ഛദോ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൮.൬൪ ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൮.൬൪] **വോപാലിതോ.**

തികം കതസന്നാഹേ. ചമ്മേന സമ്മാ നദ്ധവാതി **സന്നദ്ധോ,** ധോ. **സജ്ജു** ഗതിയം, അ. വമ്മേന നദ്ധവാ **വമ്മികോ.** ദംസിതോ, ഉരച്ഛദികോ,

ബ്യൂള്ഹകങ്കടോ, ജഗരികോപ്യത്ര.

ദ്വയം പരിദഹിതേ വത്ഥാദോ. **ആപതി**പുബ്ബോ **മുച**ധാതു പരിദഹനേ, ഉഭയത്ഥ തോ, ഭൂജാദി. പക്ഖേ "സുസപചസകതോ ക്ഖക്കാ ചേ"തി സുത്തേ **ച**കാരേന **ത**പച്ചയസ്സ **ക്കോ,** ധാത്വന്തലോപോ ച. പിനദ്ധോ, അപിനദ്ധോപ്യത്ര. പുബ്ബപക്ഖേ അപിസ്സാകാരലോപോ.

ചതുക്കം അഭിചാരപദാതിമ്ഹി. പുരേ ചരണസീലോ, സത്തമിയാ അലോപോ ഉഭയത്രാപി. പുബ്ബേ ണീ. പരപക്ഖേ അ, പുബ്ബം, പുബ്ബേ വാ ഗച്ഛതീതി **പുബ്ബങ്ഗമോ,** ദുതിയായാലോപോ. പുരോഗോ, അഗ്ഗേസരോ, പട്ഠോ, അഗ്ഗതോസരോ, പുരസ്സരോ, പുരോഗമോപ്യത്ര.

ദ്വയം അസീഘഗാമിനി. മന്ദം ഗച്ഛതി സീലേനാതി **മന്ദഗാമീ,** ണീ. **മന്ഥ** വിലോളനേ, അനേകത്ഥത്താ സംകിലേസേ ച. സംകിലിസ്സതേതി **മന്ഥരോ,** അരോ.

തികം വേഗിനി. തുരമേതി ഗച്ഛതീതി **തുരിതോ, ഇ** ഗതിയം, തോ. തുരസ്സി, പജവീ, ജവോപ്യത്ര. ദ്വയം ജേതുയോഗ്ഗതാമത്തേ. **ജി** ജയേ, തബ്ബോ, **ജേതബ്ബം,** ണ്യപച്ചയേ **ജേയ്യം.**

ന.വ്വം. തികം സൂരേ. **സുര വീര** വിക്കന്തേതി ചുരാദിധാതു. സുരയതി, വീരയതീതി **സൂരോ, വീരോ** ച, അ, ദീഘാദി, **കന്ത** ഛേദനേ. **വിക്കന്തോ.** ദ്വയം സഹായമത്തേ. സഹ ഏതി ഗച്ഛതീതി **സഹായോ,** സബ്ബത്ര കത്തരി ച അ. **അനു**സദ്ദോ പച്ഛാത്ഥോ. **സമാ**തി ഏതേ ദ്വേ തുല്യത്ഥാ. അനുപ്ലവോ, അഭിസരോപി. **സന്നദ്ധപ്പഭുതീ സന്നദ്ധ**സദ്ദാദയോ **അനുചര**ന്താ തീസു.

പാഥേയ്യം നാമ രാജാദീനം യാത്രാസ്വേവ ബഹുലം പവത്തതീതി ഇധ തം വുത്തം, പഥേ ഹിതം **പാഥേയ്യം,** ഏയ്യോ. **സമ്ബ** മണ്ഡലേ, അലോ, സമേതി അദ്ധാനപരിസ്സമമേതേനാതി വാ **സമ്ബലം,** അലോ, **ബാ**ഗമോ ച.

ന.വ്വഥ. ചതുക്കം സേനായം. വാഹയോഗാ **വാഹിനീ.** ധജയോഗാ **ധജിനീ. സി** ബന്ധനേ, നോ, **സേനാ. ചമു** അദനേ, ഊ. ചമതി ഭീരുന്തി **ചമൂ.** പുതനാ, അനീകിനീ, വരൂഥിനീപ്യത്ര. ഏത്ഥ ച പുതനാ അനീകിനീ വാഹിനീ ചമൂ സേനാഭേദേപി. "പുതനാ'നീകിനീ ചമൂ, സേനാ സേനാന്തരേപി ചേ"തി **രുദ്ദോ,** "സേനാപഭേദേ സേനായം, സവന്ത്യമപി വാഹിനീ"തി **രഭസോ** ച. **ചക്കാ**ദിതികം സാമഞ്ഞേന സേനായം, സേനങ്ഗേ ച. **ചാണക്യേ** തു സേനാവിസേസേ അനീകോ വുത്തോ "തീണി തികാന്യനീക"ന്തി.

അസ്സേവ **കാമന്ദകീയേ** വിവരണം, യഥാ -

"അസ്സസ്സ പത്തിയോധാ യേ, ഭവേയ്യും പുരിസാ തയോ;
ഇതി കപ്പാ തു പഞ്ചസ്സാ, വിധേയ്യാ കുഞ്ജരസ്സ തു;
പാദങ്ഗോ പാജിതാവന്തോ, പുരിസാ ദസ പഞ്ച ച;
വിധാനമിതി നാഗസ്സ, ചതുക്കം സന്ദനസ്സ ച;
അനീകമിതി വിഞ്ഞേയ്യ-മിതി കപ്പാ നവ ദ്വിപാ"തി.

കരീയതേ വിഗ്ഗഹോ യേനേതി **ചക്കം. ബല** സംവരണേ, അ. **അണ** സദ്ദേ, ഇകോ. **വാകാരോ** നപുംസകത്തം സമുച്ചിനോതി.

ചതുരങ്ഗബലായ സുസന്നദ്ധായ സേനായ യുദ്ധത്ഥം ദേസവിദേസേ **വിന്യാസോ** വിഭജിത്വാ ന്യസനം ഠപനം ബ്യൂഹോ കഥ്യതേ. വിഭജിത്വാ ഊഹനം ഠപനം **ബ്യൂഹോ.** തബ്ഭേദാ ദണ്ഡഭോഗമണ്ഡലാസംഹതാ ചത്താരോ പകതിബ്യൂഹാ. തത്ര അനീകാനം തിരിയതോ വുത്തി **ദണ്ഡോ.** സമത്ഥാനമനീകാനമന്വാവുത്തി അഞ്ഞോഞ്ഞതോ വുത്തി **ഭോഗോ.** മണ്ഡലരചനായ സരന്താനമനീകാനം സബ്ബതോ വുത്തി സപ്പസരീരമിവ **മണ്ഡലോ.** ഠിതാനമിതരേതരാസം ഹതാനം വിസിലിട്ഠതരാനം അനീകാനം പുഥുവുത്തി **അസംഹതോ.** തദുത്തം **കാമന്ദകേന** -

> "തിരിയതോ വുത്തി ദണ്ഡാഖ്യാ, ഭോഗോന്വാവുത്തിരേവ ച;
> മണ്ഡലോ സബ്ബതോവുത്തി, പുഥുവുത്തി അസംഹതോ"തി.

ബ്യൂഹസമവേതോ ഏവ ബ്യൂഹസ്സേകദേസോ പച്ഛാഭാഗോ **ബ്യൂഹപണ്ഹി,** ബ്യൂഹസ്സ പച്ഛാ, ബ്യൂഹന്തരമേവ വാ. യത്ര ഠിതോ രാജാ സസേനം പടിഗ്ഗണ്ഹതി, തം സേനായ പച്ഛാ ധനുസതദ്വയന്തരേന ഠിതപരിസസഹിതം അനീകം **"പടിഗ്ഗഹോ"**ത്യുച്ചതേ.

൩൭൨-൩൭൩. ഏകോ ഹത്ഥീ ദ്വാദസപുരിസസഹിതോ "ഏകോ ഹത്ഥീ"ത്യുച്ചതേ, ഏതേന ലക്ഖണേന **അധമന്തതോ** ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന തയോ ഹത്ഥിനോ **ഹത്ഥാനീകം** നാമ, തഥാ ഏകോ തുരങ്ഗോ തിപുരിസസഹിതോ, ഏകോ ച രഥോ ചതുപുരിസസഹിതോ ഏകോ ഹയോ, ഏകോ രഥോതി ഏതേന ലക്ഖണേന അധമന്തതോ തയോ ഹയാ ച തയോ രഥാ ച **ഹയാനീകം, രഥാനീകം** നാമ, തേനാഹ "തയോ തയോ ഗജാദയോ"തി. **സസത്ഥാ** ഖഗ്ഗാദിസത്ഥഹത്ഥാ **ചതുജ്ജനാ** ചത്താരോ പുരിസാ **പത്താനീകം** നാമ വുത്താ. ഹേട്ഠിമന്തതോയേവേത്ഥാപി പരിച്ഛേദോ. **അമരകോസേ** ത്വഞ്ഞഥാ കഥിതാ -

> "ഏകകേഭരഥാ ത്യസ്സാ, പത്തി പഞ്ചപദാതികാ;
> പത്യങ്ഗേഹി തിഗുണേഹി, കമാ സഞ്ഞാ യഥോത്തരം.
>
> സേനാമുഖം ഗുമ്ബഗണാ, വാഹിനീ പുതനാ ചമൂ;
> അനീകിനീ ച താസന്തു, ദസ അക്ഖോഭിനീ മത"ന്തി [അമര ൧൮.൧൮-൧൯].

തസ്സത്ഥോ - തീഹി അസ്സേഹി ഗജേനേകേന രഥേന ച പദാതീഭി ച പഞ്ചഹി പത്തി നാമ സേനന്തരം. പത്യങ്ഗേഹി സബ്ബേഹി ഗജാദീഹി യഥാപുബ്ബം ഗുണേഹി യഥോത്തരം കമേന സേനാമുഖാദികാ സഞ്ഞാ ഭവതി. **യഥോത്തര**ന്തി വചനേന യഥാപുബ്ബമിത്യത്ഥമാഹ, തേനേദം വുത്തം "ഭവതി തയോ പത്തിനോ സേനാമുഖം. തീഹി സേനാമുഖേഹി ഗുമ്ബോ. ഗുമ്ബത്തയേന ഗണോ. ഗണത്തയം വാഹിനീ. വാഹിനിത്തയം പുതനാ. പുതനത്തയം ചമൂ. ചമുത്തയം അനീകിനീ. താസം അനീകിനീനം ദസ അക്ഖോഭിനീ"തി.

തത്ര രഥാനം സങ്ഖ്യാ സത്തതിസഹിതേഹി അട്ഠസതേഹാധികാന്യേകവീസതിസഹസ്സാനി, ഏവമേവ ഗജാനമ്പി സങ്ഖ്യാ,

തഥാ ച -

> പഞ്ചസട്ഠിസഹസ്സാനി, ഛസതാനി ദസേവ തു;
> സങ്ഖ്യാ താ തുരങ്ഗാനഞ്ഹി, വിനാ രഥേ തുരങ്ഗമേ.
>
> നരാനം സതസഹസ്സം, സഹസ്സാനി നവേവ ച;
> സതാനി തീണി ച'ഞ്ഞാനി, പഞ്ഞാസഞ്ച പദാതയോതി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ഛ.വ്യ.വ്യം].

൩൯൪. ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന സേനം ദസ്സേത്വാ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന ദസ്സേതുമാഹ **"സട്ഠി...പേ॰... യന്തി"**ച്ചാദി. **യന്തിയാ** യാനം കുബ്ബന്തിയാ **സേനായ** കത്തുഭൂതായ ധൂലികതേസു സന്തേസു. കേസു? സട്ഠിവംസകലാപേസു. കിത്തകപ്പമാണേസു? പച്ചേകം സട്ഠിദണ്ഡവന്തേസു, ഏസാ അക്ഖോഭിനീ നാമ സേനാ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന. കേനചി ഖോഭേതുമസക്കുണേയ്യതായ **അക്ഖോഭിനീ,** യു, നദാദി. **ഖുഭ** ചലനേ.

൩൯൫. ചതുക്കം സമ്പത്തിയം. ധനുക്കംസോ സമ്പത്തി. **പദ** ഗമനേ, ഭാവേതി. യുപക്ഖേ "ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ"തി അ. **ലക്ഖ** ദസ്സനങ്കേസു, ഈ, **ലക്ഖീ, സിരീ** ച പുബ്ബേ ദേവതാവസേന വുത്താ, ഇധ ധനുക്കംസവസേന.

ദ്വയം സമ്പത്തിവിപരീതായം. വിരൂപം പജ്ജതീതി **വിപത്തി, പദി**മ്ഹാ കത്തരിതി. വിരൂപം പജ്ജനം വാ **വിപത്തി,** ഭാവേതി. **ആപദാസഹചരണതോ വിപത്തി** ഥിയം.

ചതുക്കം സത്ഥമത്തേ. ആദായ യുജ്ഝന്തേ യന്തി **ആവുധം, യസ്സ വോ. ആയുധം** വാ. **ഹര** ഹരണേ. ഹരതി ജീവിതന്തി **ഹേതി,**തി, അസ്സേ, രലോപോ, **ഹന**തിവസേന വാ സിദ്ധം. **സസ** ഹിംസായം, ഥോ. അത്ഥംപ്യത്ര. **അസു** ഖേപനേ.

൩൯൬-൩൯൭. സങ്ഖേപേനായുധം ദസ്സേതുമാഹ. മുത്താമുത്തഞ്ച അമുത്തഞ്ച പാണിതോ മുത്തഞ്ച യന്തമുത്തഞ്ചേതി സകലം തം ആയുധം ചതുബ്ബിധം ബഹൂനമ്പി തബ്ഭേദാനതിവത്തനതോ.

ചതുന്നം സരൂപമാഹ **"മുത്താമുത്തഞ്ചാ"**ദി. യട്ഠി നാമ സത്ഥവിസേസോ, ന കത്തരദണ്ഡോ.

"യട്ഠി ഹാരലതാസത്ഥ-ഭേദേസു ധനുദണ്ഡകേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

തദാദി ആയുധം മുത്തഞ്ച തം അമുത്തഞ്ചേതി **മുത്താമുത്തം,** കമ്മധാരയോ, യഥാ കതാകതം. **ഛുരികാ** അസിപുത്തി, തദാദികം അമുത്തം. **യന്ത** സങ്കോചനേ, **യന്തം,** ധമ്പാദി.

൩൯൮-൩൯൯. പഞ്ചകം ധനുമ്ഹി. ഉസും അസതി ഖിപതീതി, കമ്മനി ണോ, ഉസ്സി. **ധന** ധഞ്ഞേ, ഉ, **ഹന** ഹിംസായം വാ, ഉ, **ഹസ്സ ധോ, ധനു.** "ധനു വംസവിസുദ്ധോപി, നിഗ്ഗുണോ കിം കരിസ്സതീ"തി [ഹിതോപദേസ കഥാമുഖ ൨൩] പുമേ പയോഗോ. "സരാ വാപോ ധനു ഇത്ഥീ, തുണതാ തിണതാപിചേ"തി [തികണ്ഡസേസ ഛ.വ്യ.൫൫] **തികണ്ഡസേസോ.** കിം നാമേന

ദണ്ഡയതീതി **കോദണ്ഡം, ദണ്ഡ** നിപാതനേ, കിം നാമേന ദമ്യതീതി വാ **കോദണ്ഡം, ദമു**ധാതുമ്ഹാ ഡോ, കിം നാമേന ദുനോതീതി വാ **കോദണ്ഡം, ദു** പരിതാപേ, ഡോ നിപാതിതോ, കുടിലത്താ വാ കുച്ഛിതോ ദണ്ഡോ യസ്സത്ഥീതി **കോദണ്ഡം. ചപ** സന്താപേ, അ, ചപോ, വംസഭേദോ, തബ്ബികാരോ **ചാപോ,** ണോ. സരമസതി ഖിപതീതി **സരാസനം.** കമ്മുകമ്പി. കമ്മായ പഭവതീതി **കമ്മുകം.**

തികം ഗുണേ. ഗച്ഛതി സരോ യേനാതി **ഗുണോ, മസ്സ ണോ,** അസ്സു, **ഗു** സദ്ദേ വാ, ഗവതി ഏതേനാതി **ഗുണോ,** യു, **ണത്തം. ജര** വയോഹാനിമ്ഹി, അ, **ജിയാദേസോ.** പക്ഖേ **ഇ**കാരലോപോ, **ജയാ.** "ജിയാ ചാഥാ"തിപി പാഠോ, തദാ ദ്വയം ഗുണേ. മുബ്ബീ, സിഞ്ജിനീപ്യത്ര. മുബ്ബവികാരോ **മുബ്ബീ. സിഞ്ജ** അബ്യത്തസദ്ദേ, ഇനീ.

തിപാദോ കണ്ഡേ. **സര** ഹിംസായം. സരന്ത്യനേനാതി, പുമേ, സഞ്ഞായം ണോ. പത്തം വാജോ, തംയോഗാ **പത്തീ,** ഈ. **സാ** തനുകരണാവസാനേസു, ദിവാദി, ണ്വു, **യസ്സാ**ലോപോ. വണ്യതേ സദ്ദായതേനേനേതി **വാണോ,** ണോ, **വണ** സദ്ദേ. കണ്യതേനേനേതി **കണ്ഡം, കണ** സദ്ദേ, ഡോ, **കണ്ഡ** ഭേദേ വാ. **ഇസ** ഗമനേ, ഉ, ഇസ്സു, **ഉസ** ദാഹേ വാ. **ഖുര** ഛേദനേ, അപോ, അഥ വാ ഖേ അരതി ഗച്ഛതീതി ഖുരോ, അസ്സു, തം പാതീതി **ഖുരപ്പോ. തിജ** നിസാനേ, യു. **അസ** ഖിപനേ, കമ്മേ യു. വിസിഖോ, അജിമ്ഹഗോ, ഖഗോ, ആസുഗോ, കലമ്ബോ, മഗ്ഗണോ, രോപോപ്യത്ര. വിസന്തോ ഖണതീതി **വിസിഖോ. കല** മദേ, അമ്ബോ. **മഗ്ഗ** അന്വേസനേ, യു. **രുപ** വിമോഹനേ, ദിവാദി, അ, **രോപോ.** "മൂലവേഡോ വിപാടോ ച, ചിത്രപുങ്ഖോ സരോപി ചേ"തി [തികണ്ഡസേസ ൨.൮.൫൨] **തികണ്ഡസേസേ.**

പഞ്ചകം കലാപേ. **തൂണ** പൂരണേ, ചുരാദി, നദാദി. "തൂണോ നിസങ്ഗോ തൂണിരോ, ഉപാസങ്ഗോ ച വാണധി"രിതി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൮.൮൮] **അമരമാലായം** പുംസകണ്ഡേ. "തൂണാ"തിപി ഇത്ഥിലിങ്ഗപ്പകരണേ വുത്തോ, ഇധ പന "തുണീ, തൂണോ"തി ദ്വീസു, സരസമൂഹാനം ഠാനത്താ **കലാപോ. ഇര**പച്ചയേ **തൂണിരോ.** വാണാ സരാ ധിയന്തേത്രേതി **വാണധി.** "തൂണോ പസങ്ഗ തൂണിര-നിസങ്ഗാ വാണധി ദ്വിസൂ"ത്യ**മരസീഹേ.**

൩൯൦. ദ്വയം വാജേ, യം "കണ്ഡപത്ത"മിത്യുച്ചതേ. **പത** ഗമനേ, കരണേ ഖോ, **തസ്സ കോ,** പക്ഖേന കതത്താ വാ **പക്ഖോ** . വജത്യനേനാതി **വാജോ,** ണോ. വിസമപിവിത്ഥാതി **വിസപ്പീതോ** സരോ ദിദ്ധോ നാമ. **ദിസ** അപ്പീതിയം, തോ. ലിത്തോപ്യത്ര.

തികം വിജ്ഝിതബ്ബേ. വിജ്ഝനത്ഥം ലക്ഖ്യതേതി **ലക്ഖം.** വിജ്ഝിതബ്ബന്തി **വേജ്ഝം,** ണ്യോ, **ധസ്സ ജ്ഝോ,** ഇസ്സേ. സരോ വയതി ഗച്ഛതി യസ്മിം **സരബ്യം,** വസ്സാകാരലോപോ. നിച്ചം സരാനമഭ്യാസനം വസീകരണം **സരാഭ്യാസോ.** "ബ്യാധേപ്യുപാസനായഞ്ച, വാണാഭ്യാസേപ്യുപാസന"ന്തി **രുദ്ദോ.** ലക്ഖമുപഗന്ത്വാ അസനം ഖിപനം **ഉപാസനം.**

൩൯൧. പഞ്ചകം ഖഗ്ഗേ. മണ്ഡലം അഗ്ഗം യസ്സ. നിഗ്ഗതോ തിംസതോ'ങ്ഗുലിതോ **നേത്തിംസോ. അസ** ഖേപനേ, അസതേ ഖിപ്പതേതി **അസി,** ഇ. **ഖഗ്ഗ** ഖണ്ഡഭേദേ. സായകോ സരേപി. ചന്ദഹാസോ, രിട്ഠി, കക്ഖലകോ,

കരവാലോപ്യത്ര. തസ്സ ഖഗ്ഗസ്സ പിധാനേ **കോസി,** ഇത്ഥീ. **കുസ** സിലേസനേ, ഇ, കോസി, രസ്സന്തോ. ഖഗ്ഗഛുരികാദീനം മുട്ഠിയം **ഥരുസ**ദ്ദോ. **ഥര** സത്ഥഗതിയം, ഉ.

ന.൧൮൨. തികം ഖഗ്ഗാദീനം സത്ഥാനം വാരണഫലകേ. **ഖേട** ഭക്ഖനേ, ണ്വു. **ഫല** വിസാരണേ, ണ്വു. ഫലതീതി **ഫലകം,** അനിത്ഥീ. **ചര** ഗതിഭക്ഖനേസു, മോ, **ചമു** അദനേ വാ, അ. ഫലമ്പി.

വണ്ടാനിഹാരസ്സാഖഗ്ഗാകതി ഹത്ഥകുണ്ഡാദി **ഇല്ലീ, ഇലീ**പി, **ഇല** ഗതിയം, നദാദി. കരം പാലയതീതി **കരപാലികാ,** ണ്വു.

ദ്വയം അസിപുത്തിയം. **ഛുര** ഛേദനേ, ണ്വു. **സസു** ഹിംസായം,തി, നദാദി. അസിനോ പുത്തീ, അസിധേനുകാപി.

ദ്വയം വഡ്ഢകീനം മുഗ്ഗരേഹി സമാനാകാരായുധഭേദേ. **ലഗ** സങ്ഗേ, അലോ, അസ്സു, ഉത്തഞ്ച. മുരം ഗിരതീതി **മുഗ്ഗരോ,** രസ്സ **ഗോ, ഗിര** നിഗ്ഗിരണേ, മുച്ഛതീതി വാ **മുഗ്ഗരോ,** അരോ. ദുഘണോ, ഘനോപി.

ന.൧൮൩. ദ്വയം സല്ലേ. **സല** ആസുഗതിയം, അ, **സര** ഹിംസായം വാ, ലോ, **രസ്സ ലോ. സങ്ക** സങ്കായം, ഉ. **സൂലമ്പി. സൂല** രുജായം.

ദ്വയം വാസിയം. വസ ഛേദനസ്നേഹാവഹാരണേസു, ണീ. **തച്ഛ** തനുകരണേ, യു, നദാദി.

ദ്വയം ഫരസുമ്ഹി. ഛേദകത്താ കുച്ഛിതാ ധാരാ യസ്സാതി **കുധാരീ.** കുധാരോപി. പരം സസതി ഹിംസതീതി **ഫരസു.** ഉ, **പസ്സ ഫോ, സ**ലോപോ ച. പരസുപി, സോ **പരസു**സദ്ദോ നപുംസകോ. പരസുധോപ്യത്ര.

ദ്വയം പാസാണവിദാരണേ. **ടങ്ക** ബന്ധനേ. **ദര** വിദാരണേ. പാസാണം ദാരയതീതി **പാസാണദാരണോ,** യു. പാസാണദാരകോപി.

ന.൧൮൪. ദ്വയം ഹത്ഥപ്പമാണേ കണയേ [കണ്ഡേ (ചിന്താമണിടീകാ)]. ചക്കപൂരണാദിവായുവസേന ഖിപ്പതേ. **കണ** സദ്ദേ, അയോ. ഭിന്ദനസീലതായ ഭിന്ദീ, വാതി ഗച്ഛതി തേനാതി വാലോ, അലോ, ഭിന്ദീ ച സോ വാലോ ചാതി ഭിന്ദിവാലോ, ഉത്തേ **ഭിന്ദിവാളോ,** രസ്സോ.

ചക്കാദയോ സത്ഥഭേദാ. തത്ര ചക്കാകാരോ ആയുധവിസേസോ **ചക്കം. കന്ത** ഛേദനേ, അസ്സു, **കുന്തോ** ദീഘദണ്ഡോ. **ഗദാ, സത്തി** ച പസിദ്ധാ.

തികം കോണഭാഗേ. **കുണ** സദ്ദോപകരണേസു, **കുണ** സങ്കോചനേ വാ, ണോ. **സി** സേവായം, അ, രസ്സോ, **അസ്സോ. കുട** കോടില്ലേ, ഇണ.

ന.൧൮൫. ദ്വിപാദം വിജിഗീസസ്സ യാത്രായം, സബ്ബത്ര ഭാവസാധനം. **യാ** പാപുണേ, നിക്ഖമിത്വാ യായതേ **നിയ്യാനം,** യു. “ഛദാദീഹി തത്രണ”തി ത്രണ. യാത്രാ, ആ. നദാദിനോ ആകതിഗണത്താ ഈപച്ചയാഭാവോ. **ഠാ** ഗതിനിവത്തിയം, **പപുബ്ബോ** യാനേ, യു, പതിട്ഠീയതേ **പട്ഠാനം,** പുരേചാരിമ്ഹി **പട്ഠോ.**

പഞ്ചകം ധൂലീമത്തേ. തഥാ ച "പംസു ഖോദോ മതോ രേണു, ചുണ്ണോ ധൂലി'ത്ഥിയം ഭവേ"ത്യ**മരമാലാ. ചുണ്ണ** പിസനേ, **ചുണ്ണ** സഞ്ചുണ്ണനേ വാ. **പംസ** നാസനേ, ഉ. **രന്ജ** രാഗേ, **രജോ,** മനോഗണോപി നപുംസകേ, തംസഹചരണതോ **പംസു**പി. "ക്ലിവം'പരാധേ രേണുമ്ഹീ"തി **രഭസോ. അഥ** വാ **ചുണ്ണരജോ**സഹചരണതോ **പംസു** നപുംസകേ. **ധൂ** വിധുനനേ, **ധൂ** കമ്പനേ വാ, ലി, നദാദി. **രി** ഗതിയം, ണു, ഇസ്സേ.

൩൯൯. വംസക്കമവേദീവംസഥുതിം യോ കുബ്ബതി, സോ **മാഗധോ.** തസ്മിം മധുകോ വുത്തോ. സോ ച ഖത്തിയാവേസ്സസമ്ഭവോ ഭവതി, വംസമഗ്ഗം ഥവതീതി **മാഗധോ, ഥസ്സ ധോ.** മഗ്ഗം ധവതീതി **മധുകോ,** ണ്വു, ഗ്ഗലോപോ.

വീരിയാദിഥുതിം സീലേന യോ പഠതി, സോ **വന്ദീ,** തസ്സീലാദീസു ണീ.

യോ നിസാവസാനം വിഭാവേന്തോ ബോധയതി, സോ **വേതാളികോ,** വിഭാവേന്തോ താളസദ്ദേന ബോധയതീതി **വേതാളികോ,** ണികോ.

ചക്കേന ചരന്തോ ബഹൂഹി പീളേത്വാ യോ പഠതി, സോ **ചക്കികോ,** ഉഭയത്ര ചരത്യത്ഥേ ഇകോ. **ഘണ്ട** ഭാസത്ഥോ, ചുരാദി.

൩൯൭. പഞ്ചകം ധജേ. **കിത** നിവാസേ, രോഗാപനയനേ ച, ഉ, കിതതി അപനേതി എതേനാതി **കേതു. ധജ** ഗമനേ, അ. ഉപ്പതതീതി **പടാകാ,** ആകോ, **പട** ഗതിയം വാ, **പടാകാ.** കേന വാതേന ദലീയതേ വിദാരീയതേതി **കദലീ,** നദാദി, ഛിന്നഭിന്നത്താ കുച്ഛിതം ദലം പത്തമേതിസ്സാത്ഥീതി വാ **കദലീ, പടാകാ** സഹചരണതോ ഇത്ഥിയം. കദലീ മോചേപി. **യുമ്ഹി കേതനം.** എത്ഥ ച **ധജ**സഹചരണതോ **കേതു** പുന്നപുംസകേ. "പടാകാ വേജയന്തീ ച, കേതനം ധജ'മനിത്ഥീ"ത്യ [അമര ൧൮.൯൯] **മരകോസേ.**

അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സേതി എകമപേക്ഖിത്വാ അപരസ്സാപരം അപേക്ഖിത്വാ അഞ്ഞസ്സ. യോ **അഹംകാരോ** അഭിമാനോ, സോ "അഹം അഹ"മിതി കരോതീതി **അഹമഹമികാ** ഭവേ. "അഹം അഗ്ഗോ ഭവാമി, അഹം അഗ്ഗോ ഭവാമീ"തി അഞ്ഞമഞ്ഞമതിക്കമ്മ യോധാനം സമഗ്ഗേ ധാവനം, തത്ര തു **അഹംപുബ്ബികാ. അഹം**സദ്ദോ വിഭത്തിപതിരൂപകോ നിപാതോ, സകത്ഥേ **കപച്ചയേ** കതേ വിച്ഛായം ഗമ്യമാനത്താ ദിത്താഭാവോ.

൩൯൮. ചതുക്കം ബലേ. **ബല** പാണനേ, കരണേ അ. **ധാ** ഗതിനിവത്തിയം, കരണേ മോ, **ധസ്സ ഥോ.** സഹതേനേനാതി **സഹം,** സഹോപി. **സക** സത്തിയം,തി. ദ്രവിണം, തരോ, പരക്കമോ, പാണോപി.

അതിസൂരതാ വിക്കമോ നാമ.

ജയേ ജിതേ സതി, കാരണഭൂതേ വാ കതം പാനം **ജയപാനം. അമരകോസേ** പന "വീരപാനം തു യം പാനം, ജാതേ ഭാവിനി വാ രണേ"തി [അമര ൧൮.൧൦൩] വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - ഭവിസ്സതിരണേ ജീവിതസംസയാ സംഹാസുപ്പാദനത്ഥം, ദേവതായാചനപുബ്ബകം സജാതിയേഹി സഹ സമ്ഭൂയ യോധാനം യം പാനം ജാതേ ച രണേ വിജയസ്സ സന്ദസ്സനത്ഥം, തം **വീരപാനമു**ച്ചതേ.

൯൯൯-൪൦൦. സാഡ്ഢപജ്ജം യുദ്ധേ. **സങ്ഗാമ** യുദ്ധേ, ചുരാദി, അ. **ഹര** ഹരണേ, പസയ്ഹകരണേ ച. **അര** ഗമനേ, അ. **സമരം. രണ** സദ്ദേ, ദ്വേപ്യനിത്ഥിയം. **അജ** ഗമനേ, ണി, **ആജി,** രസ്സന്തോ. ആഹുയ്യന്തേ അസ്മിംയോധാ, **ഹു** സദ്ദേ, അ. **യുധ** സമ്പഹാരേ, തോ. ആദായ യുജ്ഝന്തേത്ര **ആയോധനം,** യു. **യുജ** യോഗേ, **സംയുഗം,** സംയുത്തമ്പി. **ഭണ്ഡ** പരിഭാസനേ, യു. വിഗ്ഗയ്ഹന്തി യുജ്ഝന്ത്യസ്മിം **വിഗ്ഗഹോ.** കലഹന്ത്യസ്മിം **കലഹോ. മേധ** മേധാഹിംസാസങ്ഗമേസു, ണ്വു. ജഞ്ഞം, പവിദാരണം, അക്കന്ദനം, സങ്ഖ്യം, സമീകം, സമ്പരായകം, അനീകം, അഭിസമ്പാതോ, കലിസം, ഫോടോ, അത്യാമദ്ദോഇച്ചാദയോപി യുദ്ധേ. കേചി പന “ഭണ്ഡനാദിപഞ്ചകം കലഹേ, ന യുദ്ധേ”തി വദന്തി, തം “ഭണ്ഡനം കവചേ യുദ്ധേ, ഖലികാരേപി വത്തതേ”തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വുത്തത്താ ന ഗഹേതബ്ബം.

ദ്വയം മുച്ഛായം. **മുച്ഛ** മോഹസമുസ്സയേസു. **മുഹ** വേചിത്തേ. തികം ബലക്കാരേ. പസഹനം **പസയ്ഹോ, സഹ** സത്തിയം, ണ്യോ. ബലിനോ, ബലേന വാ കരണം **ബലക്കാരോ. ഹഠ** ബലക്കാരേ, ണോ. പസങ്ഗോപി.

൪൦൧. **സുഭാസുഭാനം** ഫലാനം **സൂചികാ** പകാസകാ യാ ഭൂതസ്സ വത്ഥുനോ **വികതി** അഞ്ഞഥാ ഉപ്പത്തി, സാ ഉപ്പാതോ. സുഭാസുഭഫലം പകാസേന്തോ പതതി ഗച്ഛതീതി **ഉപ്പാതോ.** ഉപ്പാദോപി. **ത**സദ്ദോ'യം പുബ്ബപദസ്സ, അപരപദസ്സ വാ ലിങ്ഗമാദത്തേ. “അവിജ്ജാ ച സാ പച്ചയോ ചാതി അവിജ്ജാപച്ചയോ, വിഗ്ഗഹോ ച തം വാക്യഞ്ചേതി വിഗ്ഗഹവാക്യ”ന്ത്യാദീസു, ഇധ പന പുബ്ബപദസ്സ ലിങ്ഗമാദത്തേ. ഉപ്പാതസ്സ തത്ര യുദ്ധപക്കമേനാഭിധാനം.

ചതുക്കം ഉപ്പാതസ്സ പരിയായേ. **ഇ** ഗമനേ,തി, ദീഘാദി. സബ്ബകാലം ന ജായതീതി **അജഞ്ഞം,** ണ്യോ, ഫലം ന ജനേതീതി വാ **അജഞ്ഞം,** തഞ്ഹി ധൂമോ വിയ അഗ്ഗിസ്സ കമ്മഫലസ്സ പകാസനമത്തമേവ കരോതി, ന തം ജനേതീതി **അജഞ്ഞം** നാമ. ഉപഗന്ത്വാ സജ്ജതി പകാസേതീതി **ഉപസഗ്ഗോ,** ണോ. ഉപഗന്ത്വാ ദുനോതീതി **ഉപദ്ദവോ, ദു** പരിതാപേ, അ. ഏത്ഥ ച **ഈത്യാ**ദയോ ജനകേപി വത്തന്തി, യഥാ ജരാദീനമുപദ്ദവാ.

൪൦൨. **മല്ലയുദ്ധമ്ഹി** ബാഹുയുദ്ധമ്ഹി നിബ്ബുദ്ധം. അധോഭാഗം ബന്ധനം വാ കത്വാ യുജ്ഝന്ത്യത്ര **നിബ്ബുദ്ധം, യസ്സ ബോ,** അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ വേധം നിബ്ബേധേന്ത്യത്രേതി വാ **നിബ്ബുദ്ധം. വേധ** വേധനേ, തോ, ഏസ്സു, അഞ്ഞത്രോപചാരാ. ദ്വയം ജയക്രിയായം. **ജി** ജയേ, “ഭാവേ ചാ”തി ണോ. **രണേ** യുദ്ധേ യോ ഭങ്ഗോ, സോ **പരാജയോ. പരാപുബ്ബോ ജി** യുദ്ധഭങ്ഗേ. ദ്വയം പലായനമത്തേ, ന തു സങ്ഗാമതോയേവ പലായനേ. പരിവജ്ജേത്വാ അയനം ഗമനം **പലായനം.** അപവജ്ജേത്വാ ഗമനം **അപക്കമോ.** പദാവോ, ദാവോ, സന്ദാവോ, വിദ്ദവോ, ദവോ, അപയാനംപ്യത്ര.

൪൦൩. പജ്ജം മാരണേ. **മര** പാണചാഗേ, സബ്ബത്ഥ ഭാവസാധനം. മാരീയതേ **മാരണം,** യു. **ഹന** ഹിംസായം, **ണമ്ഹി** “ഹനസ്സ ഘാതോ”തി **ഘാതാദേസോ.** **നസ** അദസ്സനേ. **സൂദ** ധാരണേ. **ഹിംസ** ഹിംസായം. **സര** ഹിംസായം, ഇത്ഥിയമാപച്ചയോ, **ഹിംസാ. ണമ്ഹി ഹനസ്സ വധാദേസോ. സസ** ഹിംസായം. **യുമ്ഹി ഹനസ്സ ഘാതോ,** ഘാതനം, നിബ്ബരഹനം, നികാരണം, പവാസനം, സഞ്ഞാപനം, പമഥനം, കഥനം, ഉജ്ജാസനം, ആരമ്ഭോ, പിഞ്ജോപ്യത്ര. **വരഹ** ബാധാന്യപരിഭാസനഹിംസാദാനേസു. **കര** ഹിംസായം. **വസ** നിവാസേ,

പപുബ്ബോ ഹിംസത്ഥോ. **ഞാ** മാരണതോസനനിസാമനേസു, **പാഗമോ, സഞ്ഞാപനം. മഥ** വിലോളനേ. **കഥ** ഹിംസത്ഥോ. **ജസു** ഹിംസായം, **ജസി** താളനേ വാ, ചുരാദി. **ആപുബ്ബോ രഭി** മാരണേ. **പിഞ്ജ** ഹിംസാബലദാനനികേതനേസു. ഏതേ യഥാക്കമമിധാനാഗതാനം ധാതവോ.

൪൦൪. പജ്ജം മരണേ. കാലോ അതീതാദി, തസ്സ കിരിയാ, ''കാലോ ഘസതി ഭൂതാനീ''തി [ജാ॰ ൧.൨.൧൯൦] ഹി വുത്തം. **മര**തിതോ ചു, **മച്ചു, വജാ**ദിനാ വാ ത്യു. തതോ **മച്ചു**സദിസോ ദീസു. അതിക്കമിത്വാ അയനം **അച്ചയോ. ധന** ധഞ്ഞേ. കാലസ്സ കിരിയത്താ **കാലോ,** അത്തഭാവസ്സ അന്തം കരോതീതി വാ **കാലോ,** ണോ. അമതി ഗച്ഛതീതി **അന്തോ. ചു** ചവനേ.

൪൦൫. തികം മതേ. പരം ലോകം ഏതി ഗച്ഛതീതി **പേതോ, പരേതോ** ച, തോ, പുബ്ബേ രലോപോ. മരതീതി **മതോ.** പരാസു, പത്തപഞ്ചത്തോപ്യത്ര. ദ്വയം മതദഹനകട്ഠരാസിമ്ഹി, യാ ''ഫുല്ലീ''തി വുച്ചതി. ചീയതേ യത്ഥാതി **ചിതകോ, ചിതോ** ച, തോ. പുബ്ബത്ര സകത്ഥേ കോ. ചിതാ, ചിത്യാ, ചിതിപ്യത്ര.

ദ്വയം സുസാനേ, ആഗന്ത്വാ ദഹന്തി അത്ര **ആളഹനം. ദഹ** ഭസ്മീകരണേ, യു, ദസ്സ **ളോ. ആളാഹന**മ്പി. ഛവസ്സ സയനട്ഠാനം **സുസാനം, ഛവസ്സ സു, സയനസ്സ** ച **സാനോ,** അഥ വാ സേന്തി അത്രാതി സാനം, യു, ഛവസ്സ സാനം **സുസാനം. ഛവസ്സ സു.** പിതുവനമ്പി. ദ്വയം മതസരീരേ, **കുണപ** പൂതിഗന്ധത്ഥേ. കുച്ഛിതം നേതീതി വാ **കുണപോ,** അപോ, **ണത്തം. ഛവ** ഗതിയം, അ.

൪൦൬. അസീസകത്താ **സിരോസുഞ്ഞോ** നച്ചനാദിക്രിയാസഹിതത്താ **സഹക്രിയോ ദേഹോ** കായോ കബന്ധോ [''യുദ്ധേ യോധേസു സൂരേസു സഹസ്സം കത്ത (ഖണ്ഡ) മുദ്ധസു തദാവേസാ കബന്ധോ തു ഏകോ'മുദ്ധാ ക്രിയാന്ധിതോ''തി കബന്ധലക്ഖണം], യുദ്ധേ സഹസ്സപൂരണോ കബന്ധോ. ''നച്ചതീ''തി വുത്തത്താ നച്ചനാദിക്രിയാരഹിതേ തൂപചാരോ. അവിജ്ജമാനേന കേന സിരസാ അന്ധോ **കബന്ധോ, വ**കാരമജ്ഝോ. അവിജ്ജമാനസ്സാപി ഹി കാരണഭാവോ ലോകേ ദിട്ഠോ, യഥാ വസ്സേന കതോ സുഭിക്ഖോ, ദുബ്ഭിക്ഖോ ച, യഥാ ലോകേ, തഥാ സാസനേപി, യഥാ അനന്തരപച്ചയാദീനി.

ആമകേഹി കുച്ഛിതേഹി അപൂതിഗതമതസരീരേഹി സമ്പുണ്ണേ ആമകേ സുസാനസ്മിം സിവഥികാ വുത്താ, അത്ഥപ്പധാനനിദ്ദേസേന ചേത്ഥ സദ്ദോ നിദ്ദിട്ഠോ, യഥാ ''സതോ സമ്പജാനോ''തി പുഗ്ഗലപ്പധാനനിദ്ദേസേന ധമ്മോതി. ഛവാ ധിയ്യന്തേത്ര **സിവഥികാ,** ണ്വു, **ഛസ്സ സോ, ഥ**ത്തം, **ഇ**ത്തഞ്ച. ഛവഥികാപി.

൪൦൭. ദ്വയം ആകഡ്ഢിതമനുസ്സഗവാദോ. മുഞ്ചനസഞ്ഞായ വന്ദതീതി **വന്ദീ. വന്ദ** അഭിവാദനഥുതീസു, ഈ, രസ്സോപി, **വന്ദി.** സത്തൂനം കരേന ഹത്ഥേന മരിതബ്ബത്താ **കരമരോ.** പഗ്ഗഹോ, ഉപഗ്ഗഹോപി. ദ്വയം ജീവിതേ, **അന** പാണനേ, പാണന്തി അനേനാതി **പാണോ,** ണോ. ഭവതി യേനാതി **അസു. അസ** ഭുവി, ഉ, ആസുപി, **അസു** ഖുഭനേ വാ.

ബന്ധനാഗാരം ബന്ധനഗേഹം കാരാ നാമ. കരോന്തി ഹിംസന്തി അത്ര **കാരാ,** അ. **കര** ഹിംസായം. ബന്ധനാലയോപി. കര ഹിംസായം, **യത** നിയ്യാതനേ. കാരണാ, യതനാ ച. തിബ്ബവേദനാപ്യത്ര.

ഖത്തിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪൦൮. ദ്വിപാദം ബ്രാഹ്മണേ, ബ്രഹ്മുനോ ബന്ധു, ബ്രഹ്മാ ബന്ധു യസ്സ വാ **ബ്രഹ്മബന്ധു.** കുലാചാരബ്രാഹ്മണഭാവവസേന ദ്വിക്ഖത്തും ജാതത്താ **ദ്വിജോ,** ഏകജേ തൂപചാരാ. **വപിസ്മാ** പോ, അസ്സി. ബ്രഹ്മുനോ അപച്ചം **ബ്രഹ്മാ, ബ്രാഹ്മണോ** ച, **നാഗമോ, ണത്തം,** ദീഘാദി. സുതായുതകഥനത്ഥം "ഭോഭോ"തി വചനം വദതി സീലേന, ണീ.

ദ്വയം ഛന്ദോജ്ഝേതരി. ബ്രഹ്മസുത്തം അധീതേ **സോത്തിയോ,** "നേന നിദ്ദിട്ഠമനിച്ച"ന്തി [കാതന്ത ൫.൨.൫൮ നഘടിതം അനിച്ചം (പരിഭാസേന്ദുസേഖര ൯൩)] വുത്തത്താ വുദ്ധി, **യദാദിനാ** വാ **ഛന്ദസദ്ദസ്സ സോത്തിയാദേസോ** [പാണിനി ൪.൨.൫൯]. ഛന്ദം അധീതേ **ഛന്ദസോ, സോ** പുല്ലിങ്ഗോ.

ദ്വയം സിസ്സേ. സോതും ഇച്ഛന്തീതി **സിസ്സാ, സു** സവനേ, സോ, ഉസ്സി. ആചരിയസ്സ അന്തേ സമീപേ വസനസീലോ, സഞ്ഞാസദ്ദത്താ സത്തമിയാ അലോപോ.

൪൦൯. ബ്രഹ്മചാരീആദയോ ഏതേ ചതുരോ ജനാ അസ്സമാ നാമ ഭവന്തി, **അസ്സമ**സദ്ദോയം പുന്നപുംസകേ. തത്ര മുഞ്ജമേഖലാദിയുത്തോ വേദജ്ഝായകോ ബ്രഹ്മചരിയായം ഠിതോ **ബ്രഹ്മചാരീ.** വേദജ്ഝയനം ബ്രഹ്മചരിയം ചരതീതി, ണീ. ധമ്മത്ഥകാമേസു ഠിതോ പഞ്ചമഹായഞ്ഞകാരീ ഗഹട്ഠോ, ഗഹാ ദാരാ തത്ര തിട്ഠന്തീതി **ഗഹട്ഠോ.** ഗഹട്ഠോ പരോ തതിയസ്സപി വാനപത്ഥോ. വനപത്ഥേ വനേകദേസേ, ദൂരവനേ വാ ഭവോ **വാനപത്ഥോ,** അസ്സ ഭൂമിസേയ്യാജടാജിനധാരണവനവാസോന്യഹാരഭോജിതാദി ധമ്മോ. വാനപത്ഥസ്സമേവ തതിയമായുസോ ഭാഗം ഖേപയിത്വാ ഗഹിതകാസാവദണ്ഡോ ഭിക്ഖോ സബ്ബഭൂതേസു സമോ ഝാനായതനവരോ **ഭിക്ഖു. സമു** തപസി, ഖേദേ ച, ആസമന്തി അത്രാതി, അകത്തരി കാരകേ സഞ്ഞായം ണോ. "അസ്സമോ ബ്രഹ്മചരിയാദി- ചതുക്കേപി മഠേപി ചേ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

൪൧൦. സീലാദയോ തയോ സിക്ഖാധമ്മേ **സഹ** ഏകതോ ചരന്താ **മിഥു** അഞ്ഞമഞ്ഞം സബ്രഹ്മചാരിനോ നാമ, ബ്രഹ്മചാരീഹി സഹ ചരന്തീതി **സബ്രഹ്മചാരിനോ.** "മിഥൂ"തി ഇമിനാ **സബ്രഹ്മചാരീ**സദ്ദസ്സ തഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണത്തം ദീപിതം, തേന ബ്രഹ്മചാരീനമ്പി സബ്രഹ്മചാരിത്തമുപപന്നം.

ദ്വയം ഉപസമ്പദാദായകേ. മനസാ ഉപേച്ച സിസ്സാനം വജ്ജാവജ്ജം ഝായതീതി **ഉപജ്ഝായോ, ഉപജ്ഝാ** ച. **ഝേ** ചിന്തായം, ണോ, പുബ്ബത്ര **ഏ അയ,** പക്ഖേ രാജാദിപക്ഖേപേന **ഉപജ്ഝാ,** പരസമയേ പന വേദാദിപാഠയിതാ "ഉപജ്ഝായോ, ഉപജ്ഝാ"തി ചോച്ചതേ, ഉപേച്ച അധീയതേ അസ്മാതി കത്വാ.

ദ്വയം നിസ്സയദായകേ. സിസ്സാനം ഹിതം ആചരതീതി **ആചരിയോ,** ണ്യോ. നിസ്സയം ദദാതീതി, കമ്മാദിമ്ഹി ണ്വു.

൪൧൧. സാസനേ ആചരിയം ദസ്സേത്വാ പരസമയേപി ദസ്സേതുമാഹ **“ഉപനീയേ”**ച്ചാദി. അഥ വാ യോ **ദ്വിജോ** ബ്രാഹ്മണോ യംകിഞ്ചി ബ്രാഹ്മണം **ഉപനീയ** അത്തനോ സന്തികം ആനേത്വാ കപ്പാദിഛളങ്ഗികത്വാ **സാങ്ഗം** സഗുയ്ഹത്താ **രഹസ്സഞ്ച** **വേദം** കമ്മഭൂതം **പുബ്ബം** പഠമമേവ കേനചി അസിക്ഖാപിതേയേവ **അജ്ഝാപയേ** സിക്ഖാപേയ്യ, സോ ബ്രാഹ്മണേസു “ആചരിയോ”തി വുച്ചതി, ആദിതോ ചാരേതി സിക്ഖാപേതീതി **ആചരിയോ**തി കത്വാ, ണ്യോ. യഥാവുത്താ അഞ്ഞേ ഉപജ്ഝായാ.

൪൧൨. പജ്ജദ്ധം ഉപദേസപരമ്പരായം. പരേ ച പരേ ച പരമ്പരാ, പുബ്ബാചരിയാ. തതോ ആഭതം **പാരമ്പരിയം. ഇതിഹ**സദ്ദോ നിപാതസമുദായോ. “ഇതിഹ പുബ്ബാചരിയേഹി വുത്തമിദ”ന്തി കഥേതബ്ബം വചനം **ഏതിഹ്യം,** ണ്യോ. ണമ്ഹി ഏതിഹം. ആചരിയം ഉപഗന്ത്വാ ദിസ്സതി ഉച്ചാരീയതീതി **ഉപദേസോ, ദിസീ** ഉച്ചാരണേ, ണോ.

തികം യഞ്ഞേ. **യജ** ദേവപൂജാസങ്ഗഹകരണദാനധമ്മേസു, യജനം **യാഗോ,** ണോ. സഗ്ഗത്ഥികേഹി കരീയതേതി **കതു,** തു. **ജസ്സ** **ഞത്തേ** **യഞ്ഞോ.** യാഗത്ഥം മന്താദിനാ **പരിക്ഖതാ** പരിസങ്ഖതാ **ഭൂ** ഭൂമി വേദി നാമ, ഈപച്ചയേ **വേദീ** ച. വിന്ദതി അസ്സം ലാഭസക്കാരന്തി **വേദി, വിദ** ലാഭേ, ഇണ.

൪൧൩. അസ്സമേധാദയോ പഞ്ച “മഹായാഗാ”ത്യുച്ചന്തേ. പോരാണകരാജകാലേ കിര സസ്സമേധം പുരിസമേധം സമ്മാപാസം വാചാപേയ്യന്തി ചത്താരി സങ്ഗഹവത്ഥൂനി അഹേസും, യേഹി രാജാനോ ലോകം സങ്ഗണ്ഹിംസു, തത്ഥ നിപ്ഫന്നസസ്സതോ ദസമഭാഗഗ്ഗഹണം **സസ്സമേധം** നാമ, സസ്സസമ്പാദനേ മേധാവിതാ സസ്സമേധം നാമാത്യത്ഥോ. മഹായോധാനം ഛമാസികഭത്തവേതനാനുപ്പദാനം **പുരിസമേധം** നാമ, പുരിസസ്സ സങ്ഗണ്ഹനേ മേധാവിതാ പുരിസമേധം നാമാത്യത്ഥോ. ദലിദ്ദമനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ ലേഖം ഗഹേത്വാ തീണി വസ്സാനി വിനാ വഡ്ഢിയാ സഹസ്സദ്വിസഹസ്സമത്തധനാനുപ്പദാനം **സമ്മാപാസം** നാമ. തഞ്ഹി സമ്മാ മനുസ്സേ പാസേതി ഹദയേ ബന്ധിത്വാ വിയ ഠപേതി, തസ്മാ “സമ്മാപാസ”ന്തി വുച്ചതി. “താത മാതുലാ”ത്യാദിനാ പന സണ്ഹവാചായ ഭണനം **വാചാപേയ്യം** നാമ, പേയ്യേ വജ്ജപിയവചനതാത്യത്ഥോ. ഏവം ചതൂഹി വത്ഥൂഹി സങ്ഗഹിതം രട്ഠം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഹോതി ഫീതഞ്ച പഹൂതന്നപാനം ഖേമം നിരബ്ബുദം. മനുസ്സാ മുദാ പമോദമാനാ ഉരേ പുത്തേ നച്ചേന്താ അപാരുതഘരദ്വാരാ വിഹരന്തി, ഇദം ഘരദ്വാരേസു അഗ്ഗളാനം അഭാവതോ **നിരഗ്ഗള**ന്തി വുച്ചതി, അയം പോരാണികപവേണീ, അപരഭാഗേ പന ഓക്കാകരാജകാലേ ബ്രാഹ്മണാ ഇമാനി ചത്താരി സങ്ഗഹവത്ഥൂനി, ഇമഞ്ച രട്ഠസമ്പത്തിം പരിവത്തേന്താ ഉദ്ധം മൂലം കത്വാ “അസ്സമേധ”ന്തിആദികേ പഞ്ച യഞ്ഞേ നാമ അകംസു, വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ **ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്തേ** -

> “തേസം ആസി വിപല്ലാസോ, ദിസ്വാന അണുതോ അണും;
> തേ തത്ഥ മന്തേ ഗന്ഥേത്വാ, ഓക്കാകം തദുപാഗമു”ന്തി [സു॰ നി॰ ൩൦൧, ൩൦൪].

ഇദാനി തേഹി പരിവത്തേത്വാ ഠപിതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“അസ്സമേധോ”**ച്ചാദിമാഹ. തത്ഥ അസ്സം ഏത്ഥ മേധന്തി വധന്തീതി **അസ്സമേധോ.** പുരിസം ഏത്ഥ മേധന്തി വധന്തീതി **പുരിസമേധോ.** സമ്മാ യുഗച്ഛിദ്ദേ

പക്ഖിപിതബ്ബദണ്ഡകം പാസേന്തി ഖിപേന്തി എത്ഥ **സമ്മാപാസോ.** മന്തപദാഭിസങ്ഖതാനം സപ്പിമധൂനം "വാജ"ന്തി സമഞ്ഞാ, തമേത്ഥ പിവയന്തീതി **വാജപേയ്യോ.** സബ്ബസ്സ അത്തനോ സാപതേയ്യസ്സ അനിഗൂഹിത്വാ നിരവസേസതോ ദിന്നത്താ നത്ഥി എത്ഥ അഗ്ഗളാതി **നിരഗ്ഗളോ,** അയം പാളിയാ ആഗതക്കമതോ അത്ഥവണ്ണനാ, ഇധാഗതക്കമേന പന അസ്സമേധപുരിസമേധനിരഗ്ഗളസമ്മാപാസവാജപേയ്യാനം അത്ഥവണ്ണനാ ലിഖിതബ്ബാ.

൪൧൮. തികം യാജകേ. യജനസീലോ **ഇദി,** യസ്സി, **ജസ്സ ദോ.** യജതീതി **ഇജോ,** അ. അഥ വാ ഇത്ഥിയാ ഉതുമ്ഹി ജാതേ ജായതീതി ഇത്ഥീതുജോ. "നാരീത്വിജോ"തിപി പാഠോ. "ഉതുജോ യാജകോ തഥാ"തിപി പാഠോ, സുന്ദരോ. പരസമയം അമനസി കത്വാ പന ആചരിയേന **ഇതിദ്വിജ**സദ്ദോ **ഇദിത്വിജ**സദ്ദോ ച സമാനത്ഥാതി മഞ്ഞമാനേന "ഇദി ത്വിജോ"തി വുത്തം സിയാ, **ണ്വുമ്ഹി** യാജകോ [അമര ൧൭.൧൭ ഗാഥാ പസ്സിതബ്ബാ].

ദ്വയം യാഗസഭായം, അഞ്ഞസഭായഞ്ചാരമ്ഭകേ. സഭായം സാധു **സഭ്യോ,** യോ. സമാജം ജനസങ്ഘാതം സമാവസന്തി ആഗന്ത്വാ എകദേസീ ഭവന്തീതി സമാജാ, തേഹി സമം എകീഭവതീതി **സാമാജികോ,** ണികോ. സഭാസദോ, സഭാതാരോപ്യത്ര.

പഞ്ചകം സഭാസാമഞ്ഞേ. പരി സമന്തതോ സേന്ത്യസ്സം **പരിസാ, സി** സേവായം. സഹ ഭാസന്ത്യസ്സം **സഭാ, ഹ**ലോപോ, സബ്ഭി ഭാതീതി വാ **സഭാ.** സമജ്ജന്തി സംഗച്ഛന്തി മിലന്ത്യസ്സം **സമജ്ജാ, അജ** ഗമനേ. സമയന്തി മിലന്ത്യസ്സം **സമിതി, ഇ** ഗതിമ്ഹി, ഇത്ഥിയന്തി. മിലനമേകീഭാവോ. സമന്തതോ സീദന്ത്യസ്മിം **സംസദോ,** ഇത്ഥിനപുംസകേസു. ഗോട്ഠീ, അട്ഠാനീപ്യത്ര. ഗാവോവാചാ തിട്ഠന്തി ഭവന്ത്യസ്സം **ഗോട്ഠീ.** ആഗന്ത്വാ തിട്ഠന്ത്യസ്സം **അട്ഠാനീ,** യു, നദാദി, രസ്സാദി.

൪൧൯-൪൨൦. ഭിക്ഖുആദികാ ഇമാ ചതസ്സോ പരിസാ നാമ. ഭിക്ഖനസീലതാദീഹി ഭിക്ഖു. "ഉദ്ദിസ്സ അരിയാ തിട്ഠന്തി, എസാ അരിയാന യാചനാ"തി [ജാ॰ ൧.൭.൫൯] ഹി വുത്തം. **ഭിക്ഖ** യാചനേ, രൂ. **യോമ്ഹി ഭിക്ഖൂ. ഇനീ**പച്ചയേ ഭിക്ഖുനീ, **യോസ്സ** ലോപോ. രതനത്തയമുപഗന്ത്വാ ആസയന്തീതി **ഉപാസകാ,** ണ്വു, **ആസ** ഉപവേസനേ. **ഇത്ഥേ ഉപാസികായോ.** എത്ഥ ച പബ്ബജ്ജാസാമഞ്ഞതോ, ലിങ്ഗസാമഞ്ഞതോ ച സാമണേരാ ഭിക്ഖൂസു, സാമണേരിയാദയോ, ച ഭിക്ഖുനീസു സങ്ഗഹിതാ, തതോ, അവസേസാ പന സബ്ബേപി ദേവമനുസ്സാദയോ ഇത്ഥിപുരിസവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസേ കത്വാ ലിങ്ഗസഭാഗവസേന ദ്വീസു സങ്ഗഹിതാ, ബ്രഹ്മാനോ പന ലിങ്ഗാഭാവേപി പുരിസസണ്ഠാനത്താ പുരിസേസു സങ്ഗഹിതാ, തഥാ പണ്ഡകാപി, ഉഭതോബ്യഞ്ജനേസു പന പുരിസഉഭതോബ്യഞ്ജനം പുരിസേസു, ഇത്ഥിഉഭതോബ്യഞ്ജനം ഇത്ഥീസു സങ്ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം.

എവം ചതൂഹി കോട്ഠാസേഹി പരിസം ദസ്സേത്വാ അട്ഠഹിപി ദസ്സേതുമാഹ **"അഥവേ"**ച്ചാദി. തസ്സത്ഥോ - പരിസാ നാമ അട്ഠ സിയും, കേസം വസേനാ'ട്ഠ സിയും? താവതിംസാനം **ദ്വിജാനം** ബ്രാഹ്മണാനം **ഖത്താനം** ഖത്തിയാനം മാരസ്സ ഗഹപതിസ്സ സമണാനം ചാതുമഹാരാജികാനം ബ്രഹ്മൂനഞ്ച വസേനാതി ഇമാ ചാ'ട്ഠപരിസാ പാകടവസേന, സേട്ഠവസേന ച വുത്താതി ന

ഏത്ഥ പുബ്ബേ വിയ സബ്ബാ സങ്ഗഹിതാ, താവതിംസാദികാ ഹി പാകടവസേന വുത്താ, സമണാ പന പാകടവസേന, സേട്ഠവസേന ച വുത്താ.

൪൧൭. ഗായത്തി നാമ യസ്സ ചതൂസു പാദേസു പടിപാദം ഛളക്ഖരാനി സന്തി, സാ പമുഖമാദി യസ്സ ഉത്ഥാദീനം പായേനാനുപയോഗത്താ ഗായത്തിപമുഖം ഛന്ദം നാമ. ഗായതേതി **ഗായത്തി, ഗേ** സദ്ദേ, ത്തി, ഏ അയ. വജ്ജം ഛാദയതീതി **ഛന്ദം, ഛദ** സംവരണേ, വുത്തഞ്ഹി **പജ്ജവിവേകേ ബുദ്ധഗുത്തേന** ഭിക്ഖുനാ -

> ''ഉത്ഥ'മച്ചുത്ഥകം മജ്ഝം, പതിട്ഠാ സുപ്പതിട്ഠകാ;
> പായോ പയോഗബാഹ്യത്ഥാ, അഭബ്ബത്താ ച നേരിതാ''തി.

യം പന ചതുവീസക്ഖരവന്തം, വേദാനം ആദിഭൂതഞ്ച ഗായത്തി വിയ ഛന്ദാനം നാപി ചതുപ്പദം, അഥ ഖോ തിപദമേവ സിയാ, സാ സാവിത്തി നാമ, **സാവിത്തി**സദ്ദോ ഗായത്തിപരിയായോപ്യത്ഥി, ''സാവിത്തി ഛന്ദസോ മുഖം'' [മ॰ നി॰ ൨.൪൦൦; സു॰ നി॰ ൫൭൨], ''ഗായത്തി തു ച സാവിത്തീ''തി ച വുത്തത്താ. ഇധ പന ഭേദേന വുത്തം, യഥാ ''ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ധമ്മം സരണം ഗച്ഛാമി, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛാമീ''തി. സവിതുസ്സ ഇസിനോ അയം വാചാ **സാവിത്തി,** ണ.

൪൧൮. ഹബ്യം ദേവതാത്ഥമന്നം, തസ്സ പാകേ തദാധാരേ ഥാല്യാദിമ്ഹി **ചരു,** തത്ഥ ഠിതത്താ ഉപചാരേന ഹബ്യമ്പി ചരു, **ചര**തിസ്മാ ഉ, ചരു പുമേ. ''ഹബ്യപാകേ ചരു പുമാ''തി [അമര ൧൭.൨൨] ഹ്യ**മരകോസേ. ഹോമദബ്ബിയം** ഹോമകമ്മനി ഹബ്യന്നാദീനമുദ്ധരണത്ഥം കതായം കടച്ഛുയം **സുജാ,** ഇത്ഥീ, ഹബ്യന്നാദീനം സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ജായതീതി **സുജാ.**

ദ്വയം ഖീരന്നേ, ദേവന്നത്താ പരമം അന്നം. പാതബ്ബസ്സ, അസിതബ്ബസ്സ ചാതി ദ്വിന്നമ്പി ഭാവാനം സമ്ഭവതോ പായാസോ, **ആ**കാരന്താനമായോ. പായസോപ്യത്ര. ദ്വയം ദേവന്നേ. **ഹു** ദാനേ, ണ്യോ. **ഇ**മ്ഹി **ഹവി,** നപുംസകേ.

൪൧൯. ഥൂണായം യഞ്ഞഥമ്ഭേ യൂപോ. ബേലുവോ വാ ഖാദിരോ വാ. ആലമ്ബപസുബന്ധനേയട്ഠി, സമത്തയഞ്ഞേ വാ യം യട്ഠിമാരോപയതി, സ **യൂപോ** [യൂപ... യഞ്ഞിയപസുബന്ധനകട്ഠഭേദേ... യാഗസമത്തിചിഹ്നത്ഥേ ഥമ്ഭേ ച (വാചപ്പതി)], **യു** മിസ്സനേ, പോ, ദീഘാദി. **ഥു** അഭിത്ഥവേ, ണോ, ദീഘാദി. യം കട്ഠം കട്ഠന്തരേനാ'ഗ്ഗിനിപ്ഫാദനത്ഥം ഘംസതേ, തസ്മിം നിമ്മന്ഥ്യദാരുമ്ഹി അരണി, **അര** ഗമനേ, അണി, ഈമ്ഹി **അരണീ.**

ഗാഹപച്ചാദയോ തയോ അഗ്ഗയോ. ഗഹപതിനാ സംയുത്തോ **ഗാഹപച്ചോ,** അഗ്ഗി, ണ്യോ. തംയോനിയംരേവാഹവനീയോ ഹുതബ്ബഗ്ഗിആഹവനമരഹതീതി **ആഹവനീയോ.** ദക്ഖിണഗ്ഗി പന തംയോനി അഞ്ഞയോനിപി. ദക്ഖിണം ദേയ്യധമ്മം അഗ്ഗന്തി വിസ്സജ്ജന്ത്യസ്മിന്തി **ദക്ഖിണഗ്ഗി, അഗ്ഗ** ദാനേ, ദാനം അഗ്ഗീയതി ദീയത്യസ്മിന്തി ദാനഗ്ഗം, ''പരിവേസനട്ഠാന''ന്തി [അം॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൩൮.൨൦] ഹി **അങ്ഗുത്തരനികായടീകാ.** ഏത്ഥ ച ഗാഹപച്ചഗ്ഗാദീനം തിണ്ണം വിപ്പടിപജ്ജന്താനം വിനാസഹേതുഭാവതോ അഗ്ഗിതാദട്ഠബ്ബാ. **സത്തകനിപാതഅങ്ഗുത്തരനികായട്ഠകഥായം** പന -

ആഹുനം വുച്ചതി സക്കാരോ, ആഹുനം അരഹന്തീതി ആഹുനേയ്യാ, മാതാപിതരോ, മാതാപിതരോ ഹി പുത്താനം ബഹൂപകാരതായ ആഹുനം അരഹന്തി, തേസു വിപ്പടിപജ്ജമാനാ പുത്താ നിരയാദീസു പവത്തന്തി, തസ്മാ കിഞ്ചാപി മാതാപിതരോ നാനുദഹന്തി, അനുദഹമാനസ്സ പന പച്ചയോ ഹോതീതി അനുദഹനട്ഠേനേവ "ആഹുനേയ്യഗ്ഗീ"തി വുച്ചതി. യോ മാതുഗാമസ്സ സയനവത്ഥാലങ്കാരാദിഅനുപ്പദാനേന ബഹൂപകാരോ, തം അതിചരന്തോ മാതുഗാമോ നിരയാദീസു നിബ്ബത്തതി, തസ്മാ സോപി പുരിമനയേനേവ അനുദഹനട്ഠേന "ഗഹപതഗ്ഗീ"തി വുത്തോ. "ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗീ"തി എത്ഥ പന "ദക്ഖിണാ"തി ചത്താരോ പച്ചയാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ദക്ഖിണേയ്യോ, സോ ഗിഹീനം തീസു സരണേസു, പഞ്ചസു സീലേസു, ദസസു സീലേസു, മാതാപിതുപട്ഠാനേ, ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണൂപട്ഠാനേതി എവമാദീസു കല്യാണധമ്മേസു നിയോജനേന ബഹൂപകാരോ, തസ്മിം മിച്ഛാപടിപന്നോ ഗിഹീ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അക്കോസിത്വാ നിരയാദീസു നിബ്ബത്തതി, തസ്മാ സോപി പുരിമനയേനേവ അനുദഹനട്ഠേന

"ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗീ"തി വുത്തോ. കട്ഠതോ നിബ്ബത്തോ പാകതികോവ അഗ്ഗി കട്ഠഗ്ഗി നാമാതി [അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൭.൪൪] വുത്തോ.

൪൨൦. സിലോകോ ദാനേ. **ഹാ** ചാഗേ, ണോ, ദ്വിത്ത**ചത്തഗത്താ**നി, **ചജ** ഹാനിമ്ഹി വാ. **സജ** വിസഗ്ഗേ, വിസഗ്ഗോ ദാനം, **ഉ**പുബ്ബോ **സജ** വിസജ്ജേ, ണോ, പുബ്ബേ **വാ**ഗമോ, **വോസഗ്ഗോ. ദിസ** അതിസജ്ജനേ, അതിസജ്ജനം ദാനം, പബോധനഞ്ച, ഇഹ ദാനം **പദേസനം. സണ** ദാനേ, യു. **തര** പ്ലവനതരണേസു, മച്ഛേരസോതാതിക്കമനമേത്ഥ തരണം. **ഹാ** ചാഗേ, ചുരാദി, തോ, **യാ**ലോപോ, **ഭൂ**വാദിമ്ഹി പന "ആകാരന്താനമായോ"തി ആയോ, **വിഹായിതം. വജ്ജ** വജ്ജനേ, സബ്ബത്ര ഭാവസാധനം. ഉപസഗ്ഗവിസേസേനേതേ ദാനത്ഥാഭിധായിനോ. ഫസ്സനം, പതിപാദനംപ്യത്ര.

൪൨൧. സേട്ഠധനസ്സ, പുത്താനം, ദാരാനം, രജ്ജസ്സ, അങ്ഗാനഞ്ച വസേന പഞ്ചമഹാപരിച്ചാഗോ വുത്തോ. തത്ര **സേട്ഠധനം** സേതഹത്ഥാദിരതനം. **പുത്താ** ഓരസാ, അഥ വാ പുത്തധീതരോ. **ദാരോ** പതിബ്ബതാ പിയഭരിയാ. **രജ്ജം** പകതിരജ്ജം, തദുട്ഠിതോ വാ ആയോ. **അങ്ഗം** ചക്ഖാദി. മഹന്തേഹി ഉത്തമപുരിസേഹേവ കതോ, മഹന്താനം വാ പരിച്ചാഗോ **മഹാപരിച്ചാഗോ,** മഹത്ഥം വാ ബുദ്ധഭാവത്ഥം കതോ പരിച്ചാഗോ **മഹാപരിച്ചാഗോ,** കാപുരിസേഹി ദുക്കരത്താ മഹന്തോ വാ സേട്ഠോ പരിച്ചാഗോ **മഹാപരിച്ചാഗോ.**

൪൨൨. ദാനപാരമീആദികാനം തിസ്സന്നം പാരമീനം വസേന അസാധാരണദാനവത്ഥും ദസ്സേത്വാ സാധാരണദാനവത്ഥും ദസ്സേതുമാഹ **"അന്നം പാന"**മിച്ചാദി. തത്ര **അന്നം** പാനവജ്ജിതം യം കിഞ്ചി ഖാദനീയാദികം. **പാനം** പാതബ്ബം ഉദകാദി. **യാനം** ഹത്ഥ്യാദി അന്തമസോ ഉപാഹനം ഉപാദായ ഗമനസാധനം. **മാലാ** മാല്യം, പുപ്ഫഞ്ച. **വിലേപനം** ഛവിരാഗകരണം, വിഭൂതോ സുഗന്ധോ വാ. **ഗന്ധോ** തദഞ്ഞഗന്ധോ. **സേയ്യാ** മഞ്ചാദി, **സേയ്യാ**ഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ ആസനമ്പി ഗഹിതം. **പദീപേയ്യം** പദീപസ്സ ഹിതം യം കിഞ്ചി തേലാദി, ഇമേ ദസ ദാനവത്ഥൂ നാമ സിയും. ദീയന്തേ യായാതി **ദാനം.** തസ്സ വത്ഥു കാരണം, തദുപ്പത്തിയാ ഉപ്പജ്ജനതോതി **ദാനവത്ഥു,** ദാതബ്ബം വാ ദാനം, അന്നാദി, തദേവ വത്ഥു. എതാനി പന ദസ ദാനവത്ഥൂനി

സുത്തന്തനയേന കഥിതാനി. വിനയാഭിധമ്മനയവസേനാപി പന കഥേതബ്ബാനി, രൂപാദിഛളാരമ്മണദാനവസേന ഹി അഭിധമ്മേ ഛ ദാനവത്ഥൂനി ആഗതാനി, വിനയേ ചീവരപിണ്ഡപാതഭേസജ്ജസേനാസനവസേന ചത്താരി ആഗതാനി. തത്ഥേവമാചരിയാ വദന്തി "സുത്തന്തനയദാനതോ വിനയദാനമേവ മഹപ്ഫലം, കസ്മാ? അന്നാദിദാനമത്തവസേനേവ യസ്സ കസ്സചി ദുസ്സീലാദികസ്സ ദാതബ്ബന്തി അനുജാനിത്വാ പിണ്ഡപാതാദികപ്പിയവോഹാരവസേന സീലവന്താദികസ്സേവ ച ദാതബ്ബന്തി അനുഞ്ഞാതത്താ. സാമഞ്ഞദാനതോ ഹി വിസേസദാനമേവ മഹപ്ഫലം, തതോപി അഭിധമ്മനയദാനമേവ മഹപ്ഫലം, കസ്മാ? രൂപാദീസു പരമത്ഥവസേനേവ അഭിനിവിസിത്വാ ദാനവസേന തതോപി അതിസയദാനത്താ"തി. മയം പന സുത്തന്തനയദാനം വാ ഹോതു വിനയാഭിധമ്മനയദാനം വാ, യം ഖേത്താദിതിവിധസമ്പദായുത്തം, തമേവ മഹപ്ഫലം കരോതീതി വദാമ.

൪൨൩. തദഹേ മതദിവസേ മതത്ഥം യം പിണ്ഡപാതജലാഞ്ജല്യാദിദാനം, **ഏതം** ദാനം ദേഹാ ഉദ്ധം ഭവം **ഉദ്ധദേഹികം** നാമ. പിതരം ഉദ്ദിസ്സ ജലാഞ്ജലിസുവണ്ണാദിദാനം **നിവാപോ, വപ** ബീജസന്താനേ, ണോ. കാലപത്താദിനിയമേന **രാജമത്തണ്ഡവിസോത്തരാ**ദിസത്ഥതോ വിഹിതം, **തംവ** തമേവ പിതുദാനം സമണബ്രാഹ്മണഭോജനാദി **സദ്ധം** നാമ, സദ്ധാ അസ്സ ദാനസ്സത്ഥീതി, ണോ. **സത്ഥതോതി** ഹേതുമ്ഹി അവധ്യത്ഥവത്തിച്ഛായ പഞ്ചമീ.

൪൨൪. ചതുക്കം ഗേഹാഗതേ. **അത** സാതച്ചഗമനേ, ഇഥി, **അതിഥി,** "അതിഥി ദീസൂ"തി **തികണ്ഡസേസേ** [തികണ്ഡസേസ ൨.൭.൯]. ഇത്ഥിയം **അതിഥീ** ച. ആഗച്ഛതീതി **ആഗന്തു,** തു. ആഹുനം വുച്ചതി ഗേഹാഗതാനം ദാതബ്ബഭത്താദി, തം പടിഗ്ഗണ്ഹിതും അരഹതീതി **പാഹുനോ. വിസ** പവേസനേ, ആവേസനം ആവേസോ, തമരഹതീതി **ആവേസികോ.** അത്യാഗതോപ്യത്ര. ഗന്തുമിച്ഛതീതി **ഗമികോ,** ഇകോ. ദ്വയം പൂജിതപുപ്ഫദബ്ബക്ഖതാദിമ്ഹി. **അഗ്ഘ** പൂജായം, അ. ണ്യമ്ഹി **അഗ്ഘിയം,** അഗ്ഘയമ്പി. അഗ്ഘതോ വാ തദത്ഥിയേ ഇയോ.

൪൨൫. പാദത്ഥേ [പാദദ്ധേ (ക॰)] ഉദകാദിമ്ഹി **പജ്ജം.** പദസ്സ ഹിതം **പജ്ജം. ആഗന്ത്വാ**ദയോ **പജ്ജ**പരിയന്താ സത്ത സദ്ദാ തീസു ലിങ്ഗേസു.

ഛക്കം പൂജായം. **ചി** ചയേ,തി. **അച്ച** പൂജായം, യു. **പൂജ** പൂജായം, ഇത്ഥിയമതി അ. **ഹര** ഹരണേ, **ഉപപുബ്ബോ ഹര** പൂജായം, ണോ, **ഉപഹാരോ,** പുമേ. **ബല** പാണനപൂജാസംവരണേസു, ഇ, **ബലി** ദീസു. **മാന** പൂജായം, യു. നമസ്സാപ്യത്ര, **നമസ്സ** പൂജായം, ഇത്ഥിയം അ.

൪൨൬. ചതുക്കം വന്ദനായം. **നമസ്സ** വന്ദനേ, പുബ്ബേവ, **നമു** നമനേ വാ, **സ്സ**പച്ചയോ. **നമോ** കരണം **നമക്കാരോ,** ണോ. **നമോ**തോ ഛട്ഠിലോപോ, "ലോപഞ്ച തത്രാകാരോ"തി **ഓ**കാരലോപേ **അ**കാരാഗമോ, അഥ വാ നമനം നമോ, തസ്സ കരണം **നമക്കാരോ, രഹോ**സദ്ദോ വിയ ഹി **നമോ**സദ്ദോത്ര ദ്വിധാ വത്തതി. ഏകോ **അ**കാരന്തോ സലിങ്ഗോ, ഏകോ അലിങ്ഗോ **ഓ**കാരന്തോതി. **വന്ദ** അഭിവാദനഥുതീസു, യു, **വന്ദനാ, ന**ലോപേ, ദീഘേ ച **അഭിവാദനം.**

തികം പത്ഥനാമത്തേ. **അത്ഥ** യാചനായം, യു, **പത്ഥനാ.** അത്ഥനാപി. **ഠാ** ഗതിനിവത്തിമ്ഹി. **പനിദ്വയപുബ്ബോ** പത്ഥനായം, യു, **ണ**ത്തം, **ധ**ത്തം. **ഇ**മ്ഹി **പണിധി.** അയം **പുരിസേ** പുല്ലിങ്ഗേ. യാചനാപ്യത്ര.

൪൨൭. സക്കാരപുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ഗരുആദീനം ആരാധനീയാനം ക്വചി അത്ഥേ നിയോജനം പത്ഥനാവിസേസോ **അജ്ഝേസനാ, ഇസ** ഗവേസനേ, **ഇസ** ഗതിഹിംസാവദാനേസുവാ, യു, **അജ്ഝേസനാ,** യഥാ "ദേസേതു ഭഗവാ ധമ്മം, ദേസേതു സുഗതോ ധമ്മ"ന്തി [മഹാവ॰ ൮].

൪൨൮. ചതുക്കം അനുസ്സരണേ. **ഏസ** ഗവേസനേ, **യാഗമേ പരിയേസനാ. തിമ്ഹി പരിയേട്ഠി. ഗവേസ** മഗ്ഗനേ.

തികം ആരാധനീയസ്സ ചിത്താനുകൂലേ. **ആസ** ഉപവേസനേ, യു, **ഉപാസനം. സു** സവനേ. സോതുമിച്ഛാ **സുസ്സൂസാ,** "ഭുജഘസഹരസുപാദീഹി തുമിച്ഛത്ഥേസൂ"തി **സപച്ചയോ,** ദ്വിത്താദി, **സുസ്സൂസാ, സാ** ഇത്ഥീ. **ചര**തിതോ ഭാവേ ണ്യോ, **പാരിചരിയാ.**

൪൨൯. തികം തുണ്ഹീഭാവേ. മുനിനോ കമ്മം **മോനം,** ണോ. **തുഹ** അദനേ, **ണ്ഹ**പച്ചയോ, ഹലോപോ ച, തുണ്ഹോ മോനമേതസ്സത്ഥീതി തുണ്ഹീ, തസ്സ ഭാവോ **തുണ്ഹീഭാവോ,** അതുണ്ഹസ്സ വാ തുണ്ഹിഭവനം **തുണ്ഹീഭാവോ,** അഥ വാ തോഹതീതി തുണ്ഹീ, **തുഹ** അദനേ, അദനം ഹിംസാ, **ണീ**പച്ചയോ, വണ്ണവിപരിയയോ, തുണ്ഹിനോ ഭാവോ **തുണ്ഹീഭാവോ.**

പഞ്ചകം അനുക്കമേ. പതിരൂപേന പതനം **പടിപാടി, പത** ഗമനേ, ഉഭയത്രാപി **തസ്സ ടോ,** ഇ. **സാ** ഇത്ഥീ. അനുരൂപോ കമോ, കമോ ഏവ വാ **അനുക്കമോ.** പരി അനതിക്കമേന അയനം പവത്തനം **പരിയായോ.** പുബ്ബസ്സാനുരൂപാ **അനുപുബ്ബീ,** നദാദി. അയം അപുമേ. അനുപുബ്ബമ്പി. **കമു** ഇച്ഛാകന്തീസു, ണോ.

൪൩൦. തികം സീലേ. **തപ** സന്താപേ. കിലേസേ താപേതീതി **തപോ,** അ. **യമു** ഉപരമേ, ഉപരമോ വിരമണം, ഭാവേ ണോ . **സി** ബന്ധനേ, സിനോതി ചിത്തമേതേനാതി **സീലം,** ലോ, **സീല** സമാധാനേ വാ, സമാധാനം കുസലാനം ധമ്മാനം അധിട്ഠാനഭാവോ. **സീല** സമാധിമ്ഹി വാ, സമാധിരത്ര കുസലാനം ധമ്മാനം അബ്ഭുപഗമോ, അഞ്ഞത്ര സീലേ തുപചാരാ, അഥ വാ അത്താനം, പരഞ്ച നിരയാദീസു താപേതീതി **തപോ.** കുസലധമ്മതോ സംയമനം വിരമണം **സംയമോ,** സമാധാനഞ്ചാത്രാകുസലധമ്മവസേനേവാതി അയം അഞ്ഞത്ര സീലേ നിബ്ബചനം.

സത്ഥവിഹിതോ നിയമോ വതം. "മന്തനായം പടിഞ്ഞായം, നിയമോ നിച്ഛയേ വതേ"തി **രഭസോ.** തഞ്ച വതം ഉപവാസാദിലക്ഖണം പുഞ്ഞമുച്ചതേ. "സീലം ചാരിത്തം വാരിത്തമുപവാസാദിപുഞ്ഞക"ന്ത്യ**മരമാലാ. ആദി**നാ അക്ഖാരലവണാസനാദി [അഖാദനാഭോജനാദി (ക॰)]. ഏത്ഥ ച **തപാ**ദയോ മുഖ്യവസേന കുസലസീലേ വത്തന്തി, രൂള്ഹീവസേന അകുസലസീലേപി. **നിയമാ**ദയോ മുഖ്യവസേന അകുസലസീലേ വത്തന്തി, രൂള്ഹീവസേന കുസലസീലേതി അയം സീലബ്ബതാനം വിസേസോ. **യമു** ഉപരമേ. **വതു** വത്തനേ, വത്തനഞ്ചാത്ര ചരണം, സമാധാനം വാ. **വാ** പുല്ലിങ്ഗേപി.

ദ്വയം മരിയാദാതിക്കമേ. **കമു** പദവിക്ഖേപേ, വിരൂപോ അതിക്ക മോ **വീതിക്കമോ.** മരിയാദാതിക്കമോ ആചാരോ **അജ്ഝാചാരോ.** കായവിവേകാദയോ തയോ ഏത്ഥ **വിവേകോ. വിച** വിവേചനേ, പുഥഭാവേ

ച, ഭാവേ ണോ, ദ്വിത്താദി. പുഥു വിസുംഭൂതോ ഗണാദീഹി അത്താ സരീരം മനോ സഭാവോ ച ഏതേസന്തി പുഥുഗത്താ, തേസം ഭാവോ **പുഥുഗത്തതാ** [പുഥഗത്തതാ (ക॰)] കായവിവേകാദയോ, മജ്ഝേ ഗാഗമോ. "ഏവംസരൂപോയം പുരിസോ, ഏവംസരൂപാ വാ അമ്ഹേപി നേസം പകതി"രിതി പകതിപുരിസാനം വിഭാഗേന ഞാണവിവേകോ. അത്താ ബുദ്ധി, സോ പുഥുഭാവേന യസ്സ, തബ്ഭാവോ പുഥുഗത്തതാത്യഞ്ഞേ. അഞ്ഞതോ വിലക്ഖണസ്സ ഭാവോ പുഥുഗത്തതാത്യഞ്ഞേ.

൪൩൭. ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകം ചൂളവത്തം, മഹാവത്തഞ്ച, വത്തപടിപത്തി വാ "ആഭിസമാചാരിക"മിത്യുച്ചതേ, അഭിസമാചാരേ ഉത്തമസമാചാരേ ഭവം **ആഭിസമാചാരിക**ന്തി കത്വാ, **തദഞ്ഞം** ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകതോ അഞ്ഞം പാതിമോക്ഖസംവരസീലാദികം സീലം ബ്രഹ്മചരിയസ്സാരിയമഗ്ഗസ്സ ആദിമ്ഹി തദത്ഥായ ചരിതബ്ബത്താ **ആദിബ്രഹ്മചരിയ**മിത്യുച്ചതേ.

൪൩൮. പാപേഹി അകുസലധമ്മേഹി ഉപാവത്തോ [ഉപാവുതോ (ക॰)] അനാവുതോ വിഗതോ സബ്ബന്നപാനഭോഗാദീഹി വിവജ്ജിതോവ ഹുത്വാ ഗുണേഹി സീലാദീഹി സദ്ധിം യോ **വാസോ** വസനം ഥമ്ഭനമത്ഥി, സോ "ഉപവാസോ"തി വിജാനിതബ്ബോ. **വസു** ഥമ്ഭേ, ദിവാദി, ഉപവസനം **ഉപവാസോ,** ണോ, വിഗതോ, ഉപേതോ ച വാസോതി വാ **ഉപവാസോ.**

൪൩൯. പഞ്ജദ്ധം ഭിക്ഖുമ്ഹി. തപോ കമ്മമസ്സത്ഥീതി **തപസ്സീ, തപാ**ദിതോ സീ, ദ്വിത്തം. ഭയദസ്സനസീലോ **ഭിക്ഖു,** രൂ, രസ്സോ. സമേതീതി **സമണോ,** യു. പബ്ബജാ സഞ്ജാതാ യസ്സാതി **പബ്ബജിതോ,** സഞ്ജാതത്ഥേ ഇതോ, സേട്ഠത്തം വജതീതി വാ **പബ്ബജിതോ, വജ** ഗമനേ, തോ. തപോകമ്മം ധനം യസ്സാതി **തപോധനോ.**

ദ്വയം മോനബ്ബതേ. വാചതോ യമതീതി **വാചംയമോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, രസ്സോ ച. മോനമസ്സത്ഥീതി **മുനി,** രസ്സോ, ഓസ്സു. ദ്വയം ആഭുസോപവാസനബ്രഹ്മചരിയാദിയുത്തേ. തപോയോഗാ **താപസോ,** സണ. **ഇസ** ഗവേസനേ, ഇ, **ഇസി, ഇസ** ഗതിയം വാ, ഞാണസ്സ, സംസാരസ്സ വാ പാരം ഗമനതോ **ഇസി,** ഇ. പാരികങ്ഖീപ്യത്ര, പാരമസ്സത്ഥീതി പാരീ, ബ്രഹ്മഞാണം, തം കങ്ഖതീതി **പാരികങ്ഖീ.**

൪൪൦. ദ്വയം ജിതിന്ദ്രിയഗണേ. യേസം സംയതാ ഇന്ദ്രിയാനം ഗണാ, തേ യതിനോ, വസിനോ ച നാമ. യതം ഇന്ദ്രിയസംയമോ നിച്ചമേതേസമത്ഥീതി **യതിനോ,** ഈ. യതയോപി, **യത** പയതനേ, ഇ. **വസ** പാഗുഞ്ഞേ, വസോ യേസമത്ഥീതി **വസിനോ,** ഈ.

തികം ധമ്മസേനാപതിമ്ഹി. സാരീ നാമ ബ്രാഹ്മണീ, തസ്സാ പുത്തോ **സാരിപുത്തോ.** തുസ്സന്ത്യസ്മിം അത്ഥസിദ്ധിതോതി തിസ്സോ, സോ, തുസ്സി ച. പൂജിതോ തിസ്സോ **ഉപതിസ്സോ,** അഥ വാ "തിസ്സോ"തി വാ "ഫുസ്സോ"തി വാ "ഉപതിസ്സോ"തി വാ ദഹരകാലേ മാതാപിതൂഹി യദിച്ഛായ ഗഹിതം നാമം, "സാരിപുത്തോ"തി മാതുവസേന, "ധമ്മസേനാപതീ"തി പന അരിയഭാവപ്പത്തേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഗഹിതം നാമം. കുസലധമ്മാവുധേഹി കാമാദികാ അകുസലധമ്മസേനാ ജിതാ യേസം ധമ്മസേനാ,

അനേകകോടിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യാ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘാ, തേസം പതി നായകട്ഠേന **ധമ്മസേനാപതി.**

ർ൩൫. ദ്വയം ഭഗവതോ വാമപസ്സട്ഠേ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേ. കുലേ ജായതീതി കോലികോ, സോ ഏവ **കോലിതോ.** മോഗ്ഗല്ലിബ്രാഹ്മണിയാ അപച്ചം **മോഗ്ഗല്ലാനോ,** ണാനോ. ദ്വയം അരിയസാമഞ്ഞേ. കിലേസാരയോ ഹനതീതി അരഹോ, സോ ഏവ **അരിയോ, അര** ഗമനേ വാ, അരതി അധിഗച്ഛതി മഗ്ഗഫലധമ്മേതി **അരിയോ,** ണ്യോ. അധിഗച്ഛിത്ഥാതി **അധിഗതോ,** തോ.

അസേക്ഖസ്സ ഗഹിതത്താ "സോതാപന്നാദികാ"തി ഏത്ഥാദിനാ ഛളേവ പുഗ്ഗലാ സങ്ഗഹിതാ, തേന സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠാദയോ സത്ത സേക്ഖാ, ഏകോ അരഹാ അസേക്ഖാതി സിദ്ധം. തീഹി സിക്ഖാഹി യുത്തതായ **സേക്ഖാ, ക**കാരലോപേന "സേഖാ, അസേഖാ"തിപ്യത്ഥി. ദ്വയം അനധിഗതേ. അരിയേഹി പുഥു വിസും ഭൂതോ ജനോ **പുഥുജ്ജനോ,** പുഥു വാ നാനാകിലേസേ ജനേതീതി **പുഥുജ്ജനോ.**

ർ൩൬. ദ്വയം അഗ്ഗഫലേ. പഠമമഗ്ഗാദീഹി ദിട്ഠമരിയാദമനതിക്കമിത്വാ ജാനിത്ഥാതി **അഞ്ഞാ,** രസ്സോ, രൂപരാഗാദീനം വാ പഞ്ചുദ്ധമ്ഭാഗിയാനം സംയോജനാനം ഓധിവസേന മാരണതോ **അഞ്ഞാ,** മരിയാദത്ഥോ ചേത്ഥ **ആ**കാരോ, **ഞാ** മാരണതോസനനിസാനേസു, ഇത്ഥിയമതി അ. അരഹതോ ഭാവോ **അരഹത്തം,** ഭാവേ ത്തോ, ഭാവോത്ര അഭിധാനബുദ്ധീനം പവത്തിയാ നിമിത്തം , തഞ്ച ദുവിധം ബ്യുപ്പത്തിപവത്തിനിമിത്തവസേന. തത്ര വിസേസേഹി ക്രിയാപകതിപച്ചയാദീഹി ഉപ്പജ്ജതീതി **ബ്യുപ്പത്തി,** **ഗോആ**ദിസദ്ദസരൂപം, തസ്സാ നിമിത്തം **ബ്യുപ്പത്തിനിമിത്തം,** ക്രിയാപകതിപച്ചയാദയോ, വിവിധം വാ **ഗോആ**ദിസദ്ദസരൂപം ഉപ്പാദേതീതി **ബ്യുപ്പത്തി,** സാ ഏവ നിമിത്തം, യഥാവുത്താ ക്രിയാദയോയേവ. പവത്തയതി തത്ഥ തത്ഥ അത്ഥേ പയോജയതീതി **പവത്തി, ഗോആ**ദികോ സദ്ദോ, തസ്സ നിമിത്തം **പവത്തിനിമിത്തം,** ജാതിക്രിയാഗുണദബ്ബനാമാനി. തത്ര ബ്യുപ്പത്തിനിമിത്തം സദ്ദസരൂപുപ്പത്തിയാ കാരണം, പവത്തിനിമിത്തം പന സദ്ദപ്പയോജനസ്സ കാരണന്തി അയമേതേസം സങ്ഖേപതോ ലക്ഖണവിസേസോ.

ദ്വയം ചേതിയേ. **ഥു** അഭിത്ഥവേ, പോ, ദീഘാദി. **ചിത** പൂജായം, ചേതിതബ്ബം പൂജേതബ്ബന്തി, ണ്യോ, **ചേതിയം.** ഏത്ഥ ച **ഥൂ**പസദ്ദോ സമുഖേപി, **ചേതിയ**സദ്ദോ പന മുഖരഹിതേയേവ വത്തതി. "ചേതിയമായതനേ ബുദ്ധ-ബിമ്ബേ ചോദ്ദിസ്സപാദപേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ഫ൨.൭ ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൨.൭] **രുദ്ദോ.**

ദ്വയം ആനന്ദേ. ധമ്മോ പരിയത്തി, സോവ ഭണ്ഡം ധനം സുഖദായകതോ, തസ്സ അഗാരം ഠപനട്ഠാനം ഗേഹം, തബ്ഭാവേ തിട്ഠതീതി **ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ,** ഇകോ. **നന്ദ** സമിദ്ധിയം. ഇമേ ദ്വേ സദ്ദാ **സമാ** സമാനത്ഥാ.

ർ൩൭. ദ്വയം വിസാഖായം സേട്ഠിധീതരി. വിവിധാ ബഹുകാ പുത്തനത്തപനത്താദികാ സാഖാ യസ്സാ സാ **വിസാഖാ.** മിഗാരസ്സ സേട്ഠിനോ മാതുട്ഠാനിയത്താ **മിഗാരമാതാ.**

ദ്വയം അനാഥപിണ്ഡികസേട്ഠിമ്ഹി. സുന്ദരോ അത്ഥാ യസ്സ **സുദത്തോ,** സുന്ദരം ദത്തം ദാനമസ്സ വാ **സുദത്തോ,** ഇദമസ്സ ദഹരകാലേ പവത്തം നാമം. അനാഥാനം പിണ്ഡം ദദാതീതി **അനാഥപിണ്ഡികോ,** ഇദമസ്സ ക്രിയാനാമം.

൪൩൬-൪൩൭. ഭിക്ഖുആദയോ ഏതേ പഞ്ച സഹധമ്മികാ. സഹ ഏകതോ ധമ്മം ചരന്തീതി **സഹധമ്മികാ.**

പത്താദയോ അട്ഠ പരിക്ഖാരാ ഉക്കട്ഠവസേന വുത്താ, മജ്ഝിമവസേന പന കത്തരദണ്ഡോപി തേലനാളിപീതി ദസ പരിക്ഖാരാ വത്തബ്ബാ, ഓമകവസേന ഛത്തമ്പി ഉപാഹനാപീതി ദ്വാദസ പരിക്ഖാരാ ച വത്തബ്ബാ.

൪൩൮. ദ്വയം സാമണേരേ. സമണസ്സാപച്ചം **സാമണേരോ.** സമണലിങ്ഗാചാരത്താ "സമണോയ"ന്തി ഉദ്ദിസിതബ്ബോതി **സമണുദ്ദേസോ. ദിസീ** ഉച്ചാരണേ.

തികം അചേലകേ. ദിസാ ഏവ അമ്ബരം വത്ഥം, ന പകതിവത്ഥമേതസ്സ **ദിഗമ്ബരോ, സസ്സ ഗോ.** നത്ഥി ചേലം വത്ഥമേതസ്സ, സമാസന്തേ കോ. ചതൂഹി ഗന്ഥേഹി ബന്ധനീയത്താ **നിഗന്ഥോ, നി**സദ്ദോ ബന്ധനേ. ദ്വയം ജടാവതി. ജടം യസ്സത്ഥി **ജടിലോ,** ഇലോ. ജടം ധാരേതീതി **ജടാധരോ.**

൪൩൯. കുടിസകാദികാ ചതുത്തിംസ ലദ്ധിയോ പരസമയാനമാഗമതോ ഗഹേതബ്ബാ, തഥാ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ബ്രഹ്മജാലസുത്തന്തതോ. **ഇതീ**തി പരിസമാപനത്ഥോ. **ഏതേതി** നിദസ്സനത്ഥോ. ഏതേ ഛന്നവുതിലദ്ധിയോ തണ്ഹാപാസം, ദിട്ഠിപാസഞ്ച ഡേന്തി പവത്തേന്തീതി **പാസണ്ഡാ**തി **സമ്പകാസിതാ** കഥിതാ. "ഇതി ഛന്നവുതി ഏതാ"തിപി പാഠോ.

൪൪൦. തികം സുചിമ്ഹി. **പു** പവനേ, തോ. ദ്വിത്താദി. **യത** പയതനേ, തോ. ദീഘാദി. ദ്വയം ചമ്മനി. ചരിതം തന്തി **ചമ്മം, ചര**തിമ്ഹാ മന, **ചമു** അദനേ വാ, മന. **അജ** ഗമനേ, യു, ഇനോ വാ.

ദ്വയം ദന്തകട്ഠേ. ദന്തേ പുനാതി സോധേതി യേനാതി **ദന്തപോനോ,** യു. ദന്തപോണോപി. ദന്തസോധനത്ഥം കട്ഠം **ദന്തകട്ഠം.** ദ്വയം രുക്ഖത്തചേ. **വക്ക** തചേ, അലോ. **തര** തരണേ, ഇതോ, സകത്ഥേ കോ.

൪൪൧. ദ്വയം ഭാജനസാമഞ്ഞേ. പതതി യത്ഥ സോ **പത്തോ, പത** ഗതിയം, തോ. **പാ** രക്ഖണേ,തി.

ദ്വയം കുണ്ഡികായം. കസ്സ ജലസ്സ മണ്ഡോ പസന്നഭാവോ കമണ്ഡോ, തം ലാതീതി **കമണ്ഡലു,** ഉ. **കുഡി** രക്ഖണേ, സകത്ഥേ കോ. കത്തരസ്സ ജിണ്ണസ്സ ആലമ്ബനയട്ഠി.

൪൪൨. **യം** "പാണാതിപാതാ വേരമണീ"തിആദി ബ്രഹ്മചരിയകമ്മം **നിച്ചം** യാവജീവമവസ്സമ്ഭാവേന, തം **ദേഹസാധനാപേക്ഖം** സരീരേനേവ സാധനമപേക്ഖതേ, ന ബാഹിരേന സാധനം, അയം യമോ നാമ, **യമു** ഉപരമേ.

"സരീരസാധനാപേക്ഖ-നിച്ചകമ്മമയേ യമേ;

സംയമേ യമരാജേ ച, യമകേ തു യമം തിസൂ''തി [അമര ൧൭.൩൮].

രുദ്ദോ.

യം പനാഗന്തുനാ സുക്കപക്ഖാദിവസേന അനിച്ചം നിയമിതകാലമുപവാസാദികം കമ്മം, അയം നിയമോ, കാലാദിവസേന നിയമിതബ്ബോതി **നിയമോ, യമു** ഉപരമേ. ''മന്തനായം പടിഞ്ഞായം, നിയമോ നിച്ഛയേ വതേ''തി **രുദ്ദോ.**

ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪൪൨. ദ്വയം വേസ്സേ. **വിസ** പവേസനേ, സോ. **ഇയാനപച്ചയേ വേസിയാനോ.** ഊരുജോ, അരിയോപ്യത്ര.

പഞ്ചകം കസിആദിജീവികായം. **ജീവ** പാണധാരണേ, യു. സബ്ബത്ര ഭാവേ പച്ചയോ, കരണേത്യേകേ. **വത** വത്തനേ,തി, അസ്സു, ണ്വുമ്ഹി **ജീവികാ.** വുത്തീനം സരൂപപ്പകാരേ ദസ്സേതി. ദ്വയം കസികമ്മേ. കസനം കസി, സാ ഏവ കമ്മം **കസികമ്മം. കസ** വിലേഖനേ, ഇ, **കസി.**

൪൪൩. ദ്വയം വാണിജ്ജേ. വണിജാനം കമ്മം **വാണിജ്ജം, വണിജ്ജാ** ച. ദ്വയം പസുപോസനേ. ഗുന്നം രക്ഖാ **ഗോരക്ഖാ.** പസൂനം ഗോമഹിംസാദികാനം പാലനം പോസനം ചികിച്ഛാദി പസുപാലനം വുത്തം സരൂപം, വുത്തപ്പകാരാ ച ഇതി വേസ്സസ്സ **വുത്തിയോ** വുത്തികാരണാ തിസ്സോ ഭവന്തി കസികമ്മാദിപ്പകാരേന.

തികം ഗിഹിമ്ഹി. ഗഹേ ഗേഹേ, പഞ്ചകാമഗുണേ വാ ഭവവസേന തിട്ഠതീതി **ഗഹട്ഠോ.** അഗാരേ ഗേഹേ വസതീതി **അഗാരികോ,** ഗഹമേതസ്സത്ഥീതി **ഗിഹി,** അസ്സി, രസ്സോ ച.

൪൪൪. ദ്വയം കസിബലേ. ഖേത്തേനാജീവതി. കസതീതി **കസ്സകോ,** ണ്വു. ദ്വയം ഖേത്തേ. ബീജാനി ഖിപന്ത്യസ്മിന്തി **ഖേത്തം, ഖിപ** പേരണേ, തോ, ഖിത്തം തായതീതിപി **ഖേത്തം, ഖി** നിവാസഗതീസു വാ, ത, ത്രണ, **ഖേത്തം, ഖേത്രം. ക്ലേദ, ക്ലിദ** അല്ലഭാവേ, ലലോപോ, ക്ലേദീയതീതി **കേദാരം,** കേ ജലേ സതി ദാരോ വിദാരണമസ്സാതി വാ **കേദാരം,** സഞ്ഞാസദ്ദത്താ സത്തമിയാ ന ലോപോ, വാപോപ്യത്ര, വപ്പതേ യസ്മിന്തി **വാപോ,** ണോ.

ദ്വയം മത്തികാഖണ്ഡേ. **ലേഡ്ഡ** സങ്ഘാതേ, ഉ, **ലേഡ്ഡു.** പുമേ **ഉത്തോ** കഥിതോ. ''ലേഡ്ഡുവോ പുമേ''ത്യ [അമര ൧൯.൧൨] **മരകോസേ.** ദ്വയം ഖണിത്തിയം. ഖഞ്ഞതേ യായ, സാ **ഖണിത്തി, ഖനു** അവദാരണേ,തി, **ണത്തം,** ഉസ്സി. അവദാരീയതേ യേന **അവദാരണം, ദര** വിദാരണേ, യു.

൪൪൫. തികം ദാത്തേ. ദന്തി ലുനന്ത്യനേനാതി **ദാത്തം, ദാ** ലവനേ, തോ. ദാത്രമ്പി. **ലൂ** ഛേദനേ, **ലവിത്തം, അസു** ഖേപനേ. **അസിതം,** സബ്ബത്ര കരണേ പച്ചയോ.

തികം പാജനദണ്ഡേ. **തുദ** ബ്യഥനേ, ണോ, **പതോദോ. തപച്ചയേ തുത്തം. അജ** ഖേപനേ, ഗതിമ്ഹി ച, കരണേ യു, **പാജനം.** വണ്ണവികാരേ **പാചനം.**

തോദനംപ്യത്ര.

തികം രജ്ജുയം. **യുജ** യോഗേ, തോ, **യോത്തം. രുധ** ആവരണേ, ജു, ഉസ്സത്തം, പരരൂപത്തഞ്ച, **രജ്ജു** ഥിയം. **രസ** അസ്സാദനേ, മി, ആബന്ധോപ്യത്ര.

ദ്വയം ഫാലേ. ഫാലയതി പാടയതി ഭൂമി യേന **ഫാലോ,** ണോ. **കസ** വിലേഖനേ, ണ്വു, **കസകോ.** "ഫാലകസകാ"തി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൯.൧൩] **രുദ്ദോ.** നിരീസം, കൂടകം, ഹലമ്പി. ഈസായ നിഗ്ഗതം **നിരീസം. കുട** ഛേദനേ, സകത്ഥേ കോ, **കൂടകം,** ദീഘാദി. **ഹല** വിലേഖനേ.

൪൪൯. തികം നങ്ഗലേ. ഭൂമിനങ്ഗ'മനങ്ഗം കരോന്തോ ലുനാതീതി **നങ്ഗലം. സീ** ബന്ധനേ, രോ, **സീരോ.** "സീരോ തിക്ഖകരേ ഹലേ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** ഗോദാരണംപ്യത്ര. നങ്ഗലസ്സ ദണ്ഡകേ **ഈസാ, ഈസ** ഇസ്സരിയേ, **ഈസാ** നാരീ. "പഭുമ്ഹി സങ്കരേ ഈസോ, ഥിയം നങ്ഗലദണ്ഡകേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൯.൧൩-൪ ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൯.൧൪] **രഭസോ.**

യുഗകീലകേ **സമ്മാ**സദ്ദോ, സമന്തി യായ **സമ്മാ, സമു** സമനേ. **ഹലപദ്ധതി** നങ്ഗലലേഖാ സീതാ നാമ. "സീതാ നങ്ഗലലേഖാ ച, ദിവഗങ്ഗാ ച ജാനകീ"തി [തികണ്ഡസേസ ൩.൩.൧൯൧] **തികണ്ഡസേസേ. സീ** സയേ, തോ, **സീതാ** നാരീ.

൪൫൦-൪൫൧. മുഗ്ഗാദികേ ധഞ്ഞവിസേസേ **അപരന്ന**സദ്ദോ, പുബ്ബന്നതോ അപരഭാഗേ പവത്തം അന്നം **അപരന്നം, അപരണ്ണ**ഞ്ച. സാലിആദികേ **പുബ്ബന്ന**സദ്ദോ, അപരന്നസ്സ പുബ്ബേ പവത്തം അന്നം **പുബ്ബന്നം, പുബ്ബണ്ണ**ഞ്ച. പുബ്ബാപരത്തഞ്ച നേസം ആദികപ്പേ സമ്ഭവാസമ്ഭവവസേന ദട്ഠബ്ബം.

സാല്യാദയോ സത്ത ധഞ്ഞാനി. ധാനം പോസനം, തത്ര സാധൂനി **ധഞ്ഞാനി,** യോ, രസ്സോ. കലമാ രത്തസാലി മഹാസാലിസട്ഠികപ്പഭുതയോ സൂകധഞ്ഞവിസേസാ **സാലയോ** നാമ. സട്ഠിദിനാനി പരിപാകമസ്സ **സട്ഠികോ. സാല** സിലാഘായം, ഇ, **സാലി.** വഹതി, ബ്രൂഹേതി വാ സത്താനം ജീവിതന്തി **വീഹി, വഹ** പാപുണേ, **ബ്രൂഹ** വുഡ്ഢിയഞ്ച, ഇ, അസ്സീ, പക്ഖേ **രലോപോ, വീഹി** . കോരം രുധിരം ദൂസതീതി **കുദ്രൂസോ,** ഗോവഡ്ഢനോ, അ. വണ്ണവിപരിയയോ, ഓസ്സു ച. **ഗുധ** പരിവേധനേ, ഉമോ. **ഗോധുമോ.** "ഗോധൂമസുമനോ മിലക്ഖ, ഭോജനം പാവടോ യവോ"തി **രഭസോ. വര** വരണസമ്ഭത്തീസു, ണ്വു, **വരകോ. യു** മിസ്സനേ, അ, **യവോ.** കങ്ഗു അതിസുഖുമസസ്സേ ധഞ്ഞവിസേസേ, സോഭനസീസത്താ കമനീയഭാവം ഗച്ഛതീതി **കങ്ഗു,** ഉ. "സാമാ പിയങ്ഗു കങ്ഗു ദ്വേ"തി **രുദ്ദോ. തബ്ഭേദാ** തേസം ധഞ്ഞാനം ഭേദാ വിസേസാ നീവാരാദയോ വുച്ചന്തേ. നീവാരാനി തിണധഞ്ഞാനി, **ആദി**നാ സാമാകാദയോ.

ദ്വയം കളായേ. **ചണ** ദാനേ, ണ്വു, **ചണകോ,** ഹരിമന്ഥകേപി. കം വാതം ലാതീതി **കളായോ, ള**ത്തം, കലായമ്പി. ദ്വയം സാസപസാമഞ്ഞേ. "സാസപോ തു സരിസപോ, കടുസ്നേഹോ ച തന്തുഭോ"തി **തികണ്ഡസേസോ** [൨.൮.൩]. "പുമേ സുദ്ധോദനസുതേ, സിദ്ധത്ഥോ സേതസാസപേ"തി **രഭസോ.** സിദ്ധാ അത്ഥാ അസ്മിന്തി **സിദ്ധത്ഥോ. സാസ** അനുസിട്ഠിയം, അപോ. സാസപസ്സാപി വീഹിഭേദത്താ ഇധ ഗഹണം.

൪൨. ദ്വയം കങ്ഗുയം. പിയഭാവം അങ്ഗതീതി **പിയങ്ഗു.** ദ്വയം അതസിയം. **അവ** രക്ഖണേ, മോ, അവസ്സു, ദ്വിത്തം, **ഉമ്മാ. അത** സാതച്ചഗമനേ, അസോ, നദാദി. ഖുമാപ്യത്ര.

ചതുക്കം സസ്സേ. **കിട** ഗതിയം, ഠോ, കസിതോ സമ്ഭൂതം വാ **കിട്ഠം,** കിട്ഠട്ഠാനേ ഉപ്പന്നസസ്സഞ്ഹി "കിട്ഠ"ന്തി വുച്ചതി ഠാനൂപചാരേന, ഠോ, **സി**ലോപോ, അസ്സി. **സസ** ഗതിഹിംസാപാപുണനേസു, സോ. ഥമ്ബോ ഗുമ്ബോ, തം കരോതീതി **ഥമ്ബകരി,** ഇ. ധഞ്ഞംപ്യത്ര. "ധഞ്ഞം വീഹീസു ധഞ്ഞകേ, ധഞ്ഞോ പുഞ്ഞവതീരിതോ. ധഞ്ഞാ വാതാമലകീസൂ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

൪൩. ദ്വയം സസ്സാദീനം കണ്ഡമത്തേ. **കണ** സദ്ദേ, ഡോ. **നല** ഗന്ധേ, ണോ, **നാലം.** നാളിപി. സോ ഏവ സസ്സാദികണ്ഡോ നിപ്ഫലോ ചേ, **പലാലമു**ച്ചതേ. **പല** ലവനപവനേസു, അലോ, പലാലോപി.

ദ്വയം അസാരേ തുച്ഛധഞ്ഞേ. **ഭസ** ഭസ്മീകരണേ, അസ്സു, **ഭുസം** അതിസയേപി. ഥുസമ്പി. **തുസ** ഉസ്സഗ്ഗേ. കേന വാതേന ഇങ്ഗതീതി **കലിങ്ഗരോ, ലാ**ഗമോ, അരോ ച. ധഞ്ഞാനമേവ **തചേ** വക്കലേ **ഥുസോ, തുസ** തുട്ഠിമ്ഹി, **തസ്സ ഥോ, ഥുസോ** പുമേ. "ധഞ്ഞത്തചേ പുമാ ഥുസോ" [അമര ൧൯.൨൨] ത്യ**മരകോസേ.**

൪൪. ദ്വയം സസ്സരോഗേ. സേതവണ്ണകരണവസേന അടതി ഹിംസതീതി സേതട്ടികാ, സാ ഏവ **സേതട്ഠികാ.** ദ്വയം തണ്ഡുലകണേ. **കണ** നിമീലനേ, **കണ** നിമീലനസദ്ദഗതീസു വാ, അ, **കണോ. കുണ്ഡ** ദാഹേ, സകത്ഥേ കോ. ദ്വയം ധഞ്ഞമദ്ദനഭൂമിയം. **ഖല** സോചേയ്യേ, ധഞ്ഞാനി കരോന്തി മദ്ദന്തി അസ്മിം **ധഞ്ഞകരണം.** തിണാദീനം, സസ്സാനഞ്ച ഥമ്ബോ ഗുമ്ബോ നാമ, **ഥമ്ബ** വേകല്യേ, **ഥമ്ബ** പടിബന്ധേ വാ. **ഗുഹ** സംവരണേ, ബോ, **ഹസ്സ മോ.**

൪൫. ദ്വയം മുസലേ. അയോ അഗ്ഗേകോടിയം യസ്സാതി **അയോഗ്ഗം. മുസ** ഖണ്ഡനേ, അലോ. ദ്വയം സുപ്പേ. കുച്ഛിതം ലുനാത്യപനേതീതി **കുല്ലോ. സുപ** മാനേ, അ, സരത്യനേനേതി വാ **സുപ്പം,** പോ, അസ്സു. പപ്ഫോടനംപ്യത്ര.

ദ്വയം ഉദ്ധനേ. ഉപരി ധീയതേ ഥാല്യാദികമസ്മിന്തി **ഉദ്ധനം,** ഉദ്ധാനമ്പി, യു. **ചുല്ല** ഹാവകരണേ, ഇ, ഈമ്ഹി **ചുല്ലീ.** അധിസയനീ, അന്തികാപ്യത്ര. **അതി അദി** ബന്ധനേ, അന്ത്യതേ ഭിക്ഖാദികമസ്സന്തി **അന്തികാ,** ണ്വു. "സന്തികേ സന്നിധാനേ ച, ഉദ്ധനേ ചാപി അന്തികാ"ത്യ**ജയോ.**

കാസാദിരചിതോ കടോ യേന മരാവോ ബന്ധീയതേ. മരാവോ ച വീഹ്യഗാരം, "കുസൂലോ വീഹ്യഗാരഞ്ച, കന്തരോ ച മരാവകോ"തി **രഭസോ.** കേചി മരാവമേവ കടമാഹു, തം ന, "കുസൂലോ ച മരാവോ ച, കിലഞ്ജോ ച കടോ ഭവേ"തി **അമരമാലായം പാദനാമ**പകരണേ ഭേദേന പാഠാ. **കില** ബന്ധനേ, കിലനം കിലോ, തദത്ഥം ജായതീതി **കിലഞ്ജോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. **കട** ഗതിയം, അ.

൪൬. അട്ഠകം ഥാലിയം. കാമീയതീതി **കുമ്ഭീ, കമു** ഇച്ഛായം, ഭോ, അസ്സു, ഈ ച, കുയാ പഥവിയാ ഭവതീതി വാ **കുമ്ഭീ,** കേന അഗ്ഗിനാ ഭണതീതി വാ **കുമ്ഭീ, ഭണ** സദ്ദേ, **ണ**ലോപോ, കേന ജലേന ഉമ്ഭീയതി പൂരീയതീതി വാ

കുമ്ഭീ, ഉഭ ഉബ്ഭ ഉമ്ഭ പൂരണേ, സബ്ബത്ര നദാദി. **പിഠ** ഹിംസാസംകിലേസേസു, അരോ. **കുണ്ഡ** ദാഹേ. **ഖല** സോചേയ്യേ, ഉത്തം. **ഉഖ** ഗമനേ, അലോ, നദാദി, രസ്സോ. **അപച്ചയേ ഉഖാ. ഥല** ഠാനേ, ഇ, **ഥാലി, ഈഹി ഥാലീ.** കേന അഗ്ഗിനാ ലപതീതി **കോലമ്ബോ,** അസ്സോത്തം, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, **ബത്തഞ്ച,** കേ അഗ്ഗിമ്ഹി ഓലമ്ബതീതി വാ **കോലമ്ബോ. ലബി** അവസംസനേ.

തികം മണികേ. **മന** ഞാണേ, ഇ, **ണത്തം,** മണിയേവ **മണികം. ഭണ** സദ്ദേ, ണ്വു, അരം സീഘം ജരോ അസ്സ **അരഞ്ജരോ.**

൪൪൭. ദ്വിപാദം ഘടേ. **ഘട** ചലനേ, അ, നദാദിമ്ഹി ഘടീ, **കുട** കോടില്യേ. കേന ജലേന ലസതി സിലിസ്സതീതി **കലസോ, ലിസ** സിലേസനേ, അ, ഇസ്സത്തം, **കലസോ** തീസു. **വര** വാരണസമ്ഭത്തീസു, ണ്വു. **കലസസ**ഹചരണതോ **വാരകോപി** തീസു. ''കലസോ തു തീസൂ''ത്യ**മരകോസേ** [അമര ൧൯.൩൧].

ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി **ഭുഞ്ജനം,** അന്നാദി, തസ്സ പത്തോ ഭാജനം സുവണ്ണരജതാദിനിമ്മിതമ്പി കംസോ നാമ.

> ''കംസോ രച്ഛന്തരേ മാനേ, തേജസേപി ഭവേ തഥാ;
> പാനപത്തേ ച കംസ്യേ ച, സോഭിക്ഖാസു ച കിത്തിസൂ''. -

ത്യ**ജയേന** വുത്തത്താ പാനപത്തേപി കംസോ. **കന** ദിത്തിഗതികന്തീസു, സോ, **കംസോ.** അനിത്ഥീ. തികം ഭാജനസാമഞ്ഞേ. **അമ** ഗതിയം, അത്തോ, അമത്തം. **ഭാജ** പുഥകമ്മനി, ചുരാദി, യു.

൪൪൮. ദ്വയം ഭാജനാദീനമാധാരേ. അന്തം സമീപമാധേയ്യസ്സ ഉപഗച്ഛതീതി **അണ്ഡുപകം, ന്തസ്സണ്ഡോ, ഗസ്സ ച കോ. ചുമ്ബ** വദനസംയോഗേ, അടോ, അസ്സു, സകത്ഥേ കോ. ദ്വയം സരാവേ, സരതി വുഡ്ഢിം ഗച്ഛതീതി **സരാവോ,** അവോ. **മല്ല** ധാരണേ. ണ്വു. വഡ്ഢമാനകോപ്യത്ര, വഡ്ഢതി വിത്ഥിണ്ണീ ഭവതീതി **വഡ്ഢമാനകോ,** സകത്ഥേ കോ.

ദ്വയം ഭേലബ്യഞ്ജനാദിഘട്ടനോപയുത്തഭണ്ഡേ. **കട** ഗതിയം, ഛു, ദ്വിത്താദി. **ദു** ഗതിയം, ബോ, നദാദി, **ദബ്ബീ,** രസ്സേ **ദബ്ബി.** ഖജാകാപി, **ഖജ** മന്ഥനേ, അകോ, **ഖജാകാ** ഥിയം. ദ്വയം ധഞ്ഞാദിനിലയേ. **കുസ** സിലേസനേ, ഊലോ. **കുസ** അക്കോസേ, ഠോ. ദ്വേപി പുന്നപുംസകേ.

൪൪൯. ദ്വയം മാസാദിസാകമത്തേ, **സാ** തനുകരണേ, ണ്വു. **ഡംസ** ഖാദനേ, ണ്വു. **സലോപോ,** സിഗ്ഗു, ഹരിതകമ്പി. **ഹരിതാ** സകത്ഥേ കോ. ''പുല്ലിങ്ഗോ സാകമത്തസ്മിം, സിഗ്ഗു സോഭഞ്ജനേപി ചേ''തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൯.൩൮] **രഭസോ.** ദ്വയം അദ്ദകേ. ആദ്ദായം ജാതം **അദ്ദകം,** രസ്സോ. സിങ്ഗമിവ വേരം വപു യസ്സ തമേവ **സിങ്ഗിവേരം.**

യദാ സുക്ഖം, തദാ മഹോസധാധ്യം, തിക്ഖരസത്താ മഹന്തം ഓസധം. സുണ്ഠി, നാഗരം, വിസം, വിസഭേസജ്ജമ്പി. **സുഠി** സോസനേ, ഇ, **സുണ്ഠി, ഈപച്ചയേ സുണ്ഠീ.**

ദ്വയം മരീചേ. **മര** പാണചാഗേ, ചോ. **കുല** സങ്ഖ്യാനേ, ണ്വു. ''മരീചം കോലകം കണ്ഹം, ഉസനം ധമ്മപത്തന''ന്ത്യ**മരസീഹോ.**

൪൬൦. തിപാദം കഞ്ജികേ. സുവീരരട്ഠേ ഭവം **സോവീരം.** കേന ജലേന അഞ്ജിയമഭിബ്യത്തം അസ്സ **കഞ്ജിയം.** ആരാനം ഭൂമ്യക്കജാനം വാരേസു ഗഹിതേന നാരേന ജലേന ജാതം **ആരനാളം,** "ആരോ ക്ഖിതി സുതേ'ക്കജേ, നാരോ തണ്ഡുലനീരേസൂ"തി ഹി വുത്തം, **രസ്സ ളോ.** ഥുസതോ ജാതമുദകം **ഥുസോദകം,** ഥുസോദകതോ വാ ജാതം **ഥുസോദകം.** ധഞ്ഞതോ വീഹിതോ ജാതം അമ്ബിലം **ധഞ്ഞമ്ബിലം.** വാതം ലങ്കതി ഹീനം കരോതീതി **ബിലങ്കോ, വാതസ്സ ബി,** വിസേസേന ലങ്കതീതി വാ **ബിലങ്കോ.** കുമ്മാസോ, അഭിസുതം, അവന്തിസോമം, കുഞ്ജലം, കഞ്ജികം, മണ്ഡോ, ജേട്ഠമ്ബു, ഖദികാപ്യത്ര.

ദ്വയം ലവണമത്തേ. **ലൂ** ഛേദനേ, യു, ഓസ്സാ'നവാദേസേ ലോണം.

൪൬൧. സാമുദ്ദാദയോ ഏതേ പഞ്ച ലവണസ്സ പഭേദാ വിസേസാ. സമുദ്ദഭൂമിയമവട്ഠിതം ലദ്ധം ലോണോദകം സുക്ഖസന്തനം സിതം യം ഭവതി, തം **സാമുദ്ദലവണം.** അക്ഖിവം, വസിരമ്പി. **വസു** ഥമ്ഭേ, ഇരോ. സിന്ധുദേസേ ഭവോ **സിന്ധവോ,** ണോ. സിതസിവം [സീതസിവം (സക്കതേ)], മാണിമന്ഥം, സിന്ധുജമ്പി. സിതം ധവലം, സിവം കല്യാണം, കമ്മധാരയസമാസോ . സിതസിവന്തി വാ ബന്ധനം. മണിമന്ഥോ പബ്ബതോ, തത്ര ഭവോ, ണോ. **കാളലോണോ** നാമ സോവച്ചലവണാനം മജ്ഝേ കാളവണ്ണം ലവണം [തീണി മധുരലവണസ്സലവണഭേദസ്സ (അമരകോസ, മഹേസ്സരടീകാ)], "തിലകം തത്ര മേചകേ"തി [മദം സന്ദതേ പിസോദരാദി (ചിന്താമണിടീകാ ൧൯.൪൩) മദം മുദം വാ സന്ദതേ... വിസോദരാദി (ബ്യാഖ്യാസുധാടീകാ)] വുത്തത്താ തിലകമ്പി. **ഉബ്ഭിദം** നാമ രോമകലവണം, സമ്ഭരിദേസേ കിര രുമാ നാമ ലവണാകരോ. തത്ര പവിട്ഠം കട്ഠമ്പി അചിരേന വിലീയ ലവണം ഭവതി, തബ്ഭവം രോമലവണം. വസുകമ്പി. കട്ഠാദീനം സയം സഭാവവിജഹനകരത്താ ഭിന്ദിതും സക്കോതീതി **ഉബ്ഭിദം,** സക്യത്ഥേ ഉസദ്ദോ. **ബിലാലം** നാമ സമുദ്ദതീരാസന്നദേസഭവം മത്തികം പാചയിത്വാ നിപ്ഫാദിതലവണം. സമുദ്ദവേലാസന്നദേസേ ജാതം **ബിലാലം,** ഏസ്സിത്തം, ലോ, അഥ വാ **ഉബ്ഭിദം** നാമ യത്ഥ കത്ഥചി പദേസേ ഭൂമിതോ ഉഗ്ഗതം ലവണമത്തികം പാചയിത്വാ നിപ്ഫാദിതലവണം. **ബിലാലം** നാമ ലവണഭൂമിം വിദാരയിത്വാ നിപ്ഫാദിതലവണം. **വിപുബ്ബോ ദല** വിദാരണേ. ദസ്സ **ലോ.** അഥ വാ **ഉബ്ഭിദം** നാമ പാക്യം ലവണം. **ബിലാലം** നാമ വച്ചഗന്ധം കാളലവണം.

൪൬൨. ഗുളാദയോ പഞ്ച ഉച്ഛുനോ വികാരാ. **ഗുള** രക്ഖായം, ഗുളോ പക്കരസോ. **ഫാണ** ഗതിയം, തോ, ഫാണിതം ഗുളതോ കിഞ്ചി ഥദ്ധം. **ഖണ്ഡ** മന്ഥേ, ഖണ്ഡോ ഫാണിതതോപി ഥദ്ധോ. ഉച്ഛുവിസേസസ്സ രസപാകേ ഖണ്ഡയോഗ്യസാരഭൂതേ യാ ഗുളികാകാരാ ജായതേ, സാ മച്ഛണ്ഡീ ഖണ്ഡസാലൂകം. "മച്ഛണ്ഡീ തു പുപ്ഫഗുളാ, ഥദ്ധപത്തന്തു ഫാണിത"ന്തി **രഭസോ,** ഖണ്ഡകക്കം ഫാണിതമിച്ചഞ്ഞേ. **സര** ഹിംസായം, **ഖരപച്ചയോ, സക്ഖരാ,** യാ "സിതാ"തിപി വുച്ചതി, സിനോതി ബന്ധതി തണ്ഹം **സിതാ.** സിതസക്ഖരേത്യത്ര തു സിതോ ധവലത്ഥോ, സക്ഖരാപമാണസണ്ഠാനത്താ വാ സക്ഖരാ. ഇമേ ച ഗുളാദയോ യഥാക്കമം ഥദ്ധതരാ. ഏത്ഥ ച മച്ഛണ്ഡീ ഫാണിതാ ഖണ്ഡവികാരാപി. ദ്വയം ഗുളേ. രോഗാധികേസു വിനാസകരത്താ വിസഞ്ച തം കണ്ടകഞ്ച.

൪൬൩. ദ്വയം ഭട്ഠധഞ്ഞേ. **ലാജ** ഭസ്സനേ, ഭസ്സനം ഭജ്ജനം, അ. ന ഖതം **അക്ഖതം.** "തതിയാ പകതി ലാജേസ്വക്ഖതം തീസ്വ'ഹിംസിതേ"തി **രുദ്ദോ.**

ഭട്ഠയവേ **ധാനാ**സദ്ദോ സിയാ, “ബഹുമ്ഹി ഭട്ഠയവേ ധാനാ, ഥിയം അഭിനവോ’ബ്ഭിദേ”തി **രഭസോ. ധാ** ധാരണേ, യു.

ദ്വയം യവാദിചുണ്ണേ. **സച** സമവായേ, **സച** സേചനേ വാ, തു. **മന്ഥ** വിലോളനേ. തികം സമം. പൂരേതീതി **പൂപോ,** പോ. **അ**കാരയുത്തേ **അപൂപോ,** യഥാ “ലാബു, അലാബൂ”തി. തണ്ഡുലാദീനം പിട്ഠാനം വികാരോ **പിട്ഠകോ,** സഞ്ഞായം കോ.

൪൬൨. ഛക്കം സൂദേ. ഭത്തം, സൂപഞ്ച കരോതി അകാസി കരിസ്സതീതി **ഭത്തകാരോ, സൂപകാരോ** ച. **സു** പഗ്ഘരണേ. സവതി രസം പഗ്ഘരാപേതീതി **സൂദോ,** ദോ, ദീഘാദി. **സൂദ** പഗ്ഘരണേ വാ, അ. അളാരോ നാമ സൂപാദിവികതി, തം കരോതീതി **ആളാരികോ.** ഓദനം പചതീതി **ഓദനികോ.** രസം കരോതീതി **രസകോ.**

ദ്വയം സൂപേ. സുഖത്ഥായ പാതബ്ബത്താ **സൂപോ,** ദീഘാദി. വിസേസതോ ഭത്തം അഞ്ജതി അന്തോ ഗച്ഛതി യേന, തം **ബ്യഞ്ജനം, അഞ്ജ** ഗതിയം, യു.

൪൬൩. പഞ്ചകം [തിപാദം (കം॰)] ഭത്തേ. **ഉദി** സവനക്ലേദനേസു, യു. **വാ**കാരോ **ഓദന**സദ്ദസ്സ നപുംസകത്തം സമുച്ചിനോതി. **കുര** സദ്ദേ, **കര** കരണേ വാ, കരോതി ബലന്തി **കുരം,** അസ്സു, **കിര** വിക്ഖിപനേ വാ, കിരതി ബുഭുക്ഖന്തി **കുരം,** ഇസ്സു, **കര** ഹിംസായം വാ, കു സദ്ദേ വാ, രപച്ചയോ. ഭജതി യേന, ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി വാ **ഭത്തം, ഭജ** സേവായം, തോ. ഭക്ഖിതബ്ബാതി **ഭിക്ഖാ, ഭക്ഖ** അദനേ, അസ്സി, **ഭിക്ഖ** യാചനേ വാ, **ഭിക്ഖാ** നാരീ. **അദ** ഭക്ഖനേ, തോ. **ഭിദാദിത്താ അന്നാ**ദേസോ, ദലോപോ.

ചതുക്കം ഭോജനേ, **അസ** ഭക്ഖനേ, കമ്മേ യു. **ഹര** ഹരണേ. ആഹരതി ബലായൂനീതി **ആഹാരോ,** ണോ. **ഭുജ**ധാതുമ്ഹാ യു, ഭോജനം. **ഘസ** അദനേ, ണോ. അന്ധോപ്യത്ര, **അദ**ധാതുമ്ഹാ **ത**പച്ചയസ്സ **അന്ധാ**ദേസോ **നിപാതനാ.**

ദ്വയം യാഗുയം. **തര** പ്ലവനതരണേസു. തരതി പ്ലവതി ബ്യാപീഭവതീതി **തരണം,** യു. തരലം, തരലാപി. **യാ** പാപുണേ, ഗു, **യു** മിസ്സനേ വാ, ഗു, ഉസ്സാ. ഉണ്ഹികാ, സാണാ, വിലേപീ ച യാഗുനാമാനി. **സാ** പാകേ, യു, **സാണാ.**

൪൬൪. ഖജ്ജാദയോ ചത്താരോ അസനഭേദാ. **ഖാദ** ഭക്ഖനേ, കമ്മേ തോ, ഭുജാദി. **ഖജ്ജം** മംസാദി. **ഭോജ്ജം** അന്നാദി. **ലിഹ** അസ്സാദനേ, ണ്യോ, **ഹസ്സ യോ. ലേയ്യം** മധ്വാദി. പാതബ്ബന്തി **പേയ്യം, പാ** പാനേ, ണ്യോ, ആസ്സേ, **പേയ്യം** സൂപാദി.

ദ്വയം ഭത്തമണ്ഡേ. **സു** സവനേ, വിസരുജപദാദിതോ ണ. **ചമു** അദനേ, **ആ**പുബ്ബത്താ പാനേ, കമ്മേ ണോ. മാസരോപ്യത്ര, **മസി** പരിമാണേ, അരോ. ദ്വയം ആലോപേ. **ലുപ** ഛേദനേ, **ആ**പുബ്ബോ സമ്പിണ്ഡനേ, **കു** സദ്ദേ. **കബി** വണ്ണേ വാ, അലോ, ളത്തം, കേന തോയേന ബലമസ്സാതി വാ **കബളോ,** പുമേ, ഗാസോപി.

൪൬൫. രസാനം സബ്ബരസാനം അഗ്ഗമ്ഹി രസേ **മണ്ഡ**സദ്ദോ, **മണ്ഡ** ഭൂസായം, “സബ്ബരസഗ്ഗേ മണ്ഡമനിത്ഥിയ”ന്ത്യ**മരസീഹോ** [അമര ൧൯.൪൯]. ദ്വയം ഭുത്തതോ

സേസേ. വിരൂപോ, കുച്ഛിതോ വാ ഘാസോ **വിഘാസോ.** ഭുത്തതോ സേസോ ഭുത്തസേസോ, സോവ **ഭുത്തസേസകോ,** സകത്ഥേ കോ.

ദ്വയം വിഘാസാദേ. വിഘാസം അദതീതി, അ, **ദമു** ദമനേ, ണ്വു. ദ്വയം പിപാസായം. പാതും ഇച്ഛാ **പിപാസാ, പാ** പാനേ, സോ, ദ്വിത്താദി. **തസ** പിപാസായം, യു.

൪൬൩. ദ്വയം ഭുത്തുമിച്ഛായം. **ഖുദ** ബുഭുക്ഖായം, ദോ. ഘസിതുമിച്ഛാ **ജിഘച്ഛാ, ഘസ** അദനേ, ഇച്ഛത്ഥേ ഛോ, ദ്വിത്താദി. മംസസ്സ രസോ പടിച്ഛാദനീയമുച്ചതേ. **ഛന്ദ** ഇച്ഛായം. പടിച്ഛാദേതീതി **പടിച്ഛാദനീയം,** അനീയോ, **ഛദ** സംവരണേ വാ, മംസേന പടിച്ഛാദേതബ്ബത്താ **പടിച്ഛാദനീയം.**

ദ്വയം ഉഗ്ഗാരേ, **ദേകി** സദ്ദോസ്സാഹേസു, ഉദ്ധം ദേകതി ഗന്തുമുസ്സഹതീതി **ഉദ്രേകോ,** ഏകസ്സ ദകാരസ്സ **രോ.** ഉദ്ദേകോപി. **ഗിര** നിഗ്ഗിരണേ, ഇസ്സാ, **ഉഗ്ഗാരോ.** പാദോ തിത്തിയം. സുഹിതോ തിത്തോ, തസ്സ ഭാവോ **സോഹിച്ചം. തിപി** പീണനേ,തി, ഭുജാദി. **യുപച്ചയേ,** ഇസ്സത്തേ ച **തപ്പനം.**

൪൬൪. യഥിച്ഛിതന്തം യഥിച്ഛിതേ. ക്രിയാവിസേസനതായ ചേതേ നപുംസകേ, ക്രിയാബ്യയാനഞ്ഹി സതിപ്യേകത്തേ തബ്ബിസേസനാനി നപുംസകേ ഭവന്തി ഏകത്തേപി, തഥാ ഹി ക്രിയാനമബ്യയാനഞ്ച സത്താഭൂതത്താ ലിങ്ഗസങ്ഖ്യാവിസേസോപാദാനം നത്ഥീതി തബ്ബിസേസനാനമ്പി സാമഞ്ഞലിങ്ഗാ നപുംസകത്തം, സാമഞ്ഞസങ്ഖ്യാ ചേകത്തം യുത്തന്തി, തം യഥാ - മുദും പചന്തി, സാദും പചന്തി. ബഹുവചനന്തേപി ക്രിയാസദ്ദേ തബ്ബിസേസനസ്സേകത്തമേവ ക്രിയാവിസേസനാനം കമ്മനി ദുതിയാ, സബ്ബോ ഹി ധാതവത്ഥോ കരോത്യത്ഥേന ബ്യാപിതോ, മുദും പചന്തി മുദും പചനം കുബ്ബന്തീത്യത്ഥോ, തേന മുദാദീനഞ്ച തബ്ബിസേസനാനം കമ്മത്തം. അഞ്ഞോ പനാഹ "സബ്ബേ ധാതവത്ഥാ ഭവത്യത്ഥാനുഗതാ, ഭവതിക്രിയാ കത്വത്ഥമനുഭവന്തീത്യത്ഥോ. 'പചതി ദേവദത്തോ'തി ദേവദത്തപയുത്തോ പാകോ ഭവതി, ഗച്ഛതി ഗമനം ഭവതി, പഠതി പാഠോ ഭവതീ"തി, തമ്മതേന പഠമാ, മുദുപചനം യഥാ ഭവതി, തഥാ പചതീത്യത്ഥോ. രമണീയം പാതോ, വിമലം പാതോ, ഇദമുപകുമ്ഭം. **കമു** കന്തിയം, കമ്മനി ണോ, **കാമം, നികാമ**ഞ്ച. **ഇസു** ഇച്ഛായം, തോ, "സാദിസന്തപുച്ഛേ"ത്യാദിനാ അന്തേന സഹ **തസ്സ ട്ഠോ, ഇട്ഠം. പരി**പുബ്ബോ **ആപ** പാപുണനേ, തോ, ഭുജാദി, രസ്സോ, **യാ**ഗമോ ച. "സത്ത്യം നിവാരണേ തിത്തിയം, പരിയത്തം യഥിച്ഛിതേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൯.൭] **രഭസോ.** ഇച്ഛിതസ്സ അനതിക്കമോ **യഥിച്ഛിതം,** യഥാത്ഥേ അബ്യയീഭാവോ. പകാമംപ്യത്ര.

ദ്വിപാദം വണിജകേ. കയവിക്കയേഹി ജീവതീതി, ഇകോ. സത്ഥം വാണിജ്ജോപജീവീനം സങ്ഘാതം വഹതി ദേസന്തരം പാപയതീതി, കമ്മാദിമ്ഹി ണോ. സത്ഥവാഹോ വണിജനായകോ, തംയോഗാ **സത്ഥവാഹോ,** ണോ. ആപണോ കയവിക്കയവോഹാരോ, തംയോഗാ **ആപണികോ,** ണികോ. **വണ** സദ്ദേ, ഇജോ. വേദഹകോ, നേഗമോ, പണ്യാജീവോ, വണിജോപ്യത്ര.

൪൬൫. വിക്കയോ നാമ പുബ്ബമേവ അത്തനോ ധനസ്സ പരസ്സ ദാനം. **കീ** ദബ്ബവിനിമയേ, തത്ര നിയുത്തോ **വിക്കയികോ.** വിക്കിണാതീതി **വിക്കേതാ,**

രിതു. കയോ നാമ പരസ്സ ധനം ഗഹേത്വാ അത്തനോ ധനസ്സ ദാനം. കയേന ജീവതീതി **കയികോ.** കിന്താതീതി, ണ്വു.

ദ്വയം ധനപ്പയോത്തരി. ഇണേ ഉത്തമോ **ഉത്തമണ്ണോ,** അഭിധാനാ പുബ്ബനിപാതോ, ഇസ്സത്തം, ദ്വിത്തഞ്ച. ധനം വുഡ്ഢത്ഥം പയോജേതീതി **ധനികോ.** ദ്വയം ധനഗ്ഗാഹകേ. ഇണേ അധമോ **അധമണ്ണോ.** ഇണം ഗണ്ഹാതീതി **ഇണായികോ,** ആയികോ. ഇണം ആയതി പവത്തേതീതി വാ ഇണായകോ, ണ്വു.

൪൭൧-൪൭൨. ദ്വയം ഇണേ. ഉദ്ധരീയതേ ഗയ്ഹതേതി **ഉദ്ധാരോ, ഉ**പുബ്ബോ **ധര**തി ഗഹണേ, ണോ. ഏതി വുഡ്ഢിം ഗച്ഛതീതി **ഇണം,** യു, **ണ**ത്തം. പരിയുദഞ്ചനമ്പി, പരിതോ ഉദഞ്ചതേ ഗയ്ഹതേതി, യു. **വുത്ത**ന്തി ക്രിയാപദം. യത്തകേന ധനേന ലാഭോ ലബ്ഭതേ, തത്ര മൂലധനേ മൂലാദിദ്വയം. **മൂല** പതിട്ഠായം. പഠമമേവ ആഭതം **പാഭതം.**

ദ്വയം പടിപാദേ. "അവസ്സമസ്സിദം കയിതബ്ബ"മിതി സച്ചസ്സാഖ്യാപനം, കരണം വാ **സച്ചാപനം,** സച്ചസ്സ കരഞ്ചിത്തഭരണമിച്ചത്ഥോ, **സച്ച**സദ്ദാ ധാതുരൂപാ യു, മജ്ഝേ **അപാ**ഗമോ, സച്ചസ്സ വാ ആപുണനം **സച്ചാപനം, അപ**ധാതുമ്ഹാ യു. "സച്ചാപനാ സച്ചാകതി"രിതി **തികണ്ഡസേസേ** [ഥികണ്ഡേ (?)] വോപാലിതോ. സച്ചം കരോതി, സച്ചസ്സ വാ കരണം **സച്ചകാരോ.** സച്ചംകാരോപി. "ക്ലിവേ സച്ചാപനം സച്ച-ങ്കാരോ സച്ചാകതിത്ഥിയ"ന്ത്യ**മരകോസേ** [അമര ൧൦.൮൨]. ദ്വയം വിക്കനീയദബ്ബേ. വിക്കിനിതബ്ബന്തി **വിക്കേയ്യം,** ണ്യോ. **പണ** ബ്യവഹാരേ, ണ്യോ, ദ്വേപി തീസു.

ദ്വയം ന്യാസസ്സപ്പനേ [ന്യാസമ്പന്നേ (ക॰)]. ന്യാസസ്സ അപ്പനം [സമ്പന്നം (ക॰)] പടിദാനം. **പതി**പുബ്ബോ **ദദാ**തി ന്യാസസമ്പന്നത്ഥോ, തഥാ **പരി**പുബ്ബോ വത്തതി. പരിദാനംപ്യത്ര.

ദ്വയം ന്യാസേ. **അസു** ഖേപനേ. ന്യസ്സതേ നിക്ഖിപീയതേതി, ണോ. ഉപനിധിയ്യതേതി **ഉപനിധി,** ഇ, **ഉപനിധി** പുമേ. "പുമേ ഉപനിധിന്യാസോ"തി [അമര ൧൦.൮൧] **അമരകോസേ.**

൪൭൩. **ഏക**ാദയോ **അട്ഠാരസ**പരിയന്താ സങ്ഖ്യാസദ്ദാ **സങ്ഖ്യേയ്യേ** ദബ്ബേ വത്തന്തി തീസു ച ലിങ്ഗേസു. സങ്ഖ്യേയ്യേകത്തേ ച "ഏകോ ബ്രാഹ്മണോ, അട്ഠാരസ ബ്രാഹ്മണാ"തി സമാനാധികരണം ഭവതി, ന തു ഭിന്നാധികരണം "ബ്രാഹ്മണാനം ഏകാദസ ചേ"തി. തീസൂത്യനേന "ന കേവലം **ഏക**സദ്ദോവ സലിങ്ഗോ, അഥ ഖോ **അട്ഠാരസ**പരിയന്താപീ"തി ദസ്സേതി, തേന കത്ഥചി തേസം അലിങ്ഗതാവചനം ലിങ്ഗവിസേസാഭാവം സന്ധായ വുത്തം, ന പന സാമഞ്ഞലിങ്ഗാഭാവന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഇമിനാ നയേന "അതിലിങ്ഗം ദ്വിവചനം, തദാഖ്യാതന്തി വുച്ചതീ"ത്യാദീസുപി ദട്ഠബ്ബം, തേന "പുരിസോ ഗച്ഛതി, ഇത്ഥീ ഗച്ഛതി, ചിത്തം ഗച്ഛതീ"ത്യാദീസു **ഗച്ഛതി**സദ്ദസ്സ തംതംലിങ്ഗവിസേസവചനതാ, "ഗച്ഛതീ"ത്യാദീസു സാമഞ്ഞലിങ്ഗവചനതാ ച ദട്ഠബ്ബാ. **വീസത്യാ**ദയോ സങ്ഖ്യാസദ്ദാ സങ്ഖ്യാനേ, സങ്ഖ്യേയ്യേ ച വത്തന്തി "വീസതി ഗാവോ, ഗവം വീസതീ"തി. ഏകത്തേതി യദാ പനേതാ സങ്ഖ്യേയ്യേ ഏകത്തവിസിട്ഠമേവ വഗ്ഗത്തം സഭാവതോ പടിപാദയന്തി. തദാ ഭിന്നസങ്ഖ്യേനാപി സമാനാധികരണേ ഏകവചനേയേവ സബ്ബകാലം വത്തതേ "വീസതി ഗാവോ"തി. യദ്യേകത്തേ,

കഥം? ദ്വേവീസതിയോ, തിസ്സോ വീസതിയോ, പഞ്ചസതാനിച്ചാദയോ പയോഗാ ഇച്ചാഹ "വഗ്ഗഭേദേ ബഹുത്തേപീ"തി . വീസത്യാദീനം വഗ്ഗാനം ഭേദേ വത്തുമിച്ഛിതേ സതി ബഹുത്തേപി ബഹുവചനേപി ഭവന്തി. **അമരകോസേ** പന "സങ്ഖ്യന്തരസ്സത്ഥേ അഭിധേയ്യേവീസത്യാദയോ തംസമാനാധികരണതോ ബഹുവചനാനിപി ഭവന്തീ"തി [അമര ൧൯.൯൩-൪] വുത്തം, സങ്ഖ്യന്തരമിഹ വഗ്ഗഭേദോ, തേന ദ്വിന്നമ്പി വോഹാരമത്തനാനത്തം, ന അത്ഥനാനത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ആനവുതി നവുതി**സദ്ദമഭിബ്യാപേത്വാ **താ** വീസത്യാദയോ ഭിന്നലിങ്ഗേനാപി സമാനാധികരണേ **നാരിയം** ഇത്ഥിയം, യഥാ വീസതി കുണ്ഡാനി. വീസത്യാദയോ വികതസമാഹാരദ്വന്ദാ. ലിങ്ഗസ്സ ലോകാസയത്താ ദ്വന്ദേകത്തന്തി നപുംസകത്തന്തി വീസത്യാദയോ അബ്യുപ്പന്നാ പരമതേന, **കച്ചായന**മതേന പന ബ്യുപ്പന്നാ.

൪൭൪-൪൭൫. സതാദീനി അസങ്ഖ്യേയ്യപരിയന്താനി ചതുവീസതി ഠാനാനി ഗണനഭേദാനി. തത്ഥ **ദസദസ**സദ്ദേഹി നിപ്ഫാദിതോ **സത**സദ്ദോ, തഥാ **സതദസ**സദ്ദേഹി **സഹസ്സ**സദ്ദോ. **യുജ** യോഗേ, **നിയുതം, അയുത**മ്പി. **യു** മിസ്സനേ വാ, തോ. **ലക്ഖ** ദസ്സനങ്കേസു, **ലക്ഖം, സതസഹസ്സ**മ്പി. **കുട** ഛേദനേ, ദസഗുണം കുടതീതി **കോടി.** ഉപസഗ്ഗേന വിസേസേത്വാ ഏകോ ഗണനവിസേസോ **പകോടീ**തി വുച്ചതി, ദ്വേപി മിസ്സേത്വാ ഏകോ **കോടിപകോടീതി. നഹ** ബന്ധനേ, തോ. ആഗമസ്സു. **വിദ** ലാഭേ, ഉ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. **അബ** ഹിംസായം, ഗതിമ്ഹി ച, ദോ, ആഗമസ്സു. **അഹി** ഗതിമ്ഹി, **ഹ**പച്ചയോ. **അവ** രക്ഖണേ, വോ . **അട** ഗമനേ, ടോ. **സോഗന്ധിക**ന്തി കമലവിസേസനാമേന ഏകോ ഗണനവിസേസോ വുച്ചതി, തഥോപ്പലാദിനാമേഹി ഏകേകോ ഗണനവിസേസോ. **കഥ** വാക്യപ്പബന്ധേ, യു, സങ്ഖ്യാതുമസക്കുണേയ്യതായ **അസങ്ഖ്യേയ്യം.**

നനു സങ്ഖ്യാതുമസക്കുണേയ്യത്തേ സതി ഏകേന ഭവിതബ്ബം, അഥ കഥമേകോ അസങ്ഖ്യേയ്യോ, ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനിച്ചാദീനി ഭേദാനി വുത്താനീതി? നായം ദോസോ, തേസം കാലദേസാദിവസേന ഭിന്നാനമ്പി സമ്ഭവതോ. ഏതാസു സങ്ഖ്യാസു **കമാ** കമേന സതാദിലക്ഖപരിയന്തം **ദസഗുണം** ദസഹി ഗുണിതം ഭവതി. കോട്യാദികം അസങ്ഖ്യേയ്യപരിയന്തം **സതലക്ഖഗുണം** സതലക്ഖേഹി ഗുണിതം ഭവതി, തസ്മാ ഏകാ ലേഖാ ദ്വിസുഞ്ഞസഹിതാ സതം ഭവതി, തഥാ തിസുഞ്ഞസഹിതാ സഹസ്സം, ചതുസുഞ്ഞസഹിതാ നിയുതം, പഞ്ചസുഞ്ഞസഹിതാ ഏകാ ലേഖാ ലക്ഖം ഭവതി, ഏകാ പന ലേഖാ സത്തസുഞ്ഞസഹിതാ കോടി, തഥാ ചുദ്ദസസുഞ്ഞസഹിതാ പകോടി, ഇമിനാ നയേന യാവാസങ്ഖ്യേയ്യം നേതബ്ബം, അയമേകച്ചാനമാചരിയാനം മതി.

അഥ വാ സതാദയോ അസങ്ഖ്യേയ്യപരിയന്താ സബ്ബേപി ദസഗുണിതാ കാതബ്ബാ, അയം **കച്ചായനസ്സ** മതി, തേന ഹി "യാവ തദുത്തരി ദസഗുണിതഞ്ചേ"തി സുത്തമാഹ. അഥ വാ സതാദയോ ലക്ഖന്താ ദസദസഗുണിതാ, തേന ഏകാ ലേഖാ ദ്വിബിന്ദുസഹിതാ സതം ഭവതി, തഥാ ചതുപഞ്ചാദിബിന്ദുസഹിതാ സഹസ്സാദികം ഭവതി, ഏകാ ലേഖാ പന ദ്വാദസബിന്ദുസഹിതാ കോടി, തഥാ ഏകൂനവീസതിബിന്ദുസഹിതാ പകോടീതി യാവ അസങ്ഖ്യേയ്യാ ഏകേകസ്മിം സത്ത സത്ത ബിന്ദൂനി കത്വാ ഗണനാ കാതബ്ബാ, തസ്മാ അസങ്ഖ്യേയ്യഗണനവിസേസേ പഞ്ചചത്താലീസാധികാനി സതബിന്ദൂനി ഭവന്തി, അയമമ്ഹാകം മതി.

അമരകോസേ [അമര ൧൯.൮൭] പന "പന്ത്യാ സതസഹസ്സാദി, കമാ ദസഗുണോത്തര"മിത്യുത്തം, തസ്സത്ഥോ - ദസസങ്ഖ്യാ പന്തിത്യുച്ചതേ , തതോ ആരബ്ഭ ദസഗുണോത്തരം സതസഹസ്സാദികം കമാ വിഞ്ഞേയ്യം, തം യഥാ - ദസസങ്ഖ്യായ ദസഗുണോത്തരം സതം, സതാ ദസഗുണോത്തരം സഹസ്സം, സഹസ്സാ ദസഗുണോത്തരം അയുതം, അയുതാ ദസഗുണോത്തരം ലക്ഖം, ലക്ഖാ ദസഗുണോത്തരം പയുതം, പയുതാ ദസഗുണോത്തരം കോടി, ഏവം കോടിയാ അബ്ബുദം, അബ്ബുദാ പദുമം, പദുമാ ഖബ്ബോ, ഖബ്ബാ മഹാകഥോ, തതോപി മഹാപദുമം, തതോപി സങ്കു, സങ്കുതോ സമുദ്ദോ, തതോ അന്ത്യം, അന്ത്യാ മജ്ഝം, മജ്ഝാ പരദ്ധം, പരദ്ധാ അമതം, അമതാ ദസഗുണോത്തരം സങ്ഖ്യം, സങ്ഖ്യഞ്ച വീസതിമം ഠാനം, അസങ്ഖ്യേയ്യമിതോ പരന്തി. സബ്ബപാരിസദത്താ ഹി ബ്യാകരണസ്സ സബ്ബേസംപ്യത്ര വാദാ ദസ്സിതാ.

൪൭൭-൪൭൮. സാധികേന ദ്വേപാദേന "അഡ്ഢേന ചതുത്ഥോ അഡ്ഢുഡ്ഢോ, അഡ്ഢേന തതിയോ അഡ്ഢതിയോ, അഡ്ഢതേയ്യോ ചാ"തി ഇമം വചനത്ഥം ദസ്സേതി. അഡ്ഢൂപപദേന സഹ **ചതുത്ഥാ**ദിസദ്ദാനം **അഡ്ഢുഡ്ഢാ**ദ്യാദേസോ. സാധികപാദേന "അഡ്ഢേന ദുതിയോ ദിയഡ്ഢോ, ദിവഡ്ഢോ ചാ"തി ഇമം വചനത്ഥം ദസ്സേതി. അന്തരിതസ്സാപി **അഡ്ഢേന**സദ്ദസ്സ ഇധാനുവത്തനതാ അധിപ്പേതാ അഭിധാനന്തരാഭാവാ, സബ്ബത്രേവം.

൪൭൯-൪൮൦. മീയതേ പരിച്ഛിന്ദീയതേ യേന, തം **മാനം.** തഞ്ച തുലാപത്ഥങ്ഗുലിവസാ തിധാ മാനിയദബ്ബസ്സ ഭവതി. **തുല** ഉമ്മാനേ , ചുരാദി, **തുലാ** ഇത്ഥീ. **പദ** ഗതിയം, ഥോ. **അങ്ഗ** ഗമനേ, ഉലോ, **അങ്ഗുലം,** "അങ്ഗുലീ"തിപി പാഠോ, കരസാഖാ.

ചത്താരോ വീഹയോ സമ്പിണ്ഡിതാ ഏകാവ **ഗുഞ്ജാ** സമഗരുകാ, തഥാ ദ്വേ ഗുഞ്ജാ ഏകോവ **മാസകോ** സമഗരുകോതി സബ്ബത്ര നയോ നേതബ്ബോ. ദ്വേ മാസകാ **അക്ഖോ** നാമ, വിഭീടകോതി വുത്തോ, അക്ഖഫലസമാനഗരുകത്താ വാ **അക്ഖോ.** കരിസോപ്യത്ര, **കസ** വിലേഖനേ, അ, **രി**മജ്ഝോ, അനിത്ഥീ. അക്ഖാനം പഞ്ച **ധരണം** നാമ, **ധര**തിധാതുയാ യു. അക്ഖാനമട്ഠകം **സുവണ്ണോ** നാമ. പഞ്ചധരണം **നിക്ഖം** നാമ. **തേ** നിക്ഖാ പഞ്ച **പാദോ** നാമ. സോ **പാദോ** ചതുത്ഥേ ഭാഗേ വത്തതീത്യേകച്ചാനം മതി. യഥാവുത്തായേവ ചത്താരോ വീഹയോ **ഗുഞ്ജാ** നാമ. ദ്വേ ഗുഞ്ജാ **മാസകോ** നാമ. ദ്വേ പഞ്ചമാസകാ ദസമാസകാ **അക്ഖോ** നാമ. അക്ഖാനം അട്ഠകം **ധരണം** നാമ. പഞ്ചധരണം **സുവണ്ണോ** നാമ. തേ പഞ്ചസുവണ്ണാ **നിക്ഖം** നാമാത്യമ്ഹാകം മതി. **കന** ദിത്തിഗതികന്തീസു, **നി**പുബ്ബോ, **ന**സ്സ **ഖോ, നിക്ഖോ,** സുവണ്ണവികാരേപി. യസ്സ കസ്സചി വത്ഥുനോ ചതുത്ഥേ ഭാഗേ പാദോ. ദസ ധരണാനി **പലം** നാമ, **പല** പഥേ ച ഗതിമ്ഹി.

൪൮൧. യസ്സ കസ്സചി വത്ഥുനോ പലസതം **തുലാ. തുല** ഉമ്മാനേ, **തുലാ** നാരീ.

> ഗേഹാനം ദാരുബന്ധായ, പിഠികായം തുലാ ഥിയം;
> മാനഭണ്ഡേ ച സാദിസേ, രാസിപലസതേസു ച.

താ തുലാ വീസതി **ഭാരോ** നാമ. **ഭര** ധാരണപോസനേസു, ണോ. "ഭാരോ തു ദ്വിസഹസ്സേസു, പലാനമപി വിവധേ"**ത്യജയോ** [ബ്യാഖ്യാസുധാടീകായമ്പി].

വിവധോ ഭാരഭേദോ.

രൂപിയസ്സ കരിസേന കതോ സംവോഹാരപദത്ഥോ കഹാപണോ നാമ. കരിസപ്പമാണേന രൂപിയേന കതോ പണോ പണിയോ ദബ്ബഭേദോ **കഹാപണോ. രിസസ്സ ഹാദേസോ. അഹാദേസേ കരിസാപണോ,** എ്വതേ ദ്വേ രൂപവികാരോ, അഞ്ഞത്രൂപചാരാ. ഇതി തുലാമാനം വുത്തം.

ർവ്വഫ. പത്ഥമാനം ദസ്സേതുമാഹ **"കുഡുവോ"**ച്ചാദി. എ്വകോ പസതോ **കുഡുവോ** നാമ. **സര** ഗതിയം, തോ, **ര**ലോപോ, **കഡി** ഭേദേ, വോ, **കഡിസ്സ കുഡു, തേ** കുഡുവാ ചത്താരോ **പത്ഥോ.** ചതുപത്ഥാ **ആള്ഹകോ, അഹ** പൂജായം, ണ്വു, ഉത്താദി ദസങ്ഗുലം, ദ്വാദസങ്ഗുലം വാസബ്ബതോ മാനമ്പി ആള്ഹകോ. ചതുരോ ആള്ഹകാ **ദോണം** നാമ, "ചതുരാള്ഹക"ന്തിപി പാഠോ, **ദു** ഗമനേ, ണോ, **ദുണ** ഗതിയം, ഹിംസായഞ്ച വാ, **ദോണം. വാ**കാരേന **ദോണോ.**

ർവ്വന. ചതുരോ ദോണാ **മാനികാ, മാന** പൂജായം, സകത്ഥേ കോ, അസ്സ്ഥി. ചതുമാനികം ചതസ്സന്നം മാനികാനം സമൂഹോ ചതുമാനികം **ഖാരീ** നാമ, **ഖര** വിനാസേ, ണോ, നദാദി. **ദസമ്ബണം** ദസാധികസതദോണമത്തം **കുമ്ഭോ**തി ഘടനാമേന എ്വകോ പത്ഥമാനവിസേസോ ദസ്സിതോ, "അമ്ബണ"ന്തിപി പാഠോ.

ർവ്വർ. പത്ഥമാനവിസേസാനം ലബ്ഭമാനപരിയായേ ദസ്സേതുമാഹ **"ആള്ഹകോ"**ച്ചാദി. **തുമ്ബ** കമ്പനേ, അ. ദ്വയം പത്ഥേ. **പത്ഥ**സദ്ദോയം സാമഞ്ഞഭേദമാനേസു പവത്തതി, ഇധ പന വിസേസമാനവാചകോ അധിപ്പേതോ. **നല** ഗന്ധേ, ഇണ.

ദ്വയം വാഹേ. വഹതീതി **വാഹോ, വഹ** പാപുണനേ, ണോ.

അമ്ബണമാനം, പരിയായം വാ ദസ്സേതുമാഹ **"എ്വകാദസ ദോണേ"**ച്ചാദി. **അമ്ബ** ഗമനേ, യു, **അമ്ബ** സദ്ദേ വാ, ഇതി പത്ഥമാനം വുത്തം, അങ്ഗുലമാനം പന അണ്വാദ്യാഭിധാനാവസരേ ഭൂമിവഗ്ഗേ അഭിഹിതം.

ർവ്വഞ. ചതുക്കം ഭാഗേ. **വിസ** പവേസനേ, ദീഘാദി, കോട്ഠം വുച്ചതി സരീരം, തത്ഥ സേതീതി **കോട്ഠാസോ. ആ**ത്തം. **അന** പാണനേ, **അമ** ഗമനേ വാ, സോ. ഭജീയതേ സേവീയതേതി **ഭാഗോ.** ണോ. വണ്ടകോപ്യത്ര. **വടി** വിഭാജനേ, ണ്വു, ണന്താ വാ സകത്ഥേ കോ.

വിഭവന്തം ധനേ. **ധന** ധഞ്ഞേ, അ. സസ്സ അത്തനോ അയം **സോ, സ**മ്പി. ദുഇവ **ദബ്ബം,** സാരമിച്ചത്ഥോ, ഇവത്ഥേ വോ, **വിദ** ലാഭേ, തോ . സസ്സ ധനസ്സ പതി സപതി, തസ്മിം സാധു **സാപതേയ്യം,** ണേയ്യോ. **വസ** നിവാസേ, ഉ. **അര** ഗമനേ, ഥോ. **രസ്സ തോ.** വിഭവന്തി പഭവന്ത്യനേനാതി **വിഭവോ,** അ. ഹിരഞ്ഞം, കോസോപ്യത്ര.

ർവ്വന്ന. കതാകതം കഞ്ചനം, രൂപിയഞ്ച മിസ്സിതം [മിലിതം (കം), മിലിതം പച്ചേകഞ്ച (അമര ഖീരസ്വാധീടികാ)] കോസാദിദ്വയവാച്ചം, തത്ര പിണ്ഡീകതം ആഭരണീകതം, കമ്മീഭാവമാപാദിതം വാ കതം. ആകരോത്ഥം അജാതകമ്മം ചുണ്ണാദിരൂപം അകതം, **തദഞ്ഞം** തേഹി കഞ്ചനരൂപിയേഹി അഞ്ഞം തേജസം ദബ്ബം തമ്ബം. **ആദി**നാ കംസരീതിസീസകാദി, യഞ്ചാതേജസം

രാജപട്ടദാരുവിസാദികമ്മസാരം ദബ്ബം, തം സബ്ബം കുപ്പം, **ഗുപ** രക്ഖണേ, ഗുപ്പതേതി, പോ, **കത്തഞ്ച ഗസ്സ**.

ദ്വയം കഞ്ചനം രൂപിയഞ്ചാഹതമുട്ഠാപിതഹയവരാഹപുരിസാദി രൂപം നിഗ്ഘാതികായ താളിതം ദീനാരാദികം രൂപിയാഖ്യം. അസ്സാദിരൂപമസ്സാഹതമത്ഥീതി **രൂപിയം. രൂപ** ആഹതപസംസാസു, ഇയോ.

ര്വ്വഠ-ര്വ്വവ്വ. ഹിരഞ്ഞന്തം സുവണ്ണേ. സോഭനോ വണ്ണോ യസ്സ **സുവണ്ണം. കന** ദിത്തിയം, ണ്വു, ജനനം ജാതം, പകട്ഠം ജാതം **ജാതരൂപം,** പകട്ഠത്ഥേ **രൂപപച്ചയോ** [പസംസായം രൂപപച്ചയോ ഇതി സുഭൂ (ചിന്താമണിടീകാ) പസംസായം രൂപം (പാണിനി ൫.൩.൬൬)]. ജാതം രൂപമസ്സാതി വാ **ജാതരൂപം. ഇണ** ഗതിയം, ദിത്തിയഞ്ച അനേകത്ഥത്താ. സുട്ഠു ദിപ്പതേ ദിത്തിയാ യുജ്ജതേതി **സോണ്ണം,** ഉസ്സോ, ''വാ പരോ അസരൂപാ''തി **ഇ**ലോപോ, ദ്വിത്തം. **കഞ്ച** ദിത്തിയം, യു. സത്ഥു വണ്ണോ വിയ വണ്ണോ യസ്സ. ചിത്തമത്താനം ഹരതീതി **ഹരി.** ഇ, **കമു** ഇച്ഛായം, ബു. ചരതി ഏത്ഥ ചിത്തം **ചാരു,** ണു. **ഹി** ഗതിയം, മോ. **ഹട** ദിത്തിയം, ണ്വു. തപനം ദാഹമരഹതീതി **തപനിയോ,** ഇയോ. **ഹര** ഹരണേ, അഞ്ഞോ, അസ്സി. **ഹാ** ചാഗേ, **ഹാ** ഗതിയം വാ, അഞ്ഞോ, **ഹിരാ**ദേസോ ച.

ചാമീകരാദയോ ചത്താരോ **തബ്ഭേദാ** തസ്സ സുവണ്ണസ്സ വിസേസാ. ചാമീ നാമ ഏകാ പുപ്ഫജാതി, തംകരത്താ **ചാമീകരോ,** അഥ വാ ചാമീ നാമ അഗ്ഗി. **ചമു** അദനേ, ണീ, തക്കരത്താ **ചാമീകരോ.** സതകുമ്ഭം പദ്ധകേസരവണ്ണം, തബ്ബണ്ണസദിസത്താ **സാതകുമ്ഭം.** ദേവരുക്ഖഭൂതായ മഹാജമ്ബുയാ പതിട്ഠിതട്ഠാനേ നദീ ജമ്ബുനദീ, തസ്സം പതിതേഹി മഹാഗജപ്പമാണാനം, കുമ്ഭപ്പമാണാനം വാ ഫലാനം ബീജേഹി ജാതം സുവണ്ണം **ജമ്ബുനദം,** ഇദം പന സുവണ്ണം അനലപ്പഭം ദേവാലങ്കാരമതുലം ജായതേ. തം പനാനലമിതി വിസേസത്ഥേപി **അമരസീഹോ** സുവണ്ണസാമഞ്ഞേവ പഠതി. സിങ്ഗീ നാമ ഏകാ മച്ഛജാതി, തബ്ബണ്ണതായ. ഖണിയം വാ തംസണ്ഠാനസിലാഖണ്ഡേഹി ജാതതായ സിങ്ഗീ, **അമരകോസേ** പന ചാമീകരാദീനിപി സുവണ്ണസാമഞ്ഞേ പഠതി, സിങ്ഗീ പന വിസേസേ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ ''അലങ്കാരസുവണ്ണം യം, സിങ്ഗീകനകമിച്ചയ''ന്തി [അമര ൧൯.൯൬]. തസ്സത്ഥോ - കടകകുണ്ഡലാദിനോ അലങ്കാരസുവണ്ണസ്സ ''സിങ്ഗീ''തി നാമന്തി. ''സിങ്ഗീമണ്ഡനസോണ്ണ''ന്തി **രതനകോസോ.** സുവണ്ണതായ സിങ്ഗീ ''കനക''മിത്യുച്ചതേ.

ര്വ്വൻ. പഞ്ചകം രജതേ. രൂപയുത്തതായ **രൂപിയം. രഞ്ജ** രാഗേ, അതോ. **സഞ്ജ** സങ്ഗേ, ഝു, **ഞ**ലോപോ, **സജ്ഝു.** രൂപയുത്തതായ **രൂപീ, സഞ്ജ** സങ്ഗേ, ഝോ, **ഞ**ലോപോ, **സജ്ഝം,** ''രൂപിയജ്ഝ''ന്തിപി പാഠോ. തദാ **ഇയജ്ഝ**പച്ചയേന സിദ്ധം. ദുബ്ബണ്ണം, ഖജ്ജൂരം, സേതമ്പി.

> ആഹതസോണ്ണരജതേ, രജതേ രൂപിയം മതം;
> രജതേ ച ഖലേക്ലിവം, ഖജ്ജൂരോ പാദപന്തരേ;
> സേതാ ച ഭതികായം ഥ, ക്ലീവം സജ്ഝേ സിതേ തിസു.

അസ്മജാതിയം പുപ്ഫരാഗാദിമ്ഹി, മുത്താവജിരാദിമ്ഹി ച വസ്വാദിത്തയം. **വസ** നിവാസേ, ഉ. രതിം തനോതീതി **രതനം,** കമ്മാദിമ്ഹി ണോ, **തി**ലോപോ. ''രത്നം സജാതിസേട്ഠേപീ''ത്യ**മരകോസേ** [അമര

൨൩.൧൨൩], തേന ഗജസേട്ഠോ ഗജരതനം, ഇത്ഥിസേട്ഠോ ഇത്ഥിരതനന്തി. **മ**നസദ്ദതോ ഇ, **ഈ**പച്ചയേ **മണീ** ച. പുപ്ഫരാഗാദയോ വക്ഖമാനാ **തബ്ഭിദാ** തസ്സ മണിനോ വിസേസാ. ഭാസന്തോ രഞ്ജേതീതി **പുപ്ഫരാഗോ, ഭാസസ്സ പുപ്ഫോ.**

൪൮൦. സുവണ്ണാദയോ ഇമേ സത്ത രതനാന്യാഹു. **മണി** രത്തമണി.

൪൮൧. സത്തരതനാനം ലബ്ഭമാനപരിയായേ ദസ്സേതുമാഹ **"ലോഹിതങ്ഗോ"**ച്ചാദി. **ലോഹിതങ്ഗാ**ദിത്തയം രത്തമണിയം . ലോഹിതവണ്ണേന അങ്ഗീയതേതി **ലോഹിതങ്ഗോ,** ലോഹിതം അങ്ഗം സരീരമേതസ്സ വാ **ലോഹിതങ്ഗോ.** പദുമഞ്ചാത്ര കോകനദം, തബ്ബണ്ണസദിസോ മണി **പദുമരാഗോ.** സോണരതനം, ലോഹിതകോപ്യത്ര.

ദ്വയം വേളുരിയേ. വംസോ തചസാരോ, തബ്ബണ്ണോ മണി **വംസവണ്ണോ.** വേളു വിയ ദിസ്സതീതി **വേളുരിയോ,** ഇവത്ഥേ ഇയോ, **രാ**ഗമോ ച. ദ്വയം പവാളേ. **വല** സംവരണേ, ണോ, ഉത്തം, **വാ**കാരേന പവാളോപി. **ദു** ഗമനേ, **ദു** ഉപതാപേ വാ, മോ, ദ്വിത്തം.

൪൮൨. ദ്വയം കബരമണിമ്ഹി. മസാരഗിരിമ്ഹി ജാതം **മസാരഗല്ലം,** ലോ, **ര**സ്സ **ലോ.** കബരോ സബലോ മണി. ദ്വയം മുത്തായം. **മുച** മോചനേ, ഥോ, മുത്താ എവ **മുത്തികം,** സകത്ഥേ ഇകോ. സത്ഥികാ പകതിതോ ലിങ്ഗവചനാന്യതിവത്തന്തേതി നപുംസകത്തം. എത്ഥ ച രതനപരിയായാനം ഉപ്പടിപാടിയാ കഥനം സത്തന്നം രതനാനം ഉപ്പത്തിക്കമപണീതക്കമാദിനോ അഭാവദീപനത്ഥം.

ദ്വയം പിത്തലേ. **രീ** ഗമനേ, രി. രീതിപി. "രീതി പചാരേ സന്ദേ ച, ലോഹകിട്ടാരകൂടേസൂ"തി **രുദ്ദോ.** ആരസ്സേവ കൂടോ, യസ്സ. ദബ്ബസദ്ദോപ്യത്ര. ദ്വയം അബ്ഭകേ. **അമ** ഗമനേ, അലോ. അബ്ഭം ആകാസോ, മേഘോ ച, തംസഞ്ഞകത്താ **അബ്ഭകം,** സഞ്ഞായം കോ. "മേഘമ്ബരാഭിധാനഞ്ച, ഗോരി ബീജഞ്ച അബ്ഭക"ന്തി ഹി വുത്തം. ഗിരിജതു, സിലാജതുപ്യത്ര.

൪൮൩. തികം ലോഹേ. **ലൂ** ഛേദനേ, ഹോ. **അയ** ഗമനേ, മനോഗണാദി. കാളഞ്ച തം അയസഞ്ചേതി **കാളായസം.** സത്ഥകം, തിക്ഖണം, പിണ്ഡം, അയസം, അസ്മസാരോപ്യത്ര. "സത്ഥമായുധലോഹേസൂ"തി അനേകത്ഥോ. "സാമുദ്ദലവണേതിക്ഖം, വിസലോഹാജിമുക്കകേ"തി **രഭസോ. പണ്ഡ** ഗമനേ, അ. അസ്മസ്സ സാരോ. "കാളായസ'മയോ ലോഹം, അസ്മസാരഞ്ച സത്ഥക"ന്തി **അമരമാലായം** ക്ലീവകണ്ഡം.

ദ്വയം ചപലേ. **പാര** സാമത്ഥിയേ, ദോ, പാരയതി സക്കോതി സബ്ബലോഹം കഞ്ചനം കാതുന്തി **പാരദോ. രസ** സദ്ദേ, അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്തേ രസതീതി **രസോ,** മധുരാദീസു ച രസോ. ചപലോ, സൂതോപ്യത്ര.

"ചഞ്ചലാദിമ്ഹി ചപലോ".

"സാരഥിമ്ഹി രസേ സൂതോ, പസൂതേ പേരിതേ തിസു";
"രസേന്ദോ പാരദോ വുത്തോ, പാരതോപി നിഗദ്യതേ"തി. -

താരപാലോ.

“പാരദോ സിദ്ധധാതു ച, വരബീജഞ്ച സൂതക”ന്തി. -

തികണ്ഡസേസോ [തികണ്ഡസേസ ൨.൯.൩൪].

തികം നാഗേ. **തിപു** പീളനേ, ഉ. **തിപു**സദ്ദസ്സ സേതേപി പവത്തനതോ **കാള**സദ്ദേന വിസേസേത്വാ **കാളതിപൂ**തി വുത്തോ, തേന **തി**പുസദ്ദസ്സദ്വിന്നമ്പി വാചകതാദട്ഠബ്ബാത്യേകേ, തം “നാഗോ സീസകയോഗിട്ഠ-വപ്പാണി തിപു പിച്ചട”ന്തി [അമര ൨൯.൧൦൬] **അമരകോസേ,** “തിപു സീസകരങ്ഗേസൂ”തി ച **തികണ്ഡസേസ നാനത്ഥസങ്ഗഹാ**ദീസു വുത്തത്താ ന ഗഹേതബ്ബം, തേന കാളോ ച തിപു ചാതി ദ്വേയേവത്ഥാഭിധാനാനി. കാളവണ്ണതായ കാളോ. **തിപു** യഥാവുത്തത്ഥോവ. **തപ** സന്താപേ വാ, ഉ, അസ്സിത്തം. **സീ** സയേ, **സി** ബന്ധനേ വാ, സോ. “സേട്ഠഭകദ്ദുജോ നാഗോ, ക്ലിവം സീസകരങ്ഗേസൂ”തി **രഭസോ.** “യോഗിട്ഠ”മിത്യേകം നാമം സീസസ്സ. “വപ്പോ സോ സീസമത്തക”ന്തി **ത്വാമരമാലാ.**

> “ആരകൂടോസീ രീതി ച, സീസകം തിപു വദ്ധകം;
> നാഗം മഹാമലഞ്ചേവ, യോഗിട്ഠക”ന്തി. -

ബ്യാഡി.

> “സീസമത്തം ബഹുമലം, യോഗിട്ഠം പിട്ഠപിച്ചടാ;
> സുവണ്ണാദിസമാലുക-മപി സിന്ദൂരസമ്ഭവ”ന്തി. -

തന്താതന്തരം.

സേതേ തു രങ്ഗവങ്ഗാ, തേ ഗത്യത്ഥാ.

“രങ്ഗംസുരേഭം മുദങ്ഗം, കുസുമ്ഭം ഗാമ്യകുങ്കുമ”ന്തി. -

തികണ്ഡസേസോ [തികണ്ഡസേസ ൨.൯.൩൪].

ദ്വയം ഹരിതാലേ. ഹരിതവണ്ണം അലം **ഹരിതാലം,** ബ്യുപ്പത്തിമത്തമേതം. രൂള്ഹീസദ്ദോ ത്വയം. പീതിം നേതീതി **പീതനം.** “പിഞ്ജരം പീതനം താല-മാലഞ്ച ഹരിതാലകേ”ത്യ**മരസീഹോ** [അമര ൨൯.൧൦൩] **. പിഞ്ജ** വണ്ണേ, അരോ. **അല** ഭൂസനേ, അലന്ത്യനേനേതി, ണോ, “ഹരിതാലമലം താല-വണ്ണകം നടഭൂസന”ന്തി തു **മാധവോ.** “ഹരിതാലേ തു കപ്പൂരം, ഗോദന്തോ നടസഞ്ഞകോ”തി **തികണ്ഡസേസോ** [തികണ്ഡസേസ ൨.൯.൩൬].

൪൯൪. ദ്വയം സിന്ദൂരേ. പിട്ഠേന നാഗേന ജാതം പിട്ഠം. ചീനദേസപ്പവത്തം പിട്ഠം **ചീനപിട്ഠ**ന്തി പുബ്ബപദേ ഉത്തരപദലോപോ. **സന്ദ** സവനേ, ഊരോ, അസ്സി. “സിന്ദൂരം നാഗസമ്ഭവ”ന്ത്യ**മരസീഹോ** [അമര ൨൯.൧൦൬]. വസന്തസ്സവോ, രത്തചുണ്ണം, രത്തവാലുകംപ്യത്ര. ദ്വയം തൂലേ. **തുല** നികസേ, അ. **പിചു** മദ്ദനേ, ഉ. പിചു തുലോതി സമുദിതഞ്ചസ്സ നാമം. “തൂലോ പിചു പിചുതൂലോ, മക്കടിസുത്തം തക്കോടീ”തി ഹി **രഭസോ.**

മധുസദ്ദേന ഖുദ്ദജന്തു, ഖുദ്ദഞ്ചോച്ചതേ. ഖുദ്ദജന്തവോ ഭമരാദയോ. തത്ര ഭമരകതം ഖുദ്ദം ഭാമരം, മക്ഖികാകതം മക്ഖികം, സരഘഞ്ചോച്ചതേ. വരടാ കതം വാരടം. പുത്തികാ കതം പുത്തികന്തി സബ്ബത്രണ്ണത്ഥേ ണോ. **മധു** ഉന്ദേ, ഉ. **ഖു** സദ്ദേ, ദോ, **ഖുദ** പിപാസായം വാ, ദോ.

ദ്വയം സിത്ഥേ. മധൂഹി ഖുദ്ദജന്തൂഹി ഉച്ഛിട്ഠം സജ്ജിതന്തി **മധുച്ഛിട്ഠം. സജ്ജ** വിസജ്ജനാലിങ്ഗനനിമ്മാനേസു. നിമ്മാനം സമ്പിണ്ഡീകരണം, തോ, **ജതാനം ഠാ**ദേസോ, **സസ്സ ഛോ,** ദ്വിത്തം, **ഇ**ത്തഞ്ച. **സിച** പഗ്ഘരണേ, ഥോ. സിത്ഥമേവ **സിത്ഥകം.** മദനോപ്യത്ര.

൪൯൬. തികം ഗോപാലേ. ഗാവോ പാലേതി, പാതി ചാതി **ഗോപാലോ, ഗോപോ** ച, കമ്മനി ണോ. ഗാവോ സങ്ഖ്യായതീതി **ഗോസങ്ഖ്യോ, സം**പുബ്ബോ **ഖ്യാ** ഗണനേ. ഗോദുഹോ, ആഭിരോ, വല്ലവോപ്യത്ര. ദ്വയം ഗോമികേ. ഗാവോ അസ്സ സന്തീതി **ഗോമാ,** മന്തു. **ഇക**പച്ചയേ, **മാ**ഗമേ ച **ഗോമികോ.**

ദ്വിപാദം ബലീബദ്ദേ. **ഉസ** ദാഹേ, അഭോ. ബലം വദ്ധയതീതി **ബലീബദ്ദോ,** നിപാതനാ. ഗച്ഛതീതി **ഗോണോ,** യു, **മ**ലോപോ, അസ്സോ, **ണ**ത്തം. ഗച്ഛതീതി **ഗോ, ഗമു** ഗമനേ, രോ.

> "സഗ്ഗേ കരേ ച വജിരേ, ബലീബദ്ദേ ച ഗോ പുമാ;
> ഥീ സോരഭേയ്യിനേത്തമ്ബു-ദിസാവചനഭൂമിസൂ"തി. -

രുദ്ദോ. വസ നിവാസേ, അഭോ. വസ്സതീതി **വുസോ, വസ്സ** സേചനേ, ണോ, അസ്സു, സംയോഗലോപോ ച. ഉക്ഖോ, ഭദ്ദോ, അനഡ്വാഹോ, സോരഭേയ്യോപ്യത്ര. **ഉക്ഖ** സേചനേ. അനം സകടം വഹതീതി **അനവാഹോ,** ണോ. സുരഭി ഗോ, തസ്സാപച്ചം **സോരഭേയ്യോ,** ണേയ്യോ.

൪൯൭. **സോ** ഗോ വുദ്ധോ ജരഗ്ഗവോ നാമ. ജരം പത്തോ ഗോ **ജരഗ്ഗവോ, സിമ്ഹി ഓസ്സ അവോ.** ദ്വയം മിസബാല്യയുത്തേ കിഞ്ചിഫുട്ഠതാരുഞ്ഞേ അസമ്പത്തബലീബദ്ദഭാവേ വച്ഛേ. "വച്ഛോ വുദ്ധോ വച്ഛതരോ"തി **നാമമാലാ.** ദമനാരഹോ **ദമ്മോ,** മോ. **വസ** നിവാസേ, ഛോ, വച്ഛസ്സായേവ ഗാവിയാ തനുത്ഥേ നിപാതനാ തരോ [പാണിനി ൭.൩.൯൧ സുത്തം പസ്സിതബ്ബം]. **സമാ**തി ഏതേ ദ്വേ തുല്യത്ഥാ.

ദ്വയം ധുരവാഹേ. ധുരം വഹതി സീലേനാതി **ധുരവാഹീ,** ണീ. ധുരം വഹിതുമരഹതീതി **ധോരയ്ഹോ,** ണോ, **വസ്സ യോ.**

ഗവം ഗുന്നം **അധികതോ** ജനോ **ഗോവിന്ദോ,** ഗവം ഇന്ദോ **ഗോവിന്ദോ,** ഗവം വിന്ദതീതി വാ **ഗോവിന്ദോ.**

൪൯൮. വഹത്യനേന **വഹോ,** അ. **കുക** ആദാനേ, ഉദോ, ഉസ്സത്തം, ദസ്സ **ധോ** വാ, കകുദോ, കകുധോ ച. ദ്വയം സിങ്ഗേ. **വിസ** പവേസനേ, യു. **സീ** സയേ, ഗോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, രസ്സത്തഞ്ച. ലോഹിതവണ്ണതായ **രോഹിണീ, തസ്സ ണോ,** നദാദി.

൪൯൯. തികം ഗാവീസാമഞ്ഞേ. പുമേപി ഗാവീ, തദാ **യോസ്സ ഈ.** സിങ്ഗയുത്തതായ **സിങ്ഗിനീ,** തദ്ധിതന്താ ഇനീ. ദ്വയം അപുത്തികായം.

ഹനതിസ്മാ ഇത്ഥിയം അ, **ഹനതിസ്സ വധോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, **ധസ്സ ഝോ** ച, **ബന്ധ** ബന്ധനേ വാ, **വഞ്ഝാ. വസ** കന്തിയം, അ.

നവപ്പസൂതികാ പച്ചഗ്ഘപസൂതാ ഗോ ധേനു നാമ, **ധേ** പാനേ, നു. ദ്വയം പിയപുത്തായം. വച്ഛം കാമയതീതി **വച്ഛകാമാ.** വച്ഛം ലാതീതി **വച്ഛലാ.** സവച്ഛകായമപി ദ്വയമിദം വദന്തി.

൪൯൯. ദ്വയം മന്ഥനകുമ്ഭികായം. "ഗഗ്ഗ"ന്തി സദ്ദംരാതീതി **ഗഗ്ഗരീ,** നദാദി. മന്ഥതി യസ്സ **മന്ഥനീ. മന്ഥ** വിലോളനേ, യു, നദാദി, ദ്വേപി ഇത്ഥീ. യത്രേകസ്മിം ബഹുപഗ്ഗഹയുത്തേ അനേകേ ബന്ധീയന്തേ, തത്ര **സന്ദാനാദി**ദ്വയം. **സം**പുബ്ബോ ദാ ദാനേ സംയമനത്ഥോ, കരണേ യു. **ദാ** ദാനേ, മോ, **ദാമം.**

ദ്വയം ഗോവച്ചേ. **മിഹ** സേചനേ, ലോ. ഗവം മീള്ഹോ വച്ചോ **ഗോമീള്ഹോ.** ഗോതോ നിബ്ബത്തോ **ഗോമയോ,** ദ്വേപ്യനിത്ഥീ. ദ്വയം ഘതേ. **സപ്പ** ഗമനേ, ഇ, **സപ്പി** നപുംസകേ. **ഘര** സേചനേ, തോ. ഹവിപ്യത്ര.

൫൦൦. തംദിവസിയാ ദധിതോ, ദുദ്ധാ വാ സമുബ്ഭതം ഘതം തപ്പകതി ച **നവനീതം.** നവദധ്യാദീഹി നീതം പവത്തം **നോനീതം,** വസ്സോ. നവനീതമ്പി. ദ്വയം ദധിസാരേ. ദധിനോ മണ്ഡം സാരോ **ദധിമണ്ഡം. മസ** പരിമാണേ, ഥു, **സസ്സ തോ, മത്ഥു** നപുംസകേ.

ചതുക്കം ഖീരേ, **ഖി** ഖയേ, ഈരോ. ദുഹ്യതേതി **ദുദ്ധം, ദുഹ** പപൂരണേ, തോ. **പാ** പാനേ, പാതബ്ബന്തി **പയോ,** ണ്യോ, ആസ്സത്തം. ഥനതോ സമ്ഭൂതം **ഥഞ്ഞം.**

ദ്വയം തക്കേ. തീണി കാനി ജലഭാഗാനി എത്ഥ സന്തീതി **തക്കം,** ഇസ്സത്തം, ദ്വിത്തഞ്ച. **മഥ** വിലോളനേ, തോ, "യഥാഗമമികാരോ"തി ഇകാരാഗമോ, അഞ്ഞത്ര പന -

"അദ്ധോദകസമായുത്തം, ഉദസ്സിതമുദീരിതം;
തക്കം തിഭാഗസംയുത്തം, മഥിതന്തി ഗതോദക"ന്തി. -

തക്കമഥിതാ ഭേദേനുത്താ, ഗതോദകമിതി നിജ്ജലം.

"നിജ്ജലം മഥിതം സിനിദ്ധം, തക്കന്തു ജലപാദികം;
ഉദസ്സിതം ജലദ്ധഞ്ച, സോതബ്യന്തു സമോദക"ന്തി. -

രതനമാലാ.

൫൦൧. ഖീരാദയോ പഞ്ച ഗോതോ സഞ്ജാതരസാ. ഖീരം നവം, ദധി ഖീരതോ ജാതം. "ഖീരജം ദധിമങ്ഗല"ന്തി ഹി **രതനാമാലാ. ധാ** ധാരണേ. ഇ, ദ്വിത്തം, നിപാതനാ. ദധിതോ വാ ഘതം, നോനീതഞ്ച. സബ്ബസേസോ തക്കം, ഖീരതോയേവ വാ.

ഛക്കം എള്ളകേ. ബാധിയമാനോപി ന രവതീതി **ഉരബ്ഭോ. രു** സദ്ദേ, ഭോ. **മേണ്ഡ** കുടിലത്ഥേ, കോ. മിസതി പദ്ധതേ അഞ്ഞമഞ്ഞം **മേസോ.** "സംഹസനേ മേസോ, പദ്ധായ'മസമുന്നതീ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** ന രണതീതി **ഉരണോ, രണ**

സദ്ദേ. **അവ** രക്ഖണേ, ഇ. **അവി,** "അവയോ സേലമേസക്കാ"ത്യ**മരസീഹോ** [അമര ൨൩.൨൦൭]. "അജീ"തിപി പാഠോ. **ഇല** ഗതിയം, ണ്വു. ഉണ്ണാദയുപ്പ്യത്ര, ഉണ്ണാദയോഗാ **ഉണ്ണായു,** യു, ലുഹു ഉഭേ ഉലോമസസദ്ദാ ച **രഭസേന** വുത്താ.

൫൦൨. തികം അജേ. **വസ** നിവാസേ. തോ, **വസ്തോ,** വത്ഥോപി. അഞ്ഞേ തു **"വസ** ഗന്ധഅദനേ"തി ചുരാദിമാഹു, **അജ** ഗമനേ, ന ജായതീതി വാ **അജോ.** ഛിന്ദന്തോ ഗച്ഛതീതി **ഛഗലകോ, ഛേദാ** ഛേദനേ, **ഗമു** ഗമനേ, ണോ, **മസ്സ ലോ,** ഓസ്സത്തം, സകത്ഥേ കോ, ഛകലകോപി. ഛാഗോപ്യത്ര. ദ്വയം കരഭേ. **വസ** കന്തിമ്ഹി, തോ, വസ്സോത്തം, **ഉസ** ദാഹേ വാ, **ഓത്താദി, ഓട്ഠോ,** ദന്തച്ഛദേപി. **കര** കരണേ, അഭോ. "ഖരഭോ"ത്യേകേ പഠന്തി. കമേലകോ, മയോ, മഹാങ്ഗോപ്യത്ര.

ദ്വയം ഗദ്രഭേ. **ഗദ**തിസ്മാ രഭോ, **ഗദ്രഭോ.** ഖം കണ്ഠവിവരം മഹന്തമസ്സത്ഥീതി **ഖരോ,** രോ. ചക്കവാ, ബാലേയ്യോ, രാസഭോപ്യത്ര. ചക്കയോഗാ, വന്തു. ബലയുത്തത്താ **ബാലേയ്യോ. രസ** സദ്ദേ, അഭോ. ദ്വയം അവിയം. ഉരണസ്സ അയം **ഉരണീ.** അവിനോ ഏസാ **അവീ. അജാ**സദ്ദോ ഏകോ ഛാഗിയം. അഞ്ഞേ തു "ഉരണീ തു അജീ അജാ"തിപി പാഠം വത്വാ തിണ്ണമ്പി **ഉരണീ**പരിയായത്തം വദന്തി, തേസം മതേ **അജീഅജാ**സദ്ദാപി **ഉരണീ**പരിയായാ അത്ഥീതി ദട്ഠബ്ബാ. അഥ വാ തികം അജിയം. **ഉരണ**സദ്ദസ്സാപി **അജ**പരിയായസ്സ സമ്ഭവതോ "ഉരണീ തു അജീ അജാ"തി വുത്തം, വക്ഖതി ഹി അനേകത്ഥവഗ്ഗേ "ഉമ്മാരേ ഏളകോ അജേ"തി [അഭിധാന ൧൧൨൮ ഗാഥാ], **ഉരണ**പരിയായോ ഹേത്ഥ ഏളകോ.

വേസ്സവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫൦൩. തികം സുദ്ദേ. **സദ** അസ്സാദനേ, ദോ, അസ്സു. **അന്തവണ്ണോ** ലാമകവണ്ണോ. **വസ** സേചനേ, വസേതബ്ബോ അസുചിതത്താ **വസലോ,** അലോ. യത്ര യത്ര വാ മുത്തം കരീസം സിഞ്ചതീതി **വസലോ,** അലോ, ജഘഞ്ഞജോപ്യത്ര. ബ്രഹ്മുനോ ജഘഞ്ഞങ്ഗേ പാദേ ജാതോ **ജഘഞ്ഞജോ.**

മാഗധാദയോ സൂതപരിയന്താ വിജാതിയമാതാപിതികത്താ ഉഭയവണ്ണോപ്പത്തിയാ സംകിണ്ണജാതിയോ ഇച്ചത്ഥോ, ഭിന്നജാതിസംസഗ്ഗോ ഏവ ഹി സങ്കരോ. സുദ്ദേന സമ്ബന്ധായ ഖത്തായ ജാതോ പുത്തോ **മാഗധോ.** ദ്ധുതിക്രിയാവുത്തി. സുദ്ദായ സമ്ബന്ധേന ഖത്തിയേന ജാതോ **ഉഗ്ഗോ, ഉച** സമവായേ, ണോ.

൫൦൪. ബ്രാഹ്മണിയാ സമ്ബന്ധേന ഖത്തിയേന ജാതോ **സൂതോ, സു** അഭിഭവേ, തോ, ദീഘാദി.

സുദ്ദാവേസ്സഹി **കരണോ-മ്ബട്ഠോ** വേസ്സാദ്വിജാതിഹി. **മാഹിംസോ** വേസ്സാഖത്തജോ, **ഖത്താ** ഖത്തായ സുദ്ദജോ.

ബ്രാഹ്മണീഖത്തജോ **സൂതോ,**
തസ്സം **വേദേഹകോ** വേസ്സേ;
രഥകാരോ തു മാഹിംസാ,
കരണ്യം യസ്സ സമ്ഭവോ;

ചണ്ഡാലോ നാമ ജനിതോ,
ബ്രാഹ്മണീവസലേഹി യോ.

തത്ര **കരണോ** ലിപിലേഖനവുത്തി, **അമ്ബട്ഠോ** വിചികിച്ഛാവുത്തി.

ദ്വയം സിപ്പിനി. കരോതി നിമ്മിനാതി ചിത്രലേപ്യാദികന്തി **കാരു,** ണു. സിപ്പമസ്സത്ഥീതി **സിപ്പികോ.** സജാതീനം തേസം സിപ്പീനം സങ്ഘാതോ “സേണീ”ത്യുച്ചതേ. **സി** സേവായം, ണി.

൫൦൧. തച്ഛകാദയോ ഇമേ പഞ്ച **കാരവോ** സിപ്പിനോ നാമ സിയും. വുത്തഞ്ച -

“തച്ഛകോ തന്തവായോ ച, രജകോ ച നഹാപിതോ;
പഞ്ചമോ ചമ്മകാരോ ച, കാരവോ സിപ്പിനോ മതാ”തി.

൫൦൨. പഞ്ചകം തച്ഛകേ. **തച്ഛ** തനുകരണേ. തച്ഛതി തനും കരോതീതി **തച്ഛകോ,** ണ്വു, വഡ്ഢയതി ഛിന്ദതീതി **വഡ്ഢകീ, വഡ്ഢ** ഛേദനേ, ചുരാദി, “ഛേദനേ ചാപി വഡ്ഢന”ന്തി **രതനമാലാ,** ണ്വു. സകത്ഥേ ഈ, വഡ്ഢകീ, വഡ്ഢകീപി. പലാദ്യുമ്മാനപ്പകാരേന ഗണ്ഡതി ഛിന്ദതീതി **പലഗണ്ഡോ. ഗണ്ഡ** ഛേദനോപലേപനസന്നിചയവദനേകദേസേസു. പലഗണ്ഡോ സുധാജീവിന്യപി. **റാ** ഗതിനിവത്തിയം,തി, **പകാരവണ്ണാഗമോ. റാതിസ്സ ഥോപി.** രഥം കരോതീതി, കമ്മനി ണോ, **രഥകാരോ,** ചമ്മകാരേപി. ദ്വയം സുവണ്ണകാരേ. നാളിം ധമതി മുഖേ വിനാസയിത്വാ മുഖവായുനാ അഗ്ഗിദീപനത്ഥം നാളിം സദ്ദാപയതീതി **നാളിധമോ.**

൫൦൩. അഥോപരം പുക്കുസംയാവപാദേന നാമം. **വേ** തന്തസന്താനേ, തന്തം വായതീതി, ണോ. **പേസ** പേരണപയതനഗതീസു. പേസനം പേസോ, തം കരോതീതി, ണോ. കുവിന്ദോപ്യത്ര , കുച്ഛിതം വിന്ദതീതി **കുവിന്ദോ.** മാലാസിപ്പയോഗാ, മാലാപനയോഗാ വാ **മാലികോ,** ഇകോ.

കും ലലയതി ഇച്ഛതീതി **കുലാലോ, ലല** ഇച്ഛായം, ണോ. ദ്വയം സൂചികമ്മോപജീവിനി. സൂചിവാനകമ്മം ദുവിധം സൂചനം, തുന്നഞ്ചാതി, തത്ര തുന്നവാനകമ്മേന പവത്തിനിമിത്തേന **തുന്നവായോ,** സൂചിവാനസിപ്പയോഗാ **സോചികോ.**

൫൦൪. ചമ്മം കരോതി വികാരമാപാദയതീതി, കമ്മനി ണോ. പാദുകരോപ്യത്ര. **കപ്പ** ഛേദനേ, ണ്വു. **നഹ** സോചേയ്യേ, **ദിവാദിതോ** നിപാതനാ **പകാരാഗമാദി,** ന ഹാപേതീതി വാ **നഹാപിതോ, ഹാ** പരിഹാനേ, **ണാപേ** പച്ചയോ, തോ, ഏസ്സിത്തം, സഞ്ഞാസദ്ദത്താ നസ്സപകതി. ഖുരീ, മുണ്ഡീ, ദിവാകിത്തിപ്യത്ര. ഖുരവാ **ഖുരീ,** മുണ്ഡവാ **മുണ്ഡീ,** മുണ്ഡോ, മുണ്ഡീ, മുണ്ഡകോതി പസിദ്ധി. ദിവാ ദിവസേ കിത്തി ബ്യാപാരോ അസ്സ **ദിവാകിത്തി.** “ചണ്ഡാലേ തു ദിവാകിത്തി, നഹാപിതോ”തി **രുദ്ദോ.**

രഞ്ജതേ സുത്തം രത്തമാപജ്ജതേ യസ്മിം, സ **രങ്ഗോ.** ഹരിതാലമനോസിലാദി, തമാജീവതീതി, കമ്മനി ണോ.

പുഞ്ജം കസതീതി **പുക്കുസോ,** നിപാതനാ, അഥ വാ "പു"ഇതി പുരിസസ്സ നാമം, തം കുസേതി അപനേതീതി **പുക്കുസോ.** പുപ്ഫം വുച്ചതി കരീസം, കുസുമം വാ, തം ഛഡ്ഡേതീതി, ണ്വു. **ഛഡ്ഡ** അപനയനേ.

൫൦൬. വേനാദയോ തയോ **സമാ** തുല്യത്ഥാ. വേണുനാ ജീവതീതി **വേനോ. ണസ്സ** നത്തം. **വേണോപി.** വേണുവേത്താദീനം വികതി വിലീവാ, തേഹി വിലീവം കരോതീതി **വിലീവകാരോ.** നളോപി വേണുവേത്താദീനംയേവ വികതി, തം കരോതീതി, കമ്മനി ണോ. നളേഹി വാ വിലീവം കരോതീതി **നളകാരോ.**

ഇതോ പരം സോണ്ഡികം യാവ പാദേന നാമം. **ചുന്ദ** ഛേദനേ, സഞ്ചോദനേ ച. **ചുന്ദ** നിസാമനേ വാ. **ഭമു** അനവട്ഠാനേ, തം കരോതീതി **ഭമകാരോ. കര** കരണേ, മാരോ, **കമ്മാരോ,** കമ്മനി ണ്വു. **ലോഹകാരകോ.** ആകരോട്ഠിതം [ആടവോട്ഠിതം (ക॰)] യോ ലോഹം ധമിത്വാ സങ്ഖരോതി, തത്രാപി **ലോഹകാരകോ.**

൫൦൭. രജകസ്സ ദ്വേ കമ്മാനി ചേലധോവനം, രജനഞ്ച. തത്ര ചേലധോവനോ **നിന്നേജകോ,** ണ്വു, **നിജി** സുദ്ധിയം, **നിജി** സോചേയ്യസോചനേസു വാ. വത്ഥരഞ്ജനാ **രജകോ. രന്ജ** രങ്ഗേ, ണ്വു. നേതീതി **നേത്തികോ.** സകത്ഥേ കോ, നേത്തിയം ഉദകനയേന നിയുത്തോതി വാ **നേത്തികോ,** നേത്തിയാ മാതികായ നേതീതി വാ **നേത്തികോ,** ഇകോ. ഉദകം ഹാരേതീതി **ഉദഹാരകോ. കലോപോ,** ണ്വു.

വീണാവാദനസീലത്താ **വീണാവാദീ.** വീണാവാദനസിപ്പയോഗാ **വേണികോ.** ഉസുമ്ഹി, ഉസുകാരോ വാ വഡ്ഢകീ **ഉസുവഡ്ഢകീ,** ഏതേന **വഡ്ഢകീ**സദ്ദസ്സ സബ്ബേസമ്പി സിപ്പികാനം വാചകത്താ ദീപിതാ, തേന സുവണ്ണവഡ്ഢകീ, തന്തവഡ്ഢകീത്യാദയോപി യോജ്ജാ.

൫൦൮. വേണും വംസം ധമതീതി **വേണുധമോ.** വേണുവാദനസിപ്പയോഗാ **വേണവികോ,** ണികോ. യോ പാണിനേവ പാണന്തരേ മുരജാദിസദ്ദം ഉട്ഠാപയതി, സോ **പാണിവാദോ.** പാണിം ഹന്തീതി **പാണിഘോ.** പാണിയോപി. പാണിവാദനസിപ്പയോഗാ **പാണിയോ,** യോ.

പൂവേന ജീവതീതി **പൂപിയോ,** പൂപോ പണിയോ വിക്കേയ്യോ യസ്സ. പാനാഗാരം സുണ്ഡാ, തട്ഠത്താ സുരാ സോണ്ഡാ, തം വിക്കിണാതീതി **സോണ്ഡികോ,** "നേനനിദ്ദിട്ഠമനിച്ച"ന്തി [കാതന്ത ൫.൨.൫൭ നഘടീതം അനിച്ചം (പരിഭാസേന്ദുസേഖര ൯൩)] പരിഭാസതോ വുദ്ധി. മജ്ജം വിക്കിണാതി സീലേന. മണ്ഡഹാരോപ്യത്ര, മണ്ഡം സുരാസമ്ബന്ധമഗ്ഗഭാഗം ഹരതി ഉദ്ധരതീതി **മണ്ഡഹാരോ.**

൫൦൯. ദ്വയം ഇന്ദചാലബ്യേ കപടേ. മയേന അസുരേന സുരേ വഞ്ചയിതും [ചലയിതും (ക॰)] പയുത്തത്താ മയസ്സ അയം **മായാ,** മയോ ഏവ സമ്ബരോ, തസ്സായം **സമ്ബരീ,** ണീ, നദാദി. ദ്വയം മായാകാരേ. ഇന്ദജാലേ നിയുത്തോ **ഇന്ദജാലികോ.** പാടിഹാരകോപി. പടിഹരതി നയനമനേനാതി പാടിഹാരകോ, ണ്വു.

൫൮൩. അരിയാസാമഞ്ഞം ഓരബ്ഭികാദീനം ചതുന്നമത്ഥേ. യേ ഉരബ്ഭം എളകം ഹന്ത്വാ ജീവന്തീതി **ഓരബ്ഭികാ.** സൂകരേ ഹന്ത്വാ ജീവന്തി **സൂകരികാ,** തഥാ മഗം ഹന്ത്വാ ജീവന്തി **മാഗവികാ.** സകുണേ പക്ഖിനോ ഹന്ത്വാ ജീവന്തി **സാകുണികാ,** ഇതി കമതോ ഭവന്തി.

൫൮൪. ദ്വയം ജാലികേ. വാഗുരാ മിഗബന്ധനജാലം, തായ ചരതീതി **വാഗുരികോ,** വാകരികോപി. **വക** ആദാനേ, അരോ, ആ, വാകരാ, തായ ചരതീതി **വാകരികോ,** പുബ്ബപക്ഖേ **കസ്സ ഗോ,** അസ്സു ച, വാഗുരികോ. ദ്വയം ഭാരവാഹേ. ഭാരം വഹതീതി, കമ്മനി ണോ. ഭാരം വഹതീതി **ഭാരികോ.**

തികം വേതനോപജീവിനി കിങ്കരേ. വേതനേന ജീവതീതി **വേതനികോ.** ഭതോ വേതനേന കീതോ, സോ എവ **ഭതകോ,** സഞ്ഞായം വാ കോ. ഭതിം വേതനം ഭുഞ്ജതീതി വാ **ഭതകോ,** കോ, ഇസ്സത്തം. കമ്മം കരോതീതി **കമ്മകരോ, കമ്മകാരോ**പി.

ഛക്കം ദാസേ. കിഞ്ചി കരോതീതി **കിങ്കരോ,** ‘‘അഹമജ്ജ കിം കരിസ്സാമീ’’തി ഭത്തു കത്തബ്ബകിച്ചയാചനത്താ വാ **കിങ്കരോ. ദാസ** ദാഹേ. ദാസന്തേതസ്സാതി **ദാസോ,** അ. **ചിട** പേസനിയേ, പേസീയതേ സാമിനാതി ചേടോ, ണോ, സകത്ഥേ കോ, **ചേടകോ. പിസ** പേസനീയേ, ണോ, **സ**സ്സ ദ്വിത്തം. **ഭര** ധാരണപോസനേസു, ഭരീയതീതി **ഭച്ചോ,** ‘‘രിച്ചാ’’തിയോഗവിഭാഗേന **ഭരാ**ദിതോപി **രിച്ച**പച്ചയോ, ‘‘രമ്ഹി രന്തോ രാദിനോ’’തി രലോപോ ച, **ഭച്ചോ.** പരിചരതി സാമിനന്തി **പരിചാരികോ.** ദാസേരോ, ദാസേയ്യോ, ഗോപ്പകോ, നിയോജ്ജോ, അഭുജിസ്സോപ്യത്ര.

൫൮൫. തേ ച ദാസാ അന്തോജാതാദിവസേന ചതുധാ സിയും. അന്തോഗേഹേ ദാസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി ജാതോ **അന്തോജാതോ,** ധനേന കീതോ ധനം ദത്വാ ദാസഭാവം ഗതോ **ധനക്കീതോ,** സയമേവ **ദാസബ്യോപഗതോ** ഭയനിവാരണാദ്യത്ഥം ദാസഭാവമുപഗതോ ച കരമരഭാവേന ആനീതോ **കരമരാനീതോ** ച, ഇച്ചേവം തേ ദാസാ ചതുധാ സിയുന്തി പകതം.

൫൮൬. ദ്വയം ഭുജിസ്സേ. **ഭുജ** പാലനജ്ഝോഹാരേസു, ഇസോ, ദ്വിത്തം. തികം നീചേ. നിഹീനം ചിനോതീതി **നീചോ,** ണോ, രസ്സസ്സ ദീഘതാ. **ജമ** അദനേ, മോ. നിച്ഛയേന ഹാനിം ഗച്ഛതീതി **നിഹീനകോ, ഹാ** പരിഹാനേ, **ഇ** ഗതിയം, യു, സകത്ഥേ കോ.

> ‘‘വിവണ്ണോ പാപരോ നീചോ, പാകിതോ ച പുഥുജ്ജനോ;
> നിഹീനോ’പസദോ ജമ്മോ, ഖുല്ലകോ ഇതരോ ച സോ’’. -

ത്യ**മരകോസേ** [അമര ൨൦.൫൬]. വിഗതോ വണ്ണോ അസ്സമോ യസ്സ **വിവണ്ണോ.** ‘‘അസ്സമോ ബ്രഹ്മചാരിയാദി, ചതുക്കേപി മഠേപി ചേ’’തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** പാപം രാതീതി **പാപരോ.** പകതിയം യഥാജാതഭാവേ ഭവോ വിജ്ജമാനോ, ന തു ബ്യാപാരോതി **പാകിതോ,** ണോ. സജ്ജനേഹി പുഥുഭൂതോ ജനോ **പുഥുജ്ജനോ.** അപകട്ഠം സദതി ഗച്ഛതീതി **അപസദോ.** ഖുദ്ദം ലാതീതി ഖുല്ലോ, ദസ്സ **ലോ,** ഖുല്ലോ എവ **ഖുല്ലകോ.** ഇതം കമ്പിതം രാതീതി **ഇതരോ.**

ദ്വയം അനാലസേ. കുസീതസ്സ ഭാവോ കോസജ്ജം, തം യസ്സ നത്ഥീതി **നിക്കോസജ്ജോ. ലസ** കന്തിയം, അപ്പം ലസതീതി കിലാസു, ണു, ന കിലാസു **അകിലാസു. മന്ദ** സുപനേ, അ. ന ലസതി കീളതീതി **അലസോ.**

൫൧൩. ചതുക്കം ചണ്ഡാലേ. സം സുനഖം പചതീതി **സപാകോ. ചണ്ഡ** ചണ്ഡിക്കേ, ആലോ. മതങ്ഗസ്സ അപച്ചം **മാതങ്ഗോ. ചു** ചവനേ, ണ്വു, **ചവകോ.** "പ്ലവകോ"തിപി പാഠോ, **പ്ലവ** ഗതിയം, ണ്വു.

"ചണ്ഡാലപ്ലവമാതങ്ഗാ , ദിവാകിത്തിജനങ്ഗമാ;
നിസാദസപചാഅന്തേ-വാസീ ചണ്ഡാലപുക്കുസാ". -

ത്യ**മരകോസേ** [അമര ൨൦.൫൯-൨൦].

മിലക്ഖജാത്യാദയോ മഹാരഞ്ഞനിവാസിനോ **തബ്ഭേദാ** തസ്സ ചണ്ഡാലസ്സ വിസേസാ.

ഗോമംസഭക്ഖകോ യോ തു,
ലോകബാഹ്യഞ്ച ഭാസതേ;
സബ്ബാചാരവിഹീനോ'യം,
മിലക്ഖജാതി വുച്ചതേ [ചിന്താമണിടീകാ ൨൦.൨൦].

മിലക്ഖ അബ്യത്തസദ്ദേ. മിലക്ഖന്തേ അബ്യത്തം ഭാസന്തേതി മിലക്ഖാ, തേസം ജാതി യോനി **മിലക്ഖജാതി.** മയൂരപിഞ്ഛാദിപരിധാനോ **കിരാതോ, കിര** വികിരണേ, അതോ, കിരതീതി **കിരാതോ.** കിരതോപി. പത്തപരിധാനോ **സവരോ. സവ** ഗതിയം, അരോ. **ആദി**നാ **പുലിന്ദോ, പുല** മഹത്തേ, ദോ, **പുലിന്ദോ,** സഭാസാ ബ്യവഹാരീ ദേസന്തരഭാസാനഭിഞ്ഞോ, പുലിന്ദോ സവരപരിയായോതി കേചി.

൫൧൪-൫൧൫. തികം ലുദ്ദമത്തേ, അയമ്പി മിലക്ഖപ്പകാരോ. മിഗമച്ഛാദീനം നിസാദനതോ മാരണതോ **നേസാദോ. ലുധ** ഉപഘാതേ , ദോ, ധസ്സ **ദോ, ലൂ** ഛേദനേ വാ, ദോ, ഉഭയത്രാപി സകത്ഥേ കോ. വിജ്ഝതീതി **ബ്യാധോ,** രസ്സസ്സ ദീഘതാ. ദ്വയം മിഗലുദ്ദേ. മിഗേ ഹന്തീതി **മിഗവോ,** വോ. മിഗേ വിജ്ഝതീതി **മിഗബ്യധോ.**

സിലോകോ സുനഖേ. സരമാ സുനീ, തസ്സാപച്ചം **സാരമേയ്യോ,** ണേയ്യോ. സുന്ദരം നഖമേതസ്സ **സുനഖോ, സുനസ്സ** വാ പാടിപദികസ്സ **ഉനഖോ, സുന** ഗതിയം വാ, ഖോ, ഏവം സബ്ബത്ര പാടിപദികവസേന വാ ധാതുവസേന വാ രൂപസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ. **സുന** ഗതിയം, **സുനസ്സ** വാ **ഉനോ. സോണ** വണ്ണഗതീസു, **സുന** ഗതിയം വാ, ണോ, **ണത്തം, സുനസ്സ** വാ **ഓണോ. കുക** ആദാനേ, ഉരോ, **കുക്കുരോ. സുന** ഗതിയം, **ഉസ്സ** വാദേസേ **സ്വാനോ, ഉവാദേസേ സുവാനോ.** മിഗേ സരതി ഹിംസതീതി **സാളൂരോ,** ഊരോ, **രസ്സ ളോ.** ദീഘാദിമ്ഹി **സൂനോ.** ഉസ്സാത്തേ **സാനോ. ന**ലോപേ ഉസ്സാത്തേ **സാ,** അയം പുമേ, കോലേയ്യോ, മിഗദംസകോ, ഭസകോപ്യത്ര, കുലേ ഗേഹേ ഭവോ **കോലേയ്യോ.** മിഗം ദംസതീതി **മിഗദംസകോ.** ഭസതി ബുക്കതീതി **ഭസകോ, ഭസ** ഭണനേ.

ഭേസജ്ജാദിയോഗേന, നിസ്സഗ്ഗേന വാ ഉമ്മത്താദിഭാവമാപന്നോ സുനഖോ "അളക്കോ, അതിസുനോ"തി ച വുച്ചതേ. **അല** നിവാരണേ, കമ്മനി ണ്വു,

ദ്വിത്തളത്താനി, **അളക്കോ.** അലക്കോപി. പകതിം അതിക്കന്തോ സുനോ **അതിസുനോ.**

൫൨൦. **സാദിബന്ധനം** സുനഖാദിബന്ധനം രജ്ജാദി **ഗദ്ദൂലോ** നാമ. **ഗദ്ദ** സദ്ദേ, ഉലോ, ദീഘോ. ദ്വയം ദീപകേ. **ദീപ** ദിത്തിയം, ണ്വു, **ചിട** പേസനിയേ, ലുദ്ദേന ചിട്യതേതി **ചേടകോ,** ണോ, സകത്ഥേ കോ, **ണ്വുപച്ചയേന** വാ സിദ്ധം.

തികം പാസേ. **ബന്ധ** ബന്ധനേ, കത്തരി യു. **ഗന്ഥ** ഗന്ഥനേ, **ഗന്ഥ** കോടില്യേ വാ, **ന്ഥസ്സ ണ്ഠോ. പസ** ബാധനഫുസനേസു, കത്തരി ണോ. ദ്വയം വാകരായം, യാ സാണതച്ചാദീഹി മിഗാദീനം ബന്ധനത്ഥം കതാ. **വക** ആദാനേ, അരോ, ഇത്ഥിയമതോ ആ. മിഗേ ഗന്ഥതി ബന്ധതീതി **മിഗഗന്ഥനീ,** "മിഗബന്ധനീ"തിപി പാഠോ.

൫൨൧. ദ്വയം കുമീനേ. യത്ര മച്ഛാ പവിസന്തേവ, ന നിസ്സരന്തി, കുച്ഛിതാ വേണീ അസ്സാ **കുവേണീ,** നദാദി. വജ്ഝപ്പത്തതായ കുച്ഛിതാ മീനാ യസ്മിം **കുമീനം, കമു** പദവിക്ഖേപേ വാ, ഇനോ, മച്ഛാധാനീപ്യത്ര, മച്ഛാ ആധീയന്തേ യസ്സം **മച്ഛാധാനീ,** യു, നദാദി. ദ്വയം ജാലേ. ആനീയന്തേനേനാതി **ആനയോ,** ണോ, ഈസ്സേ, ഏ അയ. ജലേ ഹിതം **ജാലം,** ണ.

ദ്വയം വധട്ഠാനേ. ആഗന്ത്വാ ഹനന്തി യസ്മിം **ആഘാതനം,** യു, **ഹനസ്സ ഘാതോ.** വധസ്സ മാരണസ്സ ഠാനം **വധട്ഠാനം.** ദ്വയം അധികോട്ടനേ. സദാ ആകോട്ടനത്താ സഹ ഊനേനാതി **സൂനാ, സുന** ഗതിയം വാ, ഇത്ഥിയമതി അ, ദീഘാദി. **കുട** ഛേദനേ, അധികോടേന്തി യസ്മിം **അധികോട്ടനം.**

൫൨൨. ദ്വിപാദം ചോരേ. തം കരോതീതി **തക്കരോ,** ഥേയ്യത്ഥം വാ തക്കയതീതി **തക്കരോ. തക്ക** വിതക്കേ, അരോ. **മുസ** ഥേയ്യേ, കത്തരി ണ്വു. **ചുര** ഥേയ്യേ, ണോ, ചുരാ ഥേയ്യസീലമസ്സേതി വാ **ചോരോ,** ണോ. **ഥേന** ചോരിയേ, ചുരാദി, അ. ഏകം അസഹായം അഗാരം ഗേഹം ഏകാഗാരം, **തം** പയോജനം യസ്സ **ഏകാഗാരികോ,** ഇകോ. മോസത്ഥിനോ ഹേ്യകാഗാരം പയോജനം. **സമാ**തി തുല്യത്ഥാ. ദസ്സുപ്യത്ര. **ദംസ** ദംസനേ, സു, നിഗ്ഗഹീതലോപോ.

തികം ഥേയ്യക്രിയായം. ഥേനസ്സ കമ്മം **ഥേയ്യം,** ചോരസ്സ കമ്മം **ചോരികാ.** മുസനം **മോസോ,** ഭാവേ ണോ. **വേ** തന്തസന്താനേ, **വേമോ,** അനിത്ഥീ. വായനത്ഥോ ദണ്ഡകോ **വായനദണ്ഡകോ,** വാസരദണ്ഡകോപി.

൫൨൩. തികം സുത്തേ. **സുച** ഗതിയം, തോ. **തനു** വിത്ഥാരേ, തു, തന്തു പുമേ, തന്തപയോജനത്താ **തന്തം. ലേപ്യാദികമ്മനി** ലേപനാദിക്രിയായം **പോത്ഥ**സദ്ദോ വത്തതി. **ആദി**നാ പോത്ഥലികാദിലിഖനകമ്മം ഗയ്ഹതേ, **പുസ** സ്നേഹസേചനപൂരണേസു, ഭാവേ ഥോ. അഥ വാ **ലേപ്യാദികമ്മനി** കമ്മകാരകഭൂതേ ലേപിതബ്ബാദിമ്ഹി **പോത്ഥ**സദ്ദോ, തദാ കമ്മനി ഥോ, **പോത്ഥം.**

വത്ഥദന്തകട്ഠസിങ്ഗാദിപോത്ഥലികായം **പഞ്ചാലികാ**ദിദ്വയം. പഞ്ചങ്ഗാനി യസ്സാ സന്തി സജീവസ്സേവാതി **പഞ്ചാലികാ,** ഇകോ. മജ്ഝേ ലകാരാഗമോ. പോത്ഥേന വത്ഥേന അലങ്കരിയത്താ **പോത്ഥലികാ. അല** ഭൂസനേ, ണ്വു. "ചതുരോ ജനാ പോത്ഥകമഗ്ഗഹേസു"ന്തി ഏത്ഥ **പോത്ഥക**സദ്ദേന വത്ഥം വുത്തം,

പോത്ഥസദ്ദോയേവ ഹി സകത്ഥേ **കപച്ചയേന** "പോത്ഥകോ"തി വുത്തോ. "പുത്തലികാ"തിപി പാഠോ, പുത്തോ വിയ അലങ്കരീയതേതി പുത്തലികാ, പുത്തികാപ്യത്ര.

൭൨൪. യം **കൂപതോ** ആവാടതോ **അമ്ബുനോ** ജലസ്സ **ഉബ്ബാഹനം** ഉദ്ധാരണം ഭവേ, തം "ഉഗ്ഘാടനം, ഘടീയന്ത"മിതി ചോച്ചതേ. ഉദ്ധം ഘടീയതി ഉദകന്തി **ഉഗ്ഘാടനം,** യു. **ഘട** ചേതായം, ഘടീയേവ ഉദ്ധാധോഗമനവസേന ഗമനതോ **ഘടീയന്തം, യാ** ഗതിപാപുണനേസു, അന്തോ, തോ വാ.

ദ്വയം മഞ്ജുസായം, യാ കട്ഠേഹി കരീയതി. **മന** ഞാണേ, സോ, ജുമജ്ഝോ [മനിസ്സ ജൂക (ണ്വാദി ൨൧൭) ഉണാദിവുത്തിയം ൪.൭൨ സുത്തേ ച പസ്സിതബ്ബം], **പേല** ഗതിയം, **പേ** പാലനേ വാ, ലോ, ഉത്തം, **പേളാ, പല** രക്ഖണേ വാ, കത്തരി അ, അസ്സേ, **പേളാ.** തികം പച്ഛിയം. **പിട** സങ്ഘാതേ, ണ്വു, **പിടകോ,** വുദ്ധിമ്ഹി **പേടകോ. പസ** പാലനേ, ഛി, **പച്ഛി,** ഇത്ഥിയം.

൭൨൫. ദ്വയം കാജേ. വിവിധം ഭാരമാഭഞ്ജന്തി ഓലമ്ബന്തി യസ്സം **ബ്യാഭങ്ഗീ. കജ്ജ** ബ്യധനേ, കത്തരി ണോ, ഏകസ്സ **ജസ്സ** ലോപോ, **കച** ബന്ധനേ വാ, അധികരണേ ണോ, **ചസ്സ ജോ, കാജോ,** കാചോപി. **അത്ര** കാജേ **അവലമ്ബനം** വേത്താദിവികതി സിക്കാ നാമ. **സക** സത്തിയം, കത്തരി കോ, ഉപാന്തസ്സി, **സിക്കാ,** കാജോപി.

ദ്വയം ഉപാഹനേ. ഉപനയ്ഹതേ ബന്ധീയതേതി **ഉപാഹനോ,** വണ്ണവിപരിയയോ, രസ്സസ്സ ദീഘതാ, **വാ**കാരേന ഉപാഹനം. പജ്ജതേ യായ **പാദു,** ഉ, **പാദു** ഇത്ഥീ, "പന്നദ്ധീ പാദുകാ പാണിഹിതാ പദരഥീ"തിപി **തികണ്ഡസേസോ** [തികണ്ഡസേസ ൨.൮൦.൭൩] **. തബ്ഭേദാ** തസ്സുപാഹനസ്സ ഭേദാ വിസേസാ പാദുകാ നാമ, **പദ** ഗമനേ, ണുകോ, **പാദുകാ,** ബഹുപടലാ ചമ്മമയാ കട്ഠമയാത്യേകേ.

൭൨൬. തികം ചമ്മരജ്ജുയം. **വര** ഇച്ഛായം, **വര** സംവരണേ വാ, ഛദാദീഹി തത്രണ. **വരത്താ,** വരത്തം, വരത്രാ, വരത്രമ്പി. **വദ്ധ** വദ്ധിയം, സകത്ഥേ കോ, **വദ്ധികാ.** നയ്ഹതേ ബന്ധീയതേ യായ **നദ്ധീ, നഹ** ബന്ധനേ, തോ, നദാദി.

ദ്വയം അഗ്ഗിദീപനേ. **ഭസ** ഭാസദിത്തീസു, ദിബ്ബതേ അഗ്ഗി യായ **ഭസ്താ,** തോ, ത്രണമ്ഹി ഭസ്ത്രാ, നദാദിനോ ആകതിഗണത്താ ഈപച്ചയാഭാവോ. ചമ്മമയം പസിബ്ബകം **ചമ്മപസിബ്ബകം,** ചമ്മപസിബ്ബകാപി.

തേജസേ സുവണ്ണാദികേ ആവത്യതേ യത്ര, സാ സോണ്ണാദ്യാവത്തനീ മൂസാ നാമ, **മുസ** ഥേയ്യേ, അ, **മൂസാ,** ദീഘാദി. കലാദികം യാവ പാദേന നാമം. **കുട** ഛേദനേ, കരണസാധനം, **കൂടം,** ദീഘാദി, **വാ**കാരേന കൂടോ. അയസോ, അയോമയോ വാ ഘനോ **അയോഘനോ.**

൭൨൭. കമ്മാരാനം ഭണ്ഡം **കമ്മാരഭണ്ഡം.** സങ്ഗമ്മ ഡംസതീതി **സണ്ഡാസോ,** ണോ, നിഗ്ഗഹീതലോപോ, സണ്ഡാസോ, യേനാദിത്തലോഹാദി ഗയ്ഹതേ. ദ്വയം അധോഭാഗട്ഠേ അയോഘനേ. **മുദ** സംസഗ്ഗേ, ഥി, **മുട്ഠി,** ഇത്ഥീ. അധികരോതി യസ്സം **അധികരണീ,** യു, നദാദി.

തബ്ഭസ്താ തേസം കമ്മാരാനം ഭസ്താ അഗ്ഗിദീപനീ ഗഗ്ഗരീ നാമ, യാ "ഉക്കാ"തിപി വുച്ചതി, സാ ച നാരീ, "ഗഗ്ഗ"ഇതി സദ്ദം രാതീതി **ഗഗ്ഗരീ,** മന്ഥനിയമ്പി. ദ്വയം ചുദ്ദകസത്ഥേ. **സസ** ഹിംസായം, ഥോ. പിയമ്പി ഫാലേതീതി **പിപ്ഫലം, ഫല** വിദാരണേ.

൫൨൭. ദ്വയം നികസേ. **സാ** തനുകരണേ, യു, **ണത്തം,** നികസതേ പരിക്ഖ്യതേ സുവണ്ണന്തി **നികസോ.** കസോപി. സൂചിയാ നാസാവിജ്ഝനം ആരാ, **അര** ഗമനേ, ആ, **ആരാ,** ചമ്മകാരാനം ചമ്മവേധനേപി **ആരാ,** "തികം സൂചിയ"ന്തി കേചി.

ദ്വയം ഖരപത്തേ. ഖരസമ്ഫസ്സതായ **ഖരോ.** "ക"ഇതി കചതി പാടയതി **കകചോ,** അനിത്ഥീ, "കകചം ഖരപത്തഞ്ചേ"ത്യ**മരമാലായം** നപുംസകകണ്ഡം. **വച്ഛായനസത്ഥേ** വുത്താ ഗീതവജ്ജാദികാ വിജ്ജാ ചതുസട്ഠിക്രിയാ, തഥാ ആലിങ്ഗനചുമ്ബനാദികാ ച അബ്ഭന്തരാ ചതുസട്ഠിക്രിയാ **കലാസദ്ദേനോച്ചതേ. ആദി**നാ യം തത്ര വുത്തം കാരുകമ്മം, തം ഗയ്ഹതേ, തം സബ്ബമ്പി കലാദികം **കമ്മം** ക്രിയാ **സിപ്പം** നാമ, **സീ** സയേ, പോ, **സപ്പ** ഗമനേ വാ, ഉപാന്തസ്സി, **സിപ്പം.**

൫൨൮-൫൨൯. പതിസദിസം യം സിലാദിനാ പതിരൂപകം കരീയതേ, തത്ര **പടിമാ**ദിചതുക്കം. **മാ** മാനേ, മാനമത്ര സദിസീകരണം, കത്തരി, കരണേ വാ അ, **പടിമാ,** നാരീ. **വമു** ഉഗ്ഗിരണേ, ബോ, **ഇത്തം, പടിബിമ്ബം. ധാ** ധാരണേ, ഇ, **പടിനിധി,** ദ്വീസു. പടിമാനം, പടിയാതനാ, പടിച്ഛായാ, പടികതിപ്യത്ര.

പഞ്ജം സദിസേ, തത്ര **സമാ**ദയോ കേവലാ അപി തീസു, സദിസത്ഥേ ച വത്തന്തി, **സന്നികാസോ,** പന അന്തേ തയോ ച ഉത്തരപദീഭൂതാ, തം യഥാ - തേന സമോ'യം [തംസമോ'യം (?)], തംസമമിദം, തംസന്നികാസോ ഇച്ചാദി [അമൂ നിഭാദയോ ഉത്തരപദട്ഠാ ഏവ സദിസവചനാ വാച്ചലിങ്ഗാ സിയും യഥാ "പിതുനിഭോ പുത്തോ, മാതുനിഭാ കഞ്ഞാ, ദേവനിഭമ- പച്ച"മിതി, ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൫൦.൩൭]. **സമ** വേലമ്ബേ, അ. പതിരൂപകം ഭജതീതി **പടിഭാഗോ,** ണോ, **കാസ** ദിത്തിയം, അ, **സന്നികാസോ.** സമാനമിവ നം ദിസ്സതീതി **സരിക്ഖകോ, സമാനസ്സ സോ, ദിസ്സ രി, സസ്സ ക്ഖോ,** സകത്ഥേ കോ, **സരിക്ഖകോ. സമ** വേലമ്ബേ, യു, **സമാനോ,** സഹ മാനേനാതി വാ **സമാനോ.** സമാനം കത്വാ നം പസ്സതീതി **സദിസോ, സമാനസ്സ സോ.** പരിച്ഛേദസധമ്മാ തുല്യാധിട്ഠിതായ സമ്മിതോ പരിച്ഛിന്നോ **തുല്യോ,** സമ്മിതത്ഥേ യോ, **അ**പച്ചയേ തുലോപി. **ഭാ** ദിത്തിയം , **സന്നിഭോ, നിഭോ** ച. ഭൂത രൂപാദയോപ്യത്ര, യഥാ പിതുഭൂതോ, മാതുരൂപോ.

തികം ഉപമാനേ. ഉപമീയതേ യേന **ഓപമ്മം,** മന, **ഉപപുബ്ബോ മാ** മാനേ, **യു**പച്ചയേ **ഉപമാനം,** ഇത്ഥിയമതി അ, **ഉപമാ,** ഉപമാനോപമേയ്യാനം സധമ്മത്തേപ്യയം, വുത്തഞ്ച "ഉപമാനോപമേയ്യാനം, സധമ്മത്തം സിയോപമാ"തി [സുബോധാലങ്കാര ൫൩൬ ഗാഥാ]. "യേനോപമീയതേ, യാ ചോപമീയതേ, തേസ്വപി **ഓപമ്മാ**ദിത്തയ"ന്ത്യ**മരസീഹോ** [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൫൦.൩൬].

൫൩൦. ചതുക്കം വേതനേ. ഭരതി കമ്മകരേ യായ, സാ **ഭതി,തി. വിസ** പേരണേ, പേരണം ഗമനാദീസു നിയോജനം, കരണേ ണോ, **നിബ്ബേസോ,**

നിവേസോപി. **വീ** ഗമനേ, തനോ. മൂലേന സമിതം **മൂല്യം, മൂല** പതിട്ഠായം വാ, കരണേ യോ.

> “കമ്മഞ്ഞാ തു വിധാ ഭച്ചാ, ഭതയോ ഭമ്മവേതനം;
> ഭരണ്യം ഭരണം മൂല്യം, നിബ്ബേസോ പണമിച്ചപീ”. -

ത്യ**മരസീഹോ** [അമര ൨ം.൩൮-൯].

ദ്വയം ജൂതേ. **ജു** ഗതിജവനേസു, തോ, ദീഘാദി, **ജൂതം, ജുത** ദിത്തിയം വാ, കരണേ അ. കിതവസ്സ ജൂതകാരസ്സ കമ്മം **കേതവം,** ണോ. അക്ഖവതീ, പണോപ്യത്ര. അക്ഖാ പാസകാ ഉപായത്ഥേന അസ്സം സന്തീതി, വന്തു, സഭാവതോ ഇത്ഥിത്തം. പണോ അട്ടോ, തംയോഗാ **പണോ.**

പഞ്ചകം ജൂതകാരേ. ധാവന്തീ അത്തി ധുത്തി, നിപാതനാ, തംയോഗാ **ധുത്തോ,** ണോ, **ധൂ** കമ്പനേ വാ, തോ, രസ്സോ, **ധുത്തോ,** സബ്ബകീളാദിപസുതേപ്യയം. അക്ഖേസു ധുത്തോ **അക്ഖധുത്തോ.** മരിയാദമതിക്കമ്മ കീളാദിപസുതോ ഹി “ധുത്തോ”തി വുച്ചതി. കിതവം അസ്സത്ഥീതി **കിതവോ,** നിപാതനാ, **കിത** നിവാസേ വാ, അവോ. അക്ഖേഹി ജൂതേഹി ദിബ്ബതീതി **അക്ഖദേവീ,** ണീ.

൫൩൨. ദ്വയം പാടിഭോഗേ, പടിഭുഞ്ജതി പാലയതീതി **പാടിഭോഗോ, ഭുജ** പാലനേ, ണോ. പടിഭവതീതി **പടിഭൂ.** ദ്വയം ചതുവീസതിപാസകേ, യേന ജൂതകാരാ ദിബ്ബന്തി. **അക** കുടിലായം ഗതിയം, ഖോ, **അക്ഖോ. പസ** ബാധനഫുസനേസു, ണ്വു. ദേവനോപ്യത്ര. ദിബ്ബന്തി യേന **ദേവനോ, ദിവു** കീളായം, യു.

സാരഫലകേ **അട്ഠാപദം,** പുമേ, നപുംസകേ വാ, അട്ഠപദാന്യസ്സ **അട്ഠാപദം.** ദേസന്തരേ ഹി ചതുരങ്ഗസ്സേവ പട്ടികായം പാസകജൂതമ്പി വത്തതേ, സഞ്ഞായം **അട്ഠ**സദ്ദസ്സ ഉത്തരപദേ രസ്സസ്സ ദീഘതാ [പാണിനി ൬.൩.൧൨൫]. അട്ഠപദമ്പി. പട്ടേ ഇതോ ചിതോ ച സരന്തി പരിവത്തന്തീതി സാരിനോ, തേസം ഫലകം **സാരിഫലകം,** സകത്ഥേ കോ.

ദ്വയം അബ്ഭുതേ, യേന സതാദിലാഭജാനിവസേന ജൂതകാരാദീനം ജയപരാജയാ ഹോന്തി. **പണ** ബ്യവഹാരേ, അ, **പണോ,** പനോപി. **അബ്ഭ** ഗമനേ, തോ, **അഭി** സദ്ദേ വാ, തോ, അസരൂപദ്വിത്തം, അബ്ഭതോപി.

൫൩൩. നാനാദബ്ബകതേ **മദിരാബീജേ** സുരാബീജേ **കിണ്ണാ,** കിരന്തി നാനാദബ്ബാനി മിസ്സീഭവന്ത്യസ്സം **കിണ്ണാ,** തോ. **മധ്വാസവേ** മധുകപുപ്ഫകതേ മജ്ജേ **മധു** മതം, മധുകപുപ്ഫം **മധു,** തപ്പകതത്താ മധു, മധുകതേപി മജ്ജേ മധു മധ്വാസവാ വുത്താ, മാധവകോ, മാധ്വികമ്പി, അദ്ധീസ്വിദം.

സുരാന്തം മജ്ജേ. **മദ** ഉമ്മാദേ, കരണേ ഇരോ. വരുണോ നാമ ഏകോ ജനോ, തേനേവ പഠമം ദിട്ഠത്താ വരുണതോ ജായതീതി **വാരുണീ,** ണീ, **വര** പത്ഥനായം വാ, കമ്മേ യു, അസ്സു, നദാദി. മജ്ജന്തേ യേന **മജ്ജം,** വജാദിനാ യോ, ദ്യസ്സ **ജ്ജോ** ച. **സു** അഭിസവേ, രോ, **സു** സവനേ വാ, **സുരാ.** ഹലിപ്പിയാ, ഹാലാ, ഗന്ധോത്തമാ, പസന്നാ, ഇരാ, കാദമ്ബരീപ്യത്ര. ഹലിനോ ബലഭദ്ദസ്സ പിയാ രുച്ചാ **ഹലിപ്പിയാ. ഹല** വിലേഖനേ, ണോ, **ഹാലാ. ഇ** ഗമനേ,

രോ, **ഇരാ.** പഠമ'മയം ഗോമന്ഥ പബ്ബതേ കദമ്ബകോടരേ ഭവാ **കാദമ്ബരീ,** തഥാ ചാഗമോ "കദമ്ബകോടരേ ജാതാ, തേന കാദമ്ബരീ മതാ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൨൦.൩൬].

ദ്വയം താലാദിരസജേ. ആസവന്തി മാനപുരിസമദാദയോ യേനാതി **ആസവോ.** മദം ജനേതീതി **മേരയം,** ണേയ്യോ, അസ്സേ, ദസ്സ **രോ** ച. സീധുപ്യത്ര. മജ്ജവിസേസേപി തയമിദം വദന്തി, വുത്തഞ്ച -

> "സീധുഉച്ഛുരസേ പക്കേ, അപക്കേ ആസവോ ഭവേ;
> മേരയം ധാതകീപുപ്ഫ-ഗുളധഞ്ഞമ്ബിലോട്ഠിത"ന്തി [ചിന്താമണിടീകാ ൨൦.൪൨ ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൧൦.൪൧].

൫൩൪. ദ്വയം പാനപത്തേ. **സര** ഗതിയം, ണ്വു. **സര** ഗതിഹിംസാചിന്താസു വാ. **ചസ** ഭക്ഖനേ, ണ്വു, ദ്വയംപ്യനിത്ഥീ. സീധുമ്ഹി ച **സരകോ.**

ദ്വയം പാനമണ്ഡലേ. ആപിവന്തി സംഭൂയ പിവന്ത്യസ്മിം **ആപാനം,** യു. പാനസ്സ മണ്ഡലം കോട്ഠം **പാനമണ്ഡലം.**

൫൩൫. സമത്തലിങ്ഗാസങ്ഗഹതോ അസമ്പുണ്ണതം പരിഹരതി. **അത്ര** അസ്മിം വഗ്ഗേ **യേ യോഗികാ** സദ്ദാവേണികമായാകാരചോരഅക്ഖദേവിപ്പഭുതയോ പുമേ **ഭൂരിപ്പയോഗത്താ** പചുരപ്പയോഗദസ്സനതോ **ഏകസ്മിം** ലിങ്ഗേ പുമേ **ഈരിതാ** കഥിതാ, തേ **തദ്ധമ്മത്താ** തംയോഗവസാ ഏകക്രിയാകാരിത്താ **അഞ്ഞവുത്തിയം** തതോ അഞ്ഞത്ര ഇത്ഥാദീസു വുത്തിയം സത്യം **ലിങ്ഗന്തരേപി** ഇത്ഥിലിങ്ഗാദോപി **നേയ്യാ** ഉപനീയാ, തം യഥാ - മായാകാരീ ഇത്ഥീ, മായാകാരമിദം കുലമിച്ചാദി. യേ തംയോഗികാ **മാഗധമാലികകുമ്ഭകാരാ**ദയോ, തേ ജാതിവചനത്താ **സുദ്ദാ**ദയോ വിയ ദീസൂതി.

സുദ്ദവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുബ്ബണ്ണവഗ്ഗവണ്ണനാ സമത്താ.

൫. അരഞ്ഞവഗ്ഗവണ്ണനാ

൫൩൬. സത്തകം വനേ. **അര** ഗമനേ, അഞ്ഞോ, **അരഞ്ഞം.** കേന ജലേന അനനം പാണമനസ്സ **കാനനം, ദാ** അവഖണ്ഡനേ, **ദാ** ഛേദനേ വാ. അധികരണേ ണോ, "ആകാരന്താനമായോ"തി ആയോ. **ദയ** ദാനഗതിഹിംസാദാനേസു വാ, ണോ, **ഗഹ** ഉപാദാനേ [ഗാഹൂ വിലോളനേ (?)], അധികരണേ യു. **വപ** ബീജനിക്ഖേപേ, ഇനോ, അസ്സിത്തം. **വന** സമ്ഭത്തിസദ്ദേസു, കത്തരി അ, **വനം.** അടാ അവയവോ സേലാ അത്രേതി **അടവി,** ഇ, **ഈ**മ്ഹി അടവീ.

മഹാപദുമലതാവനം **മഹാരഞ്ഞം,** നദാദി, അനന്തോ ച, **അരഞ്ഞാനീ.**

൫൩൭. നഗരതോ നാതിദൂരസ്മിം ഠാനേ സന്തേഹി അഭിരോപിതോ **തരുസണ്ഡോ** പൂഗപനസാദിതരുസമൂഹോ അത്ഥി, സോ "ഉപവന"ന്തി ചോച്ചതേ, കിത്തിമവനമേതം. ആരമന്ത്യസ്മിന്തി **ആരാമോ,** ണോ. ഉപഗതം, ഉപരോപിതം വാ വനം **ഉപവനം.**

൫൬൮. **സബ്ബസാധാരണം** സബ്ബലോകേഹി സാധാരണോപഭോഗം **രഞ്ഞം** രാജൂനം അരഞ്ഞം "ഉപവനം, ഉയ്യാന"മിത്യുച്ചതേ, ഉല്ലോകേന്താ യന്തി ജനാ ഏതസ്മിന്തി **ഉയ്യാനം,** യു. ആകിള്ളോപ്യത്ര.

തദേവ രാജോപവനമേവ ഉപകാരികാസന്നിഹിതം, പുരസന്നിഹിതം വാ അന്തേപുരാചിതം **പമദവനാഖ്യം.** യത്ര അന്തേപുരസഹിതോ ഏവ രാജാ വിഹരതി, നാഞ്ഞജനപ്പവേസോ. പമദാനം ഇത്ഥീനം വനം **പമദവനം,** രസ്സോ.

൫൬൯-൫൭൦. സാന്തരാളാ പന്തി, യഥാ - തരുപന്തി, പാസാദപന്തി, നിരന്തരാളാ തു രാജീതി. തത്ര പഞ്ചകം പന്തിയം. **പന** ബ്യവഹാരേ, ഥുതിമ്ഹി ച, **പന്തി.** **വീ** ഗമനേ, ഥി, **വീഥി.** **വല** സംവരണേ, ഇ, **ആവലി.** ആലിപി, **അല**ധാതുമ്ഹാ ഇ. **സി** സേവായം, ണി, **സേണി.** **പാ** രക്ഖണേ, ളി, **പാളി,** സോഗതേപി. ദ്വേ സമാ. **ലിഖ** ലേഖനേ, അ. **രാജ** ദിത്തിയം, ഇ.

തിപാദം രുക്ഖമത്തേ. പാദേന മൂലേന പിവതീതി **പാദപോ,** ണോ. വിടപയോഗാ **വിടപീ.** **രുക്ഖ** വരണേ, അ, **രുഹ** ജനനേ വാ, ഖോ, **ഹസ്സ** **കോ.** **ന** ഗച്ഛതീതി **അഗോ.** **സല** ഗമനേ, ണോ, സാരവന്തതായ വാ സാരോ, സോ ഏവ **സാലോ,** അഞ്ഞത്രോപചാരാ. മഹിയം രുഹതീതി, അ. **ദു** ഗതിയം, മോ. **തര** തരണേ, ഉ. കുതോ ഭൂമിതോ ജായതീതി **കുജോ,** അങ്ഗാരേപി. സാഖായോഗതോ **സാഖീ.**

ഗമു ഗമനേ, ണോ, "ഗമിസ്സന്തോ ച്ഛോ വാ സബ്ബാസൂ"തി ച്ഛോ. ഖുദ്ദോ അവുഡ്ഢിപ്പത്തോ പാദപോ **ഖുദ്ദപാദപോ.** യേ രുക്ഖാ **പുപ്ഫം** **വിനാ** അപുപ്ഫകാ ഫലന്തി, **തേ** അസ്സത്ഥോദുമ്ബരപനസാദയോ "വനപ്പതീ"തി വുച്ചന്തി, വനാനം പതി **വനപ്പതി.** പുപ്ഫതോ ജാതഫലാ പന അമ്ബജമ്ബുരാദയോ വാനപ്പതയോ. വനപ്പതിമ്ഹി ഭവാ **വാനപ്പതയോ.**

൫൭൧. യോ ഫലപാകാവസാനേ മരതി, സോ കദലീധഞ്ഞാദികോ ഓസധി നാമ ഭവേ, ഓസോ ധീയതേ യസ്സം [ഓസോ ഗ്ലോസോ ദിത്തിബ്ബാ ധീയതേ'ത്ര ബ്യാഖ്യാസുധാ ൫.൪൬], സാ **ഓസധി,** ഇ. **സാസദ്ദോ** **ഓസധി**സദ്ദസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗത്തദീപകോ.

ദ്വയം ഉതുപ്പത്തേപി ഫലഹീനേ. **വന** യാചനേ, ഝോ, **വഞ്ഝാ,** വധതി ഫലന്തി വാ **വഞ്ഝാ,** **വജാ**ദിനാ യോ, **ഝസ്സ** **ഝോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച. ന വിജ്ജതി ഫലമേതിസ്സാതി **അഫലാ,** ദ്വേ തീസു. തികം വത്തമാനഫലേ രുക്ഖാദോ. ഫലയോഗാ, ഇനോ, വന്തു, ഈ ച.

൫൭൨. ചതുക്കം വികസിതേ. **ഫുല്ല** വികസനേ, കത്തരി തോ, സഞ്ജാതത്ഥേ വാ ഇതോ, **ഫല** വിസരണേ വാ, വിസരണം വികാസോ, അസ്സു. **കച** ബന്ധനേ, **വി**പുബ്ബോ വികസനേ, കത്തരി അ . വികചതേ വിദലതി വിസിലിട്ഠദലോ ഭവതീതി വാ **വികചോ,** അ, **വി**സദ്ദോ വിസിലേസജോതകോ. **കസ** ഗമനേ, തോ. ദലാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസിലേസതോ സമുദായോ "വികസിതോ"ത്യുച്ചതേ. ഫുടോപ്യത്ര. **ഫുട** വികസനേ.

പാദോ രുക്ഖഗ്ഗേ. "ന നാ'ഗ്ഗം സിഖരം സിരോ"തി വോപാലിതവചനതോ "സിരസോ അഗ്ഗ"ന്തി ന ഛട്ഠീസമാസോ. സിരോ വുത്തോ. **അജ** ഗമനേ, ഗോ,

അഗ്ഗം, സേട്ഠേ തീസു. **സീ** സയേ, ഖരോ, സിഖാ വാ ചൂളാ, സാ വിയ ജായതീതി **സിഖരോ.** ദ്വയം സാഖായം. **സാഖ** ബ്യാപനേ, അ. "ലതാ വല്ലീ സമാഖ്യാതാ, ലതാ സാഖാ ച സാഖിന"ന്തി **ലതാ** നാനത്ഥാ. **ലാ** ആദാനേ, തോ, രസ്സോ.

൫൪൩. ഛക്കം പത്തേ. ദലതി വികസതീതി **ദലം,** അ. **ലസ** കന്തിയം, പകാരേന ലസതീതി **പലാസോ,** ണോ. **ഛദ** സംവരണേ, ഛാദീയതേ യേന **ഛദനം,** യു. പൂരയതീതി **പണ്ണം,** നിപാതനാ, **പത** അധോഗമനേ വാ, പതത്യചിരേന **പണ്ണം, പത്തഞ്ച,** തോ, പുമേ. സഞ്ഞായം **ണമ്ഹി** **ഛദോ.**

ദ്വയം പത്താദിസങ്ഘാതവതി സാഖായ പബ്ബേ. **പല്ല** ഗമനേ, അവോ. **കിസ** ഗമനേ, യോ, **ലാ**ഗമോ മജ്ഝേ. ദ്വയം അങ്കുരേ. നവോ ഏവ ഉബ്ഭിതോ ഉഗ്ഗതോ **നവുബ്ഭിന്നോ. അങ്ക** ലക്ഖണേ, ഉരോ.

൫൪൪. പക്കം യാവ പാദേന നാമം. വികാസോ മുഖപബുദ്ധകലികായം മകുളാദിദ്വയം. **മുച** മോചനേ, ഉലോ, ഉസ്സത്തം, **ചസ്സ കോ, മകുളം,** മകുളോ വാ. **കുട** ഛേദനേ, മലോ, അസ്സു, **കുടുമലോ,** കുതുമലോപി. പുപ്ഫസ്സ ച ഫലസ്സ ച പകതിഭൂതേ ജാലപത്തേ **ഖാരകാ**ദിദ്വയം. **ഖുര** വിനാസേ. ണ്വു. **ജല** ധഞ്ഞേ, സകത്ഥേ കോ. **ജാലകം** നപുംസകേ. ദ്വയം ജാലകതോ പവുദ്ധേ പുപ്ഫേ, ഫലേ ച. **കല** സങ്ഖ്യാനേ, ണ്വു, **കുര** സദ്ദേ, ണ്വു.

പുപ്ഫാദിബന്ധനം പുപ്ഫഫലാനം ബന്ധനം **വണ്ടം** നാമ. ബന്ധീയതേ യേന **വണ്ടം,** വജാദി.

൫൪൫. തികം പുപ്ഫേ. **പസു** പാണിഗബ്ഭവിമോചനേ, ണോ. ഖപണകഭാസായ രുക്ഖോപി പാണി, വുദ്ധാദി, **പസവോ. കുസ** അക്കോസേ, ഉമോ, **കസ** ഗമനേ വാ, **കാസ** ദിത്തിയം വാ, ഉമോ, രസ്സോ. **പുപ്ഫ** വികസനേ, പുപ്ഫതീതി, അ. **പുപ്ഫജോ** രജോ പുപ്ഫധൂലീ **പരാഗോ** നാമ, **രന്ജ** രങ്ഗേ, ണോ.

മധുരപുപ്ഫരസോ മകരന്ദോ നാമാതി മതം. മക്ഖികാ രമന്തി യസ്മിം **മകരന്ദോ,** വജാദി. ദ്വയം കലികാഭി ആകിണ്ണേ പരിണായവതി. **ഥു** അഭിത്ഥവേ, ണ്വു, **ഥവകോ. ഗുധ** പരിവേധനേ, ണ്വു, ധസ്സ **ഛോ, ഗോച്ഛകോ.**

൫൪൬-൫൪൭. ആമേ അപക്കേ ഫലേ സലാടു ഉത്തോ, **സലാട** ബാല്യപരിഭാസനേസു, ഉ, വിജ്ജമാനബാല്യതായ **സലാടു** . പക്കന്തു ഫലം നിപ്പരിയായേന "ഫല"മിത്യുച്ചതേ, തേന "ആമസ്മിം ഫലവോഹാരോ രൂള്ഹിയാ പവത്തതീ"തി ഞാതബ്ബോ, **ഫല** നിപ്ഫത്തിയം, നിപ്ഫത്തി ചാത്ര സുപക്കത്തം, സുക്ഖേ തു ഫലേ വാനോ. തത്ര സലാടു വാനാ തീസു, യഥാ സലാടു ജമ്ബൂ, സലാടവോ മാസാ, സലാടൂനി കുമ്ഭണ്ഡാനി, വാനാ ഹരീടകീ, വാനോ മുഗ്ഗോ, വാനമമ്ബം.

ചമ്പകാദി ചമ്പകം കരവീരം കദമ്ബകം അസോകം കണ്ണികാരം ചമ്പകാദീനം പുപ്ഫം വികാരോ, അവയവോ ചേതി അത്ഥേ ണോ ന ഭവതി, തദന്തതോ പുപ്ഫസ്സുപ്പത്തിതതോ, ഏവം ചമ്പകാദീനി കുസുമനാമാനി നപുംസകേ വത്തന്തി, **അമ്ബാദി** ദാളിമം നാരങ്ഗം ആമലകം കുവലം

ബദരന്തി പകത്യന്തരമേവ ഫലേ വത്തതേ, ആമലകിയാ കുവലിയാ ബദരിയാ ഫലം വികാരോ, അവയവോ ചേതി അഞ്ഞത്ഥേ തദ്ധിതോപി നോപ്പജ്ജതേ, തദന്തതോ ഫലസ്സുപ്പതിതതോ, ഏവം അമ്ബാദീനി ഫലനാമാനി നപുംസകേ വത്തന്തി. മല്ലികാദയോ കുസുമേപി വത്തമാനാ **സലിങ്ഗാ** പകതിലിങ്ഗാഅഭേദോപചാരേന പവത്തിയാ, യഥാ - മല്ലികാ ജാതി, വനമല്ലികാ ഇച്ചാദി. വീഹയോപ്യഭേദോപചാരേന ഫലേപി സലിങ്ഗാ, യഥാ മാസസ്സ ഫലം മാസോ, മുഗ്ഗസ്സ ഫലം മുഗ്ഗോ, ഏവം യവോ, തിലോ, അതസീ, കങ്ഗു, ധഞ്ഞം.

തികം ജമ്ബുയാ ഫലേ. തത്ര യദാ ലോകതോ ഫലേ വുത്തി, തദാ **ജമ്ബു**സദ്ദോ പകത്യന്തരമേവ ഫലേ വത്തതേ, യദാ ന ഫലവുത്തി, തദാ വികാരേ അവയവേ വാനോ, **ജമ** അദനേ, ബൂ, **ജമ്ബൂ,** പകത്യന്തരാഫലേ വുത്തി. ജമ്ബുയാ ഫലം **ജമ്ബുവം.** ജമ്ബു ച. ലോകതോ ഏവ ഫലേപി വത്തമാനാ ഹരീടക്യാദയോ സഭാവതോ ഇത്ഥിയം ഭവന്തി [അമര ഫർ.ഫവ്വ-വ്വം]. ഹരീടകിയാ ഫലം ഹരീടകീ, ഏവം കോസാതകീ, സല്ലകീ, ദക്ഖാ, കണ്ഡകാരികാ, സേഫാലികാ ഇച്ചാദി, പുബ്ബേ വിയ വികാരാവയവത്ഥേസു പച്ചയാഭാവോ, അസ്സത്ഥാദികം ഛക്കമേവ തദ്ധിതന്തം അസ്സത്ഥാദീനം ഫലേ വത്തമാനാനം നപുംസകം സിയാ രൂപഭേദോ, യഥാ - അസ്സത്ഥസ്സ ഫലം **അസ്സത്ഥം,** വേണുനോ ഫലം **വേണവം,** പിലക്ഖസ്സ ഫലം **പിലക്ഖം,** നിഗ്രോധസ്സ ഫലം **നിഗ്രോധം,** ഇങ്ഗുദിയാ ഫലം **ഇങ്ഗുദം,** ബ്രഹതിയാ ഫലം **ബ്രാഹതം,** വിദാരീ അംസുമതീ ഗമ്ഭരിയാദയോ മൂലേ, പുപ്ഫേപി സലിങ്ഗാ [അമര ഫർ.ഫവ്വ-വ്വം]. **പാടലാ**സദ്ദോ പന അഭേദവത്തിച്ഛായം മൂലേ പുപ്ഫേപി വത്തമാനോ സഭാവതോ ഇത്ഥിലിങ്ഗോ, ഭേദവത്തിച്ഛായം വികാരേ അവയവേ വാ **ണമ്ഹി** പാടലം [അമര ഫർ.ഫവ്വ-വ്വം]. ദ്വയം സാഖാപല്ലവാദിസമുദായലക്ഖണേ ആഭോഗേ, **വിട** വേധനേ, **വിട** അക്കോസേ വാ, അപോ, **പസ്സ** **ഭത്തേ** **വിടഭീ,** നദാദി.

ഒർവ്വ. മൂലമാരബ്ഭ മൂലതോ പട്ഠായ **സാഖന്തോ** സാഖാവധി തരുസ്സ ഭാഗോ **ഖന്ധോ** നാമ, യോ "പകണ്ഡോ"തിപി വുച്ചതി, **ഖനു** അവദാരണേ, ധോ, **ഖന്ധോ, ഖാദ** ഭക്ഖനേ വാ, കോ, "ഖാദാമഗമാനം ഖന്ധന്ധഗന്ധാ"തി **ഖന്ധാ**ദേസോ, കലോപോ.

രുക്ഖച്ഛിദ്ദേ രുക്ഖാദീനം വിവരേ **കോടരോ. കുട** ഛേദനേ, അരോ, **കോടരോ,** നിക്കുഹോപി. ദ്വേ സമാ. **കാസ** ദിത്തിയം, കാസതേ അഗ്ഗിനാ ദിപ്പതേതി **കട്ഠം,** തോ, **തസ്സ** **ട്ഠോ,** രസ്സോ ച, **കസ** ഗമനേ വാ, തോ, **കട്ഠം. ദര** വിദാരണേ, ണു.

ഒർൻ. തികം മൂലേ. **വു** സംവരണേ, ദോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, **ബുധ** ഗമനേ വാ, അ, ധസ്സ **ദോ. മൂല** പതിട്ഠായം, ണോ, **പാദ**സദ്ദേന തപ്പരിയായാ ചരണത്ഥാ സബ്ബേ സങ്ഗഹിതാ, പാദസദിസത്താ **പാദോ,** ദ്വയം ഛിന്നസ്സ തരുക്ഖന്ധസ്സ ഭൂമിട്ഠഭാഗേ. **സങ്ക** സങ്കായം, ഉ, **സക** സത്തിയം വാ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. **ഖനു** അവദാരണേ, ണു, **ഖാണു.** ധുവോപി, ധുവതി ഥിരായതേതി **ധുവോ, ധു** ഗതിഥേരിയേസു, അ, **ഉവാ**ദേസോ.

ദ്വയം വിദാരിയാദീനം കന്ദേ. കുയം പഥവിയം രുഹതീതി **കുരുഹാടം,** അടോ, **കന്ദ** അവ്ഹാനേ, രോദനേ ച, "കരഹാടോ'മ്ബുജകന്ദേ,

പുപ്ഫരുക്ഖഭീതേസു ചേ”തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** ദ്വയം ഹലാദീനം കലീരേ. **കല** സങ്ഖ്യാനേ, ഈരോ. **മസ** ആമസനേ, ഥകോ, മത്ഥകേ സീസേ വാ ജാതോ **മത്ഥകോ.**

൫൯൦. ദ്വേ സമാ. അഭിനവനിഗ്ഗതാ ആയതാ സകുസുമാ, കുസുമസുഞ്ഞാ ച **മഞ്ജരീ,** വല്ലരീ തു തദഞ്ഞാപി, യഥാ താലവല്ലരീ, **വല, വല്ല** സംവരണേ, അരോ, നദാദി. മുഞ്ജയോഗതോ **മഞ്ജരീ,** രോ, നദാദി, ഉസ്സത്തഞ്ച, ദ്വേപി നാരീ. ദ്വയം ലതായം. **വല്ല** സംവരണേ, നദാദി. ലതാ വുത്താ, “ലതാ പതാനിനീ വല്ലീ മതകീഥാ”തി ഹലായുധോ.

അക്ഖന്ധോ അപ്പക്ഖന്ധോ, ബഹുപത്തതചദണ്ഡികാദി. യോ വാ തനുപകണ്ഡോ വംസനളാദി, സോ “ഥമ്ബോ, ഗുമ്ബോ”തി ചോച്ചതേ, **ഥക** സംവരണേ, ബോ, **കസ്സ മോ. ഗുപ** രക്ഖണേ, ബോ, **പസ്സ മോ.** പതാനോ സാഖാപത്തചയോ, തേന യുത്താ ഗോരക്ഖാ തമ്ബൂലി ധിവുസജീമൂത ഗളോഝാദികാ ലതാ, സാ **വീരു** നാമ, വിവിധേഹി രുഹതീതി കത്വാ, കിവി, **വീരു,** ദീഘാദി, ഗുമ്ബിനീപി.

൫൯൧. പജ്ജേ പാദേന നാമം. യത്ര ദ്വയം “ബോധിരുക്ഖോ”തി സഞ്ഞിതേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പടിലാഭട്ഠാനഭൂതേ ദുമരാജേ, അഞ്ഞത്ര തൂപചാരാ. അസ്സം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം തിട്ഠതി എത്ഥാതി **അസ്സത്ഥോ,** ഠസ്സ **ഥോ,** ദ്വിത്തം, മാരവിജയസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പടിലാഭാദികേഹി ഭഗവന്തം അസ്സാസേതീതി വാ **അസ്സത്ഥോ, ആ**പുബ്ബോ **സാസ** അനുസിട്ഠിയം, തോസനേ ച വത്തതി, തോ, രസ്സോ. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ബുജ്ഝതി എത്ഥാതി **ബോധി, ബുധ** അവഗമനേ, ഇ, **ബോധി,** ദ്വീസു. ചലദലോ, പിപ്പലോ, കുഞ്ജരാസനോപി. ദ്വയം ബഹുപാദേ. അധോഭാഗം രുന്ധതീതി **നിഗ്രോധോ,** ഉസ്സോ, ഗാഗമോ ച. **വട** വേഠനേ, വടതീതി, അ.

ദ്വയം കബിട്ഠേ. കവിമ്ഹി വാനരേ തിട്ഠതീതി **കബിട്ഠോ** [പായേന കപയോ തിട്ഠന്തി അത്ര കപിത്ഥോ (ചിന്താമണിടീകാ ൫൯൨)] “വാനരേ പണ്ഡിതേ കവീ”തി **വോപാലിതോ,** തഥാ **കപിത്ഥോ,** തോ, ഠസ്സ **ഥോ** ച. ദധിത്ഥോ, അമ്ബിലഫലോപി. ദ്വയം ഉദുമ്ബരേ. യഞ്ഞകമ്മാനമങ്ഗോ എകങ്ഗത്താ **യഞ്ഞങ്ഗോ, ദുബ്ബി** ഹിംസായം, അരോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, എകസ്സ **ബസ്സ** ലോപോ ച. ജന്തുഫലോ ഹേമദുഢോപി.

൫൯൩. ദ്വയം കോവിളാരേ.

“സുകപദാച്ഛരോ ചമ്പോ,
കോവിളാരോ തു കഞ്ചനോ;
പുബ്ബോ സിതോ പരോ രത്തോ,
യുഗപത്താ ഉഭോപിതേ”തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൯൩].

ഹി **രതനകോസോ,** കഞ്ജനാലകോപ്യത്ര. യുഗം യമകം പത്തമസ്സ.

തിപാദം ഉദ്ദാലേ. **വാതം** ഉദ്ദാലതീതി **ഉദ്ദാലോ.** സിങ്ഗാരാദീനം സഞ്ഞാവസേന രുക്ഖാനം രാജാ **രാജരുക്ഖോ,** വാതരോഗഹനനേ രാജഭൂതോ രുക്ഖോ വാ **രാജരുക്ഖോ.** കതാ മാലാ അസ്സ പുപ്ഫേഹീതി **കതമാലോ,**

സിങ്ഗാരപ്പകാസോ. ഇന്ദതി പരമിസ്സരിയം കരോതി വാതഹനനേതി **ഇന്ദീവരോ,** ഈവരോ, ഇന്ദിയാ സക്കസ്സ ഭരിയായ ഇച്ഛിതബ്ബത്താ വാ **ഇന്ദീവരോ.** ചതുരങ്ഗുലോ, ആരേവതോ, സുവണ്ണകോപി.

൭൬൫. ദ്വയം ജമ്ഭീരേ, യസ്സ ഫലമമ്ബിലം ഹോതി. അമ്ബിലത്താ ദന്തസ്സ സഠോ **ദന്തസഠോ. സഠ** കേതവഹിംസാസംകിലേസേസു, അ. **ജമു** അദനേ, ഈരോ, **ഭ**ന്തോ ച, **ജമ്ഭ** ഗത്തവിനാമേ വാ, ജമ്ഭോ, ജമ്ഭലോ, ജമ്ബീരോപി. ദ്വയം വരണേ. **വര** ഇച്ഛായം , യു. **കല** സങ്ഖ്യാനേ, ഇരോ, നദാദി, രസ്സന്തോ. വരുണോ, തിത്തസാകോപി.

ദ്വയം ഫലഹരേ. ''കോ അയം, സുകോ''തി വിമതുപ്പത്തികരപത്തകുസുമതായ **കിംസുകോ.** പാരി സമുദ്ദോ, തത്ര ഭദ്ദോ പാരിഭദ്ദോ, സോ ഏവ **പാളിഭദ്ദോ,** കോവിളാരോ, തംസണ്ഠാനപത്തകുസുമതായ **പാളിഭദ്ദോ.** ദ്വയം വിദുലേ, യോ അബ്ഭസമയേ പുപ്ഫതി. **വജ** ഗമനേ, ഉലോ. **വീ** പജനേ, അസോ, **തോ**ന്തോ ച, **വി**പുബ്ബോ **അത** സാതച്ചഗമനേ വാ, അസോ. വാനീരോപി.

൭൬൬. ദ്വയം പീതനേ, യസ്സ പത്തഫലാനി അമ്ബിലാനി, പൂഗഫലപ്പമാണഞ്ച ഫലം, സല്ലകീരുക്ഖസണ്ഠാനോ ച, സോ രുക്ഖോ. **അമ്ബ** സദ്ദേ, അടോ, സകത്ഥേ കോ. **പീ** തപ്പനകന്തീസു, തനോ, പീതിം വാ തനോതീതി **പീതനോ,** സകത്ഥേ കോ. ദ്വയം ഗുളപുപ്ഫേ. **മന** ഞാണേ, കോ, **മധ്വാ**ദേസോ ച. മധുനാമോ ദുമോ **മധുദ്ദുമോ.** ദ്വയം ''ലമ്ബൂ''തി ഖ്യാതേ. ഗുളോ വിയ സാതേന ഫലമസ്സ **ഗുളഫലോ. പീല** പതിത്ഥമ്ഭേ, ഉ. ദ്വയം തിക്ഖഗന്ധേ. സോഭം ജനേതീതി **സോഭഞ്ജനോ,** സോഭം വിസഞ്ജനമേതേന ഹേതുഭൂതേനാതി വാ **സോഭഞ്ജനോ.** വുത്തഞ്ച -

> ''സിരീസപുപ്ഫസ്സ രസേന ഭാവിതം,
> സഹസ്സവാരം മരിചം സിതവ്ഹയം;
> ഏതേന സമന്തി വിസാഹി സമ്ഭവാ,
> കതഞ്ജനസ്നേഹനപാദനത്ഥുതോ''തി.

സി സേവായം, വിദ്ധവിനാസനത്ഥം സേവീതേതി **സിഗ്ഗു,** ഗു, ഥീ. ചിത്തഹാരീ, പഭഞ്ജനോ, വിദ്ധവിനാസനോപി.

൭൬൭. ദ്വയം വിസാലതചേ, യോ സരദേ പുപ്ഫതി പുപ്ഫം. സത്തപണ്ണാന്യസ്സ **സത്തപണ്ണീ** പുമേ. ഛത്തമിവ പണ്ണമസ്സ **ഛത്തപണ്ണോ.** വിസമച്ഛദോപി, സത്തപണ്ണത്താ വിസമച്ഛദോ. ദ്വയം രഥദ്ദുമേ. രഥം തനോതി യേന **തിനിസോ,** ഇസോ. അതിപമുച്ചതി ദാഹപിത്തമനേനേതി **അതിമുത്തകോ.** ചിത്തകിപി.

ദ്വയം വാതപോഥേ, പം വാതം ലുനാതീതി **പലാസോ,** അസോ. ''പത്തേ പലാസം സോ രുക്ഖേ, പീതഹരിതകിം സുകേ''തി ഹി **രുദ്ദോ.** വാതപോഥോപി, വാതസ്സ പോഥോ **വാതപോഥോ, പുഥ** ഹിംസായം.

ദ്വയം ''പുതീതി'' ഖ്യാതേ. ഹതജന്തുപമോഹസങ്ഖാതാരിഫലതായ **അരിട്ഠോ,** നിപാതനാ **ഹന്തിസ്സ ട്ഠോ,** തംരോഗാരിവന്തജനേഹി

ഇച്ഛിതബ്ബഫലത്താ വാ **അരിട്ഠോ, ഇസു** ഇച്ഛായം. **ഫണ** ഗതിയം, ഇലോ, അസ്സേ.

൫൬൨. തികം സിരിഫലേ. **മല** ധാരണേ, ഊരോ. **ബില** ഭേദനേ, ണുവോ, **ബേലുവോ. ലപച്ചയേ ബില്ലോ.** സണ്ഡില്യോ, സേലുസോപി. "മുനിപ്പഭേദേ മാലൂരേ, സണ്ഡില്യോ പാദപന്തരേ, നടേ ബില്ലേ ച സേലുസോ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൬൭] **രഭസോ.**

ദ്വയം തുങ്ഗേ. പുമനാമോ നാഗോ രുക്ഖോ **പുന്നാഗോ.** "പുന്നാഗേ പുരിസോ തുങ്ഗോ, കേസരോ ദേവവല്ലഭോ"തി [അമര ൫൭൩] ഹ്യ**മരസീഹോ,** ദീഘോ, "പുമസ്സ ലിങ്ഗാദീസു സമാസേസൂ"തി **അകാരലോപോ** ച. അതിസയപുപ്ഫകേസരവന്തതായ **കേസരോ, കിസ** തനുകരണേ വാ, അരോ, പുപ്ഫകേസയുത്തതായ വാ **കേസരോ,** രോ.

ദ്വയം ലോദ്ദമത്തേ. **സല** ഗമനത്ഥോ, അവോ. രത്തകഫപിത്തസോതേ ലുനാതീതി **ലോദ്ദോ,** ദ്ദോ. തിരിടോ, സാവരോപി. "സാവരോ അപരാധേ ച, ലോദ്ദേ പാപേ ച കഥ്യതേ" [ചിന്താമണിടീകാ ൫൭൭] ത്യ**ജയോ.** ദ്വയം ധനുപട്ടേ ഫലിനി. **പീ** പാനേ, അലോ, **ഊസ്സ ഇയാ**ദേസോ. സന്നകാ താപസാ, തേസം ദു ദുമോ **സന്നകദ്ദു,** "സന്നകദ്ദു ചാപപടാ, വരണോ താപസപ്പിയോ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൭൫] ഹി **കോസന്തരേ.**

൫൬൩. ദ്വയം "മ്ഹനകൂ"ഇതി ഖ്യാതേ. ലികുചോ നാമ ഡഹുരുക്ഖോ, തഗ്ഗുണത്താ **ലികോചകോ,** സഞ്ഞായം കോ. **അങ്ക** ലക്ഖണേ, ഓലോ, **അങ്കോലോ.** ദ്വയം കുമ്ഭേ. രോഗഹരണേ ഗരുനോപി വേജ്ജസ്സ ഗരു ***ഗുഗ്ഗുലു,*** നിപാതനാ. ***കുസ*** ഛേദനേ, ണ്വു. കുമ്ഭോ, പുരോപി.

"രാസിഭേദേ ഗജമുദ്ധംസേ,
കുമ്ഭകണ്ണസുകേ ഘടേ;
കാമുകേ വാരനാരിയഞ്ച,
കുമ്ഭോ ക്ലീവന്തു വഗ്ഗുലുമ്ഹീ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൭൮].

രഭസോ. പുര അഗ്ഗഗമനേ, ണോ, പുരോ.

ദ്വയം അമ്ബേ. **അമ** ഗതിയം, ബോ, **അമ്ബ** സദ്ദേ വാ, അ. **ചുതി** ആസേചനേ, രക്ഖണേ ച, അ, **ചു** ചവനേ വാ, തോ, ദീഘാദി. രസാലോപി, രസം ലാതീതി **രസാലോ,** ദീഘോ. **ഏസോ** അമ്ബോ **സുഗന്ധവാ** അതിസയഗന്ധയുത്തോ സമാനോ "സഹോ, സഹകാരോ"തി ചോച്ചതേ. **സഹ** സത്തിയം, സുഗന്ധം കത്തും സഹതീതി **സഹോ,** അ. സഹനം സഹോ, തം കരോതീതി **സഹകാരോ,** ഹാ വാ പമുദാ, തായ സഹ വത്തതീതി സഹോ, സഹം സമുദം കരോതീതി **സഹകാരോ.**

൫൬൪. ദ്വയം സേതമ്ബേ. **പുണ്ഡ** പുണ്ഡനേ. **പുണ്ഡ** ഖണ്ഡനേത്യേകേ, ണ്വു, അസ്സി, **അരാഗമോ** ച. സേതവണ്ണോ അമ്ബോ **സേതമ്ബോ.** ദ്വയം ബഹുവാരകേ, യസ്സ ഫലാനി അതിപിച്ഛിലാനി. **സി** ബന്ധനേ, ലു, **സല** ഗമനത്ഥോ വാ, ഉ, അസ്സേ. പിച്ഛിലത്താ ബഹൂനി വാരീനി യസ്മിം **ബഹുവാരകോ,** സഞ്ഞായം കോ. സീതോ, ഉദ്ദാലോ, കഫലോപി.

ദ്വയം കാസ്മരിയം. സിരിമന്താനി പണ്ണാനി യസ്സാ **സേപണ്ണീ,** നദാദി, **സിരീസദ്ദസ്സ സേ.** കസ്മീരദേസജത്താ **കാസ്മരീ, കാസ** ദിത്തിയം വാ, മരോ, നദാദി. മധുപണ്ണീ, ഭദ്ദപണ്ണീപി. ദ്വയം സകണ്ടകമ്ബിലഫലരുക്ഖേ. സകണ്ടകത്താ കുച്ഛിതം ലാതീതി **കോലീ,** നദാദി. **വദ** ഥേരിയേ, അരോ, നദാദി. കുവലീ, കക്കന്ധൂപി.

൫൬൨. ദ്വയം തസ്സാ കോലിയാ ഫലേ. കോലിയാ ഫലം **കോലം.** ബദരിയാ അയം അവയവോ **ബദരോ.** കുവലം, ഫേനിലം, സോവീരമ്പി. "സോതഞ്ജനേ തു സോവീരം, കഞ്ജികേ ബദരേപി ചേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൮.൩൩] **രഭസോ.** ദ്വയം അസ്സത്ഥകുലസമ്ഭൂതേ രുക്ഖപാസാണാദീസു സഞ്ജാതരുക്ഖേ. പിലം പരം നിസ്സയഭൂതം കസതീതി **പിലക്ഖോ, കസ** വിലേഖനേ, **സസ്സ** ഖത്താദി നിപാതനാ. അഖാദനീയഫലതായ വിരൂപം ഫലമസ്സത്ഥീതി **പിപ്ഫലീ,** ഈ, നദാദി, **വിസ്സപി** ച.

ദ്വയം തോയാദിവാപിനിയം, യസ്സാ മൂലം മഹാപഞ്ചമൂലേ പവിട്ഠം. **പട** ഗമനേ, അലോ, നദാദി, **പാടലീ,** പാടലാപി. കണ്ഹം പുപ്ഫവണ്ടം യസ്സാ സാ **കണ്ഹവണ്ടാ,** കാസ്മരിയമ്പി. അലിപ്പിയം, തമ്ബപുപ്ഫിപ്യത്ര. ദ്വയം ഗന്ധിലേ. സാദുഫലതായ സാദു ച സോ കണ്ടസഹിതതായ കണ്ടോ ചേതി **സാദുകണ്ടോ.** സകണ്ടകതായ അത്താനം വിരൂപം കരോതീതി **വികങ്കതോ,** ദ്വിത്തം, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച.

൫൬൩. ചതുക്കം തിന്ദുകേ. **തനു** വിത്ഥാരേ, ഉകോ, ദന്തോ ച. **തിദി** ഹിംസായം വാ, ഉ, സഞ്ഞായം കോ. കാളോ ഖന്ധോ പകണ്ഡോ യസ്സാതി. **തിമ** അദ്ദഭാവേ, ഊസോ, സകത്ഥേ കോ, **വരന്തോ** ച. ഉപച്ചയേ **തിമ്ബരു.**

ദ്വയം തമ്ബഫലേ. ഇരാവതീ നദീ, പഠമകാലേ തസ്സാ തീരേ ജാതോ **ഏരാവതോ.** നാരം വുച്ചതി നീരം, തം ഗച്ഛതീതി **നാരങ്ഗോ.** ദ്വയം മക്കടതിന്ദുകേ. **കുല** സങ്ഖ്യാനേ, ണ്വു. കാകേന്ദു, കാകലുകോപി.

൫൬൪. തികം കദമ്ബേ. കം വാതം ദമേതീതി **കദമ്ബോ,** ബോ. പിനേതീതി **പിയകോ,** ണ്വു, **ഇയാ**ദേസോ. നയതി മുദം **നീപോ,** പോ. ദ്വയം, വിദരുക്ഖേ, യസ്സ നിയ്യാസേന പേളാദയോ ലിമ്പന്തി. **ഭല, ഭല്ല** പരിഭാസനഹിംസാദാനേസു, നദാദി, അഞ്ഞത്ര തോ, **കന്തോ** ച, **ഭല്ലാതകോ,** തീസ്വായം. അരുകരോ, അഗ്ഗിമുഖോപി.

ദ്വയം "പാവുസാ"ഇതി ഖ്യാതേ. **ഝപ** ദാഹേ, ണ്വു. **പസ്സ** **വോ. പച** പാകേ, ഉലോ. ദ്വയം സിരിമതി, യസ്സ ഫലാനി മരീചപ്പമാണാനി, അമ്ബിലാനി ച. **തില** ഗമനേ, ണ്വു. **ഖുര** ഛേദനേ, ണ്വു.

൫൬൫. ദ്വയം അമ്ബിലികായം. **ചി** ചയനേ, ചോ, **ചിച** ആദാനസംവരണേസു വാ. **തനു** വിത്ഥാരേ, അമ്ബിലരസം തനോതീതി **തിന്തിണീ,** ദ്വിത്തമിത്തം, **ണത്തഞ്ച,** നദാദി. ദ്വയം അമ്ബിലങ്കുരഫലേ സേതരുക്ഖേ. ഗദ്രഭണ്ഡപ്പമാണഫലത്താ **ഗദ്ദഭണ്ഡോ, ര**ലോപോ. **കപി** ചലനേ, തനോ, ദീഘോ ആഗമസ്സ. കന്ദരാലോ, പിലക്ഖോപി.

തികം സാലരുക്ഖേ. **സല** ഗമനേ, ണോ, സാരവന്തതായ വാ **സാലോ.** അസ്സകണ്ണസദിസപണ്ണതായ **അസ്സകണ്ണോ. സന്ജ** സങ്ഗേ, അ, **സജ്ജ** അദനേ വാ, അ. ദ്വയം നദീസജ്ജേ. **അജ്ജ** അജ്ജനേ, ഉനോ. **കക** ലോല്യേ, ഉധോ. വീരതരു, ഇന്ദദുമോപി.

൭൬൩. തികം മുചലിന്ദേ. **ചുല** നിമുജ്ജനേ. **മുചല** സങ്ഗാതേ, ഇന്ദോ. **നീപോ** കദമ്ബേപി. തികം പീതസാലേ. **പിയകോ** കദമ്ബേപി. **അസ** ഭക്ഖനേ, യു, പീതപുപ്ഫോ സാലോ രുക്ഖോ **പീതസാലോ.** ബന്ധൂകപുപ്ഫോ, ജീവകോപി.

ദ്വയം ഝാടലിയം. ഗാവോ ലിഹന്തീതി **ഗോലീസോ, ഹസ്സ സോ. ഝട** സങ്ഘാതേ, അലോ. ഝാടലോ, പാടലിപുപ്ഫാകാരോ ദീഘഫലോ രുക്ഖോ. പമോക്ഖോപി.

൭൬൪. ദ്വയം രാജായതനേ, ഖീരവന്തതായ **ഖീരികാ.** ദേവരാജസ്സ നിവാസനട്ഠാനഭൂതത്താ **രാജായതനം,** പിയാലേപി. ദ്വയം കപ്ഫലേ. കുച്ഛിതേന ഫലേന ഉമ്ഭതി പൂരതീതി **കുമ്ഭോ.** കുച്ഛിതേന മോദതീതി **കുമുദികാ,** ണ്വു.

ദ്വയം ഗുവാകരുക്ഖേ, യസ്സ ഫലേന തമ്ബൂലനാമം ജായതി. **പൂജ** പൂജായം, ണോ, **ജസ്സ ഗോ. കമു** ഇച്ഛായം, ഹേതുകത്തരി ണ്വു. ഖപുരോപി. ദ്വയം ലോഹിതലോദ്ദേ. പട്ടിഇത്യാഖ്യാ യസ്സ **പട്ടി** . “പദ്ധീ”തിപി പാഠോ. അസ്മിം പക്ഖിത്തേ ലാഖാ രത്താ ഭവതീതി **ലാഖാപസാദനോ.** കമുകോപി.

൭൬൫. ദ്വയം ഇങ്ഗുദിയം, അയഞ്ച കണ്ടകീ ബാഹുല്യേന മജ്ഝിമദേസേ ജായതേ. **ഇങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ, ഇദോ, ഇസ്സു, നദാദി. താപസോ പയുജ്ജമാനഫലകതായ **താപസതരു.** ദ്വയം “ഭുജപത്തോ”ഇതിഖ്യാതേ സുന്ദരതചേ രുക്ഖേ, യസ്സ തചേ മന്തക്ഖരാനി ലിഖന്തി. ഭുജോ പാണി, തംസദിസപത്തതായ **ഭുജപത്തോ.** മന്തലേഖകേഹി ആഭുജിതതചവന്തതായ **ആഭുജീ.** ഭൂജോ, ചമ്മീ, മുദുത്തചോപി.

ദ്വയം സിമ്ബലിയം. പിച്ഛായോഗാ **പിച്ഛിലാ,** ഇലോ. **സമ്ബ** മണ്ഡലേ, അലി, അസ്സി. “പിച്ഛിലാ പൂരണീ മോചാ, ഥിരായു സിമ്ബലീ ദ്വിസൂ”തി [അമര ൟൡ.൪൬] **അമരകോസോ.** ദ്വയം പിച്ഛിലാകാരേ കണ്ടകസഹിതേ രുക്ഖേ. **രുച** ദിത്തിയം, ഹേതുകത്തരി യു, **കുട** കോടില്യേ, കത്തരി ണോ, കോടോ അസിമ്ബലി സമാനോപി സിമ്ബലിസദിസാകാരദസ്സനതോ **കോടസിമ്ബലി,** പുമേ. കസമ്ബലോപി.

൭൬൬. ദ്വയം “കണ്ടകരഞ്ജ”ഇതി ഖ്യാതേ കണ്ടകിനി കരഞ്ജഗുമ്ബേ, യം ലോകേ “കലിനോ”തി വുച്ചതി. **കര** ഹിംസായം, **കരതോ** രിരിയാ. **പൂ** പവനേ, ഇകോ, **തോന്തോ** ച. പൂതികരജോ, കലിമാരകോപി, കലിനോ. ദ്വയം ദാലിമപുപ്ഫാകാരേ പീതനാസകരുക്ഖേ. **രുഹ** ജനനേ, ണീ. ലോഹിതപുപ്ഫതായ **രോഹിതകോ.**

ദ്വയം ഏരണ്ഡേ. **ഏരഡി** ഹിംസായം. വാതം ഏരണ്ഡതീതി **ഏരണ്ഡോ,** ണോ. **മണ്ഡ** ഭൂസനേ, ഈസംപസന്നതേലതായ വാ **ആമണ്ഡോ,** ആമം വാ

വാതം, തം ദായതീതി **ആമണ്ഡോ. ദാ** അവഖണ്ഡനേ, ദാസ്സ **ഡോ.** ചിത്തകോ, ചഞ്ചുപി.

"അഗ്ഗിസഞ്ഞേപി ചിത്തകോ, പുമേ എരണ്ഡകേ ചഞ്ചു.

പക്ഖിതുണ്ഡേ ഥിയം മതോ".

ദ്വയം സിവാരുക്ഖേ. സത്തുയുത്തഫലതായ **സത്തുഫലാ.** ഗണ്ഡം സമേതീതി **സമീ,** അ, നദാദി, പാരിഭദ്ദകേപി. ഗരുദാരു, പൂതികട്ഠമ്പി.

൫൬൭. ദ്വയം കരഞ്ജേ. നത്തം രത്താ മാലാ യസ്സ. കം രഞ്ജയതീതി **കരഞ്ജോ,** ണോ. ചില്ലവില്ലോ, കരജോപി. ദ്വയം ഖദിരേ. **ഖദ** ഹിംസായം, ഥേരിയേ ച. ഖദന്തി ദന്താ യേനാതി **ഖദിരോ,** ഇരോ. ദന്താ ധാവന്തി യേന നിരോഗത്താതി **ദന്തധാവനോ,** യു, **ധാവ** ഗതിസുദ്ധിയം. ഗായത്തീ, ബാലതനയോപി. "ഗായത്തീ ഖദിരേ ഇത്ഥീ, ഛന്ദസിപി ഛളക്ഖരേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൪.൧൪ ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൪.൫൦] **രഭസോ.** ബാലോ സുഖുമോ പത്തസഞ്ഞിതോ തനയോ യസ്സ **ബാലതനയോ.** ദ്വയം പീതസാരേ ഖദിരേ. ഖദിരാദികന്തു പീതസാരേ. സേതവണ്ണതായ സോമോ കപ്പൂരസദിസോ വക്കോ വക്കലമേതസ്സ **സോമവക്കോ.** "സോമോ കുവേരേ പിതുദേവതായം, വസുപ്പഭേദേ വസുധാകരേ ച. ദിബ്ബോസധീ സോമലതാ സമീരണേ, കപ്പൂരനീരേസു ച വാനരേ ചാ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ.** ഈസം ഖുദ്ദകം ദലമേതസ്സ **കദരോ, ലസ്സ രോ.** ദ്വയം പിണ്ഡീതകേ. **സല** ഗമനേ, ലോ. **മദ** ഉമ്മാദേ, യു. "പിണ്ഡീതകോ മരവകോ, സസനോ കരഹാടകോ"ത്യ**മരകോസേ** [അമര ൧൪.൫൨].

൫൬൮. തികം ഇന്ദസാലേ. സാലാനം രുക്ഖാനം ഇന്ദോ രാജാ **ഇന്ദസാലോ,** ദാസാദീസു **സിരിവഡ്ഢകാ**ദിസദ്ദോ വിയ അധിവചനമത്തമിദം. ഇന്ദസ്സ സക്കസ്സ സാലോതിപി **ഇന്ദസാലോ. സല്ല**തോ ണ്വു, നദാദി, **സല്ലകീ. ഖര** ഛേദനവിനാസനേസു, ണ്വു.

ദ്വയം ദേവദാരുമ്ഹി. ദേവാനം ദാരു. ഭദ്ദത്താ **ഭദ്ദദാരു.** സക്കപാദപോ, പാരിഭദ്ദകോ, പീതദാരു, ദാരു, പൂതികട്ഠമ്പി. ദ്വയം ഹേമപുപ്ഫകേ. പഠമകാലേ ചമ്പാനഗരേ ജാതോ **ചമ്പേയ്യോ,** ണേയ്യോ. കപച്ചയേ **ചമ്പകോ.**

൫൬൯. ദ്വയം പനസേ. **പന** ബ്യവഹാരേ, ഥുതിമ്ഹി ച, അസോ. കണ്ടകയുത്തം ഫലമസ്സ **കണ്ടകിഫലോ.** ദ്വയം സിവായം. ന വിജ്ജതേ രോഗഭയം, രോഗബ്യധോ ചോപയുജ്ജമാനായമസ്സന്തി **അഭയാ.** രോഗഭയം ഹരതി അപനേതീതി **ഹരീതകീ,** തോ, സകത്ഥേ കോ, നദാദി. ഹരിത്തകീപി. അബ്യഥാ, പുതനാ, അമതാ, ഹേമവതീ, ചേതകീ, സിവാപി.

ദ്വയം കരിസഫലേ. രോഗം അസതി ഭക്ഖതീതി **അക്ഖോ,** ഖോ, **സസ്സ കോ.** രോഗം വിഭൂതം കരോതീതി **വിഭീതകോ,** വിഭീടകോപി. ഭൂതാവാസോ, കലിദ്ദുമോപി, കലിസ്സ ആസയഭൂതോ ദുമോ **കലിദ്ദുമോ.** ദ്വയം പുസ്സഫലേ. നത്ഥി മതമേതിസ്സം ഹേതുഭൂതായം **അമതാ. മല** ധാരണേ, ണ്വു, നദാദി, **ആമലകീ.** വയട്ഠാപി. വയോ തിട്ഠതി ഥിരീഭവത്യേതായാതി **വയട്ഠാ.**

൫൬൦. ദ്വയം ഡഹുരുക്ഖേ. ലബുനാമകേ പബ്ബതേ ജായതീതി **ലബുജോ.** ഖുദ്ദകത്താ ലീനം അപാകടം കുചസങ്ഖാതം ഫലമേതസ്സ **ലികുചോ,** നിപാതനാ. ദ്വയം പീതപുപ്ഫേ. അഗന്ധപുപ്ഫതായ അത്താനം കണിട്ഠം കരോതീതി **കണികാരോ,** ട്ഠലോപോ, പദുമപ്പമാണപുപ്ഫദുമതായ **ദുമുപ്പലോ.**

തികം ഹിങ്ഗുനിയ്യാസേ. **നീ** നയേ, ബോ, **മോന്തോ** ച. തിത്തരസത്താ അരിഭാവേ തിട്ഠതീതി **അരിട്ഠോ.** പുചിം കുട്ഠം മദ്ദതീതി **പുചിമന്ദോ,** ഇത്തം, ബിന്ദാഗമോ. ധമ്മസേനോ, മാലകോപി. മലതേ രോഗം **മാലകോ,** ണ്വു. ദ്വയം രത്തപുപ്ഫേ. **കരോ**തിസ്മാ ണ്വു. **ദല** വിദാരണേ, മോ, ഇകാരാഗമോ. ദാളിമോപി.

൫൬൧. ദ്വയം പീതദ്ദുമേ. സരതി കാലന്തരം **സരലോ,** അലോ. പൂതിയേവ കട്ഠം **പൂതികട്ഠം, പൂതിമുത്ത**ന്തി യഥാ. ദ്വയം പിച്ഛിലായം. **കപി** ചലനേ, ഇലോ. **സാസ** അനുസിട്ഠിയം, **സിസ** ഇച്ഛായം വാ, അപോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, **സിംസപാ.** അഗുരുപി.

തികം ഫലിനിയം. **സാ** തനുകരണേ, മോ. പിയഭാവം ഗച്ഛതീതി **പിയങ്ഗു,** ഉ. കമനീയഭാവം ഗച്ഛതീതി **കങ്ഗു,** ഉ, നിപാതനാ. മഹിലാവ്ഹയാ, ലതാ, ഗുന്ദാ, ഗന്ധഫലീ, കാരമ്ഭാപി. ദ്വയം സിരീസേ. സരതി രോഗം ഹിംസതീതി **സിരീസോ.** ഈസോ, അസ്സി. **ഭണ്ഡ** പരിഭാസനേ, ഇലോ. കപീതനോപി. അമ്ബാടകേ, ഗദ്ദഭണ്ഡേ ച കപീതനോ.

൫൬൨. ദ്വയം മണ്ഡൂകപണ്ണേ. **സുണ** ഗതിയം, ണ്വു, ദീഘം ഫലവണ്ടം യസ്സ. നടോ കുടന്നടാപി. ദ്വയം ബകുലേ. **വക** ആദാനേ, ഉലോ. കേസരയുത്തപുപ്ഫതായ **കേസരോ.**

ദ്വയം മലപുപ്ഫസ്മിം. കാകാനം ഉദുമ്ബരോ കാകോദുമ്ബരോ, സോ എവ **കാകോദുമ്ബരികാ,** സകത്ഥേ ഇകോ. **ഫല** നിപ്ഫത്തിയം, ഗു, **ലസ്സ ഗോ.** ദ്വയം നാഗരുക്ഖേ. ന ഗച്ഛതീതി **നാഗോ,** ദീഘാദി. നാഗാനം മാലാ, സാ സഞ്ജാതാ യത്ര **നാഗമാലികാ.**

൫൬൩. ദ്വയം അസോകേ. നത്ഥി സോകോ യേന. **വജ** ഗമനേ, ഉലോ. ദ്വയം ജയായം. തംതംരോഗജയാദികം കരോതീതി **തക്കാരീ,** ണീ. വിസേസേന ജയതീതി **വേജയന്തികാ,** അന്തോ, നദാദി, സകത്ഥേ കോ. "ജയാ ജയന്തീ തക്കാരീ, നാദേയീ വേജയന്തികാ"ത്യ**മരകോസോ** [അമര ൧൮.൬൭].

ദ്വയം സമുദ്ദസമീപദേസജേ സാമദലേ തമാലനാമേ തരുമ്ഹി. താപിയം ജായതീതി **താപിഞ്ഛോ,** അഞ്ഞത്ഥേ ഛോ, ബിന്ദാഗമോ, "താപീ തു സരിതാന്തരേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ. തമു** കങ്ഖായം, അലോ. ദ്വയം കുടജേ. രോഗം ഛിന്ദതീതി **കുടജോ,** ജോ. ഗിരിമ്ഹി ജാതാ മല്ലികാ **ഗിരിമല്ലികാ,** സക്കപരിയായോപ്യത്ര.

൫൬൪. **തസ്സ** കുടജസ്സ ഫലേ **ഇന്ദയവോ.** ഇന്ദസ്സ സക്കസ്സ യവോ ധഞ്ഞവിസേസോ **ഇന്ദയവോ.** കലിങ്ഗം, കദ്ദയവമ്പി.

"പൂതികരഞ്ജ ധൂമ്യാടേ, ദേസഭേദേ പുമാ ഭവേ;

കുടജസ്സ ഫലേ ക്ലീവം, കലിങ്ഗം ഥീ തു നാരിയ”ന്തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫ർ.൩൭]. -

രഭസോ. അമരമാലായന്തു “കലിങ്ഗേ’ന്ദയവോ പുമാ”തി ഇത്ഥികണ്ഡേ പാഠോ. തസ്സത്ഥോ **കലിങ്ഗാ** ഇത്ഥീ, **ഇന്ദയവോ** പുമാ . ദ്വയം കണികാരികായം. അഗ്ഗി അനേന മന്ഥ്യതേ **അഗ്ഗിമന്ഥോ,** ണോ. തം കട്ഠേഹി ഘംസിയമാനേ അഗ്ഗി ഉട്ഠഹതി. **കണ** ഗതിയം, ണ്വു. ജയാപ്യത്ര. “വിജയേ സോ ജയാ ദുഗ്ഗാ, ജയന്തീ ഗണികാരികേ”തി ജയാ നാനാത്ഥാ.

ദ്വയം നിഗ്ഗുണ്ഡിയം. നത്ഥി ഗുണ്ഡം ഗബ്ഭബന്ധനമേതായാതി **നിഗ്ഗുണ്ഡീ. സി** ബന്ധനേ, ദു, സിന്ദും ഗബ്ഭബന്ധനം വാരേതീതി **സിന്ദുവാരോ.** ഇന്ദാനീപ്യത്ര. ഇന്ദാനീകരണേ ഥീനം, സിന്ദുവാരേന്ദനാരിസു. ദ്വയം മല്ലികായം. തിണാനി സൂലന്തി യസ്മിന്തി **തിണസൂലം, സൂല** രുജായം. യത്ര തം ജായതി, തത്ര തിണാനി രോഗീനി ഭവന്തീത്യത്ഥോ. “തിണസൂലം മല്ലികായം, പണ്ഡകം കേതകീഫലേ”. മല്ലതേ ധാരീയതേ സബ്ബേഹീതി **മല്ലികാ, മല്ല** ധാരണേ, ഇ, സകത്ഥേ കോ. ഭൂപദീ, സീതഭീരു ച.

൫൭൫. ദ്വയം കണ്ഹപുപ്ഫസേഫാലികായം. സിഫാ ജടാ യസ്സത്ഥി **സേഫാലികാ,** ഇകോ, **ലമജ്ഝോ.** നീലപുപ്ഫതായ **നീലികാ.** സുവഹാ, നിഗ്ഗുണ്ഡീപി. “സിന്ദുവാരേപി നിഗ്ഗുണ്ഡീ, നീലസേഫാലികായ ചേ”തി രുദ്ദോ. ദ്വയം വനമല്ലികായം. **ഫുട** വികസനേ, ആ ഭുസോ ഫുടതീതി **അപ്ഫോടാ,** രസ്സാദി.

ചതുക്കം രത്തപുപ്ഫേ. **ബന്ധ** ബന്ധനേ, ഉ, സകത്ഥേ കോ. ജയത്ഥം സുമനം **ജയസുമനം. ഭണ്ഡ**തിസ്മാ ഇകോ, **ഭണ്ഡികോ.** ജീവതീതി **ജീവകോ, ജീവ** പാണധാരണേ, ണ്വു. **ജീവക**സദ്ദസ്സ പീതസാലാദീസ്വപി പവത്തനതോ ബന്ധു എവ ജീവകോ **ബന്ധുജീവകോ**തി **ബന്ധു**സദ്ദേന വിസേസേത്വാ വുത്തം, സമുദിതേന വാ നാമമിദമേകസ്സ. “ബന്ധു ബന്ധുകപുപ്ഫേ ച, ബന്ധുഭാതരി ബന്ധവേ”തി വചനതോ,

“ജീവകോ പീതസാലേ ച, ഖേപനേ വുദ്ധിജീവിനി;
സേവിനി പാണകേ ഫാതി-കുണ്ഡികേ പാദപന്തരേ”തി. -

വചനതോ ച “ബന്ധുജീവകോ”തി എത്ഥ ദ്വേ നാമാനിപി ദട്ഠബ്ബാനി.

൫൭൬. പഞ്ചകം സുമനായം. സുന്ദരം മനോ യസ്സം. സുഗന്ധത്താ **ജാതിസുമനാ**തി സമുദിതനാമം. **മല** ധാരണേ, തോ, നദാദി. **ജന** ജനനേ,തി. വസ്സകാലസഞ്ജാതപുപ്ഫതായ **വസ്സികീ.** ഇകോ, നദാദി.

ദ്വയം “ചമ്പേയ്യ”ഇതി ഖ്യാതേ. **യുഥ** ഹിംസായം, ഇ, സകത്ഥേ കോ, ദീഘാദി. മഗധേ ഭവാ **മാഗധീ.** ഗണികാ, അമ്ബട്ഠാപി. ദ്വയം “ദേവാലി”ഇതി ഖ്യാതായം. സുന്ദരം ദലമേതിസ്സാ **സത്തലാ,** ദസ്സ **തോ,** സത്ത ദലാനി യസ്സാ വാ **സത്തലാ.** നവാ നൂതനാ മല്ലികാ **നവമല്ലികാ.** നവമാലികാപി.

൫൭൭. ദ്വയം പുണ്ഡകേ “ലംസ്വണ”ഇതി ഖ്യാതേ. വസന്തേ പുപ്ഫതി **വാസന്തീ.** അതിമുദം തനോതീതി **അതിമുത്തോ,** നിപാതനാ. മാധവീ, ലതാപി. മധുമ്ഹി ചിത്തേ, വേസാഖേ വാ പുപ്ഫതീതി **മാധവീ.**

"ലതാ ജോതിമതീപക്ക-സാഖാവല്ലീപിയങ്ഗുസു;
ലതാ കത്ഥൂരികായഞ്ച, സാ ദുബ്ബാമാധവീസു ചാ"തി.

ലതാ അനേകത്ഥാ. ദ്വയം കരവീരേ. കുച്ഛിതം രവന്തി അസ്സാ യേന **കരവീരോ,** ഈരോ. അസ്സേ മാരേതീതി **അസ്സമാരകോ.** പടിഹാസോപി.

ദ്വയം മാതുലുങ്ഗേ. മത്തോ ലുജ്ജതി യേന **മാതുലുങ്ഗോ, ലുജ** വിനാസേ. പരിപുണ്ണബീജതായ **ബീജപൂരോ.** രുചകോപി, **രുച** ദിത്തിയം, ണ്വു. ദ്വയം ധുത്തുരേ. ഉഗ്ഗം മജ്ജതി യേന **ഉമ്മത്തോ, മദ** ഉമ്മാദേ. മാരേതീതി **മാതുലോ,** ഉലോ, **രസ്സ തോ.** "ഉമ്മത്തോ കിതവോ ധുത്തോ, ധത്തൂരോ കനകാവ്ഹയോ, മാതുലോ മദനോ"ത്യ**മരകോസോ** [അമര ൨൪.൭൭].

൫൭൮. ദ്വയം കണ്ഹപാകഫലേ. കരം ഹത്ഥം മദ്ദതി കണ്ടകേന **കരമന്ദോ.** കരമദ്ദോപി. സുട്ഠു സിനോതീതി **സുസേനോ, സി** ബന്ധനേ, യു. ദ്വയം കുന്ദേ. **കുണ** സങ്കോചനേ, ദോ, **നത്തം, കുണ** സദ്ദോപകരണേസു വാ. മാഘേ ഭവം **മാഘ്യം,** യോ, തസ്മിം കാലേ ഹി പുപ്ഫാദിസമിദ്ധി ഭവതീതി തബ്ഭവത്തേന ബ്യപദേസോ.

ദ്വയം ദേവതാസേ. ദേവതാ ആസന്തി യം **ദേവതാസോ.** ജീമൂതകാലേ സഞ്ജാതത്താ **ജീമൂതോ,** മ്ഹനലാ. ദ്വയം സനാമപസിദ്ധേ പുപ്ഫവിടപേ. പുപ്ഫമാസും ന മിലാതമസ്സ ഭവതീതി **അമിലാതോ.** മഹന്തമ്പി കാലം സഹതീതി **മഹാസഹാ.**

൫൭൯. ചതുക്കം ഝിണ്ഡിസാമഞ്ഞേ. സിരീ വത്തതി യേന **സേരേയ്യകോ,** ണേയ്യകോ. ദാസനാമകത്താ **ദാസീ. കിര** വിക്കിരണേ, ആതോ, ദ്വിത്തം. **കുര** സദ്ദേ, ഡോ, സകത്ഥേ കോ.

ദ്വയം കണ്ടേന, പത്രേന ച സിതേ പണ്ണാസേ. **അജ** ഗമനേ, ഉകോ. സിതോ സുക്കോ പണ്ണാസോ **സിതപണ്ണാസോ.** ദ്വയം അപ്പപത്തേ പണ്ണാസേ. **ഈര** കമ്പനേ, യു. ഫണിം ജയതി **ഫണിജ്ജകോ, യസ്സ കോ.**

൫൮൦. ദ്വയം ജപാകുസുമേ. ജപതി യായ **ജപാ, ജു** ജവനേ വാ, പോ, ഉസ്സത്തം. മരുദേസജേ കണ്ടകിനി കരഭപ്പിയേ തരുവിസേസേ **കരീരാ**ദിദ്വയം. **കരോ**തിസ്മാ ഈരോ. **കച** ബന്ധനേ, ദ്വിത്തം, കകചോ, ഗന്ഥിലോപി.

ദ്വയം രുക്ഖോപരിജാതേ വിജാതിയേ പല്ലവേ. രുക്ഖേ ജായമാനാ തം അദ്ദതി ഹിംസതീതി **രുക്ഖാദനീ, അദ്ദ** ഹിംസായം, യു, നദാദി, ദലോപോ. **വന്ദ** അഭിവാദനഥുതീസു, അ, ഇത്ഥിയം, സകത്ഥേ കോ, **അസ്സ** ദീഘോ. രുക്ഖരുഹാ, ജീവന്തികാപി. ദ്വയം ചിത്തകേ. **ചിതി** ഹിംസായം, ഗന്ധേ ച, ണ്വു. **അഗ്ഗിസഞ്ഞിതോ**തി അഗ്ഗിപരിയായനാമകോ. പാഠീപി, പുമേ'യം.

൫൮൧. ദ്വയം ഗണരൂപേ. അക്കോ സൂരിയോ, തപ്പരിയായനാമകത്താ **അക്കോ.** വികരോതീതി **വികിരണോ,** യു. അസ്സി. അക്കവ്ഹോ, വസുകോ, അപ്ഫോടോ, മന്ദാരോ, അക്കപണ്ണോപി. "പുമേ അക്കവ്ഹോ അപ്ഫോടോ, വനമാല്യപരാജിതേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൮൧] **രുദ്ദോ.** മന്ദാരോ ദേവദുമമ്ഹി പാരിഭദ്ദകേപി. തസ്മിം അക്കേ യോ സേതപുപ്ഫകോ, തസ്മിം **അളക്കോ.** സേതപുപ്ഫതായ അലംഭൂതോ അക്കോ **അളക്കോ, അല** ഭൂസനേ,

ളത്തം. പതാപസോപി. ദ്വയം ഛിന്നരുഹായം. തിത്തരസത്താ പൂതിഭൂതാ ലതാ **പൂതിലതാ, പൂ** പവനേ വാ,തി. രോഗമലം പുനാതീതി പൂതി, സാ ഏവ ലതാ **പൂതിലതാ. ഗുള** രക്ഖണേ, ചോ, നദാദി. **ഗര** സേചനേ വാ. അമതാ, മധുപണ്ണിപി. മധു ഇവ പണ്ണമസ്സാ **മധുപണ്ണീ.** ദ്വയം ധനുസേനിയം, യാ പത്തേഹി വചാസദിസീ, തത്തേചോ തന്തധനുഗുണോപയുത്തോ. മുബ്ബാവികാരതായേവ ധനുജിയാ "മുബ്ബീ"ത്യുച്ചതേ, **മുബ്ബ** ബന്ധനേ, അ, മുബ്ബാ. മധുരസത്താ **മധുരസാ.** ദേവീ, മോരടാപി. **മുര** പവേധനേ, അടോ, **മോരടാ.**

൫൮൨. ദ്വയം മക്കടിയം. കപീനം വാനരാനം കച്ഛും ജനേതീതി **കപികച്ഛു.** കപികച്ചുപി. ദുക്ഖസമ്ഫസ്സതായ **ദുഫസ്സോ.** അത്തഗുത്താ, ജഡാ, അബ്യണ്ഡാ, കണ്ഡൂരാ, പാവുസായിനീ, സൂകസിമ്ബിപി. "അയം ഫസ്സേന കണ്ഡും ജനയതീ"തി യാ ലോകേഹി പരിഹരീയതേ, തതോ അയം അത്തനാ ഗുത്താ രക്ഖിതാ **അത്തഗുത്താ.** പാവുസായം ഉതുയം ഏതി ജായതേ, ണോ, ഇനീ. സൂകസഹിതാ സിമ്ബി അസ്സാ **സൂകസിമ്ബി,** രസ്സന്തോ. ദ്വയം മണ്ഡൂകപണ്ണിയം. **മജ** സുദ്ധിയം, ഠോ. **കാസ** ദിത്തിയം, കരണേ അ, രസ്സോ. സമങ്ഗാ, യോജനവല്ലീപി. സമങ്ഗതീതി **സമങ്ഗാ,** അ. യോജനം വല്ലി യസ്സാ **യോജനവല്ലീ.**

ദ്വയം വനതിത്തികായം. **അമ്ബ** സദ്ദേ, ഠോ, **അവ** രക്ഖണേ വാ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. **പാ** രക്ഖണേ, ഠോ. സേതാ, പാപചേലീപി. സേതരസേന യുജ്ജതേതി, അ. ദ്വയം കടുകരോഹിണിയം. **കട** വസ്സാവരണഗതീസു. ഉ, **കടു,** നാരീ. കടുകരസാ ഹുത്വാ രുഹതീതി **കടുകരോഹിണീ, രുഹ** ജനനേ, യു, നദാദി. "കടുകരോഹിണീ"തി സമുദിതേന നാമമിദം. കടുരോഹിണീപി.

൫൮൩. ദ്വയം ഖരമഞ്ജരിയം "ചചസിമ"ഇതി ഖ്യാതായം. അപമജ്ജന്തി വത്ഥാദിക'മനേനേതി **അപാമഗ്ഗോ,** ദീഘോ ഉപസഗ്ഗസ്സ. സിഖരമസ്സാതി **സേഖരികോ.** ധാമഗ്ഗവോ, വിമുഖപുപ്ഫീപി. "ഘോസകേ ഖരമഞ്ജരിയം, ധാമഗ്ഗവോ പുമേ മതോ". വിമുഖം പുപ്ഫമസ്സാ. ദ്വയം കണായം. പിത്തം ഫലതി കുപ്പതി യായ **പിപ്ഫലീ,** നദാദി. മഗധേ ഭവാ **മാഗധീ,** മഗധാനം അയം വാ **മാഗധീ,** തത്ര പഠമുപ്പന്നത്താ, ബാഹുല്യേന വാ തത്ര ജായമാനത്താ തംസമഞ്ഞായ ബ്യപദിസ്സതേ. വേദേഹീ, കണാ, കോലാപി. വേദേഹാനമയം **വേദേഹീ. കണാ** നാനത്ഥാ, വുത്തഞ്ച "കണാ പിപ്ഫലി'ജാജീ ചേ"തി.

ദ്വയം തികണ്ടകേ. ഗവം കണ്ടകോ **ഗോകണ്ടകോ,** പഥവിയം വാ ലഗ്ഗോ കണ്ടകോ **ഗോകണ്ടകോ. സിങ്ഘ** ഘായനേ, ആടോ. പലങ്കസാ, സാദുകണ്ടോപി. യുത്തരാസ്നായം പലാസേ ച പലങ്കസാ ഥിയം. **സാദുകണ്ടോ** വികങ്കതേപി. ദ്വയം ഹത്ഥിപിപ്ഫലിയം. കോലാകാരാ, തംനാമികാ വാ വല്ലി **കോലവല്ലി,** രസ്സോ. ഇഭാനം ഹത്ഥീനം പിപ്ഫലീ **ഇഭപിപ്ഫലീ.** കപിവല്ലി, വസിരോപി. **വസിരോ** നാനത്ഥോ. വസിരോ അപാമഗ്ഗോ സാമുദ്ദലവണം ഹത്ഥിപിപ്ഫലി ചേതി. പുമേ'യം.

൫൮൪. ദ്വയം ഛഗന്ധായം, യാ "ഉഗ്ഗഗന്ധാ"തിപ്യുച്ചതേ. ഗുന്നം ലോമസമ്പാതനട്ഠാനേ ജാതാ **ഗോലോമീ, വച** വിയത്തിയം വാചായം, കരണേ അ, സതപബ്ബികാപി. വചാ സുക്കലോഹിതമൂലഭേദേന ദുവിധാ, തത്രസുക്കാ "ഹേമവതീ"ത്യുച്ചതേ **അമരകോസേ** [അമര ൭൪.൧൦൨-൩]. ദ്വയം അപ്ഫോടായം.

കണ്ണസണ്ഠാനപുപ്ഫതായ കണ്ണീ. ഗിരിമ്ഹി ജാതാ കണ്ണീ **ഗിരികണ്ണീ.** രോഗാദിജിതത്താ **അപരാജിതാ.**

ദ്വയം കലസിയം. സീഹപുച്ഛാകാരകുസുമമഞ്ജരിതായ **സീഹപുച്ഛീ.** പഞ്ഹി അപ്പതനു വുച്ചതേ. പഞ്ഹി പണ്ണം യസ്സാ **പഞ്ഹിപണ്ണീ.** പുഥുപണ്ണീ, ഗുഹാപി, പുഥു അസിലിട്ഠം പണ്ണമസ്സാ **പുഥുപണ്ണീ.** ഗഹ്വരേ സീഹപുച്ഛഞ്ച, ഥിയം ഛമാതുകേ ഗുഹോ [ചിന്താമണിടീകാ ൮൪.൯൩]. ദ്വയം സാലപണ്ണിയം. സാലപണ്ണസദിസവിടതായ **സാലപണ്ണീ.** സാലം സോഭനയുത്തം പണ്ണമസ്സാ വാ **സാലപണ്ണീ. ഥു** ഗതിഥേരിയേസു, ഇരോ, **ഥിരോ.**

൫൮൩. ദ്വയം കണ്ടകാരികായം. നിദ്ദഹതി കണ്ടകമുട്ഠേതി **നിദിദ്ധികാ,** ണ്വു. ഭയകരണവസേന ബ്യഗ്ഘസദിസതായ **ബ്യഗ്ഘീ,** ബ്രഹതി, ഖുദ്ദാപി. ദ്വയം നീലിരുക്ഖേ. **നീല** വണ്ണേ. നീലവണ്ണതായ **നീലീ,** നദാദി, ഇനീ, **നീലിനീ,** കാളാ, തുത്ഥാപി.

> കാളാ കണ്ഹതിവുതായം, നീലീ യോജനവല്ലിസു;
> പണ്ഡേ രസഞ്ജനേ തുത്ഥാ, സുഖുമേലായ നീലിയം [ചിന്താമണിടീകാ ൮൪.൯൪-൫].

ദ്വയം ഗുഞ്ജായം. **ജഞ്ജ** യുദ്ധേ, ഉകോ, അസ്സി, **ഗുജ** സദ്ദേ, അ, ബിന്ദാഗമോ. നാമന്തരാനി ചസ്സ -

> ദുമേ സാ രത്തികാ രത്ത-ദലാ ചൂളാമണീ ച സാ;
> കാകചിഞ്ചീ തുലാബീജം, കണ്ഹലാ ച സിഖണ്ഡിനീ.

ദ്വയ’മഹേരുയം. അയമഹേരുഇച്ചേവ ഖ്യാതകണ്ടകവതീ ഭവതി. സതം മൂലാനി യസ്സ **സതമൂലീ.** സതം രോഗേ ആവരതീതി **സതാവരീ, വര** ആവരണിച്ഛാസു, അഥ വാ “സതാ”തി ച “ആവരീ”തി ച ദ്വേ നാമാനി തസ്സാ. “സതമൂലീ ബഹുസുതാ-ഭീരു ഇന്ദീവരീ വരീ”തി [അമര ൮൪.൮൨] ഹി വുത്തം.

൫൮൪. ദ്വയം അതിവിസായം. മഹാവീരിയം ഓസധം **മഹോസധം.** “ലസുണേ തിവിസായഞ്ച, സുണ്ഠിയമ്പി മഹോസധ”ന്തി **രുദ്ദോ** . അതീവ വിസതി ഭേസജ്ജപയോഗേസൂതി **അതിവിസാ,** വിസാ, അരുണാ, സിങ്ഗീപി.

> “അരുണോ കിഞ്ചിരത്തക്കേ, സഞ്ഝാരാഗേ അനൂരുകേ;
> നിസദ്ദേ കപിലേ കുട്ഠേ, ദബ്ബേവ വാച്ചലിങ്ഗികോ”.

> “അരുണാതിവിസാസാമാ, മഞ്ജട്ഠാതിവുതാസു ച;
> ഉസീരേതിവിസായഞ്ച, സിങ്ഗിമഗ്ഗുരവല്ലഭാ”തി.

ദ്വയം സോമരാജിയം. **വക** ആദാനേ, അചോ, സോമസമതായ കാരിതാ വല്ലികാ **സോമവല്ലികാ,** സകത്ഥേ കോ, കണ്ഹഫലാ, പൂതിഫലാപി.

ദ്വയം ദാരുഹലിദ്ദാരുക്ഖേ. **ദര** വിദാരണേ, ബോ, **രസ്സ ബോ,** ദാബ്ബീ, ദീഘാദി, നദാദി. ഹലിദ്ദവണ്ണദാരുതായ **ദാരുഹലിദ്ദാ,** ഹലിദ്ദാപി. ദ്വയം ബിളങ്ഗേ. **അങ്ഗ, രങ്ഗ, ലങ്ഗ,** ഗത്യത്ഥാ **ദണ്ഡകാ** ധാതൂ, അ, ഉത്തം, **ബിളങ്ഗം.** ചിത്രാനി തണ്ഡുലാനി യസ്സാ, തണ്ഡുലോ, കിമിസത്തുപി.

൫൯൭. ദ്വയം സമന്തദുദ്ധായം, **നുഹ** ഉഗ്ഗിരണേ, നദാദി, മഹന്തം നാമമസ്സ. സീഹുണ്ഡോ, വജിരദുമോ, ഗുളാപി. ദ്വയം ദക്ഖായം. മുദുഗുണയോഗാ **മുദ്ദികാ,** മധുരസോ സാദു, തേന വുത്തം **വേജ്ജഗന്ഥേ** "സാദു ലവണതിത്തമ്ബിലകടുകസായകാ"ഇതി, തംയോഗാ **മധുരസാ.** ഗോത്ഥനീ, ദക്ഖാപി. തികം യട്ഠിമധുകായം. മധുരസതായ **മധുകം,** ഉപമാനേ കോ. ദണ്ഡാകാരത്താ യട്ഠി ച സാ മധുരസത്താ മധുകാ ചേതി **യട്ഠിമധുകാ.** മധുരസഭാവേ തിട്ഠതീതി **മധുലട്ഠികാ, രസ്സ ലോ,** സകത്ഥേ കോ ച. "മധുയട്ഠികാ"തിപി പാഠോ, വുത്തഞ്ച "മധുകം ക്ലീതകം യട്ഠി-മധുകം മധുയട്ഠികാ"തി [അമര ൧൪.൧൦൯].

൫൯൮. ദ്വയം വാതിങ്ഗണേ. വാതഹരത്തേന ഗണീയതേതി **വാതിങ്ഗണോ, ഭണ്ഡ** പരിഭാസനേ, ണ്വു, നദാദി. ടകാരകരണേ ഭണ്ടാകീപി, ബ്രഹതിയമ്പി അയം.

> "വാതിങ്ഗണോ തു വാത്താകു,
> വാത്താകോ സാകവേളു ച;
> ഭണ്ഡാകീ രാജകുമ്ഭണ്ഡോ,
> വാത്താകീ ദുപ്പഹാസിനീ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൪.൧൧൪].

രഭസോ. ദ്വയം ബ്രഹതിയം. വാത്തം നിരാമയം കരോതീതി **വാത്താകീ,** വാതിങ്ഗണേപി. **ബ്രഹ** വുത്തിയം, തോ, നദാദി.

ദ്വയം ഗോരക്ഖതണ്ഡുലേ, വുത്തഞ്ച **തന്തന്തരേ** "ഗങ്ഗേരുകീ നാഗബലാ, തഥാ ഗോരക്ഖതണ്ഡുലാ"തി. നാഗസ്സ ബലമിവ ബലമേതിസ്സാ രോഗഹരണത്താ **നാഗബലാ, ഝസ** ഹിംസത്ഥോ, അ. ദ്വയം അഗ്ഗിസിഖായം. നങ്ഗലസദിസമൂലതായ **ലാങ്ഗലീ, നസ്സ ലോ,** ദീഘോ ച. "നങ്ഗലീ"തിപി പാഠോ, സരദകാലേ സഞ്ജാതത്താ **സാരദീ.**

൫൯൯. തികം കദലിയം. രമന്തി യസ്സം **രമ്ഭാ,** ഭോ. **കദ** മാരണേ, അലോ, നദാദി. **മുച** മോചനേ, ണോ. ദ്വയം കപ്പാസിയം , യസ്സാ ഫലം കപ്പാസം കരോതി ലോകാനമുപകാരന്തി **കപ്പാസീ, കരോ**തിസ്മാ പാസോ, നദാദി. **വദ** ഥേരിയേ, അരോ, സമുദ്ദന്താപി.

> സമുദ്ദന്താ തു കപ്പാസീ, സിക്കാദുരാലഭാസു ച;
> കപ്പാസീ വനസമ്ഭവാ ചേ, ഭാരദ്വാജീതി വുച്ചതി.

ദ്വയം പണ്ണലതായം. നാഗലോകേ ജാതാ ലതാ **നാഗലതാ.** തമ്ബവണ്ണം ലാതീതി **തമ്ബൂലീ,** അസ്സൂ, നദാദി. തമ്ബൂലസ്സ അയം വാ **തമ്ബൂലീ.** തമ്ബൂലവല്ലീ, നാഗവല്ലീപി, തമ്ബൂലം നാമ ഫലപത്തചുണ്ണാദിയോഗസമൂഹാനം നാമം, തദത്ഥാ വല്ലീ തമ്ബൂലവല്ലീ, നാഗലോകസ്സ വല്ലീ. ദ്വയം ധാതകിയം, അയം തമ്ബപുപ്ഫീ, മജ്ജോപയുത്താ. പുപ്ഫാ സുഗന്ധികാ ധാതകിച്ചേവ ഖ്യാതാ. അഗ്ഗിജാലസമാനപുപ്ഫതായ **അഗ്ഗിജാലാ.** അതിസയം ഠിതിം കരോതീതി **ധാതകീ,** നദാദി.

൬൦൦. ദ്വയം സുക്കതിവുതായം. തിസ്സോ വുതാ തചരാജിയോ യസ്സാ **തിവുതാ.** തിസ്സോ പുടാ തചരാജിയോ യസ്സാ **തിപുടാ.** സരലാ, തിഭണ്ഡീ,

രോചനീപി [ദേവനീപി (ക॰)]. ദ്വയം കണ്ഹതിവുതായം. **സാ** തനുകരണേ, വിരേചനകരണേന കായം, രോഗഞ്ച സായതീതി **സാമാ.**

> “സാമാ തു മേചകേ വുദ്ധ-ദാരകേ ഹരിതേ നദി;
> തികണ്ഹതിവുതാ ഗുന്ദാ, സാരിവായമിനീസു ചേ”തി. -

രഭസോ, കല സങ്ഖ്യാനേ, **കര** കരണേ വാ, അ, **കാളാ.** ഥീ **കാളാ** കണ്ഹതിവുതായം, നീലീയോജനവല്ലിസു. മസൂരവിദലാ, അദ്ധചന്ദാ, കാളമേസികാപി.

ദ്വയം കുക്കുടസിങ്ഗായം. സിങ്ഗസദിസപുപ്ഫതായ **സിങ്ഗീ,** കുളീരസിങ്ഗീ, വക്കങ്ഗീപി. ദ്വയം രേണുകാഖ്യേ ഗന്ധദബ്ബേ, അയം രേണുകേത്യേവ വാണിജാദീനം ഖ്യാതാ. അസ്സാ ച മരീചാകതി ഫലം. **രേണു** ഗതിസദ്ദേസു, ണു, കപിലാ വുത്താ. ദ്വിജാ, ഹരേണൂ, കോന്തീ, ഭസ്മഗന്ധനീപി. “ഹരേണു സോ കലായേപി, രേണുകായം ഥിയം ഭവേ”തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൮.൧൨൦] **രുദ്ദോ.**

൫൯൧. ദ്വയം ഫാലകേ. ഹിരീനാമികായ ദേവധീതായ സരീരതോ സഞ്ജാതത്താ **ഹിരിവേരം.** വാരേതീതി വാരം, വാരിനാമകത്താ വാ വാരം, ലത്തേ **വാലം.** ഉദീഝം. കേസമ്ബുനാമമ്പി, ഉദീചിദേസേ ഭവം **ഉദീഝം,** കേസസ്സ അമ്ബുനോ ച യാനി നാമാനി, താനി സബ്ബാന്യസ്സാതി **കേസമ്ബുനാമം.** ദ്വയം ബിമ്ബികായം. രത്തം പക്കഫലമസ്സാ. ഓട്ഠവണ്ണസമാനഫലതായ **ബിമ്ബികാ,** അസ്സാ ഏവ ഹി ഫലേനോട്ഠോ ഉപമീയതേ. തുണ്ഡികേരീ, പിലുപണ്ണീപി.

ദ്വയം സേലേയ്യേ, തഞ്ച പാസാണഭവം സുഗന്ധരസദബ്ബം സേലജന്തി ഖ്യാതം. സിലായം പാസാണേ ഭവം **സേലേയ്യം,** ണേയ്യോ. അസ്മനോ, അസ്മസ്സ വാ പുപ്ഫം **അസ്മപുപ്ഫം,** കാളാനുസാരിയമ്പി. ദ്വയം ഏലായം “ഫാലാ”തി ഖ്യാതായം. **ഇല** ഗമനേ, അ, ഇസ്സേ. ബഹവോ അത്ഥേ ലാതീതി **ബഹുലാ,** ബഹുരോഗേ വാ ലുനാതീതി **ബഹുലാ,** ചന്ദവാലാപി.

൫൯൨. ദ്വയം “കുട്ഠ”ഇതി ഖ്യാതേ സുഗന്ധദബ്ബേ. **കുട** ഛേദനേ, ഠോ. കുയം പഥവിയം തിട്ഠതീതി വാ **കുട്ഠം.** ബ്യാധിനാമകത്താ **ബ്യാധി,** തഥാ ച “കോവേരം ഭാസുരം കുട്ഠം, പാരിഭാബ്യം ഗദാഹ്വയ”ന്തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൮.൧൨൩] **രഭസോ.** പാകലം, ഉപ്പലമ്പി. ദ്വയം കേവത്തീമുത്ഥകേ. വുത്തഞ്ച -

> “പരിപേലവം പ്ലവം വന്യം, തം കുടന്നടസഞ്ഞകം;
> ജായതേ മണ്ഡൂകാകാരം, സേവാലദലസഞ്ചയേ”തി.

വനേ പാനീയേ ജാതം **വാനേയ്യം,** ണേയ്യോ, കേവത്തീമുത്ഥകേ പണ്ഡോ, സോണകോസോ കുടന്നടോ. **കുട** ഛേദനേ, **നട** അവബന്ധനേ, **നട** നട്ടനേ വാ, കുടന്നടന്തി സമുദിതനാമം. നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. ദാസപുരമ്പി.

ഫലപാകന്തലതാദി ജാതിമത്തമേവ ഓസധി നാമ, ന തു തിഫലകക്കോലാദി, **ഇ**പച്ചയോ, ബഹുവചനന്തു അത്ഥബഹുലത്താ ഏവ, ഏകവചനന്തോപി ദിസ്സതേ, ഓസധി ഇത്ഥിയമേവ. ഓസധം സബ്ബമജാതിയം. ഫലപാകന്തത്താ ജാതിതോ അഞ്ഞം യം കിഞ്ചി രോഗാപനയനകരം, തദോസധമുച്ചതേ.

ഓസധിജാതിസമ്ബന്ധിദബ്ബമ്പി ജാതിവത്തിച്ഛായം രോഗപഹീനക്രിയാഹേതുത്താ **ഓസധ**സദ്ദവാച്ചന്തി പടിപാദനത്ഥം **സബ്ബ**ഗ്ഗഹണം. **ഓസധ**സദ്ദതോ ജാതിയം ണോ. കേചി പന "ഓസധിജാതിമത്തമോസധം സബ്ബമജാതിയ"ന്തി പാഠമവത്വാ "ഓസധിജാതിമത്തം ഭേസജ്ജം സബ്ബമജാതിയ"ന്തി പഠന്തി. തമിധ **ഓസധിഓസധ**സദ്ദാനമേവ ഏകദേസവികതിവസേന വുത്താനം സംസയാപഗമനത്ഥം വിസേസസ്സ വുത്തത്താ ന ഗഹേതബ്ബം, **അമരകോസേപി** വുത്തം "ഓസധ്യോ ജാതിമത്തേസു, അജാത്യം സബ്ബമോസധ"ന്തി [അമര ൧൪.൧൩൬]. തഥാ സകവാദീപക്ഖേ ഏകോ **മ**കാരോ ആഗമവസേന വുത്തോ.

൫൯൩. മൂലാദികം ദസവിധം **സാക**ന്തി മതം, സക്കോതി യേനാതി കത്വാ. തത്ര **മൂലം** മൂലകാദീനം, **പത്തം** ബാകുചാദീനം, **കലീരം** വംസാദീനം, **അഗ്ഗം** വേത്താദീനം, **കന്ദം** നീലുപ്പലാദീനം, **മിഞ്ജം** താലാദീനം, **ഫലം** കുമ്ഭണ്ഡാദീനം, **തചോ** മാതുലുങ്ഗാദീനം, **പുപ്ഫം** വങ്ഗസുസേനാദീനം, **ഛത്തം** അഹിഛത്താദീനം.

൫൯൪. ദ്വയം ഏളഗലേ. പകാരേന ദദ്ദും പുനാതീതി **പപുന്നാടോ. പു** പവനേ, കിയാദി, അടോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. ഏളഗം ദദ്ദും ലുനാതീതി **ഏളഗലോ.** ദദ്ദുഘ്നോ, ചക്കമദ്ദകോ, ഉരണാഖ്യോപി, ദദ്ദും ഹന്തീതി **ദദ്ദുഘ്നോ, ഹനസ്സ ഘോ.** ചക്കാകാരതായ ചക്കം, ദദ്ദു, തം മദ്ദയതീതി **ചക്കമദ്ദകോ.** ഉരണാഖ്യോ മേസാഖ്യോ. മാരിസാകതിഅപ്പപത്തകോ ഭൂമിലഗ്ഗപത്തോ തണ്ഡുലേയ്യോ അപ്പമാരിസോ ച നാമ, തണ്ഡുലതോ ജായതീതി **തണ്ഡുലേയ്യോ,** ണേയ്യോ. അപ്പപത്തതായ അപ്പോ ച സോ മാരിസാകതിത്താ മാരിസോ ചേതി **അപ്പമാരിസോ.**

ദ്വയം ജീവന്തിയം, അയം രത്തങ്ഗമാരിസാകതി, **ജീവ**തോ അന്തോ, നദാദി. ഇതരതോ യു, നദാദി. ജീവാ, ജീവനീയാ, മധുപി. "ഹേം നു ണ്വേ നീ". ദ്വയം ജീവകേ, അയം അട്ഠവഗ്ഗപവിട്ഠോ. അനേനേവ നാമേന വാണിജാനം പസിദ്ധോ. മധുരസതായ **മധുരകോ,** ജീവാപേതീതി **ജീവകോ,** ണ്വു.

> "ജീവകോ സിങ്ഗകോ സേകോ,
> ദീഘായു കുച്ചസീസകോ;
> രസ്സങ്ഗോ മധുരോ സാദു,
> പാണകോ ചിരജീവിനീ"തി.

തന്തന്തരം [അമരകോസുഗ്ഘാടനടീകായമ്പി അപരാദ്ധം ചിന്താമണിടീകായമ്പി].

൫൯൫. ദ്വയം ലസുണേ. യസ്സ മൂലം സേതവണ്ണം. പലണ്ഡുകന്ദതോ മഹന്തകന്ദതായ **മഹാകന്ദോ.** അമ്ബിലേനേകേന രസേന ഊനതായ **ലസുണം, ല**ത്തം, രസ്സത്തം, **ണ**ത്തഞ്ച, **ലസ** കന്തിയം വാ, യു, അസ്സു, **ണ**ത്തം. മഹോസധം, അരിട്ഠം, രസോനോപി. ദ്വയം രത്തമൂലേ, ഹരിതേ ച. **പലന്ധി** ഗന്ധനേ, ഉ, സുന്ദരോ കന്ദോ യസ്സ **സുകന്ദകോ.** ക്രണസ്വനനീ.

ദ്വയം പടോലേ. **പട** ഗമനേ, ഓലോ, പടും രസം ലാതീതി വാ **പടോലോ,** ഉസ്സോ, തിത്തരസതായ **തിത്തകോ.** സകത്ഥേ കോ. കുലകം, പടുപി. ദ്വയം "ഭിങ്ഗരാജ"ഇതി ഖ്യാതേ കേസരഞ്ജനേ. ഭിങ്ഗോ വുച്ചതി ഭമരോ, തബ്ബണ്ണം

കത്വാ തേസം രഞ്ജേതീതി **ഭിങ്ഗരാജോ. മുച** മോചനേ, അവോ, ഉസ്സാ, **മാക്കവോ.**

൭൯൯. ദ്വയം പുനന്നവായം, വുദ്ധോപി പുന നവോ ഭവതി യായ യോഗിതായാതി **പുനന്നവാ.** സോഥം ഹന്തീതി **സോഥഘാതം, ഹനസ്സ ഘാതോ.** ദ്വയം അനൂപജേ സാകേ. **തുദ** ബ്യഥനേ, ഭാവേ തോ. വിഗതം തുന്നമേതസ്സ ഖാദനേ **വിതുന്നം. സദ** വിസരണഗത്യാവസാനേസു, തോ, **അന്നാ**ദേസോ, സകത്ഥേ കോ.

ദ്വയം കാരവേല്ലകേ. തിത്തരസതായ കുച്ഛിതാകാരേന ലമ്ബതീതി **കാരവേല്ലോ.** ഉസ്സാത്തം, രത്തം, ഇല്ലോ, **കുപുബ്ബോ ലവി** അവസംസനേ. **സസു** ഹിംസായം, അവോ, നദാദി, അസ്സു. "ഹേ ഖാ ലേ-ഖ്യാ". തികം ലാബുയം. **തുമ്ബ** അദനേ, തുമ്ബതി ഹിംസതി പിത്തന്തി തുമ്ബീ, നദാദി. **നപുബ്ബോ ലമ്ബ** അവസംസനേ, ഉ, **മലോപോ, നസ്സ അത്തം, അലാബു,** പാണിനിയാനം [ഉണാദി ൧.൮൭], **ആപുബ്ബോ ലമ്ബ** അവസംസനേ, **ആലാബു.** കാതന്തികാനം, ചന്ദാനഞ്ചേവം, അസ്മാകന്തു രസ്സം കത്വാ അലാബു, **അലോപേ ലാബു,** അഭേദോപചാരേന തീണിപി ഫലേപി ഇത്ഥിലിങ്ഗാനി, **സാസദ്ദോ** ഇത്ഥി ലിങ്ഗത്ഥജോതകോ.

൭൯൭. ദ്വയം സമ്പുസേ. ഇരം വാരിം ലാതി തബ്ബാഹുല്യതോതി **ഏളാലുകം.** "ഇരാ വാരിസുരാ ഭൂമി-ഭാരതീസു പയുജ്ജതേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ.** ഥിയം, ഉ, സകത്ഥേ കോ. **കുക** ആദാനേ, അരോ, നദാദി, ഉസ്സത്തം, കം വാതം, കഫഞ്ച കരോതീതി **കക്കരീ,** അപരത്ര **ഫലോപോ.** കകളിപി. ദ്വയം കുമ്ഭണ്ഡേ. കുമ്ഭപ്പമാണഫലതായ **കുമ്ഭണ്ഡോ,** അഞ്ഞത്ഥേ ണ്ഡോ, കുമ്ഭോ വിയ ഡേതീതി വാ **കുമ്ഭണ്ഡോ,** ബിന്ദാഗമോ, **കുസ** ഛേദനേ വാ, അണ്ഡോ, **സസ്സ ഭോ,** ബിന്ദാഗമോ, കം വാതം ഉമ്ഭേതീതി വാ **കുമ്ഭണ്ഡോ,** അണ്ഡോ. **വല്ല** സംവരണേ, ഇഭോ, മഹാഫലതായ സബ്ബാസം വല്ലിജാതീനം ഭാതി ദിബ്ബതീതി വാ **വല്ലിഭോ,** കക്കാരൂപി.

ദ്വയം ഗോരക്ഖകക്കരിയം. ഇന്ദസ്സ സക്കസ്സ വാരുണീ സുരാ **ഇന്ദവാരുണീ.** വിസേസേന സരതി ഹിംസതി കഫപിത്താദയോതി **വിസാലാ.** "സരമേഹോ കുട്ഠഹരി, വിസാലാ കഫപിത്തഘാ"തി ഹി **ദബ്ബഗുണേ.** വിസരതി വിരേചതി ഏതായാതി വാ **വിസാലാ.** ദ്വയം അനുപസാകേ. വസതി യസ്മിം ഖാരഗുണോ **വത്ഥു. വസ** നിവാസേ, രത്ഥു, **വസ** ഹിംസായം വാ, വസതി കഫവാതപിത്തേതി വത്ഥു. **വത്ഥുലേയ്യകോ**തി സമുദിതനാമം. **ലയ** സാമ്യേ, ലയാപേതി സബ്ബദോസേതി **ലേയ്യകോ,** ണ്വു, അസ്സേ, വത്ഥു ച സോ ലേയ്യകോ ചാതി **വത്ഥുലേയ്യകോ.** "മൌം-ഹേം".

൭൯൮. ദ്വയം മൂലകേ. **ണ്വുമ്ഹി മൂലകോ. ചച്ച** പരിഭാസനതജ്ജനേസു, ഉ, അസ്സു, മുംലാപണ. ദ്വയം കലമ്ബുകേ. **തമു** കങ്ഖായം, ണ്വു, **ബന്തോ** ച, കേ ജലേ ലമ്ബതീതി **കലമ്ബുകോ,** ണ്വു, അസ്സു. ഉപോദികാപി, ഉദകം അപഗതാ **ഉപോദികാ.**

കാസമദ്ദഝജ്ഝരീമഗ്ഗവാദയോ **സാകഭേദാ** സാകവിസേസാ. കാസം മദ്ദതീതി **കാസമദ്ദോ.** കച്ചോ, **ഝജ്ഝ** പരിഭാസനതജ്ജനേസു, അരോ, നദാദി, **ഝജ്ഝരീ.**

കനകലാ. ഫം വാതം ഗണ്ഹാതീതി **ഫഗ്ഗവോ, ഹസ്സ വോ, ഫഗ്ഗവോ,** "പൈ-തേം-ഖാ".

൫൯൯-൬൦൦. ദ്വയം ദുബ്ബായം. സുന്ദരം ദലം പത്തമേതസ്സ മങ്ഗലപാഠേതി **സദ്ദലോ,** സദ്ദം മങ്ഗലസദ്ദം ലാന്തി ഭാസന്തി പഠന്തി ബ്രാഹ്മണാ യേനാതി വാ **സദ്ദലോ. ദുബ്ബീ** ഹിംസായം, അ, അവമങ്ഗലം ദുബ്ബതീതി **ദുബ്ബാ,** ദുന്നിമിത്താദയോ വാരേന്തി യായാതി വാ**ദുബ്ബാ,** നേരുത്തോ. സതപബ്ബികാ, ഭഗ്ഗവീ, അനന്താ, രുഹാപി. **സാ** ദുബ്ബാ **സിതാ** സുക്കാ ചേ, ഗോലോമീ നാമ, ഗോലോമജത്താ **ഗോലോമീ.** സതവീരിയാ, ഗണ്ഡാലീ, സകുലാക്ഖകോപി.

ദ്വയം ഭദ്ദമുത്തേ. **ഗു** സദ്ദേ, ദോ. **മുച** മോചനേ, തോ, രോഗഹരണത്താ ഭദ്ദഞ്ച തം മുത്തഞ്ചേതി **ഭദ്ദമുത്തം,** "നാ-മ്യേ-യേം-ജീ". ദ്വയം ഉച്ഛുമ്ഹി. രസം ലാതീതി **രസാലോ,** ദീഘോ. **ഇസു** ഇച്ഛായം, ഉ, **ഉസ** ദാഹേ വാ, ഉ, **സസ്സ ഛോ,** പുബ്ബത്ര ഇസ്സു, അസരൂപദ്വിത്തം, **ഉച്ഛു,** പുമേ.

ചതുക്കം വംസേ. **വീ** ഗമനേ, ളു, തചോവ സാരോ യസ്സ. **വീ** ഗമനേ, ഉ, **നാ**ഗമോ, **ണ**ത്തം, വനതി സമ്ഭതീതി **വംസോ. വന** സമ്ഭത്തിയം, സോ, **വസ** നിവാസേ വാ, കരണേ അ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. സതപബ്ബോ, യവഫലോ, മക്കരോ, തേജനോപി, മക്കരോതി പടിസേവതി യേന **മക്കരോ,** സഞ്ഞായം അ. തികം പബ്ബേ. **പബ്ബ** പൂരണേ, **പബ്ബം. ഫല** വിസരണേ, ഉ, ളത്തം. **ഗന്ഥ** ഗന്ഥനേ, ഇ, വണ്ണവികാരേ **ഗണ്ഠി, സോ** പുമാ.

അനിലദ്ധുതാ അനിലേന കമ്പിതാ **യേ** വേണൂ കീടാദിഭി കതരന്ധതായ നദന്തി, തേ കീചകാ നാമ സിയും, **ചകീ** ആമസനേ, ണ്വു, പുബ്ബാപരബ്യഞ്ജനാനം വിപരിയയോ, **കീചകാ.**

൬൦൧. ദ്വയം നളേ. **നീ** നയേ, അലോ, ളത്തം, **ധമ** സദ്ദഗ്ഗിസംയോഗേസു, യു, പോടഗലോപ്യത്ര. ദ്വയം കാസേ. പുടം അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസഗ്ഗം ഗച്ഛതീതി **പോടഗലോ, മസ്സ ലോ. കാസ** ദിത്തിയം, അ, അയമനിത്ഥീ.

ദ്വയം സരേ. **തിജ** നിസാനേ, യു. സരന്ത്യനേനേതി **സരോ.** പുമേ സഞ്ഞായം അ, **സര** ഹിംസായം വാ. ഗുന്ദ്രോപ്യത്ര. **ബീരണസ്സ** സേതകുസുമസ്സ തിണവിസേസസ്സ മൂലം **ഉസീരം** നാമ, **വസ** കന്തിയം, **ഉസ** ദാഹേ വാ, ഈരോ, പുബ്ബസ്മിം വസ്സു, അഭയം, നലദം, സേബ്യം, ജലാസയം, അമണാലം, ലാമജ്ജകമ്പി.

ഹരിതക്യാഭയാ പണ്ഡോ, ഉസീരേ നിബ്ഭയേ തിസു.

ജലാസയോ ജലാധാരേ, ഉസീരേ തു ജലാസയം.

സേബ്യാ സേവാരഹേ സിയാ.

൬൦൨. തികം കുസേ, **കുസ** ഛേദനേ, അ, **വരഹ** പാധാന്യേ, പരിഭാസനഹിം സാദാനേസു ച, ഇസോ, **ദു** പരിതാപേ, അബ്ഭോ, **ദബ്ഭോ,** കുഥോ, പവിത്രമ്പി.

ദ്വയം "ഗന്ധവേധ"ഇതി ഖ്യാതേ തിണേ, വുത്തഞ്ച "ഭൂതിനം ഗന്ധവേധഞ്ച, സുഗന്ധം ഗോമയപ്പിയ"ന്തി. അഥ രാമകപ്പൂരതോ കോ അസ്സ ഭേദോ. **രാമകപ്പൂരം** ബഹുപകണ്ഡം കപ്പൂരസുഗന്ധം. ഗന്ധവേധന്തു ഇകഡസമാനപത്തം സാഖാസഭാവം ഭൂമിലഗ്ഗം, അതോയേവ ഭൂതിനകമുച്ചതേ, ഭൂമിയം ലഗ്ഗം തിണം **ഭൂതിനകം,** നത്തം, സകത്ഥേ കോ.

ദ്വയം ഗവാദീനം മദനീയേ തിണേ, **ഘസ** അദനേ, ണോ, **യു** മിസ്സനേ, അസോ. ദ്വയം പൂഗരുക്ഖേ. **പൂജ** പൂജായം, ണോ, **പൂഗോ. കമു** ഇച്ഛായം, ണ്വു. ഘോണ്ടാപി, "ഘോണ്ടാ ബദരപൂഗേസൂ"തി **രുദ്ദോ.**

൬൦൩. ദ്വയം താലേ. **തല** പതിട്ഠായം, ചുരാദി, അ. വാതാദയോ വിഭിന്ദതീതി **വിഭേദികാ.**

> "വാതഘ്ഘോ ബ്രൂഹനോ ചാപി, കിമിഹാ കുട്ഠനാസനോ;
> രത്തപിത്തഹരോ സാദു, താലോ സത്തഗുണോ മതോ"തി.

ഹി **ദബ്ബഗുണോ.** തിണരാജാപി. ദ്വയം ഖജ്ജൂരിയം. **ഖജ്ജ** ഖജ്ജനേ, ബ്യഥനേ ച, ഊരോ, നദാദി. **സിദ** മോചനേ, സ്നേഹനേ ച, ഇ, **സന്ദ** സവനേ വാ, ഇ, ഉപാന്തസ്സി ച, **സിന്ദി.**

൬൦൪. ഹിന്താലാദയോ സത്ത നിസ്സാരതായ തിണാനി ച താനി മൂലേന ജലപാനസാമഞ്ഞതോ പാദപാ ചേതി **തിണപാദപാ** വുച്ചന്തി, **തിണ** അദനേ, പമാണതോ താലതോ ഹീനോ **ഹിന്താലോ,** പദവിപരിയയോ, രസ്സോ ച. നാളി വിയ ജായതീതി **നാളികേരോ.** അഞ്ഞത്ഥേ ഇരോ, കോന്തോ ച, നാളികേരോ. ലാങ്ഗലീപി. "ലാങ്ഗലീ നാളികേരേ ച, സിരപാണിമ്ഹി ലാങ്ഗലീ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൮൪.൩൩] **രഭസോ.** സണ്ഠാനതോ താലസദിസതായ **താളീ,** ളത്തം, ഉപമാനേ ഈ, **തള** ആഘാതേ വാ, ചുരാദി, നദാദി, **താളീ. കിത** നിവാസേ, രോഗാപനയനേ ച, ണ്വു, നദാദിത്താ ഈ, **കേതകീ,** അയം നാരീ.

അരഞ്ഞവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അരഞ്ഞാദിവഗ്ഗവണ്ണനാ

൬൦൫. നവ പബ്ബതസ്സ നാമാനി. **പബ്ബ** പൂരണേ, തോ. **ഗിര** നിഗ്ഗിരണേ, ഓസധാദയോ നിഗ്ഗിരതീതി **ഗിരി,** ഇ. സിലാനം രാസി **സേലോ,** സിലാ പചുരാ സന്ത്യസ്മിം വാ **സേലോ, സേല** ഗതിയം വാ, അ. **അദ്ദ** ഗതിമ്ഹി യാചനേ ച, ഭൂവാദി, ഇ, **അദ്ദ** ഹിംസായം വാ, ചുരാദി. ന ഗച്ഛതീതി **നഗോ.** ന ചലതീതി **അചലോ.** സിലാനമുച്ചയോ ഉബ്ബേധോ, ഥൂപോ വാ **സിലുച്ചയോ.** സിഖരയോഗാ **സിഖരീ,** ഈ, തിലകീഭൂതോ. ഭും ഭൂമിം ധരതീതി **ഭൂധരോ,** ഭുയാ ധരീയതീതി വാ **ഭൂധരോ,** ബാഹുല്യേന അ, **ഭൂധരോ.** അഹാരിയോ, ഗോത്തോപി, ദേസന്തരം നേതുമസക്യത്താ **അഹാരിയോ,** ഗവം ഭൂമിം ധാരണേന തായതേ **ഗോത്തോ.**

പഞ്ചകം സിലായം. **അമ** ഗതിയം, ഭോ. **വന, സന** സമ്ഭത്തിയം, പസനതി ബ്യാപേതീതി **പാസാണോ,** നിപാതനാ, **പസ** ബന്ധനേ വാ, യു. **അസു** ഖേപനേ, മോ, **അസ്മാ,** രാജാദി, **അസു** ബ്യാപനേ വാ. **പല** രക്ഖണേ, **ഉപലോ, ഉപ** ദേഹേ വാ, **അലപച്ചയോ** നിപാതോ. **സില** ഉച്ചേ, അ. **സിലാ,** നാരീ.

൬൦൬. ഗിജ്ഝകൂടാദയോ തികൂടന്താ "വങ്കാദീ"തി ഏത്ഥ **ആദി**നാ മലയദദ്ദുരാദയോ ച നഗാ നഗവിസേസാ. ഗിജ്ഝാ സകുണവിസേസാ അസ്സ കൂടേ വസന്തി, ഗിജ്ഝസദിസകൂടയുത്തതായ വാ **ഗിജ്ഝകൂടോ.** വിസേസേന ഭാതീതി **വേഭാരോ,** അരോ. **പുല** മഹത്തേ, വിസേസേന പുലതീതി **വേപുല്ലോ.** ഇസയോ ഗിലതീതി **ഇസിഗിലി,** ഇ. ആദിച്ചഗമനവിരോധേന വിരുദ്ധം ഝായതീതി **വിഞ്ഝോ.** പണ്ഡുവണ്ണതായ **പണ്ഡവോ , പണ്ഡ** ഗതിയം വാ, അവോ. കുടിലതായ **വങ്കോ.** ദ്വയം ഉദയഗിരിമ്ഹി. അപരസേലാപേക്ഖായ **പുബ്ബസേലോ.** ഉദയന്ത്യസ്മാ സൂരിയാദയോതി **ഉദയോ,** സൂരിയാദീനമുദയയോഗതോ വാ **ഉദയോ.**

തികം അത്ഥഗിരിമ്ഹി. മന്ദയതി സൂരിയോ യസ്മിം **മന്ദരോ.** മന്ദപ്പഭോ വാ അരതി യസ്മിം സൂരിയോതി **മന്ദരോ,** അത്ഥം അനുപലദ്ധിം ഗഹനക്ഖത്താനം കരോതീത്യത്ഥോ, നാമധാതുകാരിതന്താ അ. ദ്വയം ഹിമവതി പബ്ബതേ. ഹിമപ്പചുരതായ **ഹിമവാ,** ഹിമം വാ വമതീതി **ഹിമവാ,** ക്വി, രാജാദിപക്ഖേപത്താ സിസ്സാ. ഹിമയുത്തോ അചലോ **ഹിമാചലോ.**

൬൦൭. അത്തനി സഞ്ജാതഗന്ധദബ്ബാനം ഗന്ധേഹി ലോകേ മദയതി, മോദയതീതി വാ **ഗന്ധമാദനോ,** യു. കേലാസോ വുത്തോ. വിചിത്തകൂടയുത്തതായ **ചിത്തകൂടോ.** സുഖം ദസ്സനം യസ്സ, യസ്മിം വാ **സുദസ്സനോ,** കാളവണ്ണകൂടതായ **കാളകൂടോ.** തീണി കൂടാനസ്സ **തികൂടോ,** ഛളേതേപി പബ്ബതവിസേസാ. **അസ്സ** യഥാവുത്തസ്സ പബ്ബതസ്സ **പത്ഥോ** സമോ ഭൂമിഭാഗോ സാനു നാമ, **അസ്സ** വാ പബ്ബതസ്സ സമായ ഭൂമിയം പത്ഥോ സാനു ച ഭവന്തീതി അജ്ഝാഹരിതബ്ബം. പതിട്ഠതേ അസ്മിന്തി **പത്ഥോ,** ഠസ്സ **ഥോ. സന** സമ്ഭത്തിയം, ണു, സമ്ഭജീയതേ സേവീയതേതി **സാനു,** ദ്വേപ്യനിത്ഥിയം.

൬൦൮. തികം സിങ്ഗസ്സ നാമം. **കുട** ദാഹേ, കമ്മനി ണോ, **വാ**കാരേന കൂടമ്പി. സിഖം രുഹതീതി **സിഖരം.** നേരുത്തോ. സിഖം ഗച്ഛതീതി **സിങ്ഗം, ഇങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ, ഖലോപോ. ദ്വയം പബ്ബതാദീനം പപതനട്ഠാനസ്സ നാമം. പപതന്ത്യസ്മാ, ണോ. **പത** അധോഗമനേ, **പപാതോ. തട** സമുസ്സയേ, **തടോ.**

ദ്വയം പബ്ബതനിതമ്ബേ. **നിതമ്ബോ** ജഘനേപി, **കട** വസ്സാവരണേസു, ണ്വു. പബ്ബതേ പാസാണാദീസു **അമ്ബുനോ** ജലസ്സ **പസവോ** പസവനം നിജ്ഝരോ നാമ, നിസ്സരണം **നിജ്ഝരോ, സസ്സ ഝോ,** അസരൂപദ്വിത്തം. ഝരോപി.

൬൦൯. ദ്വയം കിത്തിമേ അകിത്തിമേ, സജലേ നിജ്ജലേ വാ കന്ദരേ. **ദര** വിദാരണേ, അ, ഈ, **ദരീ. കം** ജലവാചകമബ്യയം, കേന ദരീയതേ **കന്ദരോ,** ആ, കന്ദരാ. തികം ദേവഖാതബിലേ. നിലീയന്ത്യസ്മിം **ലേണം, ലീ** സിലേസനേ, യു. ഗതിം ഹ്വയതി കുടിലയതീതി **ഗബ്ഭരം,** നിപാതനാ. **ഗബ്ഭ** ധാരണേ വാ, അരോ. **ഗുഹൂ** സംവരണേ, അ, **ഗുഹാ.**

ദ്വയം സിലാമയപോക്ഖരണിയം. **സോഢി** ഗബ്ഭേ, ഈ. **സോണ** വണ്ണഗതിസങ്ഘാതേസു വാ, ഡോ, ഈ. ദ്വയം പബ്ബതാദീനം ഗബ്ഭരദേസേ ലതാപല്ലവതിണാദീഹി പിഹിതോദരേ ഗബ്ഭരേ. **കുഞ്ജ** അബ്യത്തസദ്ദേ, കരണേ, ണോ, **നികുഞ്ജം നിപുബ്ബോ.** ദ്വയംപ്യനിത്ഥിയം. **നികുഞ്ജ**വചനം പകുഞ്ജാദിനിവത്തനത്ഥം.

൬൭൬. **സേലസ്സ** പബ്ബതസ്സ ഉദ്ധംഭൂമി **അധിച്ചകാ** നാമ. സേലസ്സാധോഭാഗാസന്നഭൂമി **ഉപച്ചകാ** നാമ. അത്ര തേഹി **ഉപാദിസദ്ദേഹി** ച്ചകോ **യദാദിനാ** [പാണിനി ൫.൨.൩൪].

മൂലപബ്ബതസ്സന്തേ പരിവാരേത്വാ ഠിതാ ഖുദ്ദപബ്ബതാ **പാദാ** നാമ. തത്ര **പാദാദിദ്വയം.** പജ്ജതേ ഗമ്യതേതി, ണോ. സേലസ്സ ഉപന്തോ സമീപേ പബ്ബതോ **ഉപന്തസേലോ.**

ഗേരികമനോസിലാഹരിതാലകട്ഠിന്യാദികോസബ്ബോ ഏവ സിലാവികാരോ ''ധാതൂ''ത്യുത്തോ, **ധര** ധാരണേ, തു, **ധാതു.**

സേലവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬൧൧. തികം സീഹേ. കേസരോ ജടാ, തംയോഗാ, ഈ, **കേസരീ.** മിഗേ ഹിംസതീതി **സീഹോ,** നിപാതനാ വണ്ണവിപരിയയോ, മിഗേ ഹന്തും സംവിജ്ജമാനാ ഈഹാ അസ്സാതി വാ **സീഹോ,** സഹതീതി വാ **സീഹോ.** പഞ്ചസ്സോ, ഹരിപി. മുഖമിവ ചരണാപ്യസ്സ കരികുമ്ഭദാരണസമത്ഥാതി തേഹി സഹ പഞ്ചസ്സാനി യസ്സ. ഹരതി മിഗേതി **ഹരി,** ഇ. മഹാകുക്കുരപ്പമാണോ കുക്കുരാകതി കണ്ഹലേഖാചിത്തസരീരോ ഗോമനുസ്സാദിഹിംസക്ഖമോ രസ്സമുഖോ **തരച്ഛോ** നാമ, സോ ''സുനഖബ്യഗ്ഘോ''തി വുച്ചതി. **തര** തരണേ, ഛോ, മിഗേ അദതീതി **മിഗാദനോ,** നന്ദാദീഹി യു.

ദ്വയം ബ്യഗ്ഘേ. വിനിഹന്ത്വാ ആഘായതീതി **ബ്യഗ്ഘോ, ഘാ** ഗന്ധോപാദാനേ, ബ്യഗ്ഘോ ദീപിനിപി. പും പുമാനോ ദാലേതീതി **പുണ്ഡരീകോ, ദല** വിദാരണേ, ണ്വു. ദസ്സ **ഡോ, ലസ്സ രോ,** അസ്സീ, **പുണ്ഡരീകോ.**

> ''പുണ്ഡരീകം സിതമ്ബോജേ,
> സിതച്ഛത്രേ ച ഭേസജ്ജേ;
> കോസകാരന്തരേ ബ്യഗ്ഘേ,
> സോ ദിസാവാരണഗ്ഗിസൂ''തി. -

നാനത്ഥസങ്ഗഹേ. വഗ്ഘോപി. ദീപിനിവിസയേ സദ്ദൂലോ ഈരിതോ, സരതീതി **സദ്ദൂലോ,** ഊലോ, ദോ ചന്തോ, സദ്ദേന ഉലതി ഗച്ഛതീതി വാ സദ്ദൂലോ. ദീപം തച്ചമ്മം, തംയോഗാ **ദീപീ,** തസ്മിം ദീപിനി.

൬൧൨. പഞ്ചകം അച്ഛേ. **അസു** ഖേപനേ, ഛോ. **ഇച** ഥുതിയം, അ, **ഇക്കോ.** ഭല്ലുകോപി, **ഭല, ഭല്ല** പരിഭാസനഹിംസാദാനേസു, ണ്വു, അസ്സു, **ഊസ** ഗതിഹിംസാദാനേസു, സോ, രസ്സാദി. **അപച്ചയേ ഇസോ.**

ദ്വയം രോഹിതേ. ലോഹിതവണ്ണതായ **രോഹിസോ,** ലോഹിതോ ച, പുബ്ബത്ര **തസ്സ സോ.** തികം ഗോകണ്ണേ. ഗവസ്സ കണ്ണോ വിയ യസ്സ കണ്ണോതി **ഗോകണ്ണോ.** ഗണയുത്തതായ ഗണീ ച സോ കണ്ടകസദിസസിങ്ഗതായ കണ്ടകോ ചേതി **ഗണികണ്ടകോ,** സമുദിതനാമമ്പി വദന്തി. ഗണി ച കണ്ടകോ ച ഗണികണ്ടകാതി ദ്വേ നാമാനിപി ദട്ഠബ്ബാനി, തേനേവ ഹി ''ഗണികണ്ടകാ''തി ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോ.

൯൧൬-൯൧൮. ചതുക്കം ഖഗ്ഗേ. സിങ്ഗഞ്ച ഖഗ്ഗാഖ്യം, തംയോഗാ **ഖഗ്ഗോ.** "ഖഗ്ഗോ ഗണ്ഡകസിങ്ഗാസി-വുദ്ധഭേദേസു ഗണ്ഡകേ"തി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൨.൭.൪] ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** ഖഗ്ഗസദിസം വിസാണമസ്സ സണ്ഠാനതോതി **ഖഗ്ഗവിസാണോ,** ണോ. ഏത്ഥ **ഖഗ്ഗസദ്ദോ** അസിപരിയായോ. പലാസമദതീതി **പലാസാദോ. ഗണ്ഡ** വദനേകദേസേ, ണ്വു, **ഗണ്ഡകോ.**

ബ്യഗ്ഘാദികോ സബ്ബോപി മിഗഭേദോ "വാളമിഗോ, സാപദോ"തി ചോച്ചതേ. ബ്യഗ്ഘസ്സാതിസയേന മനുസ്സാദീനം ഹിംസനതോ ദുട്ഠതാ പാകടാതി തപ്പമുഖതാ വുത്താ. **വല** സംവരണേ, വലന്ത്യത്താനമസ്മാതി വാളോ, ണോ, വാളോ ച സോ മിഗോ ചേതി **വാളമിഗോ,** ദുട്ഠമിഗോത്യത്ഥോ. "ബ്യഗ്ഘോ തം ഖാദതൂ"ത്യാദിനാ സപന്തി യേനാതി **സാപദോ, സപ** അക്കോസേ, ദോ, ദീഘാദി.

പ്ലവങ്ഗന്തം മക്കടേ. പ്ലവോ ഗതിഭേദോ, തേന ഗച്ഛതീതി **പ്ലവങ്ഗമോ,** പ്ലവങ്ഗോ ച. **മര** പാണചാഗേ, അടോ, കോ ചന്തോ, **മക്കടോ.** നരോ ഇവ **വാനരോ, വാസദ്ദോ ഇവത്ഥേ,** നാമാനം യുത്തത്ഥത്താ സമാസോ. സാഖായം പസുതോ മിഗോ **സാഖാമിഗോ.** ഗത്യത്ഥതായ ക്രിയായ പയോഗാ. **കപി** ചലനേ, ഇ, **കപി.** വലീ സിഥിലം ചമ്മം മുഖേ അസ്സ **വലീമുഖോ.** കിസോ, വനോകോപി, കുച്ഛിതേനാകാരേന സേതീതി **കിസോ,** ഉസ്സി. വനമോകമാസയോ അസ്സ **വനോകോ.** സോ മക്കടോ ചേ **കണ്ഹതുണ്ഡോ** കാളമുഖോ സിയാ, തദാ "ഗോനങ്ഗലോ"തി മതോ, ഗുന്നം നങ്ഗലസദിസതായ **ഗോനങ്ഗലോ.**

൯൧൯. പജ്ജദ്ധം സിങ്ഗാലസ്സ നാമം. **സര** ഗതിഹിംസാചിന്താസു, അലോ. **സര**തിസ്സ **സിങ്ഗോ. ജമു** അദനേ, ണ്വു, ബോ ചന്തോ, അസ്സു. **കുസ** അക്കോസേ, തു, ഥു വാ. ഭേരവയുത്തതായ **ഭേരവോ,** "ഭേ"ഇതി രവതീതി വാ **ഭേരവോ. സമു** ഉപസമേ, ഇവോ, **സിവാ,** നാരീ, **സി** സേവായം വാ, വോ. മിഗധുത്തോ, വഞ്ചകോപി, മിഗേസു വനപസൂസു ധുത്തോ. ബ്രാഹ്മണം വഞ്ചേതീതി **വഞ്ചകോ.**

തികം ബിളാരേ. **ബില** ഭേദനേ, അരോ, ളത്തം. **ബബ്ബ** ഗതിയം, ഉ. **മജ** സുദ്ധിയം, ആരോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. ഓതു, ആഖുഭുജോപി. ദ്വയം കോകേ, അയം കുക്കുരപ്പമാണോ കപിലോ ഹരിണോ. **കുക, വക** ആദാനേ. ഈഹാമിഗോപി, മിഗേ ഈഹതി കങ്ഖതീതി, കമ്മനി ണോ.

൯൨൦. ദ്വയം മഹിംസേ. മഹിയം സേതീതി **മഹിംസോ,** രസ്സോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച. **ലല** ഇച്ഛായം, ഉദകം ലലതീതി **ലുലായോ,** നിപാതനാ, അയോ, അസ്സു ച. ഗോ വിയ വജതി ജായതീതി **ഗവജോ.** ഗോ വിയ അയതീതി **ഗവയോ, സമാ** ദ്വേ തുല്യത്ഥാ.

ദ്വയം സല്ലേ. **സല്ല** ആസുഗതിയം, അ, **സല്ലോ,** സകത്ഥേ കോ, **സല്ലകോ** അത്തനോ സരീരജാതേന സല്ലേന സുനഖം സലതി ഹിംസതീതി വാ **സല്ലോ, സല്ലകോ** ച, അയം സൂകരസണ്ഠാനോ, സലാകാപായോ ച. **അസ്സ** സല്ലസ്സ ലോമമ്ഹി **സലലം, സലഞ്ച** ഭവേ. **പല, സല, പഥ** ഗതിയം, അലോ, നദാദിത്തേ സലലീ, ഥിത്താഭാവേ സലലം, **അമ്ഹി** സലം.

൬൭൩. പഞ്ചകം മിഗേ, ഹരന്ത്യനേന **ഹരിണോ, ഹര** ഹരണേ യു. **ണ**ത്തമിത്തഞ്ച. **മര** പാണചാഗേ, അ, **രസ്സ ഗോ, ഇ**ത്തഞ്ച. സേന സുനഖേന രങ്ഗതി ഗച്ഛതി പലായതീതി **സാരങ്ഗോ.** ദീഘാദി, **മഗോ, മിഗോ** ച ഏതേ ദ്വേ മിഗമത്തേപി. അജിനസ്സോപയുജ്ജമാനസ്സ യോനി, തേന ഭൂതസ്സാജിനസ്സുപ്പത്തികാരണത്താ വാ **അജിനയോനി.** അയമ്പി മിഗമത്തേപി. കുരങ്ഗോ, വാതായുപി. കുയം പഥവിയം രങ്ഗതീതി **കുരങ്ഗോ.** വാതമയതീതി **വാതായു,** ഉ.

ദ്വയം സൂകരേ. സുന്ദരം ഫലം കരോതീതി **സൂകരോ.** വുത്തഞ്ച **ദബ്ബഗുണേ** -

> "സ്നേഹനം ബ്രൂഹനം വസ്സം, തഥാ വാതസമാപഹം;
> വാരാഹം പിസിതം ബാല്യം, രോചനം സേദനം ഗരൂ"തി
> [ദബ്ബഗുണസങ്ഗഹ ൨.൧൧-൨].

സുഖം കരോതീതി വാ **സൂകരോ.** സുന്ദരോ കരോ യസ്സ വാ **സൂകരോ.** വരേ ആഹന്തീതി **വരാഹോ,** വരേ സതി ആഹന്തബ്ബോതി വാ **വരാഹോ,** കോലോ, ഥദ്ധലോമോ, ഭൂദാരോപി. ദ്വയം സസേ. **പേല** ഗതിയം, ണ്വു. **സസ** പ്ലുതഗതിയം, അ.

൬൪൨. ദ്വയം ഏണീമിഗേ. ഏണിയാ മിഗിയാ, ഏണസ്സ വാ അപച്ചം **ഏണേയ്യോ,** അയം ചമ്മാദീസുപി "ഏണസ്സ, ഏണിയാ വാ ചമ്മാദികോ ഏണേയ്യോ"തി വചനത്ഥം കത്വാ. ഏണിയാ ഇത്ഥിയാ പുത്തോ മിഗോ **ഏണീമിഗോ, ഇ** ഗതിയം, യു, നദാദി, അനദാദിത്തേ ഏണോ, ഏവമേതേപ്യുപ്പാദിതാ. ദ്വയം പമ്പടകേ. **പട** ഗമനേ, ണ്വു, ഉപസഗ്ഗന്തേ ബിന്ദാഗമോ ച. **പബ്ബ** ഗതിയം, ണ്വു, ബിന്ദാഗമോ, **ബ**ലോപോ ച.

ദ്വയം വാതമിഗേ. ഗമനേന വാതസമോ മിഗോ **വാതമിഗോ. ചല**തിസ്മാ യു, നദാദി. തികം മൂസികേ. **മുസ** ഥേയ്യേ, ണ്വു, ഇത്തഞ്ച. **ആ**പുബ്ബോ **ഖനു** അവദാരണേ, ഉ, **ന**ലോപോ. **ഉന്ദ** പസവനക്ലേദനേസു, ഊരോ.

൬൪൩. ചമരാദയോ , സരഭാദയോ ച **മിഗന്തരാ** മിഗവിസേസാ. ചമരോ ഉത്തരാപഥേ ഖ്യാതോ, യസ്സ പുച്ഛം ചാമരം, **ചമു** അദനേ, അരോ, **ചമരോ,** ഥിയം ചമരീ. **പസദോ** ചിത്തലോമീ, **പസ** ബന്ധനേ, അദോ. കുയം രങ്ഗതീതി **കുരുങ്ഗോ,** അസ്സു, ഉത്താഭാവേ **കുരങ്ഗോ.** സബ്ബേസമ്പി മിഗാനം മാതുട്ഠാനേ തിട്ഠതീതി **മിഗമാതുകാ,** ഉപമാനേ കോ. **രു** സദ്ദേ, രു. രുണം കരോതീതി **രങ്കു,** ഉ, **ണസ്സ** ലോപോ **ര**കാരസ്സ, ഉസ്സ ച. അത്താനം നീചം കരോതീതി **നീകോ. സര**തിസ്മാ അഭോ, **സരഭോ.** അട്ഠാപദോ ഉദ്ധംനയനോ സീഹസ്സാപി ഹന്താ, തസ്സ ച പാദചതുക്കം ഉദ്ധം ഭവതീതി.

൬൪൪. പിയകാദയോ തയോ, **ആ**ദിനാ കന്ദലീചീനസമൂരുആദയോ ച ചമ്മയോനയോ, തേന ഭൂതസ്സ ചമ്മസ്സ ഉപ്പത്തികാരണത്താ, ഏതേ ച ചിത്രതനുരുഹാദയോ കമ്ബോജാദിമ്ഹി, ഉത്തരാപഥേ ച ജായന്തി, തത്രേവ സനാമഖ്യാതാ. യഥാ **മിഗ**സദ്ദോ വന്യപസുസാമഞ്ഞേ, വിസേസേ ച കുരങ്ഗാഖ്യേ വത്തതി, യഥാ ച **ലോഹ**സദ്ദോ സുവണ്ണാദികേ തേജസസാമഞ്ഞേ, വിസേസേ ച, തഥാ **ചമ്മയോനിഅജിനയോനി**സദ്ദാപി മിഗസാമഞ്ഞേ, മിഗവിസേസേ ചേതി തഥാ വുത്താ.

പീ തപ്പനകന്തീസു, ണ്വു, **ഇയാദേസോ.** ഊരുമ്ഹി അതിസയചമ്മയുത്തതായ **ചമൂരു,** ഏകസ്സ **മസ്സ** ലോപോ. **കദി** അവ്ഹാനേ, അലോ, ഈ, കദലീ ച സോ മിഗോ ചേതി **കദലീമിഗോ.**

സീഹാദയോ യഥാവുത്താ, അവുത്താ ച സബ്ബേ ചതുപ്പദാ സത്താ "മിഗാ, പസവോ"തി ചോച്ചന്തേ. പസവന്തീതി **പസവോ, സു** അഭിസവേ, **പസ** ബന്ധനേ വാ, ഉ.

൬൨൧. ചതുക്കം ലൂതായം. **ലൂ** ഛേദനേ, തോ, **ലൂതാ,** സകത്ഥേ ഇകോ, **ലൂതികാ,** ദ്വേ നാരിയം. ഉണ്ണാപായോ തന്തു ഉണ്ണാ, സാ നാഭിയം അസ്സ **ഉണ്ണനാഭി,** രസ്സോ. മക്കടോ വിയ സാഖായം അത്തനോ തന്തുമ്ഹി ഗച്ഛതീതി **മക്കടകോ.**

ദ്വയം ഗോമയജവിച്ഛികേ. **വിച്ഛ** ഗമനേ, ണ്വു, **വിച്ഛികോ,** സതപദിയമ്പി, ആളം വിച്ഛികനങ്ഗുലം, തംയോഗാ **ആളി.** ദ്വയം ഘരഗോധായം. **സരതിസ്മാ** ഈ, അവോ ചന്തോ. ഘരം നിസ്സിതാ ഗോധാ **ഘരഗോളികാ, ധസ്സ ളോ,** സകത്ഥേ കോ.

൬൨൨. ദ്വയം ഗോധായം. **ഗുധ** രോസേ, അ, **ഗോധാ,** നാരീ. **കുണ്ഡ** ദാഹേ, അ, **കുണ്ഡോ.** ദ്വയം രത്തപായം. കണ്ണസ്സ ജലൂകാ രത്തപാ **കണ്ണജലൂകാ.** സതം പദാ യസ്സാ **സതപദീ, പ**ദസദ്ദോ പാദത്ഥോ.

ദ്വയം കലന്ദകേ. **കന്ദ** അവ്ഹാനേ, രോദനേ ച, കന്ദതീതി **കലന്ദകോ, ലമജ്ഝോ,** ണ്വു. കാളവണ്ണതായ **കാളകാ,** നാരിയം. ദ്വയം നകുലേ, നത്ഥി കുലം ഏതസ്സ സപ്പേസു **നകുലോ,** അരിസപ്പോപി. **നക്ക** നാസനേ വാ, ഉലോ, **കലോപോ,** സപ്പേ നാസേതീതി **നകുലോ. മങ്ഗ** ഗത്യത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, ഉസോ.

൬൨൩. ദ്വയം കകണ്ടകേ. കുച്ഛിതോ കണ്ടകോ അസ്സ, ഉസ്സത്തം. സരതി ധാവതീതി **സരടോ,** അടോ.

ചതുക്കം കീടേ. **കീട** ബന്ധനേ, അ, **കീട** ഗമനേ വാ, ദീഘാദി. **പുല** മഹത്ഥേ, അവോ, ളത്തം. കുച്ഛിതം അമതി ഗച്ഛതീതി **കിമി,** ഇ, അസ്സിത്തം. പകാരേന അനതീതി **പാണകോ,** ണ്വു, **ണ**ത്തം.

ദ്വയം കണ്ടലോമകീടേ. ഉച്ചം ഠാനം ആലിങ്ഗതീതി **ഉച്ചാലിങ്ഗോ.** ബഹുലോമയുത്തോ പാണകോ **ലോമസപാണകോ.**

൬൨൪-൬൨൭. സാദ്ധപഞ്ചേജന സകുണസ്സ നാമാനി. വിഹേ ആകാസേ ഗച്ഛതീതി **വിഹങ്ഗോ, വിഹങ്ഗമോ** ച, ആകാസപരിയായോ ചേത്ഥ **വിഹ**സദ്ദോ, **വേഹാസസ്സ** വാ **വിഹാദേസോ.** പക്ഖയുത്തതായ **പക്ഖീ.** ഖേന, ഖസ്മിം വാ ഗച്ഛതീതി **ഖഗോ.** അണ്ഡതോ ജാതോ. സക്കോതി ഉദ്ധം ഗന്തുന്തി **സകുണോ, സകുന്തോ, സകുണീ** ച, **സക** സത്തിയം, ഉണോ, ഉന്തോ, ഉണി ച. പതന്തോ ഡേന്തോ, പത്തേന വാ ഗച്ഛതീതി **പതങ്ഗോ,** അപരത്ര **ത**ലോപോ. മാതുകുച്ഛിതോ, അണ്ഡതോ ചാതി ദ്വിക്ഖത്തും ജായതീതി **ദ്വിജോ.** ഉഡ്ഡനാദീസു വക്കം കുടിലം അങ്ഗം ഗീവാദികം ഏതസ്സ, വക്കേന ഗമനേന അങ്ഗതീതി വാ

വക്കങ്ഗോ. പത്തേന യാതി, തം വാ യാനം എതസ്സ. പതതി പതന്തോ വിയ ആകാസതോ ഹോതീതി **പതന്തോ.** നീളേ കുലാവകേ ജായതീതി **നീളജോ.**

വട്ടകാദയോ, പോക്ഖരസാതകാദയോ ച **തബ്ഭേദാ** തേസം സകുണാനം വിസേസാ. **വട്ട** വട്ടനേ, ണ്വു, **വട്ടകാ** നാരീ. മയൂരപ്പമാണോ തദാകതിചിത്തപക്ഖോ ജീവഞ്ജീവോ ദക്ഖിണപഥാദീസു ജായതേ, "ജീവജീവാ"തി സദ്ദം കരോതീതി **ജീവഞ്ജീവോ.** "ജീവജീവോ"തി നിരാനുനാസികാപി. ചന്ദികായുത്തരത്തിപ്പിയോ പക്ഖീ **ചകോരോ, ചക** പരിതക്കനേ, ഉരോ, ഉസ്സോ, ചങ്കോരോപി. **തര**തിസ്മാ ഇരോ, ദ്വിത്തമിത്തഞ്ച, **തിത്തിരോ.**

൬൨൭. **സല** ഗതിയം, ണികോ, ഉത്തം, **സാളികാ,** നാരീ. കലം രവതീതി **കരവീകോ,** ഈകോ, **ല**ലോപോ. **കരവീകോ,** യസ്സ സരോ ഭഗവതോ സരേന ഉപമീയതേ, സോ വുച്ചതി "കരവീകോ"തി. ജവേന രവിനാ സദിസോ ഹംസോ **രവിഹംസോ. കുസ** സദ്ദേ, ഥകോ, ദ്വിത്തം, **കുസസ്സ സസ്സ തോ, കുകുത്ഥകോ. കരണ്ഡ** ഭാജനത്ഥേ, അവോ, **കരണ്ഡവോ,** ജലചരോ പക്ഖീ. **ബിലു** പതിത്ഥമ്ഭേ, അ, **അവാദേസോ, ബിലവോ,** "ഗണ്ഡപ്ലവോ"തി ഖ്യാതോ രത്തപക്ഖോ മഹാപക്ഖീ പോക്ഖരസാതകോ, പോക്ഖരസ്സ സഞ്ഞാ യസ്സ **പോക്ഖരസാതകോ, ഞസ്സ തോ,** ദീഘോ ച, സമുദിതനാമമേവ വാ തസ്സ, തദാ **സാദ** അസ്സാദനേ, ണ്വു, ദസ്സ **തോ, പോക്ഖരസാതകോ.**

൬൨൮. സത്തകം പക്ഖേ. പതന്തി അനേനാതി **പതത്തം, യ**ദാദിനാ തോ, ദ്വിത്തം. **ഉഖ** ഗതിയം, യു, ഉസ്സേ, അസ്സു, **പേഖുണം, ണ**ത്തം. **പത** ഗമനേ, തോ, പാതതോ തായതീതി വാ **പത്തം. പത** ഗമനേ, ഖോ, **തസ്സ കോ, പക്ഖോ.** പതിതും ഇച്ഛതി യേന **പിഞ്ഛം,** നേരുത്തോ, **പത** ഗമനേ വാ, ഛോ, **ത**ലോപോ, ബിന്ദാഗമോ, അസ്സി. ഛാദ്യതേ അനേന **ഛദോ. ഗിര** നിഗ്ഗിരണേ, ഉ, ഇസ്സത്തം, **ഗമു** ഗമനേ വാ, ഉ, മസ്സ **രോ.**

പക്ഖീനം ബീജേ "അഉ"ഇതി ഖ്യാതേ **അണ്ഡം,** കച്ഛപാദീനം ബീജേപി, "അണ്ഡം ഖഗാദികോസേ ചാ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ. അഡി** അണ്ഡത്ഥേ, ണോ, പേസി, കോസോപി, **പിസ** അവയവേ, ഇ, പേസി, "പേസിയം പത്തഭേദേ ച, കോസോ പുമേവ ഇച്ഛിതോ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൭.൩൭] **രുദ്ദോ.** ദ്വയം പക്ഖിഗേഹേ. **നീല** വണ്ണേ, അ, ഉത്തം, **നീ** നയേ വാ, ഇലോ. കുച്ഛിതം അണ്ഡവിനാസനാദികം ലുനാതീതി **കുലാവകം,** ണ്വു.

൬൨൯. ദ്വയം ഗരുളാനം മാതരി. വിനോ പക്ഖിനോ നമന്തി യം **വിനതാ. ഥീപുമദ്വയം** ഇത്ഥിപുരിസാനം ദ്വയം മിഥുനം നാമ, സങ്ഖ്യാനസ്സ സങ്ഖ്യേയ്യനിസ്സിതതായ ഇത്ഥിപുരിസായേവ **മിഥുനം, മിഥ** സങ്ഗമേ, ഉനോ.

ഛക്കം യുഗളമത്തേ. **യുജ** യോഗേ, അ, **യുഗം, അല**പച്ചയേ **യുഗളം, ളത്തം,** യുഗലമ്പി. **ഉഭ** പൂരണേ, ണോ, **ദ്വന്ദാദേസോ** ച, **ദ്വന്ദം, യമു** ഉപരമേ, ണ്വു, അലോ ച, യമകം, യമലഞ്ച, **അപച്ചയേ യമം.**

൬൩൦-൬൩൧. **മണ്ഡലന്തം** സമൂഹേ. സമ്മാ, വിസേസേന ച ഊഹതേ പുഞ്ജീഭൂതത്താതി **സമൂഹോ,** ണോ, സമം സഹ അവയവേന ഊഹതി തിട്ഠതീതി വാ **സമൂഹോ. ഗണ** സങ്ഖ്യാനേ, ഗണീയതി അവയവേന സഹാതി

ഗണോ. സഹ അവയവേന ഗച്ഛതീതി **സങ്ഘാതോ, ഹന** ഗമനേ, ണോ, സഹ അവയവേന ഉദയതീതി **സമുദായോ,** ദാഗമോ, മജ്ഝേ ദീഘോ. സഞ്ചിനോതി അവയവന്തി **സഞ്ചയോ, ചി** ചയേ. സഹ അവയവേന ദുഹയതീതി **സന്ദോഹോ, ദുഹ** പപൂരണേ. നിസ്സേസതോ വഹതി അവയവന്തി **നിവഹോ.** അവയവം കത്വാ ബ്യപിയതി ഗച്ഛതീതി **ഓഘോ** [ഉച്യതേ ഓഘോ ഉച സമവായേ ഘഉ നിപാതനാ ചസ്സ ഘോ (ചിന്താമണിടീകാ ൧൫.൩൩)]. വിസന്തി അവയവാ യസ്മിന്തി **വിസരോ,** അരോ. അവയവം സമീപേ കരോതീതി **നികരോ.** ഏകേകാപേക്ഖായ അപ്പത്ഥേന കസങ്ഖാതാ അവയവാ ആയന്തി യസ്മിം **കായോ,** അഥ വാ കുച്ഛിതാനം കേസാദീനം ആയോതി **കായോ,** സോ വിയ അവയവാനം ഉപ്പത്തിട്ഠാനം കായോതി ഇധ സമൂഹോ വുത്തോ. അന്തത്ഥേന ഖംസങ്ഖാതം അവയവം ധാരേതീതി **ഖന്ധോ,** ഖാദതി അവയവേതി വാ **ഖന്ധോ,** അമജ്ഝദീഘേ **സമുദയോ. ഘട** ഘടനേ. ഘടനം രാസിഭവനം, ഘടേന്തി അസ്സം അവയവാതി **ഘടാ.** സഹ അവയവേന ഏതീതി **സമിതി,**തി. സഹ അവയവേന ഗച്ഛതീതി **സംഹതി, ഹന** ഗതിയം,തി, നലോപോ. **രസ** അസ്സാദനേ, ഇണ. **പുഞ്ജ** കുച്ഛായം. സഹ അവയവേന ബ്യാപേത്വാ അയതീതി **സമവായോ. പൂഗോ** തമ്ബൂലേപി. ജനേതി അവയവേതി **ജാതം,** തോ. കം അത്താനം ദേതീതി കദോ, ചക്ഖാദികോ സരീരാവയവോ. കദോ വിയ കദോ, അവയവോ, തം വകതി ആദദാതീതി **കദമ്ബകം.** വിസേസേന ഊഹന്ത്യസ്മിം അവയവാ **ബ്യൂഹോ.** വിതനോതി അവയവേതി **വിതാനം,** ണോ. **ഗുപ** രക്ഖണേ, ബോ, **പസ്സ മോ, ഗുമ്ബോ,** ഗുമ്ബമ്പി. കലം അവയവഭാവം പാതി രക്ഖതീതി **കലാപോ,** "കലാ സോളസമോ ഭാഗോ"തി ഹി വുത്തത്താ **കലാ**സദ്ദോ ഭാഗത്ഥോപ്യത്ഥീതി ഞായതി. **ജല** ദിത്തിയം. ജലതി അവയവേനാതി **ജാലം.** അവയവേന മണ്ഡതീതി **മണ്ഡലം, മണ്ഡ** വിഭൂസായം, അലോ.

൬൩൨. സാധുപജ്ജേന ഗണഭേദാ വുച്ചന്തേ. തത്ര ജാത്യാദീഹി സമാനാനം പാണീനം, അപാണീനഞ്ച ഗണോ വഗ്ഗോ നാമ, യഥാ "ബന്ധുവഗ്ഗോ, കവഗ്ഗോ"ച്ചാദയോ, **വജ്ജ** വജ്ജനേ, വജ്ജേതി അസമാനജാത്യാദയോതി **വഗ്ഗോ,** ണോ, **ജ്ജസ്സ ഗ്ഗോ.** ജന്തൂനം സമാനജാതിയാനം, വിജാതിയാനഞ്ച ഗണോ "സങ്ഘോ, സത്ഥോ"തി ചോച്ചതേ, യഥാ "ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, വാണിജസത്ഥോ"ച്ചാദയോ. സംഹഞ്ഞന്തേ നിബ്ബിസേസേന ഞായന്തേ അവയവാ തസ്മിന്തി **സങ്ഘോ,** രോ. സരന്തി വത്തന്തി അവയവാ യസ്മിന്തി **സത്ഥോ,** ഥോ, **രസ്സ തോ.**

സജാതികാനം സമാനജാതികാനം ജന്തൂനമേവ ഗണോ കുലം നാമ, യഥാ "ഖത്തിയകുലം, ഗോകുല"മിച്ചാദയോ. **കുല** സങ്ഖ്യാനേ, ബന്ധുമ്ഹി ച, അ, **കുലം. സധമ്മീനം** സമാനധമ്മാനമേവ ജന്തൂനം ഗണോ നികായോ നാമ, യഥാ "ഭിക്ഖുനികായോ"തി. ചി ചയേ, ണോ, നിബ്ബിസേസേന ചിനോതി അവയവേതി **നികായോ.**

സജാതിയതിരച്ഛാനാനംയേവ ഗണോ "യൂഥോ"ത്യുച്ചതേ, സോ ചാനിത്ഥീ, യഥാ "ഹത്ഥിയൂഥോ, മിഗയൂഥ"മിച്ചാദയോ, **യു** മിസ്സനേ, ഥോ, ദീഘാദി, **യൂഥോ,** "ഗണോ പസൂനം സമജോ, സമാജോഞ്ഞേസ'മുച്ചതേ"തി [അമര ൧൫.൪൨ ഗാഥായം പസ്സിതബ്ബം] ഇധാനാഗതവചനമ്പി ഞാതബ്ബം.

൬൫൫. ചതുക്കം ഗരുളേ. കനകരുചിരത്താ സോഭനോ പണ്ണോ പക്ഖോ യസ്സ **സുപണ്ണോ.** വിനതായ നാമ മാതുയാ അപച്ചം **വേനതേയ്യോ,** ണേയ്യോ. ഗരം വിസധരം ഹന്തീതി **ഗരുളോ,** ണോ, രന്തസ്സു, **ഹസ്സ** ച ളത്തം, വണ്ണവികാരോ, ഗരുഡോ. പക്ഖിസീഹോ, ഉളൂതീസോ, വജിരതുണ്ഡോ, സുധാഹരോ, സുവണ്ണപക്ഖോ, ഭുജഗാസനോപി [തികണ്ഡസേസ ൧.൧.ർ൨].

പികന്തം കോകിലേ. പരേന വിജാതിയേന കാകേന പോസിതോതി **പരപുട്ഠോ, പുസ** പോസനേ, തോ. പരേന ഭതോ പുട്ഠോ **പരഭതോ, ഭര** ധാരണപോസനേസു, തോ. **കുണ** സദ്ദോപകരണേസു, അലോ. **കുക, വക** ആദാനേ, ഇലോ, **കോകിലോ.** അപിഹിതോ കായതീതി **പികോ, അപി** അന്തരധാനേ, വണ്ണനാസോ, അപിസ്സാകാരലോപോ.

൬൫൮. അട്ഠകം മോരേ. **മുര** സംവരണേ, ണോ. **മയ** ഗതിയം, ഊരോ, മഹിയം രവതീതി വാ **മയൂരോ,** ധാതുസ്സ അത്ഥാതിസയേന യോഗോതി നേരുത്തോ. വരഹം സിഖണ്ഡോ, തംയോഗാ **വരഹീ.** നീലാ ഗീവാ കണ്ഠോ യസ്സ, ഭുജങ്ഗഭുജോപി.

ദ്വയം മയൂരമത്ഥകസിഖായം. സിഖാ അഗ്ഗിജാലായഞ്ച, പുബ്ബേ വുത്താ.

൬൫൯-൬൬൦. ചതുക്കം മയൂരകലാപേ. സിഖണ്ഡിനോ അയം **സിഖണ്ഡോ, വരഹ** പാധാന്യേ, പരിഭാസനഹിംസാദാനേസു ച, കരണേ അ. കോ മയൂരോ ലസതി യേന **കലാപോ,** ണോ, **സസ്സ പോ. പീ** തപ്പനകന്തീസു, ഛോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, രസ്സോ ച. ദ്വയം മോരസ്സ പിഞ്ഛട്ഠേ അക്ഖിസണ്ഠാനേ. **ചദി** ഹിലാദനേ, ദിത്തിയഞ്ച, ണ്വു. മേചകോ കണ്ഹവണ്ണേപി വുത്തോ.

അള്യന്തം ഭമരേ, ഛ പദാനി അസ്സ. മധും വതയതി ഭുഞ്ജതേ **മധുബ്ബതോ, വത** ഭോജനേ. **ഭമ** അനവട്ഠാനേ, പുപ്ഫമത്ഥകേ ഭമതീതി **ഭമരോ,** അരോ. **അര** ഗമനേ, ഇ, ളത്തം.

ചതുക്കം ഗേഹവനകപോതേസു. പാരേന സബലേന ആപതതീതി **പാരാപതോ,** പാരവതോപി. **കപ** അച്ഛാദനേ, **കമ്പ** ചലനേ വാ. ഓതോ, പരപക്ഖേ **മലോപോ. കുക** ആദാനേ, അടോ, ഉസ്സത്തമസ്സുത്തഞ്ച. പകാരേന രവതീതി **പാരേവടോ, രു** സദ്ദേ, അടോ, ഉപസഗ്ഗസ്സ ദീഘോ, അസ്സേ, **പാരേവടോ,** പരേവടോപി.

> "പാരാവതോ ച ഛേജ്ജോ ച,
> കപോതോ രത്തലോചനോ;
> പാരാപതോ കലരവോ,
> പത്തീ സേനോ സസാദനോ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൭.൧ർ]. -

രഭസോ.

൬൬൨. ദ്വയം ഗിജ്ഝേ. **ഗിധ** അഭികങ്ഖായം, യോ, **ധസ്സ ഝോ,** അസരൂപദ്വിത്തം, **ഝ**പച്ചയേന വാ സിദ്ധം, തഥാ **ധസ്സ ജോ. ഗിധ**തിസ്മാ അ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, ഇസ്സത്തം, **ഗന്ധോ.** തികം സേനസാമഞ്ഞേ. കുക്കുടാദീനം കുലം ലുനാതി ഛിന്ദതീതി **കുലലോ, കുല** സന്താനേ വാ, അലോ. **സേ** ഗമനേ, നോ.

സത്താനം ഹിംസനതോ ബ്യഗ്ഘോ വിയ ബ്യഗ്ഘി, സത്തേ നാസേതീതി നാസോ. ബ്യഗ്ഘി ഏവ നാസോതി സമുദിതനാമം.

സകുണഗ്ഘാദയോ തയോ **തബ്ഭേദാ** തസ്സ സേനസ്സ വിസേസാ. സകുണം ഹന്തീതി **സകുണഗ്ഘി,** സിന?. **അട** ഗമനേ, ണോ. **ആടോ.** ദബ്ബിസദിസം തുണ്ഡം യസ്സ ദ്വിജസ്സ സോ **ദബ്ബിമുഖദ്വിജോ.** "ദബ്ബിമുഖദ്വിജോ ആടോ നാമാ"തിപ്യേകോ അത്ഥോ, തദാ ദ്വേയേവ സേനഭേദാ.

൬൩൨. ചതുക്കം ഉലൂകേ. "ഉഹു"ന്തി സദ്ദം കരോതീതി **ഉഹുങ്കാരോ.** "ഉദ്ധം കണ്ണാ യസ്സ ഉദ്ധംകണ്ണോ"തി സമ്ബത്തേ നിരുത്തിനയേന **ഉലൂകോ** [ഉലതിനേത്തേഥി ദഹത്യുലൂകോ, ഉദ്ധോലോകനാ ഇതി നിരുത്തമ (അമരകോസുഗ്ഘാടനടീകാ ൧൫.൧൬)], ഉചതി സമവേതി കോടരന്തി വാ നിപാതനാ. **കുസ** അക്കോസേ, യസ്സ അമനാപതായ സദ്ദേന ലോകാ കോസന്തി, സോ **കോസിയോ,** കോസിതബ്ബോതി കത്വാ, കോടരേ വസതീതി വാ **കോസിയോ,** നേരുത്തോ, വായസാനം കാകാനം അരി സത്തു, സക്കഹ്വയോ, ദിവാന്ധോ വക്കനാസികോ, ഹരിനേത്തോ, ദിവാഭീതോ, കാകഭീരൂ, രത്തിചാരീപി.

വായസന്തം കാകേ. "കാ"ഇതി സദ്ദം കായതീതി **കാകോ.** രിട്ഠം മരണലക്ഖണം, തദസ്സ നത്ഥി **അരിട്ഠോ. ധങ്ക** ഘോരവാസിതേ, അ. ബലിനാ പുട്ഠോ ഭതോ. **വയ** ഗമനേ, വയോ ഏവ **വായസോ,** സകത്ഥേ സോ, സകിംപജോ, അത്തഘോസോ, പരഭരോ, ബലിഭുജോ, ഗുള്ഹമേഥുനോപി. സകിം ഏകവാരംപജാ പസൂതി യസ്സ. "കാക"ഇച്ചത്താനം ഘോസയതി. വിജാതിയം കോകിലം ഭരതി.

൬൩൩. കാകോ വിയ ഉലതി ഗച്ഛതീതി **കാകോളോ,** ഒത്തം. ദോണകാകോ, ദദ്ധകാകോപി. ദ്വയം "ബീ-ലൌം"ഇതി ഖ്യാതേ സകുണേ. **ലൂ** ഛേദനേ, ണോ, **വസ്സ പോ, ലാപോ,** ലാവോപി. ലേഡ്ഡു വിയ അകതീതി **ലടുകികാ** [ലേഡ്ഡുകികാ (ക॰)], ണ്വു.

തികം ഹത്ഥിലിങ്ഗസകുണേ. വാരണസദിസത്താ **വാരണോ.** ഹത്ഥിനോ ലിങ്ഗം ഞാപകം സോണ്ഡം യസ്മിം വിജ്ജതീതി **ഹത്ഥിലിങ്ഗോ.** ഹത്ഥിസോണ്ഡം യസ്മിം വിജ്ജതി, സോ ഹത്ഥിസോണ്ഡോ ച വിഹങ്ഗമോ ചേതി **ഹത്ഥിസോണ്ഡവിഹങ്ഗമോ.**

൬൩൪. ദ്വയം ഉക്കുസേ. ഉച്ചം കോസതീതി **ഉക്കുസോ, കുസ** സദ്ദേ, അ. **കുര** സദ്ദേ, അരോ, ഥിയം കുരരീ. കോലട്ഠിപക്ഖിമ്ഹി "ഉഭുത"ഇതി ഖ്യാതേ പക്ഖിമ്ഹി കുക്കുഹോ. കോലട്ഠിഅജ്ഝോഹാരകോ പക്ഖീ **കോലട്ഠിപക്ഖീ.** "കുക്കു"ഇതി സദ്ദായതീതി **കുക്കുഹോ,** ഹോ, **കുക** അവ്ഹാനേ വാ, ഉഹോ.

തികം സുവേ. **സു** സവനേ. മനുസ്സസദ്ദമ്പി സുണാതീതി **സുവോ,** അ, ഉവാദേസോ. "കീ"ഇതി സദ്ദം കരോതീതി **കീരോ.** കരോതി മനുസ്സസദ്ദന്തി വാ **കീരോ.** അ, അസ്സീ. **സുക** ഗതിയം, സുന്ദരം , സുട്ഠു വാ മനുസ്സസദ്ദം കായതീതി **സുകോ.** ദ്വയം കുക്കുടമത്തേ. തമ്ബാ ചൂളാ യസ്സ. കുക്കുടതീതി **കുക്കുടോ, കുക, വക** ആദാനേ വാ, അടോ.

൬൪൧. ദ്വയം നിജ്ജിവ്ഹേ. നത്ഥി ജിവ്ഹാ യസ്സ **നിജ്ജിവ്ഹോ.** ദ്വയം കോഞ്ചാസകുണേ. ഇത്ഥിലിങ്ഗേന മിഥുനാനം നാമാനി. **കോഞ്ച** കോടില്യപ്പീഭാവേസു, അ, **കോഞ്ചാ. കന്ത** ഛേദനേ, യു, നദാദി, അസ്സു. കുണ്ഡനീപി, **കുണ്ഡ** ദാഹേ.

ദ്വയം ചക്കവാകേ. ചക്കേന ചക്കസദ്ദേന ഉച്ചതേ **ചക്കവാകോ,** ണോ. **വച** വിയത്തിയം വാചായം, ചക്കമിച്ചാവ്ഹാ യസ്സ, രഥങ്ഗാവ്ഹയനാമകോപി, രഥങ്ഗം ചക്കം, തസ്സ അവ്ഹയോ രഥങ്ഗാവ്ഹയോ, സോ നാമം അസ്സ **രഥങ്ഗാവ്ഹയനാമകോ,** തേന രഥങ്ഗനാമോ രഥചരണസമാനോ അവ്ഹയോ ചോച്ചതേ.

ലക്ഖിതലക്ഖണാ ചാത്ര, ലക്ഖണോപചരിതവുത്തിയാ, ഗോണമുഖ്യായ വാ വുത്തിയാ ലക്ഖിതേന അത്ഥേന യത്ര അത്ഥന്തരം ലക്ഖ്യതേ, സാ **ലക്ഖിതലക്ഖണാ.** യഥാ "രഥാവയവായുധോ" ഇച്ചത്ര രഥാവയവസദ്ദേന ചക്കം ലക്ഖ്യതേ, ന തദാകതി തന്നാമോ ചായുധവിസേസോ. "പന്തിരഥോ"ഇച്ചത്ര പന്തിസദ്ദേന ദസക്ഖരം ഛന്ദോ ലക്ഖ്യതേ, ന ദസസദ്ദോ, തേഹി തു ആയുധരഥസദ്ദസന്നിവേസോ "ചക്കാവയവായുധോ, ദസരഥോ" ഇതി ദേവവിസേസോ, രാജവിസേസോ ച ലക്ഖ്യതേ, തഥാത്രാപി "രഥങ്ഗ"ന്ത്യനേന രഥേകദേസോ ലക്ഖീയതേ, "അവ്ഹായതേ"ഇച്ചനേന ച പരിഭാസനം, ന തേനാപി വാകസദ്ദോ. തേഹി ച അഞ്ഞമഞ്ഞസന്നിവേസോ ചക്കവാകോതി പക്ഖിവിസേസോ ലക്ഖീയതേതി ഗുണതോ സുക്കാദീഹി ഏവംഗതാ ഗോണീ വുത്തി.

ദ്വയം ചാതകേ. അയം മേഘജലപായീ, **സര** ഹിംസായം, സരണം സാരോ, തം ഗച്ഛതീതി **സാരങ്ഗോ.** "ചാതകേ ഹരിണേ പുമേ, സാരങ്ഗോ സബലേ തിസൂ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൨൩.൨൩] **രഭസോ. ചത** യാചനേ, ണ്വു, ഥോകകോപി, ഥോകം കം ജലം ഈഹനീയട്ഠേന അസ്സത്ഥി **ഥോകകോ.**

൬൪൨. ദ്വയം പക്ഖിബിളാലേ. **തുല** ഉമ്മാനേ, ഇയോ. പക്ഖയുത്തോ ബിളാലോ, "സൂ".

ദ്വയം രുക്ഖകീടഖാദകേ. സതം പത്താനി അസ്സ. സരതി കീടേതി **സാരസോ,** സോ, "ഖാവ സാ".

ദ്വയം കാകേഹി സദ്ധിം നീളം കത്വാ വസനകേ സുക്കസകുണേ. **വക** ആദാനേ, അ. സേതവണ്ണതായ സുക്കോ ച സോ കാകേഹി സദ്ധിം നിവാസനതോ, കാകസണ്ഠാനത്താ വാ കാകോ ചേതി **സുക്കകാകോ.**

ദ്വയം വിസകണ്ഠികായം. **ബല** പാണനേ, ണ്വു, ദീഘോ, ആകോ വാ. വിസസദിസോ കാളവണ്ണോ കണ്ഠോ യസ്സാ സാ **വിസകണ്ഠികാ,** ഏതിസ്സാ പുമോ നാമ ന വിജ്ജതി. വുത്തഞ്ച അപദാനേ -

> "യഥാ ബലാകയോനിമ്ഹി, ന വിജ്ജതി പുമോ സദാ;
> മേഘേസു ഗജ്ജമാനേസു, ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തി താ തദാ"തി [അപ॰ ഥേര॰ ൧.൧.൫൧൧].

൬൪൩. ദ്വയം കങ്കേ. ലോഹസദിസോ പിട്ഠി യസ്സ **ലോഹപിട്ഠോ. കങ്ക** ലോല്യേ, അ, **കങ്കോ.**

ദ്വയം പത്തകണ്ഠേ. വഞ്ജോ വിയ ചരതീതി **വഞ്ജരീടോ,** ഈടോ. പസ്സന്താനം ഖം സുഖം ജനേതീതി **വഞ്ജനോ. വഞ്ജ** ഗതിവേകല്യേ വാ, യു.

ദ്വയം ഗാമചാടകേ, ചാടകമത്തേ വാ. കലഹം രവതീതി **കലവിങ്കോ,** യദാദി. കം സുഖം ലുനാതീതി വാ **കലവിങ്കോ,** ഇകോ, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ച. **ചട** ഭേദേ, ണ്വു, **ചാടകോ.**

ദ്വയം വേളുരിയച്ഛവിലോമേ ചിത്രപക്ഖേ "സുവണ്ണചൂളേ"തി ഖ്യാതേ. **ദിഭ** സമ്ഭമ്ഭേ, ദിത്തം, ബിന്ദാഗമോ ച. "കി"ഇതി സദ്ദം കരോതീതി **കികീ,** ണീ, ചാസോ, ദിവിപി [ചാസോ കികീദിവി (അമര ൧൫.൧൭)].

൬൪൪. ദ്വയം മേഘസാമേ "ടീ-ടെഊ"ഇതി ഖ്യാതേ. കദമ്ബയോഗാ **കാദമ്ബോ.** കാളവണ്ണോ ഹംസോ **കാളഹംസോ,** കാലഹംസോപി.

ദ്വയം "ങഹേ-ഡോ"ഇതി ഖ്യാതേ സകുണേ. സകുന്തോ വുത്തോ, "സകുന്തോ പക്ഖിഭേദസ്മിം, ഭാസപക്ഖീഖഗേസു ചേ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** സുന്ദരാകാരേന പക്ഖേന യുത്തോ സകുണോ ഭാസപക്ഖീ, "ഭാസന്തോ സുന്ദരാകാരേ, ഭാസന്തോ ഭാസപക്ഖിനീ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.**

ദ്വയം "ന്വാ-മീ-സ്വേ"ഇതി ഖ്യാതേ നീലപക്ഖിനി. ധൂമ്യം ധൂമം അടതി സഹതീതി **ധൂമ്യാടോ,** ണോ. കാളവണ്ണതായ കുച്ഛിതം ലിങ്ഗം യസ്സ. ഭിങ്ഗോപി.

ദ്വയം ജലകുക്കുടേ. ദാ ലവനേ,തി, ദാതി ഊഹതി ഉസ്സഹതീതി **ദാത്യൂഹോ,** വണ്ഡിതദ്ധനിഇച്ഛത്ഥോ. കാലേ സസ്സമുതുമ്ഹി കണ്ഠോ കണ്ഡദ്ധനി യസ്സ **കാളകണ്ഠകോ,** സമാസന്തേ കോ.

൬൪൫. വുദ്ദാദി മധുച്ഛിട്ഠകരാദികോ കമ്മഭൂതോ "മക്ഖികാഭേദോ"ത്യുച്ചതേ, **മക്ഖി** സങ്ഘാതേ, ണ്വു, മക്ഖികാ, താസം ഭേദോ **മക്ഖികാഭേദോ.** പിങ്ഗലമക്ഖികായം "മ്ഹണ"ഇതി ഖ്യാതായം ദ്വയം. **ഡംസ** ഡംസനേ, ഡംസോ. ദംസോപി, **ഡംസ** ഖാദനേ വാ, പിങ്ഗലമക്ഖികാതിവണ്ണനാമം.

മക്ഖികായ അണ്ഡം ആസാടികാ നാമ, **സട** അവയവേ, ണ്വു. ദ്വയം "ന്ഹം"ഇതി ഖ്യാതേ. പടം ഗച്ഛതീതി **പടങ്ഗോ,** പതങ്ഗോപി, സരതി ഹിംസതീതി **സലഭോ,** അഭോ, **ലത്തം, സല** ഗമനേ വാ.

൬൪൬. ദ്വയം "ഛേരം"ഇതി ഖ്യാതേ, **മക** പാണേ, അസോ, **മകസോ.** ദ്വയം നിദാഘേ നുഹാദീസു വരണകമക്ഖികായം. "ചീരീ"തി സദ്ദായതീതി **ചീരീ, ചിരി** ഹിംസായം വാ, നദാദി, ദീഘാദി. **ഝല്ല** സദ്ദേ, ണ്വു, **ഝല്ലികാ.**

ദ്വയം താലപത്താദ്യന്തരേസു നിലീനായം ചമ്മപത്തായം. ജതു വിയ **ജതുകാ,** ഉപമാനേ കോ, "രാമഠേ ജതുകം ചമ്മ-പത്തജതുകരേസു ഥീ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൯.൪൦] ഹി **രഭസോ.** അജിനം ചമ്മം പത്തം യസ്സാ **അജിനപത്താ.** ദ്വയം ഹംസസാമഞ്ഞേ. ഹന്തി അദ്ധാനം **ഹംസോ.** സേതോ

ഛദോ പത്തം യസ്സ. യഥാകഥഞ്ചി ബ്യുപ്പത്തീതി വുത്തത്താ അസേതച്ഛദേപി, ചക്കങ്ഗോ, മാനസോകോപി, ചക്കസ്സ ചക്കവാകസ്സേവ അങ്ഗാനി യസ്സ. മാനസം സരോ ഓകോ യസ്സ.

൬൨൭. യേ **രത്തേഹി** ലോഹിതേഹി **പാദതുണ്ഡേഹി** ചരണചഞ്ചൂഹി വിസിട്ഠാ സിതാ ച സരീരേ, തേ രാജഹംസാ നാമ, ഹംസാനം രാജാനോ **രാജഹംസാ.**

മലീനേഹി പാദതുണ്ഡേഹി വിസിട്ഠാ യേ തേ മല്ലികാഖ്യാ, **മല, മല്ല** ധാരണേ, ഇ, സഞ്ഞായം കോ, "മല്ലികോ ഹംസഭേദേ ച, തിണസൂലേ ച മല്ലികേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧൭.൨൮] **രുദ്ദോ. ആഖ്യാ**സദ്ദേന ബഹുബ്ബീഹി. **അസിതേഹി** കണ്ഹേഹി പാദതുണ്ഡേഹി വിസിട്ഠാ യേ, തേ ധതരട്ഠാ, ധതരട്ഠാനം അപച്ചാനി **ധതരട്ഠാ**തി, ണോ.

൬൨൮. തികം തിരച്ഛാനേ. തിരിയം അഞ്ചയതീതി **തിരച്ഛോ,** തിരിയസ്സ തിരോ, **അഞ്ചതി**സ്സ **ച്ഛോ. യുമ്ഹി തിരച്ഛാനോ,** തിരച്ഛാനോയേവ **തിരച്ഛാനഗതം,** തബ്ഭാവം വാ ഗതം പത്തം, തേസു വാ ഗതം അന്തോഗധന്തി **തിരച്ഛാനഗതം, സിയാ**തി പകത്യാനപേക്ഖക്രിയാപദം, ഭവത്യത്ഥോ വാ ഹി കരോത്യത്ഥോ വാ കദാചി പകത്യാനപേക്ഖോ ഭവതി, ന പന വികത്യാനപേക്ഖോ. തഥാ കദാചി ഉഭയാപേക്ഖോപി ഭവതി, ന പനുഭയാനപേക്ഖോതി സബ്ബത്രേവം. സീഹാദിവഗ്ഗോ.

അരഞ്ഞാദിവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. പാതാലവഗ്ഗവണ്ണനാ

൬൨൯-൬൩൦. ചതുക്കം പാതാലേ. അധരം ഭുവനം **അധോഭുവനം.** പതന്തി അസ്മിം **പാതാലം,** അലോ, മജ്ഝേ ദീഘോ. നാഗാനം ലോകോ. രസായ തലം **രസാതലം.**

സോബ്ഭന്തം ഛിദ്ദമത്തേ. **രണ** സദ്ദേ, ധോ, **നത്തം,** യദാദി. **വര** ദിത്തിയം. വിഗതോ വരോ വാരണം അസ്സ **വിവരം, ഛിദി** ദ്വിധാകരണേ, ദോ. **കുഹ** വിമ്ഹയനേ, അരോ. **സുസ** സോസനേ, ഇരോ. **ബില** ഭേദനേ, അ. **സുസ**തോ ഇ, **സുസി.** ഛിന്ദിത്വാ ഗച്ഛതീതി **ഛിഗ്ഗലം,** യദാദി. സുട്ഠു അബ്ഭം ആകാസം അസ്മിം **സോബ്ഭം.**

"സുസിര"ന്തി ഛിദ്ദസാമഞ്ഞേ യം നപുംസകവചനം, തം **സച്ഛിദ്ദേ** ഛിദ്ദവതി ദബ്ബേ തീസു, യഥാ "സുസിരോ രുക്ഖോ, സുസിരാ ചിഞ്ചാ, സുസിരം കട്ഠ"ന്തി.

ദ്വയം ഭൂമിഛിദ്ദേ. **കാസ** ദിത്തിയം, ഉ. **അവ** രക്ഖണേ, അടോ, **ആവാടോ,** അവാടോപി. ദ്വയം സപ്പാനം രാജിനി. വസു രതനം യസ്സത്ഥീതി **വാസുകീ.**

൬൩൧. ദ്വയം നാഗാനം രാജിനി. ദേവേഹിപ്യസ്സന്തോ നോപലദ്ധോതി **അനന്തോ,** സേസോപി, **സിസ** ഹിംസായം, സിസതി കപ്പന്തേതി **സേസോ, അ.**

ദ്വയം അജഗരേ. **വഹ**തിസ്മാ **അസോ, വാഹസോ.** അജം ഛാഗം ഗിലതീതി **അജഗരോ,** അ, ഇസ്സത്തം, ലസ്സ **ര**ത്തഞ്ച. സയീപി, സയനസീലോ **സയീ.**

ദ്വയം ഗോനസസപ്പേ “ഞാ-ചേ”ഇതി ഖ്യാതേ. ഗവസ്സേവ നാസാ അസ്സാതി **ഗോനസോ,** സഞ്ഞായം **നാസ**സദ്ദസ്സ **നസോ** കതോ [പാണിനി ൫.൪.൧൧൮]. തിലം ഇച്ഛതീതി **തിലിച്ഛോ,** തിരിയം അഞ്ചതീതി വാ **തിലിച്ഛോ,** യദാദി.

ദ്വയം ദേഡ്ഡുഭേ, യോ “ജലസപ്പോ”തി വുച്ചതി. ദേഡ്ഡുനാ രാജിയാ ഉഭതീതി **ദേഡ്ഡുഭോ.** പിട്ഠേ രാജിയോഗാ **രാജുലോ,** ഉലോ, ബധിരസപ്പേപ്യേതേ.

൬൫൫. കമ്ബലോ ച അസ്സതരോ ചാതി ഇമേ ദ്വേ നാഗകുലാ മേരുപാദേ വസന്തി.

ദ്വയം വേസ്മനിവുട്ഠസപ്പേ. “വമ്മനീ”തിപി പാഠോ. “അസുദ്ദോ ഘരസപ്പോ”തി വുത്തത്താ നിബ്ബിസതായ അമാരിതത്താ സീലയുത്തം അത്താ മനോ യസ്മിം **സിലുത്തോ,** അസ്സു, രസ്സാദി.

ദ്വയം രുക്ഖഗ്ഗാദീസു നിവുട്ഠസപ്പേ. നീലോ ഹരിതോ സപ്പോതി **നീലസപ്പോ.** “നീലോ കണ്ഹമ്ഹി ഹരിതേ”തി ഹി **താരപാലോ.** പഠമകാലേ സിലായം ഭവതീതി **സിലാഭു.**

൬൫൬-൬൫൮. **വിസധര**ന്തം സപ്പമത്തേ. ആസിയം വിസം ഏതസ്സ **ആസീവിസോ,** ആസീ സപ്പദാഠാ. **ഭുജ** കോടില്യേ, കുടിലായമാനോ ഗച്ഛതീതി **ഭുജങ്ഗോ,** ഏവം **ഭുജഗോ, ഭുജങ്ഗമോ** ച. **അഹി** ഗമനേ, ഇ. സരന്തോ സപ്പതി ഗച്ഛതീതി **സരീസപോ,** അസ്സീ, സംയോഗലോപോ, അലുത്തസമാസോയം, ഭുജങ്ഗഭുജങ്ഗമാപി, സബ്ബധരകതേ പന “ഭുസം, പുനപ്പുനം വാ കുടിലം സപ്പതീതി സരീസപോ”തി വുത്തം. ഫണയോഗാ, ഈ, **ഫണീ. സപ്പ**തിസ്മാ അ, ഭൂമിഫുട്ഠേന ഗത്തേന ഗതി സപ്പനം. അരം സീഘം ഗച്ഛതീതി **അലഗദ്ദോ, മ**സ്സ **ദോ, ര**സ്സ **ല**ത്തഞ്ച, അലഗദ്ദോ, ജലസപ്പേപ്യയം, “അലഗദ്ദോ ജലവാള്ളോ”തി [അമര ൧.൮] ഹി **അമരസീഹോ.** ഭോഗോ ഫണികായോ, തംയോഗാ **ഭോഗീ.** പന്നം ഗച്ഛതീതി **പന്നഗോ,** പാദേഹി വാ ന ഗച്ഛതീതി **പന്നഗോ.** ദ്വേ ജിവ്ഹാ അസ്സ. ഉരസാ ഗച്ഛതീതി **ഉരഗോ.** വിസേസേന ആലാതി ഗണ്ഹാതി ആയുന്തി **വാള്ളോ, ല**സ്സ ള്ളത്തം, **വാ** ഗമനേ വാ, അലോ. ദീഘസരീരതായ **ദീഘോ.** ദീഘാ പിട്ഠി യസ്സ, സമാസേ കോ. ഉദരമേവ പാദോ യസ്സ. വിസം ധരതി. ചക്കീ, കുണ്ഡലീ, ഗൂള്ഹപാദോ, ചക്ഖുസ്സവോ, കാകോദരോ, ദബ്ബീകരോ, ബിലേസയോ, ജിമ്ഹഗോ, പവനാസനോപി. സിരസി ചക്കയോഗാ **ചക്കീ.** കുണ്ഡലമിവ വപു അസ്സത്ഥീതി തംയോഗാ **കുണ്ഡലീ.** ചക്ഖുനാ സുണോതീതി **ചക്ഖുസ്സവോ.** കാകോദരമിവ ഉദരം അസ്സ. ദബ്ബിഗതികത്താ ഫണാ ദബ്ബീ, തം കരോതി ബന്ധതീതി **ദബ്ബീകരോ.** സാമഞ്ഞനിദ്ദേസേപി കണ്ഹസപ്പാദിയേവ ദബ്ബീകരോ. ജിമ്ഹം കുടിലം ഗച്ഛതീതി. പവനാസനോ വാതഭോജീ.

ഫണിനോ സപ്പസ്സ **തനു** കായോ ഭോഗോ നാമ. ഭുജതീതി **ഭോഗോ, ഭുജ** കോടില്യേ, ണോ.

൬൫൯-൬൬൦. ദ്വയം സപ്പസ്സ ദാഠായം. അസതി യേന അസം, മുഖം, തസ്മിം ഭവാ **ആസീ,** സപ്പസ്സ ദാഠാ ദന്തുത്തമാ. ദ്വയം സപ്പസ്സ ജിണ്ണതചേ , നിമുച്ചതേ യസ്മാ സപ്പോതി, ണോ. കഞ്ചുകസദിസത്താ **കഞ്ചുകോ. സമാ** തുല്യത്ഥാ.

ദ്വയം വിസമത്ഥേ. സോണിപഥഗതം വിസതി ദേഹന്തി **വിസം, വിസ** പവേസനേ. ഗിരതീതി **ഗരളം,** അള്ളോ.

ഹലാഹലോ, കാളകൂടോ, **ആദി**നാ കാകോലാദയോ ച സത്താതി ഇമേ നവ **തബ്ഭേദാ** തസ്സ വിസസ്സ ഭേദാ. വുത്തഞ്ച -

"പുമേ പണ്ഡേ ച കാകോല-കാളകൂടഹലാഹലാ;
സോരട്ഠികോ സുക്കികേയ്യോ, ബ്രഹ്മപുത്തോ പദീപനോ;
ദാരദോ വച്ഛനാഭോ ച, വിസഭേദാ ഇമേ നവാ"തി [അമര വ്യ.൧൦-൧൧].

തത്ര ഹലാഹലോ പുമേ, **വാ**കാരേന നപുംസകേപി, "ഹാലാഹല"ന്തി ഹി **തികണ്ഡസേസേ** [തികണ്ഡസേസ ൧.വ്യ.൭] ദീഘാദിപി. താലപത്രസണ്ഠാനോ നീലപത്രോ ഗോഥനാകതിഫലോ ഗച്ഛോ ഹലാഹലോ. അസ്സ ച സമീപേ രുക്ഖാദയോ ഡയ്ഹന്തേ. ഹിമവതി, കിക്കിന്ദായം, കോങ്കണേസു, ദക്ഖിണസമുദ്ദേ ച ജായതേ, ഹനതീതി ഹലോ, അ, **നസ്സ ലോ,** ഹലാനമ്പി ഹലോ **ഹലാഹലോ,** മജ്ഝദീഘോ. തിരിയലേഖായ ചിതം ദ്വിജപദേഹി യുത്തം, തഥാ ഗണ്ഠിഭി ബ്യാപിതം ബിന്ദുഭിദേവ യം ഘനതരേഹി, തം കാളകൂടം. ഇദഞ്ച പുഥുമാലിനാമസ്സാസുരസ്സ സോണിതമ്ഹാ ഏവ അസുരസമയേ [ദേവാസുരരണേ (?)] സമുപ്പന്നസ്സ അസ്സത്ഥരുക്ഖസദിസസ്സ രുക്ഖസ്സ നിയ്യാസോ, അഹിച്ഛത്തമലയകോങ്കണസിങ്ഗവേരപബ്ബതാദീസു ചോപ്പജ്ജതേ. വണ്ണേന കാളഞ്ച തം സത്താനം ജീവിതഹരണതോ ലോഹമുഗ്ഗരസദിസതായ കൂടഞ്ചേതി **കാളകൂടം.**

ബ്രഹ്മപുത്തോ തു കപിലോ, മലയദ്ദിഭവോ ഖരോ;
പദീപനോ തു ദഹനോ, രത്തവണ്ണോ'ഞ്ജനദ്ദിജോ [ചിന്താമണിടീകാ വ്യ.൧൦-൧൧].

ദരദേ ഭവോ **ദാരദോ,** സുപ്പഭനാമകോ തംദേസപസിദ്ധോ ച. വച്ഛനാഭോ സിന്ദുവാരപത്തസദിസോ ച തംസമീപേ രുക്ഖോ ന വഡ്ഢതേ, തംസമ്ഫസ്സവായു ച ജരയതി, വിഞ്ഝായം, കിക്കിന്ദായഞ്ച ജായതേ, ഏവം വിസന്തരാനമ്പി സരൂപം ആഗമതോ വിഞ്ഞേയ്യം.

ദ്വയം ധനത്ഥം സപ്പഗ്ഗാഹേ. വാളം സപ്പം ഗണ്ഹനസീലതായ **വാളഗാഹീ.** അഹിനോ തുണ്ഡേന മുഖേന ദിബ്ബതീതി **അഹിതുണ്ഡികോ,** ണികോ, "വാളഗ്ഗാഹോ'ഹിതുണ്ഡികോ"തി [അമരകോസേ വ്യ.൧൧-ഗാഥായമ്പി] **അമരമാലാ.**

൬൫൭. തികം നിരയേ. അയോ ഇട്ഠഫലം, സോ നിഗ്ഗതോ അസ്മാതി **നിരയോ,** നിന്ദിതോ രയോ ഗമനം ഏത്ഥാതി വാ **നിരയോ.** ദുട്ഠാ ഗതി **ദുഗ്ഗതി.** അപുഞ്ഞേ നേതീതി **നരകോ,** ണ്വു, **രന്തോ** ച, **നരകോ.**

തേസു നിരയേസു യോ "മഹാനിരയോ"തി വുത്തോ, സോ അട്ഠധാ ഹോതീതി തം ദസ്സേതി **"സഞ്ജീവോ"**ച്ചാദിനാ സിലോകേന. മരന്താപി കമ്മഫലാനുഭവനത്ഥം പുനപ്പുനം ജീവന്തി അസ്മിം **സഞ്ജീവോ.** യത്ഥ നിരയേ നേരയികാനം സരീരാനി വഡ്ഢകീനം കാളസുത്തേന സഞ്ഞാണം കത്വാ വാസിയാ തച്ഛന്തി, സോ **കാളസുത്തോ.** ഭുസം, പുനപ്പുനം വാ ദുക്ഖിതസദ്ദേന രവന്തി അസ്മിം **രോരുവോ,** മഹന്തോ ച സോ രോരുവോ ചാതി

മഹാരോരുവോ. പുന "രോരുവോ"തി ചൂളരോരുവോ വുത്തോ. ഭുസം പതന്തി അസ്മിം **പതാപനോ,** "വീചി തരങ്ഗേ അപ്പേ ചാ"തി **രുദ്ദോ,** നത്ഥി സുഖസ്സ വീചി ലേസോപി അത്രാതി **അവീചി,** "വീചി സുഖതരങ്ഗേസൂ"തി **തികണ്ഡസേസോ** [തികണ്ഡസേസ ൧.൧.൭൮], തസ്മാ നത്ഥി വീചി സുഖം ഏത്ഥാതി **അവീചി.** സമന്തതോ ആഗതേഹി പബ്ബതേഹി ഹഞ്ഞന്തി അത്രാതി **സങ്ഘാതോ.** തപന്തി അത്ര **താപനോ, ഇതി**സദ്ദോ അട്ഠന്നം പരിസമാപനത്ഥോ.

൬൫൮. **തത്ഥ** നിരയേസു വേതരണി ച ലോഹകുമ്ഭീ ചാതി ഇമേ ദ്വേ നിരയാ **ജലാസയാ** ജലാധാരാ, തേ ച ഥിയം, തരണീ നാവാ, സാ നത്ഥി യസ്സം **വേതരണീ.** ലോഹമയാ കുമ്ഭീ **ലോഹകുമ്ഭീ.**

ദ്വയം നിരയപാലേ. കാരണാ യാതനാ, സാ ച തിബ്ബവേദനാ, തം കരോതീതി **കാരണികോ.** നിരയഗതസത്തേ പാതീതി **നിരയപോ.**

ദ്വയം നിരയഗതസത്തേ. നിരയം ഗച്ഛതീതി **നേരയികോ.** നരകം ഗച്ഛതീതി **നാരകോ.**

൬൫൯. **ഉദധി** പരിയന്തം സമുദ്ദസ്സ നാമം. അണ്ണോ ജലം, സോ വാതി ഗച്ഛതി യസ്മിം **അണ്ണവോ,** അണ്ണോ യസ്മിം വിജ്ജതീതി വാ **അണ്ണവോ,** അസ്സത്ഥ്യത്ഥേ വോ. സഗരേഹി രാജകുമാരേഹി ഖതോ **സാഗരോ,** സാനം ധനാനം ആകരോതി വാ **സാഗരോ, കസ്സ ഗോ, സാഗ** സംവരണേ വാ, അരോ. സന്ദതേതി **സിന്ധു, സന്ദ** സവനേ, യദാദി. **ഉദി** ക്ലേദനേ, സമ്മാ ക്ലിദന്തി ചന്ദോദയേ അസ്മാ ആപാനീതി **സമുദ്ദോ.** ജലാനി, ഉദകാനി ച നിധീയന്തേ, ധീയന്തേ ചാത്രാതി **ജലനിധി, ഉദധി** ച, **ഉദകസ്സ ഉദാ**ദേസോ.

തസ്സ സമുദ്ദസ്സ ഖീരണ്ണവോ, **ആദി**നാ ലവണോദോ, ദധ്യുദോ, ഘതോദോ, ഉച്ഛുരസോദോ, മദിരോദോ, സാദുദകോ ചാതി ഇമേ സത്ത മഹണ്ണവവിസേസാ ഭവന്തി [ബ്യാഖ്യാസുധാ ൧.൧൦.൨]. ഖീരവണ്ണോ അണ്ണവോ **ഖീരണ്ണവോ.**

൬൬൦. **അസ്സ** സമുദ്ദസ്സ **കൂലദേസോ** തീരദേസോ വേലാ നാമ, വിഗച്ഛന്തി ഇരാ യസ്സം **വേലാ,** ലത്തം. ചക്കമിവ **സലിലാനം** ജലാനം **ഭമോ** ഭമനം ആവട്ടോ നാമ, ആവട്ടന്തി ജലാനി അത്രാതി **ആവട്ടോ.**

തികം ബിന്ദുമ്ഹി. **ഥു** അഭിത്ഥവേ, വോ, ഉസ്സേ. **വിദി** അവയവേ, ഉ, **ബിന്ദു. ഫുസ** ഫുസനേ, തോ, **ഫുസിതം.** പാകാരേ, ഗേഹാദിതിത്തിയഞ്ച ജലനിഗ്ഗമോ **ഭമോ** നാമ, **ഭമു** അനവട്ഠാനേ.

൬൬൧. സിലോകോ ഉദകേ. **ആപ** ബ്യാപനേ, അപ്പോതി സബ്ബത്രാതി **ആപോ.** പാതബ്ബന്തി **പയോ, പാ** പാനേ, ണ്യോ. രസ്സോ , **പയോ. ജല** ധഞ്ഞേ, അ. വാരയതി നിന്നോനതന്തി **വാരി, വര** നിസേധേ, ണി, വാരയതി പിപാസന്തി വാ **വാരി.** പീയതേതി **പാനീയം,** അനീയോ. സലതീതി **സലിലം, സല** ഗതിയം, ഇലോ. **ഉദി** ക്ലേദനേ, ണ്വു, **ഉ**ലോപോ, ദകം പിപാസച്ഛേദം കരോതീതി വാ **ദകം,** "ദാ ദാനച്ഛേദധാതൂ"തി [ഏകക്ഖരകോസ ൨൦ ഗാഥാ] ഹി **ഏകക്ഖരകോസേ,** രസ്സോ. **അന** സദ്ദേ, അ, ദിത്തം, **അര** ഗമനേ വാ, തോ, **അന്നാ**ദേസോ, **ണ**ത്തം. **നീ** നയേ, ഈരോ. **വന** സമ്ഭത്തിയം. വനീയതേ പിപാസേഹീതി **വനം. വാ** ഗമനേ, അലോ. തായതേ പാലയതേതി **തോയം, താ**

പാലനേ, ചുരാദി, യോ, ആകാരസ്സോത്തം. **അമ്ബ** സദ്ദേ, ഉ, **അമ്ബു. ഉദി** പസവനക്ലേദനേസു, ണ്വു, **ഉദകം. കര** കരണേ, കി, **കം.** കമലം, ഖീരമ്പി, **കമു** ഇച്ഛാകന്തീസു, അലോ. **ഖനു** ഹിംസായം, ഈരോ, **ന**ലോപോ, **ഖീ** ഖയേ വാ, ഖീരം.

൬൬൨. ചതുക്കം തരങ്ഗേ. തരന്തോ ഗച്ഛതി, തീരം വാ ഗച്ഛതീതി **തരങ്ഗോ,** അലുത്തസമാസോ, പരത്ര ഈസ്സത്തം. സയമേവ ഭിജ്ജതേതി **ഭങ്ഗോ,** അ. **ഊഹ** വിതക്കേ, മി, **ഹ**ലോപോ, **ഊമി, അര** ഗമനേ വാ, മി, അസ്സൂ, **ര**ലോപോ. വിമ്ഹയം വിചിത്തം ചിനോതീതി **വീചി,** ഇ, ഉപസഗ്ഗസ്സ ദീഘോ, ഏതേ ദ്വേ പുമിത്ഥിയം.

ഉല്ലോലോ, കല്ലോലോ ചാതി ഇദം ദ്വയം മഹാവീചീസു കഥ്യതേ, **ലോല** ഉമ്മാദനേ, ഉല്ലോലയതീതി **ഉല്ലോലോ,** ണോ, **ഉല** ഗമനേ വാ, ഓലോ, ദ്വിത്തം. **കല്ല** സദ്ദേ, ഓലോ, **കല്ലോലോ.**

൬൬൩. സിലോകദ്ധം കദ്ദമേ. ജലം ബലതേ **ജമ്ബാലോ,** കമ്മനി ണോ, **മ**കാരോ വണ്ണവികാരോ. **കല** സങ്ഖ്യാനേ, അലോ. **പച** വിത്ഥാരവചനേ, കമ്മനി ണോ. **ചിക്ഖ** വചനേ, അലോ, ദ്വിത്തം. **കദ** മദ്ദേ, അമോ, ദ്വിത്തം.

ഛക്കം വാലുകായം. **പുല** മഹത്തേ, ഇനോ, **ള**ത്തം. **വല** സംവരണേ, ണ്വു, അസ്സു, **വാലുകാ,** ഥീ. **വണ്ണ** സദ്ദേ, **വണ്ണോ. മര** പാണചാഗേ, ഉ, **മരു,** ദേവേപി. **അര** ഗമനേ, ഉ, അസ്സു, **ഉരു,** മഹന്തേപി, വണ്ണോ ച മരു ച ഉരു ച **വണ്ണമരൂരു. സിച** പഗ്ഘരണേ, തോ, **സികതാ,** ഥീ.

൬൬൪. ജലമജ്ഝഗതം തലം കമ്മഭൂതം "അന്തരീപം, ദീപോ"തി ചോച്ചതേ. ദ്വിധാഗതാനം ആപാനം അന്തരഗതം **അന്തരീപം,** ആകാരസ്സീ. "അന്തരീയ"ന്തി വാ പാഠോ, തദാ ദ്വിധാഗതാനം ആപാനം അന്തരേ ഭവം **അന്തരീയ**ന്തി വിഗ്ഗഹോ, അകാരസ്സീ. ദ്വിധാഗതാനി ആപാനി അസ്മിം ഹേതുഭൂതേതി **ദീപോ. വ**കാര**ആ**കാരാനം ലോപോ, ഇസ്സീ ച, **ദീപോ, വാ**കാരേന ദീപമ്പി.

പഞ്ചകം തീരസ്സ നാമം. **പാര തീര** കമ്മസമ്പത്തിയം, ചുരാദി, അ. **കൂല** ആവരണേ, ണോ. **രുധ** ആവരണേ, **രോധം.** അഞ്ഞപാരാദിനിവത്തനത്ഥം **"പതീര"**ന്തി വുത്തം. **തട** ഉസ്സയേ, അ, ഥിയം, തടീ.

൬൬൫. പരമ്ഹി തീരസ്മിം **പാര**സദ്ദോ, സോ ച നപുംസകേ, **പാര തീര** കമ്മസമ്പത്തിയം, **പാര** സാമത്ഥിയേ വാ, പാരയതി തരങ്ഗാദയോ വാരേതുന്തി **പാരം.** ഓരന്തുതീരം "അപാര"ന്ത്യുച്ചതേ, അവരേ തീരദേസേ ഭവം **ഓരം,** ണോ. പാരതോ അഞ്ഞം തീരം **അപാരം.**

പഞ്ചകം ഉളുമ്പേ. ഉളുതോ ദകതോ പാതി രക്ഖതി ഉളുപോ, സോയേവ നിഗ്ഗഹീതാഗമവസേന **ഉളുമ്പോ.** പ്ലവതി, പ്ലവന്തി അനേനാതി വാ **പ്ലവോ, പ്ലവ** ഗമനേ, ഗമനം അത്ര ജലഗമനം. **കുല** സന്താനേ, അ, കേ ഉലതി ഗച്ഛതീതി വാ **കുല്ലോ,** അ, ദ്വിത്തം. തരന്തി അനേന **തരോ, തര** പ്ലവതരണേസു. ഗമനാഗമനവസേന പുനപ്പുനം ജലേ അരന്തി യായ, സാ **പച്ചരീ,** അ, നദാദി.

൬൬൬. തികം നാവായം. തരന്തി യായ **തരണീ,** യു, നദാദി, **ഇപച്ചയേ** തരി, **ഈമ്ഹി** തു **തരീ. നു** ഥുതിയം, അ, വുഡ്ഢാവാദേസാ, **നാവാ.** ദ്വയം

ലങ്കാരത്ഥമ്ഭേ. **കൂപ** ഗമനേ, ണ്വു, **കൂപകോ, അ**പച്ചയോ വാ, തദാ സകത്ഥേ കോ. **കമു** ഇച്ഛായം, ഭോ, സകത്ഥേ കോ, അസ്സു ച, **കുമ്ഭകം.**

ദ്വയം "പേ സേം"ഇതി ഖ്യാതേ. തരസ്സ പച്ഛാഭാഗേ ബന്ധിതബ്ബോതി **പച്ഛാബന്ധോ.** ഗ'മിച്ഛിതദിസം അടതി യേന **ഗോടവിസോ,** ഇസോ, **അവ**ന്തോ ച അസ്സോത്തഞ്ച, **ഗോടവിസോ.** ദ്വയം "പേ തമാ"ഇതി ഖ്യാതേ. നാവായ കണ്ണോ വിയ കണ്ണോ, മഹന്തോ കേനിപാതോ, തേന പവഹണപതിസവനതോ, തം ധരതീതി, കമ്മനി ണോ. നാവായ യുത്തോ **നാവികോ.**

൯൯൭. ദ്വയം നാവായ ഗമനോപായേ. അരതി യേനാതി **അരിത്തം,** ഛദാദീഹി തത്രണ, ഇകാരാഗമോ, ദ്വിത്തഞ്ച. കേ ജലേ നിപാതിയതേ **കേനിപാതോ,** അലുത്തസമാസോയം.

ദ്വയം നിയാമകേ. പോതോ പവഹനം, തം വാഹയതീതി **പോതവാഹോ.** നിയച്ഛതി പോതന്തി **നിയാമകോ, യമു** ഉപരമേ, **നി**പുബ്ബോ ഗമനേ, ണ്വു, **നിയാമകോ,** ചുരാദി. നിയാമകേപി.

യേ വാണിജാ നാവായ വാണിജകമ്മം ആചരന്തി, തേ സംയത്തികാ നാമ, സംയാനം സംയാത്രാ, ദീപന്തരഗമനം, ത്രണ, സാ പയോജനമേതേസം **സംയത്തികാ,** ണികോ, **ര**ലോപോ, രസ്സോ ച. **ത**പച്ചയേന വാ സിദ്ധം. പോതവാണിജാപി, പോതോ പവഹനം, തസ്സ വാണിജാ.

൯൯൮. ലങ്കാരാദയോ, ഫിയാദയോ ച നാവായ **അങ്ഗാ** അവയവാ. ലോ ഇന്ദോ, തസ്സ കാരണം **ലങ്കാരോ.** വടോ വുച്ചതി സിവടോ, തദാകാരതായ **വടാകാരോ.** "വടോ കമദ്ദേ നിഗ്രോധേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ. ഫാ** വുഡ്ഢിയം, ഇയോ, **ഫിയോ.**

ദ്വയം "തലക"ഇതി ഖ്യാതേ. **പൂ** പവനേ, തോ, വുഡ്ഢി, പവഹതി നിയാമകേതി **പവഹനം. വുത്ത**ന്തി ക്രിയാപദം. ദ്വയം കട്ഠമ്ബുവാഹിനിയം, **ദുണ** ഗതിഹിംസാസു, അ, നദാദി, വുഡ്ഢി, **ദോണീ.** അമ്ബും നേതി യേന **അമ്ബണം,** ഉസ്സത്തം, **ണ**ത്തഞ്ച, **അമ്ബ** സദ്ദേ വാ, യു.

൯൯൯. തികം ഗമ്ഭീരേ. **ഗമു** ഗമനേ, ഈരോ, **ഭോ**ന്തോ ച **മ**ലോപോ ച, **ഗഭീരോ. മാ**ലോപേ തു **ഗമ്ഭീരോ,** ഗച്ഛന്താ ഭായന്തി അസ്മിന്തി വാ **ഗഭീരോ, ഗമ്ഭീരോ** ച. **നി**പുബ്ബോ **മന** അബ്ഭാസേ, ണോ, **മ**സ്സ **നോ. തബ്ബിപക്ഖതോ** ഗമ്ഭീരവിപരീതതോ ഉത്താനം നാമ, ഉഗ്ഗതം താനം പമാണം അസ്സ **ഉത്താനം,** അഗമ്ഭീരം.

ദ്വയം അഗാധേ. **ഗാധ** പതിട്ഠാകങ്ഖാസു, ഗന്ഥേ ച, നത്ഥി ഗാധം യത്ര **അഗാധം.** ന ഹേട്ഠിമതലം ഫുസതി യത്ര **അതലമ്ഫസ്സം.**

തികം അപ്പസന്നേ. നത്ഥി അച്ഛഭാവോ അത്ര **അനച്ഛോ.** കലുസം പാപേപി വുത്തം. **വില** ഭേദനേ, ണോ, **ആവിലോ. അവ** രക്ഖണേ വാ, ഇലോ.

൧൦൦൦. തികം നിമ്മലേ. **ഛോ** ഛേദനേ, ന ഛിന്ദതി ദസ്സനന്തി **അച്ഛോ,** ണോ, സച്ഛോപി, **സര** വിസരണേ, തോ, **അന്നാ**ദേസോ. നത്ഥി മലം ഏതസ്മിം **വിമലോ. ഗഭീരപ്പഭുതീ ഗഭീരാ**ദയോ **വിമല**ന്താ തീസു ലിങ്ഗേസു.

പഞ്ചകം കേവട്ടേ. **ധാ** ധാരണേ, ഈവരോ. മച്ഛേ ഹന്ത്വാ ജീവതീതി **മച്ഛികോ,** ഇകോ. മച്ഛേ ബന്ധതി ജാലേനാതി **മച്ഛബന്ധോ,** മച്ഛേ വധതീതി വാ **മച്ഛബന്ധോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, കം ജലം, തസ്സ ഈലക്ഖീ, തായ വട്ടോ വട്ടനം അസ്സത്ഥീതി **കേവട്ടോ.** കേവത്തോപി, ണോ. ജാലേ നിയുത്തോ, ജാലേന ഹന്തീതി വാ **ജാലികോ,** ദാസോപ്യത്ര, **ദാസ** ദാനേ, അ, "ദാസോ കേവട്ടഭച്ചേസൂ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧ം.൧൫] **രുദ്ദോ.**

൬൭൧-൬൭൨. **ഝസാ**ന്തം മച്ഛേ. **മസ** ആമസനേ, ഛോ, **മര**ധാതുവസേന വാ സിദ്ധോ, **മര** പാണചാഗേ, ഇനോ, **ര**ലോപോ. മുഖപ്പദേസേ പുഥൂനി ലോമാനി അസ്സ **പുഥുലോമോ.** പാഠീനാദീനം മച്ഛത്താ വിസേസതോ അലോമകേപ്യസ്സ വുത്തി. **ഝസ** ഹിംസത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, അ, **ഝസോ.** അണ്ഡജോ, വിസാരോ, സകലീപി, വിചിത്രം സരതി അനേന **വിസാരോ,** ണോ. രോഹിതാദീനം വക്കലപ്പായോ [ബത്തലപ്പായോ (ക॰)] തചോ സകലം. തംയോഗാ, ഈ, **സകലീ.**

രോഹിതാദയോ, മകരാദയോ ച മച്ഛപ്പഭേദാ. **രുഹ** ജനനേ, തോ, **രോഹിതോ.** വിപാകേ മധുരസത്താ **മഗ്ഗുരോ,** വണ്ണവികാരോ, മജ്ജതീതി വാ **മഗ്ഗുരോ,** ഊരോ, **മജ്ജ** സുദ്ധിയം, **ജ്ജസ്സ ഗ്ഗ**ത്തം, രസ്സോ ച, **മഗ്ഗുരോ,** "ങാ ഖൂ". സിങ്ഗയുത്തതായ **സിങ്ഗീ,** ണോ, നദാദി, സങ്ഗുപി, സരതി വാതന്തി വാ **സിങ്ഗീ, സര** ഹിംസായം, അ, **രസ്സ ഗോ,** അസ്സി, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, നദാദി, സിങ്ഗീ, "ങ ചേ". **ബല** സംവരണേ, അലോ, **ലസ്സ ജോ, ബലജോ,**"ങ പാ". **മുഞ്ജ** സദ്ദത്ഥോ, **മുഞ്ജോ. പൂ** പവനേ, ഉസോ, വുദ്ധ്യാവാദേസാ, **പാവുസോ,** മഹാമുഖമച്ഛോ, "ങ ടാ".

സത്തക്ഖത്തും വങ്കതീതി **സത്തവങ്കോ,** "ങ സേ". സഹ വങ്കേന, സംവിജ്ജമാനോ വാ വങ്കോ യസ്സ **സവങ്കോ,** "ങ മേ". നളസണ്ഠാനോ മീനോ **നളമീനോ,** "ങ ഫൌ-യോ". **കഡി** സന്നിചയവദനേകദേസേസു, ണ്വു, **ഗണ്ഡകോ,** "ങ മാ". **സസു** ഹിംസായം, ഉ, അസ്സു, **സുസുകാ,** സകത്ഥേകോ, "ങ-പൌ-ടയേ". സയനതോ പസ്സേന ഫരതീതി **സഫരീ,** നദാദി, **ഫര** ഫരണേ, **സഫരീ** ദ്വീസു, "ങ ഖൂ-മാ". പാണിഗ്ഗഹണേ മുഖം കിരതീതി **മകരോ,** യദാദി.

൬൭൩. തിമിആദയോ സത്ത മഹാമച്ഛാ നാമ. **തിമ** അദ്ദഭാവേ, തിമതീതി **തിമി,** ഇ, **തിമി** മച്ഛമത്തേപി. **ഗിര** നിഗ്ഗിരണേ, ണോ, **ല**ത്തം, ഇസ്സത്തം. തിമിനോ ഗലോ **തിമിങ്ഗലോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. വണ്ണേന പിങ്ഗലതിമിരസദിസതായ **തിമിരപിങ്ഗലോ.** ആ ഭുസോ നന്ദതീതി **ആനന്ദോ, നന്ദ** സമിദ്ധിയം. തിമിനോ മച്ഛേ നന്ദയതീതി **തിമിനന്ദോ.** "തിമിന്ദോ"തിപി പാഠോ, തിമീനം മച്ഛാനം ഇന്ദോ **തിമിന്ദോ.** അധികോ ആരോഹോ യസ്സ **അജ്ഝാരോഹോ.** മഹന്തോ തിമി മച്ഛോ **മഹാതിമി.**

൬൭൪. ദ്വയം "ങ ഫേ"ഇതി ഖ്യാതേ. പാസാണസദിസസണ്ഠാനോ മച്ഛോ **പാസാണമച്ഛോ. പഠ** വിയത്തിയം വാചായം, ഇനോ , ഉഭയത്ര ദീഘോ, **പാഠീനോ,** "ങ-പൌ"തി ച വദന്തി. ദ്വയം ബളിസേ. വങ്കതീതി **വങ്കോ, വങ്ക** കോടില്യേ. **ബല** സംവരണേ, ഇസോ, ളത്തം. മച്ഛവേധനമ്പി, **വിധ** വിധാനേ, ഭേദനേ ച, അനേകത്ഥത്താ, യു.

തികം കുമ്ഭീലേ. “സുംസുമാരോ”തി സമുദിതനാമം, സസതീതി സുസു. സുസു ഏവ സുംസു, മാരേതീതി മാരോ, സുംസു ഏവ മാരോ **സുംസുമാരോ.** കേന ഉദതി പൂരേതീതി കുമ്ഭോ, ജലാസയോ, തത്ര ഉലതി ഗച്ഛതീതി **കുമ്ഭീലോ,** കുമ്ഭി വാ ഘടോ, തം ലാതീതി **കുമ്ഭീലോ.** ന കമതീതി **നക്കോ,** കഥി, സഞ്ഞാസദ്ദത്താ **നസ്സ** പകതി, **നക്ക** നാസനേ വാ, ചുരാദി.

ദ്വയം കച്ഛപേ. കുച്ഛിതോ ഊമി വേഗോ അസ്സ **കുമ്മോ,** “പകാസേ വേഗഭങ്ഗേസു, തരങ്ഗേ ഊമി പുംഥിയ”ന്തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൦.൨൫] **രഭസോ,** “വേഗേ ഭങ്ഗപ്പകാസേസു, ബിലായം ഊമി വീചിയ”ന്തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ.** കച്ഛേന പിവതീതി **കച്ഛപോ,** ണോ, കമഠോപ്യത്ര, **കമു** ഇച്ഛായം, അഠോ.

൬൭൪. ദ്വയം കക്കടേ. കകതീതി **കക്കടകോ.** സകത്ഥേ കോ, **കുക** ആദാനേ വാ, അടോ, ഉസ്സത്തം. **കുല** സന്താനേ, ബന്ധുമ്ഹി ച, ഈരോ, കും വാ പഥവിം ലുനാതീതി **കുളീരോ,** ഈരോ. ദ്വയം രത്തപേ. ജലസ്സ ഊകാ കിമിവിസേസോ **ജലൂകാ,** ജലം ഓകം ഗേഹം ഏതിസ്സാതി വാ **ജലൂകാ,** ഓസ്സൂ, **ഉച** സമവായേ, ണോ, ഓകം. രത്തം രുധിരം പിവതീതി **രത്തപാ.**

തികം മണ്ഡൂകേ. **മണ്ഡ** ഭൂസനേ, ഉകോ, ദീഘോ. **ദദ** ദാനേ, ഉരോ, ദ്ദിത്തം. **ഭീ** ഭയേ, സപ്പതോ ഭായതീതി **ഭേകോ,** ഇകോ, ഈസ്സേ. വസ്സാഭൂ, സാലുരോ, പ്ലവോപി. ദ്വയം “തീ”ഇതി ഖ്യാതേ. ഗണ്ഡം വച്ചസന്നിചയം ഉപ്പാദേതീതി **ഗണ്ഡുപ്പാദോ.** മഹിയാ ലതാ **മഹീലതാ,** കിഞ്ചുലുകോപി. കിഞ്ചി ചുലതീതി കിഞ്ചുലുകോ, ഉകോ.

൬൭൫. ദ്വയം മുത്താഫോടേ. **സപ്പ** ഗമനേ, ഇ, അസ്സി, **സിപ്പി,** ഥീ. **സു** അഭിസവേ, ത്തി, **സുത്തി.** ദ്വയം സങ്ഖേ. **ഖനു** അവദാരണേ, കഥി, **സങ്ഖോ. സമു** ഉപസമേ വാ, ഖോ, **സങ്ഖോ.** കം വാതി ഗച്ഛതീതി **കുമ്ബു,** ഉ, ദ്വേപ്യനിത്ഥിയം.

ദ്വയം ഖുദ്ദസങ്ഖജാതിയം. സങ്ഖസ്സ നഖോ ഇവ **സങ്ഖനഖോ.** ദ്വയം “ഖരു”ഇതി ഖ്യാതേ. ജലേ സവതീതി **ജലസുത്തി, സു** പസവേ, ത്തി. സമതീതി **സമ്ബുകോ,** ഉകോ, **ബോ**ന്തോ ച, “സമ്ബുകോ ജലസുത്തി’ത്ഥീ”തി [ചിന്താമണിടീകാ ൫൦.൨൬] **പുംകണ്ഡേ വോപാലിതോ.**

൬൭൬. ദ്വയം ജലാസയേ. ജലാനം ആസയോ പതിട്ഠിതട്ഠാനം **ജലാസയോ.** തേസു ജലാസയേസു മജ്ഝേ യോ ഗമ്ഭീരോ അഗാധോ, സോ **രഹദാഖ്യോ,** **ഹര** ഹരണേ, ഭൂവാദി, ദോ, വണ്ണവിപരിയയോ, **രഹദോ.**

ദ്വയം ഉദപാനേ. ഉദകം പിവന്തി അസ്മിം, യു, **കലോപോ.** പിവന്തി അസ്മിം പാനോ, സോ ഏവ കൂപോ **പാനകൂപോ, കു** സദ്ദേ, പോ, ദീഘാദി, കൂപോ, കേന ഉദതീതി വാ കൂപോ, **ഭസ്സ പോ.** അന്ധുപി, **അന്ധ** ദസ്സനുപസങ്ഘാതേ, ചുരാദി, ഉ. ദ്വയം സമചതുരസ്സപോക്ഖരണിയം. **ഖനു** അവദാരണേ, കമ്മേ തോ, **ന**ലോപോ, ദീഘാദി. പോക്ഖരം ജലം, തംയോഗാ അനോ, നദാദി, **പോക്ഖരണീ.**

൬൭൮. തിപാദേന മഹതോ സദാ അഗാധജലസ്സ പദ്മട്ഠാനസ്സ ച പദ്മസുഞ്ഞസ്സ ച യോഗ്യതായ നാമം [അമര ൧൦.൨൮ ഗാഥായം പസ്സിതബ്ബം]. **തള** ആഘാതേ, **തല** പതിട്ഠായം വാ, ആകോ, അപരപക്ഖേ ളത്തം. **സര** ഗമനേ, അ, **സരോ. വപ** ബീജനിക്ഖേപേ, വപന്തി യായ **വാപീ,** ആയതചതുരസ്സായമ്പി. **സര**തിസ്മാ അസോ, നദാദി, **സരസീ. ദഹ** ഭസ്മീകരണേ, അ, **ദധ** ധാരണേ വാ, ധസ്സ **ഹോ. അമ്ബുജാനം** പധാനം **ആകരോ** ഉപ്പത്തിട്ഠാനം.

ഖുദ്ദകോ സരോ ''പല്ലല''ന്ത്യുച്ചതേ. യത്ര വസ്സാസു അധികം ജലം, ഗിമ്ഹേസു ജാണുമത്തം, സുക്ഖത്യേവ വാ, **പല്ല** രക്ഖണേ, ചുരാദി, അലോ, **പല്ലലം.**

൬൭൯-൬൮൦. അനോതത്താദയോ ഏതേ സത്ത മഹാസരാ നാമ. തത്ര സൂരിയരംസിസമ്ഫുട്ഠാഭാവേന ന അവതപതി ഉദകമേത്ഥാതി **അനോതത്തോ.** കണ്ണമുണ്ഡപബ്ബതസമീപത്താ **കണ്ണമുണ്ഡോ.** രഥം കരോതീതി **രഥകാരകോ,** യഥാകഥഞ്ചി അയം ബ്യുപ്പത്തി നാമ, സഞ്ഞാ പന ലോകതോയേവാവഗന്തബ്ബാ. ഛബ്ബണ്ണദന്തവന്തതായ ഛദ്ദന്തോ, നാഗരാജാ, തസ്സ നിവാസനട്ഠാനസമീപത്താ **ഛദ്ദന്തോ,** സരോ. കുണാലസകുണാ ബഹവോ യത്ഥ സന്തി **കുണാലോ. മന്ദാകിനീ** ആകാസഗങ്ഗായമ്പി വുത്താ. ബഹവോ സീഹാ പപതന്തി അസ്മിം **സീഹപ്പപാതോ.**

ദ്വയം ജലപ്പായേ ദേസേ കൂപനികടേ പസുപാനത്ഥം പത്ഥാരാദിരചിതേ ജലാസയേ. ആഹൂയന്തേ പസവോ അത്ര പാനായാതി **ആഹാവോ,** ണോ, വുദ്ധാവാദേസോ. നിപിവന്തി അസ്മിം **നിപാനം,** യു. ദ്വയം സുരഖാതേ, അപോരിസേ ദേവനിമ്മിതേതി ഭാവോ, സോണ്ഡേഇച്ചഞ്ഞേ. ''അഖാതോ ദേവഖാതകോ''തി [അമര ൧൦.൨൭] ഹി **അമരമാലായം പുംസകണ്ഡം.**

൬൮൧. നദ്യന്തം നദീയം. സവതീതി, അന്തോ, നദാദി, **സവന്തീ.** നിന്നട്ഠാനം ഗച്ഛതീതി **നിന്നഗാ,** ക്വി. **സന്ദ** പസവനേ, ഉ, അസ്സിത്തം, വണ്ണവികാരോ, **സിന്ധു. സര** ഗമനേ, തോ, ഇകാരാഗമോ, **സരിതാ.** ആപാനം നിവാസോ ആപോ, സമുദ്ദോ, ണോ, തം ഗച്ഛതീതി **ആപഗാ. നദ** അബ്യത്തസദ്ദേ, നദതീതി **നദീ,** നദാദി, തരങ്ഗനീപ്യത്ര.

ദ്വയം ഗങ്ഗായം. ഭഗീരഥേന രഞ്ഞോ നിബ്ബത്തിതാ ഭാഗീരഥീതി ലോകിയാ, അസ്മാകന്തു മതേന നാമമത്തമേവേതം തസ്സാതി സന്നിട്ഠാനം, ഏവം സബ്ബത്ര. ഗച്ഛതീതി **ഗങ്ഗാ, ഗമി**തോ ഗോ, തിപഥഗതാപി, തയോ സഗ്ഗമച്ചപാതാലപഥേ ഗതാ **തിപഥഗതാ.** സിന്ധൂനം നദീനം സങ്ഗമോ മേലകോ സമ്ഭേദോ. സമ്മാ ഭിജ്ജന്തി അസ്മിം **സമ്ഭേദോ, സം**പുബ്ബോ **ഭിദി** മേലനേ, ണോ.

൬൮൨. ഗങ്ഗാദികാ ഇമാ പഞ്ച നദിയോ മഹാനദീ നാമ. അചിരം സീഘഗമനം ഏതിസ്സമത്ഥീതി **അചിരവതീ. യമു** ഉപരമേ, ഉനോ, യമസ്സ ഭഗിനീ വാ **യമുനാ,** ഭഗിന്യത്ഥേ ഉനോ. സരാനി ഭവന്തി യായ അവധിഭൂതായാതി **സരഭൂ, സര** ഗതിഹിംസാചിന്താസു വാ, ഊ, **അഭോന്തോ** ച, **സരഭൂ. മഹ** പൂജായം, അ, നദാദി.

ചന്ദഭാഗാദികാ നിന്നഗാ പഞ്ച മഹാനദിതോ അഞ്ഞാസം നദീനം ഭേദാ. ചന്ദഭാഗോ നാമ പബ്ബതോ, തതോ പഭവതീതി **ചന്ദഭാഗാ.** സരയോഗാ വന്തു, മജ്ഝേ **സ**കാരാഗമോ, നദാദി, **സരസ്വതീ.** വന്തുരത്രാതിസയേ.

൹വ്വന. നിദ്ദോസം ജലം അസ്സം **നേരഞ്ജരാ,** യദാദി, അഥ വാ നേരഞ്ജരാ നാമ തൂരിയവിസേസോ, തംസമാനസദ്ദതായ അയം നദീ **നേരഞ്ജരാ** നാമ. നാനാഗാഹാകുലീഭൂതതായ കുച്ഛിതം വേരം അസ്സാ **കാവേരീ,** നദാദി. നമ്മം സുഖം ദദാതീതി **നമ്മദാ,** ണോ. **ആദി**നാ സരാവതീ വേത്തവതീ കണ്ടകീ കോസികീആദികാ അനേകാ നദീഭേദാ സങ്ഗഹിതാ.

ദ്വയം ഹമ്മിയദേവാലയാദീസു ജലമഗ്ഗേ. വാരിനോ നിക്ഖമനമഗ്ഗോ **വാരിമഗ്ഗോ. നല** ഗന്ധേ, അ, നദാദി, ഉത്തം, **പനാളി,** അയം ഇത്ഥിയം, പുമേ ച.

തികം ഗാമദ്വാരമ്ഹി അസുചിപൂതിപങ്കസമ്പുണ്ണായം കാസുയം. ചിത്തം ദുനോതീതി **ചന്ദനികാ,** യദാദി.

൹വ്വർ-൹വ്വ൪. **ജമു** അദനേ, അലോ, നദാദി, **ബോ**ന്തോ ച, ഉത്തം, **ജമ്ബാളി.** അവലഗ്ഗന്തി അസ്മിം **ഓളിഗല്ലോ, ലഗ്ഗ** സങ്ഗേ, അലോ, ഉത്തം, അസ്സി, **ഗ**ലോപോ, ദ്വിത്തഞ്ച. സാദ്ധപജ്ജേന പദുമസ്സ നാമം. സരസി രുഹതീതി **സരോരുഹം,** രോ. സതം പത്താനി അസ്സ, പദ്മവിസേസസ്ഥേപ്യസ്സ പദ്മത്താ വിസേസതോ അഭേദോ. അരം വിന്ദതീതി **അരവിന്ദം. പദ** ഗമനേ, ഉമോ. **പദുമം,** അനിത്ഥീ. പങ്കേ കദ്ദമേ രുഹതീതി **പങ്കേരുഹം,** അലുത്തസമാസോയം. **നല** ഗന്ധേ, ഇനോ, ഉത്തം. **പുസ** വുഡ്ഢിമ്ഹി, ഖരോ, വുഡ്ഢി, **സസ്സ കോ,** പോക്ഖരേ ജലേ ജാതന്തി വാ **പോക്ഖരം.** മുളാലതോപി ഉഗ്ഗന്ത്വാ പുപ്ഫതി **മുളാലപുപ്ഫം.** കം ജലം അലയതി ഭൂസയതീതി **കമലം, അല** ഭൂസനേ. ഭിസതോപി ഉഗ്ഗന്ത്വാ പുപ്ഫതീതി **ഭിസപുപ്ഫം.** കുസേ ജലേ സേതി തിട്ഠതീതി **കുസേസയം,** രോ, അലുത്തസമാസോ. താമരസമ്പി, താമരം ജലം, “താമരം ഘതമണ്ണോ ചേ”തി **തന്തതന്തരം,** തത്ര സേതി തിട്ഠതീതി **താമരസം,** രോ.

൹വ്വന്ന. **സിതം** സേതം കമലം “പുണ്ഡരീക”ന്ത്യുച്ചതേ, **പുഡി** ഖണ്ഡനേ, മുഡിരിത്യേകേ, ഇകോ, **അരാ**ഗമോ ച, **മസ്സ പോ,** ഇസ്സീകാരോ ച, **പുണ്ഡരീകം.** രത്തം തു കമലം “കോകനദം, കോകാസകോ”തി ചോച്ചതേ. കോകേ നാദയതീതി **കോകനാദം,** ണോ. രത്തുപ്പലേ ച, “കോകനദം, കോകനുദ”ന്തിപി പാഠോ, കേ കനതി ദിബ്ബതീതി വാ **കോകനദം,** ഭൂവാദി, ദോ, അസ്സോ. **കന** ദിത്തികന്തിഗതീസു, കേ കാസതീതി **കോകാസകോ,** ണ്വു, **കാസ** ദിത്തിയം.

ദ്വയം കേസരേ, കേ ജായതീതി കി, കമലാദി, തസ്മിം ജായതി, ജലതീതി വാ **കിഞ്ജക്ഖോ,** ഖോ, നസ്സ, **ലസ്സ** വാ **കോ,** നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, കേ സരതീതി, അ, സത്തമിയാ അലോപോ, ദ്വയമനിത്ഥീ. ദ്വയം പദ്മാദിദണ്ഡേ. ദണ്ഡസദിസതായ **ദണ്ഡോ. നല** ഗന്ധേ, ണോ.

൹വ്വ൦. ദ്വയം മുളാലേ. **വിസ** പേരണേ, **വസ്സ ഭോ, ഭിസം, ഭാസ** ദിത്തിയം വാ, ആകാരസ്സി. മൂലേ ജായതീതി **മുളാലോ,** അഞ്ഞത്ഥേ അലോ, രസ്സാദി,

ഉത്തഞ്ച, **മൂല** പതിട്ഠായം വാ, അലോ, സേസം പുബ്ബസദിസം, ദ്വയംപ്യനിത്ഥീ.

ദ്വയം കണ്ണികായം. ബീജസ്സ കോസോ ആകരോ **ബീജകോസോ.** കണ്ണേ കരീയതീതി **കണ്ണികാ,** കണ്ണാലങ്കാരോ, തംസദിസസണ്ഠാനതായ **കണ്ണികാ,** പദുമാദീനം **സമൂഹേ** ഗഹനേ വനേത്യത്ഥോ. **സണ** ദാനേ, ഡോ, **സണ്ഡം,** ''സണ്ഡം പദ്ധാദിസങ്ഘാതേ, ഗോപതിമ്ഹി പുമേ ഭവേ''തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ.**

൹൮൮. ദ്വയം പദ്മകുമുദാദിസാമഞ്ഞേ, തഥാ ഹി പദ്മം മഹോപ്പലം സിതോപ്പലമുച്ചതേ, ''കുവലയം ഉപ്പലഞ്ച, നീലമിന്ദീവരന്തി ഹി''ഇതി **ബ്യാഡി,** ''ഉപ്പലഞ്ച കുവലയം, നീലമിന്ദീവരം മത''ന്തി **ഭാഗുരി** ച, ''രോമോ സിതി ച നീലോ, കുവലയമിന്ദീവരഞ്ച നീലമ്ബുജ''ന്തി തു **വരരുചി.** ''കുവലയദലസാമോപ്യങ്ഗദധിതി പരിധൂ സര''ന്തി **മാലധി, മാധവോ** ച, തത്ര പുബ്ബകമതമിഹ നിസ്സീയതേ. യദ്യേവം കഥ**മുപ്പല**സദ്ദേന നീലുപ്പലാദീസ്വേവ ബുദ്ധി, ന പന മഹോപ്പലാദിമ്ഹീതി? വുച്ചതേ - സാമഞ്ഞേപി ധഞ്ഞത്തേ യഥാ **ധഞ്ഞ**സദ്ദേന കലമാദീസ്വേവ ബുദ്ധി, ന പന മുഗ്ഗാദീസു, ഏവമിഹാപി. **ഉപുബ്ബോ പാ** പാനേ, അലോ, ദ്വിത്തം, ഉദകേ പ്ലവതീതി വാ **ഉപ്പലം,** യദാദി. കുയാ പഥവിയാ വലയം ഇവ സോഭാകരത്താ **കുവലയം.**

ദ്വയം നീലുപ്പലേ. നീലവണ്ണേ, അ, **നീലം,** ഇന്ദതീതി ഇന്ദീ, നദാദി, ഇന്ദീ ലക്ഖീ, തസ്സാ വരം **ഇന്ദീവരം, ഇന്ദ** പരമിസ്സരിയേ വാ, ഈരോ.

അസ്മിം നീലുപ്പലേ സേതേ കുമുദം നാമ. കുയം മോദതേ **കുമുദം,** ണോ. **അസ്സ** പദുമാദിനോ കന്ദോ സാലൂകമുച്ചതേ. കം സുഖം ദദാതീതി **കന്ദോ, കന്ദ** അവ്ഹാനേ വാ രോദനേ ച. **സല** ഗമനത്ഥോ **ദണ്ഡകോ** ധാതു, ഉകോ, ദീഘോ, **സാലൂകം.**

൹൮൯. തികം രത്താരത്തസാമഞ്ഞേ. കമലതോ അഞ്ഞതരസ്മിം ജലകുസുമേ, ന തു രത്തേയേവ, സുഗന്ധേന യുത്തം **സോഗന്ധികം.** കസ്സ ഹാരം ഇവ സോഭാകരത്താ **കല്ലഹാരം, ലാ**ഗമോ, ദ്വിത്തഞ്ച. ദകം സീതലം കരോതീതി **ദകസീതലികം.**

ദ്വയം സേവാലേ. ഉദകം സേവതീതി **സേവാലോ,** അലോ, **വ**കാരാഗമോ, ഇസ്സേ ച. നീലതീതി **നീലികാ, നീല** വണ്ണേ, ഇകോ, നീലവണ്ണയോഗതോ വാ **നീലികാ,** സേവലോപി, ദ്വയം പദ്മയുത്തേ ദേസേ, പദ്മസമൂഹേ ച. നളിനീ ച പങ്കജിനീ വിസിനീ ച സരോജിനീ പദ്മിനീതി പരിയായാ. ''പദ്മസണ്ഡം തദാകരേ''തി ഹി പരിയായം **രതനമാലായം മാധവോ,** വിസം സമം, തബ്ബന്തതായ **വിസിനീ,** ഇനോ, നദാദി. അമ്ബുജയോഗതോ, അമ്ബുജാനം സമൂഹതോ വാ **അമ്ബുജിനീ.**

൹൯൦. തിലബീജാദയോ സേവാലോ നാമ. തത്ര തിലബീജപ്പമാണം ജലസണ്ഠിതം നീലാദിവണ്ണയുത്തം **തിലബീജം** നാമ. **സങ്ഖോ** നാമ സപത്തോ അപ്പകണ്ഡോ ഉഖാപിധാനാദിപ്പമാണോ സമൂലോ ഏകോ സേവാലവിസേസോ. **പണകോ** നാമ ഭമരസണ്ഠാനോ നീലവണ്ണോ ഏകോ സേവാലവിസേസോ, **പണ** സങ്ഘാതേ, ണ്വു, **പണകോ.**

പാതാലവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി സകലബ്യാകരണമഹാവനാസങ്ഗഞാണചാരിനാ കവികുഞ്ജരകേസരിനാ ധീമതാ സിരിമഹാചതുരങ്ഗബലേന മഹാമച്ചേന വിരചിതായം അഭിധാനപ്പദീപികാവണ്ണനായം ഭൂകണ്ഡവണ്ണനാ സമത്താ.

൩. സാമഞ്ഞകണ്ഡ

൧. വിസേസ്യാധീനവഗ്ഗവണ്ണനാ

൬൯൧. **ഇഹ** വക്ഖമാനേ സാമഞ്ഞകണ്ഡേ **സാങ്ഗോപാങ്ഗേഹി** അങ്ഗഉപാങ്ഗദ്വയസഹിതേഹി **വിസേസ്യാധീനേഹി** വിസേസ്യായത്തേഹി വിസേസനസദ്ദേഹി സോഭനാദീഹി **സംകിണ്ണേഹി** അഞ്ഞമഞ്ഞവിജാതിയത്ഥേഹി ദബ്ബക്രിയാഗുണാദീഹി **അനേകത്ഥേഹി** സമയവണ്ണാദീഹി **അബ്യയേഹി** ചിരസ്സമാദീഹി ച **കമാ** കമതോ വഗ്ഗാ കഥ്യന്തേ, തേ ച പുബ്ബവഗ്ഗസന്നിസ്സയാ, തഥാ ഹി **സോഭനാദയോ** **ദേവമനുസ്സാ**ദീസു വിസേസനഭാവേന സമ്ബന്ധാ, **ക്രിയാ**ദയോ തു തദാധാരതായ, **സമയാ**ദയോ വാചകതായ, **ചിരസ്സ**മാദയോ തംക്രിയാവിസേസനഭാവേന, തതോയേവ സാധാരണത്താ സാമഞ്ഞകണ്ഡമിദം.

൬൯൨. ഇഹ സത്ഥേ ഭിയ്യോ രൂപന്തരാ ലിങ്ഗവിനിച്ഛയോ, സോ അത്രാപി വഗ്ഗേ ഭിയ്യോ രൂപന്തരായേവാതി വിപ്പടിപത്തിനിരാസത്ഥം ബ്യാപകന്യായമാഹ **"ഗുണി"**ച്ചാദിനാ. തസ്സത്ഥോ - വിസേസനഭൂതാ സബ്ബേ ഗുണസദ്ദാ, ദബ്ബസദ്ദാ, ക്രിയാസദ്ദാ ച വിസേസ്യാധീനഭാവേന ഹേതുനായേവ, ന ഭിയ്യോ രൂപന്തരാപി വിസേസനസദ്ദേന സമലിങ്ഗിനോ സിയുന്തി, യഥാ - സോഭനാ ഇത്ഥീ, സോഭനോ പുരിസോ, സോഭനം ചിത്തം.

൬൯൩-൬൯൬. **സുഭ**ന്തം സോഭനേ. **സുഭ** സോഭനേ, യു. **രുച** ദിത്തിയം, ഇരോ. **സാധ** സംസിദ്ധിയം, ഉ. മനം തോസേതീതി **മനുഞ്ഞം.** ഞാ പരിമാണതോസനനിസാമനേസു, അന്തസ്സുകാരോ, മനം ആ ഭുസോ തോസേതീതി വാ **മനുഞ്ഞം,** തദാ "മനോ അഞ്ഞ"ന്തി ഛേദോ, **ആലോപോ. ചര** ഗതിഭക്ഖനേസു, ണു, ചരതി ചിത്തമേത്ഥാതി **ചാരു.** സുട്ഠു ദരീയതേ **സുന്ദരം, ദര** ദാരണേ . **വഗ്ഗ** ഗമനേ, ഉ, **വഗ്ഗു.** മനോ രമതി അസ്മിം. **കമു** ഇച്ഛായം, തോ. ഹരതി ചിത്തം **ഹാരീ,** ണീ. **മന** ഞാണേ, ജു, മനോ ജവതി യസ്മിം വാ **മഞ്ജു,** നലോപോ. പിയസീലയുത്തതായ **പേസലം, പിയസ്സ പേ,** ഈസ്സത്തം. **ഭദി** കല്യാണേ, ദോ. **വാ** ഗതിയം, മോ. **കല** സങ്ഖ്യാനേ, യാണോ. മനം അപ്പേതി വഡ്ഢേതീതി **മനാപം,** മനോ അപ്പോതി യസ്മിന്തി വാ **മനാപം, ആപ** പാപുണനേ, അപാദിപുബ്ബോ ച. ലഭിതബ്ബന്തി **ലദ്ധം,** തോ, സകത്ഥേ കോ. സുഭതീതി **സുഭം,** സുന്ദരേന സഭാവേന ഭവതീതി വാ **സുഭം.**

പുങ്ഗവന്തം ഉത്തമേ, ഉബ്ഭുതോ അത്യത്ഥം ഉത്തമോ, **ഉഭ**സദ്ദതോ ഉബ്ഭുതത്ഥതോ വിസേസത്ഥേ തമോ, ഉഗ്ഗതതമത്താ വാ **ഉത്തമോ. വര** പത്ഥനായം, **പവരോ. ഇട്ഠ**പച്ചയേ **വുഡ്ഢസ്സ ജാ**ദേസോ, **ജേട്ഠോ.** പകട്ഠം മുഖം ആരമ്ഭോ അസ്സ **പമുഖോ.** നത്ഥി ഉത്തരോ ഉത്തമോ യസ്മാ **അനുത്തരോ.** പമുഖോ ച അനുത്തരോ ചാതി ദ്വന്ദോ. അപാദിപുബ്ബേ **വരോ.** മുഖമിവ **മുഖ്യോ, ഇവ**ത്ഥേ യോ. പദധാതീതി **പധാനം,** യു. പമുഖഭാവേ തിട്ഠതീതി **പാമോക്ഖോ,** ഉഭയത്രാപി വുഡ്ഢി. പകട്ഠം രാതീതി **പരം,** ണോ. "അഗ്ഗ"ന്തി ജാനിതബ്ബന്തി **അഗ്ഗഞ്ഞം,** "അഗ്ഗ"ന്തി പമാനിതബ്ബന്തി വാ **അഗ്ഗഞ്ഞം. ഉത്തരോ ഉത്തമ**സദിസോ. പധാനഭാവം നീതം **പണീതം, നീ** നയേ, കമ്മനി ണോ. പരം പച്ചനീകം മാരേതീതി **പരമം,** പകട്ഠഭാവേ രമതീതിവാ **പരമം,** ണോ. ഇയിട്ഠേസു **പസത്ഥസ്സ, വുഡ്ഢസ്സ** ച **സോ, സേയ്യോ, സേട്ഠോ** ച, "കചാസവണ്ണം ലുത്തേ"തി ഇസ്സേ. ഗാമം നേതീതി **ഗാമണി,** "തസ്സീലാദീസു ണീ

ത്വാവീ ചാ"തി ണി, രസ്സോ, **ഗാമണി.** സന്തതമതായ **സത്തമോ, സന്ത**തോ തമോ, **സന്തസ്സ** ച **സോ.** വിസേസീയതേതി **വിസിട്ഠോ, സിസ** വിസേസനേ, തോ. **അര** ഗമനേ, ണ്യോ, **ഇ**കാരാഗമോ, **അരിയോ.** നത്ഥി അഗ്ഗോ യസ്മാ **നാഗോ,** ദീഘാദി, **ഗ**ലോപോ ച. ഇ ഗതിയം, ണ്വു, ഇസ്സേ, **അ**ലോപോ ച, **ഏകോ,** സദിസരഹിതതായ വാ ഏകീഭാവേ തിട്ഠതീതി **ഏകോ,** കോ. ഉസ്സാപേതി പച്ചനീകേതി **ഉസഭോ, ഉസ** ദാഹേ, അഭോ . **അജ** ഗമനേ, അ, **ജസ്സ ഗോ,** ദ്വിത്തം, **അഗ്ഗോ.** മുച മോചനേ, ഹീനമജ്ഝിമഭാവേഹി മുച്ചതീതി **മോക്ഖോ,** തോ, **തസ്സ ഖോ. മോക്ഖ** മോചനേ വാ, അ. പധാനഭാവം ഗച്ഛതീതി **പുങ്ഗവോ,** യദാദി, പുക്ഖലോപ്യത്ര, **പുസ** വുഡ്ഢിമ്ഹി, അലോ, **സസ്സ ഖോ,** അസരൂപദ്വിത്തം. ഏതേ **ചുത്തമാ**ദയോ സമാസഗാപി അസമാസഗാപി ഉത്തമത്ഥവാചകാ. **അമരകോസേ** പന നാഗോസഭപുങ്ഗവാനം സമാസഗത്തേയേവ ഉത്തമത്ഥവാചകതാ വുത്താ, വുത്തഞ്ച -

> "ഉത്തരസ്മിം പദേ ബ്യഗ്ഘ-പുങ്ഗവോ'സഭകുഞ്ജരാ;
> സീഹസദ്ദൂലനാഗാദ്യാ, പുമേ സേട്ഠത്ഥഗോചരാ"തി [അമര ൨൧.൫൯].

തസ്സത്ഥോ - **ബ്യഗ്ഘാ**ദയോ കമ്മധാരയസമാസേ സതി ഉത്തരപദീഭൂതാ സേട്ഠത്ഥവിസയാ പുബ്ബപദസ്സ സേട്ഠത്ഥവാചകാ പുല്ലിങ്ഗാ ച ഭവന്തി, യഥാ "പുരിസബ്യഗ്ഘോ, മുനിപുങ്ഗവോ"ഇച്ചാദി. **സീഹാ**ദയോ, **ആദി**നാ **വരാഹപുണ്ഡരീകധോരയ്ഹസോവീരാ**ദയോ ച സമാസഗാ കമ്മധാരയസമാസേ ഉത്തരപദഭൂതാ സേട്ഠത്ഥവാചകാ പുമേവ ഭവന്തി, യഥാ "സക്യസീഹോ, കവികുഞ്ജരോ, പുരിസസദ്ദൂലോ, പുരിസവരാഹോ"ഇച്ചാദി.

൬൯൭. ചിത്തസ്സ, അക്ഖിനോ ച പീതിജനകം വത്ഥു അബ്യാസേകം, അസേചനഞ്ച നാമ, ന ബ്യാസിഞ്ചന്തി നക്ഖരന്തി നയനമനാനി യസ്മാതി **അബ്യാസേകം, അസേചന**ഞ്ച, ന ബ്യാസിഞ്ചന്തി ച യസ്മിം ആഗന്തുകഭൂതാനി അഞ്ഞരസാനീതി വാ **അബ്യാസേകം, അസേചന**ഞ്ച. ണോ, യു ച.

ഛക്കം ഇട്ഠേ വത്ഥുമ്ഹി. ഇച്ഛിതബ്ബം, ഏസിതബ്ബന്തി വാ **ഇട്ഠം, ഇസു** ഇച്ഛായം, **ഇസ** ഗവേസനേ ച, തോ. സുഭത്തം ഗച്ഛതീതി **സുഭഗം,** ക്വി. ഹദയേ സാധു, ഹദയസ്സ വാ പിയന്തി **ഹജ്ജം,** ണോ, ദന്തസ്സ ലോപോ, **ദ്യസ്സ ജ്ജോ.** ദയിതബ്ബം ആദാതബ്ബന്തി **ദയിതം,** തോ. **വല്ല** സംവരണേ, കമ്മനി അഭോ. പിയായിതബ്ബന്തി **പിയം,പീ** തപ്പനകന്തീസു, ണ്യോ, രസ്സാദി.

൬൯൮. തികം തുച്ഛേ. **തുച** വിനാസേ, ഛോ. **രിച** വിയോജനസമ്ബജ്ഝനേസു, സമ്ബജ്ഝനം മിസ്സനം, തോ, സകത്ഥേ കോ. സുനസ്സ ഹിതം **സുഞ്ഞം,** യോ, **ന്യസ്സ ഞ്ഞോ, സുന** ഗതിയം വാ, യോ. ദ്വയം അസാരേ. **ഫല** നിപ്ഫത്തിയം, ഉ, ഗു വാ. പുബ്ബത്ര **ഗോന്തോ,** അസ്സേ, **ഫേഗ്ഗു.**

തികം പവിത്തേ. **മേധ** ഹിംസാസങ്ഗമേസു, മേധീയതേ സങ്ഗമീയതേ **മേജ്ഝം,** ണ്യോ, **ഝസ്സ ഝോ,** അസരൂപദ്വിത്തം. **പു** പവനേ, തോ, ദീഘാദി. വുഡ്ഢാവാദേസോ, **ഇ**കാരാഗമോ ച. ദ്വയം അവിരദ്ധേ. ന വിരജ്ഝതീതി **അവിരദ്ധോ, രധ** ഹിംസാപരാധാപഗമനേസു, തോ. "ധഢഭഹേഹി ധഢാ ചേ"തി **തസ്സ ധോ. പണ** ബ്യവഹാരഥുതീസു, ണ്വു, വിരദ്ധവോഹാരേന ന പണാമേതീതി **അപണ്ണകോ.**

൹൯-൩൦൧. ദ്വയം ജാത്യാചാരാദിനാ അനിന്ദിതേ. **ഉ**പുബ്ബോ, **പ**പുബ്ബോ ച **കസ** വിലേഖനേ, ഹിംസായഞ്ച, തോ, "സാദിസന്തപുച്ഛഭന്ജഹംസാദീഹി ട്ഠോ"തി സഹാദിബ്യഞ്ജനേന **തസ്സ ട്ഠോ.**

ഗാരയ്ഹന്തം ജാത്യാചാരാദിനാ നിന്ദിതേ. നിഹീയതേതി **നിഹീനോ, ഹാ** ചാഗേ, ഇനോ, ദീഘോ. **അ**പാദിപുബ്ബേ **ഹീനോ. ലമ** നിന്ദായം, ണ്വു, **ലാമകോ. കിട** ഗതിയം, **പതി നി**പുബ്ബോ തു നിന്ദായം, ഠോ, **പതികിട്ഠം, നികിട്ഠ**ഞ്ച. **ഇത്തര**സദ്ദോ ലാമകത്ഥവാചകോ പാടിപദികോ, "ജാത്യാചാരാദീഹി നിഹീനോയ"ന്തി അവദിതബ്ബോതി **അവജ്ജോ,** തബ്ഭാവത്ഥോ ചേത്ഥ **അ**കാരോ. **വദ** വിയത്തിയം വാചായം, ണ്യോ, **ദ്യസ്സ ജ്ജോ.** കുച്ഛാ സഞ്ജാതാ അസ്സ **കുച്ഛിതോ.** അധോഭാഗേ ജാതോ **അധമോ,** ഓസ്സത്തം. **ഉമ** നിന്ദായം, കമ്മേ അ, സകത്ഥേ കോ, ഉസ്സോ, **ഓമകോ.** ഗരഹിതബ്ബോതി **ഗാരയ്ഹോ, ഗരഹ** നിന്ദായം, ണ്യോ, വണ്ണവിപരിയയോ.

ദ്വയം മലയുത്തേ. മലയുത്തതായ **മലീനോ,** ഇനോ, ദീഘോ. അസ്സത്ഥ്യത്ഥേ ഈ, **മസ**പച്ചയേ **മലീമസോ,** കച്ചരം, മലദൂസിതമ്പി, കുച്ഛിതം ചരതീതി **കച്ചരം.**

തിപാദം വിപുലേ. **ബ്രഹ** വുദ്ധിയം, രാജാദി, **ബ്രഹാ. മഹ** പൂജായം, അന്തോ. **പുല** മഹത്തേ, **വിപുലം. സല** ഗമനേ, **വിസാലം,** ണോ. **പഥ** സങ്ഖ്യാനേ, ഉലോ, അസ്സു, **പുഥുലം, ഉ**മ്ഹി **പുഥു. ഗര** സേചനേ, ഉ, **ഗരു. അര** ഗമനേ, ഉ, അസ്സു, **ഉരു. തനു** വിത്ഥാരേ, തോ, **ഇണ്ണാ**ദേസോ, **തസ്സ ഥോ,** അസ്സി, അസരൂപദ്വിത്തം, **വിത്ഥിണ്ണം.**

വരരന്തം ഥൂലേ. **പീ** തപ്പനകന്തീസു, ഇനോ. **ഥൂല** പരിബ്രൂഹനേ, അ. **പീ**ധാതുതോ ഈവരോ, **പീവരം. ല**പച്ചയേ **ഥുല്ലം,** രസ്സാദി. **വദ** വിയത്തിയം വാചായം, വദതീതി **വഠരം,** അരോ, **ദസ്സ ഠോ.** ഥൂലമുപചിതമംസവിപുലായതമംസാദി.

ദ്വയം സന്നിചിതേ. **ആനി**പുബ്ബോ **ചി** ചയേ, കമ്മേ തോ, **ആചിതം, നിചിത**ഞ്ച.

൭൦൨. സിലോകോ സബ്ബസ്മിം. സരതീതി **സബ്ബം,** വോ, **രസ്സ ച വോ. സം**പുബ്ബോ **അസു** ഖേപനേ, തോ, **സമത്തം,** അഥ വാ **സമ തിമ** വേകല്ലബ്യേ, തോ, **സമത്തം.** ന ഖിയതീതി **അഖിലം,** ലോ, **അഖിലം, നിഖില**ഞ്ച തഥാ. **സക** സത്തിയം, അലോ, കലാഭി അവയവേഹി സഹ വത്തതേതി വാ **സകലം.** സേസതോ അവസിട്ഠതോ നിഗ്ഗതം **നിസ്സേസം. കസ** ഗമനേ, ഇനോ, ണത്തം, **കസിണം.** ന സേസം അവസിട്ഠം **അസേസം.** അഗ്ഗേന സിഖരേന സങ്ഗതം **സമഗ്ഗം.** കതേ സമാസേ പുബ്ബനിപാതോ അഭിധാനാ. **ഊന** പരിഹാനേ, ന ഊനം അസ്മിം **അനൂനകം,** കോ.

൭൦൩. ബഹുലന്തം ബഹുത്തേ, ഭാവേതി വഡ്ഢേതീതി **ഭൂരി, ഭൂ** സത്തായം, രി, **ഭൂരി,** ദീഘാദി, രസ്സന്തോ, **ഈ**മ്ഹി **ഭൂരീ,** മേധാ. **പഹു** സത്തിയം, തോ, **ഉ**കാരാഗമോ, **പ**പുബ്ബോ **ഹൂ** സത്തായം വാ, രസ്സോ. **പചി** വിത്ഥാരേ, ഉരോ, **പചുരം. ഭീ** ഭയേ, ഭായതി യസ്മാതി **ഭിയ്യോ,** ദ്വിത്തം. സമ്പഹോതീതി **സമ്പഹുലം,** ലോ. **ബഹ** വുഡ്ഢിയം, ഉ, **ബഹു. യേഭുയ്യ**സദ്ദോ ബഹുലത്ഥവാചകോ പാടിപദികോ. ബഹൂ അത്ഥേ ലാഭീതി **ബഹുലം.**

ദ്വയം ബഹിഗതേ. ബഹി ജാതം **ബാഹിരം,** ഇരണ.

൭൨൪-൭൦൬. **യേസം** പദത്ഥാനം **മത്തം** പമാണം സതാദിതോ **പരം** അധികം ഭവതി, തേ **പരോസതാദീ. ആദി**നാ പരോസഹസ്സാദി. സതതോ പരോ **പരോസതം.** സഹസ്സതോ പരോ **പരോസഹസ്സം,** പരസ്സ പുബ്ബനിപാതോ അഭിധാനാ **പരസദ്ദാ ഓകാരാഗമോ.** പജ്ജം അപ്പേ. പരിതോ അത്തം ഖണ്ഡിതം **പരിത്തം. സുഖ** തക്രിയായം, തക്രിയാ സുഖനം, ഉമോ. **സുച** സോചനേ വാ. **ഖുദ** പിപാസായം, ദോ, **ഖുദ്ദം. ഥുച** പസാദേ, ണോ. **അല** ഭൂസനപരിയത്തിനിവാരണേസു, പോ, **ലസ്സ പോ, അപ്പം. കിസ** തനുകരണേ, ണോ. **തനു** വിത്ഥാരേ. **ചി** ചയേ, ഉലോ, ദ്വിത്തം, **ചുല്ലം,** നീചേ പന **ചുല്ലോ. മാ** മാനേ, ഛദാദീഹി തോ. രസ്സാദി, **മത്താ,** ഇത്ഥിയം. **ലിസ** അപ്പീഭാവേ, അ. **ലൂ** ഛേദനേ, ലുയതേതി **ലവോ,** അ. **അണ** ഗത്യത്ഥോ, ഉ. **കണ** സദ്ദേ, അ, **കണോ.** ലവാദീഹി സഹ കണോ പുമേ, വുത്തഞ്ച **അമരകോസേ** "പുമേ ലവലേസകണാണവോ"തി [അമര ൨൧.൬൨].

ഞത്തന്തം സമീപേ. സങ്ഗതാ ആപോ യസ്മിം **സമീപം,** ആസ്സീ. **പാദിതോ** യദാദിനാ കടോ, **നികടോ,** നത്ഥി കടോ ആവരണം ഏതസ്സാതി വാ **നികടോ. സദസ്മാ** തോ, ആസന്നോ. കണ്ഠം സമീപം ഉപഗതം **ഉപകട്ഠോ.** "കണ്ഠോ ഗലേ സന്നിട്ഠാനേ, സദ്ദേ മദനപാദപേ"തി ഹി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ,** ഇധ പന **കണ്ഠസ്സ കട്ഠാദേസോ, ണലോപോ** വാ. അഭ്യാസീദതീതി **അഭ്യാസോ.** "അഭ്യാസോ തു സമീപമ്ഹി, പുമാ അഭ്യസനേപി ചേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൨൧.൬൭] **രഭസോ.** സഹ അന്തേന **സന്തികം,** സകത്ഥേ ഇകോ. വിദൂരപടിപക്ഖത്താ **അവിദൂരം.** സങ്ഗതം അന്തം **സാമന്തം, സ**സദ്ദസ്സ ദീഘോ, നിഗ്ഗഹീതസ്സ മോ, **സം നിപുബ്ബോപി കട്ഠസദ്ദോ** സമീപത്ഥോയേവാതി ദസ്സനത്ഥം ഉദാഹടം, **കസ** വിലേഖനേ വാ, തോ, **സന്നികട്ഠം.** അന്തികഭാവം ഉപഗതം **ഉപന്തികം.** സഹ കാസേന വത്തതേ **സകാസം, കാസ** ദിത്തിയം. അന്തയോഗാ അന്തികം, ഇകോ. ഞായതേതി **ഞത്തം,** തോ, **സകാസ**സദ്ദേന സനിഡസദേസസവിധസമരിയാദസവേസാപി ഗയ്ഹന്തി. സഹ നിഡേന, സഹ ദേസേന, സഹ വിധായ, സഹ മരിയാദായ, സഹ വേസേന വത്തതേതി വിഗ്ഗഹോ, ബ്യുപ്പത്തിനിമിത്തം, രൂള്ഹീസദ്ദാ പന ഏതേ.

ദ്വയം ദൂരമത്തേ. ദുക്ഖേന അരതി യം ദൂരം. **വിപപുബ്ബോ കട്ഠസദ്ദോ** ദൂരേ, സകത്ഥേ കോ, **വിപ്പകട്ഠകം.**

൭൦൭. തികം ഘനേ, നത്ഥി അന്തരം ഛിദ്ദം യസ്സ. **ഹനതിസ്മാ** അ, **ഹസ്സ ഘോ** ച, **ഘനം. സമു** ഉപസമേ, ദോ, **സന്ദം.** പാദോ വിരളേ. വിരമതീതി **വിരളം,** അ, വണ്ണവികാരോ. പിയോ ലവോ അപ്പോ യസ്മിം **പേലവം, പിയസ്സ പേ, പിലി** ഗമനേ വാ, അവോ. **തനു** അപ്പാദീസുപി.

ദ്വയം ദീഘേ. **യത** ആയതനേ, **ആയതം. ഇ** ഗമനേ വാ, തോ, ഭൂവാദി, ഇസ്സേ, ഏ അയ, ദീഘാദി. **ദി** ഖയേ, ഘോ, ദീഘാദി. തികം വട്ടലേ. നിഗ്ഗതം തലം അസ്മാതി **നിത്തലം. വട്ട** വട്ടനേ, **വട്ടം,** ലതാദി. **ഉലപച്ചയേ വട്ടുലം.**

൭൦൮. **ഉച്ചി**തന്തം ഉന്നതേ. **ചി** ചയേ, ഉച്ചിനോതീതി **ഉച്ചോ,** അ. ഉന്നമതീതി **ഉന്നതോ. തുജ** ഹിംസായം, ഫലനേ ച, അ, **തുങ്ഗോ.** ഉഗ്ഗതം അഗ്ഗം അസ്സ

ഉദഗ്ഗോ. ഉദ്ധം സിതോ **ഉച്ഛിതോ, സി** സേവായം, തോ, **സസ്സ ഛോ,** അസരൂപദ്വിത്തം, **ഉച്ഛിതോ.** പംസുപി, പകട്ഠോ അംസു ദിത്തി യസ്സ **പംസു.**

തികം വാമനേ. ഉദ്ധം ന അഞ്ചതീതി **നീചോ, അഞ്ച** ഗമനേ, ണോ, **അകാരഞകാരാനം** ലോപോ, **നിസദ്ദോ** അത്ര നിസേധേ. **രസ** സദ്ദേ, സോ, **രസ്സോ. വാ** ഗമനേ, മനോ, **വാമനോ.**

തികം ഉജുമ്ഹി. ന ജിമ്ഹം കുടിലം **അജിമ്ഹം.** തസ്മിം അവങ്കതായ പകട്ഠോ ഗുണോ യസ്സ **പഗുണോ. അജ** ഗമനേ, ഉ, അസ്സു, **ഉജു.**

൭൦൯. ഛക്കം വങ്കേ. **അല**ധാതുമ്ഹാ അരോ, ഉത്തം. **വേല** ഗമനേ, തോ, ദ്വിത്താദി, വിരൂപേന ഇലയതീതി വാ **വേല്ലിതം,** തോ, **ഇല** ഗമനേ. **വങ്ക** കോടില്യേ, അ. **കുട** ഛേദനേ, ഇലോ, **കുട** കോടില്യേ വാ. **ഹാ** ചാഗേ, കത്തരി മോ, ദ്വിത്തം, വണ്ണവിപരിയയാദി, **ജിമ്ഹം. കുഞ്ച** കോടില്യേ, തോ. വക്കമ്പി, **വക്ക** ഗമനേ.

പഞ്ചകം ധുവേ. **ധു** ഗതിഥേരിയേസു, അ, **ഉവാദേസോ.** സസ്സതേ നിച്ചേ ഭവോ **സസ്സതോ. നിച്ചോ** വുത്തോ [അഭിധാനപ്പദീപികാടീകാ]. സദാ കാലേ ഭവോ **സദാതനോ. സനസദ്ദോ** നിച്ചത്ഥോ സത്തമ്യന്തോ നിപാതോ, **സനം**സദ്ദോ വാ [അഭിധാനപ്പദീപികാടീകാ], തത്ര ഭവോ **സനന്തനോ,** ഉഭയത്രാപി ഭവത്ഥേ തനോ, പുബ്ബേ നിഗ്ഗഹീതാഗമോ.

൭൧൦. എകേനേവ ഭാവാദിരൂപേന കാലസ്സ ബ്യാപകോ നിബ്ബാനാകാസാദികൂടട്ഠോതി പകാസിതോ. മായാനിച്ചലയന്താദീസു **കൂടം** വക്ഖതി [അഭിധാനപ്പദീപികാടീകാ]. നിച്ചലോ തിട്ഠതീതി **കൂടട്ഠോ,** പബ്ബതോ, കൂടട്ഠോ വിയ സദാ തിട്ഠതീതി **കൂടട്ഠോ.**

ദ്വയം ലഹുകേ. **ലങ്ഘ** ഗതി സോസനേസു, ഉ, **ഘസ്സ ഹത്തം,** നിഗ്ഗഹീതലോപോ, **ലഹു,** ലഘുപി. **സം**പുബ്ബേ, സത്ഥികകപച്ചയേ ച **സല്ലഹുകം.** തികം സങ്ഖ്യാതേ. **ഖ്യാ** കഥനേ. **ഗണ** സങ്ഖ്യാനേ. **മാ** പരിമാണേ, സബ്ബത്ര തോ.

൭൧൧. തികം തിഖിണേ. **തിജ** നിസാനേ, ഹോ, വണ്ണവികാരോ, **തിണ്ഹം. തിജ** നിസാനേ, ഇനോ, **ജസ്സ ഖോ, ണത്തം, തിഖിണം. തിജ**തോയേവ വോ, **ജസ്സ ബോ, ബത്തം, തിബ്ബം.** തികം ചണ്ഡേ. **ചണ്ഡ** കോപേ, **ചണ്ഡം. ഉജ്ജ** ബലപാലനേസു, അ, **ജസ്സ ഗ്ഗോ, ഉഗ്ഗം. ഖര** വിനാസേ, അ, **ഖരം.**

ചതുക്കം ജങ്ഗമേ. **ഗമു** ഗമനേ, ദ്വിത്താദി, **ജങ്ഗമം. ചര** ഗമനേ, അ, **ചരം.** തസതി ചലതീതി **തസം, തസ** ഉബ്ബേഗേ, ഉബ്ബേഗോ ഭയം, ചലനഞ്ച. **ചര**ഭിസ്മാ ചരോ, മജ്ഝേ ദീഘോ, **ചരാചരം,** അബ്ഭാസന്തേ വാ രാഗമോ, **ചരാചരം,** സബ്ബത്ര **അപച്ചയോ.** ഇങ്ഗമ്പി, ഇങ്ഗതീതി **ഇങ്ഗോ, ഇങ്ഗ** ഗമനേ.

൭൧൨-൭൧൩. ദ്വയം ചലനമത്തേ. **കമ്പ** ചലനേ. **ചല** കമ്പനേ, സബ്ബത്ര കത്തരി യു.

ദ്വയം അധികേ. അതിരിച്ചതീതി **അതിരിത്തോ, രിച** വിയോജനസമ്പടിച്ഛനഗതീസു, തോ, ഭുജാദി. അധി എതി ഗച്ഛതീതി **അധികോ, ഇ**

ഗമനേ, കോ.

ജങ്ഗമാ പാണിതോ അഞ്ഞോ ഥാവരോ നാമ, തിട്ഠതീതി **ഥാവരോ,** ഠാ ഗതിനിവത്തിയം, വരോ, വണ്ണവികാരോ, **ഥാവരോ,** ഠാവരോപീത്യേകേ.

ചതുക്കം ലോലേ. **ലോല** ഉമ്മാദനേ. **ചല** കമ്പനേ, ദ്വിത്താദി, **ചഞ്ചലം. തര** പ്ലവനതരണേസു, തരം ലാതീതി **തരലം,** ഏതേ ചലനമത്തേപി.

ചതുക്കം പുരാണേ. പുരേ ഭവോ **പുരാണോ,** യദാദിനാ **ന**പച്ചയോ, **ണ**ത്തം. പുരാ ഭവോ **പുരാതനോ, തന**പച്ചയോ. **സനം**സദ്ദോ ഇഹ സത്തമ്യന്തോ പുരാണത്ഥേ നിപാതോ. തത്ര ഭവോ **സനന്തനോ,** പുബ്ബേ വിയ **സനം**സദ്ദോ വാ, തത്രാപി പുബ്ബേ വിയ നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. **ചിരം**സദ്ദോ നിപാതോ സത്തമ്യന്തോ പുരാണത്ഥോ ഇഹ ഗയ്ഹതേ, തത്ര ഭവോ **ചിരന്തനോ.** നിഗ്ഗഹീതലോപോ **ചിരകാലാ**ദീസു.

ചതുക്കം അഭിനവേ. പതിതോ അഗ്ഗോ യസ്സ **പച്ചഗ്ഘോ, ഗസ്സ ഘോ,** ബഹുകോ വാ അഗ്ഘോ യസ്സ **പച്ചഗ്ഘോ,** അനേകത്ഥത്താ ഹി ഉപസഗ്ഗനിപാതാനം ബഹുകത്ഥോ ഏത്ഥ **പതി**സദ്ദോ. **നവ**സദ്ദാസകത്ഥേ തനോ, **നവസ്സ നു**ഭാവോ ച. നവോ ഏവ **അഭിനവോ, നു** ഥുതിയം, അ, **നവോ.**

൭൫൪-൭൫൫. പഞ്ചകം കക്ഖളേ. കന്തതീതി **കുരൂരം,** ഊരോ, **കന്തസ്സ** ച **കുരാ**ദേസോ, **കര** ഹിംസായം വാ, ഊരോ, അസ്സു. **കഠ** കിച്ഛജീവനേ, മുദ്ധജദുതിയന്തോ ധാതു, ഇനോ, വണ്ണവിപരിയയേ കഥിനന്തിപി. **ദല** വിദാരണേ, ഹോ, **ളത്തം, ബഹ** വുദ്ധിമ്ഹി വാ, **ബസ്സ ദോ,** ളന്തോ ച, **ദള്ഹം ദഹ** ഭസ്മീകരണേ വാ, അ, ളന്തോ ച. നിട്ഠാതീതി **നിട്ഠുരം, ഠാ** ഗതിനിവത്തിയം, ഉരോ. **കക്ഖ** ഹസനേ, അലോ, ളത്തം. കഠോരം, ജരഠം, മുത്തിമം, മുത്തമ്പി, **കഠ** കിച്ഛജീവനേ, ഓരോ. **ജര** ജീരണേ, ഭൂവാദി, ഠോ. മുത്തി കഥിന്യം, തംയോഗാ **മുത്തിമം. അ**പച്ചയേ **മുത്തം.**

സത്തകം അന്തേ. **അമ** ഗമനേ, തോ, **അന്തോ,** അനിത്ഥീ. **പരി**പുബ്ബോ **പരിയന്തോ. പ**പുബ്ബോ **പന്തോ.** പച്ഛാ ഭവോ **പച്ഛിമോ.** അന്തേ ഭവോ **അന്തിമോ,** ഇമോ. ജഘനേ സാധു **ജിഘഞ്ഞം,** യോ, അസ്സി. **ചര**തിസ്മാ ഇമോ. **ചരിമം, ചര**സദ്ദാ വാ ഇമോ.

ചതുക്കം പഠമേ. **പുബ്ബ** പൂരണേ, അ. അഗ്ഗം സേട്ഠേപി വുത്തം. **പഠ** വിയത്തിയം വാചായം, അമോ, **പഥ** സങ്ഖ്യാനേ വാ, അമോ, വണ്ണവികാരോ, **പഠമം,** പഥമന്തിപി. ആദീയതേ പഠമം ഗണ്ഹീയതേതി **ആദി,** ഇ, പുമേ, **സോ**സദ്ദോ **ആദിസ്സ** പുല്ലിങ്ഗത്തജോതകോ, പുരിമം, പുരത്ഥാപി, ഭവത്ഥേ ഇമത്ഥാ.

ദ്വയം അനുച്ഛവികേ. പടിഗ്ഗഹിതോ രൂപോ **പതിരൂപോ.** ഛവിയാ അനുരൂപം **അനുച്ഛവികം,** സകത്ഥേ കോ.

ദ്വയം നിരത്ഥകേ. **മൂഹ** വേചിത്തേ, അ, **ഹസ്സ ഘോ.** നത്ഥി അത്ഥോ യസ്സ, സകത്ഥേ കോ.

൭൧൬. ദ്വയം പാകടേ. വിസിട്ഠോ അത്ഥോ യസ്സ **ബ്യത്തം. പുട** പകാസനേ, **പുട** വികാസനേ വാ.

തികം മുദുമ്ഹി. **മുദ** മോദനേ, ഉ, **മുദ** സംസഗ്ഗേ വാ. സോഭനം കുമാരം കന്തി യസ്സ. **കു** സദ്ദേ, അലോ, മന്തോ ച.

ദ്വയം ഇന്ദ്രിയഗ്ഗയ്ഹേ. അക്ഖം ഇന്ദ്രിയം പതിഗതം നിസ്സിതം, അക്ഖേന വാ പതിഗതം **പച്ചക്ഖം,** കതേ സമാസേ **പതി**സദ്ദസ്സ പുബ്ബനിപാതോ അഭിധാനതോ. ഇന്ദ്രിയം ചക്ഖാദികം, തേന ഗയ്ഹം **ഇന്ദ്രിയഗ്ഗയ്ഹം.**

ദ്വയം അപച്ചക്ഖേ. പച്ചക്ഖവിപരീതം **അപച്ചക്ഖം,** പരമാണ്വാദി. ഇന്ദ്രിയം അതിക്കന്തം **അതിന്ദ്രിയം.**

൭൧൭. ചതുക്കം അഞ്ഞത്ഥേ. **ഇതര**സദ്ദോ പാടിപദികോ അഞ്ഞത്ഥവാചകോ, **ഇദം**സദ്ദാ വാ തരോ അഞ്ഞത്ഥേ, ദംലോപോ ച . **അഞ്ഞ**സദ്ദാ സകത്ഥേ തരോ. ഏകോ സേട്ഠേപി വുത്തോ. **അഞ്ഞ**സദ്ദോ പാടിപദികോ ഭിന്നത്ഥോ, ന ഞായതേതി വാ **അഞ്ഞോ.**

തികം നാനപ്പകാരേ. ബഹവോ വിധാ പകാരാ അസ്സ **ബഹുവിധോ.** വിചിത്താ വിധാ യസ്സ **വിവിധോ.**

ദ്വയം അനിവാരിതേ. നത്ഥി ബാധോ നിസേധോ യസ്സ **അബാധം.** നത്ഥി അഗ്ഗളം അസ്സ.

൭൧൮. ചതുക്കം അസഹായേ. അസഹായത്ഥേ **ഏക**തോ ആകീ, ച്ചോ, കോ ച, **ഏകാകീ, ഏകച്ചോ.** അഞ്ഞത്ഥേപി **ഏകകോ** വുത്തോ. **സമാ** തുല്യത്ഥാ.

അനേകസമ്ബന്ധിനി **സാധാരണാ**ദിദ്വയം. സഹ ആധാരണേന വത്തതീതി **സാധാരണം,** യദാദി, ഥിയം സാധാരണീ, സാധാരണാ ച. സമാനമേവ **സാമഞ്ഞം,** യോ, **സാമഞ്ഞാ** ഇത്ഥിയം.

ദ്വയം അപ്പാവകാസേ. സമ്ബാധതേ അസ്മിം, രോ. **സം**സദ്ദാ കടോ, യദാദി, **സങ്കടം,** സഹ ആവരണേന വത്തതീതി വാ **സങ്കടം,** സഹത്ഥോ **സം**സദ്ദോ.

൭൧൯. **വാമം കളേവരം** വാമകായോ സബ്യം നാമ. "സബ്യം വാമേ ച ദക്ഖിണേ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൨൧.൪൪] ഹി **അജയോ, സബ** ഗതിയം, യോ. **ദക്ഖിണം** കളേവരം അപസബ്യം, സബ്യതോ അപഗതം **അപസബ്യം.**

ദ്വയം വിപരീതേ. പടികൂലതി ആവരതീതി **പടികൂലം, കൂല** ആവരണേ. **അപസബ്യം** ദക്ഖിണേപി വുത്തം.

ദുരധിഗമന്തോ പഥം ഗഹനം, യഥാ - ഗഹനമേതം സത്ഥം, ദുബ്ബിവേകമിച്ചത്ഥോ. ഗച്ഛന്തം ഹന്തീതി **ഗഹനം,** ഗഹണമ്പി, യദാദി. **കല** ഗമനേ, ഇലോ, കലിം ലാതീതി വാ **കലിലം.**

൭൨൦-൭൨൧. ദ്വയം ബഹുപ്പകാരേ. ഉച്ചഞ്ച തം അവചഞ്ചേതി **ഉച്ചാവചം,** കമ്മധാരയോ. ബഹവോ ഭേദാ അസ്സ.

തികം ജനാദിനിരന്തരഗതേ. **സങ്ക** സങ്കായം, തോ. **കിര** പക്ഖേപവിക്ഖിപനേസു, തോ, **ഇണ്ണാദേസോ. സങ്ക** സങ്കായം, ഉലോ, **സങ്കുലം, സംപുബ്ബോ കുല** സന്താനേ വാ, രോ.

സിലോകോ ഛേകേ. കതോ അഭ്യാസിതോ ഹത്ഥോ പദത്ഥോ യേന **കതഹത്ഥോ. കുസ** സിലേസനേ, അലോ. പകട്ഠാ വീണാ അസ്സ. അഭിജാനാതി **അഭിഞ്ഞോ. സിക്ഖ** വിജ്ജോപാദാനേ, തോ. **പുണ** കമ്മനി സുഭേ, രോ. **പട** ഗമനേ, ഉ. **ഛിദി** ദ്വിധാകരണേ, കത്തരി അ, ദസ്സ **കോ. ചത** യാചനേ, ഉരോ. **ദല** ദിത്തിയം, ഖോ, **ലസ്സ കോ, ദക്ഖ** വുഡ്ഢിയം വാ, അ, **ദക്ഖ** വുഡ്ഢിഹിംസാഗതിസീഘേസു വാ. **പിസ** ഹിംസാബലദാനനികേതനേസു, അലോ, **പേസലോ.** കതമുഖോ, കതീപി, **കത**സദ്ദോ അഭ്യാസിതത്ഥോ, കതം അബ്യാസിതം മുഖം ഉപായോ അനേനാതി **കതമുഖോ.** കതം അസ്സത്ഥീതി **കതീ.**

സത്തകം ബാലേ. **ബല** പാണനേ, ബലതീതി **ബാലോ,** അസ്സാസിതപസ്സാസിതമത്തേന ജീവതി, ന പഞ്ഞാജീവിതേനാത്യത്ഥോ. **ദാ** കുച്ഛായം ഗതിയം വാ, തു, ദ്വിത്തം, രസ്സാദി. **ജല** ധഞ്ഞേ, അ, ഉത്തം. **മൂഹ** വേചിത്തേ, ലോ, വണ്ണവിപരിയയോ, **മൂള്ഹോ. മന്ദ** ജളത്തേ. ബാല്യയോഗാ **ബാലിസോ,** ഇസോ. അഞ്ഞോ, യഥാജാതോപി, ന ജാനാതീതി **അഞ്ഞോ.** യാദിസോ ജാതോ വിവേകോ **യഥാജാതോ.**

൭൨൨. തികം ഭാഗ്യസമ്പന്നേ. പുഞ്ഞം, സുകതഞ്ച യസ്മിം അത്ഥി **പുഞ്ഞവാ, സുകതീ,** വന്തു, ഈ ച. ധനം ഗഹണം ലദ്ധോതി **ധഞ്ഞോ,** യോ. ദ്വയം മഹാവീരിയേ. **മഹാധിതി** മഹാവീരിയോ. ദ്വയം മഹിച്ഛേ. മഹാസയോപി.

ദ്വയം ബഹുലഹദയേ, പസത്ഥഹദയേ ച. ഹദയം ബഹുലം, പസത്ഥഞ്ച യസ്സ **ഹദയീ, ഹദയാലു** ച, തബ്ബഹുലേ ഈ, ആലു ച, സുഹദയോപി.

൭൨൩. ദ്വയം ഹട്ഠചിത്തേ. “ഹാസമനോ വികുബ്ബാനോ, പമാനോ ഹട്ഠമാനസോ”തി [അമര ൨൧.൭] **അമരസീഹോ.** ദ്വയം ദുമ്മനേ. ദുട്ഠം, ദുക്ഖിതം വാ മനോ യസ്സ. വിരൂപം മനോ യസ്സ. അന്തമനോപി.

ചതുക്കം ബഹുപ്പദേ. യാചകാനം വദം വചനം ജാനാതീതി **വദാനിയോ, വദഞ്ഞൂ** ച, ഇയോ, രൂ ച, പുബ്ബത്രഞ്ഞസ്സ **നാദേസോ,** മജ്ഝദീഘോ ച. ദാനേ സോണ്ഡോ പസുതോ. **സോണ്ഡ**സദ്ദോത്ര മജ്ജമദേത്യേകേ, ഥൂലലക്ഖോപ്യത്ര, ദാനത്ഥം ഥൂലം ലക്ഖം അസ്സ.

൭൨൪. സിലോകോ പാകടമത്തേ. **ഖ്യാ** പകാസനേ, തോ. **പതിപുബ്ബോ ഇ** ഗമനേ, തോ. അഭിമുഖം ഏതീതി **പതീതോ. ഞാ** അവബോധനേ, തോ, **പഞ്ഞാതോ, അഭിഞ്ഞാതോ** ച. **പഥ** ഖ്യാനേ. **സു** ഗതിബുദ്ധീസു, തോ, **സുതോ, വിസ്സുതോ** ച, **സു** സവനേ വാ, കമ്മേ തോ. **വിദ** ഞാണേ, **വിദിതോ. സിധു** സംരാധേ, തോ, **സിധ** സംസിദ്ധിയം വാ. **കട** ഗതിയം, ദസ്സനം കടതീതി **പാകടോ,** ഉപസഗ്ഗസ്സ ദീഘോ.

൭൨൫. തിപാദം ഇസ്സരേ. **ഈസ** ഇസ്സരിയേ, ഈസതീതി **ഇസ്സരോ,** അരോ, രസ്സാദി, ദ്വിത്തം. **നീ** നയേ, ണ്വു, **നായകോ.** സം ധനം അസ്സത്ഥീതി **സാമീ,**

ദീഘാദി, രസ്സന്തേ സാമിപി. **പാ** രക്ഖണേ,തി, രസ്സാദി, **പതി. അധി**പുബ്ബേ **അധിപതി. ഈസ** ഇസ്സരിയേ, അ, **ഈസോ.** പഭവതീതി **പഭു,** ഉ, പഭൂപി. **അയ** ഗമനേ, യോ, **അയ്യോ.** അധിപാതീതി **അധിപോ,** രോ. അധിഭവതീതി **അധിഭൂ,** ക്വി. **നീ** നയേ, രിതു, **നേതാ.**

തികം ബഹുധനേ. ഇഭം അരഹതീതി **ഇബ്ഭോ,** വോ, വണ്ണവിപരിയയോ. **ഝേ** ചിന്തായം, അ, അജ്ഝായതി ധനം **അഡ്ഢോ,** ഝസ്സ **ഢോ,** അസരൂപദ്വിത്തം, രസ്സാദി ച. **ധനാ** അതിസയേ ഈ, **ധനീ.**

൭൨൬. ദ്വയം ദക്ഖിണേയ്യേ. ദാനം പടിഗ്ഗണ്ഹിതും അരഹതീതി **ദാനാരഹോ, ദക്ഖ** വുദ്ധിയം, സീഘത്ഥേ ച, ദക്ഖന്തി ഭോഗസമ്പദാദീഹി യായ, സാ ദക്ഖിണാ, ഇണോ, തം അരഹതീതി **ദക്ഖിണേയ്യോ.**

ദ്വയം സ്നേഹവതി. **സിനിഹ** പീതിയം, ധോ, **ഹസ്സ ദോ, സിനിദ്ധോ,** വച്ഛോ സിനേഹോ യസ്സത്ഥി **വച്ഛലോ,** ലോ.

പമാണികോ പരിക്ഖകോ, പരിക്ഖതേ അവധാരയതേ പമാണേഹി അത്ഥന്തി **പരിക്ഖകോ, ഇക്ഖ** ദസ്സനങ്കേസു, ണ്വു. കാരണം ജാനാതീതി **കാരണികോ,** ഇകോ.

ദ്വയം ആസത്തേ. **സന്ജ** സങ്ഗേ, തോ. തം തം വത്ഥു പരം പധാനം അസ്സ **തപ്പരോ.**

൭൨൭. തികം കാരുണികേ. കരുണാ സീലം അസ്സ **കാരുണികോ.** ദയാ കരുണാ യസ്സത്ഥി **ദയാലു,** ആലു. ദുക്ഖിതേസു സുട്ഠു രമതീതി **സൂരതോ,** ഉപസഗ്ഗസ്സ ദീഘതാ.

ഇട്ഠത്ഥേ അഭിമതപ്പയോജനേ ഉയ്യുതോ പുഗ്ഗലോ ഉസ്സുകോ നാമ, ഉട്ഠാനം സുട്ഠു കായതീതി **ഉസ്സുകോ,** ഹസാദ്യനുട്ഠേയം.

യോ ആലസ്യാവസാദീഹി അനുതിട്ഠതി, സോ ദീഘസുത്തോ, ദീഘഞ്ച തം സുത്തഞ്ച, തമിവ ചരതീതി **ദീഘസുത്തം,** ദീഘസുത്തപരിയന്തികം കാരിയം കരോതീതി **ദീഘസുത്തോ.** ചിരേന ക്രിയാനുട്ഠാനം അസ്സ.

൭൨൮. ദ്വയം പരായത്തേ, പരസ്മിം, പരേന വാ അധീനോ **പരാധീനോ,** അധന്താ സകത്ഥേ ഇനോ യദാദിനാ. പരതന്തോ, പരവാ, അത്തവാപി [നാഥവാ (അമര ൨൧.൨൬], തന്തയതീതി തന്തോ, **തന്ത** കുടുമ്ബധാരണേ, അ, പരോ തന്തോ നിയാമകോ യസ്സ. പരോ സേട്ഠോ നായകോ, അത്താ ച അത്ഥീതി **പരവാ, അത്തവാ** ച, വന്തു.

ആയത്തതാമത്തേ ചതുക്കം. **യത** പയതനേ, **ആ**പുബ്ബോ അവസീഭാവേ, തോ. അന്തേന സമീപേന സഹാതി **സന്തകോ,** സകത്ഥേ കോ. പരിഗ്ഗയ്ഹതേ “സക”ന്തി കരീയതേതി **പരിഗ്ഗഹോ.** അധിഗതോ ഇനോ പഭൂ യേനാതി **അധീനോ.**

സേന അത്തനാ ഈരിതം സീലം അസ്സാതി **സേരീ,** തസ്മിം സേരിനി ച **സച്ഛന്ദോ** വത്തതി, സസ്സ അത്തനോ ഛന്ദോ യസ്സത്ഥീതി **സച്ഛന്ദോ,** അ.

സവസോ, സയംവസീ, നിരവഗ്ഗഹോപി.

൭൨൯. ഗുണദോസേ **അനിസമ്മ** അനുപപരിക്ഖിത്വാ യോ കരോതി, സോ **ജമ്മോ, ജമ** അദനേ, മോ.

ദ്വയം അതിതണ്ഹേ. **ലുഭ** ലോഭേ, അ, ദ്വിത്തം, **ഭസ്സ പോ, ലോലുപോ,** ലോലുഭോപി.

തികം ലുദ്ധേ. **ഗിധ** അഭികങ്ഖായം, തോ. **ലുഭ** ഗിദ്ധിയം, തോ. **ലോല** ഉമ്മാദനേ, അ, **ലോലോ.** അഥ മഹാതണ്ഹാതിതണ്ഹഗിദ്ധാനം കോ ഭേദോ? മഹാതണ്ഹോ നാനാരമ്മണം ഇച്ഛതി, അതിതണ്ഹോ ഏകസ്മിമ്പി ആരമ്മണേ അനേകവാരം, അധികഞ്ച തസതി, ഗിദ്ധോ പന ഉഭയഥാപീതി അയമേതേസം വിസേസോ.

യോ ക്രിയാസു മന്ദോ, സോ **കുണ്ഠോ, കുണ്ഠ** പടിഘാതേ, ആലസ്യേ ച, അ.

൭൩൦. പഞ്ചകം കാമകേ. **കമു** ഇച്ഛായം, ചുരാദി, രിതു, **കാമയിതാ,** കാരിതലോപേ **കമിതാ. യുമ്ഹി കാമനോ,** കമനോപി. **ണീപച്ചയേ കാമീ, ണുകപച്ചയേ കാമുകോ,** അനുകോ, അഭികോപ്യത്ര, അനുകാമയതേ **അനുകോ,** കപി. അഭികാമയതേ **അഭികോ,** കപി. അതികോപി.

ദ്വയം മത്തേ. സുണ്ഡാ സുരാ, തത്ര കുസലോ **സോണ്ഡോ,** പാനാഗാരം വാ സുണ്ഡാ, തത്ര ഭവോ, ഠിതം വാ **സോണ്ഡോ. മദ** ഉമ്മാദേ , തോ. ഉക്കടോ, ഖിവോപി, മദേന ഉദ്ധതോ **ഉക്കടോ,** യദാദിനാ ഉതോ കടോ മത്തത്ഥേ [പാണിനി ൫.൨.൨൯]. **ഖിവ** മദേ, അ.

തികം വചനകാരിനി. പവത്തിനിവത്തീസു വിധാതും സക്യോ **വിധേയ്യോ,** ഇയ്യോ. ആദേസിതം, ആദരേന വാ സുണോതീതി **അസ്സവോ,** രസ്സാദി, അ. സുന്ദരം വചോ ആചരിയാദീനം ഏതസ്മിം ഹേതുഭൂതേതി **സുബ്ബചോ.** വിനയഗ്ഗാഹീപി, വിനയം വിധിപടിസേധവചനം ഗഹേതും സീലോ **വിനയഗ്ഗാഹീ.**

൭൩൧. തങ്ഖണുപ്പത്തിഞാണം പടിഭാ, തായ യുത്തോ **പഗബ്ഭോ,** സീഘമേവ ഗബ്ഭതീതി **പഗബ്ഭോ, ഗബ്ഭ** ധാരണേ.

തികം ഭീരുകേ. ഭീ ഭയം സീലോ യസ്സ **ഭീസീലോ.** ഭായതീതി **ഭീരു, ഭീ** ഭയേ, രു. **രുകപച്ചയേ ഭീരുകോ,** സകത്ഥേ വാ കോ.

ദ്വയം അസൂരേ. ന വീരോ സൂരോ **അവീരോ.** കുച്ഛിതതരത്താ **കാതരോ, കുസ്സ കാദേസോ.**

ദ്വയം ഹിംസാസീലേ, ഹനനസീലോ **ഹിംസാസീലോ, ഘാതുകോ,** ഉകോ, **ഹനസ്സ ഘാതോ.** സരാരു, ഹിംസോപി.

൭൩൨. തികം കോധയുത്തേ. **കുധ** കോപേ, കുജ്ഝനസീലോ **കോധനോ,** യു. **ദുസ** ദോസേ, **ദോസനോ,** പടിഘോ , യു. **കുപ** കോപേ, കുപതീതി

കോപീ, ണീ. അമരിസനോപി, നത്ഥി മരിസനം ഖമാ അസ്സ **അമരിസനോ, മരിസ** അസഹനേ.

ദ്വയം അധികകോധയുത്തേ. ചണ്ഡതേതി **ചണ്ഡോ,** അ, **ചണ്ഡ** കോപേ. അതിരേകം കുജ്ഝതീതി **അച്ചന്തകോധനോ.** അച്ചന്തകോപനോപി, തദാ **കുപതോ** യു.

പഞ്ചകം ഖന്തിയുത്തേ. **സഹ** ഖമനേ, യു. **ഖമു** സഹനേ, യു. **തുമ്ഹി ഖന്താ,** സത്ഥാദി. തിതിക്ഖാ യസ്സത്ഥീതി **തിതിക്ഖവാ. മന്തുമ്ഹി ഖന്തിമാ,** സവിഭത്തിസ്സ **ന്തുസ്സ ആ.**

൭൩൩. ദ്വയം സദ്ധായുത്തേ. **ഹി** പദപൂരണേ. സദ്ധാ യസ്സത്ഥീതി **സദ്ധാലു.** സദ്ധാ രതനത്തയാദീസു പസാദോ, തണ്ഹാ, ആദരോ ച. ദ്വയം ധജയുത്തേ. ചിഹനേ ച പടാകായം, ധജോ സോഫേ ച സോണ്ഡികേ, **സോഫോ** പുല്ലിങ്ഗം.

ദ്വയം നിദ്ദാസീലേ. നിദ്ദാ ഏവ സീലം യസ്സ സോ **നിദ്ദാസീലോ.** ദ്വയം പഭായുത്തേ. **ഭാ** ദിത്തിമ്ഹി, **സരപച്ചയോ,** രസ്സാദി, ദ്വിത്തഞ്ച, **ഭസ്സരോ,** ഭാസാ രതി യസ്സാതി വാ **ഭസ്സരോ,** രസ്സാദി ഏവ. **സസ്സ** ദ്വിത്താഭാവേ **ഭാസുരോ,** അസ്സു, **ഭാസ** ദിത്തിയം വാ, ഉരോ, അഥ വാ ദ്വയം ബഹുകഥായുത്തേ, ഭാസാസു സബ്ബാസു ബഹൂസു കഥാസു രമതീതി **ഭസ്സരോ,** ക്വി, ഭാസതീതി വാ **ഭസ്സരോ,** അരോ, രസ്സാദി, ദ്വിത്തഞ്ച, ഭാസാസു രമതീതി വാ **ഭാസരോ,** ക്വി, മജ്ഝരസ്സോ, ഭാസതീതി വാ **ഭാസരോ,** അരോ, ഇമസ്മിം പക്ഖേ അസ്സുത്താഭാവോ.

൭൩൪. തികം നഗ്ഗേ. ന ഗച്ഛതീതി **നഗ്ഗോ,** ദ്വിത്തം, **ലഗ്ഗ** സങ്ഗേ വാ, **നത്തം, നജി ലജി** ബിലേ വാ, ണോ, **ജസ്സ ഗോ,** ദ്വിത്തം. ദിസാ ഏവ അമ്ബരം വത്ഥം ഏതസ്സ, ന പകതിവത്ഥന്തി **ദിഗമ്ബരോ. സസ്സ ഗോ.** നത്ഥി വത്ഥം ഏതസ്സ, അഥ വാ ദിഗമ്ബരാ വത്ഥാ, അഞ്ഞതിത്ഥികോ അവത്ഥോ ചാതി ഏതേ ദ്വേ നഗ്ഗോ നാമ, നഗ്ഗാ നാമാതി വാ, "തേ ഇത്ഥിവ്യാ പോ, സത്ത പകരണാനി അഭിധമ്മോ നാമാ"ത്യാദീസു വിയ സഞ്ഞാസഞ്ഞീസദ്ദാനം വചനഭേദസ്സാപി സമ്ഭവതോ. നഗ്ഗോ ച നഗ്ഗോ ച നഗ്ഗാ, പുരിമസ്മിം പക്ഖേ പന സാമഞ്ഞതായ ഏകവചനനിദ്ദേസോ.

ദ്വയം ഭക്ഖകേ. **ഘസ** അദനേ, മരോ, **ഘസ്മരോ. ഭക്ഖ** അദനേ, ണ്വു.

വത്തും സോതുഞ്ച അകുസലോ, വചനേ സവനേ ച അകുസലോ **ഏളമൂഗോ** നാമ, ഏളോ ബധിരോ, മൂഗോ അവചനോ, കമ്മധാരയോ, സഠേപി ഏളമൂഗോ.

൭൩൫. **മുഖരാദയോ** തയോ അപ്പിയവാദിനി. വാദ്ധാവാദ്ധേസു മുഖം അസ്സത്ഥി, നിന്ദായം രോ. നിന്ദിതം മുഖം യസ്സ **ദുമ്മുഖോ.** അബദ്ധം അനഗ്ഗളം മുഖം യസ്സ **അബദ്ധമുഖോ.**

ബഹു ച ഗാരയ്ഹഞ്ച വചോ യസ്സ സോ **വാചാലോ** നാമ. കുച്ഛിതാ വാചാ അസ്സ സന്തീതി **വാചാലോ,** നിന്ദായം ലോ.

ദ്വയം സുവചനേ. വദതീതി **വത്താ,** പസംസായം തു. വദതീതി **വദോ. സോ** പദപൂരണേ.

൩൩൬. തികം അത്തനിയേ. നേതബ്ബോതി നിയോ, നിയോ **ഏവ നിജോ, നീ** നയേ, ണ്യോ, **യസ്സ ജോ,** സമീപേ ജായതീതി വാ **നിജോ.** സസ്സ അത്തനോ അയം **സകോ,** ഇദമത്ഥേ കോ, സോ ഏവ വാ **സകോ,** സസ്സായം സകോ, ണോ. അത്തനി ജാതോ **അത്തനിയോ,** അനിയോ.

തികം അച്ഛരിയേ. **വിപുബ്ബോ മഹ** പൂജായം, ഭൂവാദി, ണ്യോ, മന്തലോപോ, **വിമ്ഹയോ. ആപുബ്ബോ ചര** ഗതിഭക്ഖനേസു, അ, **ചരസ്സ ഛരിയോ,** രസ്സാദി ച, **അച്ഛരിയോ.** ന ഭവിത്ഥാതി **അബ്ഭുതോ,** അസരൂപദ്വിത്തം, രസ്സോ ച, അഭൂതോപി [സദ്ദനീതിപദമാലായം ൩൮൦.ഫ പിട്ഠേസു പസ്സിതബ്ബം].

സോകാദീഹി ഇതികത്തബ്ബതാപടിപത്തിസുഞ്ഞോ **വിഹത്ഥോ, ബ്യാകുലോ** ച. വിക്ഖിത്തോ ഹത്ഥോ യസ്സ **വിഹത്ഥോ. കുല** സങ്ഖ്യാനേ **വിആ**പുബ്ബോ.

കതസന്നാഹോ **വധുദ്യതോ** ഹന്തുമുദ്യതോ ഉയ്യുതോ ആതതായീ നാമ. "വധുയ്യുത്തോ"തിപി പാഠോ. **ആപുബ്ബോ താ** പാലനേ, ണീ, ദ്വിത്തം, ആകാരന്താനമായോ, **ആതതായീ.**

൩൩൭. സീസച്ഛേജ്ജമ്ഹി സീസച്ഛേദാരഹേ **വജ്ഝോ.** ഹന്തബ്ബോതി **വജ്ഝോ, ഹന** ഹിംസായം, ണ്യോ, **ഹനസ്സ വധോ, ധ്യസ്സ ഝോ.** അസരൂപദ്വിത്തം, **വജ്ഝോ.**

തികം വക്കാസയേ. നികന്തതീതി **നികതോ, കന്ത** ഛേദനേ, അ, **നലോപോ. സഠ** കേതവേ, അ. നത്ഥി ഉജുതാ യസ്സ **അനുജു.**

തികം ഭേദകാരകേ. **സൂച** പേസുഞ്ഞേ, ണ്വു. **പിസി** സഞ്ചുണ്ണനേ, **പിസി** അവയവേ വാ, പിസതീതി **പിസുണോ,** യദാദിനാ ഉനോ, **ണത്തം.** കണ്ണേ ജപതീതി, അലുത്തസമാസോ, അരുചിതബ്ബരോചകേപി **കണ്ണേജപോ.**

ദ്വയം പഹരണസീലേ. **ധുബ്ബീ** ഹിംസായം, തോ, ഭുജാദി. വഞ്ചയതേ വിപ്പലപതേതി **വഞ്ചകോ, വഞ്ച** ഗമനേ.

൩൩൮. അരിയാസാമഞ്ഞേന ച ബാലപുരിസസ്സ ലക്ഖണമാഹ. **ഹി** പദപൂരണേ. **യോ പുരിസോ** യോ ജനോ, **ജന**പരിയായോ ചേത്ഥ **പുരിസ**സദ്ദോ "ദ്വേ മഹാപുരിസാ അഭിനിക്ഖന്താ"ത്യാദീസു വിയ, **അനിസമ്മ** അനുപപരിക്ഖിത്വാ വധബന്ധനാദികിച്ചം കരോതി, സോ **ചലു** ഏകന്തതോ "ചപലോ"തി വിഞ്ഞേയ്യോ, കസ്മാ? **അവിനിച്ഛിതകാരിത്താ** സമ്മാ അവിനിച്ഛിതസ്സ കാരിയസ്സ കരണസീലത്താ. **ചപ** കക്കരണേ, **ചപ** സന്താനേ വാ, അലോ, **ചപലോ.**

൩൩൯. ചതുക്കം കദരിയേ. കുച്ഛിതം ദദാതീതി **ഖുദ്ദോ,** ദോ, **കസ്സ ഖോ,** അദാനസീലതായ സമ്പരായേസു ഖുദ്ദം ബുഭുക്ഖിസ്സാമീതി വാ **ഖുദ്ദോ, ഖുദ** ബുഭുക്ഖായം, ദോ അനാഗതത്ഥേ. പരാനുപഭോഗേന അത്ഥസഞ്ചയസീലത്താ കുച്ഛിതോ അരിയോ അത്ഥപതി **കദരിയോ,** അദായകത്താ കുച്ഛിതം ഠാനം

അരതീതി വാ **കദരിയോ,** ഇയോ. ദാനാദീസു നമനാഭാവേന ഥദ്ധേന മച്ഛേരയുത്തചിത്തേന സഹിതതായ **ഥദ്ധമച്ഛരീ,** ഈ. കുച്ഛിതോ പണോ യസ്സ **കപണോ,** കിപചാനോ, മിതപ്പചോപി. കുച്ഛിതം പചാനോതി ദുതിയാസമാസോ. മിതം പചതീതി **മിതപ്പചോ,** ണോ.

അഡ്ഢം ദലിദ്ദേ. നത്ഥി കിഞ്ചനം അപ്പമത്തകമ്പി ധനം യസ്സ **അകിഞ്ചനോ. ദലിദ്ദ** ദുഗ്ഗതിയം, അ, **ദല** വിദാരണേ വാ, ഇദോ, ദിത്തം. **ദീന** ദുഗ്ഗതഭാവേ, **ദീനോ, ദി** ഖയേ വാ, ഈനോ. നത്ഥി ധനം അസ്സ. നിന്ദിതം ഗമനം അസ്സ **ദുഗ്ഗതോ.**

൭൮൦. യം കമ്മം "ഇദമഹം ഉപ്പാദേസ്സാമീ"തി അസമ്ഭാവിതം അചിന്തിതമേവ ഹുത്വാ സമ്പത്തം, തം "കാകതാലീയ"ന്ത്യുച്ചതേ. താലസ്സ ഇദം ഫലം താലം, കാകോ ച താലഞ്ച കാകതാലാനി, തേഹി സദിസം കമ്മം **കാകതാലിയം,** കാകസ്സ, താലഫലസ്സ ഉഡ്ഡനപതനസദിസം കമ്മന്ത്യത്ഥോ.

ചതുക്കം യാചകേ. യാചനം കരോതീതി **യാചനകോ,** യാചതീതി വാ, **യാച** യാചനേ, യു. സകത്ഥേ കോ. **അത്ഥ** യാചനായം, അത്ഥനം അത്ഥോ, സോ അസ്സത്ഥീതി **അത്ഥീ.** ണ്വു, യാചകോ . "മാദിസസ്സ ധനം ദത്വാ രാജാ സഗ്ഗം ഗമിസ്സതീ"ത്യാദിനാ ദാനഫലം വണ്ണേത്വാ വകതി യാചതീതി **വനിബ്ബകോ, വണ്ണസ്സ വനി, വക** ആദാനേ, ആദാനമേത്ഥ യാചനമേവ.

൭൮൧. **കിഞ്ചിദൂനക**ന്തം പതിപാദേന നാമം. പക്ഖിസപ്പമച്ഛാദയോ അണ്ഡതോ ജാതത്താ **അണ്ഡജാ.** നരാദയോ പന ഗബ്ഭാസയസങ്ഖാതജലാബുതോ, തത്ര വാ ജാതത്താ **ജലാബുജാ.** കിമി ച ഡംസാ ച **ആദി**നാ മകസമങ്ഗുരാദയോ ച സേദജാ, സേദകാരണത്താ ഉസ്മാ സേദോ, തതോ ജാതാ **സേദജാ.** ദേവോ ച **ആദി**നാ ബ്രഹ്മനേരയികാദയോ ച **ഓപപാതികാ,** ഉപഗന്ത്വാ പതതീതി ഉപപാതീ, ണീ, സോളസവസ്സുദ്ദേസികാദികോ അത്തഭാവോ, സോ യേസമത്ഥി, തേ **ഓപപാതികാ.**

൭൮൨. **ജണ്ണുമത്തേ** ജണ്ണുപ്പമാണയുത്തേ ഉദകാദിമ്ഹി **ജണ്ണുതഗ്ഘോ,** ജണ്ണുപ്പമാണോ **ജണ്ണുതഗ്ഘോ,** പമാണത്ഥേ തഗ്ഘോ, ജണ്ണുപ്പമാണോ **ജണ്ണുമത്തോ,** പമാണത്ഥേ മത്തോ [മോഗ്ഗല്ലാനേ ൪.൮൭ സുത്തേ പസ്സിതബ്ബം], തസ്മിം.

കിഞ്ചിദൂനകേ അപ്പമത്തകയുത്തേ കപ്പോ [പാണിനി ൫.൪.൬൭], ഊനസ്സ അപ്പകതായ കപ്പീയതി ഏകാദിവസേന പരിച്ഛിജ്ജതീതി **കപ്പോ, കപ്പ** പരിച്ഛേദനേ.

ചതുക്കം പരിയാപന്നേ. അന്തോ ഗച്ഛതീതി **അന്തഗ്ഗതം,** "ലോപഞ്ച തത്രാകാരോ"തി ഓലോപേ **അആഗമോ,** ദിത്തം. അന്തോഗതമ്പി. പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ആപന്നം ഗഹിതം **പരിയാപന്നം. ഗാധ** പതിട്ഠായം, അന്തോ ഓഗാധതീതി **അന്തോഗധം,** രസ്സോ, ഓഗാധതീതി **ഓഗധം.**

൭൮൩. ദ്വയം സാധിതേ. **രാധ സാധ** സിദ്ധിയം, കമ്മനി തോ.

ദ്വയം കുഥിതേ. **പച** പാകേ, അതീതേ കത്തരി തോ, **തസ്സ** **ക്കോ, ച**ലോപോ. **കുഥ** നിപ്പക്കേ, തോ.

ആപദം ബ്യസനം പത്തോ ആപന്നോ നാമ, അതിപീളനം ആപജ്ജതീതി **ആപന്നോ,** "ആ തുകോധമുദാട്ടിസൂ"തി ഹി **ഏകക്ഖരകോസോ** [ഏകക്ഖരകോസ ഫര് ഗാഥാ] **. പദ** ഗമനേ, "ആപന്നോ ച വിപത്തിമ്ഹി, പത്തേ ച വാച്ചലിങ്ഗികോ"തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ.**

ദ്വയം പരേസമവസഗതേ. നത്ഥി വസോ ആയത്തോ പരേസം ഏതസ്മിം സേരീഭൂതേതി **വിവസോ, അവസോ** ച.

൭൪൭. ഛക്കം ഖിത്തേ. **നുദ** പേരണേ, **നുദ** ഖേപേ വാ, തോ, **തസ്സ** **ഇന്നോ.** അനിന്നാദേസേ ഭുജാദി, **നുത്തോ.** നുതോപി. **അസു** ഖേപനേ, തോ, ഭുജാദി, **അത്തോ. ഖിപ** പേരണേ, തോ.

ഈര ഗതിയം, കമ്പനേ ച, ഇതോ, **ഈരിതോ. ആ**പുബ്ബോ **വിധ** പേരണേ, തോ, **ആവിദ്ധോ.**

ചതുക്കം കമ്പിതേ. **കമ്പ** ചലനേ, **ധൂ** വിധുനനേ, കമ്പനേ ച. **ധൂതോ, ആധൂതോ, ചല** കമ്പനേ, **ചലിതോ.** വേല്ലിതോ, പേഖിതോപി. **വേല്ല** ചലനത്ഥോ. **പേഖ** ഗത്യത്ഥോ, **പേഖിതോ.**

ദ്വയം നിസിതേ. **നിസി** നിസാനേ. **തിജ** നിസാനേ, നിസാനം തിക്ഖകരണം, ഉഭയത്രാപി കമ്മനി തോ.

൭൪൮-൭൪൯. തികം പത്തബ്ബേ. **പത** ഗമനേ, തബ്ബോ. **ഗമു** ഗതിയം, ണ്യോ, **മ്യസ്സ** **മ്മോ** വാ, **ഗമ്മം,** ഗമ്യം, **ദ്യസ്സ** **ജ്ജോ, ആപജ്ജം.**

ദ്വയം പരിണതേ. **പചി**നോ അനേകത്ഥത്താ ഇഹ പരിണതത്ഥോ. **നമു** നമനേ, ഭൂവാദി, കത്തരി തോ, **സമാ** ദ്വേ തുല്യത്ഥാ.

പഞ്ചകം വേഠിതേ. **വേഠ** വേഠനേ. വലമിവ വലയം, കുണ്ഡലാകാരം വലയം കതം **വലയിതം,** നാമധാതു, കാരിതന്താ തോ. **രുധ** ആവരണേ, **രുദ്ധം.** **സം**പുബ്ബോ **വു** സംവരണേ, **സംവുതം.** സമന്തതോ വുതം **ആവുതം, വു** സംവരണേ, സബ്ബത്ര കമ്മനി തോ.

ദ്വയം പരിഖാദിനാ പരിക്ഖിത്തേ. പരി സമന്തതോ കരീയതേതി **പരിക്ഖിത്തം,** പരിക്ഖതമ്പി. **വു** സംവരണേ, **നിവുതം.**

തികം വിത്ഥതേ. **സര** ഗതിയം, തോ, **തസ്സ** **ടോ, ര**ലോപോ, **വിസടം. തനു** വിത്ഥാരേ, തോ, **തസ്സ** **തോ, ന**ലോപോ, **വിത്ഥതം, തതം.**

ദ്വയം ലേപനീയേ. **ലിപ** ലേപനേ, **ദിഹ** ഉപലേപനേ, ഉഭയത്രാപി കമ്മനി തോ.

ദ്വയം ഗുള്ഹേ. **ഗുഹ** സംവരണേ, ള്ഹോ, **ഗുള്ഹോ. ഗുപ** ഗോപനേ, **ഗുത്തോ.**

ദ്വയം പോസനീയേ. **പുസ** പോസനേ, തോ, **സതാനം ട്ഠോ, ട്ഠാഭാവേ പോസിതോ.**

൩൪൭. ദ്വയം സലജ്ജേ. **ലജ്ജ** പീളേ, പീളോ ലജ്ജാവ. **ഹീള** നിന്ദാലജ്ജാസു, **ഹീളിതോ.**

ദ്വയം സദ്ദേ. **സന ധന** സദ്ദേ, **സനിതം, ധനിതം.**

പഞ്ചകം ബന്ധനീയേ. സന്ദനം ബന്ധനം, തംയോഗാ വന്തു. സന്ദാനവന്തം കതം **സന്ദാനിതം,** നാമധാതുമ്ഹാ തോ, **വന്തുലോപോ.** സന്ദാനം സജ്ജാ, തമസ്സാതി വാ, ഇതോ. **സി** ബന്ധനേ, തോ. **ബന്ധ** ബന്ധനേ, **ബദ്ധോ. കീല** ബന്ധനേ. **യമു** ഉപരമേ, **സം**പുബ്ബോ ബന്ധനേ, സബ്ബത്ര കമ്മനി തോ. മൂതം, ഉദ്ദിതം, സദ്ദിതമ്പി. **മൂ** ബന്ധനേ. **ദാ** അവഖണ്ഡനേ. **ഉ സം**പുബ്ബോ ബന്ധനേ. വുത്തഞ്ച "ഉദ്ദാനന്തു ച ബന്ധന"ന്തി.

൩൪൮. തികം സിദ്ധേ. **സിധ** സംസിദ്ധിമ്ഹി. **പദ** ഗമനേ, നിപുബ്ബോ സിദ്ധിയം. **വത്ത** വത്തനേ, വത്തനംപ്യത്ര സിജ്ഝനം **നി**പുബ്ബത്താ.

തികം വിദാരിതേ. **ദര ഭിദ** വിദാരണേ, **ഇന്നാ**ദേസോ. **ഭിന്നം.** അനിന്നാദേസേ തു **ഭേദിതം.**

ദ്വയം തിണാദീഹി ഛാദനീയേ. **ഛദ** സംവരണേ, തോ, **തസ്സ** സധാത്വന്തസ്സ **അന്നാ**ദേസോ.

തികം ഛിന്ദിതേ. **വിധ** വേധനേ. **ഛിദ്ദ** കണ്ണഭേദേ, ചുരാദി. **വിധ** വേധനേ, സബ്ബത്ര കമ്മേ തോ, അപരദ്വയേ ച സഞ്ജാതത്ഥേ ഇതോ.

൩൪൯. തികം ആനീതേ. **ഹര** ഹരണേ, **ഭര** ധാരണപോസനേസു, **ആ**പുബ്ബോ **നീ** നയേ.

ദ്വയം ദമയുത്തേ. **ദമു** ദമനേ, കത്തരി തോ. പക്കമാദീഹി ന്തോ. **അന്താ**ദേസേ **ദമിതോ.** കമ്മസാധനോപ്യയം.

ദ്വയം സന്തേ. **സമു** ഉപസമേ, കത്തരിതോ. അന്താദേസേ **സമിതോ,** കമ്മസാധനോപ്യയം.

ദ്വയം പുണ്ണേ. **പൂര** പൂരണേ, തരാദീഹി ഇണ്ണോ, ദ്വീസുപി കത്തുകമ്മസാധനാനി ലബ്ഭന്തി.

൩൫൦. തിപാദം പൂജിതേ. **ചായ** പൂജാനിസാമനേസു. **മഹ** പൂജായം, **പൂജ** പൂജനേ, **അരഹ** പൂജായം, **അരഹിതോ. അച്ച** പൂജായം. **മാന** പൂജായം. **ചി** ചയേ, **അപ**പുബ്ബോ പൂജനേ. നമസ്സിതോപി, **നമസ്സ**ധാതു പൂജായം.

ദ്വയം തച്ഛിതേ ദാരുആദിമ്ഹി. **തച്ഛ** തനുകരണേ, തനുകരീയതേതി **തനൂകതോ,** ദീഘോ.

൩൫൧. ദ്വയം അഗ്ഗിആദീഹി തത്തേ. **തപ ധൂപ** സന്താപേ.

ദ്വയം രാജാദീനം സന്തികേ ഭജനാദിവസേന ഉപഗതേ. **ചര** ഗത്യത്ഥോ, **ഉപചരിതോ. ആസ** ഉപവേസനേ, **ഉപാസിതോ.**

അദ്ധം ചുതേ. **ഭസ** അധോപതനേ, തോ. **ഗള** സേചനേ, **ഗളിതം. പദ** ഗമനേ, **പന്നം. ചു** ചവനേ, **ചു** ഗമനേ വാ. **ധംസു** അവസംസനേ, ഗതിയഞ്ച. കന്നമ്പി, **കന്ന** ഗതിസോസനേസു.

൭൩൨. തുട്ഠന്തം പമുദിതേ, **പീ** തപ്പനകന്തീസു. **മുദ** ഹാസേ. **ഹസ** ഹംസനേ, **ഹസ** അലികേ വാ. **മദ** ഹാസേ, **മത്തോ. തുസ** പീതിയം.

ചതുക്കം ഛിന്നേ. **കന്ത** ഛേദനേ. **ഛിദി** ദ്വിധാകരണേ. **ലൂ** ഛേദനേ, ണോ, യു വാ. **ദാ** ലവനേ, തു, **ദാ** അവഖണ്ഡനേ വാ. ഛാതമ്പി. **ഛോ** ഛേദനേ, ഓസ്സാകാരോ.

തികം പസത്ഥേ. **സംസ** ഥുതിയം, തോ. **വണ്ണ** വണ്ണക്രിയാവിത്ഥാരഗുണവചനേസു. **ഥു** അഭിത്ഥവേ. ഈഡിതോ, പണിതോപി, **ഈഡ** ഥുതിമ്ഹി. **പണ** ബ്യവഹാരേ, ഥുതിമ്ഹി ച, **പണിതോ.**

൭൩൩. പഞ്ചകം അല്ലേ, **തിമ** അദ്ദഭാവേ നിച്ചലേപി, പക്കമാദീഹി ന്തോ. **അല്ല** ക്ലേദനേ, ലോ, **അല്ലം. അദ്ദ** ഗതിമ്ഹി, യാചനേ ച, **ആപുബ്ബോ ദാ** അവഖണ്ഡനേ വാ, ദോ, **അദ്ദം. കിലിദ** അദ്ദഭാവേ, **ഇന്നാദേസോ. ഉന്ദ** ക്ലേദനേ, **ഇന്നോ, ഉന്നോ** വാ, സാദ്ദമ്പി. അദ്ദഗുണയുത്തം അദ്ദം, തേന സഹ വത്തതേ **സാദ്ദം.**

ചതുക്കം ഗവേസിതേ. **മഗ്ഗ** അന്വേസനേ, ചുരാദി. **ഏസ** ഗതിയം, ഭൂവാദി. **ഗവേസ** മഗ്ഗനേ, ചുരാദി.

ദ്വയം ലദ്ധേ. **ലഭ** പത്തിയം. പപുബ്ബോ **ആപ** ബ്യാപനേ, തോ, ഭുജാദി, **ആലോപോ, പത്തം.** ഭാവിതം, ആസാദിതം, വിഭൂതഞ്ച.

൭൩൪. പാലിതന്തം രക്ഖനീയേ, **രക്ഖ** പാലനേ. **ഗുപ** ഗോപനേ, ഭുജാദി. **താ** പാലനേ, **താതം. ആയാഗമേ ഗോപായിതം. അവ** രക്ഖണേ, **അവിതം.**

ചതുക്കം ചത്തേ. **സജ** വിസ്സഗ്ഗേ. **ചജ** ഹാനിയം. **ഹാ** ചാഗേ, ഇനോ, ദീഘാദി, **ഹീനോ. ഉഝ** ഉസ്സഗ്ഗേ, **സമുജ്ഝിതം.** ധൂതമ്പി, **ധൂ** കമ്പനേ.

൭൩൫. പഞ്ചം ഭാസിതേ. **ഭാസ** ബ്യത്തിയം വാചായം. **ലപ** ബ്യത്തിയം വാചായം, **വച** ഭാസനേ, **വുത്തം. അഭിപുബ്ബോ ധാ** ധാരണേ, തോ, **ധാതിസ്സ ഹി, ഹി** ഗമനേ വാ, **അഭിഹിതം. ഖ്യാ** കഥനേ. **ജപ്പ** ബ്യത്തിയം വാചായം. **ഈര** ഖേപഗതിവചനകമ്പനേസു, **ഉദീരിതം. കഥ** വാക്യപബന്ധേ. **ഗദ** വിയത്തിയം വാചായം. **ഭണ** ഭണനേ. **വദ** വിയത്തിയം വാചായം, തോ, വസ്സു, **ഉദിതം.**

൭൩൬. ചതുക്കം അവമാനിതേ. **ഞാ** അവബോധനേ. **ഗണ** സങ്ഖ്യാനേ. **ഭൂ** സത്തായം. **മാന** പൂജായം, **മന** ഞാണേ വാ, **അവപരിപുബ്ബാ** ഏതേ പരിഭൂതേ. ഹേട്ഠാ കത്വാ ഞായതി, ഗണീയതി, മഞ്ഞതീതി **അവഞ്ഞിതോ,**

അവഗണിതോ, അവമാനിതോ ച. പരിഭവീയതി അവമാനം കരീയതീതി **പരിഭൂതോ.**

ചതുക്കം ഛാതേ. **ഘസ** അദനേ, ഛോ, ദ്വിത്തം. ജിഘച്ഛാ സഞ്ജാതാ യസ്സ **ജിഘച്ഛിതോ. ഖുദ** പിപാസായം. **ഛാദ** ഭക്ഖനേ. **ഭുജ** പാലനജ്ഝോഹാരേസു, ഖോ, ദ്വിത്താദി, ബുഭുക്ഖാ സഞ്ജാതാ യസ്സ **ബുഭുക്ഖിതോ.**

൭൬൭. ഛക്കം ഞാതേ. **ബുധ ഞാ** അവഗമനേ. **പദ** ഗമനേ, തോ, **തസ്സ അന്നോ, പടിപന്നം. വിദ** ഞാണേ. **ഗതി** ബുദ്ധത്ഥോ. **അവഗതം. മന** ഞാണേ, തോ, **മതം.**

അദ്ധം ഗിലിതേ. **ഗല** അദനേ, അസ്സി, **ഗിലിതോ. ഖാദ** ഭക്ഖനേ. **ഭുജ** പാലനജ്ഝോഹാരേസു. **ഭക്ഖ** അദനേ. **അധിഅവപുബ്ബോ ഹര** ഹരണേ, തോ, **തസ്സ ടോ, രലോപോ, അജ്ഝോഹടോ. അസ** ഭക്ഖനേ, **അസിതോ.** ജപ്പിതോ, ഗസിതോപി, **ജപ്പ** അദനേ. **ഗസ** അദനേ.

വിസേസ്യാധീനവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സംകിണ്ണവഗ്ഗവണ്ണനാ

൭൬൮. പുബ്ബസ്മിം കണ്ഡദ്വയേ ബുദ്ധാദീനി നാമാനി സമാനത്ഥാനി പകരണേന നിബദ്ധാനി, അസ്മിമ്പി കണ്ഡേ സോഭനാദീനി വിസേസനനാമാനി, സമയാദീന്യനേകത്ഥാനി, ചിരസ്സമാദീനി ച അബ്യയാനി പകരണേനേവ നിബദ്ധാനി, ഇദാനി പന പുബ്ബവഗ്ഗേസു വിത്ഥാരഭയാ യേ ന നിബദ്ധാ, തംസങ്ഗഹത്ഥം, തംസമയാനുപാലനത്ഥഞ്ച സംകിണ്ണമാരഭതേ **"ഞേയ്യ"**മിച്ചാദിനാ. തസ്സത്ഥോ - **ഇഹാപി** സംകിണ്ണവഗ്ഗേപി **ക്വാപി** കത്ഥചി ക്രിയാദീസു **പച്ചയത്ഥവസേന ആ**പച്ചയാദീനം ഇത്ഥിലിങ്ഗാദിഭാവജോതകസ്സ സഭാവസ്സ വസേന **ലിങ്ഗം** ഇത്ഥിലിങ്ഗാദികം ഞേയ്യന്തി. **ച**കാരേന ഭിയ്യോ രൂപന്തരാദിപരിഗ്ഗഹോപി. **ഇഹാ**തി ച ഉപലക്ഖണം, വഗ്ഗന്തരേസുപി പച്ചയത്ഥവസേന ലിങ്ഗാദിനിച്ഛയസമ്ഭവതോ.

കത്തബ്ബതോ **ക്രിയാ, കര** കരണേ, ണ്യോ, **ഇ**കാരാഗമോ, അസ്സി, വണ്ണവിപരിയയേ ക്രിയാ, ക്രിയമ്പി, **രിരിയ**പച്ചയേ കിരിയം, കിരിയാപി. **രമ്മ**പച്ചയേ **കമ്മം.**

തികം ചിത്തോപസമേ. **സമു** ഉപസമേ,തി, **സന്തി. ഥമ്ഹി സമഥോ. അമ്ഹി സമോ.**

തികം കായോപസമേ. **ദമു** ഉപസമേ. **ഥമ്ഹി ദമഥോ. തിമ്ഹി ദന്തി.** ചിത്തോപസമേപ്യേതേ.

സുദ്ധകമ്മേനി വത്തം ഭവതി. **വത്ത** വത്തനേ, **വത്ത** സമാദാനേ വാ **വത്തം,** അസീതിമഹാവത്താദി.

ആസങ്ഗവചനം ആസത്തവചനം സദ്ദസരൂപം പരായണം നാമ വുത്തം, തഞ്ച തീസു. പരം ആയനം ആയത്തോ താണം **പരായണം,** കമ്മാസത്തോ ഇച്ചത്ഥോ, സാകല്യവചനേ തു പാരായണം, പാരം പരിയന്തം അയന്തി ഗച്ഛന്തി

കസ്സചി അനേനാതി **പാരായണം,** യു, **ണത്തം,** യഥാ - നാമപാരായണം, ധാതുപാരായണം.

൩൫൪. തികം ദ്വിധാഭാവേ. **ഭിദി** ദ്വിധാകരണേ, ണോ. **ദര** വിദാരണേ. **ഫുട** വികസനേ, **ഫുട** ഭേദനേ വാ, യു.

ദ്വയം തപ്പനേ. **തപ** പീണനേ, യു. **പീ** തപ്പനേ, യു, കിയാദി, **നസ്സ ണത്തം.** അവനമ്പി, **അവ** പാലനേ, ദിത്തിയഞ്ച അനേകത്ഥത്താ.

ദ്വയം സാപേ. **കുസ** അവ്ഹാനേ, ഭേദനേ ച, യു. **സന്ജ** സങ്ഗേ, **അഭിസങ്ഗോ.**

തികം യാചനായം. **ഭിക്ഖ** യാചനേ, യു. **യാച** യാചനേ. **അത്ഥ** യാചനേ. അദ്ദനോപ്യത്ര, **അദ്ദ** ഗതിമ്ഹി, യാചനേ ച.

൩൫൫. നിമിത്തരഹിതം യദിച്ഛാ നാമ, യാ യാ ഇച്ഛാ അധിപ്പായോ **യദിച്ഛാ** നാമ. സേരിതാപി.

തികം ആപുച്ഛനേ, ആപുച്ഛനഞ്ച ഗമനാഗമനാദിസമയേ സുഹജ്ജ ബന്ധവാദീനമാലിങ്ഗന ചുമ്ബനസ്വാഗതപിയവചനാരോഗ്യപുച്ഛനഗമനാനുഞ്ഞാദിനാ ആനന്ദനം. **പുച്ഛ** പുച്ഛനേ, **ആപുച്ഛനം. നന്ദ** സമിദ്ധിയം, **ആനന്ദനം. സഭാജ** പീതിദസ്സനേസു, **സഭാജ** പീതിവചനേസു വാ, ചുരാദി, യു, **സഭാജനം.**

ദ്വയം നയേ. ഞായന്തി യേനാതി **ഞായോ,** ആകാരന്താനമായോ. ന്യായോപി, നിസ്സേസതോ അയതി യേന **ന്യായോ. നീ** നയേ, **അയാ**ദേസോ, **നയോ.**

ദ്വയം വുദ്ധിമ്ഹി. **ഫാ** വുദ്ധിമ്ഹി, **ഫായ** വുദ്ധിയം വാ, **യ**ലോപോ,തി, **ഫാതി,** നാരിയം. **വധ** വദ്ധനേ,തി, **ദ**ലോപോ, ധഢഭഹേഹി ധഢാ ച, അസ്സു, **വുദ്ധി,** വുഡ്ഢിപി.

൩൫൬. കിലമ ഹാസക്ഖയേ, ഥോ, **കിലമഥോ. യു**മ്ഹി **കിലമനം. സൂ** പാണിപസവേ, പസവനം **പസവോ, തി**മ്ഹി **പസൂതി.**

കസ ഗതിയം ഹിംസായഞ്ച, നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, **ഉക്കംസോ, കസ** വിലേഖനേ വാ. **അതിസയോ** വുത്തോ. **ഭുസാദയോ** പമാണാതിസയവസേന വുത്താ, **ഉക്കംസോ** ഗുണാതിസയവസേന വുത്തോ, **അതിസയോ** പന ഉഭയവസേനാതി ഉഭയത്ര നിദ്ദിട്ഠാനം ഭേദോ. തികം ജയനേ. ജയനം **ജയോ,** യു, **ജയനം. തി**മ്ഹി **ജിതി,** നാരീ.

൩൫൭. ബന്ധനന്താനി ദ്വേ ദ്വേ നാമാനി. **വസ** കന്തിയം. **കമു** കന്തിയം,തി. **വിധ** വേധനേ, ബ്യധനേ ച അനേകത്ഥത്താ, അ, ഇകാരസ്സ **യാ**ദേസോ, **ബ്യധോ, വേധോ. ഗഹ** ഉപാദാനേ നിബന്ധനേ ച, **ഗഹോ, ഗാഹോ** ച. **വര** ആവരണേ, **വരോ. വു** സംവരണേ,തി, **വുതി. പച** പാകേ, ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ, അ. പചനം **പാകോ,** ണോ.

ദ്വയം ആഹ്വാനേ. **ഹു** ദാനാദനഹബ്യപ്പദാനേസു, ണോ, **ഹവോ. തിമ്ഹി ഹുതി.** ദ്വയം അനുഭവനേ. **വിദ** ഞാണേ, ണോ, **വേദോ . വിദ** വേദനാഖ്യാനനിവാസേസു, ചുരാദി, യു, **വേദനം, വാ**കാരോ **വേദനാ**സദ്ദസ്സ നപുംസകത്താപേക്ഖോ.

൩൬൨. ദ്വയം ധനാദിജാനിയം. **ജര** വയോഹാനിമ്ഹി, യു, **ജീരണം,** അസ്ത്രീ. **ഹാ** ചാഗേ, യു, നദാദി, രസ്സോ, **ഹസ്സ ജോ, ജാനി. താ** പാലനേ, യു, **ണത്തം.** ദ്വയം പമാണേ. **മാ** മാനേ,തി, **പമിതി. അമ്ഹി പമാ.**

ദ്വയം സംയോഗേ. **സിലിസ** ആലിങ്ഗനേ. **സംപുബ്ബോ ധാ** ധാരണേ, ഇ, സന്ധനം **സന്ധി.** ദ്വയം ഖയേ. **ഖി** ഖയേ, ണോ, ഇസ്സേ, **ഏ** അയ, **ഖയോ. ചി** ചയേ, **അപപുബ്ബോ** ഖയേ. ദ്വയം സദ്ദേ. **രു** സദ്ദേ, ണോ, വുദ്ധ്യാദേസോ. **രണ** സദ്ദേ. അ, **രണോ.**

൩൬൪. **ഗദ** ബ്യത്തിയം വാചായം, ണോ, അ ച, **നിഗാദോ, നിഗദോ** ച. ദ്വയം മദേ. **മദ** ഉമ്മാദേ, **മാദോ, മദോ** ച. **സി** ബന്ധനേ,തി, **സിതി.**

തികം ആകാരേ. ആകരണം **ആകാരോ,** അനേകത്ഥത്താ മുഖവങ്കാദ്യങ്ഗവികാരോ വാ, ഇങ്ഗതി ജാനാതീതി വാ യേന ആകാരോ. **ഇങ്ഗ** ഗമനത്ഥോ, തോ, അ ച, **ഇങ്ഗിതം, ഇങ്ഗോ** ച. **അത്ഥസ്സ** ധനസ്സ **അപഗമോ** വിനാസോ **ബ്യയോ** നാമ. **ബ്യയ** ചിത്തസമുസ്സഗ്ഗേ.

൩൬൫. ദ്വയം അന്തരായേ. ചുതിപടിസന്ധീനമന്തരേ അയതീതി **അന്തരായോ.** പടിപക്ഖവസേന ഊഹതി പവത്തതീതി **പച്ചൂഹോ,** അഥ വാ കാരിയസിദ്ധി അന്തരം ബ്യവധാനം അയതി ഗമയതീതി **അന്തരായോ.** പച്ചൂഹന്തി വിനിഹന്തീതി **പച്ചൂഹോ.**

വികരണം അഞ്ഞഥാ ഭവനന്തി **വികാരോ, വികതി ച, കര** കരണേ, ണോ,തി ച.

ദ്വയം സഭാവവിഗമേ. **സിലിസ** ആലിങ്ഗനേ, **പവിപുബ്ബോ** തംസഭാവവിഗമേ, വിഗതോ ധുരോ സദിസഭാവോ യസ്മാതി **വിധുരോ,** "വിധുരം പവിസിലേസേ, ക്ലിവഞ്ച വികലേ തിസൂ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൨൨.൨൦] **രഭസോ. വിധ** വിധാനേ വാ, ഉരോ. ദ്വയം ആസനേ. **വിസ** പവേസനേ, **ഉപവേസനം. ആസ** ഉപവേസനേ, **ആസനം.**

൩൬൬. തിപാദം അധിപ്പായേ. ചിത്തമധ്യാഗന്ത്വാ സയതീതി **അജ്ഝാസയോ.** അനമിപുബ്ബേ **ആസയോ.** അധിപയതി ചിത്തേതി **അധിപ്പായോ,** ണോ, **പയ** ഗമനേ. ചിത്തേ അഭിസന്ധായതീതി **അഭിസന്ധി,** ദീസു. ഭവതി ചിത്തേതി **ഭാവോ,** ണോ. അധിമുച്ചനം ചിത്തേ അധിട്ഠാനം **അധിമുത്തി,** നാരീ. **ഛന്ദോ** തണ്ഹായമ്പി വുത്തോ.

ദ്വയം ആദീനവേ. **ദോസോ** പടിഘേ വുത്തോ. ആ ഭുസോ ദീനം വായതി ഗമയതീതി **ആദീനവോ, ദീന** ദുഗ്ഗതഭാവേ, വോ, **വീ** ഗമനേ ച.

൩൬൭. ദ്വയം ആനിസംസേ. **സംസ** ഹിംസാഥുതീസു, **ആനിസംസോ** അമുഖ്യഫലേ, മുഖ്യഫലേ ച, തഥാ **ഗുണോ. ഗുണ** പകാസനേ, പകാസേതി

കാരണന്തി **ഗുണോ, ഗണ** സങ്ഖ്യാനേ വാ, അസ്സു, **ഗുണോ.** ദ്വയം മജ്ഝേ. **മജ** സുദ്ധിയം, ഝോ. **വിപുബ്ബോ** **വേമജ്ഝം.**

ദ്വയം തരുണസൂരിയട്ഠാനേ. അഹസ്സ മജ്ഝോ മജ്ഝഹോ, സോ ഏവ **മജ്ഝന്ഹികോ, ഹസ്സ ന്ഹോ** [മോഗ്ഗല്ലാന ൩.൧൧൦ സുത്തം പസ്സിതബ്ബം]. അഹസ്സ മജ്ഝോ **മജ്ഝന്ഹോ, മജ്ഝന്തോ**പി. ദ്വയം നാനത്തായം. വിഗതാ മത്താ സദിസപ്പമാണം ഏതേന ഹേതുഭൂതേന **വേമത്തം.** നാനമേവ **നാനതാ, നാന**സദ്ദോ പുന്നപുംസകേ, അബ്യയേ തു നാനാ.

൭൬൪. ദ്വയം നിദ്ദാപടിക്ഖേപേ. **ജാഗര** നിദ്ദക്ഖയേ, ജാഗരമേവ **ജാഗരിയോ.** ദ്വയം ജലാദീനമവിച്ഛിന്നായം സന്തതിയം. **വഹ**തിസ്മാ ണോ, **പവാഹോ. വതു** ആവത്തനേ,തി, **പവത്തി.**

തികം വിത്ഥാരേ. **അസു** ഖേപനേ, ണോ, **ബ്യാസോ. പ**പുബ്ബോ **പഞ്ച** വിത്ഥാരേ. **ഥര** സന്ഥരണേ, **പാദി**പുബ്ബോ ച വിത്ഥാരേ. തികം സംയമേ. **യമു** ഉപരമേ, ണോ, **യാമോ.** ഇതരേസു അ.

൭൬൫. ദ്വയം ഗത്താനം മദ്ദനേ. "സമ്ബാഹനോ'ങ്ഗമദ്ദകോ"തി **വോപാലിതോ, സം**പുബ്ബോ **വാഹ** പയതനേ, മദ്ദനേ വാ, യു. **മദ്ദ** മദ്ദനേ. ദ്വയം നാനാരമ്മണാദീസു വിസപ്പനേ. **സര** ഗമനേ, ണ. **സപ്പ** ഗമനേ, യു, **വിസപ്പനം.**

ദ്വയം പരിചയേ. **ഥു** അഭിത്ഥവേ. **ചി** ചയേ. തികം സങ്ഗമേ. **മില** സിലേസനേ, ണോ, സകത്ഥേ കോ, **മേലകോ. സന്ജ** സങ്ഗേ, ണോ. **സം**പുബ്ബാ **ഗമി**തോ അ.

൭൬൬. സന്നികട്ഠമ്ഹി സമീപേ **സന്നിധി**സദ്ദോ, സന്നിധാനം **സന്നിധി,** പുമേ, ഠപനേപ്യയം. **നസ** അദസ്സനേ, ണോ. **ദിസ** പേക്ഖനേ, യു, ദിസ്സാദേസോ, ഇസ്സത്തം.

തികം ധഞ്ഞാദീനം ലവനേ. **ലൂ** ഛേദനേ, അ. **ണമ്ഹി** **അഭിലാവോ. യുമ്ഹി** **ലവനം.** ദ്വയം ഖണപ്പത്തിയം. **പ**പുബ്ബോ **ഥു** അഭിത്ഥവേ. **സര** ഗമനേ, **അവസരോ. സമാ**തി ദ്വേ തുല്യത്ഥാ.

൭൬൭. ചതുക്കം പരിയോസാനേ. **സാ** തനുകരണേ, യു, **ഓസാനം. പരി**പുബ്ബോ **പരിയോസാനം.** ഉക്കംസാതിസയാ പകട്ഠേപ്യുത്താ.

ദ്വയം സണ്ഠാനേ. **വിസ** പവേസനേ, **സന്നിവേസോ. ഠാ** ഗതിനിവത്തിയം, യു, **സണ്ഠാനം.** ദ്വയം അബ്ഭന്തരവാചകം പാടിപദികം. അഥ വാ **അഭി** ബന്ധനേ, അരോ, ധാത്വത്ഥാനുവത്തകോ **അഭി, അബ്ഭന്തരം.** അബ്ഭാഭാവേ **അന്തരം.**

൭൬൮. തികം പാടിഹാരിയേ. **ഹി** ഗതിമ്ഹി, പടിതോ ഹിസ്സ ഹേരണ ഹീരണ, **പാടിഹേരം, പാടിഹീരം.** യദാദിനാ ഹാരിയഞ്ച, **പാടിഹാരിയം,** അഥ വാ പടിപക്ഖേ ഹരതീതി **പാടിഹീരം,** ണോ, അസ്സീ. **ഏ**കാരാദേസേ **പാടിഹേരം. ണ്യ**മ്ഹി **പാടിഹാരിയം,** വിഹതുപക്കിലേസേന പച്ചാഹരിതബ്ബം പവത്തേതബ്ബന്തി **പാടിഹീര**ന്തിആദിപി കാതബ്ബം.

ദ്വയം കത്തബ്ബമത്തേ. **കരമ്**ഹാ രിച്ച, **കിച്ചം,** അവസ്സം കാതബ്ബേപി. **അനീയപച്ചയേ കരണീയം.**

ദ്വയം പുപ്ഫാദിനാ ഉദകാദീനം പരിഭാവനേ. സുന്ദരം കരീയതേ യേനാതി **സങ്ഖാരോ,** ണോ, **ഖരാദേസോ. വസ** നിവാസേ, യു, **വാസനാ,** കിലേസാദീനം സത്തിവിസേസേപി. സാ ഹി കുസലാപി അത്ഥി അകുസലാപി അബ്യാകതാപി, തഥാ പഹാതബ്ബാപി അത്ഥി അപ്പഹാതബ്ബാപി. തത്ഥ യാ കുസലാബ്യാകതാ, ന സാ പഹാതബ്ബാ. യാ പന അകുസലാ, സാ സുഖുമതരതായ ഭഗവതോയേവ അരിയമഗ്ഗേന പഹാതബ്ബാ, നാഞ്ഞേസം. ഏവം സന്തേ അരിയാനമ്പി അപായൂപപത്തി സിയാതി? ന സിയാ, സബ്ബേസമേവ അരിയാനം അപായൂപപത്തിഹേതുകായ വാസനായ പഹീനത്താ. ദുവിധാ ഹി അകുസലാ വാസനാ കായവചീപയോഗഹേതുഭൂതാ ച അപായൂപപത്തിഹേതുഭൂതാ ച. തത്ഥ പുരിമാ ഭഗവതോയേവ അരിയമഗ്ഗേന പഹാതബ്ബാ, ഇതരാ സബ്ബേസമ്പി അരിയമഗ്ഗേനാതി, തസ്മാ യം വുത്തം "ബുദ്ധാവ സവാസനേ കിലേസേ പജഹിതും സക്കോന്തി, നാഞ്ഞേ"തി, തം കായവചീപയോഗഹേതുഭൂതം വാസനം സന്ധായ വുത്തം, നേതരന്തി നിട്ഠമേത്ഥാവഗന്തബ്ബം.

൭൭൩. തികം ധഞ്ഞാദീനം പൂതകരണേ. **പൂ** പവനേ, യു. **അപച്ചയേ പവോ. ണമ്ഹി നിപ്പാവോ.** ദ്വയം തസരേ. **തസ** ഉബ്ബേഗേ, അരോ. സുത്തേന വേഠനം **സുത്തവേഠനം.**

ദ്വയം ദുഗ്ഗസഞ്ചാരേ. സങ്കമ്യതേ യേനാതി **സങ്കമോ.** സഞ്ചരന്തി അനേനാതി സഞ്ചാരോ, ദുഗ്ഗസ്സ സഞ്ചാരോ **ദുഗ്ഗസഞ്ചാരോ.** ദ്വയം പഠമാരമ്ഭേ. പഠമം കമോ **പക്കമോ, ഉപക്കമോ** ച.

൭൭൪. തികം പാഠേ. **പഠ** വിയത്തിയം വാചായം, ണോ, **പാഠോ. നിപുബ്ബേ നിപാഠോ, അമ്ഹി നിപഠോ.** ദ്വയം അപഹരിതാദിനോ വത്ഥുനോ അന്വേസനേ. **ചി** ചയേ, ചയനമത്ര അന്വേസനം. **മഗ്ഗ** അന്വേസനേ, ചുരാദി, യു, ഏതേ ദ്വേ അപുമേ, സംവിക്ഖനംപ്യത്ര.

ചതുക്കം ആലിങ്ഗനേ. **ലിങ്ഗ** ഗത്യത്ഥോ. **സന്ജ** സങ്ഗേ. **സിലിസ** ആലിങ്ഗനേ. **ഗുഹ** സംവരണേ, യു, പരിരമ്ഭോപ്യത്ര. **രമ്ഭ** സദ്ദേ.

൭൭൫. ചതുക്കം ആലോകനേ. **ലോക** ദസ്സനേ. **ഝേ** ചിന്തായം. **ഇക്ഖ** ദസ്സനങ്കേസു. **ദിസ** പേക്ഖനേ, സബ്ബത്ര ഭാവേ യു.

ചതുക്കം നിരാകരണേ. **ദിസ** പേക്ഖനേ. **അസു** ഖേപനേ, **നിരസനം. പതി ആപുബ്ബോ ഖാകഥനേ. കര** കരണേ, ഇത്ഥിയമതിയവോ വാ,തി.

൭൭൬. പഞ്ചകം വിപരിയയേ. **വിപരിപുബ്ബോ അസു** ഖേപനേ, ണോ, **വിപല്ലാസോ.** അഞ്ഞേന പകാരേന ഭവനം **അഞ്ഞഥാഭാവോ. വിപരിപുബ്ബോ അയ** ഗമനേ, **വിപരിയയോ. അസു** ഖേപനേ, **വിപരിയാസോ.**

തികം അതിക്കമേ. അതിക്കമനം **അതിക്കമോ.** അതിക്കമ്മ പതനം **അതിപാതോ. അയ** ഗമനേ, **ഉപച്ചയോ.**

സംകിണ്ണവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അനേകത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ

൭൭൭. ഇദാനി സംകിണ്ണവഗ്ഗതോ അനന്തരം ഗാഥാതോ, ഗാഥായ അദ്ധതോ, പാദതോ ചാതി ഇമേഹി തീഹി പകാരേഹി **അനേകത്ഥേ** നാനത്ഥേ **സമയാ**ദികേ സദ്ദേ **കമാ** കമതോ പവക്ഖാമി. **ഏത്ഥ** അനേകത്ഥവഗ്ഗേ **ഏകസ്സ ഭൂത**സദ്ദാദികസ്സ യാ പുനരുത്തതാ, സാ ഥീപുന്നപുംസകസങ്ഖാതലിങ്ഗവിസേസത്ഥം കതാ.

൭൭൮. സമവായത്ഥാദിവാചകേ ബഹവോ **സമയ**സദ്ദേ ജാതിയാ സങ്ഗയ്ഹ "സമയോ"തി ഏകവചനനിദ്ദേസോ കതോ. തത്ര "കാലഞ്ച സമയഞ്ച ഉപാദായാ"ത്യാദീസു [ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൭] സമവായേ പച്ചയസാമഗ്ഗിയം. "മഹാസമയോ പവനസ്മിം, ദേവകായാ സമാഗതാ"ത്യാദീസു സമൂഹേ. "സമയോപി ഖോ തേ ഭദ്ദാലി അപ്പടിവിദ്ധോ"ത്യാദീസു [മ॰ നി॰ ൨.൧൩൫] കാരണേ. "ഏകോയേവ ച ഖോ ഖണോ ച സമയോ ചാ"ത്യാദീസു [അ॰ നി॰ ൮.൨൯] ഖണേ ഓകാസേ. "അഭിസമയത്ഥോ"ത്യാദീസു പടിവേധേ. "ഏകം സമയം ഭഗവാ"ത്യാദീസു [ദീ॰ നി॰ ൧.൧] കാലേ. "സമ്മാ മാനാഭിസമയാ"ത്യാദീസു [മ॰ നി॰ ൧.൨൮] പഹാനേ. "അത്ഥാഭിസമയാ ധീരോ"ത്യാദീസു ലാഭേ [സം॰ നി॰ ൧.൧൨൯]. "സമയപ്പവാദകേ തിന്ദുകാചിരേ"ത്യാദീസു [മ॰ നി॰ ൨.൨൬൮] ദിട്ഠിയം.

തത്ഥ സഹകാരീകാരണതായ സന്നിജ്ഝം സമേതി സമവേതീതി **സമയോ,** സമവായോ. സമം, സഹ വാ അവയവാനം അയനം പവത്തി അവട്ഠാനന്തി **സമയോ,** സമൂഹോ, യഥാ - സമുദായോതി അവയവസഹാവത്ഥാനമേവ ഹി സമൂഹോതി. അവസേസപച്ചയാനം സമാഗമേ ഏതി ഫലം ഏതസ്മാ ഉപ്പജ്ജതി പവത്തതി ചാതി **സമയോ,** കാരണം, യഥാ "സമുദായോ"തി. സമേതിസമാഗച്ഛതി ഏത്ഥ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം തദാധാരപുഗ്ഗലേഹീതി **സമയോ,** ഖണോ. അഭിമുഖം ഞാണേന സമ്മാ ഏതബ്ബോ അവഗന്തബ്ബോതി **അഭിസമയോ,** ധമ്മാനം അവിപരീതോ സഭാവോ. അഭിമുഖഭാവേന സമ്മാ ഏതി ഗച്ഛതി ബുജ്ഝതീതി **അഭിസമയോ,** ധമ്മാനം അവിപരീതസഭാവാവബോധോ. സമേതി ഏത്ഥ, ഏതേന വാ സങ്ഗച്ഛതി സത്തോ, സഭാവധമ്മോ വാ സഹജാതാദീഹി, ഉപ്പാദാദീഹി വാതി **സമയോ,** കാലോ, ധമ്മപ്പവത്തിമത്തതായ അത്ഥതോ അഭൂതോപി ഹി കാലോ ധമ്മപ്പവത്തിയാ അധികരണം വിയ, കരണം വിയ ച പരികപ്പനാമത്തസിദ്ധേന രൂപേന വോഹരീയതീതി. സമസ്സ നിരോധസ്സ യാനം, സമ്മാ വാ യാനം അപഗമോതി **സമയോ,** പഹാനം. സമിതി സങ്ഗതി സമോധാനന്തി **സമയോ,** പടിലാഭോ, സമേതി സമ്ബന്ധോ ഏതി അത്തനോ വിസയേ പവത്തതി, ദള്ഹഗ്ഗഹണഭാവതോ വാ സമ്പയുത്താ അയന്തി പവത്തന്തി സത്താ യഥാഭിനിവേസം ഏതേനാതി **സമയോ,** ദിട്ഠി. ദിട്ഠിസംയോജനേന ഹി സത്താ അതിവിയ ബജ്ഝന്തീതി, ഏവം തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ **സമയ**സദ്ദസ്സ പവത്തി വേദിതബ്ബാ. **സമയ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരേ **അഭിസമയ**സദ്ദസ്സ ഉദാഹരണം സോപസഗ്ഗോ, അനുപസഗ്ഗോ ച **സമയ**സദ്ദോ സമവായാദ്യത്ഥവാചകോ ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം. ഏവം സബ്ബത്ര ഉദാഹരണം തംതദത്ഥാനുരൂപനിബ്ബചനാദയോ ദട്ഠബ്ബാ.

൭൭൯. **സണ്ഠാനം** ദീഘരസ്സാദി. **രൂപം** രൂപായതനം, **ജാതി** ഖത്തിയാദികുലം. **ഛവി** ബഹിചമ്മം, **പമാണം** മരിയാദോ. **അക്ഖരം** അകാരാദി , **യസോ** പരിവാരോ, കിത്തി ച. **ഗുണോ** സീലാദി, തപനിയേപി **വണ്ണോ.**

൭൮൦. **പാതിമോക്ഖസ്സ** ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീനം വസേന ദുവിധസ്സ പാതിമോക്ഖസ്സ ഉദ്ദേസേ ‘‘സങ്ഘോ ഉപോസഥം കരേയ്യാ’’തി [മഹാവ॰ ൧൩൪]. പണ്ണത്തിയം ‘‘ഉപോസഥോ നാമ നാഗരാജാ’’തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൬]. **ഉപവാസോ** വുത്തോ. **അട്ഠങ്ഗോ** ‘‘പാണാതിപാതാ വേരമണി’’ആദി. **ഉപോസഥദിനം** ‘‘അജ്ജുപോസഥോ പന്നരസോ’’ത്യാദീസു [മഹാവ॰ ൧൬൮].

൭൮൧-൭൮൨. **രഥങ്ഗം** ചക്കദ്വയം. **ലക്ഖണം** ചക്കലക്ഖണം. ‘‘മയാ പവത്തിതം ചക്ക’’ന്ത്യാദീസു [സു॰ നി॰ ൫൬൨] **ധമ്മചക്കേ. ഉരചക്കം** നാമ ഖുരചക്കം ‘‘ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ’’തി [ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪; ൧.൫.൧൦൦]. ‘‘ചതുചക്കം നവദ്വാര’’ന്ത്യാദീസു [സം॰ നി॰ ൧.൨൯] **ഇരിയാപഥചക്കേ.** ‘‘ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി, യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാനം ചതുചക്കം വത്തതീ’’ത്യാദീസു [അം॰ നി॰ ൪.൩൧] **സമ്പത്തിചക്കേ.** ‘‘പിതരാ പവത്തിതം ചക്കം അനുവത്തേതീ’’ത്യാദീസു [അം॰ നി॰ ൫.൧൩൨] **ചക്കരതനേ. മണ്ഡലം** ‘‘അലാതചക്ക’’ന്ത്യാദീസു ‘‘അസനിവിചക്ക’’ന്തി [ദീ॰ നി॰ ൩.൬൧; സം॰ നി॰ ൨.൧൬൨] ച. **ബലം** ഥാമോ. **കുലാലോ** കുമ്ഭകാരോ, തസ്സ ഭണ്ഡേ കുലാലചക്കന്തി. **ആണായം** ‘‘ചക്കം വത്തയതി പാണീന’’ന്തി [ജാ॰ ൧.൭.൧൪൯]. **ആയുധേ** ചക്കാകാരേ ആയുധേ. **ദാനം** ദേയ്യധമ്മോ. **രാസി** ഖന്ധോ. സദ്ധഗാഥാപി ഗാഥായേവ.

‘‘ദണ്ഡകാ ചണ്ഡവുട്ഠ്യാദി, പാദേഹി ഛഹി തീഹി തു;
ഗാഥാതി ച പരത്ഥേവം, ഛന്ദോസഞ്ഞാ പകാസിതാ.

അനന്തരോദിതം ചഞ്ഞ-മേതം സാമഞ്ഞനാമതോ;
ഗാഥാഇച്ചേവ നിദ്ദിട്ഠം, മുനിന്ദവചനേ പനാ’’തി [വുത്തോദയ ൧൪-൧൫ ഗാഥാ] ഹി വുത്തം.

൭൮൩.
‘‘കിം തേ വതം കിം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
കിസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധിജുതിബലവിരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച തേ നാഗ മഹാവിമാനം.

അഹഞ്ച ഭരിയാ ച മനുസ്സലോകേ,
സദ്ധാ ഉഭോ ദാനപതീ അഹുമ്ഹ;
ഓപാനഭൂതം മേ ഘരം തദാസി,
സന്തപ്പിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച.

തം മേ വതം തം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
തസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധിജുതിബലവിരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച മേ ധീര മഹാവിമാന’’ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൫൯൨, ൧൫൯൩, ൧൫൯൫]

ഇമസ്മിം വിധുരപണ്ഡിതജാതകേ **ദാനസ്മിം** ആഗതോ.

“തം ഖോ പന പഞ്ചസിഖ ബ്രഹ്മചരിയം നേവ നിബ്ബിദായ ന വിരാഗായ യാവദേവ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ”തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯] ഇമസ്മിം മഹാഗോവിന്ദസുത്തേ **അപ്പമഞ്ഞാസു.** “തയിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം പുഥുഭൂതം യാവദേവ മനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത”ന്തി [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൭൪] പാസാദികസുത്തേ സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹേ സകലസ്മിം **സാസനേ.** “പരേ അബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ ബ്രഹ്മചാരിനോ ഭവിസ്സാമാ”തി [മ॰ നി॰ ൧.൮൩] ഇമസ്മിം സല്ലേഖസുത്തേ **മേഥുനാ വിരതിയം.**

> “കേന പാണി കാമദദോ, കേന പാണി മധുസ്സവോ;
> കേന തേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതി.
>
> തേന പാണി കാമദദോ, തേന പാണി മധുസ്സവോ;
> തേന മേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതീ”തി [പേ॰ വ॰ ൨൭൫]. -

ഇമസ്മിം അങ്കുരപേതവത്ഥുമ്ഹി **വേയ്യാവച്ചേ.**

> “മയഞ്ച ഭരിയാ നാതിക്കമാമ,
> അമ്ഹേ ച ഭരിയാ നാതിക്കമന്തി;
> അഞ്ഞത്ര താ ബ്രഹ്മചരിയം ചരാമ,
> തസ്മാ ഹി അമ്ഹം ദഹരാ ന മിയ്യരേ”തി [ജാ॰ ൧.൧൦.൯൭]. -

മഹാധമ്മപാലജാതകേ **സദാരതുട്ഠിയം.**

“ഏവം ഖോ തം, ഭിക്ഖവേ, തിത്തിരിയം നാമ ബ്രഹ്മചരിയം അഹോസീ”തി [ചൂളവ॰ ൩൧൧] ഇമസ്മിം തിത്തിരജാതകേ **പഞ്ചസീലേ.**

“ഇദം ഖോ പന പഞ്ചസിഖ ബ്രഹ്മചരിയം ഏകന്തനിബ്ബിദായ വിരാഗായ... പേ॰... അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ”തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯] മഹാഗോവിന്ദസുത്തേയേവ **അരിയമഗ്ഗേ.**

> “ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതി;
> മജ്ഝിമേന ച ദേവത്തം, ഉത്തമേന വിസുജ്ഝതീ”തി [ജാ॰ ൧.൪.൭൫]. -

നിമിജാതകേ അത്തദമനവസേന കതേ **അട്ഠങ്ഗുപോസഥേ.**

“അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, സാരിപുത്ത, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതാ തപസ്സീ സുദം ഹോമീ”തി [മ॰ നി॰ ൧.൧൫൫] ലോമഹംസസുത്തേ ധിതിസങ്ഖാതേ **വീരിയേ.**

൭൪൪. **സഭാവോ** അവിപരീതത്ഥോ. **പരിയത്തി** പരിയാപുണിതബ്ബാ വിനയാഭിധമ്മസുത്തന്താ. **ഞായോ** യുത്തി, സപ്പടിപദാ വാ മഗ്ഗാദയോ. **ഞേയ്യേ** സങ്ഖാരവികാരലക്ഖണനിബ്ബാനപഞ്ഞത്തിവസേന പഞ്ചവിധേ ഞേയ്യേ. **നിസ്സത്തതാ** സത്തസഭാവസ്സ അഭാവതാ. **ആപത്തിയം** “പാരാജികം ധമ്മ”ന്തി.

“സഹ ധമ്മേന നിഗ്ഗയ്ഹാ”ത്യാദീസു കാരണേ. **ആദി**നാ സമയഞ്ഞൂപമാഹിംസാദീസുപി **ധമ്മോ.**

൩൫൧. പയോജനം ഫലം. **സദ്ദാഭിധേയ്യേ** സദ്ദത്ഥേ. **വുഡ്ഢിയം** വഡ്ഢനേ. **വത്ഥുമ്ഹി** ദബ്ബേ. **നാസേ** വിനാസേ. **പച്ഛിമപബ്ബതേ** അത്ഥഗിരിമ്ഹി. നിവത്തിവിസയുപ്പത്തിസഭാവാദീസുപി.

൩൫൨. യേഭുയ്യതാ ബാഹുല്യതാ. **അബ്യാമിസ്സം** അസമ്മിസ്സം. **വിസംയോഗേ** വിപ്പയോഗേ. **ദള്ഹത്ഥേ** ദള്ഹസദ്ദസ്സ അത്ഥേ. **അനതിരേകേ** അതിരേകാഭാവേ. **അനവസേസമ്ഹി** സബ്ബസ്മിം, **തം കേവല**വചനം തീസു ലിങ്ഗേസു.

൩൫൩. പടലം “ദിഗുണം സങ്ഘാടിം പാരുപിത്വാ”ത്യാദീസു [മഹാവ॰ ൩൪൮]. “വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തീ”തി [സം॰ നി॰ ൧.൪] രാസിമ്ഹി. “സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ”തി [മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯] ആനിസംസേ. **ബന്ധനം** കാമഗുണം. **അപ്പധാനേ** വിസേസനേ. **ജിയായ** ധനുനോ.

൩൫൪-൩൫൫. രുക്ഖാദോ ദുമാദിമ്ഹി. **വിജ്ജമാനേ** ഭൂതഗുണേ. **അരഹന്തേ** “യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ, സഭൂതപചിനിം പചീ”തി [ജാ॰ ൧.൨.൧൯൦]. ഖന്ധപഞ്ചകേ “ഭൂതമിദം, സാരിപുത്ത, സമനുപസ്സഥാ”തി [മ॰ നി॰ ൧.൪൦൧]. **സത്തേ** പാണിമ്ഹി. **മഹാഭൂതേ** പഥവാദികേ. **അമനുസ്സോ** ദേവരക്ഖസാദി. വിജ്ജമാനത്ഥവജ്ജിതേ രുക്ഖാദോ നാരിയം ന ഭവതി, വിജ്ജമാനത്ഥേ, പന അതീതാദീസു ച വാച്ചലിങ്ഗോ. **പത്തേ** സമ്പത്തേ. **സമേ** തുല്യത്ഥേ.

൩൫൬. സജ്ജനേ സപ്പുരിസേ.

൩൫൭. പദപൂരണേ “സുത്തന്ത വനന്താ”ത്യാദീസു. **ദേഹാവയവേ** “അന്തം അന്തഗുണ”ന്ത്യാദീസു [ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വത്തിംസാകാര]. ദേഹോ ച അവയവോ ചാതി ഏകേ. **കോട്ഠാസേ** “അയമേകോ അന്തോ”ത്യാദീസു [അം॰ നി॰ ൬.൬൧]. **ലാമകം** നിഹീനകം.

൩൫൨. നികായോ സധമ്മീനം ഗണോ. **സന്ധി** പടിസന്ധി. **സാമഞ്ഞേ** വിസേസാധാരേ. **പസൂതി** മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനം, **കുലം** ഖത്തിയാദികുലം. **ഭവോ** ഭവനക്രിയാ. **വിസേസ്യോ** ഉപാധി, യസ്സ വസേന ഭിന്നേസു സബലാദീസു അഭിന്നാ ധീസദ്ദാ വത്തന്തേ. **സുമനായം** മാലതിയം. **സങ്ഖതലക്ഖണേ** സങ്ഖതധമ്മാനം ലക്ഖണേ.

൩൫൯. ഭവഭേദോ കാമഭവാദി. **പതിട്ഠായം** നിസ്സയേ. **നിട്ഠാ** നിപ്ഫത്തി. **അജ്ഝാസയോ** അധിപ്പായോ. **ബുദ്ധി** ഞാണം. **വാസട്ഠാനം** വസനട്ഠാനം. **വിസരത്തം** വിസരണഭാവോ. “വിസദത്ഥേ”തിപി പാഠോ, തദാ **സദധാതുസ്സ** വിസരണത്ഥതാ ദട്ഠബ്ബാ.

൩൬൦. ഫലേ സോതാപത്താദികേ. അനിച്ചാദിഅനുപസ്സനാ **വിപസ്സനാ** നാമ. **മഗ്ഗേ** സോതാപത്തിമഗ്ഗാദികേ.

൩൬൧. കമ്മാരുദ്ധനം കമ്മാരാനം ഉദ്ധനം, കമ്മാരാനം യത്ഥ ഉക്കാതി. **അങ്ഗാരകപല്ലം** അങ്ഗാരാനം ഭാജനം. **ദീപികാ** നാമ മധുച്ഛിട്ഠാദിമയാ

പദീപകിച്ചകാരികാ. **സുവണ്ണകാരമൂസാ** മത്തികമയാ ഏകാ ഭാജനവികതി. വായുനോ വേഗേ ച **ഉക്കാസദ്ദോ,** യോ "ദേവദുദ്രഭീ"തി വുത്തോ.

൩൩൭. കേസോഹാരണം കേസാനം ലവനം. **ജീവിതവുത്തി** ജീവിതസ്സ വത്തനം. **വപനം** ബീജസ്സ വപനം. **വാപസമകരണം** വപിതസ്സ ബീജസ്സ സമകരണം. **പവുത്തഭാവോ** ബന്ധനാ മുത്തി.

൩൩൮-൩൩൯. സുതോ വിസ്സുതേ പാകടേ. **അവധാരിതേ** ഉപലക്ഖിതേ. **ഉപചിതേ** രാസീകതേ. **അനുയോഗോ** പുച്ഛാ. **കിലിന്നേ** തിന്തേ. **സോതവിഞ്ഞേയ്യം** സദ്ദായതനം. **സത്ഥം** സദ്ദസത്ഥാദി, സുതനാമകോ വാ ഏകോ സത്ഥവിസേസോ. ഏതേസു ദ്വീസു അത്ഥേസു **സുതം** നപുംസകം. പുത്തേ **സുതോ** പുല്ലിങ്ഗോ, രാജിനിപി **സുതോ.**

൩൪൦. യുഗേ കതാദിചതുക്കേ. **ലേസോ** അനുമാനഞാണവിസയോ. **പഞ്ഞത്തിയം** "കപ്പത്ഥേരോ"തി. **പരമായുമ്ഹി** "കപ്പം സഗ്ഗമ്ഹി മോദതീ"തി. അഞ്ഞത്ര കപ്പാദീസു പുല്ലിങ്ഗേ. സദിസേ പന തീസു ലിങ്ഗേസു. **സമണവോഹാരോ** വിനയാഗതോ സമണാനം വോഹാരോ. **കപ്പബിന്ദു** ചീവരേ കതബിന്ദു. **സമന്തത്തേ** സമന്തഭാവേ. **അന്തരകപ്പോ** മഹാകപ്പസ്സ അസീതിമോ ഭാഗോ. **ആദിസദ്ദേന** അസങ്ഖ്യേയ്യമഹാകപ്പേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **തക്കേ** വിതക്കേ. **വിധി** വിധാനം.

൩൪൧. വിരതി വിരതിത്തയം. **സപഥോ** അക്കോസോ. **തച്ഛേ** തഥഭാവേ. **അരിയസച്ചമ്ഹി** ദുക്ഖസച്ചാദികേ. **ദിട്ഠി** മിച്ഛാദിട്ഠി.

൩൪൨. സഞ്ജാതിദേസോ "കമ്ബോജോ അസ്സായതന"ന്തി. **വാസട്ഠാനം** നിവാസട്ഠാനം "ദേവാനം ദേവായതന"ന്തി. **ആകരോതി** യത്ഥ സുവണ്ണരജതാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി. **സമോസരണട്ഠാനം** ബഹൂനം സന്നിപാതട്ഠാനം. **പദപൂരണേ** "കമ്മായതനം, സിപ്പായതന"ന്തി.

൩൪൩. വത്ഥം അമ്ബരം. **അഞ്ഞോ** യോ സകോ ന ഹോതി. **ഓധി** മരിയാദോ. **ഭേദോ** വിസേസോ. **മനസിപി** ചിത്തേപി.

൩൪൪. വിപാകേ ഇട്ഠവിപാകേ **കുസലോ.** അനവജ്ജാദീസു വാച്ചലിങ്ഗികോ.

൩൪൫. ദ്രവോ മധ്വാദി. **മധുരാദീസു** ഛസു രസേസു. **പാരദോ** സൂതോ. **സിങ്ഗാരാദോ** നവ നാട്യരസേ. രസരത്തമംസമേദട്ഠിസുക്കട്ഠിമിഞ്ജവസേന സത്ത **ധാതവോ,** തബ്ഭേദേ. **കിച്ചേ** ഫസ്സാദിധമ്മാനം സങ്ഘട്ടനാദികിച്ചേ. **സമ്പത്തി** തേസംയേവ.

൩൪൬. ബോധിസദ്ദോ ഞാണദ്വയേ നാരിയം, ബോധിരാജകുമാരാദിപഞ്ഞത്തിയം പുമേ. അസ്സത്ഥരുക്ഖേ പുമിത്ഥിയം.

൩൪൭. യേന കത്തുഭൂതേന **യോ** കമ്മഭൂതോ നിച്ചസേവിതോ, **തത്ഥാപി** കമ്മഭൂതേ. **വിസയോ** അനഞ്ഞഥാഭാവോ. **ജനപദേ** കുരുആദികേ. **ഗോചരേ** തബ്ബഹുലാചാരേ.

വ്വ൦൭. സത്തായം വിജ്ജമാനതായം.

വ്വ൦വ്വ. ബന്ധവേ **സോ** പുമേ. അത്തനി **സം** നപുംസകേ. ധനസ്മിം **സോ സം** അനിത്ഥിയം. സുനഖേ **സാ** പുമേ വുത്തോ. അത്തനിയേ **സോ** തിലിങ്ഗികോ.

വ്വ൦൯. ഛവിസമ്പത്തിയം ഛവിയാ സമ്പത്തിയം.

വ്വ൧൦. ജാമാതാ ധീതുസാമികോ. **മന്ദപ്പിയേ** അപ്പപിയേ **വരം** അബ്യയം.

വ്വ൧൧. മകുലേ അവികാസസമ്പത്തേ. **നേത്തിംസാദിപിധാനേ** ഖഗ്ഗാദീനം ഗേഹേ.

വ്വ൧൨. പിതാമഹോ ബ്രഹ്മാ. **പിതൂസു** മാതാപിതൂസു. **തഥാ** പക്ഖന്തരേ. **തപസി** സീലേ.

വ്വ൧൩-വ്വ൧൪. മജ്ഝബന്ധേ ഉരോബന്ധനേ. **പകോട്ഠോ** കപ്പരസ്സാധോഭാഗോ. **കച്ഛബന്ധനം** അധോമ്ബരസ്സ ദള്ഹബന്ധനം. മേഖലായഞ്ചാതി **കച്ഛാ** ചതൂസ്വത്ഥേസു. **കച്ഛോ** ലതാദീസു. **കച്ഛോ ബാഹുമൂലമ്ഹി** പരൂള്ഹകച്ഛനഖലോമേ, "കച്ഛേഹി സേദാ മുഞ്ചന്തീ"തി. **അനൂപോ** ബഹൂദകദേസോ.

വ്വ൧൫. മാനം തുലാപത്ഥങ്ഗുലീഹി. **പമാതരി** പമാണസ്സ കത്തരി.

വ്വ൧൬. ദബ്ബം ധനം. **അത്തഭാവോ** പഞ്ചക്ഖന്ധസമൂഹോ. **പാണോ** ജീവിതിന്ദ്രിയം. ദബ്ബാദീസു ചതൂസു **സത്തം. സത്തായം** വിജ്ജമാനതായം **സത്താ.** ജനേ **സത്തോ. സോ സത്ത**സദ്ദോ, **ആസത്തേ** ലഗ്ഗിതേ തിലിങ്ഗികോ.

വ്വ൧൭. സേമ്ഹാദോ തിദോസേ. **രസരത്താദി** പുബ്ബേവുത്തോ. **പഭാദികേ** രൂപധാതുമ്ഹി. **ചക്ഖാദികേ** വിസയധാതുമ്ഹി.

വ്വ൧൮. അമച്ചാദികാ സത്ത പകതിയോ വുത്താ. **സത്താദിസാമ്യവത്ഥാ** സത്തരജതമഭൂതാനം തിണ്ണം ഗുണാനം സാമ്യവത്ഥാ. **പച്ചയാ** ണപച്ചയാദിതോ **പഠമേ** പഠമസണ്ഠിതേ **കരോ**ത്യാദിധാതുമ്ഹി.

വ്വ൧൯. പരിത്താണം രക്ഖണം. **വത്ഥുമ്ഹി** ഓകാസേ. **തല്ലഞ്ഛനം** പാദസ്സ ഠാനം.

വ്വ൨൦. ലോഹമുഗ്ഗരേ ലോഹമയേ മുഗ്ഗരേ. **താളാദികേ** സമ്മതാളകംസതാളാദികേ. **കഠിനേ** കക്ഖളേ.

വ്വ൨൧. മക്ഖികാ നീലമക്ഖികാദികാ. താസം ഭേദാ സവിസാ മധുകതാ പിങ്ഗലമക്ഖികാ. മധുമ്ഹി **ഖുദ്ദം** അപ്പകാദീസു ചതൂസ്വത്ഥേസു വത്തമാനം തീസു ലിങ്ഗേസു. **അധമോ** നിഹീനോ. **കപണോ** ഏകചാരീ.

വ്വ൨൨. തക്കേ ഗോരസവിസേസേ. **മരണലിങ്ഗേ** മരണഞാപകലക്ഖണേ. അസുഭേ, സുഭേ ചാതി ചതൂസ്വത്ഥേസു **അരിട്ഠം. ആസവോ** മജ്ജവിസേസോ. **ഫേണിലദ്ദുമോ** "ബഡീ-യൌ-ഖോ".

൯൮൩. ഗേഹാനം ദാരുബന്ധപ്പയോജനം **പീഠികാ** നാമ. പക്ഖന്ദദ്വയസ്സ, കണ്ണികാദീനഞ്ച നിസ്സയഭൂതാ പീഠികാ.

൯൮൪. **മിത്താകാരേ** അമിത്തസ്സാപി മിത്തസണ്ഠാനേ. ബലേ, രാസിമ്ഹി, വിപത്തിയഞ്ച, "ബലസ്സ രാസീ"തിപി ഏകേ.

൯൮൫. **ഖന്ധേ** രൂപക്ഖന്ധേ. **ഭവേ** രൂപഭവേ. **നിമിത്തമ്ഹി** കാരണേ. **വപു** സരീരം.

൯൮൬. **വത്ഥുകിലേസകാമേസൂ**തി വത്ഥുകാമകിലേസകാമേസു. **മദനേ** മാരദേവപുത്തേ. **രതേ** മേഥുനേ. **നികാമേ** ഇച്ഛാരഹിതേ **കാമം** നപുംസകേ. അനുഞ്ഞായം **കാമമബ്യയം** ഭവേ.

൯൮൭. **വജ്ജഭണ്ഡമുഖേ** വീണാദോണിമുഖേ. **മാതങ്ഗസ്സ** ഹത്ഥിനോ **കരകോടി** ഹത്ഥഗ്ഗം.

൯൮൮. **രമ്ഭോ** സഠ്യം, കേതവന്ത്യത്ഥോ. **അസച്ചം** മുസാ. **അയോഘനം** യേന പഹരതി. **ഗിരിസിങ്ഗമ്ഹി** ഗിരഗ്ഗേ. **സീരങ്ഗേ** ഫാലങ്ഗേ. **യന്തേ** കൂടയന്തേ.

൯൯൦. **പടിവാക്യേ** പടിവചനേ. **ഉത്തരാസങ്ഗേ** ഉപരിവത്ഥേ. സേട്ഠാദീസു **ഉത്തരോ** തീസു, പരസ്മിം ഉപരിസ്മിഞ്ച ഈരിതോ.

൯൯൧. **വിമുത്തി** അരഹത്തഫലം മഗ്ഗനിബ്ബാനാനിപി.

൯൯൨. **സങ്ഖതേ** പച്ചയാഭിസങ്ഖതേ ധമ്മേ. പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ, അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ, ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോതി **പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദി. പയോഗോ** ഉസ്സാഹോ. കായസങ്ഖാരോ, വചീസങ്ഖാരോ, ചിത്തസങ്ഖാരോതി **കായസങ്ഖാരാദി. അഭിസങ്ഖരണം** അഭിസങ്ഖരണക്രിയാ.

൯൯൩. **തബ്ഭാവേ** ദിട്ഠിസഹഗതം.

൯൯൪. **പതിരൂപേ** യുത്തേ. **ഛാദിതേ** തിണാദീഹി. **രഹോ** സുഞ്ഞട്ഠാനം. **പഞ്ഞത്തിയം** ഛന്നോ ഭിക്ഖു, പഞ്ഞത്തിയംയേവ പുമേ.

൯൯൫. **ബുദ്ധചക്ഖു** ബുദ്ധാനം ചക്ഖു. **സമന്തചക്ഖു** സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം. **ധമ്മചക്ഖു** ഹേട്ഠാമഗ്ഗത്തയേ ഞാണം.

൯൯൬. **അഭിക്കമോ** അഭിക്കമനീയോ.

൯൯൭. **വേവചനം** അഭിന്നത്ഥോ സദ്ദോ. **പകാരസ്മിം** ഭേദേ. **അവസരോ** അവകാസോ.

൯൯൮. **ചിത്തകമ്മം** ചിത്തകാരാനം കമ്മം. **വിചിത്തേ** നാനാവിധേ. **പഞ്ഞത്തിയം** ചിത്തോ ധനുധരോയേവ. **ചിത്തമാസോ** പുണ്ണേന്ദുയുത്തേന ചിത്തേന നക്ഖത്തേന ലക്ഖിതോ മാസോ. **താരന്തരേ** ചിത്തനക്ഖത്തേ. **ഥിയം** നാരിയം.

൮൬൯. **സാമലേ** നീലേ. **സയമത്ഥേ സയം**സദ്ദസ്സ അത്ഥേ. **സാരിവാ** ഉപാസകാ.

൮൭൦. **"പുമേ"**ത്യാദിനാ പുബ്ബദ്ധേന **ഗുരു**സദ്ദസ്സ അത്ഥോ വുത്താ, അപരദ്ധേന **ഗരു**സദ്ദസ്സ, "ഏകദേസേകത്തമനഞ്ഞം"വേ"തി ന്യായേന ദ്വിന്നമ്പി ഏകത്തമഞ്ഞമാനേന ഗാഥാനേകത്ഥവഗ്ഗേ കഥിതാ. **മഹന്തേ** ബഹുത്തേ. **ദുജ്ജരേ** ജീരാപേതുമസക്കുണേയ്യേ, ദുക്കരേ വാ.

൮൭൧. **അച്ചിതേ** പൂജിതേ. **ഖിന്നേ** കിലമഥപ്പത്തേ. **സമിതേ** ഉപസമിതേ.

ഗാഥാനേകത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮൭൨. വിസുദ്ധിദേവോ, സമ്മുതിദേവോ, ഉപപത്തിദേവോ ചാതി **വിസുദ്ധിദേവാദി. നഭം** ആകാസോ.

തരുണാദീസു തീസ്വത്ഥേസു **മാണവോ.**

൮൭൩. ആദ്യത്ഥാദീസു **അഗ്ഗം. വരേ** സേട്ഠേ തീസു.

പച്ചനീകോ സത്തു. **അഞ്ഞേ** അഞ്ഞത്ഥേ. **പച്ഛാഭാഗേ** "ധാതുലിങ്ഗേഹി പരാ പച്ചയാ"തി.

൮൭൪. **യോനി** ഇത്ഥീനം യോനിമഗ്ഗോ. **കാമോ** ഇച്ഛാ. **സിരീ** പഞ്ഞാ, പുഞ്ഞോ ച. **ഇസ്സരം** പഭുതാ. **ധമ്മോ** സീലാദി. **ഉയ്യാമോ** വീരിയം. **യസോ** പരിവാരോ, കിത്തി ച.

൮൭൫. **സമങ്ഗിനി** സമന്നാഗതേ.

൮൭൬. **ഠിതി** ഠാനക്രിയാ.

൮൭൭. **ഖന്ധകോട്ഠാസോ** അണ്ഡജാദിചതുക്കം. **പസ്സാവമഗ്ഗോ** ഇത്ഥീനം യോനി. **സോ** പുല്ലിങ്ഗോ. **കൂലേ** തീരേ.

൮൭൮. **നാഗോതുനാഗ**സദ്ദോ തു. **ഉരഗേ** സപ്പേ, ഹത്ഥിനി ച.

൮൮൦. **സങ്ഖ്യാ** ഗണനാ. "അഞ്ഞത്ഥേ"ത്യേകേ വദന്തി.

൮൮൧. **ഭേ** നക്ഖത്തവിസേസേ. **സന്തികേ** സമീപേ. **മൂലമൂലേ** ലോഭാദികേ. **പാഭതേ** മൂലധനേ. **അംസോ** സരീരാവയവോ. **പകണ്ഡേ** രുക്ഖാദീനം സരീരേ.

൮൮൨. **കമ്മേ** ക്രിയായം. **വികോപനം** വിദ്ധംസനം.

൮൮൩. **പച്ഛാതാപോ** വിപ്പടിസാരോ. **അനുബന്ധോ** പുനപ്പുനം പവത്തനം. **രാഗാദോ** സത്തകേ. മാതങ്ഗസ്സ മുദ്ധനി പിണ്ഡദ്വയേ **കുമ്ഭോ.**

൮൮൪. **ഖഗ്ഗകോസേ** ഖഗ്ഗപിധാനേ. **പടിച്ഛദേ** സമന്തതോ ഛാദനേ. **സാരമ്ഭേ** കോലാഹലേ.

വ്വ൩൭. കാലവിസേസോ ദസച്ഛരകാലോ. **നിബ്യാപാരട്ഠിതി** അചിരട്ഠിതി, **അചിരട്ഠിതീതി** ദസച്ഛരതോപി ഊനട്ഠിതി.

ഉപ്പത്തിഭൂമി ജാതിഭൂമി.

വ്വ൩൮. കബളീകാരാഹാരാദീസു ചതൂസു.

വ്വ൩൯. സദ്ധായ അപരപ്പച്ചയേ. **ചീവരാദീസു** ചതൂസു. **ആധാരോ** നിസ്സയോ.

ദിബ്ബവിഹാരോ, അരിയവിഹാരോ, ബ്രഹ്മവിഹാരോ ചാതി **ദിബ്ബവിഹാരാദി. സുഗതാലയേ** ഭിക്ഖൂനമാവാസേ.

വ്വ൪൦. സമത്തനേ നിട്ഠായം. **ചകാരേന** നിയമാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി.

സങ്ഗേ ലഗ്ഗേ. **കാമാദോ** ചതുക്കേ.

വ്വ൪൧. സപ്പഫണങ്ഗേസൂതി സപ്പസ്സ ഫണേ, അങ്ഗേ ച സരീരേ. **കോടില്ലേ** കുടിലതായ. **ഭുഞ്ജനം** ഭോജനക്രിയാ.

ഭൂമിഭാഗേ രാജങ്ഗണാദിമ്ഹി. **കിലേസേ** സംകിലേസേ. **മലേ** രാഗാദികേ.

വ്വ൪൨. ധനാദിദപ്പേതി ധനാദികേ പടിച്ച ഉപ്പന്നേ ദപ്പേ.

നിമിത്തേ കാരണേ. **ഛലേ** സഠ്യേ.

വ്വ൪൩. സോ പുല്ലിങ്ഗോ. **പരമത്തനി** ദിട്ഠീനം ഗാഹലദ്ധേ അത്തനി. **ഥമ്ഭസ്മിം** ഗേഹാദീനം ഥമ്ഭേ. **ബലസജ്ജനം** യുദ്ധകാലേ ബലസ്സ സജ്ജനം.

വ്വ൪൪. കുസൂലോ ധഞ്ഞാദീനം ഗേഹം.

സോപാനങ്ഗമ്ഹി സോപാനസീസേ.

വ്വ൪൫. നിയ്യാസേ സിലേസേ. **സേഖരേ** സീസേ. **നാഗദന്തകേ** ഭിത്തിആദീസു പവേസിതേ നാഗദന്താകാരേ ദണ്ഡേ.

സിഖണ്ഡോ പിഞ്ഛം. **തൂണീരേ** ഉസുനിധിമ്ഹി. **നികരേ** സമൂഹേ.

വ്വ൪൬. സംയതകേസേസു ബന്ധിതകേസേസു.

കമ്ബു ജലജന്തുവിസേസോ. **നലാടട്ഠി** നലാടേ ജാതട്ഠി. **ഗോപ്ഫകേ** പാദഗണ്ഠിമ്ഹി.

വ്വ൪൭. കാലേ പഞ്ചദസീദിവസപരിമാണേ. **സാധ്യേ** പത്തസാധനീയേ. **സഖീ** സഹായോ. **വാജോ** പത്തം. **പങ്ഗുളോ** പീഠസപ്പീ.

ദേസേ ദേസവിസേസേ. **അണ്ണവേ** സമുദ്ദേ, ഏതേ പുമേ. **സോ സിന്ധുസദ്ദോ** **സരിതായം** നദിയം ഭവേ.

വ്യ൩൬. **കരേണുസദ്ദോ** **ഗജേ** ഹത്ഥിമ്ഹി, **പുരിസേ** പുല്ലിങ്ഗേ വത്തതി. **ഹത്ഥിനിയം** തു ഇത്ഥിയം.

രതനേ രതനവിസേസേ. **മണിവേധോ** നാമ യം ലോകേ "ചിന" ഇതി വുച്ചതി. **ഇന്ദഹേതി** ഇന്ദാവുധോ.

വ്യ൩൭. **കോടിയം** അന്തേ. **വാദിത്തവാദനേ** വീണാദിവാദിത്തവാദനോപായേ.

"കോണോ വജ്ജപ്പഭേദേ ച,
കോണോ സേലഗുളേ ഇജേ;
വീണാദിവാദനോപായേ,
ഏകദേസേ ഗതസ്സ ചേ"തി. -

തികണ്ഡസേസോ [തികണ്ഡസേസ ൩.൩.൧൨൭].

വ്യ൩൮. **വണിപ്പഥേ** വാണിജാനം വോഹാരകമ്മപഥേ. **വേദേ** വേദവിസേസേ, വാണിജേപി **നിഗമോ.**

വിവാദാദോ "വിവാദാധികരണ" [പാചി॰ ൩൯൫] ന്ത്യാദീസു. **ആധാരോ** കാരകവിസേസോ, നിസ്സയോ ച. **കാരണേ** "യഥാധികരണമേന"ന്തി [ധ॰ സ॰ ൧൩൭൪].

വ്യ൩൯. **പസുമ്ഹി** ഗോണേ. **വസുധാ** പഥവീ. **വാചാ** വചനം. **ആദിനാ** സഗ്ഗരംസിവജിരചന്ദജലാദയോ ഗഹിതാ.

ഹരിതേ സുകപത്തസദിസേ വണ്ണവിസേസേ. **വാസുദേവേ** കണ്ഹേ.

വ്യ൭൦. **ആയത്തേ** നിസ്സയേ.

കണ്ണപൂരോ കണ്ണാലങ്കാരോ. **സേഖരേ** അഗ്ഗേ. ഏതേ ദ്വിന്നമ്പി അത്ഥാ.

വ്യ൭൧. **വിജ്ജുയം** ചഞ്ചലായം. **ഇത്ഥിപുരിസേ** പുരിസിത്ഥിയം.

കോണേ അസ്സേ. **സങ്ഖ്യാവിസേസോ** "കോടിപകോടീ"ത്യാദീസു. **ഉക്കംസേ** പരിയോസാനേ.

വ്യ൭൨. **ജാലാ** അഗ്ഗിജാലാ. **അഗ്ഗം** കോടി.

നാരീ **ആസീസദ്ദോ** സപ്പദാഠായം. **ഇട്ഠസ്സ** വത്ഥുനോ **ആസീസനായം** പത്ഥനായമ്പി ഇത്ഥീ ഏവ.

വ്യ൭൩. **വിലീനതേലേ** വിസരണതേലേ. **വസഗാ** വസം ഗച്ഛന്തീ നാരീ. **വഞ്ച്യഗാവീ** അനവച്ഛാ സോരഭേയീ.

അഭിലാസേ ഇച്ഛായം. **കിരണേ** രംസിമ്ഹി. **അഭിസങ്ഗേ** ലഗ്ഗനേ.

വ്യ൭൪. **അംസേ** കോട്ഠാസേ. **സിപ്പേ** നാടകസത്ഥാഗതേ. ചന്ദസ്സ സോളസമേ ഭാഗേ ച **കലാ.**

വ്വ൩൫. ബീജകോസേ വരാടകേ. **കണ്ണഭൂസായം** കണ്ണാലങ്കാരേ.

ആഗാമികാലേ അനാഗതകാലേ. **പഭാവോ** ദണ്ഡതേജോ. സംയമേപി **ആയതി** ഭവേ.

വ്വ൩൬. മേസാദിലോമേ ഏളകാദീനം ലോമേ. **ഭൂമജ്ഝേ** ദ്വിന്നം ഭൂനം മജ്ഝേ ജാതായം **രോമധാതുയം** ലോമേ.

നട്ടകീ നാടകിത്ഥീ. **മദിരാ** സുരാ.

വ്വ൩൭. ക്രിയചിത്തേ വീസതിവിധേ ക്രിയചിത്തേ. **കരണേ** കരണക്രിയായം, ഏതേസു ദ്വീസു അത്ഥേസു **ക്രിയം.** കമ്മനി കത്തബ്ബേ **ക്രിയാ** നാരീ.

സുണിസായം പുത്തസ്സ ഭരിയായം. **കഞ്ഞായം** അനിബ്ബിദ്ധായം. **ജായായം** ഭരിയാസാമഞ്ഞേ.

വ്വ൩൮. ഇസ്സരിയം പഭുതാ. **അക്ഖരാവയവേ** ഗരുഅക്ഖരാനം അവയവേ.

പാവചനേ ബുദ്ധവചനേ. **സിദ്ധേ** സിദ്ധന്തേ. **തന്തേ** സുത്തമയേ. **സുപിതേ** നിദ്ദാസീലേ.

വ്വ൩൯. രാജലിങ്ഗം ഖഗ്ഗാദി. **ഉസഭങ്ഗോ** ഉസഭാവയവോ. **രുക്ഖേ** രുക്ഖവിസേസേ. **നിമിത്തം** ഗുയ്ഹങ്ഗം. **ചിഹനേ** ലക്ഖണേ. **പദേ** വിഭത്യന്തേ.

വ്വ൪൦. വോഹാരേ വാണിജകമ്മേ. **കീളാദോ** കീളാദിമ്ഹി. **ആദി**നാ ജുതിഥുതിഗത്യാദയോ സങ്ഗഹിതാ.

സരീരേ സരീരാധിദേവേ.

വ്വ൪൧. സുസ്സൂസായം സോതുമിച്ഛായം. **ഇസ്സാത്യാസേ** സരാഭ്യാസേ. ഹിംസനേപി **ഉപാസനം.**

ഹേതിഭേദേ ആവുധഭേദേ. **സങ്കു** ഖാണുവിസേസോ.

വ്വ൪൨. വീണാഗുണോ വീണായജിയാ. **തന്തം തന്ത**സദ്ദോ. **മുഖ്യം** പധാനം. **സിദ്ധന്തം** ഉദാഹരണം. **തന്തു** സുത്തം.

രഥനങ്ഗലാദീനം അങ്ഗേ **രഥാദ്യങ്ഗേ. കപ്പമ്ഹി** കതാദികേ.

വ്വ൪൩. ഇത്ഥിപുപ്ഫം ഇത്ഥീനം ഉതു. **രേണു** ധൂലീ. **പകതിജേ ഗുണേ** തിണ്ണം ഗുണാനം ദുതിയേ ഗുണേ.

ന്യാസപ്പണേ ഠപിതസ്സ ധനസ്സ ദാനേ. **ദാനമ്ഹി** തദഞ്ഞസ്സ ദാനേ.

വ്വ൪൪. ഗുരു ആചരിയാദി. **ഉപായോ** ഹേതു. **അവതാരോ** ഓതരണട്ഠാനം. **പൂതമ്ബു** പവിത്തജലം. **ദിട്ഠി** ബുദ്ധദസ്സനാ അഞ്ഞദസ്സനം. ആഗമേപി **തിത്ഥം.**

ജോതിസദ്ദോ നക്ഖത്തരംസീസു **പണ്ഡകേ** നപുംസകേ. അഗ്ഗിമ്ഹി തു **സോ** പുമാ.

൭൭൫. “ഇതി സന്ധികപ്പേ പഠമോ കണ്ഡോ”ത്യാദീസു വഗ്ഗേ. അവസരേപി, **അവസരോ** അവകാസോ.

അഥ ബാഹുദ്വയസ്സ ഉദ്ധം മാനേ. **സൂരത്തേ** സൂരഭാവേ.

൭൭൬. പോരിസം പുരിസകാരോ. **ഊഹാ** വീരിയം. **നിസിന്നാദ്യുഗ്ഗമോ** നിസിന്നാദികോ ഉഗ്ഗമോ ഠാനം.

അനിസ്സയമഹീഭാഗേ ലോകനിസ്സയഭൂതാനം തരുപബ്ബതനഗരാദീനം അഭാവതോ അനിസ്സയസങ്ഖാതേ സുഞ്ഞമഹീകോട്ഠാസേ. “ഇരീണം ഊസരേ സുഞ്ഞേ”തി [മേദിനീകോസ ൧൭.൩൬] ഹി **തികണ്ഡസേസോ. ഊസരേ** ഊസവതി ഠാനേ.

൭൭൭. സാധനത്ഥാദീസു **ആരാധനം.** രാധനംപ്യത്ര. “പത്തിയം സാധനേ വുത്തം, രാധനം തോസനേപി ചേ”തി **തികണ്ഡസേസോ.**

സാനുമ്ഹി പബ്ബതസ്സ സമേ ഭൂഭാഗേ. **വിസാണേ** മാതങ്ഗദന്തേ, പസൂനം സിങ്ഗേ ച.

൭൭൮. ദിട്ഠം രൂപാരമ്മണം. **ആദിമഗ്ഗോ** സോതാപത്തിമഗ്ഗോ. **ഞാണം** സാമഞ്ഞം. **അക്ഖി** ചക്ഖു. **ഇക്ഖനം** ഓലോകനം. **ലദ്ധി** ഗാഹോ.

സുവണ്ണോ പഞ്ചധരണം. **പഞ്ചസുവണ്ണോ** നിക്ഖോ. **പസാധനം** അലങ്കാരവിസേസോ.

൭൭൯. തിഥിഭേദേ ഹോരസത്ഥാഗതേ അനിട്ഠസമ്മതേ തിഥിമ്ഹി. **സാഖാദിഫളുമ്ഹി** രുക്ഖസാഖാദീനം ഗണ്ഠിമ്ഹി. പൂരണേപി **പബ്ബം.**

ബലവാമുഖോ യത്ര പ്ലവാദയോ സീഘസോതേന ആകഡ്ഢിത്വാ പവേസിയന്തി.

൭൮൦. കാമജേ തണ്ഹാജേ സുരാപാനാദികേ. **ദോസേ** അപരാധേ. **കോപജേ** ദണ്ഡഫരുസാദികേ ച. **വിപത്തിയം** വിനാസേ.

ഉപകരണം കുലാലാദീനം ദണ്ഡചക്കാദി. **സിദ്ധി** നിപ്ഫത്തി. **കാരകോ** കത്താദിസത്തവിധോ.

൭൮൧. ദാനസീലേ ദാനപകതികേ ച. **വഗ്ഗുവാദിനി** മധുരവാദിനി ച **വദഞ്ഞൂ** ഭവേ. ഇതോ പട്ഠായ **ഉസ്സിത**പരിയന്തോ തീസു വുത്തോ. **അഭിസിത്തേ** മുദ്ധാഭിസിത്തേ രാജിനി.

൭൮൨. ഭാഗ്യവിഹീനേ അപുഞ്ഞേ. **അപ്പകേ** അബഹുകേ. **മൂള്ഹേ** ബാലേ. **അപടു** അഛേകോ. ഖലേ, ജഗതിയഞ്ച **മന്ദോ. വുദ്ധിയുത്തേ** വഡ്ഢനയുത്തേ. **സമുന്നദ്ധേ** അനീചേ **ഉസ്സിതം** തീസു ഭവേ, “ഭാസിത”ന്തിപി പാഠോ.

വ്വ൯൩. രഥങ്ഗേ രഥാവയവേ. **സുവണ്ണസ്മിം** പലസ്സ ചതുത്ഥഭാഗേ. **പാസകേ** ചതുവീസതിപ്പമാണേ, തിംസപ്പമാണേ വാ . ഹത്ഥിദന്താദിവികതിയം തീസു **അക്ഖോ. ചക്ഖാദിന്ദ്രിയേ അക്ഖം.**

സസ്സതേ നിച്ചേ. **തക്കേ** വിതക്കേ. **നിച്ഛിതേ** വിനിച്ഛിതേ.

വ്വ൯൪. ഹരേ മഹിസ്സരേ **സിവോ, ഭദ്ദേ** കല്യാണേ. **മോക്ഖേ** നിബ്ബാനേ ച **സിവം. ജമ്ബുകേ** സിങ്ഗാലേ **സിവാ.**

സത്തിയം ഥാമേ. **ഥൂലത്തേ** ഥൂലഭാവേ.

വ്വ൯൫. സങ്ഖ്യാഭേദോ ഉപ്പലപുണ്ഡരീകാനം മജ്ഝേ ഗണനാ. **നരകഭേദേ** "പദുമനിരയേ നിബ്ബത്തോ"ത്യാദീസു. **വാരിജേ** കക്കസനാളേ കമലേ.

ദേവഭേദേതി

"ആപോ ധുവോ ച സോമോ ച,
ധവോ ചേവാ'നിലോ'നലോ;
പച്ചൂസോ ച പഭാസോ ച,
അട്ഠേതേ വസവോ മതാ"തി [ചിന്താമണിടീകാ ൧.൧൦]. -

കഥിതേ ദേവവിസേസേ. **രതനേ** രതനസാമഞ്ഞേ, ധനേ ച, **പണ്ഡകം** നപുംസകം.

വ്വ൯൬. അത്ഥഗമനേ വിനാസഗമനേ. **അപവഗ്ഗേ** സബ്ബകിലേസാനം ഖയഹേതുഭൂതേ വിരാഗധമ്മേ.

സേതമ്ബുജേ സേതകമലേ. **രുക്ഖന്തരേ** "പുണ്ഡരീക"ഇതി ഖ്യാതേ ദുമവിസേസേ, ദീസ്വഥേസു പുമേ.

"പുണ്ഡരീകം സിതമ്ബോജേ, സേതച്ഛത്തേ ച ഭേസജ്ജേ;
കോസകാരന്തരേ ബ്യഗ്ഘേ, സോ ദിസാവാരണഗ്ഗിസൂ"തി. -

നാനത്ഥസങ്ഗഹോ.

വ്വ൯൭. ഉപഹാരേ പൂജാദ്യത്ഥം ആഭതേ വത്ഥുമ്ഹി. **കരസ്മിം** ഖേത്താദിസമ്ഭവേ രാജഭാഗേ. **അസുരന്തരേ** ബലിനാമകേ അസുരേ.

സമ്ഭവേ ഇത്ഥിപുരിസസമ്ഭവേ അസുചിമ്ഹി **സുക്കം. ധവലേ** സേതേ **സുക്കോ, കുസലേ** പുഞ്ഞേ തീസു, "പുഞ്ഞം ധമ്മമനിത്ഥിയ"ന്തി ഏത്ഥ **ധമ്മ**സദ്ദസ്സ അനിത്ഥിഭാവസ്സ വുത്തത്താ **സുക്ക**സദ്ദോ തീസു വുത്തോ.

വ്വ൯൮. വിഭത്തബ്ബധനേ വിഭജിതബ്ബധനേ. **പിതൂനം ധനേ** പേതാനം മാതാപിതൂനം പുത്തേഹി വിഭജിതബ്ബധനേ ച.

പഭുനോ പുഗ്ഗലസ്സ ഭാവോ **പഭുത്തം,** തഥാ ആയത്തസ്സ ഭാവോ **ആയത്തതാ. ആയത്തോ** പുഗ്ഗലോ. **അഭിലാസോ** ഇച്ഛാ.

വ്വ൯൯. ധനിമ്ഹി സദ്ദമത്തേ. **യോധസീഹനാദമ്ഹി** യോധാനം അഭീതനാദേ ച **സേളനം.**

൯൦൦. **ആദ്യുപലദ്ധിയം** പഠമസഞ്ജാതേ വത്ഥുമ്ഹി.

൯൦൧. **സാധകതമേ** കത്തുതോ അഞ്ഞേസം ക്രിയാസാധകതമേ കരണകാരകേ, ക്രിയായം, **ഗത്തേ** സരീരേ ച. **ഇന്ദ്രിയേ** ചക്ഖാദികേ.

കുഞ്ചികായം അപാപുരണേ. **തൂരിയങ്ഗേ** സമ്മതാളാദികേ.

൯൦൨. **ഉപ്പാദേ** ജനനേ. **ഗബ്ഭമോചനേ** പുത്തവിജായനേ.

അസ്സേ അസ്സമത്തേ.

൯൦൩. പുപ്ഫംവിനാ **ഫലഗ്ഗാഹിരുക്ഖേ** അസ്സത്ഥാദോ, രുക്ഖമത്തേ ച **വനപ്പതി**സദ്ദോ. **ആഹതേ** ഉപട്ഠാപിതേ വരാഹപുരിസാദിരൂപേ ച, രജതമത്തേ ച **രൂപിയം.**

൯൦൪. **കേസ**സദ്ദോ പുബ്ബോ യസ്സ **പാസ**സദ്ദസ്സ സോ **കേസപുബ്ബോ. ചയേ** സമൂഹേ വത്തതി, യഥാ ''കേസപാസോ''തി, കേസകലാപോത്യത്ഥോ.

അക്ഖിമജ്ഝേ യാ ''സൂലാ''തി വുത്താ. **നക്ഖത്തേ** സത്തവീസതിവിധേ, തദഞ്ഞേസു ച **താരാ** ഇത്ഥീ. **ഉച്ചതരസ്സരേ** ഉച്ചതരേ സദ്ദേ **താരോ.**

൯൦൫. **പത്തേ** ഭാജനസാമഞ്ഞേ, ഭുഞ്ജനപത്തേ ച. **ലോഹഭേദസ്മിം** അയോതമ്ബാദിമയേ ഭാജനവിസേസേ. **ദേഹമജ്ഝം** ഉദരം.

൯൦൬. **വേസേ** സണ്ഠാനേ. **സിപ്പസാലാ** സിപ്പീനം സാലാ.

സമ്പത്തി ധനാദിസമ്പത്തി തിവഗ്ഗസമ്പത്തി ച. ലക്ഖിയാ കതപുഞ്ഞേഹി സേവിയതി. **ഇത്ഥീ** ഇത്ഥിവിസേസോ. **ദേവതാ** സിരീനാമികാ ഏകാ ദേവധീതാ.

൯൦൭. **യുവരാജാ** പിതരി ദേവങ്ഗതേ രാജഭാവാരഹോ രാജപുത്തോ. **ഖന്ദേ** ഹരസ്സ പുത്തേ. **സുസു** തരുണോ.

മണിഭേദേ യോ ലോകേ ''സന്താ''തി വുച്ചതി. **അങ്കുരേ** രുക്ഖാദീനം അങ്കുരേ.

൯൦൮. **വേതനം** കമ്മകാരേഹി ലഭിതബ്ബധനം. **മൂലം** മൂലധനം. **വോഹാരേ** വാണിജകമ്മേ.

ഭാജനന്തരം യേന ഖേളാദ്യസുചിം പടിഗ്ഗണ്ഹാതി.

൯൦൯. അസുഭേ ച കമ്മേ സുഭേ ച കമ്മേ **ദ്വയേപി** കമ്മേ ചാതി തീസ്വത്ഥേസു ഭാഗ്യം വുത്തം.

തരുഭേദേ അസ്സത്ഥേ.

൯൧൦. വിമുത്തിയം നിബ്ബാനേ.

“അയം പുമാ”തി ജാനനസ്സ കാരണഭാവോ **പുമത്തം,** തദാദിമ്ഹി.

൯൧൧. അജ്ഝായേ പരിച്ഛേദേ. **ദിവേ** ദേവലോകേ.

൯൧൨. സപത്തസ്മിം അമിത്തേ. **രുക്ഖങ്ഗേ** രുക്ഖാവയവേ.

൯൧൩. മുഖ്യേ പധാനേ. **ഉപായേ** ഹേതുമ്ഹി. **വദനേ** ലപനേ. **ആദിസ്മിം** പഠമേ.

ഭബ്ബേ വിമുത്താരഹേ, ഭവിതബ്ബേ ച. **ഗുണാധാരേ** ഗുണസ്സ നിസ്സയേ. **വിത്തേ** ധനേ. **ബുധേ** പണ്ഡിതേ. **ദാരു** ദാരുക്ഖന്ധോ.

൯൧൪. പത്ഥാദോ പത്ഥോ, തുലാ, അങ്ഗുലീതി പത്ഥാദി. **വിധായ** ഉന്നതിയം. **പരിസ്സമേ** ഖേദേ.

൯൧൫. സരോരുഹേ കമലേ. **ഖഗന്തരേ** രുക്ഖകിമിഖാദകസകുണേ. **തൂരിയന്തരേ** വംസസങ്ഖാദികേ.

൯൧൬. സംവേഗേ ഉബ്ബേഗേ, വിമ്ഹയേ ച.

൯൧൭. തദുപേതനിസായ ചന്ദപ്പഭായ യുത്തരത്തിയം.

൯൧൮. മാസേ തതിയമാസേ. അതിവുദ്ധേ ച അതിപസത്ഥേ ച.

൯൧൯. നിബന്ധേ ബലക്കാരേ “ബലഗ്ഗഹോ”ത്യാദീസു.

മത്തികാഭേദോ നീലാദിവണ്ണയുത്തകിത്തിമമത്തികാ. **സിക്കായം** ഉദകകുമ്ഭാദിവാഹികേ. **നയനാമയേ** ചക്ഖുരോഗവിസേസേ.

൯൨൦. മണ്ഡലേ പരിമണ്ഡലേ. ബിമ്ബികാ ലതാജാതി, തസ്സാ ഫലേ ച **ബിമ്ബം.**

൯൨൧. പഥേ അഞ്ജസേ.

൯൨൨. സന്തി നിബ്ബാനം. **നിഭേ** സദിസേ.

ചാപേ ധനുമ്ഹി **ഇസ്സാസം. ഉസുനോ** സരസ്സ **ഖേപകമ്ഹി** പേരകേ **ഇസ്സാസോ.**

൯൨൩. ബാലസദ്ദോ തീസു. കുത്രത്ഥേസു? **ആദിവയസാ** പഠമവയേന **സമങ്ഗിനി** സമന്നാഗതേ ച. **അപണ്ഡിതേ** മൂള്ഹേ ച.

സോണിതേ ലോഹിതേ. **തമ്ബം** ഉദുമ്ബരം. **അനുരത്തോ** അനുരാഗയുത്തോ പുഗ്ഗലോ. **രഞ്ജിതം** രങ്ഗരഞ്ജിതം.

൯൨൪. വിരളേ നിരന്തരേ. **കിസേ** അഥൂലേ. **ഹിമേ** തുഹിനേ.

൯൨൫. ഗുളഭേദോ യോ ലോകേ "സക്ഖരാ"തി വുച്ചതി. **കഠലേ** സിലാഖണ്ഡേ.

൯൨൬. തിഖിണേ തിക്ഖേ. **ബ്യത്തേ** ഛേകേ. **രോഗമുത്തേ** നിരോഗേ.

ഖത്തിയേ മുദ്ധാഭിസിത്തേ. **നരനാഥേ** തദഞ്ഞസ്മിം. **പഭുമ്ഹി** ഇസ്സരേ.

൯൨൭. ധഞ്ഞകരണം ധഞ്ഞമദ്ദനട്ഠാനം. **കക്കേ** നഹാനചുണ്ണേ. **നീചേ** അധമേ. **സേതേപി ഖലോ.**

൯൨൮. ബ്രഹ്മചാരീ ച ഗഹട്ഠോ ച വാനപ്പത്ഥോ ച ഭിക്ഖു ചാതി **ബ്രഹ്മചാരീഗഹട്ഠാദി, തപോധനേ** പിയസീലേ.

കഠിനേ കക്ഖളേ. **നിദ്ദയേ** നിക്കരുണേ.

൯൨൯. കനിട്ഠോ ച കനിയോ ചാതി ഏതേ തീസു. കുത്രത്ഥേസു? അത്യപ്പേ, അതിയുവേപി.

ഇട്ഠേ, നിസ്സാരേ ച അഗരുമ്ഹി ചാതി ഏതേസ്വത്ഥേസു തീസു.

൯൩൦. അധോഭാഗേ ച ഹീനേ ച. **ദന്തച്ഛദേ** ദന്താവരണേ.

പാരിചരിയായം ഉപട്ഠാകേ.

൯൩൧. രതനേ ദ്വിവിദത്ഥികേ. **ഗണേ** സമൂഹേ യഥാ "കേസഹത്ഥോ"തി. **സോണ്ഡായ** കരികരേ. **ഭന്തരം** തേരസമനക്ഖത്തം.

ആവാടേ കാസുയം. **ഉദപാനം** അന്ധു, യത്ര ജലം ഘടിയന്തേന ഉദ്ധരിത്വാ പിവന്തി.

൯൩൨. പഠമം പമുഖഞ്ചാതി ഇദം അഭിധാനദ്വയം ആദിമ്ഹി പധാനേ വത്തതി.

വജ്ജഭേദോ ഉഭയതലം തൂരിയം.

൯൩൩. ഥിരംസോ ഥിരകോട്ഠാസോ.

ഖന്ധഭാരോ ഖന്ധേന വഹിതബ്ബോ ഭാരോ. **ആദി**നാ കടിഭാരാദയോ ഗഹിതാ. യസ്മാ പലസതം തുലാ, വീസതിതുലാ ഭാരോ, തസ്മാ **"ദ്വിസഹസ്സപലേ"**തി വുത്തം.

൯൩൪. മന്ദിരേ ഗേഹേ. **രോഗഭേദേ** ഖയരോഗേ. **അപചയമ്ഹി** വിദ്ധംസനേ, വിനാസേ ച.

സാപദേ ബ്യഗ്ഘാദികേ ദുട്ഠമിഗേ. **സപ്പേ** ഉരഗേ. **കുരൂരേ** കക്ഖളേ.

൯൩൫. സജ്ജദുമേ അസ്സകണ്ണരുക്ഖേ. **രുക്ഖേ** രുക്ഖമത്തേ.

സോതേ കണ്ണേ. **യജനേ** പൂജനേ. **സുതിയം** സവനക്രിയായം.

൩൩൯. പേതോ ച പരേതോചാതി ഇമേ **മതേ** കാലങ്കതേ ച **പേതയോനിജേ** പേതയോനിസമ്ഭവേ സിയും.

ഖ്യാതേ പാകടേ. **ഹട്ഠേ** പഹട്ഠേ.

൩൩൭. **അധിപ്പായേ** അജ്ഝാസയേ.

പക്ഖേ സകുണാദീനം പക്ഖേ. **ദലേ** രുക്ഖാദീനം ഛദേ. **ഭാജനേ** ലോഹമയാദികേ. "സോഗതേ"തി ഇദം "ഭാജനേ"തി ഇമസ്സ വിസേസനം. **സോഗതേ** സുഗതസ്സ സന്തകേ ഭാജനേത്യത്ഥോ.

൩൩൮. **സുട്ഠുകതേ** സമ്മാ കതേ കമ്മനി.

അനുകമ്പായാരഹേ ദുക്ഖിതസത്തേ.

൩൩൯. **ധനിമ്ഹി** സദ്ദേ.

൩൪൦. **വിഹിതേ** വിധാതബ്ബേ.

അഞ്ജസേ മഗ്ഗേ. **വിസിഖാ** രച്ഛാ. **പന്തിയം** പാളിയം.

൩൪൧. **ഗഗനേ** ആകാസേ. **ബ്യസനേ** വിപത്തിയം.

നേത്തരോഗേ ചക്ഖുരോഗവിസേസേ. **ഛദിമ്ഹി** ഗേഹാദീനം ഛദനേ.

൩൪൨. **സങ്ഘട്ടനേ** ദ്വിന്നം അന്തരഭൂതേ. പുന **സന്ധീ**തി പദപൂരണത്ഥം വുത്തം. **അതിസന്തേ** അതിസമിതേ.

൩൪൩. **യാപനാ** യാപനകാരകോ കബളീകാരാഹാരരസോ. **ദിത്തി** ജലനം. **ബലം** ഥാമോ.

൩൪൪. **കുച്ഛി** ഉദരം. **ഓവരകോ** ഗേഹവിസേസോ.

ഖണ്ഡനേ ഛേദനേ. **ഇതിവുത്തേ ച കമ്മനീ**തി "ഇതി ഏവം മയാ പുബ്ബേ ചരിത"ന്തി വത്തബ്ബേ സുഭാസുഭകമ്മേ. "അതിവത്തേ ച കമ്മനീ"തിപി പാഠോ, അതീതകാലേ പവത്തകമ്മനീത്യത്ഥോ.

൩൪൫. **ചിത്തകേ** നലാടേ കതകാളാദിബിന്ദുമ്ഹി **രുക്ഖഭേദേ** മരീചപ്പമാണമ്ബിലരുക്ഖേ, യസ്സ ഫലേന അമ്ബിലസൂപം പചന്തി. **തിലകാളകേ** തംതംസരീരാവയവേ സഞ്ജാതതിലസണ്ഠാനേ കാളകേ.

ബോധേ ബുജ്ഝനേ. **പത്തി** ലാഭോ, പാപുണഞ്ച.

൩൪൬. **ആയുമ്ഹി** ജീവിതേ. **ഹദയങ്ഗാനിലേ** ഉരോഗമവാതേ.

വസേ ആയത്തതായം. **വേദേ** ചതുബ്ബിധവേദേ. **ഇച്ഛാ** ആരമ്മണിച്ഛാ.

൯൭. സിരസട്ഠിമ്ഹി സിരസോ അട്ഠിമ്ഹി. **ഘടാദിസകലേ** ഘടാദിഖണ്ഡേ.

൯൮. വേണ്വാദിസാഖാജാലസ്മിന്തി വേണുആദീനഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞസംസഗ്ഗേ സാഖാസമൂഹേ. **ലഗ്ഗകേസേ** താപസാദീനം ലഗ്ഗകേസേ. **ആലയേ** തണ്ഹായം.

വധേ മാരണേ. **രക്ഖിതസ്മിം** കമ്മനി, കത്തരി ച.

൯൯. ഥിയം ഇത്ഥിയം. **പിയേ** സാമികേ. **മനുഞ്ഞേ** മനസോ തോസനജനകേ. **ഗവക്ഖേ** സീഹപഞ്ജരേ.

൯൦. കിം സദ്ദോ പുച്ഛനത്ഥാദീസു സലിങ്ഗോ. വികപ്പത്ഥാദീസു തു അബ്യയം.

സസദ്ധേ സദ്ധായ സഹിതേ. **നിവാപേ** പേതാദീനം കത്തബ്ബപൂജാദാനേ. **പച്ചയേ** സദ്ദഹനേ **സദ്ധാ.**

൯൧. അട്ഠിസ്മിം ''പനസബീജം താലബീജ''ന്ത്യാദീസു. സുക്കേ ച **ബിജം.**

പൂയേ പക്കവണസഞ്ജാതേ. **അഗ്ഗതോ** പുരതോ. **ദിസാദോ** സൂരിയുഗ്ഗമനദിസായം. സാ ഹി ദിസാനം ആദിഭൂതാ, ''ദിസാ''തി വാ ദിസാവിസേസോ. **ആദി**നാ പുബ്ബജാദീനം ഗഹണം.

൯൨. ആഗമനേ അസന്തുപ്പത്തിക്രിയായം. **ദീഘാദിനികായസ്മിം** ദീഘനികായമജ്ഝിമനികായാദികേ.

൯൩. ദേവരുക്ഖോ സിരീസോ. **സന്തതിയം** വംസേ.

ഉത്തരവിപരീതേ അസേട്ഠേ, ഇമസ്മിം അത്ഥേ **ന**കാരോ പടിസേധത്ഥോ. **സേട്ഠേ** ഉത്തമേ. ഇമസ്മിം അത്ഥേ പടിസേധത്ഥോവ **ന**കാരോ. ''അനു ഉത്തര''ന്തി ഛേദോ ച വിഞ്ഞേയ്യോ.

൯൪. സത്തിസമ്പത്തിയം പഭാവാദീഹി സത്തീഹി സമ്പത്തിയം. **കന്തിമത്തേ** കമനീയമത്തേ. സൂരവീരിയേസുപി **വിക്കമോ.**

പടിബിമ്ബേ പതിരൂപകേ. **പഭായം** ആലോകേ.

൯൫. ഘമ്മോ നിദാഘോ ചാതി ദ്വേ അഭിധാനാനി. **സേദജലേ** കായതോ മുത്തേ.

കന്തനേ ഛേദനേ. **വികപ്പേ** വിതക്കേ. **സജ്ജനേ** ഹത്ഥാദീനം സജ്ജനേ.

൯൬. ദേസോ ദേസവിസേസോ. **അങ്ഗ**സദ്ദോ പുംബഹുത്തേ. ''ബഹുമ്ഹീ''തിപി പാഠോ. **അങ്ഗ**സദ്ദോ ബഹുത്തേ ദേസേത്യത്ഥോ. **വപുമ്ഹി** സരീരേ **അങ്ഗം.** അവയവേ ഹേതുമ്ഹി ച **അങ്ഗം.**

> **''അങ്ഗം** ഗത്തന്തികോപായ-പതികേസ്വ'പ്പധാനകേ;
> അങ്ഗദേസവിസേസമ്ഹി, അങ്ഗാ സമ്ബോധനേ'ബ്യയ''ന്തി. -

നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.

ചേതിയദുമേ പൂജേതബ്ബഭൂതേ രുക്ഖേ അസ്സത്ഥാദോ.

൯൭. സാധുപുരിസേ സപ്പുരിസേ. **കപ്പനേ** ഹത്ഥാദീനം കപ്പനേ. ‘‘സജ്ജനേ സജ്ജനാ കപ്പനായ’’ന്തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹോ.**

സുപനേ നിദ്ദായം. **സുത്തേ** അജാഗരിതേ. **വിഞ്ഞാണേ** സുത്തസ്സ വിഞ്ഞാണേ ചിത്തേ **തം** സുപിനവചനം. ദസ്സനേ ച **സുപിനം.**

൯൮. പച്ചക്ഖേ സമ്മുഖേ. **സന്നിധാനേ** പയോഗേ, വിധാനേ ച. **ഭിയ്യോ**സദ്ദോ പഹൂതരത്ഥേ **സോ** പുമാ.

൯൯. വിസലിത്തസരേ വിസേന ലേപിതസരേ **ദിദ്ധോ** പുമാ. **ലിത്തേ** ലേപിതബ്ബസാമഞ്ഞേ.

വാസേ വസനേ. **ധൂമാദിസങ്ഖാരേ** ഗന്ധചുണ്ണധൂമാദിനാ അഭിസങ്ഖാരേ. **സമ്പടിച്ഛനേ** പടിഗ്ഗഹണേ.

൯൧൦. സുപ്പഗബ്ഭേ വചനസൂരേ.

മധുച്ഛിട്ഠേ മദനേ, യേന ദീപമ്പി ജാലേന്തി. **ഓദനസമ്ഭവേ** ഭുത്തോദനതോ പതിതേ ലാമകസമ്മതേ ഓദനബിന്ദുമ്ഹി.

൯൧൧. സുരഭിമ്ഹി സുഗന്ധേ.

ഉപ്പത്തിയം ഉദ്ധങ്ഗമനേ ച **ഉഗ്ഗമനം.**

൯൧൨. ലൂഖേ സമലേ, കക്ഖളേ ച. **നിട്ഠുരവാചായം** അകണ്ണസുഖവചനേ.

അമ്ബുവേഗേ അമ്ബുനോ ഉദകസ്സ വേഗേ സോതേ.

൯൧൩. തപ്പരേ തപ്പധാനേ. **കവചേ** ഉരച്ഛദേ. **വാരവാണേ** ചമ്മമയേ യുദ്ധാലങ്കാരേ ച. **നിമ്മോകേ** സപ്പാനം ജിണ്ണചമ്മനി.

൯൧൪. പദാനേ ദാനേ. **സേലേ** പബ്ബതേ.

൯൧൫. ലോഹേ കാളായസേ സത്ഥം. **സഞ്ചയേ** സമൂഹേ സത്ഥോ. യഥാ ‘‘സകടസത്ഥോ’’ത്യാദി. **വത്തനേ** പവത്തനേ.

൯൧൬. വലയേ കടകേ.

൯൧൭. കണ്ഡേ വാണേ. **വാപിമ്ഹി** ദീഘികാദികായം. **ദുഫ്ഫസ്സേ** ദുക്ഖസമ്ഫസ്സേ. **കകചേ** ഖരപത്തേ.

൯൧൮. സുരായ കാദമ്ബരിയം, യായ പീതായ മത്താ സത്താ അനാഗമനീയവത്ഥൂസുപി ഗച്ഛന്തി. **രഥങ്ഗേ** ചക്കേ. കാമുപധിആദീസു ചതൂസു

ഉപധീസു ച **ഉപധി,** അനിത്ഥീ.

൯൭൦. ദബ്ബേ ധനാദികേ. **ഭൂഭേദോ** വത്ഥാദി. **മഹാരാജേ** ചതൂസു മഹാരാജേസു ഏകസ്മിം മഹാരാജേ. **നരേ** സത്തേ.

൯൭൧. ആപണേ കയവിക്കയട്ഠാനേ. **സമ്ഭാരേ** ഉപകരണേ. ''രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ''തി [സം॰ നി॰ ൫.൪] ഏത്ഥ അലങ്കാരോ **''പരിക്ഖാരോ''**തി വുത്തോ.

൯൭൨. വോഹാരസ്മിം രഥസകടാദിവോഹാരേ. **ഉപട്ഠിതഗിരാ** സദ്ദതോ അത്ഥതോ ച പാകടഗിരാ.

൯൭൩. വചനാവയവേതി വാക്യാവയവേ. ഹേതുദാഹരണാദിയുത്തസ്സ സമ്ബന്ധത്ഥസ്സ വചനസമൂഹസ്സ അവയവേ. **മൂലേ** ലോഭാദികേ. **കാരണേ** ലോഭാദിതോ അഞ്ഞസ്മിം കാരണേ. **പാചാനലസ്മിം** ഉദരട്ഠേ ഭുത്തപാചനേ കമ്മജതേജസ്മിം. രോഗഭേദേപി **ഗഹണീ.**

൯൭൪. സംയമേ ചക്ഖാദിന്ദ്രിയസംയമേ.

൯൭൫. മുദ്ദികസ്സ രുക്ഖസ്സ രസേ ച. **പുപ്ഫസ്സ** സബ്ബസ്സ പുപ്ഫസ്സ രസേ ച. **ഖുദ്ദേ** മക്ഖികാകതേ ച **മധു** പുന്നപുംസകം.

> ''മധു ഖുദ്ദേ ജലേ ഖീരേ, മജ്ജേ പുപ്ഫരസേ മധു;
> രച്ഛേ ചിത്തേ വസന്തേ ച, ജീവസാകേ മധുദ്ദുമേ''തി. -

നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.

ഉല്ലോചേതി സേയ്യാദീനം ഉപരിഭാഗേ രജോപാതനിവാരണത്ഥം ഠപിതേ ദുസ്സമയാദികേ.

൯൭൬. അപവഗ്ഗേ നിബ്ബാനേ. **സുധായം** ദേവതാനം ഭോജനേ.

> ''അമതം യഞ്ഞസേസസ്മിം, പീയൂസേ സലിലേ ഘതേ;
> അയാചിതേ ച മോക്ഖേ ച, ധന്വന്തരിസുധാസിസു;
> അമതോ അമതാ സിവാ-ഗള്ളോ ഝാമലകീസു ചേ''തി [മേദിനീകോസ ൧൬.൭൭-൮ ഗാഥായമ്പി].

നാനത്ഥസങ്ഗഹേ വുത്തം. **മോഹേ** അവിജ്ജായം. **തിമിരേ** അന്ധകാരേ. **സങ്ഖ്യാ** ഗണനവിസേസോ. **ഗുണേ** തതിയേ ഗുണേ.

൯൭൭. ഖരേ ഫരുസേ. **അകാരിയേ** അകത്തബ്ബേ. **പുരിസേ** പുല്ലിങ്ഗേ. **സുകതേ** കുസലേ ധമ്മേ **പുഞ്ഞം പണ്ഡകേ** നപുംസകേ. **പവനേ** പൂതേ.

൯൭൮. അസിനിദ്ധോ സുക്ഖോ. **സങ്ഗേ** ലഗ്ഗേ.

൯൭൯. ലഞ്ഛനേ പടിബിമ്ബേ. **സീമാ** മരിയാദോ. **പകാരോ** തുല്യോ.

൯൬൦. **മന്തനേ** ചതുക്കണ്ണാദികേ. **ബ്യസനേ** ഭോഗബ്യസനാദികേ. **വിപത്തിയം** അനത്ഥേ.

൯൬൧. **രംസിഭേദോ** പുബ്ബേ ഉദയതോ സൂരിയസ്സ രംസിവിസേസോ. **അബ്യത്തരാഗേ** കിഞ്ചിരത്തേ. **ലോഹിതേ** രത്തേ.

പകതാനിവത്തേ പകതിതോ അനിവത്തനേ. “പകതിയഞ്ച അനിവത്തനേ ചാ”തിപി അത്ഥോ. **നസ്സനക്ഖരേതി** വിനാസനക്ഖരേ. **നസ്സ** അദസ്സനേ അക്ഖരേ.

> “അനുബന്ധോ പകത്യാദോ, ദോസുപ്പാദേ വിനസ്സരേ;
> സുസുമുഖ്യാനുസാരേസു, പകതസ്സാ’നുവത്തനേ”തി [അമര ൨൩.൯൬ ഗാഥായമ്പി പസ്സിതബ്ബം]. -

നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.

൯൬൨. **അവതരണേ** ഓതരണേ. **തിത്ഥസ്മിം** നദ്യാദീനം തിത്ഥേ. **വിവരേ** വിവരണേ. **ഇങ്ഗിതേ** സീസചലനാദികേ.

൯൬൩. **ഖത്താ** ഖത്തിയതോ സഞ്ജാതേ **സുദ്ദിത്ഥിതനയേ** സുദ്ദിത്ഥിയാ പുത്തേ ച. **തിബ്ബമ്ഹി** അധിമത്തേ ച. **സോ** ഉഗ്ഗോ. **അഗ്ഗോ** സേട്ഠോ. **ധിതി** വീരിയം.

൯൬൪. **പഭാതേ** പച്ചൂസേ. **നിരോഗേ** രോഗമുത്തേ. **സജ്ജേ** സങ്ഗതേ, ആധാരേപി ച. “സജ്ജുത്തോ സന്നദ്ധേ സങ്ഗതേപി ചേ”തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ.** **ദക്ഖോ** ഛേകോ. യുത്തേപി കല്ലം. **കൂടചരിയായം** സഠചരിയായം.

൯൬൫. **പക്ഖിഭേദോ** പാരാവതപ്പമാണോ പക്ഖീ. യസ്മിം ഗേഹേ പലിനാ പതിതേ അസുഭനിമിത്തം കരോന്തി. **പാരാവതേ** കലരവേ.

സരദബ്ഭൂതേ സരദകാലേ സമ്ഭൂതേ. **അപ്പഗബ്ഭേ** കാതരവചനേ.

൯൬൬. **കഠിനേ** കക്ഖളേ. **സാഹസോ** ബലക്കാരോ. **അപ്പിയേ** അമനാപേ. **ചീരേ** നന്തകേ, വാകേ ച **ചീരം.**

൯൬൭. **മിഗഭേദേ** കുക്കുരപ്പമാണേ മിഗേ. **പടാകായം** ധജേ. **മോചം** പസിദ്ധം, **കദലീ** ഈകാരന്തോ. **ദക്ഖിണാ** കമ്മഫലം സദ്ദഹിത്വാ ദാതബ്ബം ദാനം.

൯൬൮. **ഉപ്പാതേ** ഭൂതവികതിയം. **വേസ്സാനരേ** അഗ്ഗിമ്ഹി.

൯൬൯. **പോതവാഹേ** തലകവാഹേ. **നിയന്തരി** പാജിതരി.

൯൭൦. **രോധനേ** ആവരണേ.

൯൭൧. **ഭാജനേ** വിലീവമയാദികേ. **പരിയത്തി** പരിയാപുണനം സിക്ഖനം, പരിയാപുണിതബ്ബാ വാ സിക്ഖിതബ്ബാ. **ജരാസിഥിലചമ്മസ്മിം** ജരായ കാരണഭൂതായ സിഥിലചമ്മനി. **ഉദരങ്ഗേ** ഉദരചമ്മരാജിയം.

൯൯൨. വിദാരിതാദീസു തീസുപി വാച്ചലിങ്ഗികം. **ഉപജാപേ** ചതുത്ഥോപായേ.

൯൯൩. ഗാമസന്ദോഹേ ഗാമസമൂഹേ. **പരിധി** പരിവേസോ സൂരിയാദിഗേഹം. **ആഗമേ** ബുദ്ധവചനേ. **ലേഖേ** വാചിതലേഖേ.

൯൯൪. അയോമയവിജ്ഝനകണ്ടകോ സൂഝാദിവിജ്ഝനം. **ഗുണുക്കംസേ** ഗുണാതിസയേ. **വിഭവേ** ഭോഗേ. സമ്പത്തി, സമ്പദാതി ച അഭിധാനദ്വയം.

൯൯൫. ഭൂ പഥവീ. യോഗ്യാദീസു തീസ്വത്ഥേസു തീസു. **യോഗ്യേ** അനുച്ഛവികേ. **യുത്തേ** സങ്ഗതേ. **അദ്ധോ അദ്ധ**സദ്ദോ **ഭാഗേ** സമഭാഗേ, അസമഭാഗേ ച. തത്ര സമേ **അദ്ധം.** ഇതരത്ര അദ്ധോ അദ്ധമ്പി, **പഥേ** മഗ്ഗേ **അദ്ധാ** പുമേ. കാലേപി **അദ്ധാ** പുമേ. **ഏകംസേ** നിച്ഛയേ. ചതുരമ്ബണേ **കരീസം** വുത്തം.

൯൯൬. ഉസഭേ ഗവസതജേട്ഠകേ ഗവേ. സേട്ഠേസു ച **ഉസഭോ.** വീസയട്ഠിയം **ഉസഭം. തന്തി** ബുദ്ധവചനം. **പന്തി** ആളി.

൯൯൭. ഇത്ഥിനിമിത്തേ ഇത്ഥിയാ അങ്ഗജാതേ. **കിലഞ്ജേ** വിലീവമയേ. **സോ കട**സദ്ദോ കതേ തീസു.

> "കടോ സോണിക്രിയാകാരേ,
> കിലഞ്ജേ'തിസയേ സിവേ;
> സമയേ ഗജഗണ്ഡേ ച,
> കടാ വിപ്പലിയം മതാ"തി [മേദിനീകോസ ൧൧.൩]. -

വോപാലിതോ. "സമയേ ച ക്രിയാകാരേ, കിലഞ്ജേ ച സരേ കടോ"തി **തികണ്ഡസേസോ** [തികണ്ഡസേസ ൩.൩.൯൩]. **മന്ദിരാലിന്ദവത്ഥുനി** ഗേഹസ്സ ആലിന്ദഭാഗേ വത്ഥുമ്ഹി.

൯൯൮. മഥിതേ ഗോരസവിസേസേ. **സൂചിഫലേ** അമ്ബിലപത്തഫലേ. **ദുദ്ദസേതരേ** പസ്സിതും അദുക്കരേ.

൯൯൯. അന്തരീപം ജലമജ്ഝഥലം. **പജ്ജോതോ** പദീപോ. **ബന്ധോ** സമ്ബന്ധോ. **മിഹിതേ** ഈസംഹസിതേ.

൧൦൦൦. ഥിയം ഇത്ഥിസാമഞ്ഞേ. ഇത്ഥിലിങ്ഗേതി വാ അത്ഥോ. **ദാരേ** ഭരിയായം. **സുരേ** ദേവതായം, ദേവതാവിസേസേ വാ. **വാസുദേവേ** നാരായനേ. **അന്തകേ** വസവത്തിനി. **അസിതേ** കാളവണ്ണേ.

൧൦൦൧. ഉപട്ഠാനേ പാരിചരിയായം, സേവനേ ച. **അഞ്ഞരോപനേ** അഭംസഭാവസ്സ അഞ്ഞസ്സ തംസഭാവരോപനേ. **സക്കോ സക്ക**സദ്ദോ. **ഇന്ദേ** ദേവരാജേ **സക്കോ.** ജനപദേ **സക്കാ.** സാകിയേ ച ഖമേ തീസു.

൧൦൦൨. വജ്ജനത്ഥാദീസു തീസു **പരിഹാരോ.** പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേപി **പരിഹാരോ. ദ്വിജേ** ബ്രാഹ്മണേ. വേസ്സേപി **അരിയോ.**

൬൦൩. സുംസുമാരേ നക്കേ. **ഉലൂപിനി** ചണ്ഡമച്ഛവിസേസേ. **ഉദ്ദാലപാദപേ** സേലുരുക്ഖേ, യസ്സ ഫലാനി അതിപിച്ഛലാനി.

൬൦൪. പിയകേ പീതസാലേ. **കണ്ഡേ** സരേ. ഖിപനേ **അസനം. അസു** ഖേപനേ. **യുഗേ** രഥയുഗാദോ. **വികാരോ** വികതി. **അന്തികേ** സമീപേ.

൬൦൫. ലവിത്തേ ദാത്തേ. **അജ്ഝേസനാ** സക്കാരപുബ്ബികാ ആയാചനാ.

൬൦൬. മകചിവത്ഥേ യം ലോകേ "ചക്കൂ"തി വുച്ചതി, "സാണവത്ഥ"ന്തിപി ഏകേ. **ഗന്ധേ** സദ്ദസത്ഥാദികേ. **ലേപ്യാദികമ്മനി** ചിത്തകാരാദീഹി കതരൂപേ.

൬൦൭. പുഞ്ഞവതി പുഗ്ഗലേ. **ഭൂസണ്ഹകരണിയം** സുധാലേപകാനം ദാരുമയഹത്ഥേ.

൬൦൮. പായിതേ പാതബ്ബേ, "വായിതേ"തിപി പാഠോ. "ദയിതേ"തിപി ക്വചി ദിസ്സതി.

൬൦൯. ലോഹിതാദിമ്ഹി വണ്ണവിസേസേ. **രഞ്ജനേ** "മുഖരാഗോ"ത്യാദീസു. **പവുദ്ധദരിയം** മഹാദരിയം.

൬൧൦. കസേരുസ്സ ഫലേ സകണ്ടകസ്സ ഫലേ. **മഗ്ഗസമാഗമേ** ചച്ചരേ. **ബഹുലായം** "ഫാലാതീ"ഇതി ഖ്യാതേ. ദോസേ തു **ഏളമീരിതം.**

൬൧൧. അധികരണേ അധികരണകാരകേ. **പത്താധാരോ** ഭാജനസ്സ ആധാരോ. **ആലവാലകേ** തരുസേകത്ഥം തരുമൂലവിചിതേ സോബ്ഭജലാധാരേ. **അഗഭേദോ** രുക്ഖഭേദോ, സോ ച മഹാസത്തേന തേമിയരാജകുമാരകാലേ ഭുത്തരുക്ഖോ. തത്ര **കാരാ** ഇത്ഥീ. **കാരോപി** സക്കാരേ, ദ്വീസു. ബന്ധനാലയേ പന **കാരായേവ.**

൬൧൨. മേഘപാസാണേ ഘനോപലേ. **കുണ്ഡികായം** ഭിങ്ഗാരേ. **പദാതിസ്മിം** ചതുത്ഥസേനങ്ഗേ.

൬൧൩. ഛിദ്ദാദീനി തീണി അഭിധാനാനി സുസിരേ ച **ദൂസനേ** അപരാധേ ച തീസു സിയും. **മുച്ഛിതേ** മുച്ഛിതബ്ബേ.

൬൧൪. ഹത്ഥിലിങ്ഗേ ഹത്ഥിസണ്ഠാനസകുണേ. **മദേ** നാഗമദേ.

൬൧൫. അത്ഥങ്ഗമേ വിനാസേ. **നിഗമുബ്ഭൂതേ** നിഗമേസഞ്ജാതവത്ഥുമ്ഹി. **ആപണോപജീവിനി** ആപണേന ജീവിതവുത്തിയം കത്തരി.

൬൧൬. ഹരിതസ്മിം സുകപത്തവണ്ണേ. **പണ്ണേ** ഛദമത്തേ.

൬൧൭. ഫലമ്ഹി രുക്ഖാദീനം ഫലമത്തേ. **തം പക്കവചനം. നാസമുഖേ** നാസാഭിമുഖേ ച പരിണതേ ച തീസു.

ആജീവനേ ജീവിതവുത്തിയം. **പിണ്ഡനേ** രാസികരണേ. **ഗോളകേ** വട്ടലേ.

൬൧൮. പരിബ്ബയേ വേതനേ. **കമ്മാദികേ** കമ്മവട്ടവിപാകവട്ടകിലേസവട്ടേ. **വട്ടലേ** ബുബ്ബുളസണ്ഠാനേ. **പച്ചാഹാരേ** പടിവചനാഹാരേ.

൧൦൧൯. **വികതേ** വികതിയം, വിരൂപേ വാ.

൧൦൨൦. **സബ്യമ്ഹി** അദക്ഖിണേ. **ചാരു** മനുഞ്ഞം. **സരബ്യേ** സരേന വിജ്ഝിതബ്ബേ ഫലകാദോ. **ചിഹനേ** ലക്ഖണേ.

൧൦൨൧. **സമസിപ്പീനം** സമാനസിപ്പീനം ഗണേ **സേണീ** ഇത്ഥീ. **ആവളിയം** പന്തിയം. **സുധായം** ലേപേ. **ധൂലിയം** രജസി. **വാസചുണ്ണകേ** വാസയോഗ്ഗചുണ്ണേ.

൧൦൨൨. **അതിപസത്ഥേ** പസത്ഥസ്സ ജോ, **അതിവുഡ്ഢേ** വുഡ്ഢസ്സ. **തക്കേ** ഗോരസവിസേസേ. **ഹോതീ**തി ക്രിയാപദം.

൧൦൨൩. **പണേ** ജൂതകാരാദീനം കമ്മനി. **കണ്ഹേ** കാളേ.

൧൦൨൪. **സമ്ഭവേ** സുക്കേ. **അമേജ്ഝേ** അപവിത്തേ.

൧൦൨൫. **ഇക്കേ** ബഹുലോമേ കാളമിഗേ. **ബളിസേ** മച്ഛവേധനേ. **സേലഭേദേ** വങ്കനാമകേ പബ്ബതേ.

൧൦൨൬. **കുണപമ്ഹി** മതകായേ. **അദ്ധമ്ഹി** സമദ്ധഭാഗേ, തേനാഹ **"പുരിസേ"**തി, "പുരിസേ"തി ച യേഭുയ്യപ്പവത്തിം സന്ധായ വുത്തം, തേനാഹ "വാ ഖണ്ഡം സകലം പുമേ"തി.

൧൦൨൭. **സംവരീമുഖേ** രത്തിയാ ആദിമ്ഹി.

൧൦൩൦. **ദേവഭേദോ** കുമ്ഭണ്ഡോ നാമ യക്ഖോ. **വല്ലിജാതിയം** യസ്സാ ഫലാനി ഉക്ഖലിപ്പമാണാനി ഹോന്തി. **ചതുത്ഥംസേ** ചതുത്ഥഭൂതേ കോട്ഠാസേ. **പദേ** ചരണേ. **പച്ചന്തസേലേ** പബ്ബതപാദേ.

൧൦൩൧. **ലോഹന്തരേ** സേതലോഹേ. **ബഹുമ്ഹി** ബഹുവചനേ. **കമ്മാരഭണ്ഡഭേദേ** "തൂ"ഇതി ഖ്യാതേ. **ഖടകേ** കുഞ്ചികപാണിമ്ഹി.

൧൦൩൨. **ദോണിയം** കട്ഠമയേ ധഞ്ഞമാനികേ. **അധിട്ഠിതിയം** ഉപരിട്ഠാനേ. **ഠാനേ** ഠാനമത്തേ.

൧൦൩൪. കോട്ഠാസഭേദസ്മിം "വക്കം ഹദയ"ന്ത്യാദീസു [മ॰ നി॰ ൧.൧൧൦]. **വങ്കേ** കുടില്യേ. ദിബ്ബചക്ഖുപുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിആസവക്ഖയസങ്ഖാതാ തിസ്സോ വിജ്ജാ, **ആദി**നാ അട്ഠ വിജ്ജാ ഗഹിതാ. **ബുദ്ധിയം** ഞാണേ.

൧൦൩൫. **അനാകുലേ** ആകുലരഹിതേ. **സിലോകേ** അനുട്ഠുഭാദോ. **അദ്ധേ** ഭാഗേ. തീസു **പജ്ജോ പജ്ജ**സദ്ദോ.

൧൦൩൬. **രുക്ഖഭേദസ്മിം** ഉദകപ്പസാദനഫലേ. **കിത്തിമേ** കരണേന നിപ്ഫത്തേ. **വിധേയ്യേ** വചനഗ്ഗാഹിനി. **പുബ്ബമ്ഹി** പൂയേ.

൧൦൩൭. **ലദ്ധത്ഥരക്ഖണേ** ലദ്ധസ്സ ധനാദികസ്സ അത്ഥസ്സ രക്ഖണേ. **നിയോജനേ** പേസനേ. **കാരിയേ** ഫലേ.

൧൩൮. **അസ്സാസപ്പത്തേ** ലദ്ധസ്സാസേ. **ബോധിദുമേ** അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ബോധിരുക്ഖേ. **കുരൂരേ** കക്ഖളകാരകേ. **നേസാദമ്ഹി** മിഗമച്ഛാദിലുദ്ദേ.

൧൩൯. **ലഗ്ഗസ്മിം** സങ്ഗേ. **മജ്ഝമ്ഹി** ഉദരേ. **ഭാഗേ** അസമദ്ധഭാഗേ. **ധനിമ്ഹി** മഹദ്ധനേ.

൧൪൦. **ഗഹനേ** സങ്കരേ. **സസന്താനേ** അത്തനോ നിയകജ്ഝത്തസന്താനേ. വിസയഗോചരാനം വിസേസോ വുത്തോ.

ഗാഥാദ്ധവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪൧. **ഭുവനേ** കാമഭവാദികേ. **ജനേ** പാണിമ്ഹി. **യസേ** കിത്തിയം. **പജ്ജേ** അനുട്ഠുഭാദോ. **രുക്ഖേ** രുക്ഖഭേദേ.

൧൪൨. **വടോ** വടരുക്ഖോ. **വായസേ** കാകേ. **ബകേ** സേതപത്തേ. **അവസരോ** അവകാസോ. **അഹം** ദിനം. **കുചേ** നാരിഥനേ. **അബ്ഭേ** മേഘേ.

൧൪൩. **ഉച്ഛങ്ഗേ** പല്ലങ്കോപരിഭാഗേ. **ലക്ഖണേ** ഞാപകേ.

ദിട്ഠോഭാസേസു ദസ്സനേ, ഓഭാസേ ചാതി അത്ഥേസു.

൧൪൪. **സൂരംസൂസു** സൂരിയേ, കിരണേ ച. **ദമേ** ദമനേ. **മാനം** മാനവിസേസോ. **സാനു** പബ്ബതസാനു.

൧൪൫. **താപോ** സൂരിയസന്താപോ. **സപചേ** ചണ്ഡാലേ, സം സുനഖം പചതീതി **സപചോ. പസു** ചതുപ്പദോ. **കുരുങ്ഗോ** അജിനയോനി. **ഉലൂകോ** കോടരസകുണോ. **ഇന്ദോ** സക്കോ. "മഹിന്ദേ ഗുഗ്ഗുലുലൂക-പലഗ്ഗാഹേസു കോസിയോ"തി **അമരസീഹോ.**

൧൪൬. **മാണവോ** മച്ചോ. **അത്താ** സരീരാധിപതിദേവതാ. **സിരേ** ഉത്തമങ്ഗേ. **തിപുമ്ഹി** കാളലോഹേ.

൧൪൭. **ബലി** ഭാഗധേയ്യോ. **ഹത്ഥോ** പാണി. **അംസു** ഭാ. **ദന്തേ** രദേ. **വിപ്പേ** ബ്രാഹ്മണേ. **അണ്ഡജേ** അണ്ഡസഞ്ജാതേ. **പജ്ജേ** അനുട്ഠുഭാദോ. **ആനനം** മുഖം. **ആചാരോ** അസീതിമഹാവത്താദി. **ധഞ്ഞങ്ഗേ** ഭിന്നതണ്ഡുലേ. **സുഖുമേ** അണുമ്ഹി. "ലവലേസകണാണവോ"തി ഹി **അമരസീഹേന** സുഖുമപരിയായോ **കണോ** വുത്തോ.

൧൪൮. **ഥൂണാ** ഗേഹാദീനം പധാനദാരു. **ജളത്തം** മൂള്ഹത്തം. **കുമ്മാസോ** മാസവികതി. **ബ്യഞ്ജനം** തദഞ്ഞബ്യഞ്ജനം. **ഫോടോ** നാമ യസ്മിം പൂയേ വിപരീതേ ദുക്ഖവേദനാ നത്ഥി. **കപോലോ** നാമ മുഖചൂളികാനം അന്തരട്ഠാനം. **മൂല്യേ** മൂലധനേ.

൧൪൯. ഭാസപക്ഖീ ച പക്ഖീ ച **ഭാസപക്ഖിനോ,** തേസു, "സകുന്തോ പക്ഖിഭേദേപി, ഭാസപക്ഖി വിഹങ്ഗമേ"തി ഹി "ഭാസന്തം സുന്ദരാകാരേ, ഭാസന്തോ ഭാസപക്ഖിനീ"തി ച **വോപാലിതോ.** "സകുന്തോ

ഭാസപക്ഖിനീ”തിപി പാഠോ. **ഭാഗ്യേ** സുഭാസുഭാവഹേ കമ്മനി. **വിധാനേ** കരണേ.

൧൦൫. യോ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പുന ഓതരിത്വാ ഉദകബ്ഭന്തരേ മച്ഛേ ഗണ്ഹാതി, സോ നീലസകുണോ **ചാതകോ** നാമ. **ഏണേ** ഏണിമിഗവ്യാതേ. **സരോ** കണ്ഡോ. **സേദേ** സേദനേ, **സിദ** പാകേ. **പാകോ** പചനം. ഭിക്ഖുഭേദേ “ഗണപൂരകോ”ത്യാദീസു. **ചയേ** സമൂഹേ.

൧൦൬. പുഞ്ജേ പിണ്ഡേ. മേസോ ഉസഭോ മേഥുനം കക്കടോ സീഹോ കഞ്ഞാ തുലാ വിച്ഛികോ ധനു മകരോ കുമ്ഭോ മീനോതി **മേസാദി. ലോണേ** ലവണുത്തമേ. **സംവട്ടേ** വിനാസകപ്പേ. **കമുകേ** തമ്ബൂലഫലരുക്ഖേ.

൧൦൭. അമതേ ദേവതാഭോജനേ. **ലേപേ** സുദ്ധസക്ഖരചുണ്ണാദിമയേ. **സത്ഥേ** ദീഘദണ്ഡേ സത്ഥവിസേസേ. **നജ്ജന്തരേ**തി ഗങ്ഗാ യമുനാ അചിരവതീ സരഭൂ മഹീതി പഞ്ചസു മഹാനദീസു പഞ്ചമായ മഹാനദിയം. **ഭുവി** പഥവിയം. **ക്രിയാ** നാരീസിങ്ഗാരഭാവജാ ക്രിയാ. **വിലാസോ** പന തദഞ്ഞജോ. **അത്രജേ** പുത്തേ.

൧൦൮. കുഥോ ഹത്ഥിപിട്ഠത്ഥരണം. **വേണീ** നാരീനം കേസകലാപോ. “പവേണി വേണീ കുഥയോ”തി ഹി **വോപാലിതോ.** “പവേണീ കുലവേണീസൂ”തിപി കചി പാഠോ. **വുത്തി** ഭവനം . **വുത്താ** വുത്തന്തോ. **വേതനേ** കമ്മേന ലദ്ധബ്ബേ. **ഭരണേ** പോസനേ, ധാരണേ ച.

൧൦൯. മരിയാദസദ്ദോ ദ്വീസു. **സത്താ** വിജ്ജമാനതാ. **സമിദ്ധി** സമ്പത്തി. **സോപ്പേ** നിദ്ദായം. **വുത്തി** ജീവിതവുത്തി.

൧൧൦. കുച്ഛാ ഗരഹാ. **അപവാദോ** അവണ്ണവാദോ, അഭൂതാക്ഖാനമ്പി. **ധഞ്ഞേ** ധഞ്ഞവിസേസേ, യസ്സ സീസം അങ്ഗുട്ഠപ്പമാണം ദീഘഞ്ച. **പിയങ്ഗു** ഗന്ധദബ്ബം. **മോക്ഖേ** നിബ്ബാനേ. **സിവേ** കല്യാണേ.

൧൧൧. രഞ്ജനേ കാസായാദിരഞ്ജനേ. **സൂരതേ** മേഥുനേ. **വാസേ** വസനക്രിയായം.

൧൧൨. പത്ഥേ മാനതുമ്ബേ. **നാളേ** ഉപ്പലാദീനം നാളേ. **പിപാസായം** പാതുമിച്ഛായം. **വുത്തി** ഭവനം.

൧൧൩. പാണ്യങ്ഗേ സങ്ഖനാഭിയം. **ചക്കന്തേ** ചക്കസ്സ അന്തേ.

“നാഭി പാണ്യങ്ഗങ്ഗേ ഖേത്തേ, ചക്കന്തചക്കവത്തിസു;
നാഭി പധാനേ കത്ഥൂരി-മംസേ ച കചി കിത്തിതോ”തി. -

വോപാലിതോ.

൧൧൪. അന്തരേതി ഭിന്നം അന്തരേ. “വീചി സുഖതരങ്ഗേസൂ”തി **വോപാലിതോ. ഥിരത്തേ** ഥിരഭാവേ. “ധീരത്തേ”തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **സവേ** സവനേ.

൧൦൬. **നിസ്സയേ** ആധാരേ.

൧൦൬൧. **വിത്തേ** ധനേ. **അങ്കോ** ലക്ഖണം. **ബുദ്ധി** ഞാണം. **ഖേ** ആകാസേ.

൧൦൬൨. **വതേ** തിത്ഥിയസമാചാരേ. **ആഗുമ്ഹി** അപരാധേ. **മണി** സിലാവികതി, മണിസങ്ഖാതോ വാ രതനവിസേസോ ഇധ **മണി** നാമ. **ഹായനേ** സംവച്ഛരേ. **വുട്ഠി** വസ്സനം.

൧൦൬൩. **ലിപി** **അ**കാരാദീനം സന്നിവേസവിസേസോ. **മോക്ഖോ** നിബ്ബാനം. **രതേ** സുരതേ.

൧൦൬൪. പാപേ ച അസുഭേ ച **രിട്ഠം.** അരിട്ഠംപ്യത്ര, തബ്ഭാവേ തത്ര **അ**കാരോ. **അപരാധോ** ആദീനവോ. **കേതുമ്ഹി** പടാകായം. **ചിഹനേ** ലക്ഖണേ. ''ധജോ സോണ്ഡികലേസേസു, പടാകായഞ്ച ചിഹനേ''തി **വോപാലിതോ.**

൧൦൬൫. **ദ്വാരമത്തേപി** ബഹിദ്വാരേപി. ഇതോ പരം യേ അനേകത്ഥാ വുച്ചന്തേ, തേ വാച്ചലിങ്ഗാ. **ഫുടേ** പാകടേ.

൧൦൬൬. **അജ്ഝക്ഖേ** അധികതേ. **ജള്ളേ** അഞ്ഞാണേ. **ലോലുപേ** അതിതണ്ഹേ. **ചലേ** കമ്പിതേ.

൧൦൬൭. **വികതേ** വിരൂപേ. **കോമലം** അകഠിനം. **അതിഖിണോ** കുണ്ഠോ.

൧൦൬൮. **സിതേ** സേതേ. **സൂചകോ** പേസുഞ്ഞകാരകോ. **അഹി** സപ്പോ. **സക്കേ** ഖമേ. ''സത്തേ''തി പാഠേ പന സത്തിയുത്തേത്യത്ഥോ. **സമ്ബന്ധേ** അവിപ്പയോഗേ. **അഖിലേ** സകലേ.

൧൦൬൯. **കേവലം** അസമ്മിസ്സം. **അന്തോ** അവസാനം. **അധമോ** നിഹീനോ. **പണതോ** ബുദ്ധാദീസു നിന്നോ. **നിന്നോ** ഥലപടിപക്ഖോ.

൧൦൭൦. **സുദ്ധേ** അഞ്ഞേന അസമ്മിസ്സിതേ. **പൂതേ** മേജ്ഝേ.

൧൦൭൧. **ബ്യാപേ** ബ്യാപിതേ. **ഭാവിനി** അനാഗതേ വത്ഥുമ്ഹി. **ഥേരേ** ജിണ്ണേ.

൧൦൭൨. **ബഹുസദ്ദോ** ''ഏകസ്മിം, ദ്വീസു ച ന പവത്തതീ''ത്യാദീസുയേവ പവത്തതീതി മഞ്ഞമാനോ **''ത്യാദോ''**തി വദതി. ''ഏകവചനം, ബഹുവചന''ന്തി വുത്തത്താ പന ദ്വീസുപി **ബഹു**സദ്ദോ വത്തതേവ. ആചരിയേന വാ പരസമയവചനാനി മനസി കത്വാ ''ത്യാദോ''തി വുത്തം. തിവിധഞ്ഹി തത്ഥ വചനം ഏകവചനം ദ്വിവചനം ബഹുവചനന്തി. സബ്ബപാരിസദത്താ ഹി ബ്യാകരണസ്സ സബ്ബേസം വാദാ കത്ഥചി കഥീയന്തേ.

ധീ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, സാ യസ്സ അത്ഥി, സ **ധീരോ,** ബുധോ. ധാനം വാ ധീ, സാ യസ്സത്ഥീതി സ **ധീരോ,** ധിതിമന്തോ. **ധുതേ** ചലേ.

൧൦൭൩. **യാനേ** ഹത്ഥാദിയാനേ **യോഗ്ഗം.** ഖമേ പന **യോഗ്ഗോ.**

൧൦൩൪. **വുഡ്ഢേ** ആയുവുഡ്ഢേ. **കുലജേ** കുലീനേ. **വുദ്ധോ** ആയുവുഡ്ഢോ. **ഉരു** പമാണതോ മഹന്തോ.

൧൦൩൫. **വുത്തേ** വത്തബ്ബേ. **ഉഗ്ഗതേ** ഉദ്ധംഗതേ. **ആദിത്തേ** അഗ്യാദീഹി, **ഗബ്ബിതേ** സഞ്ജാതമാനേ.

൧൦൩൬. **വിഗതേ** വിഗതരാഗേ. **വായനേ** വീതേ പടേ. **ഭജ്ജിതേ** ധഞ്ഞാദികേ. **ഭജ്ജ** പാകേ.

൧൦൩൭. **ചയേ** സമൂഹേ. **സമോ** തുല്യോ. **അരി** സത്തു. "സമാദിസൂ"തിപി പാഠോ. **വീരേ** അകാതരേ സൂരേ. **രവിസൂരോ**തി രവിസൂരിയോ "സൂരോ"തി വുത്തോ. **കുദ്ധേ** കോധസഹിതേ. **ദൂസിതേ** അപ്പിയേ.

൧൦൩൮. **അരിമ്ഹി** സത്തുമ്ഹി **ദിട്ഠോ.** ഇക്ഖിതേപി **ദിട്ഠോ. പോതേ** ബാലകേ. **വതേ** ഏകന്തസാധനേ വതകമ്മേ.

൧൦൩൯. **സലാകായം** കുസാവഹാരേ. **ദബ്ബേ** വരഹിസതിണേ. **ഖയേ** ഉദയബ്ബയാനുപസ്സീതി. സകുണേപി **വയോ** "വിസയുത്തന്നഭുത്താനം, വയാനം മരണം ഭവേ"ത്യാദീസു. **ഗബ്ബോ** അഭിമാനോ.

൧൦൪൦. **ബിളാലേ** മജ്ജാരേ. **നകുലേ** അഹിസത്തുമ്ഹി. **മന്ഥനോ** ഖീരമന്ഥനദണ്ഡോ. **സത്തു** തണ്ഡുലവികതിഖജ്ജവിസേസോ. **അസ്സാദിലോമേ** അസ്സാദീനം ലോമേ. **ഘാതോ** മരണം. **രാസി** പുഞ്ജോ.

൧൦൪൧. **ഗോപഗാമേ** ഗോപാലാനം ഗാമേ. **രവേ** സദ്ദേ. **സാരഥി** പാജിതാ. **വന്ദീ** ഥുതിപാഠകോ.

> "സാരഥിമ്ഹി തിച്ഛകേ ച, പസുതേ വേദിതേപി ച;
> ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ ജേപി, വിസൂതോ പാദവന്ദിസൂ"തി. -

വോപാലിതോ. പുപ്ഫേ സുത്താദിനാ അസങ്ഖതേ. **തദ്ദാമേ** പുപ്ഫദാമേ സുത്താദിനാ സങ്ഖതേ. **സകടേ** അനേ. **ഹയേ** അസ്സേ.

൧൦൪൨. **അച്ചനേ** പൂജായം. **ഭേ** നക്ഖത്തേ. **നേത്തമജ്ഝേ** "സൂലാ"തി ഖ്യാതേ. **ഓധി** മരിയാദോ.

൧൦൪൩. **പുണ്ണതാ** പരിപുണ്ണതാ. **അവജ്ജം** ദോസോ. മനക്കാരേപി **ആഭോഗോ. ആളി**സദ്ദോ ഇത്ഥീ. **സഖീ** വയസാ. **സേതു** ജലവാരണോ, നദ്യാദിമഗ്ഗോ ച. **സത്തേ** സത്തിയുത്തേ, ഥിരേത്യത്ഥോ. "ദള്ഹോ ഥൂലേ ഭുസേ സത്തേ, പഗാള്ഹേപി ദള്ഹേ മതോ"തി **വോപാലിതോ.**

൧൦൪൪. **മോക്ഖേ** നിബ്ബാനേ, അരഹത്തഫലേപി. **സാമിനി** പതിമ്ഹി. **ധാരകേതി** ധാരേതീതി **ധാരകോ,** തത്ഥ. പോസകേപി **ഭത്താ.**

൧൦൪൫. **സിഖാ** ചൂളാ. **പിഞ്ഛം** പുച്ഛം. **അത്തനി** "സങ്ഘികം പുഗ്ഗലിക"ന്ത്യാദീസു. **ഖേപേ** നിന്ദായം.

൬൦൮. **രൂപേ** വണ്ണേ. **കരീസേ** ഗൂഥേ.

൬൦൯. **ഖണ്ഡേ** സകലേ. **പണ്ണേ** രുക്ഖാദീനം പണ്ണേ. **കണ്ഡേ** സരേ. **സലാകാ** വണോപയുത്താ. സുചിനോ ഭാവോ **സുചിത്തം,** തസ്മിം. **ഗതേ** ഗമനക്രിയായം. **"ധാവ** ഗതിസുദ്ധിയ"ന്തി ഹി ധാതുപാഠോ. **ഹാവോ** ഇത്ഥീനം സിങ്ഗാരഭാവജക്രിയാ. **അവിജ്ജായ** അഞ്ഞാണേ. **മുച്ഛനേ** വിസഞ്ഞിഭാവേ.

൬൧൦. **ഘമ്മജലം** കായേ ഉണ്ഹേന സഞ്ജാതജലം. **പാകേ** പച്ചനേ. **ഗോളേ** "മു-യീ"ഇതി ഖ്യാതേ മത്തികാഗുളകേ. **ഉച്ഛുമയേ** ഉച്ഛുരസസഞ്ജാതേ. **മിത്തേ** പിയമിത്തേ, മിത്തമത്തേ വാ. **സഹായേ** അത്ഥചരേ. **പഭൂ** അധിപതി. **സോ** പുല്ലിങ്ഗോ.

൬൧൧. **കുരൂരേ** കക്ഖളകമ്മന്തേ. **പരസ്മിം** പരട്ഠാനേ, പരലോകേ വാ. **അത്ര** ഠാനേ, ലോകേ വാ. **അങ്കോ** ചിഹനം. അപരാധേ നാടകപരിച്ഛേദേപി **അങ്കോ. അപവാദോ** ലോകഗരഹാ. **ദേസേ** ദേസവിസേസേ. "ഭവേ ജനപദോ ദേസേ, ജനേ ജനപദേപി ചേ"തി **വോപാലിതോ.**

൬൧൨. **പജ്ജേ** സിലോകേ. **വചീഭേദേ** ബ്യത്തവാചായം. **അന്വയേ** സന്താനേ. **സരൂപസ്മിം** സമാനഭാവേ. അധോഭാഗേ ച **തലം.**

൬൧൩. **വിലഗ്ഗേ** കായമജ്ഝേ. **വേമജ്ഝേ** മജ്ഝസാമഞ്ഞേ. **കുസുമം** പസവം. **ഉതു** ഇത്ഥിപുപ്ഫം. **സുബ്ബതേ** സുന്ദരേ വതേ.

൬൧൪. **കോസേ** ലിങ്ഗപസിബ്ബകേ. **ഗബ്ഭരേ** ഗുഹായം. **ബിലേ** കിപില്ലികാദീനം ആവാസേ. **ഗണ്ഡകേ** ഖഗ്ഗവിസാണേ. **കദമ്ബേ** "ഥിന"ഇതി ഖ്യാതേ. **ദുമേ** രുക്ഖേ. **ചയേ** സമൂഹേ.

൬൧൫. **ഭേ** നക്ഖത്തഭേദേ. **ധേനുയം** സിങ്ഗിനിയം. **യോനിയം** ഇത്ഥീനം അങ്ഗജാതേ. **സിരേ** സീസേ.

൬൧൬. **ഭോഗീ**സദ്ദോ ഭോഗവതി പുഗ്ഗലേ, ഉരഗേ ച. **സിവോ** മഹിസ്സരോ. **ബലേ** ഥാമേ. **പഭാവേ** തേജസി. "വീരിയം സുക്കേ പഭാവേ, തേജോ സാമത്ഥിയേസ്വപീ"തി **വോപാലിതോ. തേജ**സദ്ദോ പന **തേസു ച** യഥാവുത്തേസുപി ദീസ്വത്ഥേസു, ദിത്തിയഞ്ച വത്തതി.

൬൧൭. **സന്തതി** ആധാരോ. **ഖഗ്ഗങ്ഗേ** ഖഗ്ഗസ്സ തിഖിണാവയവേ. **സൂതേ** സാരഥിമ്ഹി. **പടിഹാരേ** വചനഹാരേ. **"വിദ** ലാഭേ"തി ധാത്വത്ഥതോ **വിത്തി. പീളാ** വിബാധാ.

൬൧൮. **രവേ** സദ്ദേ. **പലാസേ** നിത്തണ്ഡുലവീഹിമ്ഹി.

൬൧൯. **രുക്ഖേ** അമ്ബട്ഠരുക്ഖേ. പരസമയേ പന **ബാധാ. അധികപ്പേമേ** അതിസയപേമേ.

൬൨൦. **കേതുമ്ഹി** ധജേ. **ലേഖ്യേ** ലിഖിതബ്ബേ ലേഖേ. രാജിയം തു **ലേഖാ.**

൬൨൧. **സത്ഥേ** ആവുധഭേദേ. **സത്തേ** പാണിമ്ഹി. **ചയേ** സമൂഹേ.

൧൧൦. ആളിയം നദീമഗ്ഗേ, ജലധാരണേ ച.

൧൧൧. സംസദേ സഭായേ. **അയന**സദ്ദോ ഗമനേ, പഥേ ച വത്തതി.

൧൧൨. രുക്ഖന്തരേ ഗണ്ഡദുമേ. **സൂരേ** സൂരിയേ. **കോണേ** വിദിസായം. **ഹയേ** തുരങ്ഗേ ച **അസ്സോ. ഖന്ധേ** ഭുജസിരേ. **അച്ചി**സദ്ദോ **ജാലായം** അഗ്ഗിജാലായം. **അംസുമ്ഹി** തസ്സ, അഞ്ഞേസഞ്ച അംസുമ്ഹി വത്തതി. സോ ച **നോ പുമേ** പുല്ലിങ്ഗേ ന വത്തതി.

൧൧൩. അഭാവസദ്ദോ **നാസേ** വിജ്ജമാനസ്സ നാസേ. **അസത്ത**സദ്ദോ അവിജ്ജമാനത്ഥേ വത്തതി. **ഭുത്തി** ഭുഞ്ജനക്രിയാ. **പാണേ** ആയുമ്ഹി **ജീവം. ജനേ** പാണവതി **ജീവോ.**

൧൧൪. ഛദനേ ഗഹാദീനം ഛദനേ. **രാസി** പുഞ്ജോ, സഹധമ്മീനം ഗണോ ച.

> “നികായോ നിലയേ ലക്ഖ്യേ, സംഹതാനം സമുച്ചയേ;
> ഏകത്ഥ ഭാജിനി വസേ, പരമത്തനി വുച്ചതേ”തി. -

വോപാലിതോ. യജനേ ദേവപൂജായം. **അച്ചനേ** പൂജാമത്തേ. **ദിക്ഖ** മുണ്ഡിയോപനയനനിയമബ്ബതാദേസേസു.

൧൧൫. കരണം കാരോ, സോ ഏവ **കാരികാ,** ക്രിയാ, സകത്ഥേ ണികോ. പജ്ജേപി സോയേവത്ഥോ. **ചിഹനേ** ലക്ഖണേ. **ഥീരജേ** ഇത്ഥീനം ഉതുമ്ഹി. **പുപ്ഫേ** സുമനേ. **വാനരേ** മക്കടേ.

൧൧൬. അധരേ ദന്താവരണേ. **ഖരഭേ** “ക-ല-അള”ഇതി ഖ്യാതേ. ലോഭപുഗ്ഗലേപി **ലുദ്ധോ. ആവിലേ** അനച്ഛേ.

൧൧൭. ചരമ്ഹി ഗുത്തപുരിസേ.

൧൧൮. ഹാസോ ച ഗന്ധോ ച **ഹാസഗന്ധാ,** തേസു. **ഗന്ധോ**ത്ര ദൂരഗാമീ. കല്യാണേപി **ചാരു. ഖല** ചലനേ, സഞ്ചയേ ച, തോ, **ഖലിതോ.**

൧൧൯. വക്കലേ രുക്ഖത്തചേ. **അധിരോഹേ** ആരോഹനക്രിയായം. **വത്ഥന്തരം** വിചിത്തരൂപം വത്ഥം, യം ചീനദേസേ സഞ്ജാതം.

൧൨൦. പടിഹാരേ “ഡ-ഗാ”ഇതി ഖ്യാതേ. **മുഖേ** ഭത്താദീനം പവേസനട്ഠാനേ. **പേതേ** പരലോകം ഗതേ. **അപരണ്ണം** മുഗ്ഗാദി. **കാലോ** തിംസരത്തിദിവപരിച്ഛിന്നോ.

൧൨൧. ദോസേ കോധേ. **ഘാതേ** മാരണേ. **മിഗാദോ** ചതുപ്പദേ. **ഛഗലേ** അജേ. **അരൂപേ** ഫസ്സാദികേ. **അവ്ഹയേ** സഞ്ഞായം. **ദരഥേ** കായചിത്തസമ്ഭൂതേ സന്താപേ. **ഭീതി** ഭയം.

൧൨൨. ഭാരേ ഖന്ധഭാരാദികേ. **സുജാ**സദ്ദോ **ദബ്ബിയം** കടച്ഛുയം, **ഇന്ദജായായം** സക്കസ്സ ഭരിയായഞ്ച. **വിഹായസേ** ആകാസേ.

൧൧൬. **മണികേ** മഹതി ഉദകഭാജനേ. **രതനേ** അസ്മവികാരേ രതനസാമഞ്ഞേ. **സേലോ** ചന്ദനപബ്ബതോ. **ആരാമേ** പുപ്ഫാരാമാദിആരാമേ.

“മലയോ ദേസേ സേലങ്ഗപബ്ബതന്തരേ, മലയാതിവുതായഞ്ചാ”തി **വോപാലിതോ. അങ്കോ** ചിഹനം.

൧൧൭. **സപ്പിമ്ഹി** ഘതേ, തദഞ്ഞേ ഹോതബ്ബേ ച **ഹവി.**

“രഹസി ച വിചാരേ ച, വിവേകോ ജലദോണിയ”ന്തി **വോപാലിതോ.**

൧൧൮. **പവാഹേ** ജലപ്പവാഹേ.

“വേഗോ ജവേ പവാഹേ ച, മഹാകാലഫലേപി ചേ”തി [മേദിനീകോസ ന.൧൮] **വോപാലിതോ. ഖിലേ** അണുഖാണുമ്ഹി. **കണേ** അപ്പേ.

൧൧൯. **നേത്തന്തേ** ചക്ഖുകോണേ. **ചിത്തകേ** തിലകേ.

“അപാങ്ഗം അങ്ഗഹീനേ ച, നേത്തന്തേ തിലകേപി ചേ”തി [മേദിനീകോസ ന.൧൯] **വോപാലിതോ. മുത്താഗുണേ** സുത്തബന്ധമുത്തായം. ഗഹണം **ഗാഹോ,** തസ്മിം. **മകുളേ** അപുപ്ഫിതേ. **രസേ** ലോണരസേ.

൧൨൦. അഗോ, നഗോ ചാതി ദ്വേ അഭിധാനാനി സേലരുക്ഖേസു വത്തന്തി. **സപ്പേ** സുട്ഠു അപ്പേ, അപ്പതരേത്യത്ഥോ. **അവധാരണേ** “നമനമത്ത”ന്ത്യാദീസു. **അച്ചനേ** പൂജായം.

൧൨൧. **ഛിദ്ദേ** ദോസേ. **ഓതരണം** ജലതിത്ഥാദീസു അവതരണം. **അയ്യകേ** പിതുപിതരി.

൧൨൨. **രുക്ഖേ** ഖഗ്ഗഫലേ. **സുനേ** സുനഖേ. **ഗന്ധേ** അധിവാസനഗന്ധേ.

൧൨൩. **കോണേ** അസ്സേ. **സവനേ** സോതേ. **പന്തിയം** വീഥിയം. **ഭാഗ്യം** പുഞ്ഞം. **ഏകദേസോ** തതിയഭാഗാദി. **അജപാലകേ** പോക്ഖരേ. “കുട്ഠം രോഗേ സുഗന്ധേ ചാ”തി **വോപാലിതോ.**

൧൨൪. **സേനാസനേ** വിഹാരാദികേ. **സേനേ** പീഠാദികേ. **ചുന്ദഭണ്ഡമ്ഹി** ചുന്ദാനം ഉപകരണേ. “ഭമോ’മ്ബുനിഗ്ഗമേ ഭണ്ഡി, ചുന്ദാഖ്യേ സിപ്പിയന്തകേ”തി **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** വോപാലിതോ. **അംസു**സദ്ദോ വത്ഥാദീനം ലോമേ, **കരേ** കിരണമത്തേ ച. **അബ്യയേ** പകാരാദികേ.

൧൨൫. **ഖജ്ജന്തരേ** സൂകരവച്ചസണ്ഠാനേ ധഞ്ഞവികാരേ. **ദിസേ** രിപുമ്ഹി. **പതി** ധവോ. **അരിയോ** അധിപതി.

൧൨൬. **രാഗേ** കസായാദികേ രാഗേ.

“രങ്ഗോ ദാനേ ഖലേ രാഗേ, തച്ഛേ രങ്ഗം തിപുമ്ഹി ചേ”തി **വോപാലിതോ. പേയ്യേ** ഉദകാദികേ. **പീതിയം** പിവനക്രിയായം. “രക്ഖണേ പീതിയം പാന”ന്തി **വോപാലിതോ. ഇണേ,** ഉക്ഖേപനേ ച **ഉദ്ധാരോ. ഉമ്മാരേ** ദ്വാരുമ്മാരേ. **ഏളക**സദ്ദസ്സ അജസ്സാപി വാചകത്താ “ഏളകോ അജേ”തി വുത്തം.

൧൧൨൪. പഹരണം **പഹാരോ,** പോഥനം. പഹരതി എത്ഥാതി **പഹാരോ,** യാമോ, **ഹായനോ** സംവച്ഛരോ. **കുണ്ഡികായം** "കയാ"ഇതി ഖ്യാതായം. **ആള്ഹകേ** ചതുപത്ഥപ്പമാണേ. **ഭുസമ്ഹി** തണ്ഡുലത്തചേ.

൧൧൨൫. **ആവാടേ** കൂപേ. **ചയേ** സമൂഹേ ച. **കാസു** സാ, കാരണേ, രഹസി ച **ഉപനിസാ.**

"ഭവേ ഉപനിസാ ധമ്മേ, വേദന്തേപി രഹസ്യമ്പീ"തി **വോപാലിതോ. പോടഗലേ** "ഫോ-ഖാ"ഇതി ഖ്യാതേ. **ഗുണേതരേ** അവജ്ജേ.

൧൧൨൬. **യുത്തേ** "അട്ടം വിനിച്ഛിനാതീ"ത്യാദീസു. **അട്ടാലേ** "ഗോപുരട്ടേഹി സംയുത്ത"മിച്ചാദീസു. **അട്ടിതേ** "അട്ടസ്സരംകരോതീ"ത്യാദീസു. **അട്ട** അഭിയോഗേ, **അട്ട** അതിക്കമഹിംസാസൂതി ധാതവോ. **കാനനേ** വനേ. **ഉപ്പത്തിയം** ജനനേ, വിഹായസാഗമനേ ച.

൧൧൨൭. **ലാമകേ** നിഹീനേ. **ഖന്ധേ** രൂപാദികേ. **മൂലം** മൂലധനം. **ഉപദാ** പഹേണകം. അവത്ഥായം, പടസ്സ അന്തേ ച **ദസാ. ഘാതോ** മാരണം.

൧൧൨൮. **ഗബ്ഭേ** മാനേ. **ഘടനം** സിലേസകരണം. **രാസി** പുഞ്ജോ, എതേസു **ഘട**സദ്ദോ. **അഭിഹാരേ** പൂജായം. **ബന്ധനേ** "പാകാരചയോ"ത്യാദീസു.

൧൧൨൯. **ഥോകേ** അപ്പകേ. ദാനേ, ഹാനിയഞ്ച **ചാഗോ.** ഗീവാ, ഗലോ ചാതി ദ്വേ അഭിധാനാനി ഇണേ സിയും. "ഇണേ ഗീവാ ഗലേപി ചാ"തിപി പാഠോ. **ഗലേ** കണ്ഠേ.

൧൧൩൦. ദണ്ഡേപി **സാഹസം. പടേ** വത്ഥവിസേസേ **ഭങ്ഗം.** സാണാദികേ മിസ്സിത്വാ കതഞ്ഹി വത്ഥം "ഭങ്ഗ"ന്തി വുത്തം. **ഛവകേ** കളേവരേ.

൧൧൩൧. **അനങ്ഗേ** മാരേ. **ദുമേ** കരഹാടകേ.

"മദനോ മാരധുത്തര-വസന്തദുമസിത്ഥകേ"തി **വോപാലിതോ. പമാതരി** മാതുമാതരി. **വേഠേ** ഉണ്ഹീസേ ച **വേഠനം.**

൧൧൩൨. **തണ്ഡുലേയ്യേ** തിലഫലസാകേ. **അയ്യേ** സാമിനി. **മുത്തി** മുച്ചനം.

൧൧൩൩. **അങ്കേ** ലക്ഖണേ. **ആകാരേ** സീസചലനാദികേ. **വപ്പേ** വപ്പനീയബീജേ. **തടേ** തീരേ ച **വപ്പോ,** പാകാരമൂലേ, നേത്തജലേ, ഉസുമേ ച **വപ്പോ.** അനുഞ്ഞായം, വോഹാരേ ച **സമ്മുതി**സദ്ദോ. **അക്ഖത**സദ്ദോ **ലാജാസു** ധഞ്ഞവികതീസു നപുംസകേ.

൧൧൩൪. **യാഗേ** ദേവപൂജായം, സദാദാനേ ച **സത്രം. സസു** ഹിംസായം, ത്രണ, **സത്രം.** ഓസധിമ്ഹി, ചന്ദേ ച **സോമോ.**

"സോമോ കുവേരേ പിതുദേവതായം,
വസുപ്പഭേദേ വസുധാകരേ ച;
ദിബ്ബോസധിസാമലതാസമീര-
കപ്പൂരനീരേസു ച വാനരേ ചാ"തി. -

വോപാലിതോ . യുഗഗേഹങ്ഗേതി പുബ്ബാപരായാമവസേന ഥമ്ഭാനം ഉപരി ഠപിതേ യുഗഭൂതേ ഗേഹാവയവേ. ദക്ഖിണുത്തരായാമവസേന ഠപിതേ ഗേഹങ്ഗേ **സങ്ഘാടോ.**

ഗാഥാപാദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അനേകത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ർ. അബ്യയവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൧൩൩-൧൧൩൭. **ചിരസ്സാ**ദയോ ചത്താരോ ചിരത്ഥകാ. ചിരായ, ചിരാ ചാത്ര. **സഹാ**ദയോപി ചത്താരോ സഹത്ഥാ. **പുനപ്പുന**മാദയോ പഞ്ച പുനപ്പുനത്ഥാ. **വിനാ**ദയോ പഞ്ച വജ്ജനത്ഥാ.

൧൧൩൮. ബലവം സുട്ഠു അതീവ കിമുത സു അതി ഏതേ ഛ അതിസയത്ഥേ. പസംസായഞ്ച **സുട്ഠു. **പഞ്ഹേപി **കിമുത.** ആഹോ കിം കിമു ഉദാഹു കിമുത ഉദ ഏതേ ഛ **വികപ്പേ** വിതക്കേ. തത്ര **ആഹോ**സദ്ദോ ദീഘാദി. ''ദിട്ഠോ ആഹോ ഉദാഹു ച, വികപ്പത്ഥേ വിഭാവനേ''തി ഹി **ഭാഗുരി.** ഖാണുരയമാഹോ പുരിസോ. **രുദ്ദോ** തു രസ്സാദിമാഹ ''ഇസ്സരേപ്യധികേപി ച, വികപ്പേവിമ്ഹയേപ്യഹോ''തി. **കിമു**സദ്ദോ രസ്സന്തോ. കിമായം ഖാണു, കിമു പുരിസോ. **ഉദ**സദ്ദോ രസ്സാദി. ധൂമോയമോദ കാപോതം, സമൂഹത്ഥേ ണോ. **കിഞ്ച**സദ്ദോപി വികപ്പേ. **കിമുത**സദ്ദോ അതിസയേതി വുത്തോ.

൧൧൩൯. ഭോ അരേ അമ്ഭോ ഹമ്ഭോ രേ ജേ അങ്ഗ ആവുസോ ഹേ ഹരേ ഏതേ ദസ അവ്ഹാനേ. **ഹം ഹോ**സദ്ദാപ്യത്ര. കഥം കിംസു നനു കച്ചി നു കിം ഏതേ ഛ **സമാ** സമാനത്ഥാ.

൧൧ർം. അധുനാ, ഏതരഹി, ഇദാനി, സമ്പതി ചാതി ചത്താരോ **ഇദാനീ**ത്യത്ഥേ. അഞ്ഞദത്ഥു തഗ്ഘ സസക്കം അദ്ധാ കാമം ജാതു വേ ഹവേ ഏതേ അട്ഠ **ഏകംസേ** ഏകംസത്ഥേ.

൧൧ർ൧. **യാവതാ**ദയോ സത്ത പരിച്ഛേദവാചകാ. തത്ര യാവതാ, യാവാതി ദ്വേ അനിയമപരിച്ഛേദത്ഥവാചകാ. താവതാ, താവ, ഏത്താവതാതി നിയമപരിച്ഛേദത്ഥവാചകാ. കിത്താവതാ, കീവേതി പരിച്ഛേദപുച്ഛനത്ഥവാചകാ.

൧൧ർ൨-൧൧ർ൩. യഥാ തഥാ യഥേവ ഏവം യഥാനാമ യഥാഹി സേയ്യഥാപി ഏവമേവം വാ തഥേവ യഥാപി ഏവമ്പി സേയ്യഥാപി നാമ യഥരിവ യഥാ ച വിയ തഥരിവ ഇച്ചേതേ സത്തരസ **പടിഭാഗത്ഥേ** സദിസത്ഥേ ഭവന്തി.

൧൧ർർ. സം, സാമം, സയഞ്ചേതി തയോ സയമിച്ചത്ഥേ. ആമ സാഹു ലഹു ഓപായികം പതിരൂപം സാധു ഏവം ഏതേ സത്ത സമ്പടിച്ഛനത്ഥേ. ആമന്താപ്യത്ര.

൧൧ർ൫. **യമാ**ദയോ ഛ കാരണത്ഥേസിയും. **ചന**സദ്ദോ, ചിസദ്ദോ ചാതി ദ്വേ **അസാകല്യേ** അസകലത്ഥേ. കദാചനം, കദാചീത്യാദി പയോഗോ. **മുധാ**സദ്ദോ **നിപ്ഫലേ** ഫലരഹിതേ, നിപ്പയോജനേത്യത്ഥോ. അമൂലേപി ച **മുധാ.**

൧൧൪൯. **ജാതുസദ്ദോ** ഏകംസേപി. സബ്ബതോ, സമന്തതോ, പരിതോ, സമന്താ ചാതി ചത്താരോ തുല്യത്ഥാ.

൧൧൫൦. ന അ നോ മാ അലം നഹി ഇച്ചേതേ ഛ നിസേധേ. ചേ, സചേ, യദീതി തയോ യദ്യത്ഥേ. **സദ്ധം**സദ്ദോ അനുകൂലത്ഥേ. നത്തം ദോസോ ച രജനീയമിച്ചത്ഥേ. **ദിവാ**സദ്ദോ **അഹേ** അഹനീത്യത്ഥേ.

൧൧൫൧. ഈസം , കിഞ്ചി, മനം ഇച്ചേതേ അപ്പത്ഥേ. **അതക്കിതേ** അവിതക്കിതേ. ബലക്കാരേ തു **സാഹസം.** അഗ്ഗതോ, പുരതോ ച പുരേഇച്ചത്ഥേ. **പേച്ച അമുത്ര**സദ്ദാ ഭവന്തരേ.

൧൧൫൨. അഹോ ച ഹി ചാതി ഏതേ വിമ്ഹയേ. വികപ്പേപി **അഹോ.** സമ്മോദേപി ഹി. **തുണ്ഹീ**സദ്ദോ **മോനേ** അഭാസനേ. ആവി, പാതു ച പാകടത്ഥേ. **സജ്ജു സപദി**സദ്ദാ തങ്ഖണേത്യത്ഥേ.

൧൧൫൩. സുദം ഖോ അസ്സു യഗ്ഘേ വേ **ഹാദയോ** ഹകാരാദയോ ച പദപൂരണേ സിയും. അന്തരേന, അന്തരാ, അന്തോ ചാതി ഏതേ അബ്ഭന്തരേഇച്ചത്ഥേ. അവസ്സം, നൂന ച നിച്ഛയത്ഥേ.

൧൧൫൪. **സം**സദ്ദോ **ദിട്ഠാ**സദ്ദോ ആനന്ദത്ഥേ. സമുപജോ, സംപ്യത്ര. **കാമപ്പവേദനേ** ഇച്ഛായ അക്ഖാനേ കച്ചി ജീവതി തേ മാതാ , മമേദമഭിമതമിച്ചത്ഥേ. **ഉസൂയോപഗമേ** ഉസൂയാപുബ്ബകേ ഉപഗമേ.

"കാമാനുമതിയം കാമോ,

ഉസൂയോപഗമേപി ചാ"തി **രുദ്ദോ.**

ഉസൂയോപഗമാനുഞ്ഞാണേപിചായം അത്ഥോ ദിസ്സതേ.

൧൧൫൫-൧൧൫൬. **യഥാത്ത**ന്തി സച്ചം. തഥസ്സ അനതിക്കമോ **യഥാതഥം,** യഥാത്ഥേ അബ്യയീഭാവോ. **തഥ**സദ്ദോയം **ഭൂത**പരിയായോ. **സദാ**സദ്ദോ, **സനം**സദ്ദോ ചാതി നിച്ചേ. **സനന**സദ്ദോപ്യത്ര. പായോ, ബാഹുല്യഞ്ച സമാ. പഞ്ചകം ബാഹ്യേ. **സണികം**സദ്ദോ അസീഘേ.

൧൧൫൭. സമ്മാ, സുട്ഠൂതി ദ്വേ അഭിധാനാനി.

൧൧൫൮. **സായം സായേ** സായന്ഹേ. **അത്രാഹേ**തി ഇമസ്മിം അഹനി **അജ്ജ**സദ്ദോ.

൧൧൫൯. **യത്ഥാ**ദയോ തയോ അനിയമട്ഠാനാദിവാചകാ. **തത്ഥാ**ദയോ നിയമട്ഠാനാദിവാചകാ.

൧൧൬൦. സമ്മുഖാ, ആവി, പാതു ച സമാനത്ഥാ.

൧൧൬൧. **അപ്പേവാ**ദയോ തയോ സംസയത്ഥമ്ഹി. **ഇതി ഇത്ഥം ഏവം**സദ്ദാ നിദസ്സനേ വത്തന്തി. **കഥഞ്ചി**സദ്ദോ കിച്ഛത്ഥേ.

൧൧൬. **ഖേദോ** ഖിന്നതാ. പച്ചക്ഖേ **സച്ഛി**സദ്ദോ. ഥിരേ, അവധാരണേ ച **ധുവം. തിരോ തിരിയം**സദ്ദാ സമാ. **ദുട്ഠുകു**സദ്ദാ കുച്ഛായം.

൧൧൭. ആസിട്ഠത്ഥമ്ഹി **സുവത്ഥി. ധി**സദ്ദോ നിന്ദായം. **കുഹിഞ്ചനാ**ദയോ സത്ത ഠാനാദിപുച്ഛനത്ഥാ.

൧൧൮. ഇഹ ഇധ അത്ര ഏത്ഥ അത്ഥ ഏത്ഥേ ഓകാസത്ഥാദിവാചകാ. സബ്ബസ്മിം കാലാദികേ **സബ്ബത്രാ**ദിദ്വയം. കിസ്മിം കാലേ **കദാ.** കസ്മിം കാലേ **കുദാചനം.**

൧൧൯-൧൨൦. വിഭത്യന്തനാമസരാഖ്യാതപതിരൂപകേ അബ്യയേ ദസ്സേത്വാ തദഞ്ഞഭാവേ അബ്യയേ ദസ്സേതുമാഹ **"ആദികമ്മേ"**ഇച്ചാദി. തത്ര വിഭത്യന്തപതിരൂപകം യഥാ - "ചിരസ്സം, ചിരം , ചിരേനി"ച്ചാദി. നാമപതിരൂപകം യഥാ - "ആമ, സാഹു, ലഹു, ഓപായിക"മിച്ചാദി. സരപതിരൂപകം യഥാ - "അ"ഇച്ചാദി. ആഖ്യാതപതിരൂപകം യഥാ - "അത്ഥി"ഇച്ചാദി.

സമ്ഭവോ പഭവോ. **ഉദിണ്ണേ** പവുദ്ധേ വഡ്ഢനേ. **തിസ** പീണനേ,തി, **തിത്തി. നിയോഗേ** നിയോജനേ. **അഗ്ഗേ** ഉത്തമേ. **തപ്പരേ** തപ്പധാനേ. **സങ്ഗേ** ലഗ്ഗനേ. **പകാരേ** സദിസേ, ഭേദേ വാ. **അന്തോഭാവേ** പക്ഖിത്തേ. **വിയോഗേ** പവാസേ. **അവയവേ** പദേസേ. **ധിതിയം** വീരിയേ പധാനേ. ഏത്തേ ചത്ഥാ ധാതുസംയോഗത്ഥാ വാ നാമസംയോഗത്ഥാ വാ ഭവന്തി. അസംയോഗസ്സ പന നാമപദസ്സ അത്ഥോ "പോ സിയാ പരമത്ഥസ്മിം, പാതു വാതേസു പാ ഭവേ"തി **ഏകക്ഖരകോസേ** [ഏകക്ഖരകോസ ൭൨ ഗാഥാ] വുത്തോ.

൧൨൧. **വിക്കമോ** പധാനം.

൧൨൨-൧൨൩. **സന്യാസേ** നിക്ഖിത്തേ. **മോക്ഖോ** നിബ്ബാനം. **രാസി** നികരോ. **ഗേഹേ** നിലയേ. **ആദേസോ** ആചിക്ഖനം. **ഉപമായ** സന്നിഭേ. **അച്ചയോ** അതിക്കമോ. **സാമീപ്യേ** സമീപഭാവേ . **ഉപരതി** ഉപസമോ. **നീഹരണം** അപനയനം. **ആവരണം** നീവരണം [ആഹരണം ഗഹണം (ക॰)].

൧൨൪. **ഉദ്ധകമ്മേ** ഉയ്യാനേ. **വിയോഗേ** ഉപ്പാസിതേ. **അത്ഥലാഭോ** ഉപ്പത്തി. **പബലത്തേ** മഹാബഹലത്തേ. **ദക്ഖഗ്ഗതാസൂ**തി ദക്ഖഭാവേ, അഗ്ഗഭാവേ ച. സത്തിയം, **മോക്ഖേ** നിബ്ബാനേ ച.

൧൨൫. ദു ച അഭാവേ ദുസ്സീലോ, ദുപ്പഞ്ഞോ. **അസമിദ്ധിയം** ദുബ്ഭിക്ഖം. **അനന്ദനം** അമോദനം.

൧൩൦. **സമന്തത്തസമിദ്ധീസൂ**തി സമന്തഭാവേ, സമിദ്ധിയഞ്ച. **സങ്ഗതേ** സഹിതേ. **വിധാനേ** കരണേ. **പഭവോ** സമ്ഭവോ. **പുനപ്പുനക്രിയാ** പുനപ്പുനകരണം.

൧൩൧-൧൩൨. **അതിസയോ** അത്ര അധിമത്തം. **ഭുസത്ഥോ** സമന്തത്ഥോ, തേന **സമന്ത** പരിയായോപി **ഭുസ**സദ്ദോ അത്ഥീതി വേദിതബ്ബോ. **ഇസ്സരിയോ** പഭൂതി. **അച്ചയേ** അതിക്കമേ. **കലഹേ** വിഗ്ഗഹേ. **ഭാസേ** കഥനേ,

“ഭാസായാ”തിപി പാഠോ. **കുച്ഛനേ** കുച്ഛായം. **അനഭിമുഖത്ഥേ** വിമുഖോ. **മോഹോ** വിമതി. **പധാനേ** വിസിട്ഠേ. **ദക്ഖതാ** ഛേകതാ. **ഖേദേ** പരിസ്സമേ.

൧൧൭൩. **ജാനനേ** അവഗതേ. **അധോഭാഗേ** അവംസിരേ. **അനിച്ഛയേ** അനിണ്ണയേ. **പരിഭവേ** അവഞ്ഞാതേ. ദേസോ ച ബ്യാപനഞ്ച ഹാനി ചാതി ദ്വന്ദോ. **വചോക്രിയായ** വചനക്രിയായം. **ഥേയ്യേ** ചോരിയേ. അഞ്ഞാണേ ച പത്തിആദികേ ച.

൧൧൭൪. പച്ഛാത്ഥേ അനുചരോ. ഭുസത്ഥേ അനുഗ്ഗതോ. സദിസേ അനുരൂപോ. അനുവത്തിയം അന്വേതി. ഹീനേ അനു സാരിപുത്തം പഞ്ഞവന്തോ. തതിയത്ഥേ നദിമന്വവസിതാ ബാരാണസീ. ദേസേ, ലക്ഖണേ, വിച്ഛായം, ഇത്ഥമ്ഭൂതേ, ഭാഗാദികേ ച **അനു.** ലക്ഖണേ രുക്ഖ’മനു വിജ്ജോതതേ ചന്ദോ. വിച്ഛായം രുക്ഖം രുക്ഖമനു തിട്ഠതി. ഇത്ഥമ്ഭൂതേ സാധു ദേവദത്തോ മാതര’മനു. ഭാഗേ യദേത്ഥ മം അനു സിയാ.

൧൧൭൫. ആലിങ്ഗനേ പരിസ്സജതി. ദോസക്ഖാനേ പരിഭാസേത്വാ. നിവാസനേ വത്ഥം പരിദഹിത്വാ. **അവഞ്ഞാ** പരിഭവോ. ആധാരേ ഭോജനേ സോകേ ബ്യാപനേ. **തത്വേ** സഭാവേ. **ലക്ഖണാദോ** ലക്ഖണവിച്ഛാഇത്ഥമ്ഭൂതഭാഗേ.

൧൧൭൬. വിസിട്ഠേ അഭിധമ്മോ. ഉദ്ധകമ്മേ സാരുപ്പേ വുദ്ധിയം പൂജായം അധികേ. കുലേ അഭിജനോ. അസച്ചേ ലക്ഖണാദിമ്ഹി ചതുബ്ബിധേ [‘അഭിരഭാഗേ (പാ.൧.൪.൯൧)’ തി അഭിസ്സ ഭാഗവജ്ജിതേസു ലക്ഖണാദീസു കമ്മപ്പവചനീയസഞ്ഞാ വുത്താ (രൂപസിദ്ധി-കാരകതണ്ഡേ)].

൧൧൭൭. അധികേ ഇസ്സരേ **പാഠേ** ഉച്ചാരണേ, അധിട്ഠാനേ പാപുണനേ നിച്ഛയേ ഉപരിഭാഗാദികേ **ഭടനേ** ഭത്തിയം വിസേസനേ ച **അധി.**

൧൧൭൮-൧൧൭൯. **വാമാദാനേ** ഇതി പാഠേ വാമേ പടിലോമേ, ആദാനേ ഗഹണേ. വാചാദാനേ പച്ചസ്സോസി. **പടിനിധിമ്ഹി** മുഖ്യസദിസേ ബുദ്ധസ്മാ പതി. **പടിബാധേ** നിവത്തനേ. **പടിച്ചത്ഥേ** “പടിച്ചാ”തി പദസ്സ അത്ഥേ. **ലക്ഖണാദികേ** ചതുബ്ബിധേ.

൧൧൮൦-൧൧൮൧. സമീപേ ആദികമ്മനി മരിയാദേ ഉദ്ധകമ്മനി ഇച്ഛായം ബന്ധനേ അഭിവിധിമ്ഹി ച **ആ.** കിച്ഛേ ഈസത്ഥേ നിവത്തിയഞ്ച അപ്പസാദേ ആസീസനേ സരണേ വാക്യസരണേ **ആ** ഏവം അനുസ്സരം. പതിട്ഠായം, വിമ്ഹയാദീസു ച **ആ.**

൧൧൮൨. **ഭൂതഭാവേ** അതീതോ.

൧൧൮൩. **സമ്ഭാവനേ** അപി ദിബ്ബേസു കാമേസു, രതിം സോ നാധിഗച്ഛതി [ധ॰ പ॰ ൧൮൭]. **സമ്ഭാവന**മധികത്ഥവചനേന അഞ്ഞത്ര സത്തിയാ അവിഘാതോ. **സംവരണേ** അപിധാനം.

൧൧൮൪-൧൧൮൫. **അപഗതോ** അപേതോ. **ഉപപത്തിയം** യുത്തിയം ഉപേക്ഖാ. **ആധിക്യേ** ഉപഖാരിയം ദോണോ. **പുബ്ബകമ്മനി** ബുദ്ധോപക്കമം കിലേസച്ഛേദോ. **ഗയ്ഹാകാരേ** പച്ചുപട്ഠാനം. **ഉപരിത്തേ** ഉപരിഭാവേ ഉപപന്നോ. **അനസനേ** ഉപവാസോ.

൧൧൮൬. ഉപദേസേ ഏവം തേ അഭിക്കമിതബ്ബം, ഏവം തേ പടിക്കമിതബ്ബം. **വചനപടിഗ്ഗാഹേ** ഏവം ഹോതു. **ഇദമത്ഥേ ഇദം**സദ്ദസ്സ അത്ഥേ.

൧൧൮൭. സമുച്ചയേ കേവലസമുച്ചയേ -

> ചീവരം പിണ്ഡപാതഞ്ച, പച്ചയം സയനാസനം;
> അദാസി ഉജ്ജുഭൂതേസു, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൬൬൧].

സമാഹാരേ ചക്ഖു ച സോതഞ്ച ചക്ഖുസോതം. **അന്വാചയോ** ഏകം പധാനഭാവേന വത്വാ ഇതരസ്സ അപ്പധാനഭാവേന വചനം, തസ്മിം. സീലം രക്ഖാഹി, ദാനഞ്ച ദേഹി. **ഇതരീതരേ** സമണോ ച ബ്രാഹ്മണോ ച സമണബ്രാഹ്മണാ. തത്ര കേവലസമുച്ചയോ ച അന്വാചയോ ച സമാസേ നത്ഥി, ഇതരദ്വയം സമാസേയേവ.

൧൧൮൮. പകാരോ തുല്യോ, ഭേദോ ച. **പദത്ഥസ്സ വിപല്ലാസേ** ഗോതി അയമാഹേതി. **സമാപനേ** ഇച്ഛിതസ്സ പദസ്സ പരിനിട്ഠാപനേ.

൧൧൮൯. പജ്ജം **വാസദ്ദസ്സത്ഥേ.** വവത്ഥിതവിഭാസായം വാ പരോ അസരൂപാ. **വിഅവപുബ്ബോ ഠാ** ഗതിനിവത്തിയം, തോ, ഠാതിസ്സ ഥോ, അസരൂപദ്വിത്തഞ്ച. വവത്ഥിതാ നിയമിതാ വിഭാസാ **വവത്ഥിതവിഭാസാ.** അവസ്സഗ്ഗേതി **അവപുബ്ബോ സജ** വിസ്സജ്ജനാലിങ്ഗനനിമ്മാനേസു.

൧൧൯൦. ഭൂസനേ അലങ്കാരേ. **വാരണേ** നിവാരണേ. **പരിയത്തി** പരിയാപുണനതാ, യുത്തത്ഥേപി **അലം. അഥോ അഥ**സദ്ദാ അനന്തരാദീസു ചതൂസു അത്ഥേസു സിയും.

൧൧൯൧. പസംസാദീസു തീസു. **സ്വീകാരേ** പടിഞ്ഞാണേ. **ആദി**നാ പകാസത്ഥസമ്ഭാബ്യാകോധാദികേ ചത്ഥേ നാമസദ്ദോ. അവധാരണമേവത്ഥോ.

൧൧൯൨. അനുഞ്ഞാ അനുമതി. **സന്താനം** അനുനയോ. **ആലപനം** സമ്ബോധനം. **വതസദ്ദോ** ഏകംസേ **ദയായം** കരുണായം **ഹാസേ** പഹാസേ **ഖേദേ** പരിസ്സമേ ആലപനേ **വിമ്ഹയേ** അച്ഛരിയേ ച സിയാ.

൧൧൯൩. വാക്യാരമ്ഭേ ''ഹന്ദ വദാമി തേ''തി. **വിസാദേ** ഖേദേ. **യാവ താവ തൂ**തി **യാവതാവ**സദ്ദാ **സാകല്യേ** നിരവസേസേ. യാവദത്ഥം താവ ഗഹിതം. **മാനേ** പമാണേ. ''യാവ പമാണമരിയാദാ-വധാരണത്ഥകം മത''മിതി **ഭാഗുരി. അവധിമ്ഹി** പരിച്ഛിന്നേ.

൧൧൯൪. പുരത്ഥാസദ്ദോ **പാചിയം** ദിസായം ഇച്ചത്ഥേ, **പുരത്ഥേ** വക്ഖമാനേ, **അഗ്ഗതോ** സമുദ്ധേ ഇച്ചത്ഥേ ച **പഠമേപി** ആദിമ്ഹി വത്തതി. **പബന്ധേ** വാക്യരചനായം വാക്യപബന്ധേ പുരാണാദികേ. **ചിരന്തരേ** അതീതഭൂതേ. **നികടേ** സന്നിഹിതേ. **ആഗാമികേ** അനാഗതേ.

൧൧൯൫. ഖലുസദ്ദോ നിസേധേ **വാക്യാലങ്കാരേ** വാക്യഭൂസായം **അവധാരണേ ഏവ**ത്ഥേ, പസിദ്ധിയഞ്ച വത്തതി. **അഭിതോ**സദ്ദോ ആസന്നേ അഭിമുഖേ ഉഭയതോ ഇച്ചത്ഥേ , **ആദി**നാ സീഘേ, സാകല്യേ ച അത്ഥേ വത്തതി. **ആസന്നേ**

അഭിതോയം നദീ. **അഭിമുഖേ** അഭിതോവ താതാ. **ഉഭയതോഇച്ഛത്ഥേ** അഭിതോ മഗ്ഗസ്സ. **സീഘേ** അഭിതോ അധീയിത്വാ. **സാകല്യേ** അഭിതോ വനം ദഡ്ഢം.

൧൧൯൩. യദ്യപിസദ്ദത്ഥേ അനുഗ്ഗഹണഗരഹത്ഥേ. **ഏകംസത്ഥേ** അവിതഥത്ഥേ. അഥോ **പന**സദ്ദോ വിസേസസ്മിം അത്ഥേ, പദപൂരണത്ഥേ ച സിയാ.

൧൧൯൪. ഹിസദ്ദോ കാരണാദീസു ചതൂസു അത്ഥേസു വത്തതി. **തു**സദ്ദോ പന തഥ ചതൂസു അത്ഥേസു മജ്ഝേ ഹേതുവജ്ജേ തികേ അത്ഥേ വത്തതി. **കു**സദ്ദോ പാപേ ഈസത്ഥേ **കുച്ഛനേ** ജിഗുച്ഛായഞ്ച.

൧൧൯൫. നുകാരോ സംസയേ, പഞ്ഹേ ച. **നാനാ**സദ്ദോ അനേകത്ഥേ, വജ്ജനേ ച. **കിം**സദ്ദോ പുച്ഛായം, ജിഗുച്ഛായഞ്ച, അബ്യയോ. തിലിങ്ഗോ ച, നിയമേ തു തിലിങ്ഗോവ. **വാരിമ്ഹി** ഉദകേ. **മുദ്ധനി** സീസേ ച, **കം** സുഖേപി, വുത്തഞ്ച **നാനത്ഥസങ്ഗഹേ** -

> ''കോ ബ്രഹ്മത്താനിലക്കേസു, സമാനേ സബ്ബനാമികേ;
> പാവകേ ച മയൂരേ ച, സുഖസീസജലേസു ക''ന്തി.

൧൧൯൬. അമാസദ്ദോ സഹത്ഥേ, സമീപത്ഥേ ച, അമാവാസീ, അമാഗതോ ച. **പുന**സദ്ദോ **ഭേദേ** വിസേസേ. **അപഠമേ** പുന ദദാതി. **കിര**സദ്ദോ **അനുസ്സവേ** അനുക്കമേന സവനേ, അരുചിയഞ്ച. **ഉദ**സദ്ദോ **അപ്യത്ഥേ** പഞ്ഹേ. **വികപ്പനേ** അത്ഥന്തരസ്സ വികപ്പനേ ച.

൧൨൦൦. പച്ഛാസദ്ദോ **പതീചിയം** ദിസായം. **ചരിമേ** അനാഗതേ കാലേ. **സാമി**സദ്ദോ തു **അദ്ധേ** ഭാഗേ, **ജിഗുച്ഛനേ** നിന്ദായഞ്ച. അദ്ധേ ഭാഗേ സാമി വുത്തം, ജിഗുച്ഛനേപി തദേവ. **പാതു പകാസേ** പകാസനീയേ, **സമ്ഭവേ** ഉപ്പത്തിയഞ്ച. **മിഥോ**സദ്ദോ അഞ്ഞോഞ്ഞേഇച്ഛത്ഥേ, രഹോഇച്ഛത്ഥേ ച.

൧൨൦൧. ഹാസദ്ദോ ഖേദേ, സോകേ, ദുക്ഖേ ച. **അഹഹ**സദ്ദോ ഖേദേ, **വിമ്ഹയേ** അബ്ഭുതേ ച. **ധി**സദ്ദോ ഹിംസാപനേ, നിന്ദായഞ്ച. **തിരിയം തിരോ**സദ്ദാ പിധാനേ വത്തന്തി. തിരിയം കത്വാ കണ്ഡങ്ഗതോ, തിരോകത്വാ വാ.

൧൨൦൨-൧൨൦൩. സങ്ഖ്യാതാസങ്ഖ്യാതത്ഥാനം ഉപസഗ്ഗനിപാതസങ്ഖ്യാതാനം അബ്യയാനം പസിദ്ധേ പചുരപ്പയോഗേ ഏകച്ചേ വാ ദസ്സേത്വാ തദഞ്ഞേപി സങ്ഖേപനയേന ദസ്സേതുമാഹ **''തുനി''**ച്ചാദി. ഏത്ഥ ച **തുനാദിസദ്ദേഹി ജ്ജുപരിയന്തേഹി** തദന്താവ ഗഹിതാ, ന ഹി കേവലാനം ഏതേസം അബ്യയഭാവോ സമ്ഭവതി. തസ്സത്ഥോ - **തുന**പച്ചയന്തോ ച തഥാ ത്വാന തവേ ത്വാ തും ധാ സോ ഥാ ക്ഖത്തും തോ ഥ ത്ര ഹിഞ്ചനം ഹിം ഹം ധി ഹ **യ**കാരതോ ഹിംധ ധുനാ രഹി ദാനി, **കിം**സ്മാ വോ ദാചനം ദാജ്ജഥം ഥത്തം ജ്ഝജ്ജുപച്ചയന്തോ ച അബ്യയീഭാവസമാസോ ച **തുനാ**ദീനം **യാ**ദേസന്തോ ച അബ്യയം നാമ ഭവേതി. പയോഗോ യഥാ - ''കാതുന, കത്വാന, കാതവേ, കത്വാ, കാതും, സബ്ബധാ, സബ്ബസോ, സബ്ബഥാ, ചതുക്ഖത്തും, സബ്ബതോ, സബ്ബത്ഥ, സബ്ബത്ര, കുഹിഞ്ചനം, കുഹിം, കുഹം, സബ്ബധി, ഇഹ, യഹിം, ഇധ, അധുനാ, ഏതരഹി, ഇദാനി, ക്വ, കുദാചനം, കദാ, അജ്ജ, കഥം,

അഞ്ഞഥത്തം, ഏകജ്ഝം, സജ്ജു, ഉപനഗരം, അന്തോപാസാദം, അഭിവന്ദിയ”ഇച്ചാദി. ഇദം പന സബ്ബേസമ്പി അബ്യയാനം സങ്ഖേപലക്ഖണം.

“സദിസം തീസു ലിങ്ഗേസു, സബ്ബാസു ച വിഭത്തിസു;
വചനേസു ച സബ്ബേസു, യം ന ബ്യേതി തദബ്യയ”ന്തി.

അബ്യയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി സകലബ്യാകരണമഹാവനാസങ്ഗഞാണചാരിനാ കവികുഞ്ജരകേസരിനാ ധീമതാ സിരിമഹാചതുരങ്ഗബലേന മഹാമച്ചേന വിരചിതായം അഭിധാനപ്പദീപികാവണ്ണനായം സാമഞ്ഞകണ്ഡവണ്ണനാ സമത്താ.

നിഗമനവണ്ണനാ

ഫ. **“സഗ്ഗകണ്ഡോ ചാ”**ത്യാദിനാ അഭിധാനപ്പദീപികായം കപാലതേലവട്ടിസദിസേന കണ്ഡത്തയേന സമങ്ഗിതാ ദീപിതാ.

വ. **“തിദിവേ”**ത്യാദിനാ തോടകേന തസ്സാ പയോജനം കഥിതം. തസ്സത്ഥോ - യോ നരോ കത്തുഭൂതോ **തിദിവേ** ദേവലോകേ, ബ്രഹ്മലോകേ ച **മഹിയം** മനുസ്സലോകേ, **ഭുജഗാവസഥേ** നാഗലോകേ ചാതി ഏതേസു തീസു ഠാനേസു സന്നിഹിതാനം **സകലത്ഥാനം** സബ്ബേസം അഭിധേയ്യാനം **സമവ്ഹയസ്സ** അഭിധാനസ്സ **ദീപനിയം** പകാസനിയം **ഇഹ** അഭിധാനപ്പദീപികായം സവനധാരണാദിനാ **കുസലോ** ഛേകോ ഹോതി, **സ** നരോ **മഹാമുനിനോ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ **വചനേ** സുത്താഭിധമ്മവിനയസങ്ഖാതേ വചനേ **പടു** ഛേകോ ഹോതി, പടുത്തായേവ **മതിമാ** നാമ ഹോതീതി.

ഭ-ൻ. ഇദാനി യസ്സ രഞ്ഞോ വിഹാരേ വസിത്വാ അയം ഗന്ഥോ വിരചിതോ, തസ്സ നാമഗുണനിവാസകരണപ്പകാരവിഹാരഗുണനാമാദീനി ദസ്സേത്വാ അത്തനോ ച നാമഗുണേ ദസ്സേതും സത്ത ഗാഥാ വുത്താ.

തത്ര ദുതിയാ ഭുജങ്ഗപ്പയാതം നാമ. താസം അയം സമ്ബന്ധാധിപ്പായാ അത്ഥവണ്ണനാ - യോ **പരക്കമഭുജോ** നാമ **ഭൂപാലോ** രാജാ കാരേസി, രക്ഖേസീതി ച ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. കിംഗുണോ സോ രാജാ? **ഗുണഭൂസനോ** സദ്ധാദിഗുണാലങ്കാരധരോ. **തേജസ്സീ** തേജോയുത്തോ. **ജയീ** അരിജയേന യുത്തോ. **കേസരിവിക്കമോ** കേസരസീഹോ വിയ സൂരഗുണയുത്തോ, വീരിയവാ ച. സ കത്ഥ നിവാസീ? സോ രാജാ **ലങ്കായമാസി** ലങ്കാനാമകേ ദീപേ നിവാസനസീലോ. **ചിരം** ചിരകാലം **വിഭിന്നം** തിധാ വിഭിന്നം **നികായത്തയസ്മിം** നികായത്തയം ഭിക്ഖുസങ്ഘം **സമ്മാ** നയേന ഹേതുനാ **സമഗ്ഗേ** സമഗ്ഗം കാരേസി, കാരിതന്തോയം കരോതീതി കമ്മികോ, തഥാ **സദേഹംവ** അത്തനോ കായം ഇവ **നിച്ചാദരോ** ഹുത്വാ ദീഘകാലം മഹഗ്ഘേഹി **ച** പച്ചയേഹി തം നികായത്തയം രക്ഖേസി.

തഥാ **യേന** രഞ്ഞാ യഥാ **കിത്തിയാ** അത്തനോ സദ്ധാദികിത്തിയാ കരണഭൂതായ **ലങ്കാ** അത്തനോ നിവാസനട്ഠാനഭൂതാ കമ്മഭൂതാ **സമ്ബാധീകതാ** സങ്കടീകതാ അനോകാസീകതാ, തഥാ വിഹാരേഹി ഗാമേഹി ആരാമേഹി ഖേത്തേഹി വാപീഹി ച ലങ്കാ സമ്ബാധീകതാ.

തഥാ **യസ്സ** രഞ്ഞോ സബ്ബകാമദദം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം അനുഗ്ഗഹം **പത്വാ** പാപുണനഹേതു അഹം **വിബുധഗോചരം** പണ്ഡിതവിസയം ഗന്ഥകാരത്തം പത്തോ, **തേന** രഞ്ഞാ കാരിതേ പാസാദഗോപുരാദിവിഭൂസിതേ, **സഗ്ഗകണ്ഡേ** ദേവലോകസ്സ കണ്ഡസദിസേ, **സതോയാസയസ്മിം** സാദുസലിലാസയസമന്നാഗതേ, **പടിബിമ്ബിതേ** ഭഗവതോ നിവാസനട്ഠാനജേതവനമഹാവിഹാരസ്സ പടിബിമ്ബഭൂതേ, **സാധുസമ്മതേ** സാധുവിഹാരോതി സമ്മതേ, സാധൂഹി വാ സമ്മതേ **സരോഗാമസമൂഹമ്ഹി** സലിലാസയഭിക്ഖാചാരയുത്തഗാമസമൂഹസമന്നാഗതേ മഹാജേതവനാഖ്യമ്ഹി വിഹാരേ **വസതാ** നിവാസം കുബ്ബതാ **സന്തവുത്തിനാ** സന്തചാരിനാ സദ്ധമ്മട്ഠിതികാമേന **ധീമതാ** അതിസയഞാണയുത്തേന **മോഗ്ഗല്ലാനേന** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ദുതിയഅഗ്ഗസാവകഭൂതസ്സ ആയസ്മതോ ഇദ്ധിമതോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ നാമധേയ്യേന ഥേരേന ഏസാ അഭിധാനപ്പദീപികാ രചിതാതി.

നിഗമനകഥാ

യദ്യത്ര ദോസോണുപമാണസമ്ഭവോ,
ഗുണീസു വീധിമ്പി തഥാ വിഗാഹതേ;
യഥാ ജലം ഭോജനമ്പി ജന്തുവാ,
ചതുപ്പദോ വാപ്യചരോ കണണ്യപി.

അസമ്പവേദിദസ്സനായ ഭാസിതേ,
ഗുണോ ച ദോസോ ച സദാ വിവിജ്ജരേ;
തതോ ബുധാ മേ നവധാനതാ ഭവം,
ഖമന്തു ദോസം ഗുണതം നയന്തു വാ.

യോ സീഹസൂരോ സിതകുഞ്ജരിന്ദോ,
രാജാധിരാജാ അഹു തമ്ബദീപേ;
ദുബ്ബാരനാഗാദിജിതോ നരിന്ദോ,
സുകന്തഭീമാദിഗുണോപപന്നോ.

തന്നാമധേയ്യോ തദനുബ്ബാദജാതോ,
സദ്ധാദിയുത്തോ ചതുസേതിഭിന്ദോ;
നാഗാദിഥാമോ അതിദുപ്പസയ്ഹോ,
ഉളാരപഞ്ഞോ ധിതിമാ യസസ്സീ.

തേനാഹമച്ചന്തമനുഗ്ഗഹീതോ,
അനഞ്ഞസാധാരണസങ്ഗഹേന;
സങ്ഖേപതോകാസിമിമം വിസുദ്ധി-
സംവണ്ണനം സോതുഹിതം സുബോധം.

രാജാ പജം രക്ഖതു സപ്പജംവ,
ധമ്മഞ്ച ലോകാപി സമാചരന്തു;
പൂരേന്തു അത്ഥാ സുപകപ്പിതാ ച,
കാലേന ദേവോപി പവസ്സതൂതി.

അഭിധാനപ്പദീപികാടീകാ നിട്ഠിതാ.